Mihai Rădulescu

ISTORIA LITERATURII
DE DETENTIE LA ROMANI (I)

Memorialistica reeducării

Motto

"Memoriile acestea nu fac decât să relateze înainte de orice, fapte. Fapte greu de susţinut şi mai greu de crezut - pentru o conştiinţă cu o oarecare raţionalitate. Greu de crezut într-adevăr dar şi mai greu de înţeles cum un om poate deveni propriul său călău, cum s-a putut ajunge la o asemenea identificare între călău şi victimă pentru ca până la urmă să devină un tot, graţie unui cinism, a unui sadism neîntâlnit, necunoscut până acum. (...) Ceea ce s-a petrecut la Piteşti putea să se petreacă oriunde. Căci nu era vorba doar de o voinţă de putere relativă la o altă putere. Ci de o experienţă dusă metodic, ştiinţific, pentru a determina până la ce punct spiritul este maleabil, omul reductibil la nivelul mediului său; sensul realului fragil - experienţă concretizând dorinţa de a instaura un ordin nou, purtător al unei certitudini fioroase că omul nu este decât o creatură socială, un robot gânditor."

D. Bacu

PREFAŢĂ
O ISTORIE SALVATOARE

Se cuvenea - dacă în această materie există o ordine firească a lucrurilor - ca prima istorie a literaturii române de detenţie să fie alcătuită şi publicată de un fost deţinut politic. Cronicarul nu trebuie, în mod necesar, să fie în acelaşi timp un martor, dar atunci când cercetarea sa istorică se conjugă cu mărturia unor experienţe trăite de el, cronica sa nu este doar o relatare dinafară, ci şi o descoperire dinăuntru. Astfel, Mihai Rădulescu nu este doar un explorator, ci şi un mărturisitor.
L-am întâlnit pentru întâia oară, cu mulţi ani în urmă, în camera nr. 36 din Reduitul Jilavei. Într-o scriere a sa a evocat cu atâta căldură simpatetică acea întâlnire a noastră, săptămânile petrecute împreună, încât recitindu-i paginile am regăsit brusc, cu o prospeţime nealterată, ca într-o oglindă dezaburită, imaginile noastre alăturate, în mijlocul unui spaţiu al penitenţei de-a buşilea, al ascensiunii lente pe un Carmel spiritual.
Într-o închisoare în care mai numeroşi erau cei vârstnici, în care multă vreme am fost - prin diferitele celule pe unde am fost azvârlit - cel mai tânăr, iată întâlneam câţiva ceva mai tineri decât mine, aduşi de valul stârnit şi la noi de Revoluţia din Ungaria. Printre aceştia, Mihai

Rădulescu era, fără îndoială, mai deschis decât oricare la cele ale spiritului. Înzestrat, în acelaşi timp, cu darurile artistului, cu iscusinţa speculativă a cugetătorului dar şi cu haruri mai tainice duhovniceşti, manifesta acea stare admirabilă de continuă disponibilitate care e semnul celor chemaţi. De la jocurile verbului poetic (ne văd pe amândoi elaborând mintal - căci cum să scrii! - un sonet, ale cărui versuri erau compuse pe rând când de unul când de altul), prin prelungitele discuţii pe teme literare sau filosofice, până la rugăciunile rostite în comun, zilele detenţiei noastre erau pline. Era conjurată primejdia cea mare, poate singura adevărată ameninţare, aceea a sterilităţii, a morţii spiritului.
În acea "libertate" pe care ne-a adus-o ieşirea din universul carceral în spaţiul ceva mai larg al universului concentraţionar comunist, l-am regăsit pe Mihai Rădulescu. Cu trecerea anilor rămânea la fel de deschis şi de disponibil pentru tot ce rodeşte. Scrierile sale vădesc o mirabilă fertilitate. Ca şi la tânărul din Jilava de altădată, se unesc într-însul scriitorul, studiosul şi omul de credinţă şi fidelitate.
Iată-l de astă dată proiectând o vastă întreprindere şi pornind cu hotărâre la realizarea ei. Proiectul este acela al unei sume a literaturii române de detenţie. Folosesc cu bună ştiinţă cuvântul sumă: el implică explorarea tuturor universurilor concentraţionare, analiza tuturor experienţelor carcerale, întreaga istorie a literelor române. Fireşte, sinistra experienţă a detenţiei în lumea comunistă, care a dat naştere unei bogate literaturi memorialistice - producţie încă în plină expansiune -, se află în centrul, am putea spune de greutate, al construcţiei cercetătorului nostru. Dar o istorie a literaturii române de detenţie ar fi incompletă fără o întoarcere spre scrierile mai vechi ale unor autori ce se bucură de notorietate şi dispun de autoritate literară. De altfel, un studiu comparativ contribuie la o mai clară punere în valoare a particularităţilor unei anumite epoci. În acest caz, epoca totalitarismului comunist este cea care trebuie luminată din plin; necesitatea unor planuri de referinţă istorică este evidentă.
Deşi Mihai Rădulescu nu-şi propune o istorie a detenţiei, ci a literaturii detenţiei, prin metoda analitică aleasă de el faptele vor fi puse în lumină prin intermediul cercetării sale cel puţin în egală măsură cu discursul literar referitor la aceste fapte. Dar întrucât obiectul primordial al studiului său îl constituie textele literare, o interogaţie elementară străbate toate articulaţiile lucrării sale. Întrucât scrierile alcătuind "literatura" detenţiei corespund criteriilor literaturităţii? Sunt ele, oare, opere literare?
Scriitorul - poet, prozator, dramaturg - Mihai Rădulescu nu putea evita o asemenea întrebare. Şi el n-o evită în analiza şi comentariul diferitelor texte asupra cărora se apleacă. "Literatura de detenţie" nu este, pentru el, doar o culegere de documente, de mărturii, de amintiri; valoarea ei în conservarea memoriei se legitimează şi prin literaturitatea ei. Desigur, studiate îndeaproape, scrierile se revelează adeseori deficitare pe plan estetic. Conştient de aceste deficienţe, cercetătorul nostru pune cu fineţe în lumină reuşitele literare, fie şi parţiale, momentane, ale autorilor studiaţi de el. Uneori aceste "reuşite" sunt de-a dreptul involuntare, apărând chiar în pofida unei net afirmate voinţe de a nu face literatură. Este apoi perfect justificată o observaţie pe care o face Mihai Rădulescu referitor la conjuncţia dintre oralitate şi scriitură în compoziţia literaturii

detenţiei. Oralitatea străbate, în maniera unui bas continuu, scrierile aparţinând acestei literaturi şi, îndeosebi, memorialisticii universului concentraţionar. Naraţiunea şi mărturisirea sunt, pe plan general antropologic, modalităţi ale vorbirii, ori chiar în regimul consemnării prin scris rămân în ele resturile unei oralităţi subiacente.
O altă teză interesantă care regizează comentariile din această lucrare este aceea a caracterizării memorialisticii detenţiei drept o specie a literaturii didactice. Teză ce se poate susţine, chiar dacă intenţionalitatea didactică este adeseori absentă din scrierile în cauză. Este însă cert că rememorarea, rechizitoriul, avertismentul, toate modalităţile care fac apel la conştiinţă, care vor să o trezească din inerţia somnului, le regăsim în această literatură. Ele, mai mult decât o pedanterie didacticistă, fac dintr-însa o literatură superlativ didactică. Pornind de la o asemenea constatare foarte pertinentă, dar justificându-se şi prin alte argumente, autorul Istoriei recurge la străvechea metodă a pildelor. Suma sa este un adevărat florilegiu de texte (dacă se poate folosi un asemenea termen evocând buchetul floral într-o asemenea materie în care domneşte - ca să folosesc o expresie biblică - urâciunea pustiirii). Comentariile din acest studiu se susţin din abundenţă prin exempla *, alcătuind o adevărată antologie a literaturii de detenţie paralelă cu istoria ei. Autorii trataţi se dezvăluie uneori* par eux-memes *, prin selecţia fragmentelor semnificative din scrierile lor.*
În acest prim tom din seria, care se anunţă bogată, a volumelor ce vor forma întreaga sa Istorie a literaturii de detenţie, Mihai Rădulescu coboară de la început în bolgia cea mai adâncă, în abisul universului concentraţionar, dând scrierilor dedicate "fenomenului reeducării" oribilul primat pe care-l merită. În această coborâre ad inferos *, exploratorul se opreşte, într-o primă etapă, la jurnalul de lagăr al uneia dintre primele victime din lagărele comuniste: Onisifor Ghibu. La Caracal, în 1945, reeducarea celor internaţi îşi face primele exerciţii. Cu toate că nu există o măsură comună între ce s-a petrecut în acest lagăr şi reeducările ce se vor desfăşura, după câţiva ani, la Piteşti, Gherla, Târgu-Ocna, se pot observa deja începuturile acelei spălări a creierului care - cu mijloace incomparabil mai terifiante - se va desfăşura mai târziu. Efectele devastatoare ale acelui început de "reeducare" se pot observa însă chiar şi în cazul profesorului Onisifor Ghibu. Nu fără un sentiment tulburător citeşti rândurile unei ciorne a unui memoriu destinat Regelui, în care nefericitul întemniţat "strigă de profundis, din lagăr...", pledând însă... pentru un univers concentraţionar:* "Sunt pentru lagăre. Să fie duşi în lagăre şi reeducaţi, timp îndelungat, toţi paraziţii societăţii şi ai statului, care n-au muncit nimic, ci numai au speculat şi exploatat statul şi poporul... Eu m-aş angaja la o asemenea operă... Să nu se uite nici lagărele de femei..." *. În comentariile la acest penibil apel la vindicta publică împotriva "îmbogăţiţilor", a "speculanţilor", a "nababilor" (sperăm că paginile acestea n-au ajuns, după eliberarea profesorului Ghibu din lagărul de la Caracal, în mâinile tânărului suveran) Mihai Rădulescu observă foarte judicios că ideea lagărelor ca "instituţii de reducare" împărtăşită tocmai de o victimă a acestor "institute" reprezintă un oribil triumf al "reeducatorilor" comunişti.*

Un asemena mecanism de bază, încercat cu mijloace rudimentare în lagărul de la Caracal, va fi complicat mai apoi, rafinat la extrem, la Piteşti şi în celalalte centre de reeducare. Analizele şi comentariile autorului vor viza, înainte de toate, extragerea - din textele studiate - a acestui mecanism al terorii, cu finalităţile urmărite, cu metodele aplicate, cu funestele personaje implicate, cu tragicul, pateticul şi absurdul său. Într-o ţesătură complexă, autorul acestei Istorii împleteşte căutarea adevărului istoric cu revelarea limitelor condiţiei umane; el recurge la o psihologie abisală dar şi la marea experienţă a moraliştilor creştini, a misticilor. Confruntând textele privind Reeducarea ale memorialiştilor ca şi ale eseiştilor, corectând erorile de amănunt ale unora, reliefând aporturile revelatoare, insistă îndeosebi asupra proceselor ontologice, asupra ipostazelor diverse ale fiinţei în situaţii-limită.
Acestea fiind preocupările autorului, este evident că Istoria aceasta a literaturii române de detenţie nu se limitează la expunera unor secvenţe istorice, nu rămâne doar la planul obişnuit al unei istorii literare. Ceea ce face interesul comentariilor lui Mihai Rădulescu este tocmai bogăţia consideraţiilor psihologice, morale, spiritual-religioase, diversitatea excursurilor ce depăşesc simpla interpretare a textelor. Astfel, prezintă un deosebit interes consideraţiile cu privire la cultura orală în puşcărie, în genere la particularităţile existenţei în penitenciarele comuniste. Istoricul şi criticul literar, sau mai simplu scriitorul şi omul de gust se manifestă la tot pasul prin caracterizarea valorilor literar-artistice; varietăţile stilistice ale scrierilor studiate sunt evidenţiate cu multă pricepere, specificităţile particulare fiecărui memorialist, eseist sau literat sunt clar definite. Autorul Istoriei are darul formulelor definitorii izbitoare. Astfel atunci când observă, în legătură cu cartea lui Dumitru Gh. Bordeianu, **Mărturii din mlaştina disperării** *, că avem în această scriere o* "pagină a unui posibil **Pateric** al temniţelor româneşti".
Această primă istorie a literaturii române de detenţie *este scrisă nu numai în spiritul plin de gravitate al unui istoric-martor, ci şi în acela al unui gânditor ce reflectează la destinele naţiunii noastre atât de greu încercate în anii comunismului. Nu pot încheia rândurile acestea fără să citez o reflecţie a lui Mihai Rădulescu, din care înţelegem în ce sens ororile petrecute în cadrul reeducărilor nu rămân pentru el cantonate acolo, în trecutul în care s-au petrecut, ci continuă să ne afecteze conştiinţele, să ne determine faptele. Iată fraza:* "...ne întrebăm dacă cele ce vedem petrecându-se în România, în anii neocomunismului succedând Revoluţiei din Decembrie 1989, nu constituie tot tribut plătit acelei nebunii colective induse de comunism în minţile noastre, pe un gol religios, cultural, etic, logic, educativ, absolut, ce a germinat o dezorientare naţională şi, ca urmare, o neputinţă a românului de a se regăsi, prin regăsirea valorilor tradiţionale, batjocorite şi urâte până ieri, ceea ce a condus la pieirea lor aparent definitivă".
Întreprinderea de lungă respiraţie, solicitând un efort susţinut al istoricului cercetător dar şi o tensiune particulară a conştiinţei sale, vasta lucrare a lui Mihai Rădulescu urmăreşte regăsirea şi repunerea într-o lumină fertilă a acelor valori.
Este o întreprindere mântuitoare pe care se cuvine să o omagiem.

NICOLAE BALOTĂ

DELIEI,
pentru tăria încrederii sale în necesitatea
muncii mele de dezgropare a adevărului

MIHAI RĂDULESCU
- ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE: MEMORIALISTICA REEDUCĂRILOR
PRIMA ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE

În chip firesc, în prima intenţie, titlul " **Istoriei Literaturii Române de Detenţie"** trebuia să fie: *Istoria Literaturii Române de Detenţie sub Comunism* , fiindcă doar acest cuprins aveam de gând să-l confer lucrării de faţă, când am început redactarea ei. Publicarea în perioada de după Revoluţia din '89 a numeroase lucrări de memorialistică putându-se încadra în acest gen a produs material mai mult decât suficient, în primii şapte ani de editare liberă (1990-1997), material ce impune ordonarea, scoaterea în evidenţă a diferenţei specifice, distingându-se glasurile auctoriale implicate în concertul general, judecarea contribuţiei fiecărui scriitor la înaintarea cunoaşterii prin mijloacele osebite ale literaturii, ca şi a timbrului, tonului şi modalităţilor estetice variate ce apropie sau separă un memorialist de celălalt.
Pe măsură ce scriam mi-am amintit că literatorii români au mai suferit condamnări politice şi în timpurile anterioare îmbolnăvirii naţiei de bolşevism şi şi-au pus pe hârtie memoriile privitoare la executarea lor, oferind cititorilor prilejul de a pătrunde, odată cu revenirea personală a celor dintâi în iad pe calea aducerii aminte, a descinde în varii universuri concentraţionare, că se numeau Siberia, Văcăreşti, închisorile austro-ungare, ori lagăre de prin alte ţări învecinate. Liviu Rebreanu, C. Stere, G. Topârceanu, Tudor Arghezi, Ioan Slavici, tot atâtea nume ale căror existenţă şi creaţie a depins parţial şi de umbra gratiilor, ori a sârmei ghimpate. A concepe doar o *Istorie a Literaturii Române de Detenţie sub Comunism* îi frustra pe unii înaintaşi glorioşi de dreptul de a fi prezenţi în ea - prin excludere cronologică şi politică -, deşi ei sunt aceia care au început a hrăni cu lucrările lor acest gen literar aparte. Dacă unii dintre cititori mi-ar atrage atenţia, pe bună dreptate, că suferinţa din închisorile comuniste nu poate fi comparată cu nici una anterioară, voi fi de acord, dar voi răspunde că eu nu întocmesc o istorie a suferinţei românilor în detenţie, ci una a memorialisticii privitoare la ea. Or, tocmai părinţii noştri întru literatură sunt aceia care au impus publicului cititor român şi astfel de scrieri, făcându-le loc în conştiinţa destinatarilor, alături de cele de ficţiune în proză, lirice, dramaturgice etc.
Dar, oare, în cărţile publicate după '89, avem de-a face cu literatură? O apropiere atentă de textele din zona menţionată impune ştergerea impresiei de moment că, toate narând acelaşi tip de chinuri şi de

suferinţe morale, în aceleaşi locuri de caznă, ele s-ar distinge greu unul de celălalt (un reproş ce le minimalizează în mod curent). Această impresie falsă a făcut ca gustul public să ajungă mult prea repede la saţiu în privinţa lor. O altă acuzaţie a celor ce nu înţeleg cât a fost de anevoiasă viaţa în condiţiile date este că toate lucrările insistă peste măsură asupra neajunsurilor fiziologice, autobiograful transformându-se într-un *rhyparograf* - de la porecla pictorului grec Pyreicus: pictorul murdăriilor. Drept urmare, lectura literaturii memorialistice de detenţie a fost delăsată de curioşi, după prea puţini ani de răsfoire. Unul dintre scopurile lucrării de faţă este să scoată în evidenţă deosebirea calitativă estetică dintre aceste scrieri, precum şi aceea impusă de oglindirea personalităţilor deosebite ale autorilor în stil şi obiective analizate, prin asta demonstrându-se şi literaturitatea lor.
Aici este locul potrivit să dau o explicaţie la care nimeni n-a gândit până acum - de unde provine şi acuza că aceste volume sunt scrise fără respect pentru exprimarea literară, caracteristică, pasă-mi-te, a literaturii de detenţie (sub comunism); caracteristica ce este incriminată ca scoţând-o dintre fruntariile literaturii se referă la stilul neîngrijit, la lipsa de interes a autorilor pentru uneltele literatului. Uneori, cum este cazul, în volumul de faţă, cu mărturiile lui Dumitru Gh. Bordeianu sau Oct. Voinea, editorii au fost datori să recurgă la câte un stilizator, limbajul în care s-a realizat redactarea făcând mai mult decât dificilă accesibilitatea textului, altfel cutremurător prin conţinutul evenimenţial şi analiza psihologică. Faptul că majoritatea memorialiştilor nu au pregătire filologică atunci când se aşează la masa de lucru nu le scuză repetiţiile de cuvinte, ale turnurilor de frază, ale stărilor afective expuse sau ale stărilor psihice transpuse în exprimare identică. Nu le scuză nici calitatea exprimării, nici dezinteresul pentru plasticitatea expunerii, pentru figura de stil; ori, dimpotrivă, nu le scuză orientarea către o plasticitate şi unele figuri de stil îndoielnice; nu le scuză nici dezinteresul pentru organizarea conţinutului, pentru investigarea inedită a trăirilor, pentru portretul cu viziune originală, pentru descrierile de atmosferă, cu alte cuvinte, nu le scuză sărăcia întregului ş.a.m.d. Există, totuşi, ceva ce şterge aceste deficienţe, mutând tipul respectiv de literatură în altă zonă: acel ceva este conştiinţa că autorii au zăcut ani numeroşi în atari condiţii încât nu au avut alt prilej de exersare a exprimării decât oral şi şoptit, cu spaima că puteau fi pedepsiţi dacă erau surprinşi făcând-o până şi astfel. Desigur că acest mod de a trăi şi a te rosti a lăsat urme de neşters în maniera lor de a expune, urme de care suntem datori să ţinem seama. Deci, citind aceste opere, să căutăm în ele nişte împletiri zguduitoare şi de neuitat dintre o oralitate preponderentă şi definitivă (care reprezintă un tip limpede de literatură) şi o aspiraţie la ceea ce se înţelege îndeobşte prin exprimarea literară în scris, insuficient educată. Abia după ce ne asumăm acest punct de vedere, ne este îngăduit să distingem după talent memorialiştii (o separare impusă de investigaţia specială făcută de mine - la care dealtfel nu recurg, din respect pentru suferinţa egală a autorilor cercetaţi -, însă refuzată de memorialiştii în cauză: ei deseori îşi încep scrierea prin a statua clar şi demn că nu fac literatură).
Noua literatură memorialistică a detenţiei trebuie considerată în primul rând ca una didactică, **cea mai importantă literatură didactică**

elaborată vreodată în istoria omenirii (cui i se pare exagerată poziţionarea aceasta, îi voi aminti că *reeducarea* - tema volumului de faţă -, constituie un fenomen unic - după ştirile de până în prezent - în istoria didacticii universale).
Caracterul didactic al literaturii române memorialistice de detenţie sub comunism reprezintă una dintre trăsăturile definitorii ale acestei specii noi , pentru analist.
Nu vom înţelege acest didacticism ca fiind explicit, ori măcar volitiv totdeauna. El este *implicit* şi, mai ales, dedus sine qua non din dezastrele umane relatate, care nu trebuie cu nici un preţ să se mai repete în viitorul umanităţii. Dar acest caracter nu este, în intenţia autorilor, preponderent, ba aş spune că, dimpotrivă, e necesar un efort pentru a-l descoperi. Dacă vreţi, trăsătura menţionată constituie una ce-i priveşte pe cititor şi cercetător, mai curând decât pe autori, cei dintâi având datoria să întrevadă 'lecţia' indusă de lectură, pentru binele omenirii ce va să vină. Această nevoie pe care o resimt moraliştii şi născocitorii de soluţii didactice în vederea îmbunătăţirii omului, într-o lume creştină în care paşii în această direcţie, oricât de mari, au adus modificări nesatisfăcătoare ale firii şi mentalităţilor, ale prejudecăţilor şi temperamentului, ale prostiei şi răutăţii, m-a făcut s-o înscriu pe primul loc al trăsăturilor memorialisticii de detenţie. Desigur, ea se deduce din **trăsătura fundamentală: *dezvăluirea adevărului*** asupra puşcăriilor comuniste, anchetelor M.A.I., relaţiilor dintre o politică, deloc egală ei înseşi, unidirecţionată întru zdrobirea întemniţaţilor, mai cu încetinitorul ori mai grăbită; şi aşa mai departe.
Dezvăluirea adevărului are, la rândul ei, diverse **subtrăsături generale** pentru toate memoriile de acest tip:
Omul arestat trăieşte un şoc; şocantă va fi purtarea ofiţerilor şi subofiţerilor M.A.I. cu el - mai ales în săptămânile de început ale reţinerii, până ce victima se obişnuieşte cu noua situaţie -, ca şi 'obiceiurile neobişnuite' ale 'casei' (în definitiv, prin 'arestare' devenim 'oaspeţii' Ministerului de Interne, nu?). Tot şoc reprezintă procesul judiciar, comunicarea sentinţei, ajungerea într-o închisoare de execuţie, viaţa comunitară, pedepsele de aici - şi celelalte.
Cum astfel de şocuri s-au repetat, cu extrem de puţine variaţii, în fiece viaţă de condamnat politic, toţi naratorii simt nevoia să-şi comunice trăirile paradoxale. Povestirile lor devin **impersonale** , în sensul maiorescian - deşi având caracter de unicat subiectiv pentru fiecare istorisitor -, se vor asemăna cu obstinaţie, ca şi când s-ar permuta dintr-o carte într-alta, într-un straniu univers kafkian unde fiece volum de amintiri constituie o altă posibilitate de intrare, identică celorlalte 1001 căi de acces.
Disciplina locurilor de detenţie era dirijată de la centru. Ea nu permitea decât un singur tip de supravieţuire (sau de moarte) pe toată întinderea ţării. Toţi deţinuţii s-au izbit de spectrul excesiv al foamei, al setei, al lipsei de somn, de căldură, al lipsei de aer, de igienă, de mijloace de a-ţi cârpi sau înnoi hainele, bocancii; toţi s-au izbit de aceeaşi nevoie de comunicare şi s-au învăţat unii pe ceilalţi alfabetul morse şi al surdo-muţilor, în vederea unei periculoase intrări în contact cu necunoscuţii de

alături; toţi au resimţit dureros irosirea timpului departe de familie, de cărţi, de artă, ori măcar de plaiurile natale. Şi toţi au înlocuit autoeducaţia pe care o continuăm în libertate, după absolvirea treptelor şcolarizării, cu scrierea pe tăbliţe de săpun, pe cioburi, pe tălpi de bocanc, ori prin dezvoltarea memoriei auditive sau a concentrării maxime în întoarcerea asupra ta însuţi şi a 'şcolii amintirilor personale'; toţi au suferit tortura.
- Toţi au aflat ce gust are suspiciunea şi au recurs poate, în premieră, la SECRET. Au cunoscut cu mai multă sau mai puţină oroare ce înseamnă pornirea către invidierea 'grosimii' unei bucăţele de pâine din mâna semenului, chiar dacă sentimentul hidos, deşi natural, era rapid reprimat. Toţi au degustat cu rezultate cvasiperfecte ale profesionistului toate chipurile de temeri, toate gradele intensităţii acestora, toate etapele invadării sufletului de către ele, de la tremuratul incontinent la incontinenţa sfincterelor, la albirea părului, la îmbolnăvirea cordului, unii ajungând la nebunie, chiar dacă majoritatea şi-au contracarat frica, săvârşind, pentru a uita de ea, acte de nesăbuit curaj.
- Toţi au cunoscut revolta, dorinţa de libertate, ura, dragostea de semen. Toţi şi-au limpezit descifrarea duşmanului comun şi, într-un proces invers, şi-au adâncit patriotismul. Toţi, excepţiile subînţelegându-se permanent.
- Toţi au întâlnit oameni, oameni pe care nu se aşteptaseră, nu speraseră, uneori nu doriseră pentru nimic în lume să-i întâlnească. Surpriza agreabilă, dezagrabilă, fructuoasă, înjositoare, bogată în influenţe benefice sau malefice, adusă de aceste cunoştinţe, a marcat destine. Surpriza adusă de contactul cu bestiile reprezentând represiunea le-a marcat la fel de puternic - până la risipirea minţilor şi infirmitatea fizică, până la pierderea vieţii.
În această privinţă, experienţa deţinuţilor începe să se diferenţieze, până la un punct. Talentul evocator al memorialiştilor, spiritul lor de observaţie, forţa lor de recreare a tipurilor umane, deosebeşte relatările lor. Capacitatea (sau incapacitatea) de a analiza psihologii şi de a se autoanaliza le facilitează apropierea (sau le impune depărtarea) de ceea ce înţelegem îndeobşte prin literatura psihologică şi conduce la o nouă trăsătură a speciei discutate: ea oferă (sau trece pe lângă, fără a băga de seamă), **oferă material psihologic şi antropologic privitor la om în condiţiile subumanităţii.**
- Pentru că, totuşi, avem de-a face cu literatura, se cuvine să specific faptul că în majoritatea acestor cărţi găsim remarca: nu fac literatură, cu varianta: îmi cer scuze că nu sunt pregătit a fi scriitor, ori dimpotrivă: îmi pare rău că trebuie să recurg la un mijloc literar, dar el îmi uşurează comunicarea... etc.
Ceea ce nu-şi dau seama memorialiştii încă este că ei au trecut la a pune bazele unui **stil specific: acela al memoriilor de detenţie** , a cărui **trăsătură stilistică precumpănitoare este oralitatea** , motivată, cum s-a văzut, de faptul că ani şi ani la rând viitorii memorialişti n-au avut îngăduinţa să citească nici un cuvânt tipărit, nici să scrie vreunul; în schimb, s-a dezvoltat o întreagă epopee, noi Iliade şi Odisee, - ce va rămâne pierdută pe totdeauna -, o literatură a naraţiunilor spuse de la

gură la ureche sau în faţa unei camere plină cu inşi mai mult adormiţi decât treji, atunci când preocuparea era permisă de gardieni.
Dintre mijloacele literaturii, rar condeie ce să fie dotate pentru descrieri şi portrete; în schimb, nu sunt rare scenele cu două sau mai multe personaje, uneori mase, vii, colorate, pitoreşti, zguduitoare. De aceea, n-am scăpat nici un prilej de a ilustra cartea de faţă cu, mai ales, portrete referenţiale (pentru că sunt rare) şi am urmărit, în toate nuanţele deosebitoare, chipurile lui Şura Bogdanovici şi Eugen Ţurcanu, întemeietorii reeducărilor pornite în 1949. Aceasta motivează caracterul de **antologie comentată** al **Istoriei** mele (aici mai intervine o motivare: literatura de detenţie a apărut în tiraje minuscule şi s-a vândut mai ales de la om la om, ceea ce face ca cititorul interesat să fi izbutit arareori a cumpăra toate cărţile cu pricina; drept care, socotesc că volumul de faţă - şi următoarele ale **Istoriei Literaturii Române de Detenţie** - se cade să suplinească această lipsă, oferind curioşilor mostre esenţiale din scrierile discutate).
Dialogurile apar cu zgârcenie în această literatură - unul dintre autori se scuză de câte ori inventează două-trei replici, pentru agrementarea lecturii. Aceasta se datorează pariului pe care-l fac memorialiştii cu ei înşişi de a fi cât mai fideli realităţii (ei se socotesc 'martori rămaşi în viaţă', 'emisari ai morţilor amuţiţi pe vecie'), dialogurile - gândesc ei pe bună dreptate - anevoie repetând întocmai spusele de odinioară. Dintre ele, replicile schimbate cu anchetatorii, procurorii, judecătorii, paznicii, apar frecvent şi la fel de frecvent sunt similare în toate cărţile, fiindcă acele specimene umane în slujba ministerului minciunii şi al morţii (M.A.I.) foloseau limbajul de lemn, încremenit în stereotipii încărcate cu predilecţie de numele organelor anatomice ale mamelor şi ale altor rude şi de la fel de scabroase apelative adresate reţinuţilor şi deţinuţilor lipsiţi de dreptul la replică.
Meditaţia revine cu drag în pagini, ca şi teoria politică. Nu este de mirare: avem de-a face cu persoane care au gândit şi în libertate - de aceea, de altfel, s-au pomenit îndărătul gratiilor. Oricât de curios ar părea, ele alcătuiesc armata de gânditori ai patriei, mai ales aplecaţi asupra problemelor democraţiei, economiei politice, dreptului, istoriei, religiei şi viitorologiei.
Va să zică, pentru a reveni de unde am plecat în acest excurs în teritoriul literaturii de detenţie sub comunişti, intenţia mea, ca istoric literar, şi-a extins aria de cuprindere şi în trecut, pe măsură ce redactarea cărţii înainta. Apoi a survenit o nouă disturbare a activităţii depuse, formulându-se întrebarea: nu cumva sunt dator să adopt în expunere ordinea uzuală unei atari cercetări, anume cea cronologică? Masa publicaţiilor în volum privitoare la detenţia sub comunism (preponderentă în **Istoria** mea) se opunea acestei opţiuni, dacă publicaţiile scriitorilor consacraţi o îngăduie. Amintirile contemporanilor noştri au fost redactate, cu puţine excepţii, după 1989. Sigur, au existat chiar şi mai multe variante elaborate în taină şi cu mari riscuri înainte de răsturnarea regimului de asuprire internă; numai că ele au dispărut, în general, în beciurile Securităţii şi nu au ajuns să vadă lumina tiparului; or, o istorie nu poate urmări absenţele. În cazul tuturor operelor poetice, acestea au

fost concepute şi redactate în înseşi temniţele, lagărele, minele, unde s-au chinuit autorii lor, iar ei rareori şi-au amintit cu precizie anul şi locul creaţiei - dacă au supravieţuit până la publicare. A adopta drept criteriu cronologic anul apariţiei nu contribuie la luminarea cronologiei, în fiecare an răsărind numeroase astfel de opuri, a căror trecere prin teasc nu a depins de isprăvirea scrierii, ci de găsirea editorilor binevoitori la adresa ei, ori de adunarea banilor necesari procesului foarte costisitor al concretizării acestei ultime etape din existenţa unei lucrări. Era posibilă o cronologizare a perioadei la care se referă diversele volume ce mă interesează; dar, ele privesc închisorile, începând cu anul 1941 şi mergând până în 1964, (excluzând relatările despre Siberia) mulţi dintre autori acoperind întreaga perioadă; deci, se impunea găsirea unei alte discriminări. Aceea a anului de naştere a memorialiştilor nu constituie nici ea criteriul, pentru că nu în toate cazurile există date biografice clare şi complete ale scriitorilor. Am recurs la **două criterii** , de alt ordin: unul **tematic** , sprijinit pe un altul **alfabetic** . Prin distingerea tematică a lucrărilor înţeleg gruparea lor, fie geografică (va exista un volum: **Siberiada** , în care cap de serie se găseşte C. Stere; sau: **Canalul**), fie plecând de la caracteristica trăirilor (volumul de faţă se ocupă de: **Memorialistica Reeducărilor**), fie de la înclinările literare prepoderente ale lucrărilor; de pildă: **Arta portretului la...**) ş. a. m. d. Iar în fiecare dintre acestea, de fapt, în cadrul părţilor componente - ceea ce se petrece şi în ăst prim volum -, autorii vor fi prezentaţi în ordine alfabetică, deşi titlurile capitolelor nu vor ţine seama de ea. Mi se va reproşa absenţa unui criteriu unic de divizare a **Istoriei Literaturii de Detenţie la Români** . Îmi asum această scădere, deoarece mi se pare că riscul trebuie acceptat de dragul avantajului adus de defecţiunea menţionată: putinţa de a analiza la un loc scriitori cu problematică identică sau cu aceleaşi interese ale investigării memorialistice, ceea ce îngăduie cititorului o privire comparatistă asupra operelor lor.
Aceasta a iscat o altă dificultate, provenind din opţiunea între tehnicile expunerii posibile mie. Capitolele se cuvenea să propună portrete ale memorialiştilor, biografii şi prezentarea lucrărilor prin rezumări comentate, tocmite de mine? Sau trebuia să adopt un stil cvasididactic, acela al ilustrării prin citate exemplare? Am ales calea din urmă (deşi rău famată) pentru trei motive: mai întâi, fiindcă impresiile mele au prea puţină însemnătate în receptarea publică a operelor în discuţie, comparate cu puterea de impact a unor pagini smulse din suferinţă însăşi; în al doilea rând, pentru că, fiind vorba despre cea dintâi **Istorie a Literaturii de Detenţie** ce apare în literatura universală, se cade ca ea să pună la dispoziţia unor cititori nefamiliarizaţi cu materia ei cât mai multe probe pentru judecarea valorică, istoricul rămânând să indice doar căile de apucat de către cititor în vederea receptării. Cu atât mai mult cu cât toate cărţile supuse cercetării, repet, grăiesc, în linii mari, despre aceleaşi dureri, în aceleaşi locuri de detenţie, produse de aceleaşi minţi bolnave ale aceloraşi călăi din aceleaşi centre de anchetă, penitenciare sau lagăre. În al treilea rând, cum am precizat mai sus, fiindcă ediţiile unor atari cărţi sunt mici, vândute unde nu te aştepţi şi mai puţin pe unde le cauţi, ele se epuizează cu rapiditate, astfel încât trecerea mea în

revistă e datoare să ofere cititorului care nu cunoaşte bine materia ei şi o perspectivă directă asupra scrierilor discutate. Singurul element cu pondere pentru **Istoria** de faţă, insist, este personalitatea deosebită a fiecărui autor, specificul stilului său, capacitatea sa personală de a portretiza, a recepta natura, claustrarea, suferinţa, singurătatea, de a-şi mai păstra umorul, de a generaliza, sintetiza, analiza, de a se confrunta cu semenul şi cu Dumnezeu, trăsături ce-i deschid drumul către marea literatură română. Or, astfel de distincţii nu se pot face prin 'prezentări', nici prin 'rezumări şi comentarii'. Cuvântul scriitorului investigat este suprem, în această perspectivă, fie şi acceptând eu blamul 'didacticismului', ori acela că nu înfăţişez publicului şi posterităţii o lucrare eminamente originală. Autorii se vor dezvălui pe ei înşişi, în cele ce urmează; istoricul literaturii va prelua doar rolul unui ghid, preferând, în cele mai multe cazuri, să se ascundă îndărătul operelor citite dimpreună cu lectorii săi.
Oprindu-ne la tomul prezent - care este primul al " **Istoriei Literaturii Române de Detenţie"** doar pentru că ororile reeducărilor au percutat cel mai dureros imaginaţia autorului -, operez anumite distincţii între scriitorii discutaţi, ce, în linii mari, vor rămâne valabile şi pentru volumele următoare, cu devierile sau capitolele noi impuse de tematică. Ele coincid cu denumirea părţilor componente: **Originile; Aspiraţia de a cuprinde întregul (Eseul istoric); Memorialistica propriu-zisă; Ficţiunea** . În cea dintâi diviziune aduc în discuţie izvoarele istorice ale reeducărilor, folosind cea mai veche mărturie concentraţionistă tipărită până astăzi, unde, fără a fi filonul principal focalizat de autorul însemnărilor zilnice, Onisifor Ghibu, apare problema reeducării naţionaliştilor români, pusă în practică de sovietici prin mijlocirea unora dintre lăgărişti, care se declarau comunişti şi-i îndemnau pe soţii lor de suferinţă să se înscrie în partidul lor; acestea, sub oblăduirea comenduirii lagărului şi în văzul ei. Scopul şi mijloacele - minus teroarea şi dezumanizarea adoptate mai târziu la Piteşti, Gherla, Canal, Târgu-Ocna - seamănă cu ceea ce se va petrece la Suceava, sub conducerea lui Şura Bogdanovici, la Aiud, ori la Târgşor, lagărul desemnat pentru reeducarea elevilor. E necesar să cunoaştem etapele premergătoare apariţiei unui Eugen Ţurcanu, care va fi folosit pentru cele mai inimaginabile torturi aplicate codeţinuţilor, cazne a căror explicaţie exterioară era tot reeducarea naţionaliştilor (căci obiectivele interioare şi bine ascunse au fost cu totul altele: descoperirea ultimelor secrete păstrate de combatanţii pentru libertate, nedivulgate în anchete, în vederea extirpării din contemporaneitate a oricărei opoziţii împotriva comunismului, şi smulgerea de pe scena publică şi aruncarea printre gunoaiele societăţii a tuturor personalităţilor impuse în această luptă, prin preschimbarea lor în zdrenţe umane, slujind regimul în calitate de călăi şi de informatori, după ce li s-a impus să declare cu glas tare, de faţă cu martori, nu doar desprinderea de vechile crezuri şi defăimarea lor, ci şi o imoralitate personală nebunească, incurabilă şi de neexpurgat, ca şi pe aceea a tuturor elitelor după modelul cărora trăiseră până la arestare). Celelalte segmente ale lucrării mele, neavând meritul descoperii celei dintâi manifestări a spiritului reeducărilor, cum este cazul cu această

contribuţie personală la istoria lor (tentativa de reeducare din lagărul de la Caracal), ci doar meritul ordonării şi grupării la un loc, nu socotesc că sunt dator să le explic aici. În schimb, ceea ce am numit **Spiritul profetic** aduce o altă contribuţie personală importantă, de data aceasta la psihologia creaţiei literare, descoperind în Istoria Literaturii Române 'trăirea înainte' (cronologic vorbind), de tip profetic, a unor evenimente, comportamente şi sentimente specifice numai şi numai reeducărilor, mai ales în ipostaza lor denumită "demascări". **Ultimul cuvânt al autorului** , încearcă o sinteză a realităţilor descrise în operele analizate, cea mai scurtă şi cuprinzătoare posibil, de tip dramaturgic: în două replici şi două indicaţii de punere în scenă.
Reiau, în mai puţine vorbe, caracteristicile ce cred că însoţesc această tentativă a mea de a redacta o " **Istorie a Literaturii Române de Detenţie"** . În cadrul absenţei din panorama istoric literară a unei Istorii a Literaturii Memorialistice Române, autorul atacă, începând cu tomul ce-l aveţi în mâini, prezentarea unei părţi componente a ei: **"Istoria Literaturii Române de Detenţie"** . El pune faţă în faţă memorialistica de detenţie cu operele de ficţiune cu aceeaşi temă, creind premizele unei atitudini comparatiste documentar-literare lărgită. Autorul dezvăluie (istoric, vorbind), originile reeducărilor, în manifestarea lor, pornind tocmai de la o scriere memorialistică. În al treilea rând, originalitatea lucrării constă în aceea că, în calitate de comparatist, autorul, găseşte în literatura naţională opere literare premergând, pe cale profetică, aceeaşi tematică ca şi a lucrărilor ce constituie materia investigaţiei sale. În strădania de a încorpora în Literatura Română mărturisirile de detenţie, el ajunge la procesul care a determinat aparentele scăderi literare ale acestora, anume la situaţia fără ieşire ce a impus autorilor exclusiv naraţiunea orală timp de ani şi ani de zile, ajunge la el fără să lase lucrările a rămâne umbrite de această caracteristică , ci scoţându- le arta de sub obrocul indiferenţei. El este conştient că introducând aceste autobiografii într-o istorie literară, dobândind calitatea de revelator al lor pe plan istoric-literar, el devine - într-un fel - şi ucigaşul lor, nemaiacceptând motivaţia autorilor când le-au pus pe hârtie (să rămână dovezi ale crimei, în faţa posterităţii), ci acordându-le statutul de care ele nu pot fugi: acela de a fi definitiv considerate scrieri literare.
Se mai pune o întrebare, legată de momentul ales pentru redactarea lucrării de faţă: s-a încheiat oare publicarea de cărţi de memorialistică a detenţiei, pentru a se trece la o sinteză? Nici vorbă să fie aşa; dimpotrivă, nădăjduiesc că fiecare fost deţinut va avea prilejul să-şi nare- ze suferinţele direct sau cu ajutorul altui condei. Lucrările publicate ulterior se vor bucura de aceeaşi atenţie a autorului, în volumele viitoare ale **Istoriei** sale, dintre care, tematic, unele vor constitui doar o completare a unui tom apărut anterior.
Urmează ca altcineva, mai târziu, când se va găsi un nou cercetător care să-şi dedice viaţa şi energia recuperării întregii memorialistici române într-o lucrare comparatistă, să ajute scrierile asupra detenţiei să-şi găsească locul câştigat în teritoriul mai amplu al ei, unul al conştiinţei românilor în faţa istoriei contemporane cu ei, ceea ce nu îmi propun eu aici să investighez.

MIHAI RĂDULESCU

I. ORIGINILE

Una dintre primele victime din lagărele comuniste - publicistul interbelic Onisifor Ghibu

Onisifor Ghibu (31 mai 1883 - 31 octombrie 1972), originar din Sălişte, jud. Sibiu, a fost al optulea copil al unei familii sărmane de agricultori montani şi cojocari. S-a şcolit în satul natal, la Sibiu (liceul romano-catolic, cu limba de predare: maghiară) şi la Braşov (liceul românesc). După bacalaureat, urmă cursurile Seminarului teologic-pedagogic din Sibiu şi, în calitate de elev al acestuia, debută în "Telegraful Român" (1903). Peste doi ani surveni şi debutul editorial, cu " **Limba nouălor cărţi bisericeşti"** , lucrare ce-i aduse, peste munţi, o popularite cărturărească suficientă pentru a obţine o bursă la Universitatea din Bucureşti, sub influenţa profesorului N. Iorga. După ce câştigase prietenia durabilă a lui Octavian Goga, mutându-se în Capitală, dobândi amiciţia lui Gh. Coşbuc, Ilarie Chendi, Şt. O. Iosif, Emil Gârleanu, Panait Cerna, Mihail Sadoveanu, Al. Vlahuţă şi alţii, evocaţi cu vioiciune în diverse portrete apărute postum în volum. În 1906 ajunse bursier al Universităţii din Budapesta. În capitala Ungariei este numit redactor la "Lupta", organul Partidului Naţional Român, cotidian atunci înfiinţat. Astfel începu o lungă carieră gazetărească naţionalistă.

Nicolae Iorga îl ajută cu o bursă la Strasbourg, din partea Ligii Culturale; acolo, alături de studiile de istorie universală, filosofie, pedagogie şi filologie romanică se documentă asupra bilingvismului în şcoală. În 1908 se mută la Universitatea din Jena. Aici îşi susţinu teza de doctorat, sub conducerea profesorului W. Rein (" **Der moderne Utraquismus oder die Zweisprachigkeit in der Volksschule"**), continuând a fi preocupat de bilingvism, problemă privind învăţământul ardelenesc. În toată această perioadă nu şi-a întrerupt colaborarea cu publicaţiile din Transilvania şi Vechiul Regat.

În anul 1910 fu numit inspector al şcolilor arhiepiscopiei Ortodoxe a Transilvaniei (Sibiu), în 1912 secretar al secţiei şcolare "Astra" şi membru în comitetele redacţionale ale revistelor "Luceafărul", Românul", "Transilvania", pentru ca, în 1914, să se refugieze la Bucureşti, împreună cu soţia sa. Aici fondă "Tribuna", împreună cu C. Bucşan şi Gh. Popp, deveni membru al redacţiilor "Revistei generale a învăţământului", al "Buletinului Casei şcoalelor" şi al "Gazetei Ostaşilor". În 1916, în contumacie, a fost condamnat la moarte de Tribunalul militar din Cluj, pentru dezertare.

Refugiindu-se în Basarabia, întemeie, alături de Pan Halippa, Partidul Naţional Moldovenesc. Începu o luptă biruitoare pentru introducerea alfabetului latin în şcoală şi administraţie. În 1917, edită "Şcoala Moldovenească" şi "Ardealul", ce se preschimbă în cotidian ("România Nouă") la 24 ianuarie 1918 - *organ de propagandă pentru unirea politică*

a tuturor românilor , Onisifor Ghibu fiind primul militant pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat. Caracterul său de luptător pentru românismul de pretutindeni îl făcu iubit în toate casele românilor, oriunde ar fi fost ele înălţate.
După Unire fu chemat secretar general al Resortului învăţământ din Transilvania, în cadrul Consiliului Dirigent. În această calitate înfiinţă Universitatea românească de la Cluj. Până în 1945, publică în jur de o sută lucrări în volum şi broşuri şi o mie cinci sute de articole şi studii în periodice. Acesta fu momentul când îndârjirea arheologului Constantin Daicoviciu, decan al Facultăţii de Litere şi Filosofie de la Cluj, sub guvernarea legionară şi sub cea comunistă, apoi rector al Universităţii, asociindu-se într-un complot ruşinos cu istoricul Silviu Dragomir, fost ministru al minorităţilor, cu fostul student al lui Onisifor Ghibu Petre Lepedeanu şi cu alţii, a obţinut epurarea din Universitate a profesorului şi arestarea lui, în urma căreia a redactat **Ziarul de lagăr. Caracal - 1945** [Ediţie îngrijită de Romeo Dăscălescu şi Octavian Ghibu. *Cuvânt înainte* de Romeo Dăscălescu. *Tabel cronologic, postfaţă şi note* de Octavian Ghibu; Bucureşti; Editura Albatros; 1991]. După eliberarea din lagărul de la Caracal, continuă să scrie imens, fără a mai publica şi câştigându-şi existenţa mult prea modestă cu muncă de negru, plătită mizerabil. În anul 1956, iarăşi arestat, fu condamnat de tribunalul militar Sibiu pentru un memoriu adresat conducerii de stat U.R.S.S. în vederea retrocedării Basarabiei, Bucovinei şi a părţii din Moldova acaparate de sovietici în 1940. În ianuarie 1958, la intervenţia prietenului său din tinereţe, Petru Groza, a fost pus în libertate. Mai trăi patru ani. Opera sa a fost parţial publicată datorită energiei şi perseverenţei exemplare ale fiului său Octavian O. Ghibu, de memorie fără egal în istoria culturii române, pentru abnegaţia cu care s-a dedicat aducerii sub lumina tiparului a scrierilor defunctului său părinte.
Se înţelege că paginile pe care le parcurg în continuare sunt redactate de un gazetar şi nu de un literat, ceea ce, scăzându-le interesul estetic, le măreşte autenticitatea şi vigoarea cu care este urmărit în ele adevărul cotidian al perioadei.
Caracteristica descrierilor lui Onisifor Ghibu este notaţia grăbită, nervoasă şi esenţială, ca din străluminarea unui *flash* , calităţi ce nu jefuiesc peisajul de atmosfera ce-i e proprie - singura, de fapt, importantă -; dimpotrivă. " *Aseară a venit o ploaie torenţială, care a transformat lagărul într-un lăcaş de baltă. Pe întuneric, au sosit de la Timişoara alţi 13 deţinuţi*" (p. 17). Odată cu scurgerea câtorva zile, deprimarea adusă de aspectul meteorologic duşmănos creşte: " *Azi-noapte şi aseară a plouat grozav. E o vreme teribil de rece şi de urâtă. Eu mă simt prost; tuşesc şi mă doare capul. Afară nu poţi ieşi, căci e un noroi în care abia înoţi, în cabană e un iad. Azi-noapte au apărut după ploşniţe, păduchi şi cloţani*" (p. 20). Autorul nu se opreşte în faţa peisajului pentru a-l contempla şi nu-i scoate în evidenţă frumuseţea; mai mult, aplecarea către elementele estetice lipseşte cu desăvârşire din **Ziar** . Discuţia despre peisaj priveşte inimicitatea lui (" *S-a schimbat vremea. Ieri a plouat puţin. A încetat prăfăraia cea mare, care ne bagă şi hainele în boală*" ; p. 64) sau, rareori, contribuţia lui la intensificarea stării agreabile produsă de o sărbătoare sau o întâlnire amicală. Natura poate fi şi leagăn al superstiţiilor mediului

patriarhal sătesc din care provine pedagogul: " *Astăzi pe la ora 1 s-a văzut în jurul soarelui un cerc mare întunecat, bordat la margini de un fel de curcubeu. Un fenomen minunat de care n-am mai văzut şi care a trezit uimirea tuturor. Să fie un semn?"* (p. 71).
Acelaşi interes pentru fotografierea exactă, dar cu o mai insistentă şi deasă oprire asupra detaliului, demonstrează Ghibu şi în portrete.
" *Dna Moţa este o femeie voinică, înaltă, cu linii tari şi expresie în faţă. Părul puţin extravagant pentru văduva unui om ca Ionel Moţa, mort pentru neam şi pentru Christos. Îmbrăcată într-o rochie modestă bej-deschis, cu dungi mai închise, pantofi cu talpă de plută şi cu călcâie destul de înalte. Ţinută demnă. Ar putea fi la nevoie chiar impunătoare. Pare o femeie cu mare voinţă şi spirit de independenţă. La primele cuvinte ale mele, îmi spune că numele meu era des amintit în casa lor. Mă uit împrejur: colţul de cabană în care era adăpostită dna Moţa a devenit un veritabil salon cu covoare pe jos, cu canapele cu pături aşternute, cu cearşafuri cu dantele de Olanda... Paturile, toate capitonate cu hârtie roz şi verde... Se vede aici ochiul şi voinţa unei femei care nu vrea să ia lucrurile aşa cum sunt, ci le preface aşa cum îi place ei, făcând din nimic lucruri frumoase şi plăcute"* (p. 27). Revenind, " *salonul era aranjat ca în poveşti. (...) A fost o după-amiază foarte plăcută. Bineînţeles, ni s-a servit, ca în vremurile bune, dulceaţă din chisea, vin, prăjituri şi cafea neagră"* (p. 27-28). Însă atari portrete nu sunt des întâlnite în jurnal. Este evident că autorul a fost impresionat de persoana descrisă (nu de însemnătatea ei, ca oglindire a simbolului reprezentat de soţul socotit martir - pentru că portretul doamnei Codreanu, în opoziţie cu acesta, se clădeşte mai mult din rostiri, ezitări, jene şi lacrimi). Nici asupra personajelor masculine nu insistă cu mai precisă aplecare.
Consternat constat că, deşi lagărul era plin de personalităţi culturale, abia de pot privi chipul unui C. Gane: " *A îmbătrânit cel puţin cu 4-5 ani. Azi măcar îl poţi lua ca model pentru un sfânt bizantin. Scrie mereu, scrie. Azi îl văd copiind un roman, scris aici,* ***"Rădăcini"*** *. Bietul scriitor s-a refugiat în alte lumi, ca s-o uite pe asta. Dar până una, alta, se usucă pe picioare"* (p. 88). Culege de la un terţ o ştire despre altcineva care interesează istoria culturii noastre: " *Învăţătorul I. Onel a învăţat carte de la tatăl lui Vasile Pârvan. Era un beţiv notoriu. Pleca la oraş sâmbătă şi nu se întorcea până miercuri-joi, după chefuri fără sfârşit. Onel a ajuns abia în clasa a III-a să cunoască literele şi să poată citi"* (p. 130). La aceste rare schiţări de profiluri umane, se adaugă poate cea mai impresionantă evocare a întemeietorului Mişcării Legionare, una ce contrazice toate portretele sângeroase ce i-au fost zugrăvite în ultimii cincizeci de ani de măsluire a istoriei naţionale. " *Alaltăieri am stat mult de vorbă cu profesorul Leonida Secreţeanu, de la Ploieşti, un intim odinioară al "Căpitanului". Mi-a destăinuit un amănunt: În ziua ultimelor alegeri din decembrie 1937, se găsea la "Căpitanul". Veneau mereu ştiri din judeţe despre reuşita legionarilor. "Căpitanul" era foarte trist.*
- Ce-am visat şi ce-am ajuns! Nu deputaţi îmi trebuiau mie, care să-şi irosească puterile în sterpe lupte fratricide, ci apostoli, educatori, reformatori.
În acelaşi timp a intrat radioasă în biroul "Căpitanului" studenta propagandistă, pe care am cunoscut-o şi eu la Băile Herculane, strigând:

- Căpitane, învingem pretutindeni! Mâine, garda feminină vrea să defileze înaintea d-voastră în semnul biruinţei.
- Lăsaţi-mă cu gărzile feminine! Nu-mi trebuie femeile pentru luptele politice, ci pentru educaţie şi pentru gospodărie.
E bine să fie reţinute aceste mărturisiri ale lui Secreţeanu" (p. 154). Într-adevăr, ele îl prezintă pe Corneliu Zelea Codreanu ca întemeietor al unei mişcări de reînviere naţională pe plan moral şi nu al uneia de luptă haotică împotriva conaţionalilor, cum a fost ea acuzată a se fi desfăşurat. În schimb, autorul jurnalului de lagăr este mai sensibil la cuprinderea şi reţinerea destinelor ieşite din comun prin elementul dramatic, material din care, lesnicios, ar fi putut alcătui ulterior un reportaj vrednic de tot interesul.
" *Vasile Vasiloschi din Sântilie, de lângă Suceava (...), s-a dus astăzi lângă tatăl său care, tocmai cu o lună de zile înainte de aceasta, fusese înmormântat în satul său natal, în ziua de 14 aprilie. Fiul său, Vasile, se găsea în acea zi arestat la Suceava, încă de la 7 octombrie 1944, dar pentru înmormântare i s-a dat învoire de 4 zile, după care s-a întors de bunăvoie la închisoare. Bătrânul murise de tifos exantematic şi fiul său Vasile, un român voinic de 41 de ani, însurat cu doi copii, a luat baccilul boalei cu sine la Suceava. După trei zile a fost pornit, împreună cu ceilalţi 15 suceveni, la Caracal. Se agită zile pe drum, în frig şi mizerie de nedescris. Ajuns aici, a dus câteva zile boala pe picioare, apoi constatându-se că e atins de exantematic a fost dus la spitalul judeţean. Se pare că între timp a căpătat şi un erizipel (brâncă) - ambele au dus la sfârşitul fatal.*
Azi Vasile Vasiloschi a fost înmormântat în cimitirul din capătul lagărului, între salcâmii frumos înfloriţi, sub un cer senin şi cald, într-o groapă pe care i-au săpat-o patru consăteni de-ai lui, deţinuţi în lagăr.
Am asistat şi noi la actul înmormântării de după zidul de sârmă ghimpată (...) şi i-am cântat în surdină "Veşnica pomenire". (...)
V. Vasiloschi fusese legionar. Legea l-a condamnat la 2 ani închisoare pe care a făcut-o. După închisoare l-au dus în lagăr, de unde a scăpat. A participat apoi la campania din Rusia, cu coloanele. Apoi s-a întors acasă, unde după o săptămână a fost din nou arestat şi ţinut până la moarte Între timp a fost mutat dintr-o închisoare în alta, timp de 20 de zile pe jos, astă-iarnă de la Bucureşti la Piteşti şi întors etc. Astăzi el se odihneşte, în sfârşit, în pământul Caracalului" (p. 46).
" *Am stat astăzi mult de vorbă cu Ilie Matei, ţăran din Cerveni, jud. Teleorman, de la cabana 20. E aici de la 10 aprilie, numai cu ce e pe el: o cămaşa, izmene, cojocel şi opinci de porc. Are doi feciori însuraţi, ambii concentraţi de multă vreme. A fost luat de la arie şi adus aici fără să ştie de ce. A fost şi el legionar. Arestat astă-toamnă, a stat patru luni la arest, până ce comisia de triere l-a găsit nevinovat şi i-a dat drumul. La câteva luni a fost adus în lagăr. A avut 2.000 lei, pe care i-a cheltuit cu drumul şi cu rogojina. N-are un singur leu. N-a scris acasă, n-are o carte poştală şi n-a primit ştiri de la ai săi. A scăzut de când e aici 10 kg. Stă toată ziua fără nici o treabă, de se prosteşte. În cabană cu el mai sunt 22 de ţărani din Teleorman. I-am dat o carte poştală pe care a scris-o în faţa mea, şi 500 lei.*

Polonezii care sunt cu el în cabană capătă în fiecare săptămână pachete de la o societate americană, şvabii de la Timişoara au din belşug de toate. Numai bieţii ţărani români trăiesc în zdrenţe, în murdărie şi flămânzesc" (p. 58-59).
" *Păr. Vasilescu de la Râmnicu Sărat, consilier eparhial la Buzău. Tată a 12 copii, dintre care 8 în viaţă: 4 băieţi şi 4 fete. Bănuit de legionarism. Ginerele său, preotul Potocea, mi se pare, legionar şi el, plecat în Germania în 1941, cu familia rămasă aici. În loc ca ţara să-i dea un premiu şi diferite înlesniri să-şi poată susţine familia numeroasă, îl aduce în lagăr, lăsându-i familia, pe scumpetea şi nesiguranţa de astăzi, pradă mizeriei!"* (p. 93).
Dealtfel, Onisifor Ghibu este conştient că cele văzute şi înregistrate sunt esenţiale în descrierea vieţii unei naţii şi că rolul său ar putea fi să le adune: " *Mă gândesc că, în adevăr, n-ar fi o pierdere de vreme să fac o carte despre viaţa de lagăr, să fixez în ea situaţii, scene, filme, caractere, lupte, perspective, cruzime şi laşităţi, tipuri de apaşi şi tipuri de luptători. S-o scriu aici? Mă tem că aici n-aş putea-o. Dar, acasă, o să mai am posibilităţi pentru aşa ceva? În tot cazul, trebuie să fi trecut întâi prin toate, inclusiv momentul eliberării. Şi apoi, aici nici nu ştii dacă poţi păstra ce scrii. Şi ce poţi scrie între împrejmuirile de sârmă ghimpată?"* (p.108). Pasajul este interesant pentru însăşi cartea pe care o scriu eu: astfel se crează literatura de detenţie a unui popor. Ghibu se încurajează cu exemplul altcuiva: " *Mircea Damian a publicat o carte, "* ***Rogojina"*** *, roman trăit la Jilava, Malmaison, Văcăreşti... şi pe mine cine ştie ce mă mai aşteaptă?"* (idem). După cum se vede, viitorul, cu spaimele sale, atârnă mult mai greu decât chemarea documentului, respectiv a literaturii de detenţie, pe care totuşi, fără a fi conştient de asta, o îmbogăţeşte cu însuşi procesul ţinerii " **Ziarului de lagăr"** .
Printre preocupările de lagăr ale autorului sunt şi acelea privind perspectivele ce i-au rămas. *"Începe a mă preocupa gândul: ce voi face după ce voi ieşi de aici şi după ce voi trece la pensie sau voi fi epurat? Părintele Herlo stăruia neapărat astăzi, să-mi scriu memoriile. Desigur că asta ar fi o ocupaţie dintre cel mai senine şi folositoare, poate că pentru viitor, deşi asta nu-i deloc sigur. Să-mi pun în ordine toate hârtiile şi să le las Academiei Române. Dar, pentru asta ar trebui să mă mut la Bucureşti. Asta ar însemna să rup cu Sibiul, cu Sălişstea, cu Stana. De Cluj nu mai zic nimic, căci un Cluj ca cel de astăzi nu-mi spune nimica. Dar, o să-mi pot găsi la Bucureşti o căsuţă cu 2 odăi, mai mult nu-mi trebuie, în regiunea Academiei, cu puţină grădină, cu linişte ca să pot lucra? Evident, nu voi lucra acasă, ci la Academie, unde mi-aş depozita întreg tezaurul meu ştiinţific şi moral. Dacă voi putea găsi la Academie o modalitate ca lăsământul meu să nu se împrăştie şi să-l pot utiliza oricând?"* (p. 67).
Bietul cugetător, conştient că epurarea sa a devenit ceva sigur, îşi face iluzii asupra pensiei ce i s-ar datora (dar nu va veni să-l ajute a trăi, decât prea tardiv...) Iar în privinţa Academiei Române, nu ştie că timpurile noi vor alunga din sânul ei pe toţi adevăraţii purtători de făclie românească, pentru a face loc unor neisprăviţi culturali, dintre care cei mai de vârf chiar fără şcoală primară încheiată! Repet: dacă fiul său Octavian O. Ghibu, nu şi-ar fi închinat existenţa, întreruptă de două condamnări

politice, recuperării şi publicării operei tatălui său, nici o Academie zis-Română n-ar fi avut nevoie de ea, ci doar Securitatea.
Punerea pe hârtie a unei cărţi de memorialistică despre cele trăite revine când şi când, obsesiv, ca o datorie a martorului victimă.
" *Poate că o dată o să scriu o carte şi despre iadul din acest lagăr. O să public atunci, probabil, şi memoriul către căpitan, despre Universitatea Liberă şi cel către Mihai* (Majestatea Sa; n. n.). *Poate să găsesc, cumva, şi un editor. Aş începe cu ziua de 21 martie. Când am primit brevetul de recunoştinţă pentru 25 de ani în serviciul Statului şi aş urma cu clinica de a doua zi şi cu arestarea mea din Sibiu, cu toate peripeţiile ei. Voi avea nevoie şi de datele de la Tavi* (fiul său Octavian; n. n.) *, cu ce a mişcat el la Bucureşti. Apoi, plutirea în vag, cu teama deportării în Rusia, cu gânduri de evadare şi de sinucidere în cazul unei astfel de deportări şi de evadare nereuşită. Apoi, plecarea în vagoane de vite la Caracal. Intrarea în lagăr, cu cimitirul de alături în care sunt îngropaţi foarte mulţi prizonieri ruşi şi germani, locatari anterior nouă ai lagărului"* (p.148-149).
Şi continuă tot astfel, adunând în minte toate documentele ce i-ar putea folosi să-şi înjghebeze scrierea şi toate numele de persoane, ilustrând toate păturile sociale şi firile variate la maximum, pe care nu se cuvine să le omită.
Cititor impenitent, lagărul îi oferă consemnatorului de note zilnice şansa să întârzie, la îndemâna cărţilor găsite pe la colegi (de ce nu cerea cărţi de la familie, care îi aducea sau trimitea cu regularitate pachete alimentare sau cu îmbrăcăminte?), şi să-şi dea în vileag (deoarece are instrumentul jurnalului la dispoziţie) tipul de lectură rămas sever, critic, personal mai mult decât obiectiv. Lecturile sale sunt, va să zică, nu prea alese, de la filosofie la Cezar Petrescu sau Erich Knight.
Deschiderea unei lucrări, cu adevărat importante, " **Istoria filosofiei contemporane"** de P. P. Negulescu, vol III şi IV, îi zmulge dojeni ce nu privesc conţinutul - cu o excepţie, dar cât de lichidatoare! -, ci mai ales forma editorială. *"Ceva cam multă peltea. Tiparul ultra modern. Biografiile tipărite cu aceleaşi caractere ca şi expunerile de doctrină. Cartea n-are index"* (p. 52). Totuşi, lasă impresia că, sub pojghiţa - groasă... - de nemulţumire creată de " **Istorie"** există o râvnă de a-l împinge pe autor să adopte un colaborator, ceea ce vădeşte că ştie a-l aprecia, deşi n-o arată. Ideea îi vine din nemulţumirile create de lucrarea monumentală, al cărei stil nu pare a-l băga în seamă, nici expunerea a cărei curgere majestuoasă asemenea apelor bogate ale unui fluviu nu-l impresionează. " *Nici un relief şi nici un punct de vedere românesc, măcar de arătare a influenţei filosofiei străine asupra românilor. Despre Herbart scrie 83 de pagini, dar nimic despre influenţa lui asupra românilor. Ce minunată carte ar fi "Istoria filosofiei cu deosebită considerare la manifestările ei şi la influenţele ei la români"! Chiar numai a încerca aşa ceva şi ar fi minunat lucru. Ce-ar fi dacă cineva i-ar propune lui Negulescu să programeze ca a II-a ediţie a cărţii lui de astăzi o asemenea carte, bineînţeles, în colaborare?"* (p. 67). Pe când " **Destinul omenirii",** lucrarea aceluiaşi, o califică drept scrisă " *clar şi atrăgător"* (p. 70). În sfârşit, concluziile lecturii nu mai au violenţa ce i-a colorat primele comentarii; dimpotrivă. " *Am isprăvit ieri vol. III din "* ***Istoria***

filosofiei contemporane" *de P. P. Negulescu. Carte limpede"* - cât a aşteptat până la a recunoaşte acest merit indiscutabil al istoricului filosofiei, creatorul celei mai 'limpezi' şi cuprinzătoare naraţiuni asupra ideilor şi legăturilor dintre ele din întreaga literatură română! - *, "dar cam lătăreaţă. Dacă i s-ar asocia cineva pentru o nouă ediţie"* - revine el la oful precedent - *, "mai concisă şi mai bogată, cu referiri româneşti la fiecare capitol, ar fi o carte de mare folos. Autorul cunoaşte subiectul în mod amănunţit şi are o expunere obiectivă şi clară. Cartea poate fi înţeleasă de orice intelectual. Ce interesant ar fi fost, de ex. vorbind de etica lui Herbart, să amintească de "Idealurile morale" ale lui dr. I. Stroia etc. Încercarea timidă a mărgineanului din Cacova, Stroia, de preocupări teoretice morale mai multe!"* Este înduioşător patriotismul său local; cum ar fi arătat discutarea filosofilor cei mai mari ai lumii, în paralel cu dr. Stroia din Cacova?!... " *Apoi, ce interesant ar fi fost să vorbească, măcar într-o paranteză* (pretenţiile scad, sub greutatea întregului!) *, despre efectul lui Schopenhauer asupra României, de la Eminescu şi Maiorescu, până la Petrovici. Ce ne trebuie nouă, popor neformat, religios, ortodox, preocupări de ale lui Gudrop?"*
Nici nu-şi pune problema că solicitarea sa alcătuieşte materia altei munci, aşa cum o menţionează, cu alte obiective.
Cititorul revine la elemente de construcţie formală a cărţii, nici într-acestea săturându-se vreodată de incriminarea ei în privinţa absenţei culturii române din cuprins - deşi nici o clipă autorul nu şi-a propus întinderea investigaţiei şi asupra acestei dimensiuni, cum singur atrage atenţia criticul său de la Caracal: " *P. P. Negulescu nu dă, la capitole, bibliografia străină şi română - asta din urmă ar trebui să meargă până în cele mai mici amănunte, ca să fie în adevăr folositoare filosofia pentru noi. Cartea n-are o tablă de materii analitică, nici index de nume şi de chestiuni. N-are un grafic sau mai multe pentru ilustrarea evoluţiei ideilor şi a răspândirii lor. Ce interesant ar fi fost un grafic care să ne arate, la fiecare capitol, şi cum problema respectivă a răsunat la Români. (...).*
P. P. Negulescu are şi el destule cacofonii inevitabile în limba română. De ex.: "ca concepţie" (p. 447); "ca consilier", "ştiinţa cantică. Ca să spunem..." " (p. 436).
"Negulescu face adeseori referiri la capitolele din volumele precedente fără să indice pagina. N-ar fi stricat dacă ar fi fost ceva mai "neamţ" în tehnica cărţii" (asocierea ultimelor două cuvinte, pentru a vădi că nu se pot evita cacofoniile în limba noastră; deşi...; p. 76-77).
În cele din urmă, învins de calităţile operei (ce devin indiscutabile şi pentru el), îi adresează profesorului de istorie a filosofiei următoarea notă:
" *PREA STIMATE DLE PROFESOR,*
Mă simt deosebit de plăcut îndemnat să vă exprim pe această cale adâncile mele mulţumiri pentru bucuria pe care am avut-o citind aici, cu tot răgazul, monumentala Dvs. Istorie a filosofiei contemporane.
După ce vom ieşi de aici, sper să pot scrie ceva despre această atât de merituoasă lucrare a Dvs., deşi încă neterminată, pe care lumea românească n-a ajuns încă s-o aprecieze după cuviinţă.
Şi până atunci, permiteţi-mi să dau expresiune părerii mele, că ar trebui să vă asociaţi încă de pe acum un colaborator mai tânăr, care să poată

asigura soarta viitoarelor ediţii, aşa cum este cazul cu lucrarea lui Disterweg, pentru ca lucrarea Dvs. să poată folosi şi generaţiilor care vor veni mai târziu.
Cu deosebită stimă..." (p. 90).
"Monumentală" şi "merituoasă" îi par atribute suficiente. Îşi mai menţionează "bucuria" personală, apoi trece la propunerea de a se remedia neajunsurile vârstei autorului prin adoptarea unui colaborator mai june, fără ca acesta să mai aibă îndatorirea de a recompune cartea după criteriile corespondentului, ci doar să o reediteze. Multă plăcere îi va fi făcut lui P. P. Negulescu să-şi vadă menţionaţi anii în contextul lucrării sale esenţiale şi a uneia dintre cele mai însemnate încredinţate tiparului vreodată de un român!
M-am oprit asupra " **Ziarului de lagăr. Caracal - 1945"** , deoarece el constituie primul document memorialistic privitor la evoluţia reeducărilor în temniţele comuniste din România. Acest fenomen nu a apărut de la început în aspectul odios ce i-l cunoaştem, aşa cum a fost practicat la Piteşti, Gherla, Canal etc. şi pe care, mai departe, vom avea cu prisos posibilitatea de a-l cunoaşte în intimitate.
Ideea de reeducare a deţinuţilor politici este semnalată pentru întâia oară în " **Ziar"** cu denumire nesigură faţă de ceea ce socotesc că a evoluat de la sine din acest experiment, adică, reiau, 'reeducările' de la Piteşti, Gherla, Târgşor, Canal şi, finalmente, cele de la Aiud: recte, "reeducaţia"; şi nu se referă la români, ci la germani, ca urmare a evenimentelor ce au încheiat cel de al doilea război mondial. " *La Köln a început "reeducaţia naziştilor", scrie o telegramă din Londra."* După care, vine explicaţia a ce înseamnă aceea: " *Germanii lucrează la canale, sub supravegherea evreilor, cari deţin întreaga conducere a oraşului."* Concluzia trasă în legătură cu românii, foştii aliaţi ai celor numiţi, nu întârzie: *"şi noi mergem spre aceleaşi soluţii, încetul cu încetul"* (p. 10). Nu numai " *încetul cu încetul"* dar şi, aşa cum ne-a obişnuit Ion Iliescu să râdem cu prilejul Revoluţiei din '89: 'pe o cale originală' . Ce caracteristici prevede Ghibu, întemeindu-se pe ştirea citită, vor avea 'reeducaţiile' din Germania? Ele se vor desfăşura prin muncă şi se vor afla sub controlul şi constrângerea străinilor. Mai putem bănui una: au fost impuse de prezenţa sovieticilor pe teritoriul ţării învinse. Toate trei caracteristicile vor fi împrumutate şi de reeducările de la Piteşti etc., însă ele nu vor mai fi precumpănitoare.
Referindu-se la cele de mai sus, consemnate miercuri 25 aprilie 1945, peste două zile Onisifor Ghibu ironizează o activitate din lagăr: " *Astăzi, Meitani ş.a. au fost scoşi la corvoadă la sapă într-o grădină. Burghezii trebuie reeducaţi"* (p. 11). Este interesantă (pentru cel care ştie ce au însemnat adevăratele reeducări) asociaţia de idei ce introduce în paragraful următor o altă informaţie: " *Ieri, la apel, un muncitor l-a înjurat în gura mare, în mod ordinar, pe I. Martin, directorul şcoalei tehnice din Sibiu, şeful cabanei noastre nr. 12, ameninţându-l cu bătaia, ca pe un burghez oarecare."* Deci, bătaia, în contextul apropiatelor reeducări ale clasei burgheze, aplicată ca metodă a luptei de clasă, se adevereşte a face parte din aceeaşi sferă noţională. În treacăt, semnalez apariţia conştiinţei lipsei de valoare socială a 'burghezimii', asupra căreia

bătaia se poate oricând năpusti cu ...dreptate. E un prim pas către implantarea credinţei în propria vinovăţie a celui bătut.
Ideea reeducărilor îşi începe cariera în lagărul de la Caracal - singurul despre care avem mărturii memorialistice, pe când din celelalte încă n-a apărut nici o ştire - îşi începe cariera, spuneam, în imediata vecinătate a sosirii unei comisii sovietice în lagăr, răsărită în locul celei de triere a reţinuţilor, aşteptată cu sufletul la gură de către lăgărişti. Este compusă din " *4 ofiţeri ruşi, în frunte cu un colonel. Unul din cei 4 vorbea româneşte, făcând pe interpretul. Au stat de vorbă cu diferiţi deţinuţi. Tonul a fost mereu major. Cei care vor mai face propagandă fascistă vor fi spânzuraţi aici în lagăr. Sunt aici funii şi pari şi se vor mai aduce. Mare înverşunare în contra "bandiţilor" şi legionarilor cari vor avea să dea seama şi în faţa poporului român"* (p. 12).
S-a iţit şi termenul "bandit", ca desemnând deţinutul politic; el nu va lipsi niciodată de acum înainte din dialogul cu acesta, purtat de autorităţi, fie înalte, fie de la cel mai de jos nivel.
Iată convorbirea colonelului Borisov, şeful comisiei, cu unul dintre cei aduşi în faţa sa:
" *- Tu cine eşti? - Sunt funcţionar. - Ai fost în război? - Da. - Unde? - La Harkov. - A, te recunosc! Tu eşti ucigaşul copiilor mei. Te recunosc bine. Vei plăti cu viaţa ta! Intră în vorbă un al doilea ofiţer: - Mareşalul nostru Stalin a declarat că nici în gaură de şarpe nu va scăpa nimeni dintre cei care mi-au schingiuit copiii.*
Col. Borisov a vorbit şi cu dna Codreanu, soţia lui Corneliu Z.C. I-a pus în vedere că va merge la bărbatul ei..." (idem). Să fie limpede: că o aştepta moartea, în calitatea ei de soţie!
Ameninţărilor le succed măsuri de ordin organizatoric menite să le facă victimelor viaţa mult mai grea:
" *Borisov a constatat că deţinuţii trăiesc aici prea bine. Asta nu-i viaţă de lagăr, ci de pension! Nu se admite să se aducă hrană din oraş, nici pachet de acasă. Să mănânce toată lumea numai ce se dă la cazan. Vor fi luate de asemenea şi cuferele, în special cele de piele. Oamenii au prea mult bagaj"* (idem). Spre cinstea comandantului român al lagărului, eliminarea hranei de acasă nu s-a pus în practică. Încă nu se creaseră ofiţerii ce să asculte orbeşte de invadator şi să devină călăii propriilor fraţi.
Rezultate există, totuşi, iar ele sunt în spiritul sistemei aceleiaşi lupte de clasă: " *şefii de cabane, aleşi de "popor", au fost înlocuiţi, în mod dictatorial, prin noi şefi dintre muncitori"* (p. 17). Divizarea deţinuţilor, prin distincţia clasei de provenienţă - deşi şi muncitorii fuseseră reţinuţi tot datorită politicii lor naţionaliste -, crează o pătură în aparenţă preferenţială, cu oarecari drepturi asupra celorlalţi şi cu o situaţie mai vrednică de încredere.
Onisifor Ghibu, pedagog prin chemare, constatând situaţia culturală mizerabilă a închişilor - care nu-şi puteau continua exercitarea preocupărilor intelectuale, ori măcar, pentru cei în cauză, să-şi fi completat educaţia şi instrucţia, profitându-se de prezenţa atâtor inşi cu standard intelectual de primă mână - are ispita de a remedia lucrurile: " *Azi am dictat lui Ginghină partea a II-a a Memoriului către căpitan în chestia Universităţii libere a Lagărului Caracal"* (p. 19). Astfel, avem în faţa ochilor două încercări de a se contribui la dezvoltarea culturii şi

civilizaţiei - ori îndreptarea lor - a celor de dincolo de sârma ghimpată. Una, formal denumită "reeducare", ascunzând, însă, o modalitate de umilire a celor supuşi ei şi de deformare a caracterelor; cealaltă, cu intenţia clară de a se participa la îmbunătăţirea, în domeniile numite, a pregătirii oamenilor, pentru ca, la eliberare, ei să plece cu adevărat mai bine pregătiţi pentru a participa la viaţa comunitară spirituală a naţiei. Reeducarea începe, fără a fi numită ca atare. Cum începe? Prin atragerea, în temeiul făgăduinţelor unei eliberări dependente de aservirea la forma de atunci a comunismului, a unora dintre lăgărişti: " *Ieri-dimineaţa, preoţii semnau o adeziune la F.N.D., în schimbul căreia vor fi eliberaţi din lagăr. E şi asta o metodă a timpului!"* (p. 20).
O altă "metodă a timpului" constă în organizarea de "serbări" (mai târziu, în reeducările din 1963-1964, proiecţii educative de filme şi conferinţe susţinute de deţinuţi cu prestanţă printre ceilalţi). " *La serbare au* (sic!) *participat şi secundul căpitanului Popovici* (comandantul lagărului; n. n.) *. Acesta a ţinut la sfârşit o cuvântare spunând, în numele căpitanului, diferite lucruri în legătură cu trierea: nu se va ţine seama de ce a făcut cineva ca legionar, în trecut, ci de felul cum a activat în ultimul timp şi de felul cum înţelege să se încadreze în noul spirit de muncă şi de viaţă. După serbare, secundul s-a dus în mijlocul ţăranilor hunedoreni, cărora le-a vorbit timp îndelungat, spunându-le cam aceleaşi lucruri şi făcând aluziii la unele practici româneşti binecunoscute în lumea politicianistă. Drept contrast a prezentat cazul mareşalului Timoscenko, care ajuns sus, nu s-a gândit nici un moment să-şi înalţe neamurile şi fraţii. Aceştia au rămas mai departe modeşti plugari în satul lor"* (p. 32). Vom constata ulterior că exemplul pedagogic al lui Macarenko va fi socotit stimulator la Piteşti şi Gherla.
'Munca de lămurire', cum a fost ea denumită în practica uzuală, de la om la om, continuă să-şi verse otrava. " *Deţinutul Dobre, care e un observator comunist, a vorbit azi la grupuri mai mari de prin cabane şi de printre cabane: popii sunt nişte netrebnici, nu umblă decât să se îmbogăţească. "Cloncanii" ăi mari, G.Tătărescu, care a trecut dintr-un partid în altul, va fi curând dat peste bord!"* (p. 38). Probabil că dezacordul verbal de număr aparţine agitatorului. Infiltrarea (sau temerea de ea) de comunişti în rândurile deţinuţilor, rămâne pentru logica şi bunul simţ al celor din urmă unica explicaţie a comportării câtorva dintre ei, care, evident, fac jocul noului regim, precum acest Dobre. O gândire similară va circula şi printre reeducaţii de peste câţiva ani: ei vor acredita formarea la Moscova, ori sub directa îndrumare a Anei Pauker sau cel puţin a lui Nicolski, a lui Eugen Ţurcanu, despre care nimeni nu putea concepe că era un deţinut ca oricare altul; oricum părea mult mai posibil să fi fost membru de partid, cu misiune în închisoare, decât fost legionar. Iar Dobre nu este singurul ispititor la Caracal: " *Profesorul Isăceanu, de la liceul din Găeşti, îmi oferă astăzi spre citire, destul de insistent, broşura lui C. Dobrogeanu-Gherea:* ***Ce e socialismul*** *. I-am răspuns că aş fi mai bucuros de o carte nouă despre această problemă. Mi s-a răspuns că şi cărţile cele noi, ca şi cele vechi, tot numai pe Marx se întemeiază. Isăceanu se oferea să-mi dea literatură de citit, exprimându-şi speranţa că mă voi încadra şi eu în rândurile luptătorilor. I-am răspuns că eu viaţa întreagă am fost un luptător"* (idem). Treptat,

lucrurile se lămuresc: " *Profesorul Isăceanu, fost legionar, a trecut după 23 august la comunişti, luându-şi la Găeşti rolul de conducere. Cei de sus n-au încredere în sinceritatea lui; în consecinţă l-au internat în lagăr. Mi-a citit câteva pagini din memoriul său de apărare. A desfăşurat o vie activitate printre elevi, muncitori, profesori şi public"* (p. 44). Este util să se cunoască 'ideologia' conform căreia a fost condusă ţara noastră aproape o jumătate de veac, pentru a se şti cu exactitate cine sunt comuniştii: " *Aseară am asistat la o şedinţă improvizată de propagandă a lui Dobre, printre ţărani şi muncitori, lângă cabana noastră. Vorbea drastic, despre burghezie care a supt sângele muncitorilor, contra României: "Ducă-se dracului de România! Ce mi-a dat ea mie? Ea i-a susţinut pe burghezi. Să fim români! Dar de ce să fim români? Ca să ne exploateze burghezii? Nu mai vreau să fiu român! Vreau să-mi meargă bine, atâta vreau!" "* (p. 47-48). Este curios că peste aproape cincizeci şi cinci de ani, se va găsi un alt 'filosof' - valorând tot atâtea parale ca cel de mai sus -, pe nume Patapievici, care să-şi deverseze lăturile peste capul aceleiaşi patrii, de pe poziţii opuse, pasă-mi-te, lui Dobre, dar nu mai puţin egocentriste, murdare şi lipsite de logică. Doar că Dobre şi-a găsit 'naşul', spre deosebire de cel numit în urmă, care şi-a găbjit şi nişte jalnici apărători 'pseudofilosofi'dintr-acelaşi clocot de zamă cu el: " *Aseară la raport, căpitanul Emil Popovici* (comandantul lagărului; n. n.) *a interzis orice propagandă în lagăr, inclusiv pe a lui Dobre, care se vede că între timp a trezit nemulţumiri în rândurile deţinuţilor"* (p. 48).
Lucrurile nu stau pe loc, mulţumite de trăncăneala acestuia sau a celuilalt. " *Un domn necunoscut, dezbrăcat până la brâu, purtând o cruciuliţă de argint la gât, a intrat astăzi după apel în cabana noastră şi, aproape fără nici o introducere, a citit "Declaraţia" care circula prin lagăr, într-o a 5-a ediţie, apelând la cei ce ar voi s-o semneze. Nimeni nu-l cunoştea pe dl. respectiv. După câtăva vreme a citit-o a doua oară. Eu l-am întrerupt şi l-am rugat să ne spună cine e? Mi-a răspuns: avocatul Untermann. Mulţi inşi au semnat şi din cabana noastră "Declaraţia". Inginerul Toth mi-a spus că Untermann e evreu botezat. Muncitorul Radu mi-a spus că e evreu.*
Vor trebui cerute lămuriri de la căpitanul, căci iniţiativele de felul acesta nu pot veni prin surprize, de la oameni pe care nimeni nu-i cunoaşte" (p. 62). Mai mult: " *Omul cu "Declaraţia" lucrează mereu pentru a câştiga prozeliţi. Umblă îmbrăcat mai abitir decât ultimul proletar. Nu ştiu dacă o face anume sau întâmplător"* (p. 63).
Între timp, nu stă pe loc nici iniţiativa profesorului Onisifor Ghibu de a întemeia o Universitate Liberă, măcar în rotunjirea ideii ei în cugetul propriu... " *Ce-ar fi dacă cei de sus ar permite o discuţie politică neîngrădită a tuturor ideilor pro şi contra? Să vie presa cea mare şi în rubrici permanente să combată şi să susţină legionarismul, fascismul, revizionismul! Nu ca propagandă - Doamne fereşte de o asemenea meteahnă - ci ca demonstrare onestă a ideilor, a argumentelor, a torpilelor. În zece ani lumea s-ar dumiri complet. Să încercăm un asemenea lucru aici în lagăr, prin Universitatea Liberă"* (p. 41- 42). Se ajunge şi la trimiterea, la comenduire, a anteproiectului pentru înfiinţarea Universităţii. Doar că răspunsul acesteia va întârzia până la eliberare. O. Ghibu reia atacul. După ce P. P. Panaitescu solicită organizarea de

conferinţe publice şi este refuzat, el pătrunde pentru a prezenta: *"Expunerea de motive şi Anteproiectul pentru o Universitate liberă a Lagărului de deţinuţi politici din Caracal"* .
Nu este singurul ce simte însemnătatea unui atare pas. " *Ţaranul Sofronea din Drăguşul Făgăraşului - om deştept, deşi are numai 4 clase primare sau poate tocmai pentru că are numai 4 clase primare - îmi spune: "De ce nu se face aici în lagăr o şcoală, unde să învăţăm şi noi una-alta? Luaţi fără nici o vină de la plug, măcar să nu ne pierdem degeaba vremea pe aici". Îmi cere cărţi de lectură pe înţelegerea lui. Îi face vinovaţi de stările de acum din ţară pe intelectuali care i-au învrăjbit pe oamenii simpli, împărţindu-i în partide.*
(...) Ce interesant va fi, în cadrul Universităţii Libere, dacă va lua fiinţă, secţia muncitorilor agricoli. Să-i vezi la un loc pe ţăranii din Drăguş şi Corbi, pe cei din Bucovina, pe cei din Regat, pe moldovenii de la Dorohoi şi pe saşii din Guşteriţa. Să discute ei probleme de agricultură comparată şi chestiuni de organizare şi conducere a statului viitor" (p. 57-58).
Mai ţine câte o lecţie, mai vorbeşte despre cultură şi civilizaţie, subliniind că nu grăirea are greutate ci cele ce face omul pentru instaurarea lor. Primeşte de acasă o geografie, două cronici istorice, " **Basmele"** lui Petre Ispirescu, " **România Pitorească", "Munţii noştri", "1001 nopţi"** , o carte de gospodărie rurală, " **Bucoavne şi istorisiri"** , să le dea ţăranilor colegi de suferinţă, spre lectură.
Învăţătorii, foştii săi studenţi, îl înconjoară cu pasiunea studiului şi-l îndeamnă să treacă la crearea Universităţii, înainte de a sosi aprobarea oficială, ce întârzie exasperant.
Până atunci, sistemul 'reeducării', adică al creerii unei conştiinţe de clasă, prin mijlocirea 'pedagogică' a gradaţilor ce păzeau conştiinţele din lagăr, continuă tot mai apăsat. " *Ghebercof-tatăl mi-a spus azi-dimineaţă că a auzit cu propriile lui urechi pe-un plutonier din comandamentul lagărului spunându-le muncitorilor Gregorian şi Toma, care se plângeau că nu le ajungea pâinea: "Luaţi de la cei ce au. Jefuiţi pe burjui, căci sunt destui în lagăr""* (p. 82). Sau: " *Isăceanu (...) s-a plâns că e persecutat pentru că e comunist. Să fie aceasta o indicaţie oficială din partea celor de sus?"* (idem). Parcă-i auzim pe Ţurcanu şi pe acoliţii săi, intraţi în prima cameră aleasă pentru declanşarea bătăilor împotriva deţinuţilor, când, răzbiţi de acţiunea de revoltă a acestora, care i-au pus la pământ pe noii veniţi - pe ei, 'comuniştii'! -, cum se plângeau organelor administraţiei penitenciarului Piteşti (ce aşteptau înarmate cu bâte, centiroane şi altele, după uşă, acest semnal) că deţinuţii au sărit să-i bată pentru convingerile lor...
În acest context se cuvine remarcat faptul că nu toţi lăgăriştii acceptau jocul celor daţi cu puterea - deşi majoritatea închideau ochii, datorită unui spirit de toleranţă şi purtare civilizată greşit înţelese. " *Ieri după apel a fost aici un meci de voleibal. După terminare, Isăceanu s-a ridicat pe un scaun, vrând să vorbească celor vreo 500 de inşi despre noi şi despre vremurile noi. Când a apucat să spună că noi cei de aici suntem reprezentanţii lumii păcătoase care se duce, a fost întrerupt de unii cu cuvintele: "nu toţi!", apoi a început să fie huiduit şi fluierat până ce s-a dat jos. S-a retras apoi în alt loc, de unde la stăruinţa câtorva a început*

din nou să vorbească, zicând: "Manifestaţia dvoastră de simpatie de acum este o dovadă că împotrivirea care mi s-a arătat dincolo nu are nici o bază". La aceste cuvinte au început din nou huiduielile şi fluierăturile, încât a trebuit să se retragă din nou. Lumea nu înţelege ce rost are iniţiativa lui Isăceanu. Mulţi se tem că ea va avea urmări defavorabile pentru noi, luându-se manifestaţia în contra lui Isăceanuu ca o manifastare a sentimentelor reacţionare. În realitate, lumea nu admitea să se discute în nici un fel politică. De altfel, nici perseverenţa lui Isăceanu nu pare a fi prea agreată în lagăr" (adică, probabil, de către căpitanul comandant; p. 91). Oare această temere de a nu deranja cerinţele puterii, prin înlăturarea de la cuvânt a lui Isăceanu, să fi fost reeditată în sufletele unora dintre cei trecuţi prin jalea demascărilor către care ne îndreptăm? să fi devenit ei ucigaşi doar pentru a nu supăra Securitatea?
Se profilează o 'reeducare blândă', cu caracter mai ales ideologic: "*Ministrul* (subsecretarul de stat Tudor Ionescu, de la Industrie şi Comerţ, aflat în inspecţie la Caracal; n. n.) *e de părere că, într-adevăr, lagărele trebuie să se ocupe de reeducarea deţinuţilor, în care scop trebuie să vină conferenţiari din afară"* (p. 116). Cu atari reeducări s-a încheiat temniţa politicilor, în 1963-4; numai că n-au fost invitaţi conferenţiari din afară, ci deţinuţi celebri, fruntaşi legionari fără pată, au fost plimbaţi prin ţară şi readuşi să laude în faţa colegilor deţinuţi realizările regimului comunist.
Cele prezentate aici despre 'reeducare' în lagărul de la Caracal este posibil să nu fie prea convingătoare pentru cei care cunosc cu adevărat ororile reeducărilor începute în 1949. Insist că în paginile de faţă este vorba despre tentative naive, inconstante, fără urmări evidente, fie tentative de atragere a deţinuţilor către partidul comunist sau noul regim, fie de învrăjbire a deţinuţilor între ei, pe criterii de clasă, fie de umilire a lor prin redactarea unor memorii diverse în care îşi puneau, mai mult sau mai puţin, mai ţipător sau mai discret, cenuşă-n cap, cerând iertare în temeiul unei aderări vagi la principiile aduse de ruşi în ţară. Spre deosebire de acest câştig oarecum indiferent - ce nu este altul decât demonstraţia că, sub patronajul sovieticilor, s-au încercat variate soluţii de reeducare a deţinuţilor politici naţionalişti -, cele ce urmează a fi prezentate imediat în continuare constituie o nu se poate mai elocventă mărturie a ceea ce se petrece în sufletul deţinutului acuzat fără întrerupere că **e vrednic de reeducare deoarece este VINOVAT** , oricât de bine pregătit se află el, de cult, de stăpân pe sine. Or, cele trăite în intimitatea subconştientului său contribuie la înţelegerea marilor şi spectaculoaselor prăbuşiri spirituale produse la Piteşti şi Gherla, datorită cărora bărbaţi cu un caracter ferm, încercat, neîndoielnic, au ajuns a crede în minciunile ce le erau repetate neîncetat timp de luni de zile, despre vinovăţia proprie, a rudelor şi prietenilor lor, a pildelor umane alese drept faruri în viaţa de zi de zi. În urma acestor îndoctrinări mecanice, personalităţi de excepţie s-au transformat în bătăuşi criminali, ducându-şi activitatea inumană în numele comunismului şi al muncitorimii, ori în turnători murdari care credeau că prin vânzarea fraţilor lor grăbesc împământenirea erei paradisiace preconizate de Karl Marx.

Despre învăţători - dar şi despre sine însuşi - Onisifor Ghibu scrie: " *Tot ce putem şi trebuie să facem aici e: să nu uităm că suntem educatori, ai noştri şi ai altora. În consecinţă: să căutăm a învăţa cât mai mult şi în viaţa de lagăr şi din ea. Ea ne oferă enorm de multe posibilităţi pentru asta. Să ne facem reeducaţia, prin meditare, observaţie, convorbiri, muncă de tot felul. Să adâncim aici, intimişti, problemele fundamentale ale existenţei noastre individuale, naţionale şi omeneşti. Să ieşim de aici cu o învăţătură mare pe toată viaţa. Metanoia, adică schimbare de gândire.*
În rândul al doilea, să fim educatorii altora. Prin exemplu, ca purtare şi ca activitate. Să nu irosim vremea, ci s-o întrebuinţăm în mod înţelept. Să vadă orişicine în noi pe educatorul propriu şi al naţiunii. Apoi, printr-o acţiune de fiecare clipă, pentru ridicarea umanităţii în oameni, a demnităţii contra vorbelor triviale, a jocului de cărţi, chiar a fumatului, în forme discrete. Curăţenie. Democraţie curentă" (p. 79). Toate bune (şi e prea puţin spus!). Magistrale directive ale dascălului pentru foştii săi ucenici, astăzi colegi de suferinţă cu el! Dar, constat, noţiunea 'reeducaţiei' necesare, de neeludat, a prins roade. Iar dacă 'reeducaţia' este necesară celor o dată pentru totdeauna bine educaţi - astfel încât să educe bine pe alţii, dacă 'reeducaţia' este necesară precum o preconizează pedagogul, înseamnă că şi vină există. Cercul vicios se închide: dacă vină este, 'reeducaţia' se deduce ca o nevoie urgentă. Într-un bruion al unui memoriu adresat Regelui, autorul jurnalului consemnează:
"De la 1922 încoace suntem într-o tensiune înfiorătoare. Ucideri monstruoase, cruzimi de care aproape că n-a pomenit istoria noastră. Ne-am compromis în faţa străinătăţii şi am ajuns să ne dispreţuim pe noi înşine, nemaiavând încredere în noi.
E un moment pe care Majestatea Voastră trebuie să-l înţelegeţi. Vi-l strigă de profundis, din lagăr, un om care se apropie de sfârşitul vieţii sale şi care nu mai cere nimănui nimic pentru sine, dar care nu vrea şi nu poate să moară într-o Românie mutilată, nenorocită şi ruşinată, ca cea de astăzi, fără să întrebe, cu toată gravitatea momentului, pe contemporanii săi: încotro şi până când?"
(...) "Fixarea momentului istoric actual. "Nu sunt vremurile sub cârma omului". Şi, totuşi, suntem platnicii greşelilor de mai înainte. Ce-am făcut de la 1919-1940? Ne-am devorat unii pe alţii, uitând, din pricina ambiţiilor şi intereselor noastre personale, patria eternă. Am fost "liberali", "ţărănişti", "averescani", "cuzişti", "legionari", "communişti", dar n-am fost nici români, nici creştini, nici oameni". "La 1940-1941 am ajuns la scadenţă. Ori ne învăţăm minte, ori pierim! Niciodată, de o mie de ani încoace, n-am fost la un impas atât de grozav. Putem pieri şi ca stat şi ca neam. Dacă vrem să trăim ca neam, trebuie să urmăm anumite legi şi să ne impunem anumite obligaţii mai presus de orice. Trebuie să lichidăm cu orice sacrificii şi în mod eroic trecutul care ne apasă ca o povară de plumb. Trebuie să vie şi o împăcare frăţească, o "tranga Dei" - iertare şi îndreptare!"
(...) "Sunt pentru lagăre. Să fie duşi în lagăre şi reeducaţi, timp îndelungat, toţi paraziţii societăţii şi ai statului, care n-au muncit nimic, ci numai au speculat şi exploatat statul şi poporul. Printre ei, toţi nababii şi

toţi beii care au mâncat cu lingura cea mare bunătăţile ţării prin străinătăţi, îngrijindu-se numai de burta şi de punga lor şi care huzuresc azi în belşuguri neruşinate. În lagăre cu atâţia foşti miniştri , care n- au făcut decât să-şi aranjeze interesele şi ambiţiile şi care au trădat ţara de câte ori interesele lor o cereau! La lagăr cu toţi trădătorii vechi şi noi, cu toţi îmbogăţiţii, nababii, cu toţi speculanţii care au scumpit viaţa în gradul de astăzi! Cu toţi leneşii şi chiulangii, cu denuncionanţii mizerabili, cu semănătorii de anarhie! Iar lagărele să fie institute de reeducare. Să nu scape de ele nimeni, decât cu condiţia confiscării averii, în folosul statului, şi cu aceea a îndreptării spre o muncă efectivă.
Să nu se uite nici lagărele de femei. Pentru femeile care au trăit prea bine şi prea uşor în lume, fără să lucreze nimic, decât doar prin vanitate şi ambiţii..." (p. 95-96; între ghilimele se cuprind diferite consemnări scrise pe bucăţele de hârtie şi acum copiate de autor în " **Ziar"**).
Denunţarea luptelor dintre partide, 'trădarea' ţării, îmbogăţirea fără muncă, a huzurului, a imoralităţii etc., ca impunând reeducarea în lagăre, prin muncă fizică, a bărbaţilor, ca şi a femeilor, începe să semene prea tare cu cele pe care anii imediat următori le vor aduce tuturor acestora. şi citim printre rânduri influenţa propagandei la care deţinuţii erau supuşi , până la a- şi uita de sine şi a face declaraţii în cheia muzicală folosită de învingătorii lor, văzând singura soluţie în reeducarea al cărei contur sumbru se profila în aerul ameninţător.
Excelente dovezi că mintea deţinuţilor fusese deja coruptă, cu ajutorul termenului 'reeducare', furat din pedagogie, bine sunător şi plin de promisiuni misterioase, amirosind a eliberare şi a încheierea păcii sociale cu comunismul.
Dar practica înainte de orice: " *Când în sala de lectură se făcea slujba Sf. Maslu, în sala vecină, despărţită numai cu nişte scânduri mari, alţi 3 preoţi, printre care şi părintele Bunea, participau la o şedinţă a cercului (clandestin) de studii comuniste, la care erau prezenţi vreo 40 de inşi, în frunte cu Isăceanu"* (p. 130). Activitate specifică O.D.C.C.-ului de la pen itenciarul Suceava (Organizaţia Deţinuţilor cu Convingeri Comuniste), din care se va mândri Eugen Ţurcanu că face parte şi despre care vom afla veşti în multe memorii. De cât timp ar fi avut nevoie Securitatea pentru a-i face pe membrii cercului de studii comuniste să creadă că urmau a se elibera dacă, prin tortură, izbuteau să-i aducă pe toţi lăgăriştii la convingerile lor? Nu de mult timp. Însă acesta lipsea, la Caracal. Comunismul nu era perfect înstăpânit în România, iar aliaţii încă-şi aţinteau ochii asupra bolşevicilor şi-i pândeau de respectau hotărârile internaţionale, în caz contrar riscând a fi penalizaţi - că ce altceva li se putea întâmpla, când Occidentul capitulase în faţa lor, fără s-o mărturisească?
Până şi un pedagog şi filosof (prin studii) ca Onisifor Ghibu se simte gata să treacă la pedepsirea celor de pe partea sa a baricadei, sub influenţa propagandei; nu că ar fi devenit, peste noapte, comunist; însă, păcatele burgheziei *(sic!)* acum le vede mai clar. Şi nu este conştient că e gata a se alia cu duşmanii ei cei mai feroci (care sunt şi ai lui), tocmai atunci când ea e lipsită de apărare şi înghesuită cu spatele la zid. O astfel de modificare a cugetării intră în planurile 'reeducatorilor': cu osebire cei aleşi se cuvine să gândească la fel cu ei, căci vor fi crezuţi de cei mulţi şi

proşti. " *Ce moravuri în "lumea bună". Numai bani, lux, petreceri şi adulter. Femei care nu fac absolut nimic decât să topească pe marii financiari şi bogătani. Culmea decăderii morale. Astea şi ăştia ar trebui duşi la lagăr, pentru câte un an de zile, la viaţa ultrasimplă şi la muncă. Dar nu lagăre ca cele de ieri şi de azi. Viaţă cu program. "Coniţele" să fie învăţate să lucreze şi să trăiască muncind. Dimineaţa, scularea la 5-6. Imediat, exerciţii fizice de înviorare, cu spălarea în aer liber, din sticlă. Apoi, rugăciune comună cu o meditaţie adâncă, impresionantă. Servicii divine, cu spovedanii şi împărtăşanie în fiecare lună, serios, frumos, înălţător, curăţitor. Lectură absolut selecţionată. Din Biblie, din cărţile sfinte, din cărţi de ştiinţă, de luptă. Nici un singur roman! Nici măcar de cele bune. Cărţi de gospodărie, de lucru manual. Să înveţe bucătăria. Să gătească pentru lagăr. Fără nici o milă şi consideraţie. Răul e atât de general şi adânc, încât cu mijloacele obişnuite nu se poate face nimic. În Rusia burghezia păcătoasă a fost ucisă şi maltratată. În mare parte pe bună dreptate. Noi să încercăm reeducarea aspră. Mărturisesc că experienţa mea de lagăr m-a făcut să devin apărătorul acestei instituţii, care însă trebuie radical reformată, pentru ca să-şi atingă scopul. Să se utilizeze toate experienţele şi să se dea problema în mâini pricepute, oneste şi energice."* Urmează marea surpriză! *"Eu m-aş angaja la o asemenea operă. Dar, câte lagăre ar trebui în ţară, Doamne!"* (p. 165).
Asemenea galimatias naşte lectura cărţii unui Zaharia Stancu: " **Zile de lagăr"** ...!
Doresc să pun în faţa cititorului un fragment în care va găsi adevărata trăire a lui Onisifor Ghibu, din lagăr, pentru ca el s-o compare cu cele de mai sus şi să se minuneze cum de semnatarul ei a putut pune pe hârtie şi celelalte. Nu există nici o altă explicaţie - valabilă pentru reeducări în general, indiferent de perioada lor, de intensitate şi metodele aplicate în cadrul lor -, decât: dezechilibrarea minţii celor supuşi reeducărilor. Iată la ce mă refeream:
" *Mă uit pe fereastra cabanei. Trece fel de fel de lume, în sus şi în jos, fără altă treabă decât a momentului. Parcă n-ar fi o realitate ce se petrece sub ochii mei. Să fie adevărat că există lagăre şi că eu sunt internat de aproape patru luni în lagăr? De ce şi până când? Voi mai scăpa dintr-un asemenea iad moral? Mai există dreptate, logică, omenie sau i-a luat locul gelozia, delaţiunea, chiulul şi mediocritatea?"* (p. 190).
Cititorul se cade să remarce că burghezia, mai ales femeile acestei clase, este şi sunt condamnate, în textul de mai sus, la lagăr, fără vină, fără încălcarea vreunei legi: doar pentru că este BURGHEZIE! Şi se preconizează crearea a suficiente lagăre pentru ca să nu scape nici un membru al ei. 'Imoralitatea' ei este indiscutabilă! Ea nu trebuie dovedită, de la caz la caz; nu! E inerentă, dacă au declarat-o ruşii ca inerentă, drept care au sortit-o morţii. Sexul slab nu are alt de făcut decât să gătească şi să spele. Când autorul însuşi a spălat nu mai ştiu ce rufă, a exclamat că o face pentru prima oară în viaţă; şi ce mândru era de această realizare! Dar socoteşte că este mai 'educativ' să rezerve atari mândrii femeilor... Iar pentru a nu li se strica gustul pentru ele, să nu mai aibă acces la proza de ficţiune, că ea dăunează moralului şi stârneşte visările despre o viaţă mai bună, nu ca broşurile gastronomice şi de lucru cu acul recomandate cu tărie. Până şi cada de baie este dăunătoare! Cum de,

peste noapte, cel care se vaită tot la două zile de cât îi este de insuportabilă existenţa în lagăr se declară gata să se ocupe de priponirea altora, şi mai ales a femeilor? Astfel s-a stricat mecanismul raţionării şi în 'reeducările' cele fioroase, când insul bătut, speriat că a fost zdrobit sub bâtă, îngrozit că a făcut-o însuşi cel mai bun prieten al său, scârbit a i se urla în faţă că cei care-l torturează au devenit 'comunişti', când el îi cunoaşte prea bine pe călăi ca legionari, la un moment dat preia din mers crezul opresorilor şi devine, la rândul său, 'comunist' şi călău. şi pune mâna pe bâtă. Aceasta este antipedagogia! Ea începând a-şi da roadele cu 'demascarea externă', când deţinutul se acuză pe sine şi îşi acuză rudele, profesorii, şefii, clasa socială, de cele mai de neînchipuit sacrilegii morale, pentru ca doctrina partidului să se adeverească, indiferent cât este ea de falsă.
Acuzând aiurea modul în care se desfăşoară unul dintre 'festivalurile' menite să participe la reeducarea muncitorimii dintre sârmele ghimpate, Onisifor Ghibu redevine acelaşi critic sever al celor ce se înfăptuiesc din voia şi porunca silnică a conducerii.
" *Ieri a fost pe terenul de lângă cabana noastră un festival artistic dat de muncitori. Un cuvânt de deschidere, anunţat anonim în program, rostit de Elefterescu către muncitori. "Aceştia sunt: muncitorii industriali, ţăranii şi intelectualii". În concluzie: toţi să se înscrie în Partidul Comunist, care e partidul libertăţii etc. Au urmat două recitări spuse de unul care zice că de 35 de ani face astfel de recitări: una, elogiul meseriilor, alta cu un mic funcţionar, care se întoarce dimineaţa de la birou mult mai devreme şi-şi găseşte nevasta în pat cu şeful său de servici. Apoi un "scheci" în 3 cu subiectul în jurul chiriei neplătite. Morala: să scapi prin şmecherie de datorie. "Ai chitanţă? Ai martori? Dacă nu, du-te şi te aruncă în gârlă!". Ce atmosferă estetică, morală, socială şi naţională! Câteva arii la vioară, de directorul "Coroanei" din Braşov, clasice şi româneşti, frumoase; două cântece la acordeon de fetişcana Plătureanu, mi se pare. Parodieri de poezii de muncitorul Dobrescu şi de farmacistul Cucu, cu haz şi cu talent, cel din urmă. Apoi, o comedie de autor neindicat: Miss România, jucată în mod ordinar, fără nici un fel de artă, de muncitori. Diletanţii din Sălişte, meseriaşi, erau de o mie de ori mai bine şi ca alegere a piesei, şi ca joc. Aici nu se pune nici un preţ pe artă. Ceva brutal, ordinar, lipsit cu totul de orice motiv de înălţare sufletească, nici socială, nici estetică, nici etică"* (p. 180). Tocmai această absenţă a înălţării sufleteşti este urmărită, că dacă "înălţare sufletească" ar fi, cum să se mai înscrie deţinuţii în Partidul Comunist?
Festivalele se înmulţesc, pentru că se apropie eliberarea treptată şi lăgăriştii trebuie pregătiţi pentru viaţa de compromis ce îi aşteaptă afară.
" *După-amiaza a fost ocupată cu festivalul organizat pe neaşteptate de tineretul progresist şi de partidul comunist, cu toate că abia cu două zile înainte avusese loc un asemenea festival. De astă dată se simţea însă că o să mai fie şi altceva. Tribuna era capitonată cu covoare roşii, iar deasupra ei erau fixate tablourile M.S. Regelui, mareşalul Stalin şi Gheorghiu-Dej (Stalin seamănă în această fotografie cu Eminescu, iar Gheorghiu-Dej cu un ocnaş). Festivalul a fost deschis de unul din cei doi elevi de clasa VII de la Liceul din Slatina care a vorbit în numele tineretului progresist, declarând că el e vechi comunist, lucru pe care până aci nu l-am ştiut."*

Discursuri, recitări, muzică. " *Toţi oratorii au făcut elogiul guvernului şi al partidului comunist, stăruind ca toată lumea să intre în rândurile acestuia. Foarte multă lume aplauda."* Atenţie! Totuşi autorul este conştient de cele ce se petrec în lagăr: " *A fost un prilej de înregistrare a procesului de transformare sufletească a maselor de la o ideologie la alta. Oamenii care până ieri erau legionari, azi sunt comunişti convinşi. Dar, cine ar putea şti până când va dura noua stare sufletească?"* (p. 182-183).
'Cercurile de studiu' nu rămân în urmă: " *Ieri s-au întrunit vreo 20 de învăţători să discute chestia atitudinii politice pe care ar trebui s-o aibă în împrejurările actuale corpul didactic primar. Onel m-a invitat şi pe mine. Având informaţii despre consfătuirile similare ale preoţilor începute alaltăieri în sala de lectură nu m-am prea însufleţit pentru o asemenea iniţiativă, care nu se poate desfăşura în libertate de gândire. Or, fără libertate nimic nu se poate. La întrunire a fost chemat şi preotul Vancea, care acuma e comunist pe faţă şi exponent al Comandamentului"* (p. 185).
Iar cele mai grave rezultate ale noii orientări sunt consemnate în cele ce urmează: " *Din realizările lagărului ca institut de educaţie şi reeducaţie: Elevii de liceu, rupţi de la studii şi aduşi aici, s-au constituit într-o bandă de hoţi care au furat fel de fel de lucruri de prin cabane. Alţii, acum, ca să scape, s-au făcut comunişti şi au luat conducerea tineretului progresist"* (p. 186).
Două grupe profesionale se zbat să intre în graţiile noii puteri; ceea ce este mai grav e că, prin pregătirea şi răspunderea lor, ele modelează sufletul omului: preoţimea şi învăţătorimea.
" *Preoţii se agită mereu; se iniţiază şi încearcă să se adapteze la noua situaţie. Autorul principal este Vancea de la Arad. (...) O convorbire cu preotul Bădnărescu, care pare a fi conducătorul în mişcarea preoţească, afară de Vancea: "Când vicleanul vrea să mă ducă în prăpastie, eu îl iau de braţ şi merg cu el, păzindu-mă după puteri" "* (p. 183).
Semnarea Acordului de la Postdam reface spiritele, care-şi revin puţin din marasmul ce le absorbise: " *Ce decădere sufletească în lagăr, clipă de clipă. Simţi zilnic cum se descompune sufletul neamului. Parcă se destramă neamul însuşi, de la o zi la alta"* (idem).
Iar dacă deţinuţii îşi recapătă încrederea în viitor, pe urmele ei răsare încă o dată o brumă de demnitate. " *Foarte multă lume înfierează pe preoţii care s-au "prostituat" fără nici o ruşine, în special cei din Vechiul Regat. Sunt înfieraţi şi învăţătorii, care pentru a scăpa, se pretează la orice"* (p. 189).
Recenta îmbunătăţirii a stării morale (a celor şi aşa buni) nu influenţează prea mult degringolada acelora lipsiţi de caracter. " *Am participat la festivalul organizat de Elefterescu, de astă dată în cadrul ziarului de perete. A vorbit el, mai întâi, apoi a ţinut o conferinţă savantă despre comunism "profesorul universitar" (recte, fostul conferenţiar al lui Ică Antonescu) Radu Ivănceanu, apoi cânturi, recitări, magie modernă de Eugen Pop, elevul de liceu de la Sibiu, fiul învăţătorului Matei Pop din Prisaca. De asemenea, o conferinţă despre stările economice şi sanitare din URSS, de un căpitan, Marţianu, care a fost timp de trei ani pe frontul rusesc. Concluziile, pe care le trăgea la fiecare pas, constituiau o condamnare fără apel a României. S-a reprezentat apoi piesa "Partizanii" de un autor rus neindicat, cu uniforme şi cântece ruseşti, traduse în*

româneşte. În sfârşit, au vorbit doi delegaţi ai partidului comunist din Caracal şi Elefterescu, făcând apel la internaţi să intre în partidul comunist. A fost rugat să vorbească şi plutonierul Chiţac, care a citit un discurs, punând, între altele, în vederea celor ce scriu la "Jurnalul de perete" că se-nşeală dacă cred că colaborarea lor le va accelera liberarea. Activitatea lor este cunoscută la Comandament! Vorbeşte tare în contra fasciştilor şi a reacţionarilor care nu vor scăpa uşor din lagăr. Nu dă nimănui speranţă. Vorbeşte în numele Comandamentului şi ca membru al partidului comunist. Aminteşte şi de semicentenarul morţii lui "Engliş", care se împlineşte tocmai la 5 august (de fapt: Engels!)" (p. 190).
Acelaşi plutonier Vladimir Chiţac, pe linia viitoarelor pângăriri ale familiilor deţinuţilor, în reeducările de la Piteşti şi Gherla, *"într-o notă scrisă el susţine că anumite soţii s-au aşezat la Caracal şi se plimbă cu amanţii, dezagregând astfel familia"* (p. 193).
Se înfiinţează cursuri de limba rusă, conduse de un comunist: ing. Frimu.
Până şi Leonida Secreţeanu, al cărui portret făcut Căpitanului l-am admirat şi l-am caracterizat ca probabil unul dintre cele mai bune publicate vreodată cu acest subiect, " *a compus un Imn al muncitorilor democraţi, care a fost pus pe note de dr. Gavrilă Pop de la "Tribuna" din Braşov şi executat de corul lagărului. Semăna cu o cântare religioasă. Acelaşi Secreţeanu, care colaborează şi la "Jurnalul de perete", a mai avut la acel festival o poezie declamată cu talent şi patos de Valer Moldoveanu. Tot el, Secreţeanu, a citit un comunicat al Comandamentului, dat de secretarul acestuia, plutonierul Chiţac, prezent la adunare. (...) Am avut impresia că propaganda comunistă a prins mult mai mult în ultimile săptămâni în lagăr. Dar pe Isăceanu l-au debarcat de la conducere"* (p. 198). Există o contradicţie aparentă între răbufnirea de libertate adusă de Conferinţa de la Postdam şi afirmaţia autorului cu privire la intensificarea încrederii în propaganda oficială în ultimul timp. Ea este motivată: cei care se bizuiau pe Aliaţi îşi redobândiseră nădejdea că aceia ne vor salva şi se scuturau din mrejele întinse către ei, denunţând pe cei ce rămăseseră agăţaţi de credinţa că totul era pierdut, deci că trebuiau să-şi salveze pieile cu ajutorul regimului; pe când aceştia, apropiindu-se eliberarea făceau eforturi tot mai mari să fie băgaţi în seamă ca reeducaţi, deci oameni ai viitorului. De remarcat că situaţia unui trădător, a unui acceptant al propagandei, nu era niciodată sigură: Isăceanu a fost debarcat! Aceeaşi greşeală ca el urmau s-o facă Ţurcanu şi acoliţii lui de crimă: au crezut până în ultima clipă că, eliberaţi, vor primi grade de anchetatori, răsplătiţi fiind astfel pentru fără-de-legile lor. N-au primit decât gloanţe.
Oricât de vinovaţi îi găseşte Onisifor Ghibu pe clericii din Vechiul Regat, tot la un ardelean îl duce condeiul când este să incrimineze pe careva cu obrăzar comunist dintre prelaţi: " *Preotul arădan Vancea a ţinut o conferinţă despre rolul preotului în faţa noilor stări de lucruri. De la tribună politică, în loc să fi vorbit, el sau altul, de la amvonul sau de la altarul capelei sau bisericii!"* (p. 205).
Lui Elefterescu şi lui Vancea, aşa-zisul preot, le revine să rămână încă niţel la putrezit, că asta era plata comuniştilor; între timp, ei mai căpătau o ţârâ de libertate (aidoma lui Ţurcanu), să asigure credincioşia reeducaţilor sloboziţi. " *Cei plecaţi ieri din lagăr, la poartă au fost*

încolonaţi, cei vreo 70 de preoţi în frunte, şi cu steaguri înainte, au defilat prin oraş, până la sediul partidului comunist, unde au manifestat şi unde au ţinut discursuri, Elefterescu şi Hodoş, neeliberaţi dar lăsaţi liberi ieri, în acest scop, şi preotul Vancea de la Arad.
Se dovedeşte că lagărul şi-a realizat, în mare măsură, scopul de reeducare. Legionarii, fasciştii şi reacţionarii au fost daţi pe brazdă! Reprezentantul Ministerului de Interne, inspectorul general Tănăsescu le-a vorbit, în lagăr, celor eliberaţi, comunicându-le că eliberarea lor este un "act de clemenţă" a dlui ministru Teohari Georgescu. Dacă, afară, nu se vor purta bine, vor fi aduşi din nou în lagăr" (p. 206).
Lucrurile seamănă tot mai mult cu cele ce aveau să se petreacă mai târziu, numai că nu în aceeaşi ordine. Tehnica reeducărilor, prin tatonări, se perfecţionează. " *Prin cabane se aleg comitete care să facă reeducarea deţinuţilor în direcţia nouă"* (p. 207). Iar ca dezvoltare a informaţiei: " *Ieri s-a constituit, la iniţiativa croitorului sibian Romul Munteanu, Comitetul cabanei noastre, în vederea reeducării. Acum, la mult aşteptatul spart al târgului. Am luat şi eu cuvântul, stârnind discuţii interesante. Învăţătorul Onu a propus să fiu rugat să iau eu conducerea Comitetului. O mulţime de inşi au aplaudat propunerea. Bineînţeles că propunerea n-a fost pusă în discuţie de conducătorii şedinţei, inginerul Frimu şi Anastasescu"* (idem).
Onisifor Ghibu constată parcurgerea etapei preliminare a reeducărilor şi modificări de seamă în 'spiritualitatea' lagărului. " *Lagărul a ajuns la un punct de maturitate a sa, care trebuie fixat şi aici.*
Sămânţa aruncată de Isăceanu a rodit peste aşteptări. Ce e drept, nu pentru el, ci pentru alţii, mai abili decât el. Au secerat, unde a semănat acesta, d-alde Elefterescu, Albu şi alţii mai mici, al căror număr e în creştere continuă.
Cu ce să încep?
Cu organizarea comitetelor gospodăreşti pe cabane. Pretext pentru propagandă comunistă, mai mult de suprafaţă şi de asmuţire, decât de fond şi de muncă. La noi, în cabana 12, frânele sunt în mare parte în mâinile ungurilor şi saşilor: Sipos, Varga, Toth. Lindina de Romulus Munteanu este o nulitate puţin ofensivă, fără importanţă.
Comitetul strânge mereu fonduri pentru "Jurnalul de perete", care este un instrument de propagandă comunistă, sovietică şi rusească. Conţinutul ultimelor numere este aproape în întregime rusesc. (...)
Comitetele îşi dau concursul şi la organizarea festivalurilor comuniste, care întrec orice margini de bun simţ şi de demnitate. Oratori frazeologi fără nici un fond şi fără nici o convingere. Artişti dramatici de josnică specie, care batjocoresc, inconştient, arta. Piese teatrale ruseşti, într-o formă românească lamentabilă. Cântece ruseşti, cântate în ruseşte, de corul condus de dr. Gavrilă Pop de la "Tribuna" din Braşov, cântece nemţeşti şi săseşti executate de un cor de saşi, "Imnul muncitorilor", pe versuri de Leonida Secreţeanu şi muzică de Gavrilă Pop. Nici un cântec românesc, naţional, niciodată un "Trăiască Regele". O beţie de confuzie, de ordine, de vulgar, de lichelism, de decrepitudine morală şi naţională. Dacă ne-ar judeca un străin după asemenea manifestări, ar trebui să tragă concluzia că suntem ultimul popor.

Au fost câteva zile de activitate febrilă a comitetelor de cabane şi a "celulelor", care nu sunt altceva decât "cuiburi" ca ale legionarilor. Au început să organizeze şedinţe pe cabane, cu conferinţe etc. (...) Se pare că avalanşa nu mai poate fi oprită.
(...) Când "patrioţii" şi "democraţii" din lagăr au simţit că situaţia guvernului se clatină, au lăsat-o mai domol cu propaganda şi au încetat şi cu conferinţele pe cabană. Mai mult chiar, a început să le fie frică de bătaie şi, în consecinţă, să facă pe mironosiţele nevinovate, lăsând unii din ei să se înţeleagă că nu sunt tocmai atât de comunişti cum s-ar crede, ci doar, aşa, de ocazie.
(...) Nu trebuie să uit să înregistrez apariţia numeroşilor codoşi, informatori, delatori şi denuncianţi, de care e plin lagărul. Spiţa lor e cultivată în grup de Comandament" (p. 209-210).
Parcurgând această sinteză, ne dăm seama de însemnătatea fileler lui Onisifor Ghibu, ce ne lasă singurele mărturii pe viu asupra începutului reeducărilor şi suferim, ca cercetători ai atitudinii scriitoriceşti faţă în faţă cu ele, că restul mărturiilor propuse istoriei literare a detenţiei constituie numai amintiri, deci mărturii trecute prin sita uitării, iertării şi a rememorării succesive.
Este momentul să prezint o altă faţă a reeducărilor, de fapt a autoreeducării petrecute în acest lagăr, care şi ea precede cele ce urmează a fi înregistrate la Suceava, premergând reeducărilor propriu-zise, conduse de Ţurcanu. Aceste evenimente sunt legate de personalitatea lui P. P. Panaitescu, om al condeiului, deci cu atât mai interesant pentru o " **Istorie a Literaturii Române de Detenţie"** .
Puterea, ştiind prea bine că singura forţă ce i se opunea şi risca să rămână o ameninţare pe viitor era aceea a legionarilor, întinse o mână extremei drepte. E vorba despre " *declaraţiile de la Botoşani ale ministrului de Interne Teohari Georgescu, că legionarismul a fost o mişcare sinceră, dar a dat greş..."* (p. 97).
" *Acest eveniment a avut efectul scontat la unii membri ai legiunii. Avocatul Stănescu, şeful cabanei 14, cu care am stat astăzi de vorbă despre legionarism şi care, în fond, e de acord cu mine, mi-a spus că P. P. Panaitescu, plecând de la declaraţiile ministrului de Interne Teohari Georgescu, făcute la Botoşani, a alcătuit un memoriu-declaraţie în numele legionarilor, menit a duce la lichidarea stării de astăzi a celor ce au aparţinut acestei mişcări. S-ar părea că P. P. Panaitescu ar vrea să netezească drumul spre comunişti pe seama legionarismului.*
Stănescu nu găseşte întemeiat memoriul şi nu l-a semnat. Dar l-ar fi semnat până azi dimineaţă vreo 80-90 de inşi. Eu i-am spus deschis părerea mea, că este momentul să se lichideze ***acum*** *capitolul legionarismului pentru totdeauna, în mod onorabil şi folositor pentru neam. Asta nu se poate face prin declaraţii către un ministru sau un guvern, ci printr-un memoriu serios către Rege (...). El avea oarecare rezerve, temându-se că Regele nu va putea face nimic. Eu i-am înlăturat toate argumentele. De altfel, ieri am vorbit mult în chestiune şi cu Bodogaie, dar nu i-am făcut cunoscut punctul meu de vedere, mai ales nu metoda pe care o cred ducătoare la scop"* (p. 100-101).
Numărul semnatarilor tot creşte, ei punându-şi nădejdile, pe de o parte în înţelepciunea politică a omului de ştiinţă ce ajunsese la formula

declaraţiei-memoriu, pe de altă parte în onestitatea vrăjmaşilor - ceea ce demonstra că n-aveau habar cu cine intenţionau să dea mâna, pentru că a face un pact cu comuniştii şi a mai şi crede în el însemna a fi total orb în materie de informaţie politică şi incompetent în acţiune .

"Ieri am stat, mai târziu, de vorbă cu Andrei Ionescu şi P. P. Panaitescu, despre memoriul celor peste 300 legionari adresat ministrului de Interne. Le-am arătat că acesta nu rezolvă nimic şi nici nu va fi luat în considerare. Îl socotesc chiar o greşeală, dat fiind că el nu neagă existenţa mai departe a legionarismului în ţară, ci se mărgineşte să spună numai că semnatarii nu mai fac parte din legiune de la 1941 încoace. P. P. Panaitescu îmi răspunde că nici nu vrea să rezolve problema; pe el îl interesează numai soarta individuală a semnatarilor. Eu îi marturisesc că ar trebui pusă cu curaj întreaga problemă a legionarismului, care trebuie privită ca un capitol definitiv încheiat, printr-o adresă temeinică către Rege. P. P. Panaitescu nu crede că Regele ar putea face ceva. El ar avea o soluţie radicală pentru legionarism: să-şi dea mâna cu comuniştii şi să distrugă burghezia română, care este o calamitate. El regretă că Regele a comutat pedeapsa de moarte a generalilor: aceştia trebuiau împuşcaţi, pentru a pedepsi astfel cea mai ticăloasă tagmă a vieţii româneşti. S-au şi dus tratative cu conducătorii comuniştilor în sensul de mai sus. El fusese sortit să fie trimis la Tribunalul Poporului, ca directorul "Cuvântului" după moartea lui Nae Ionescu, dar conducătorii au renunţat la acest lucru... Al doilea care a tratat chestia cu comuniştii a fost Radu Gyr, care a fost, totuşi, pedepsit. Se pare că comuniştii se tem de legionari, şi mai ales, nu-i vor evreii. Deci, lucrul pare că nu se putea face... Eu mă menţin pe punctul de vedere al meu, declarând că aş accepta cu plăcere să discutăm contradictoriu cu câţiva legionari de marcă, problema legionarismului, dar el se teme că aşa ceva ar fi considerat ca şedinţă de cuib.

După aceea, am vorbit cu Bodogaie, care mi-a spus că a semnat foarte nebucuros memoriul. Aproape că s-a certat cu P. P. Panaitescu, cu care acum a vorbit întâia oară. La fel mi-a spus asta, pentru a doua oară, Stănescu" (p. 103-104).

Părerile privind soarta Ţării (ce depindea şi de atitudinea legionarilor faţă de comunism) ale lui P. P. Panaitescu sunt de- a dreptul scandaloase: a întinde mâna principalului duşman al Românilor, după spusele întemeietorului Legiunii Arhanghelului Mihail, constituie o negare a întregii activităţi şi jertfe depuse de victimele oferite de cei de o credinţă cu el; a regreta că generalii, care au reprezentat opoziţia la ateismul triumfător în vecina de la Răsărit, n-au fost executaţi de către rivalul politic comun arată o lipsă de consecvenţă stupefiantă. A socoti burghezia română drept vinovată în întregul ei seamănă nespus cu atitudinea comuniştilor faţă de ea, a celor dispuşi permanent să nu ia în seamă individul, cu drepturile lui, ci doar grupul, pentru care individul este făcut răspunzător, ceea ce este aberant. Iar a afla că Radu Gyr a purtat tratative similare alor sale explică acceptul poetului de a conferenţia în 1963 în favoarea regimului comunist, în faţa colegilor săi de detenţie ce-l priveau ca pe o ultimă nădejde şi stânca de care se agăţau în disperarea lor metafizică, după cum explică şi colaborarea sa literar-propagandistică,

de după eliberare, la revista M.A I.-ului destinată înşelării românilor refugiaţi în străinătate, asupra stărilor dezastruoase din patrie.
Acţiunea lui P. P. Panaitescu dă oarecare roade: " *P. P. Panaitescu s-a întors ieri de la Bucureşti, unde a avut tratative cu guvernanţii în vederea eliberării legionarilor. Pactul e făcut în condiţii care sunt apreciate în mod variat de legionari. Îşi aşteaptă trierea în zilele acestea*" (p. 200). E regretabil că informarea noastră asupra acestor tratative şi rezultatelor lor se opreşte aici, în " **Ziarul"** lui Onisifor Ghibu. Ceea ce mă miră este că P. P. Panaitescu a fost uitat în clipa când comuniştii au decis să-l facă răspunzător de crimele săvârşite în reeducări pe Petraşcu, ca reprezentant al lui Horia Sima în cadrul altor tratative, în vederea eliberării legionarilor, duse cu guvernanţii. Căci 'fidelitatea' comuniştilor faţă de aliaţii lor temporari este legendară, iar nevinovăţia lui Petraşcu în privinţa scenariului creat pentru o nouă condamnare a sa, aceea la moarte, este arhievidentă.
Unul dintre aspectele personalităţii unui memorialist, ce nu trebuie neglijat de istoricul acestui gen, deşi până în prezent nu a preocupat nici un cercetător al domeniului, este relaţia lui cu lumea inconştientului, manifestată în vise, memorialistul fiind un experimentator al omului în completitudinea lui. Or, memorialistica de detenţie este destul de bogat ilustrată cu relatări de vise.
Această caracteristică, deobicei, trădează setea de a-şi cunoaşte viitorul a deţinutului, afundat într-o lume secretă a cărei cheie n-o deţine el, ci ministerul de resort, anchetatorul sau caraliul. Alteori stările onirice sunt provocate de lipsa bucuriilor libertăţii, de tânjirea după ele. Există cazuri când visele oferă suficient material, aşa cum sunt relatate, pentru a îngădui o psihanalizare - oricât de sumară, ori de aproximativă. În majoritatea situaţiilor, aceste narări nu permit altceva decât constatarea recrudescenţei unor înclinaţii spre superstiţie, moştenite din copilăria memorialistului, nu rareori rurală. Va să zică, gama este destul de largă să poată alcătui documentaţia pentru un studiu complet dedicat componentelor ei şi, mai ales - pentru mine - dedicat modului de receptare a lor.
Voi consemna în continuare visul pe care l-a avut profesorul Onisifor Ghibu în Săptămâna Patimilor, deoarece oglindeşte tema ideatică majoră a perioadei, ce bântuia cugetele deţinuţilor de la Caracal şi bineînţeles pe acela al povestitorului. " *Parcă murise în braţele mele măicuţa sau Veturia. Se adunase la trup ca un copil mic. Am rămas uluit de o asemenea întâmplare, cu care nu voiam să mă împac nicidecum şi, deodată, moarta a început să învie, să se îmbujoreze la faţă şi să zâmbească. Parcă era, totuşi, Veturia*" (p. 17). Nu este un vis de trecut cu vederea, ţinând seama de perioada calendaristică (mă refer la calendarul bisericesc) când a avut loc, cât şi la starea deplorabilă a nădejdilor visătorului.
În cele ce urmează, îl voi ajuta pe cititor să-i pătrundă înţelesul.

OBSERVAŢII

1. La începutul relatării visului şi în încheierea ei, constat confuzia dintre mamă şi soţie; în final, confuzia tinde să se rezolve, fără ca ieşirea din ea să reprezinte o opţiune definitivă ("parcă" ... "totuşi").
2. Visul este clădit pe două întâmplări antitetice: moarte şi înviere.

3. Ambele sunt însoţite de anumite fenomene naturale (cel dintâi hiperbolizat): moartea micşorează trupul (bătrâna redevine copil); înviata se roşeşte iarăşi în obraji şi surâde, ca pe timpul vieţii.
4. Mai există o trăire vrednică de menţionat: dacă moarta este mama visătorului, el - fiul - o ţine-n braţe, pe ea - devenită copil -, ca un părinte, iar părintele - mama-copil - se află în poziţia de altcândva a feciorului ei. Adică o inversare de personalităţi ce, probabil, constituie şi cheia visului.
5. E important de menţionat că visul a avut loc în noaptea precedând Săptămâna Patimilor, ce introduce Învierea Domnului.

COMENTARII

A. Marea şi pământul sunt receptacolele vieţii şi simboluri ale uterului matern. Mama, prin inversare, simbolizează aceste două elemente (nu marea, ci apa). Gaia, Rhea, Hera, Demeter, Isis, Ishtar, Astartea, Kâli, sunt simultan zeiţe mume şi ale fertilităţii.
Mama îţi dă viaţa şi-ţi rămâne adăpost, siguranţă, căldură, odihnă, izvor al hranei. Dar reprezintă şi pericolul ca, prin prelungirea rămânerii în trupul ei, să te sufoce îngustimea lui. La fel, a rămâne agăţat de fustele sale, după naştere, sub călăuzirea ei, în umbra voinţei sale, presupune o castrare a personalităţii copilului, o devorare a vieţii lui proprii de către genitoarea sa. De aceea, mori pentru mamă (ieşind din trupul ei) şi te naşti pentru pământ, pentru o viaţă nouă, sub oblăduirea unei mume noi, potrivită noului stadiu. Moartea finală te oferă hrană acestei mume de pe urmă: pământul. Relaţia mamă-copil este ambivalentă, iar 'moartea' (ruperea cordonului ombilical) reprezintă o naştere. Apariţia unei mume noi, simbolice - pământul -, pregăteşte primirea solului ei personificat: femeia iubită - soţia, în cazul de faţă. Echivalenţa dintre mamă şi soţie este uşor de făcut. De ambele ne leagă cea mai intensă dragoste posibilă omului pentru vreun semen; ea cuprinde recunoştinţă, admiraţie, milă, dorinţă de ocrotire (primită şi oferită), înţelegere şi cerinţă de a fi înţeles, împăcarea datorată satisfacerii reciproce a tuturor nevoilor; şi toate sentimentele nobile şi generoase.
Dogma creştină insistă asupra fecioriei Mariei; prin aceasta încurajează dezvăluirea că ea, fiind fiica lui Dumnezeu - ca noi toţi -, este şi mama lui Dumnezeu, în calitate de mamă a Pruncului lui Dumnezeu, deoarece Iisus este Dumnezeu, deci părintele tuturora, dar şi Fiul lui Dumnezeu. Primind conceperea prin Duhul Sfânt, ea este Maica lui Iisus, aceea care a fost fecundată, spiritual vorbind, de Dumnezeu. Pe atari adevăruri revelate se bizuie construcţiile onirice în care inversarea de personalităţi (mamă şi soţie), în sensul arătat, este posibilă. În calitate de fecioară, Maria întruneşte întreaga potenţialitate a lumii; în calitate de mamă, ea devine mijlocul direct al Creaţiei. Cele două reprezentări nu se opun între ele, ci se continuă, mijlocind intervenţia principiului creator.
Mama reprezintă un arhetip; cel mai însemnat. El este asimilat inconştientului, lui *'anima* ', din care urcăm spre conştiinţă.
B. Moartea constituie pieirea absolută a ceva viu şi pozitiv. Ea repetă naşterea (în măsura în care aceasta constituie moartea stării fetale); însă, după cum naşterea-moarte desemnează trecerea într-o nouă formă a vieţii, la fel, moartea presupune o nouă mutaţie într-un alt stadiu, necunoscut anterior. Moartea este legată de simbolica pământului, din

care face parte şi simbolizarea maternităţii. E ineluctabil legată de conceptul mamei, deci al naşterii; este un alt aspect al celei din urmă. După cum fătul nu se poate îndrepta decât spre naştere ('moarte' - în raport de stadiul de făt), la fel omul nu se poate îndrepta decât către moarte (un alt fel de naştere?). Ce stadiu inedit pregăteşte apropierea de moarte? Iadul sau Raiul. Acestea sunt numele stărilor viitoare şi s-ar spune că liberul arbitru îngăduie opţiunea între o stare şi cealaltă, încă din cursul existenţei terestre. Aceste stări coexistă în noi înainte de moarte (în cursul vieţii); moartea face posibilă disjungerea lor, alege binele de rău, alege viul de forma lui viitoare, căci moartea coexistă în noi cu viaţa, după cum viaţa extrauterină coexistă cu viaţa intrauterină, ca destin inevitabil. Orice iniţiere presupune moartea omului vechi.
Toate acestea înlesnesc ajungerea la acceptarea raţională a învierii, ca posibilitate postumă, deşi nefirească, adică potrivnică legilor naturii - cum le cunoaştem azi - şi direcţiei impuse de acestea.
Învierea este un dat al Creştinismului. Speranţa credinciosului este învierea în trup, confirmată de Hristos apostolului Toma necredinciosul, prin existenţa reală a rănii Sale.
Atari cunoaşteri îngăduie scenarizarea din visul de la care plec.
C. Există o altă inversare de personalităţi în acest vis ce trebuie menţionată. Este cunoscut că în vis, cel mai adesea, vedem ca în oglindă, adică invers decât în diurn. În acest caz, trebuie considerat că personajul ce a murit şi a înviat nu este nici mama, nici Veturia, ci este visătorul însuşi, visătorul care a trecut, la naşterea sa, prin moartea ca făt şi învierea sub soare, când a fost luat în braţe şi legănat de mama, înlocuită mai târziu de soţia sa, visătorul care trăieşte cu atâta intensitate Săptămâna Patimilor ce pregăteşte moartea şi învierea 'nădejdii' noastre, Iisus Hristos, deci a tuturor speranţelor noastre, mai ales acelea ale eliberării.
Era săptămâna precedând Învierea şi ideea Ei frământa toate sufletele celor din lagăr. E limpede că subconştientul visătorului a înlocuit propria persoană cu un *alter ego* : mama sau soţia (neclar definite deoarece ele, împreună, simbolizează Muma primordială, matricea Vieţii), care *alter ego* se împuţina de la o clipă la alta, după cum profesorului Ghibu, în realitatea diurnă, i se reducea personalitatea datorită limitărilor aduse de condiţiile privării de libertate.
Apoi venea încurajarea, cu caracter, oarecum profetic: VEI INVIA! Căci pluteau în aer, pentru toţi, miresmele resurecţiei din morţi.
Acest vis cu care am început, în ordinea transcrierii este precedat de un altul, mai puţin limpede la lectură. L-am citat cel dintâi deoarece aruncă o lumină foarte bogată asupra stării de spirit a memorialistului în detenţia din 1945.
Acestălalt (din noaptea precedentă) sună după cum urmează.
" *Am ajuns cu trenul în gara Stana, dar trebuia să continui drumul. M-am dat puţin jos din tren, să-mi văd casa şi grădina. În faţa casei era un car-platformă, din care soldaţii aruncau cu furcile cucuruz în pod. Am strigat de departe la ei. Casa era destul de schimbată. Grădina răsturnată. Pe unde fuseseră cărările cele frumoase, erau numai râpi uriaşe*" (idem).
COMENTARII

Visul este unul al călătoriei, dar nu al uneia iniţiatice, ci doar de îndepărtare de destinul personajului, aşa cum l-a cunoscut el până atunci. Un popas îi îngăduie o privire asupra trecutului său cel mai luminos, adică aruncată asupra proprietăţii de la Stana, ce simbolizează întreaga fericire a existenţei de până atunci a lui Onisifor Ghibu. Stăpânul ei constată trei modificări ale trecutului de care s-a despărţit prin absenţă: schimbări survenite în înfăţişarea clădirii (nemenţionate în amănunte, deoarece nici visătorul nu era conştient ce modificări anume în viaţa sa aducea detenţia; nu ştia nici măcar, la ora visului, dacă era definitiv epurat din învăţământul superior sau nu); distrugerea cărărilor, preschimbate în râpe (simbolizând neputinţa visătorului de a se mai folosi de drumurile prin zile, cunoscute şi îndrăgite); şi stricarea gospodăriei de către oameni în uniformă care se purtau fără grijă, nici precauţie cu bunurile sale, iar aceasta o făceau pe picior de plecare, adică din mers, dintr-un timp în plină scurgere. Nu este dificil să citesc în aceste personaje o simbolizare a soldaţilor de pază a lagărului, pe mâna cărora încăpuse Onisifor Ghibu. Ruperea de trecut este explicată prin prezenţa uniformelor, oarecum înstăpânite asupra domeniului paradisiac ce-i aparţinuse până la arestare, ca şi de prezenţa trenului (trenul vieţii) a cărui oprire în dreptul Stanei este de scurtă durată.
Mult mai târziu, Onisifor Ghibu are un alt vis de care-şi aminteşte şi pe care-l socoteşte " *foarte caracteristic*" , din păcate nemotivându-şi această opinie (caracteristic pentru ce?).
" *Eram cu Procopovici undeva, unde aveam de urcat o pantă, din cale afară de ridicată. Era ca peretele unei clădiri, cu o înclinaţie de circa 85%. Panta era albă ca laptele, ca praful de zahăr sau ca zăpada cea măruntă. Urcam, ţinându-ne de mână, cu imense greutăţi şi obsedaţi mereu de teama că ne vom rostogoli. Când eram aproape de sfârşit, ne-au părăsit puterile, încât era să cădem în neant. Totuşi, ne-am opintit din nou şi am ajuns în vârful dealului, respectiv al pantei, de unde mai aveam să mai facem un înconjur la fel de periculos. O nouă teamă ne-a cuprins, dar, după noi opintiri, am trecut şi peste acest obstacol şi am ajuns la liman. Mai departe nu-mi mai amintesc visul. Nu pare un vis fără vreo explicaţie, pe care nu încerc s-o dau aici*" (p. 203), ceea ce este regretabil căci contac tul unui pedagog cu propriul subconştient ar fi plin de învăţatură.

COMENTARII

Procopovici este un fost coleg de la Universitate, amestecat în epurarea lui Onisifor Ghibu, apoi căzut printre indezirabili, ajuns coleg de lagăr şi cabană cu el şi, în principiu, cel mai apropiat dintre codeţinuţi. Destinul le era comun, ambii intelectuali, din acelaşi oraş, zăcând în lagăr pentru pricini similare.
Veştile privitoare la tot mai apropiata eliberare, după trecerea prin sita unor comisii de triere, despre ale căror criterii nu se cunoştea nimic, creau în lagăr o tensiune greu de suportat. Pentru a li se conferi libertatea, cei doi trebuiau să-şi dovedească nevinovăţia în faţa comisiilor ministerului de Interne, trebuiau să arate că nu erau pângăriţi cu nici una dintre acuzaţiile, rămase necunoscute lor, ce li se puteau aduce, că nu erau murdari, că nu erau negri. De aici, albul imaculat al pantei extrem de abrupte ce aveau de învins. De remarcat cele trei comparaţii făcute de

Ghibu când îşi transcrie visul: laptele, praful de zahăr, zăpada cea măruntă. Aşa era urcuşul lor aproape imposibil de efectuat şi plin de peripeţii de speriat. Sub ei, hăul. Dar au izbândit asupra tuturor dificultăţilor şi s-au mântuit, adică ...se vor elibera, ceea ce nu mai consemnează Onisifor Ghibu, pentru a nu cădea în superstiţiile ce-i pândesc lesnicios pe deţinuţii lipsiţi de orice alte nădejdi şi de care ne vom izbi în majoritatea cărţilor luate în consideraţie de aci înainte. Socotesc că am demonstrat filiaţia temporală dintre acest jurnal şi memorialistica efectivă din reeducări, prin aceea că reeducările au început, cum se vede din paginile lui Onisifor Ghibu, mai înainte de Reeducări.

II. ASPIRAŢIA DE A CUPRINDE INTREGUL (Eseul istoric)

- Revelarea şi evaluarea "reeducărilor" la D. Bacu
- Un iad creat anume pentru studenţi (Virgil Ierunca)

REVELAREA ŞI EVALUAREA"REEDUCĂRILOR" LA D. BACU

În locurile de detenţie politică ale comunismului, lipsa de informare ducea la răspândirea din om în om a numeroase ştiri false despre viaţa în alte penitenciare, în alte încăperi ale aceluiaşi loc de pedeapsă, ori legate de evenimente petrecute prin gherle în diverse momente ale evoluţiei politico-ideologice naţionale, rămase necunoscute condamnaţilor. Nu puţine dintre aceste şoapte se preschimbau în legende, când izbeau închipuirea ascultătorilor ca ieşite din comun, fie în privinţa curajului eroilor lor, fie a monstruosului comportării reprezentanţilor represiunii. Ele se transmiteau prin inşi neimplicaţi direct în cele relatate, dar care surprinseseră fragmente, le legaseră între ele sau le deduseseră din zgomotele bătăilor, din urlete inexplicabile, din buşituri de uşi metalice, din furarea, printr-o crăpătură a oblonului de scânduri, a imaginii vreunui cadavru în pielea goală pe un capăt de rogojină, părăsit în curte câteva clipe, din vânătăile acoperind obrajii unui nou venit în celulă şi la fel de repede scos din ea, până a apuca să-şi explice colegilor pocirea, de nu refuza cumva s-o facă.

Ca orice sentiment, frica, mai ales, era stimulată de atari legende şi tot ea le colora sumbru, le amplifica patetic, le orna cu amănunte sinistre, născocite pe loc în mintea novicilor, deoarece afectele fac casă bună cu imaginaţia şi fără ajutorul motorului ei se sting de la sine.

În acest fel mi-au parvenit cele dintâi ştiri despre reeducări, deşi la câteva luni după depunerea sub pământ, la Jilava, am stat cu doi sau trei tineri trecuţi prin acel iad, unul chiar menţionat de surse ca luând parte destul de activă, cu bâta în mână, la convingerea colegilor să devină comunişti, după ce suferise atât de mult încât îşi adusese propriul tată în faţa anchetatorilor (dar fusese atât de puţin convins, el însuşi, încât, la eliberarea ce nu-i întârzie, având condamnare mică, repetă fapta pentru care fusese arestat şi încercă încă o dată să fugă din ţară; astfel, iarăşi

reveni la Piteşti să se arunce în pumnii bătăuşilor şi să-şi vâre capul în fecalele oferite lui drept hrană cât timp nu se dovedea la fel de îndârjit în rău ca zbirii săi); acum era arestat pentru a treia oară şi, pentru cea dintâi, primise o pedeapsă suficient de lungă cât să-şi ia rămas bun de la tinereţe pe totdeauna. Celălalt, un copil de paisprezece ani la arestare, avea sistemul nervos descumpănit de coşmarele suferite; până şi astăzi se înfăţişează o dată pe an la spitalul nr. 9, pentru reechilibrare. L-am întâlnit, cutremurându-mă, prezent într-una dintre cărţile înfăţişate aici. Legende circulau printre noi, cei din aceeaşi cameră cu ei, în legătură cu aceşti reprezentanţi ai unui trecut ce ni se părea glorios, însă din care nu înţelegeam mai nimic, pentru că noi, studenţii 'revoluţionari' ai generaţiei '56, eram nişte neisprăviţi, total nedotaţi cu orice altă experienţă decât cea dobândită pe băncile şcolare. Trăgeam cu urechea la ce şuşotea unul, adăstam pe lângă celălalt, să-i înţelegem din fărâme de istorisiri anii duşi, eram prea ruşinaţi de propria noastră 'lipsă de trecut' pentru a ne da în vileag neştiinţa şi nu puneam întrebările esenţiale, dădeam din cap de ca şi cum lucrurile ne erau familiare şi rămâneam îngroziţi şi la fel de ignoranţi asupra a ce însemna adevărata puşcărie când partidul voia să facă a pieri o generaţie de intelectuali în mocirla unde se înecau informatorii Securităţii, căci crearea acestora din cei mai buni membri ai ei fusese una dintre intenţiile M.A.I.-ului când a întocmit planul sinistru pus în practică sub numele "reeducări" şi, mai ales, "demascări".
Foarte târziu după eliberare, foarte târziu şi după ce m-am împrietenit cu Ghiţă Calciu până la a fi nedespărţiţi ani de zile, legându-ne destinele prin angajarea în lupta comună pentru Ortodoxie, de fapt până ce el a fost ultima oară arestat, după slobozire izbutind a pleca în Statele Unite ale Americii - îl menţionez pentru că el a reprezentat unul dintre protagoniştii istoriei reeducărilor, pe punctul de a primi pedeapsa capitală de nu dovedea imensa îndrăzneală a înfruntării Securităţii cu prilejul celui de al doilea proces (a se vedea mai departe darea de seamă asupra cărţii lui Marcel Petrişor) -, amic care niciodată nu şi-a dat drumul vreunei amintiri din acea perioadă, presupunând - şi nu greşea - că nu eram suficient de pregătit, ca maturitate psihologică vorbind, şi n-aş fi înţeles degradarea sufletelor în acele cumplite încercări, foarte târziu după acestea, am putut citi lucrarea lui D. Bacu: " **P iteŞti - Centru de reeducare studenţească** " [Cu o prefaţă de Preot Gheorghe Calciu, Bucureşti, Editura Atlantida, 1991], într-o primă ediţie realizată în străinătate. A fost o adevărată revelaţie, în urma unei izbiri figurative în moalele capului cu măciuca (după cum mi-a parvenit că procedează uneori maeştrii zen, pentru iniţierea ucenicilor lor).
Îndemnul colectivului editorial compus din romancie rul, memorialistul şi eseistul Marcel Petrişor, din Octavian Voinea, Simion Ghinea şi alţii, de a reedita în România postrevoluţionară această carte (căreia i s-au adăugat, neprofesionist, o mulţime de alte titluri, până ce acela autentic se pierde printre ele) a fost excelent, pentru că e singura, până în prezent, să ofere o detaliată viziune panoramică asupra strădaniei întunecate şi continue de dezumanizare fără întoarcere a adversarilor politici, ca şi o minuţioasă analiză a străfundurile abisale ale fiinţei umane. " **PITEŞTI - CENTRU DE REEDUCARE STUDENŢEASCĂ"** , în pofida câtorva erori de

informaţie vehiculate, trebuie considerată cea mai completă lucrare documentară din domeniul istoriei contemporane a românilor şi una dintre foarte puţin numeroasele de acest tip, ce tratează despre întreaga noastră istorie. Valoarea ei nu stă numai în tendinţa spre integralitate a cuprinderii, nici doar în aspiraţia la înţelegerea subtilă a fenomenului descris, ci şi în punerea în pagină a întregii situaţii politice din ţară în epoca dată, ca şi în oferta de descifrare a sufletului uman în condiţiile limită de rezistenţă, înainte de destrămare, a personalităţii. Nu pot înţelege cum de nu a explodat materia acestui volum, la timpul întâii sale publicări, din lumina stârnită de explozie să incendieze întreg Occidentul, să-l trezească de pe atunci până la a sesiza demonismul bolşevismului, caracterul său antiuman şi nu pot înţelege nici cum astăzi încă mesajul uluitor al lucrării nu a învins inerţia rece a semenilor din Apus, îndemnându-i să facă front comun şi invincibil împotriva oricărei perpetuări a comunismului în lume, ori a recrudescenţei lui, oriunde s-ar face simţită.
(Şi totuşi există ştiri în Occident despre reeducări, dar ele nu corespund realităţii, în toată oroarea ei. Hans - Jürg Stückelberger şi Ken Beeker au publicat **"S hining in the D arkness** " - Strălucind în întuneric; [Michigan, Ann Arbor, 1990]. -; la capitolul **The Persecuted, the Persecutors and the Church. The Story of Father Gheorghe Calciu** , Persecutaţii, persecutorii şi Biserica. Povestirea Părintelui Gheorghe Calciu, citesc: " *Intenţionat, am fost trimişi, în cursul primului an, în celule de şase până la opt deţinuţi, ce erau schimbaţi în fiecare lună, astfel încât să îngăduie fiecărei persoane să stea cu toţi ceilalţi la un moment dat sau altul. Singuri şi având atât de mult timp la îndemână, vorbeam, în grupurile acestea, despre toate - trecutul nostru, inşi cunoscuţi afară şi în închisoare, ideile noastre şi nădejdile şi temerile. Apoi procesul de stoarcere începu. Fură selecţionate grupuri mici şi plasate în celule speciale, unde erau torturate uneori timp de luni de zile, până ce dădeau informaţii despre camarazii lor. Fiece amănunt ce le ajunsese la urechi era smuls din ei. Când venea rândul fiecărui deţinut să fie interogat, ofiţerii aveau deja un dosar complet asupra fiecărui aspect al vieţii sale. Eram total descoperiţi, goi din punct de vedere psihologic şi lipsiţi de apărare.*
Aceste date au fost de asemeni foarte eficient folosite pentru culegerea şi anchetarea indivizilor de afară. Când securitatea vădeşte cunoştinţe ale celor mai semnificative şi intime detalii din viaţa unei persoane, crează impresia unei forţe atotcunoscătoare. Rezistenţa este zdrobită. Persoana este speriată până la disperare. Eşti gata să recunoşti orişice, să divulgi orice informaţie. E ceva diabolic.
Înarmaţi cu dosarele, ofiţerii penitenciarului au început procesul "reeducărilor". Strategia lor era să lucreze asupra "păcatelor" şi "încălcărilor" noastre ca "duşmani ai poporului". Prin repetarea ca loviturile de ciocan a acuzaţiilor şi prin tortură, fiecare deţinut era izolat, din punct de vedere psihologic, într-o lume a vinei, a neîncrederii şi a beznelor - fără ieşire, fără orizont, fără speranţă.
Am început a crede acuzaţiile, că eram cu adevărat vinovaţi şi că aveam o datorie de plătit pentru daunele săvârşite partidului şi Ţării noastre. Când

deţinutul atingea acest punct, era trimis în alte celule să slujească drept informator - o cale de a repara încălcările săvârşite.
Rezultatele fură boala mentală, moartea datorată torturii, sinuciderea sau creierele spălate ale unor oameni cu voinţa zdrobită. O întreagă generaţie aproape în întregime distrusă" (p. 33-34).
Poate că Gheorghe Calciu istoriseşte începuturile Piteştiului, acele constrângeri ce au creat al doilea val (după grupul din jurul lui Ţurcanu, provenit din Suceava) de reeducatori ai sutelor de victime ce au căzut în mâinile lor. Şi bine ar fi dacă aceasta constituie mărturia despre cum au fost formaţi reeducatorii înşişi, căci altă mărturisire directă nu există (de văzut şi naraţiunea lui Eugen Măgirescu, totuşi, la fel de vagă asupra a când s-a petrecut momentul descris). Însă, cum paginile se adresează cititorilor civilizaţiilor apusene, lipsa altor informaţii despre torturile săvârşite de deţinuţi împotriva deţinuţilor (şi acesta este scandalul strigător la cer), săvârşite de reeducatorii condamnaţi împotriva victimelor egale în condamnare cu călăii lor, lasă impresia că doar ofiţerii M.A.I. au făcut parte din echipele de şoc ce au mânat oamenii la sinucidere, la nebunie şi la moarte. Or, asta ascunde adevărul cel mai grav: sub îndrumarea securiştilor (neimplicaţi direct, odată începute reeducările) deţinuţii i-au chinuit bestial pe deţinuţi. Dacă autorul s-a temut că aureola deţinuţilor politici ar fi înceţoşată de participarea la genocid, în reeducări, greşeşte, fiindcă ei au fost aduşi la această participare, prin mijloacele cele mai cumplite, la care au fost supuşi până la pierderea raţiunii, a umanităţii, a voinţei, cum singur o spune. Ca atare, din informaţiile sale, Occidentul nu poate întrevedea grozăvia celor petrecute la Piteşti şi Gherla, la Canal: dezumanizarea absolută a deţinuţilor politici până la a-i determina să-şi devină proprii vrăjmaşi.)
" **P iteŞti - centru de reeducare studenţească"** interesează umanitatea mai mult decât documentele privitoare la lagărele germane, în care oamenii au fost ucişi în chip odios, fiindcă la Piteşti, apoi la Gherla, la Canalul Dunăre-Marea Neagră, la Târgu-Ocna şi prin alte părţi (după cum aud că, în alt mod, se întâmplă şi în China, cum s-au petrecut lucrurile, probabil, şi în U.R.S.S.), omul nu numai că n-a fost ucis (voluntar), decât în anumite - deşi numeroase - cazuri, dar el n-a fost lăsat să moară, oricât o dorea şi se zbătea să-şi atingă sfârşitul şi s-a urmărit depersonalizarea lui până la animalizare, întoarcerea personalităţii sale pe dos, preschimbarea lui din înger sau individ obişnuit în diavol, din el însuşi în cel mai temut duşman al său şi al semenilor, din făptură cugetătoare în robot. La fel, nu mă dumiresc cum ediţia nouă a constituit o nereuşită editorială, datorată absenţei interesului concetăţenilor noştri pentru adevărul ce îi priveşte direct şi personal, cum se spune, căci n-au de unde şti ce le mai rezervă viitorul, dacă nu iau măsuri din vreme împotriva oricărei tendinţe de extremă stângă şi analfabetă de reafirmare în politică, ori a oricăror alţi duşmani ai omenirii, extremişti lipsiţi de scrupule, ce izbutesc să pună mâna pe putere.
Şi, totuşi, părintele Calciu, când meditează la cele petrecute, pare că vrea să-mi tempereze zelul (într-un dialog imposibil, din pagina tipărită la cititor şi invers), când îmi dă replica: *"Nici noi nu înţelegem tot, noi care am trăit tot.* (*...) Avem nevoie de o sensibilitate apocaliptică"* (p. 10).

Fiindcă l-am pomenit pe prefaţator, doresc să extrag din cele câteva pagini încredinţate de el tiparului o amintire cu valoare antologică şi cu caracter reprezentativ pentru ceea ce constituie criteriul de judecată folosit în continuare în această carte, modelul pentru ceea ce aştept de la atari lecturi, care nu trebuie numai să ne informeze (oricum), ci se cuvine să ne şi emoţioneze şi, mai presus de orice, se cade să ne stârnească exclamaţia: 'Ce oameni de talent şi cultură (reflectată în maniera lor de a scrie) au fost supuşi dezumanizării! Cât a pierdut Ţara!' Deoarece memoriile, ca şi orice altă redactare din domeniul umanismului, sunt datoare să oglindească o minte limpede, să dea dovadă de participarea autorului (retrăire), să respecte limba în care sunt transpuse (şi s-o înalţe către zone ale exprimării celei mai nobile - prin expresivitate -, chiar de nu încă familiare cititorului sau/şi plastice, prin abject, oglindind cugetul integral şi cu fidelitate), astfel încât să convingă că autorul şi povestirea sa aduc mult mai mult decât o înşiruire monotonă de evenimente (oricât de tragice), aduc, anume, o înţelegere profundă a omului, ca specie, necunoscută (în acea lumină) până la lectura operei respective, model şi prin rostire. Or, din majoritatea memoriilor de detenţie publicate până acum nu se întrevede conştiinţa memorialiştilor că ei, privilegiaţii ce-şi aleg să fie purtătorii de cuvânt ai sutelor de mii sau milioanelor de foşti deţinuţi politici, au hotărât, când au luat pana în mână, să glăsuiască în numele tuturora, cu răspunderea culturală ce revine unei atari poziţionări morale şi istorice şi să se adreseze posterităţii de mii de ani.
" *Era în luna Iulie 1958. Spre apusul soarelui, după ce trecuseră zece ore de la moartea lui Costache* (Oprişan, n. n.) *, în care timp ne rugaserăm cu lacrimi şi disperare: "Cu sfinţii odihneşte Hristoase sufletul adormitului robului Tău Costache... Costache...", după ce i-am spălat trupul, ca să intre curat în pământul din care a fost zidit, l-am scos gol pe targă în curtea închisorii. Soarele apunea, lumina lui de aur cădea peste o vegetaţie luxuriantă, nebună, înăbuşitoare.*
Lumii nu-i păsa de noi. Nu pierise universul în nefiinţă, soarele nu-şi întunecase lumina sa, nu se despicase pământul până în adânc, nici florile nu-şi pierduseră frumuseţea. Încă o dată, naturii nu-i păsa de noi. Universul nostru - carcera! îi era lumii necunoscut şi indiferent.
Ne-am întors în celulă copleşiţi, urând florile şi copacii, şi cerul senin şi pur, şi soarele de aur. Pe targa murdară şi măruntă, în mijlocul curţii uriaşe, păzit de gardianul în uniformă, era trupul gol al lui Costache. Slab - doar piele şi os - (incredibil cum putea fi acela un trup de om!), sub lumina dură care îi scotea în evidenţă slăbiciunea şi urâciunea corpului emaciat, zăcea acolo ca un monument al morţii. Şi nici un înger nu-l păzea cu sabia de foc de profanările ulterioare. Nici unul. Doar un gardian în uniformă.
Pe pieptul gol şi descarnat, străluceau două flori albastre, mari, necunoscute - toate florile ne deveniseră necunoscute. Le pusese Iosif, profitând de un moment de confuzie a gardianului. Le rupsese pe fugă şi zăceau pe pieptul osos, aruncate strâmb, dar reale şi agresive. Gardianul strigase la Iosif:
"Ia-le de acolo, ia-le mai repede." (Lui îi era frică să se atingă de mort.)
(Costache Oprişan decedase datorită tuberculozei ireversibile, netratate; n. n.)

Iosif nu l-a ascultat.
"O să vă învăţ eu minte pe toţi, şi pe voi şi pe el", a mai strigat gardianul.
Pentru prima dată Iosif i-a răspuns, căci de la moartea lui Costache, în afară de lacrimi şi rugăciuni, nu schimbaserăm nici un cuvânt, nici între noi, nici cu gardianul:
"Nouă, domnule gardian, ne mai puteţi arăta încă multe, dar lui nu, el v-a scăpat pentru totdeauna."
Vedeţi, ei, gardienii, îngerii materiei, credeau că mai au putere asupra noastră chiar şi după moarte.
De atunci, ani în şir l-am tot chemat pe Costache Oprişan, ziua şi noaptea, ca să-mi dea un semn, să-mi spună ceva despre moarte şi viaţa de veci şi niciodată nu mi-a răspuns. De atunci mă întreb şi ne întrebăm: "Care este hotarul dintre moarte şi viaţă, cine este mort şi cine este viu, noi sau Costache Oprişan?" (p. 11-12).
Revenim la D. Bacu. El n-a trecut prin reeducări. În schimb, a adunat, în timpul detenţiei cât şi după, sute şi sute de elemente cu privire la Fenomen, de la trăitori, şi, printr-o mistuire dintre cele mai greu asimilabile, care trebuie să-i fi îmbolnăvit sufletul pentru totdeauna, a înţeles, cât se putea pricepe în astfel de condiţii, a pus în ordine şi a expus cvasicomplet, istoric şi mai ales psihologic, cele petrecute la Piteşti, Gherla, Canal, Târgu-Ocna, Ocnele Mari, între 1949 şi 1952, urmărind şi dezatrul "reeducatorilor" ce au avut naivitatea de a se lăsa antrenaţi de Securitate în propria-le dezumanizare şi în dezumanizarea ulterioară a tineretului legionar şi, în mai mică măsură, regalist, naţional-ţărănist, frontierist şi, pe urmă a muncitorimii şi ţărănimii române, ca şi a unor cazuri izolate de intelectuali. Trudnică şcoală, că *"la Piteşti a fost posibil ceea ce în altă parte nu a atins probabil decât zona imaginaţiei bolnave!"* (p. 20). După atâtea zvârcoliri ale gândirii sale tot mai răscolite de materia studiată, el şi-a impus cu solemnitatea cuminte a unui jurământ chinuitor: *"Trebuie să căutăm a înţelege măcar în limita posibilităţilor noastre restrânse de ce, cum a fost posibil ca să fie. De ce au căzut barierele care în mod normal puteau să pună frână desfrâului ideii. De ce trecerea de la această idee la împlinirea în actul monstruos a permis ca omul să devină propriul lui cobai, să fie tratat ca un simplu material experimental?"* (idem).
Tot compunând din piese separate acest straniu *puzzle* , la capătul căruia autorul nădăjduia să obţină un întreg, i-au parvenit şi informaţii false. Neconcordanţa lor cu adevărul nu se datora relei voinţe a informatorului, ci situaţiei specifice locurilor de detenţie, ca şi 'legendelor', cum le-am numit, inventate fără voie, în vederea stabilirii unor răspunsuri plauzibile. Alteori aceasta se practica cu voie, pentru ponegrirea unei linii politice adverse sau, invers, înălţarea în ochii celorlalţi deţinuţi a unui camarad de crez. (Am menţionat o astfel de legendă, cu privire la zidirea în celulă a lui Corneliu Coposu, în " **T ragedia lui Lucreţiu PătrăŞcanu. Convorbiri cu omul politic Corneliu Coposu** "[Mihai Rădulescu, Bucureşti, Editura Ramida, 1992] .
Atari transmiteri de informaţii înşelătoare, prin cartea sa, nu micşorează ponderea ei în istoriografia reeducărilor - oricât de amendabilă şi impunând completarea rămâne ea - şi mai cu osebire în direcţia pătrunderii psihologice a celor înfăţişate. Ce informaţii greşite ne sunt

propuse? De pildă că Şura Bogdanovici, începătorul reeducărilor la penitenciarul Suceava, a fost un 'elev anonim'. De fapt, el a fost şeful legionar al Universităţii Iaşi, cu mai multe ştate prin închisorile basarabene şi antonesciene şi chiar printr-una postbelică. Cum se explică această deformare a adevărului? Prin aceea că D. Bacu nu a stat de vorbă şi cu unul dintre studenţii ieşeni provenind din penitenciarul Suceava şi contemporan cu dezlănţuirea autoreeducărilor. La fel, moartea unui erou mitic al foştilor deţinuţi combatanţi anticomunişti, Gafencu (ce a avut loc la Târgu Ocna, în condiţii de sfinţenie), e atribuită tot Piteştilor, reeducări evitate de el tocmai prin expedierea providenţială la Târgu Ocna, ca tebecist. Şi altele de acest fel.
Ceea ce m-a mirat, într-o primă judecare critică a lucrării, a fost că prefaţatorul ei, Părintele Gh. Calciu, nu a corectat aceste informaţii false, că nu le-a completat pe cele parţiale, el fiind în acele timpuri în miezul lucrurilor şi, pe deasupra, celebru pentru memoria sa extraordinară (Aurel Obreja mi-a încredinţat că se spunea despre Ghiţă Calciu că era "creierul electronic" al Gherlei). Cea mai amuzantă situaţie este că D. Bacu însuşi deschide porţile, să se manifesteze, unei posibile legende. Narează o întâlnire neaşteptată şi emoţionantă cu viitorul său prefaţator (un fel de a spune "o întâlnire"!) : " *În 1956, într- o celulă din arestul principal al ministerului (...), am găsit tras cu acul, în litere Mors e, următoarea frază care m-a înfiora t: CALCIU GHEOR GHE AM FOST ADUS AICI PENTRU CA SĂ FIU OMORÂT. NU SUNT VINOVAT"* (p. 218). Ulterior, povesteşte procesul în care acelaşi a răsturnat planurile Securităţii, dejucându-le conducătorilor ei din M.A.I. intenţia de a dispărea, în spatele mărturiilor reeducatorilor, din poziţia de iniţiatori, organizatori şi supraveghetori ai torturilor, modelând, pentru această vină, o C.I.A. şi un Horia Sima care ar fi ordonat chinuirea deţinuţilor, pentru a ponegri sistemul comunist. După care, autorul adaugă: " *Consecinţa a fost ca procesul să fie amânat fără termen. Nu este în schimb exclus ca Ghiţă Calciu să fi murit de moarte 'naturală', fenomen frecvent în închisori"* (p. 219). Cunoscând foarte bine 'jocul' M.A.I.-ului, D. Bacu a intuit perfect ceea ce a urmărit Securitatea când l-a internat, după proces, pe Calciu în casimca Jilavei, dimpreună cu ceilalţi 'condamnaţi nescrişi la moarte naturală', dintre care mulţi au decedat, într-adevăr. Aceasta nu înseamnă că a murit şi Calciu. Dimpotrivă, îi va prefaţa, peste ani şi ani, cartea unde se lasă de înţeles (fără corectare!) că ar fi pierit. Apărând ediţia din România, din care citez, şi ştiind că printre editori s-a numărat şi Octavian Voinea, şi el una dintre victime, care a cunoscut foarte bine tot ce s-a petrecut la Piteşti şi Gherla, şi, mai ales, Marcel Petrişor, care a împărţit aceeaşi celulă cu Calciu, în casimcă, iarăşi am fost nedumerit că n-au trecut ei la refacerea paginilor cărţii, cu învoirea autorului, sau la redactarea unei note lămuritoare, ceea ce era şi mai simplu.
O a doua lectură mi-a adus în minte situaţia specială a deţinutului (cu atât mai dusă la extrem în condiţiile secretului absolut dominând reeducările!): deţinutul nu ştia bine ce se petrecea în propria-i cameră, datorită numărului prea mare de fiinţe îngrămădite laolaltă acolo, datorită împrietenirii preferenţiale, datorită prudenţei ce-i făcea pe colocatari să se abţină deseori a da drumul la gură în legătură cu

afacerea pentru care erau condamnaţi şi a biografiei anterioare; să nu mai pomenim 'starea de imponderabilitate' a minţii vlăguite de stress, de o hrană din care lipseau elementele necesare funcţionării normale a creierului şi de oboseala nervoasă maximă, o stare de absenţă aproape definitivă din realitate, care şi astăzi mă sperie (în ceea ce mă priveşte), ajungând a mă întreba când vor ieşi la iveală sechelele ei şi mă vor cufunda din nou în neştire. Ce ştia un reeducat despre ceilalţi reeducaţi? Ştia cele ce erau forţaţi prin tortură să recunoască în faţa tuturora, spuse de cele mai multe ori constituind minciuni infernale, pe gustul reeducatorilor. Altfel, până şi şoapta schimbată cu un altul aducea ploaia bâtelor asupra încălcătorilor poruncii de tăcere. Dar despre inşii reeducaţi în alte încăperi? Păi, nici nu era bine conştient că existau alte încăperi cu aceeaşi destinaţie, nici unde, şi cu atât mai puţin, cine era chinuit pe acolo. Să nu ne mire că au fost purtate şi o mulţime de informaţii false, căci nici Gh. Calciu, nici Oct. Voinea n-au ştiut tot. Doar Eugen Ţurcanu şi reprezentanţii Securităţii aflaţi în spatele său au cunoscut TOTUL.
Dacă se pune problema recompunerii unei istorii absolut exacte a reeducărilor, numai declaraţiile scrise, expediate de Ţurcanu Securităţii, constituie un temei oarecum sigur, depinzând, şi în acest caz, de adevărul cuprins în ele.
Aşadar, informaţiile greşite vehiculate de D. Bacu au mai puţină importanţă; ceea ce atârnă în cazul lecturii este spiritul reeducărilor, surprins de el în chip admirabil, ca şi urmărirea degrădării umane, pas de pas, astfel încât cititorul dobândeşte o cunoaştere gravă şi dureroasă, de neuitat, asupra a ce poate face omul omului. Ca şi unele observaţii ce vădesc seriozitatea cu care autorul a meditat la subiectul său, cum ar fi următoarea, ce nu trebuie uitată: *"Nu numai lipsa minoritarilor* (e vorba despre membrii populaţiilor minoritare, reeducaţi din greşeală; n. n.) *, dar şi aceea a prea puţinilor fii de Români bogaţi este o realitate poate paradoxală, dar nu mai puţin adevărată"* (p. 45). Pe marginea ei se poate îndelung glosa. Din această remarcă (ce nu exclude nici minoritarii din torturi, nici pe copiii provenind din marea burghezie sau moşierime, ci doar subliniază că numărul lor printre victime era redus) se deduce limpede că reeducările erau îndreptate tocmai împotriva sărăcimii române naţionaliste, politica Partidului Comunist fiind cu perseverenţă îndreptată - oricât de sonoră i-ar fi fost propaganda inversă - împotriva celor sărmani, pe care intenţiona să şi-i transforme în sclavi, ceea ce s-a dovedit a se şi înfăptui în timp.
Dacă datele biografice ale lui Alexandru (Şura) Bogdanovici sunt eronate, până la contrazicerea lor, vom lua în seamă cele ale lui Eugen Ţurcanu, despre care, altfel, se cunoaşte mult mai puţin, lăsându-le şi pe ele sub semnul întrebării. Născut în vecinătăţile Rădăuţilor, student la Facultatea de Drept din Iaşi, a fost membru al partidului comunist, după o cochetare anterioară cu Frăţiile de Cruce (care i-a adus pedeapsa de şapte ani închisoare corecţională pentru delict de uneltire. Se pare că a urmat şi cursurile unei şcoli de diplomaţie, după ce muncise ca voluntar pe un şantier feroviar din Bulgaria. Probabil că a fost racolat să participe la viitoarele reeducări preconizate de Securitate sau să fie chiar şeful lor. Octavian Voinea va primi aceeaşi ofertă în cursul anchetei. De bună

seamă, n-au fost singurii legionari arestaţi ispitiţi cu această perspectivă. şedinţele de lectură a broşurilor comuniste şi de intonare ale cântecelor de acelaşi tip, menţionate ca fiind constituentele reeducărilor, mai puţin informat asupra celor conduse de Şura Bogdanovici, D. Bacu le atribuie tot conducerii lui Ţurcanu, caracterizându-le, la Suceava, drept un eşec. Trebuie ţinut seama de confuzia dintre şefi făcută de autor. Ca un fel de adjunct al lui Eugen Ţurcanu, este numit: Titus Leonida.
Este descrisă prima tentativă de supunere a tinerilor deţinuţi, cu lovituri de ciomege, cărora aceştia le-au răspuns cu suficientă tărie pentru a anihila entuziasmul bătăuşilor şi a-i pune jos (în prima ei repriză).
- *"Ce se întâmplă aici, bandiţilor?"* , intră în celulă locotenentul Dumitrescu, comandantul puşcăriei Piteşti.
- *"Domnule director, un grup de studenţi, dându-ne seama că am greşit faţă de clasa muncitoare luptând împotriva intereselor ei şi ale poporului, am hotărât să ne reabilităm faţă de partid. În acest sens am considerat necesar să respectăm dispoziţiile administraţiei, să facem tot ceea ce ni se cere, să ne reeducăm în spirit marxist, pentru a scurta perioada de detenţie şi ieşind afară să fim de folos clasei muncitoare. Când însă am început să discutăm între noi, bandiţii care sunt cu noi în celulă s-au năpustit asupra noastră cu ciomegele pe care le aveau ascunse şi au încercat să ne omoare. Noi ne-am apărat cum am putut. Cerem administraţiei să ne protejeze de aceşti criminali şi să ne asigure viaţa şi liniştea. (...)"*
- *"Aşa, bandiţilor?" Atât! Apoi făcând semn gardienilor, se năpustiră ca hoţii asupra noastră"* (p. 56).
Sub semnul acestei minciuni s-au declanşat cele mai neaşteptate masacre colective - însă desfăşurate individual -, împotriva deţinuţilor politici, din istoria detenţiei impuse de regimul comunist în România, săvârşite tot de către deţinuţii politici, îndrumaţi de vârfurile Securităţii, *"cei care au distrus valorile din om, i-au surpat echilibrul fără ca în locul lui să pună ceva. Golul a născut dezorientarea. Şi dezorientarea a dezlănţuit nebunia"* (p.58). Şi, deoarece D. Bacu insistă în multe rânduri în cartea sa asupra extinderii, sub varii forme, a spiritului reeducărilor la nivelul ţării întregi, ne întrebăm dacă cele ce vedem petrecându-se în România, în anii neocomunismului succedând Revoluţiei din Decembrie 1989 nu constituie tot tribut plătit acelei nebunii colective induse de comunism în minţile noastre, pe un gol religios, cultural, etic, logic, educativ, absolut, ce a germinat o dezorientare naţională şi, ca urmare, o neputinţă a românului de a se regăsi, prin regăsirea valorilor tradiţionale, batjocorite şi urâte până mai ieri, ceea ce a condus la pieirea lor aparent definitivă.
Care au fost scopurile ce şi-au propus aceia care au gândit reeducările? D. Bacu răspunde cu claritate.
" **1.** *Comuniştii (...) au lovit de la început, cu toată furia* (în credinţă, n. n. *), vizând disperarea, deznădejdea, care aduce după dânsa distrugerea credinţei şi deci ineficacitatea preceptelor morale creştine. Iar pentru că tradiţia e vadul acestor precepte s-a vizat distrugerea ei de asemenea.*
2. *Tot ceea ce trecutul putea oferi ca element de refugiu a fost răscolit şi denigrat. Începând cu istoria şi eroii ei şi terminând cu folclorul... de inspiraţie creştină.*

3. *Familia, ca ultim refugiu, unde fiecare ancorează în clipe de deznădejde, a avut un tratament special. Sfărâmată dragostea de familie, omul se găsea izolat în propria lui mizerie.*
4. *S-a căutat să se distrugă apoi admiraţia pentru individualităţile puternice care au jucat un rol în istoria neamului, sau care în acele vremi mai jucau un rol naţional important atât în viaţa publică cât şi în cea educativă pentru a sparge lanţul care creează comunităţi de gândire şi dă sens unei lupte.*
5. *Şi ca ultimă lovitură, şi cea mai dureroasă, s-a urmărit distrugerea însăşi a personalităţii celui supus demascării.*
Acestea erau punctele asupra cărora ' reeducatorii' s-au oprit pentru ca la sfârşitul experienţei să apară celălalt om, cel depersonalizat, epava, robotul" (p. 60).
Mijloacele pentru atingerea acestor scopuri le-au constituit **demascarea exterioară** şi **demascarea interioară** . Cea dintâi era o continuare a anchetei de la Securitate, cu cele mai bestiale torturi; cea de a doua reprezenta 'demascarea' propriului suflet (inedită) - şi ea însoţită de aceleaşi de neînchipuit agresări fizice. În ambele, bătaia neîntreruptă şi celelalte mijloace de distrugere corporală şi lăuntrică te conduceau la invenţia celor mai neverosimile minciuni, de a căror ascultare reeducatorii nu se săturau niciodată. Trecând de la născocirea unor depozite de armament inexistente, de la antrenarea unei comune întregi într-o organizaţie de luptă anticomunistă la care nimeni nu visase vreodată, se ajungea la declararea legăturilor incestuoase cu mama, cu surorile, la 'prostituarea' în vorbe, a rudelor cele mai sfinte, la venalitatea mârşavă a tatălui, la crimele lui sociale, la vicii practicate în orgii de către întreaga familie, cu rolurile schimbate, şi de cei mai apropiaţi prieteni, persoana 'mărturisitorului' nefiind scutită de pângărirea cu cele mai scârnave declaraţii despre sine. " *Fiecare dintre noi ştia că celălalt minte. Dar dacă ni se cerea să minţim şi singura modalitate de a scăpa de tortură era aceasta?!"* (p. 106). Sau: " *Presiunea reeducatorului avea calitatea de a infiltra pe încetul de-a lungul întregii perioade de chin, subconştientului, altă realitate decât cea trăită de cobaiul supus experienţei. Alterarea sau degradarea constantă a acestei realităţi existente şi înlocuirea ei cu una fictivă căpăta pe încetul exact sensul dorit de reeducatori. În clipa în care minciuna devenea pregnantă, studentul începea să uite ceea ce constituise pentru el un sens. Starea haotică şi coordonatele ireale pe care se mişca de-a lungul lunilor de tortură făceau din minciună un adevăr şi invers, ca după un fel de otravă cu care organismul se obişnuieşte puţin câte puţin, ca după un stupefiant"* (p. 112). În final, era " *suficient să se evoce metodele de schingiuire ca omul să fie paralizat şi să se comporte după placul anchetatorului"* (p. 66). S-au inoculat ideea că învinsese comunismul în întreaga lume şi ideea că acele suferinţe la care reeducaţii erau supuşi nu aveau să ia niciodată sfârşit; în faţa unor atari idei, spune D. Bacu, " *nu pot exista eroi"* (p. 67). După cum descrie situaţia una dintre victime, " *am devenit groparii propriilor noastre vise, propriului nostru suflet"* (p. 70).

Ce înseamnă 'poziţia' de demascare, ce înseamnă obligaţia de a mânca 'porceşte', ce înseamnă să te hrăneşti din gamela unde ţi-ai făcut necesităţile sau să le cureţi, pe cele din urmă, cu limba, de pe jos, sau de pe hainele murdărite în timpul caznelor, ce înseamnă să fii trezit din somn cu lovituri de bâtă izbite în fluierele picioarelor, se deduce din aceea că " *mulţi au fost studenţii care nu numai că provocau bătaia, dar o doreau chiar cu ardoare: din disperare. Era singura posibilitate de a-i da o mică şansă morţii"* (p. 78).
Am auzit mulţi români care nu au trecut prin închisori pledând că studenţilor 'de caracter' le rămânea sinuciderea. " *Studentul de la Facultatea de Teologie din Timişoara, N. V., după că a încercat să-şi taie venele şi nu a reuşit, s-a aruncat cu capul în ciubărul cu mâncare, sperând să moară ars de mâncarea fierbinte. Nu a reuşit şi aceasta l-a costat enorm de mult. Plămânii i-au fost dislocaţi în bătaie. După cinci ani, când a stat cu mine în aceeaşi celulă, încă suferea de infirmitatea căpătată pentru că nu a reuşit să se omoare"* (p. 83).
Totuşi, au existat eroi care au ajuns să fie trecuţi de mai multe ori prin reeducări, deoarece au izbutit să ţină, în continuare, câte ceva ascuns. La capătul acestui purgatoriu, au devenit printre cei mai sălbatici reeducatori, la rândul lor, pentru că fiecare victimă trebuia să-şi demonstreze 'transformarea' compromiţându-se prin bătaia dată altora, deobicei prietenilor şi chiar neamurilor, sau devenind denunţători periculoşi.
Din următorul citat aflăm şi modalităţile de înjosire a credinţei, dar şi cele petrecute în sufletele reeducaţilor - ceea ce ne oferă o măsură a dimensiunii fricii inculcate.
" *Din câteva cearşafuri sau cămăşi albe s-a improvizat 'cămaşa lui Cristos', cum spuneau studenţii. Din săpunul cu care se scriau declaraţiile s-a confecţionat un organ genital masculin pe care un student teolog ales ca personajul care trebuia să interpreteze pe Iisus fu obligat să-l poarte atârnat de gât cu o sfoară. Plimbat prin cameră, sub lovituri reale de cozi de mătură simbolizând drumul spre Golgota, fu oprit în cele din urmă lângă fereastră. Acolo, toţi studenţii fură obligaţi la rândul lor, să treacă prin faţa lui şi să se închine sărutând bucata de săpun şi exprimându-se: 'Mă închin atotputerniciei tale... singurul, adevăratul stăpân al celor care cred'... etc., etc.*
A existat numai unul care nu a acceptat să se coboare la acest sacrilegiu. De altfel nici nu era încă student ci numai elev. A fost schingiuit ore întregi în faţa tuturor celorlalţi pentru a fi obligat să se aplece. Nu a cedat.
(...) Cel care mi-a relatat întâmplarea cu B. era în aceeaşi celulă cu el şi participase ca victimă. L-am întrebat ce a simţit în clipa când a văzut că unul mai mic ca el, şi nu cu pregătirea lui, a putut avea tăria să sufere până la capăt. "La început milă pentru schingiuirea la care era supus, apoi un fel de ciudă pe faptul că nu ceda, apoi în cele din urmă ruşine şi dispreţ pentru mine însumi. Am încercat un adevărat şoc de teroare în clipa în care am surprins că gândeam astfel. Dacă cel care mă demascase pe mine şi care mai era încă în celulă ar fi aflat ce gândeam în clipa aceea, era în stare să mă sfâşie în bucăţi." "Cum era să afle, pentru că acesta era numai un gând al tău?..." "Nu avea decât să mă pună în poziţie

de demascare şi să-mi ceară să spun ce am gândit când B. a refuzat. În cele din urmă sunt sigur că aş fi spus..." " (p. 95-96; astfel de intruzii în suflete erau practicate; vezi cele petrecute cu Justin Paven, după uciderea lui Niţă Cornel).
Da, toţi demascaţii aveau convingerea - pentru noi de neînţeles - că demascatorii le puteau citi gândurile...!
Într-una din numeroasele sale tentative de sinteză a faptului psihologic, D. Bacu remarcă: *"Fiecare student în parte are drama lui şi eroismul lui mut. Fiecare student în parte are vina lui. Înlănţuirea aceasta ciudată de vinovăţie şi victimă concomitent constituie unul dintre cele mai rare aspecte ale problemelor etico-psihologice. Este oare vorba de o metodă ştiinţifică operând în Filosofia Morală la răsturnarea şi anularea etosului uman? Sau afectează planul Patologiei?"* (p. 117). E o temă de cercetare pentru o disciplină izvorâtă din cugetul unui jurist român stabilit la Paris: Victimologia.
Analizând primul semnal a ceea ce urma să vină, autorul ajunge la **sugerarea** viitorului prin modificarea de atitudine a gardienilor şi a directorului penitenciarului, modificarea hranei, în vederea pierderii forţei de rezistenţă (fizică şi morală), autoconvingerea că " *orice rezistenţă era sortită eşecului . Se consuma pe nesimţite un fel de trecere dintr-o lume reală într-o lume fictivă creată de idei, în care viaţa însăşi nu era decât un fapt de minimă importanţă, un fel de accesoriu"* (p. 119). Iar *prezenţa "demascatorilor (...) crea o stare de quasi-hipnoză"* (idem). D. Bacu identifică o etapă de "verificare" ce succeda demascării reuşite. Ea consta în impunerea demascatului de a demasca pe alţii, în prezenţa tuturora şi, în orice caz, a unor reeducatori, dar şi a altor demascaţi, datori să-l demaşte dacă nu îşi 'trăia' rolul cu 'sinceritate'. Ceea ce presupunea că trebuia să umilească şi să bată aşa cum fusese umilit şi bătut. În multe cazuri, spaima, dar şi o furie tainică împotriva 'încăpăţânării' demascatului de a-şi păstra demnitatea - spre deosebire de proaspătul bătăuş care şi-o pierduse, dacă nu chiar dobândise pe cale silnică 'credinţa în comunism' -, îl preschimbau într-un schingiuitor care depăşea, prin zel şi nebunie, aşteptările. O altă metodă de verificare era introducerea reeducatului într-o cameră unde se aflau deţinuţi care habar n-aveau ce li se pregătea. Dar el ştia că nu era singur cu aceia, ci că printre ei sau printre alţi nou veniţi mai existau inşi ca el, a căror misiune era să-i urmărească tocmai lui gesturile, cuvintele, atitudinea şi să- l demaşte deîndată ce greşea, adică atunci când nu demasca (nu-i 'turna' lui Ţurcanu orice gest, cuvânt, atitudine ce nu erau conforme normelor reeducărilor); sau avea certitudinea că cei 'curaţi', deîndată ce vor intra în focurile demascărilor, îl vor denunţa că a 'pactizat' cu ei, ori că nu şi-a făcut datoria de a-i denunţa el cel dintâi. Ceea ce urma pentru el este uşor de bănuit, ca şi teroarea lui în faţa acestei perspective.
Cea mai cumplită crimă a reeducărilor a fost aducerea elevilor la Piteşti, de la Târgşor, Canal sau de aiurea, pentru a fi educaţi ca legionari tocmai de către aceia care se ocupaseră în libertate de educaţia Frăţiilor de Cruce, figuri notorii prin morala lor şi printr-o excepţională comportare legionară, până la dezumanizarea adusă de reeducări. Se citează mărturia unuia dintre aceşti educatori, care a format carne de sângerat şi

suflete de siluit pentru demascările ce se pregăteau pe foarte curând ucenicilor săi.
" *În celula în care eram închişi după demascare, ne-au fost aduşi într-o zi câţiva tineri elevi, pentru a-i pregăti în conformitate cu ordinul lui Ţurcanu. Ordinul era categoric. Trebuiau încadraţi cu orice preţ în Garda de Fier pentru că 'pe cât de mare e înălţimea, pe atât de adâncă şi definitivă căderea.' Efectul demascării deci sigur. Am primit această sarcină cu o strângere de inimă dureroasă deşi omul din noi fusese ucis. Cine putea să refuze? Din clipa intrării elevilor celula a luat aspectul care-l avea înainte de demascări. Toţi ne comportam ca şi când nimic nu s-ar fi petrecut. Am procedat ca afară în timp de prigoană. Educarea a pornit după toate regulile. Speculând înclinarea spre credinţa creştină, i-am învăţat psalmi şi rugăciuni, am discutat cu ei teologie, i-am îndrumat, le-am indicat cum să postească etc. Ceea ce mi-a părut mai monstruos chiar decât distrugerea demnităţii noastre proprii a fost faptul că eram obligaţi să mâncăm mâncarea lor atunci când posteau! Aceasta pentru a demonstra comitetului de reeducare că suntem definitiv lecuiţi de boala creştinismului. În ceea ce priveşte înclinarea spre patriotism, am stimulat-o prin învăţarea cântecelor patriotice, legionare, legile şi normele de conduită care trebuiau respectate cu mare grijă de către un tânăr dornic să se încadreze.*
Când s-a considerat pregătirea lor suficientă, au fost luaţi din celula noastră şi trecuţi în alta. Acolo au fost băgaţi în grindina de ciomege a 'demascărilor'.
Noile victime erau trecute prin demascare de către alţii. 'Educatorii' erau ţinuţi la o parte pentru momente mai dificile. Atunci când elevii refuzau să vorbească cu toate chinurile la care erau supuşi, cu un fel de satisfacţie diabolică, şeful comitetului aducea pe cel care 'îi pregătise' pentru confruntare! Uşor de imaginat răsturnarea care se producea în sufletul unui tânăr de mai puţin de douăzeci de ani atunci când cel care îi fusese cu câteva zile înainte exemplu de demnitate şi corectitudine apărea în faţa lui ca denunţător ordinar" (p. 132-133).
Foarte utilă este şi punerea la dispoziţia înţelegerii noastre a unei mărturii inverse, provenind de la una dintre aceste victime elevi. " *Nici acum, când am trecut prin demascare şi ştiu mobilul murdar al acestei inumane înscenări, nu pot să cred că N., care mă pregătea pentru încadrare, făcea totul numai pentru că îi fusese dictat de comitetul de reeducare. Dincolo de aparent, era o chemare interioară, poate subconştientă dar izvorâtă din suflet, care transforma totul în momente de adevărată înălţare sufletească. Stăteam amândoi într-o celulă singuri. Când se lăsa amurgul, pe chipul lui se zugrăvea o tristeţe sfâşietoare. Atunci întrerupea vorba şi privirea i se pierdea departe, trecând printre gratii spre dealurile acoperite de fumul înserării. De multe ori l-am întrebat să-mi spună motivul acestor tristeţi. Nu a vrut niciodată. Când insistam, se uita la mine lung, dureros, aproape implorator, apoi întorcea privirea în altă parte. Şi mai totdeauna după asemenea întrebări, începea să-mi vorbească despre omul nou, omul cu adevărat creştin, capabil să vindece multe răni de pe trupul şi sufletul Românului. Era atâta patimă, atâta căldură, atâta sinceritate în vorba lui, încât sunt convins că momentele acestea erau pentru el singurul mijloc de a evada din ciclul*

infernal în care era vârât peste vrerea lui. Şi cine ştie? Poate că atunci îşi imagina că este liber şi că ceea ce spune nu o spune cu intenţia de a nimici un suflet ci din dragostea adevărată de a contribui la salvarea lui. În cele mai grele clipe, chiar atunci când a fost adus în faţa mea pentru confruntare şi s-a purtat aşa cum îi cerea cel care-l însărcinase cu misiunea aceea murdară, nu am putut să-l urăsc. Târziu, după demascări, când pericolul trecuse şi puteam vorbi mai uşor, eu am fost primul care am încercat să mă apropiu de el, cu dorinţa de a înnoda o prietenie la care ţineam mult de tot. Era bolnav de plămâni şi slăbise mult. Din puţinul care-l primeam, m-am oferit să-l ajut. A refuzat nu numai să primească ajutorul dar chiar să stea de vorbă cu mine. Am citit în ochii lui aceeaşi durere sfâşietoare, ca pe vremea când în celula din Piteşti, dincolo de drama care se pregătea, mă ajuta să mă orientez cinstit în viaţă. Şi doi ani de-a rândul, muncind împreună în acelaşi schimb şi în acelaşi atelier, până când a fost izolat, a evitat să mă întâlnească. Durerea lui era desigur mult mai mare ca durerea mea. Nu ştiu dacă mai trăieşte şi dacă s-a vindecat de infirmitatea cauzată de demascări. Aş da mult să mai pot sta de vorbă cu el o singură dată... numai pentru a-l convinge că în ochii mei el a rămas pentru totdeauna cel care a fost în clipele din celulă" (p. 133-134).

Din toate acestea se deduce cât de adâncă era compromiterea a cărei autoacceptare era impusă elementelor cele mai admirate de către tineret, care aveau puterea de a se face adoptate ca model, la vârsta când aceia alegându-i sau instituindu-i modele aveau mai multă nevoie ca la orice vârstă de alegerea unei linii de conduită în viaţă. Or, ei, prin trecutul şi faima lor, ca şi prin atitudinea iniţială în relaţiile nou create, răspundeau perfect setei de desăvârşire a adolescenţior tardivi cu care erau puşi în contact, iar acea vârstă are nevoie de încurajarea derivată din dovada că şi alţii au trecut prin dezorientările specifice anilor număraţi de ea, le-au putut învinge şi depăşi către aşezarea în Lumină. La ce bun acea compromitere? Pentru a se demonstra că linia purităţii nu exista. Mai este de mirare opinia reeducaţilor că au participat la un război metafizic între Bine şi Rău, cum o declară răspicat părintele Gheorghe Calciu în paginile sale de început, cum o declară, se va vedea ulterior, şi Octavian Voinea? Cum o resimt cu toţii? **Războiul nevăzut** , luat în cercetare de misticii ortodocşi, devenise tot ce poate fi mai material, mai palpabil, mai periculos, sub conducerea îndrăciţilor înşişi - deşi dus, după bătăliile purtate în afara omului, în sufletul său, unde mereu şi fără încetare învingea Răul. Mă întreb, ca un creştin de rând, dacă toţi cei care au trecut prin reeducări şi au fost aleşi să scape cu viaţă până la eliberarea din 1963-64 au solicitat vreunui preot, în libertate, să le facă slujbe de curăţire pentru alungarea diavolului din ei. Doar cu acesta au avut de-a face, au coabitat, i-au devenit robi, l-au îmbrăţişat în inimile lor , i-au sărutat altarul descompunerii şi i-au învăţat şi aplicat poruncile de a urî şi participa la anihilarea legii iubirii şi a rezultatelor ei din existenţa umană. Spun asta pentru că, aidoma reeducaţilor, mintea îmi rămâne mută şi incapabilă să mai judece în faţa nărăvirilor antiumane deprinse în reeducări şi, mai ales, în faţa unei modificări aduse în psihicul reeducaţilor asupra căreia se insistă prea puţin în cartea lui D. Bacu şi în celelalte: cei trecuţi prin autodemascări nu rareori deveneau comunişti

înrăiţi până la crimă, comunişti gata de orice şi care chiar făptuiau orice pentru impunerea mai rapidă în temniţe a doctrinei ce credeau că învinsese în toată lumea. Unii au făcut-o şi mai târziu, în libertate. Câţiva o fac şi acum. " *Nebunia colectivă devine acum o realitate. În numele ei se vor consuma toate fără-de-legile comandate. Nebunia aceasta va fi menţinută, întreţinută, hrănită insistent, prin toate mijloacele, nu din întâmplare, incoerent, din nebunie, ci sistematic, dintr-o logică - paradoxală dar logică - pentru a putea fi folosită ori de câte ori va fi nevoie şi în oricare parte"* (p. 135). Iar *summum* -ul acelei nebunii este " *tendinţa permanentă de falsificare, la început impusă prin metodele arătate* (şi care; n. n.) *devine ulterior un fel de necesitate în ea însăşi. Printr-un amestec de inteligenţă şi îndobitocire forţată, de fals şi real, de cinism şi fanatism comandat, se ajunge la un amestec şi identificare a contrariilor, la crearea unei lumi fictive impusă ca o necesitate în suflet"* (idem). Autorul izbuteşte să ducă concluziile până la capăt: " *Acest amestec de logic şi de absolut creează o stare psihologică de negare a realităţii evidente şi înlocuirea ei cu o ficţiunea născută din teroare, din degradare, din umilire şi din dispreţ"* (p. 136).
Atunci când se socoti că rezultatele demascărilor erau convingătoare şi că metoda se dovedise un triumf, Eugen Ţurcanu redactă un memoriu adresat Securităţii, ţintind la extinderea ei în alte penitenciare. Aceasta se petrecea în primăvara anului 1951. Drept rezultat, la Canalul Dunăre-Marea Neagră se înfiinţară brigăzile studenţeşti 13 şi 14, în colonia Peninsula, cuprinzând doar reeducaţi; la penitenciarul sanatoriu T.B.C. Târgu-Ocna fură deplasaţi Nuti Pătrăşcanu şi alţi bătăuşi; la fel, unii la închisoarea de la Ocnele-Mari. De data aceasta nu se mai urmărea reeducarea studenţimii, ci victime urmau să cadă toate categoriile sociale, de vârstă şi de pregătire (sau cel puţin aşa se preconiza, deoarece reeducările nu s-au putut extinde decât pe timp limitat, datorită unei organizări defectuoase ce a permis condamnaţilor la bătăi să se opună, fie alertând oraşul - Târgu Ocna -, fie protestând în faţa unei direcţii implicate fără convingere în cele ce se petreceau - Ocnele Mari, fie obligând temnicerii să ucidă victima - o formă de sinucidere, cum a fost cazul doctorului Simionescu, fostul ministru cuzist, torturat sub supravegherea studentului Bogdănescu şi a confraţilor lui, până ce, nemaisuportând chinurile, bătrânul medic s-a îndreptat, conştient şi voluntar, către sârmele ghimpate înconjurând lagărul; pe această cale el determină descărcarea unei arme automate în trupul său adus la limitele suferinţei posibile. Nu mai erau demascări, ci bătăi strigătoare la cer, fără alt scop, menite să chinuiască, asociate cu alte mijloace de caznă ca depunerea în carceră în timpul nopţii, pe când ziua se continua a se munci, reducerea mâncării etc.
La Gherla, în schimb, reeducările, sub conducerea lui Alexandru (Ţanu) Popa, au atins culmi de sălbăticie nebănuite nici măcar la Piteşti . Aici continuau demascările studenţilor de la Piteşti - unde reeducările au fost sistate -, ale elevilor, dar şi ale muncitorilor şi ţăranilor ce alcătuiau masa deţinuţilor din penitenciarul de pe Someş. În plus, bătăile erau dublate de munca în veşnică depăşire de normă, datorită tocmai victimelor reeducărilor, care depăşiri de a doua zi deveneau noua normă pentru toată lumea, de nerealizarea căreia depindea atât hrana cât şi somnul în

pat (şi nu aruncarea în carceră pe timpul nopţilor). Studenţii erau spaima tuturora, prin îndârjirea frenetică de a munci mai mult şi mai repede, într-un ritm satanic.
Cititorul se întreabă cum de nu povesteau cei trecuţi prin reeducări despre tratamentul la care fuseseră supuşi, pentru a se crea o opinie comună de opoziţie în faţa călăilor, pentru a se încheia o dată pentru totdeauna cu acel masacru, prin coalizarea tuturor forţelor împotriva gâzilor.
" *Printre studenţii sosiţi cu primele loturi şi scoşi la muncă în fabrică* (la Gherla; n. n) *se afla şi unul originar din Ploieşti, Rodaş. La ieşirea în atelier, a întâlnit foşti prieteni de activitate, oameni în care avea încredere oarbă. Profitând de o mică clipă de libertate, a mărturisit unuia dintre ei toată drama Piteştiului, în cuvinte simple şi încercând să-l facă să priceapă cât mai repede. Nu avea prea mult timp. Prietenul l-a ascultat cu atenţie apoi, surprins de cele auzite, a încercat să verifice autenticitatea întrebând ...pe un alt student în care avea şi el aceeaşi încredere! Mai de grabă, cerea de la acesta infirmarea spuselor pentru că de crezut nu putea crede! Şi într-adevăr, studentul l-a liniştit! "Rodaş este informatorul Securităţii şi cele spuse fac parte dintr-un program vast, pus la cale de comunişti pentru compromiterea studenţilor!" Muncitorul a plecat liniştit să se culce. I se luase o piatră grea de pe inimă. Studentul a plecat imediat să raporteze lui Ţurcanu. I se luase şi lui o piatră de pe inimă pentru că se pare că el era însărcinat să-l supravegheze pe Rodaş. Muncitorul a spus şi altor prieteni să se ferească de Rodaş. Dar acesta nu a mai avut prilejul să se ducă în atelier.*
A doua zi, într-o celulă de la etajul trei a apărut Ţurcanu. A ordonat tuturor studenţilor să se întoarcă cu faţa la perete. Apoi a făcut pe cineva să intre în celulă. A ordonat din nou studenţilor să revină cu faţa spre uşă. Cineva stătea lângă el, dar nimeni nu putea şti cine este pentru că avea capul acoperit cu un sac. Când toţi s-au întors şi liniştea s-a lăsat din nou, a smuls sacul de pe capul celui adus. Nimeni nu a cunoscut pentru început cine era acesta. Pentru că în faţa lor era numai un chip desfigurat. Obrazul întreg era numai o rană tumefiată, vânătă. Pete mari de sânge acopereau întreg chipul, prelungindu-se în jos peste haine. Omul se clătina pe picioare abia ţinându-se drept. Tremura din tot corpul ca apucat de friguri. O paloare cadaverică s-a lăsat pe chipul tuturor acelora care erau în celulă. În frica lor, zadarnic încercau să desluşească chipul şi motivul care a determinat desfigurarea lui.
"Rodaş a vorbit" a spus Ţurcanu. şi toţi au înţeles" (p. 162- 163).
Fără nici o pregătire, în seara zilei de 14 noiembrie 1951 au încetat demascările, iar în preajma Crăciunului, Eugen Ţurcanu şi cu zece colaboratori dintre cei mai apropiaţi lui au fost puşi în lanţuri şi conduşi la Jilava. În primele zile petrecute acolo, Ţurcanu a povestit filme şi romane.
" *Dar într-o zi a intrat în celulă un ofiţer din Ministerul de Interne. "Pentru ce ai fost adus aici, banditule?" Era prima dată de la începerea demascărilor când şi lui i se punea o întrebare urmată de acest calificativ. "Am fost adus ca să fiu eliberat" răspunse acesta oarecum nemulţumit. "Banditule, ai fost adus ca să dai socoteală pentru crimele pe care le-ai făcut în închisoare" şi ofiţerul plecă trântind poarta celulei. Pe chipul lui*

Ţurcanu zâmbetul s-a schimbat brusc într-un fel de rânjet neputincios. Aceasta a fost ultima lui imagine văzută de un supravieţuitor" (p.176-177). Începu o anchetă ce avea să se prelungească timp de trei ani, urmărindu-se - ceea ce s-a şi obţinut de la reeducatori, în afara lui Gheorghe Calciu - să se dea declaraţii că reeducările au fost poruncite din afara graniţelor ţării, de Horia Sima şi de C.I.A, în vederea compromiterii regimului comunist. Securitatea, adevăratul motor al lor, n-a fost în nici un fel implicată. Câţiva ofiţeri din conducerea Piteştiului, declaraţi 'oportunişti', au fost condamnaţi, apoi eliberaţi şi repuşi în drepturi. Un grup de reeducatori, cărora le-au fost alăturaţi un tânăr ce a acceptat să declare că purta directive de la un penitenciar la altul, în privinţa evoluţiei reeducărilor, şi un avocat legionar, acuzat a se număra printre iniţiatorii reeducărilor, au fost executaţi. Un număr restrâns de legionari de frunte, aduşi în aceste anchete în calitate de aşa zişi promotori ai reeducărilor, dimpreună cu nişte reeducaţi reeducatori şi cu criminalul Alexandru (Ţanu) Popa, cu Gheorghe Calciu, au fost internaţi în casimca Jilavei, într-un regim de desfiinţare, timp de doi ani, la fiece celulă de patru inşi aflându-se şi un tebecist. Asupra acestei perioade, cărţile lui Marcel Petrişor şi Octavian Voinea produc mărturii esenţiale.
Meritul lui D. Bacu este că nu se opreşte aici, ci continuă a analiza recuperarea treptată (dacă a avut loc) a bolnavilor de spaimă şi de cruzime rezultaţi în urma 'tratamentelor' trecute în revistă mai sus. Întrebarea autorului: " *Se vor putea încadra oamenii aceştia în viaţa normală sau vor simula numai, rămânând în adâncul sufletului lor nişte veşnici naufragiaţi, răstigniţi pe propria lor neputinţă, în definitiv comună tuturor oamenilor?"* (p. 211) nu va avea niciodată un răspuns categoric pozitiv şi în nici un caz unul categoric negativ; acei oameni au murit, rămânând vii.
În tenebroasele relatări ale autorului nu se poate, totuşi, să nu se strecoare şi ceva din umorul temniţelor deţinuţilor politici, asupra căruia mi-a atras atenţia istoricul Radu-Dan Vlad, când mi-a propus, ca editor, întocmirea unei antologii al acestuia. Desigur, D. Bacu nu ni-l prezintă ca atare, ci relatează momentele pentru a ne indigna; fără voia lui scenele rămân şi umoristice.
" *Două palme şi picioare, după discuţii întrerupte de înjurături şi după un efort disperat, nefericitul îşi aduse aminte* - ni se povesteşte despre careva bătut, după o turnătorie în legătură cu ceva afirmat de el - *că, întrebat de prietenul lui despre slăbiciunea prea mare ce se vedea pe chipul lui, îi răspunsese că a avut un icter recidivist. Cel care trăsese cu urechea auzise în schimb "Hitler redivivus" şi raportase ofiţerului politic că cei doi discutau politică şi vorbeau despre revenirea lui ...Hitler!"* (p. 183). De asemenea, autorul remarcă faptul că oricât de cruntă era existenţa, *"spiritul de ironie mai exista încă: deţinuţii botezaseră cele două locuri de chin 'mon caprice' (carcera) şi 'mon jardin' (camera neagră)"* (p. 186-187). La fel etichetează D. Bacu convorbirile cu reeducaţii, după încheierea reeducărilor: *"le-am botezat în ironie 'şedinţe ARLUS', aluzie deschisă la organizaţia comunistă pentru propagandă, camuflată sub titlul de 'Asociaţia pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică'. Nu era vorba de fapt de discuţii ci de o serie de anecdote pe seama Ruşilor, care aveau menirea pe de o parte să*

ridiculizeze pe comunişti iar pe de alta să le arate că noi avem destul curaj pentru a înfrunta situaţia şi că nu ne era teamă de reeducaţi" (p. 206-207). Porecla cu iz aluziv-ironic-politic devenea şi ea o armă a curajului: " *În celulă se adoptase noua nomenclatură. Evgheni (Eugen) Semenovich Makarenko era acum numele lui Ţurcanu iar când cineva vroia să întrebe pe altul dacă a trecut prin demascări, îl întreba dacă a citit Poemul Pedagogic"* (p. 208), după ce Gheorghe Calciu " *a mers până acolo încât a încercat într-o după-masă* (după încheierea reeducărilor; n. n.) *să povestească 'Poemul Pedagogic' al lui Makarenko"* (p. 207). Expunerea lui D. Bacu nu este doar una a faptelor, întretăiată de deducţii, intuiri, reflecţii şi concluzii, ci şi una a propriei minţi a autorului în travaliul înţelegerii; deaceea ea e tensionată, chinuitoare, cu toate că fraza este mereu limpede şi se adresează de la intelect la intelect; dar care intelect, în străduinţa de a cunoaşte, e total desprins de afectivitate? Şi cum e posibil ca tratând despre atare subiect să nu fii năpădit de disperare, de revoltă şi de uluire?

" **PITEŞTI. CENTRU DE REEDUCARE STUDENŢEASCĂ** e o cronică, în cel mai bun înţeles istoric al cuvântului, onestă, fără cruţare pentru unul sau altul, pentru camarazii de acelaşi crez, şi încercând a da vina pe membrii altor crezuri politice (excluşi comuniştii fiind, ceea ce este firesc, ţinând seama de faptul că reeducările au fost opera lor), cum se întâmplă uneori în memorialistica propriu-zisă, acoperit de o 'modestă corectitudine ştiinţifică' de circumstanţă (la unii autori, spuneam) şi refuzând menţionarea victimelor regaliste, naţional-ţărăniste, frontieriste, fără culoare politică etc..

Mai mult decât o cronică, lucrarea constituie şi o nouă încercare de început de descifrare a psihologiei abisale, ca reflectată de cele la care omul a fost supus în acele condiţii speciale, de unde interesul ei lărgit de la curiozitatea istorică la cunoaşterea psihicului uman, a limitelor şi amplitudinii lui, ca şi a mijloacelor ce-l modifică, distorsionează, strâmbă, remodelează anapoda, foarfecă, fărâmă, replămădesc şi, în cele din urmă, mijloace care se lasă iarăşi învinse de caracteristicile nobile ale speciei, cum, în ce măsură, pe cât timp şi cu ce şanse de perpetuare a calităţilor redobândite (sau a defectelor morbide impuse pe calea torturii şi neînvinse de scânteia binelui prezentă în omul normal).

Ţelul (atins) cel mai de seamă al cărţii, ca şi al celei următoare în discuţia noastră, este că atunci când glasurile românilor erau în imposibilitatea de a-şi face auzit vaietul în ţara lor, această scriere l-a făcut auzit în Europa Occidentală, chiar dacă tristul continent s-a dovedit surd la genocidul petrecut la fruntariul său răsăritean. Dacă generaţia paşoptistă s-a străduit să aducă aceleiaşi Europe, prin literatură, veşti despre poporul nostru şi dreptul său la existenţă, D. Bacu, Virgil Ierunca, au vădit eforturi vrednice de toată lauda pentru a face cunoscut aceleiaşi Europe dreptul nostru la a nu fi dezumanizaţi, la a nu fi scoşi din rândurile fiilor lui Dumnezeu.

D. Bacu se demonstrează a fi un cugetător rănit definitiv de descoperirea tainelor reeducărilor. El şi-a dedicat ani îndelungaţi din viaţă adunând - Soljeniţin român - toate datele câte i-a stat în putinţă să le afle despre reeducări. Cu osârdie şi tenacitate incomparabile, obsedat de adevărurile intuite, a făcut toate eforturile posibile, până la abnegaţie, pentru a

înţelege corect cele petrecute cu tineretul la Piteşti, la Gherla şi în alte locuri de detenţie condamnate de Securitate la a trece prin acel infern. Şi a izbutit. Cel dintâi dintre concetăţenii noştri care a avut tăria să ducă până la capăt munca de Sisif a cercetării acestei perioade mai întunecoase decât oricare alta din istoria noastră, D. Bacu îşi înscrie numele cu litere de aur (negru) în literatura memorialistică a temniţelor comuniste. El se instituie, prin lucrarea sa, model al oricărui cercetător iniţial al unui fenomen de masă interesând istoria imediată şi dă tonul strădaniilor necesare a fi întreprinse de oricare dintre noi pentru recuperarea timpului şi urmărirea lucidă până în pânzele albe a evoluţiei sau involuţiei neamului.

Un iad creat anume pentru studenţi (Virgil Ierunca)
Nici Virgil Ierunca n-a fost victima reeducărilor. Nici măcar gustul unei închisori sau lagăr comunist obişnuit nu l-a deprins, precum D. Bacu, deoarece a avut statut de refugiat politic de la începuturile comunismului în ţara noastră. Aceasta nu înseamnă că ascultarea relatărilor lui Ovidiu Cotruş - făcute ele însele după memorări ale victimelor autentice, căci nici cel din urmă n-a fost 'reeducat', - nu l-au marcat până la a-l forţa să depună mărturia de gradul trei constituită de scrierea " **F enomenul PiteŞti** " [Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, ed. a II-a], împotriva ororilor desfăşurate între 6 decembrie 1949 şi august 1952, în penitenciarul numit şi în altele. Deosebirea esenţială dintre amintirile directe ale celor implicaţi de-a dreptul în acea nebunie colectivă, dirijată în toate amănuntele evoluţiei ei, şi privind coborârea pe treptele mutaţiilor psihologice de la starea firească omului spre aceea subumană, stă în faptul că obiectele experimentului - deşi n-au putut observa decât cele petrecute în camerele unde au fost depuse - totuşi au surprins pe viu aceste metamorfoze diabolice ale fiinţei umane, pe când Virgil Ierunca nu a putut decât intui, cu mare nesiguranţă, sau deduce logic (dacă logica s-ar potrivi treburilor sufleteşti, ceea ce e prea puţin adevărat).
"**Fenomenul Piteşti"** mi se pare a conţine cea mai clară evaluare psihologică a tentativei de *"imitaţie a psihicului omenesc"* , organizată şi desfăşurată sub supravegherea iniţiatorului ei, Nicolschi. Conlucrarea la elaborarea cărţii a două cugete aparţinând unor personalităţi de excepţie, a căror vastă cultură universală le-a conferit o familiaritate - cu toate că discutabilă, am văzut - cu ceea ce se petrece în inima şi mintea semenilor, a dus la o cunoaştere altfel greu de dobândit în afara contactului de o viaţă cu literatura. Menţionez că această afirmaţie se cere amendată printr-o stupefiantă remarcă: înşişi Ţurcanu, şeful Organizaţiei Deţinuţilor cu Convingeri Comuniste, Nicolschi şi aceia care se aflau îndărătul lui şi au rămas, pentru moment, neidentificaţi, au dat dovezi sinistre şi de neinfirmat că erau aşi în recompunerea fantezistă a naturii psihologice umane, atunci când cultura şi ştiinţa le lipseau cu desăvârşire. Săvârşirea crimei nu necesită o şcolire specială, dar Crima la care ne referim rămâne o formidabilă instigare la meditarea asupra

'maeştrilor' din umbră ce au pregătit-o, care 'maeştri' cu siguranţă proveneau de pe teritoriul U.R.S.S.-ului, mojarul unei vechi fanatizări (negative, de tip religios), ce a împins la adorarea ideii de "creare a unui om nou", fanatizare care a stat la baza pedagogiei comuniste.
Constatarea cea mai subtilă a lui Virgil Ierunca este că singurătatea urmând anchetei, pentru unii, sau, dimpotrivă, mângâierea adusă altora de prezenţa celorlalţi codeţinuţi, îl ajută pe cel ieşit dintre fălcile cleştilor opresivi ai anchetorilor, îl ajută, spuneam, să-şi recompună structura lăuntrică a persoanei, să se regăsească, să se reîntărească. În cadrul reeducărilor, cele două situaţii au fost înlocuite de prezenţa permanent ameninţătoare a călăului, zi şi noapte, dând iluzia perfectă că de ea nu se va scăpa absolut niciodată, şi aceasta conducând la disoluţia grabită a eului (o formă a autoapărării subconştiente, a acţiunii oarbe a instinctului de autoconservare). Cu alte cuvinte, Răul s-a impus ca o permanenţă, ca "stare naturală", definitivă, ireversibilă. Sunt pe deplin convins că autorul (de fapt, cei care i-au istorisit lui Ovidiu Cotruş propria lor decădere) a găsit cheia condiţiilor lăuntrice generând acceptarea următoarei trepte a modificărilor urmărite de experiment, aceasta fiind **pierderea** în absolut a **nădejdii** (ne reamintim că psihologia creştină îi atribuie ei rolul principal în îmbunătăţirea omului). A doua mutaţie a fost scoaterea la lumină a complexului sado-masochist şi impunerea lui ca unic mod de existenţă (automată). (Un tânăr supus în chip îndelungat şi repetat la cufundarea până la limita sufocării a capului în tineta cu urină şi fecale a continuat să-şi aplice singur acest regim timp de vreo două luni.) A treia operaţie a desfiinţării umanităţii a fost uciderea morală, stârnirea scârbei de sine şi creşterea ei până la a deveni unicul simţământ viabil pe tot parcursul existenţei. Ea s-a realizat, pe de o parte, prin obligaţia de a-şi inventa amintiri noi, falsificate, înjositoare, prin autodegradarea în faţa tuturora şi, pe de altă parte, prin impunerea denunţării unor fapte necomise de către cei denunţati - prim grad al crimei - şi participarea la omuciderea (în sens concret) colectivă sau personală: crearea *"complicităţii crimei"* (p. 18-20). "*La Piteşti*, constată Virgil Ierunca fără risc de greşeală, *categoria martorului inocent a fost pur şi simplu suprimată"* (p. 10). Ar fi fost de dorit ca aceste etape să le găsim expuse cronologic în cuprinsul lucrării şi cu nuanţările de rigoare, ce să le impună limpede ca definitive.
Un alt merit al lui Virgil Ierunca - ce-l scoate dintre rândurile celorlalţi autori de cărţi privitoare la reeducările ce au avut loc în România - este de a pune în paralel "desfiinţarea personalităţii umane" practicată la noi cu "spălarea creierului" realizată în penitenciarele chinezeşti, în aceeaşi perioadă, prin citarea lui Dries Van Coille (**"S inuciderea entuziastă"**) şi a lui Jean Pasualini (**"Prizonier al lui Mao"**) (p. 76-93). Dacă această comparaţie ar putea fi dusă mai departe, să cuprindă dezvăluiri asupra metodelor folosite în toate penitenciarele şi lagărele din câte ţări comuniste au fiinţat şi mai există, utilizate în scopul perturbării echilibrului psihic al opoziţionişti lor (să nu uităm uluitoarele procese politice dintr-acestea, cu prilejul cărora cel din boxă îşi este principalul acuzator public), s-ar ajunge şi la determinarea iniţiatorilor acestei crime împotriva umanităţii, fără precedent fie şi în actele nazismului, fratele

mai mare al comunismului. Deoarece teoria pedagogică a lui Makarenko stă la baza "creerii omului nou", nu este dificil să înţelegem de unde au plecat indicaţiile cu caracter mondial de distrugere a spiţei noastre. Cititorul paginilor lui Virgil Ierunca, intitulate **"Fenomenul Piteşti"** , are o singură datorie faţă de martiri, atunci când le parcurge firul tragediei; anume, să se întrebe permanent: 'nu sunt şi eu plămădit din acelaşi aluat sfânt şi mizerabil?' (De ce oare **Geneza** ne spune că omul a fost făcut doar din noroi?)

III. MEMORIALISTICA PROPRIU-ZISĂ

- Tendinţa ordonării la Dumitru Gh. Bordeianu
- Un memorialist elegant şi sobru: Viorel Gheorghita
- Cronica de la Vâlcea a lui Aristide Ionescu
- Referatul lui Eugen Măgirescu
- Umorul nu poate fi zdrobit - Ioan Munteanu
- Un tânăr regalist în demascări: Justin Paven
- Un sentimental printre bâte - Mihai Timaru
- O carte majoră de Octavian Voinea

Tendinţa ordonării la Dumitru Gh. Bordeianu

"**MĂRTURISIRI DIN MLAŞTINA DISPERĂRII (cele văzute, trăite şi suferite la Piteşti şi Gherla), volumul I: PITEŞTI, volumul II: GHERLA**" [Ediţia a II-a îngrijită de prof. Marcel Petrişor; Bucureşti, Editura Gama, 1995] ocupă un loc aparte în cadrul memorialisticii reeducărilor, prin scopul lor ce le deosebeşte de celelalte scrieri ale domeniului, scop nemărturisit direct, însă mereu readus în conştiinţa cititorului. Este vorba despre nevoia autorului de a explica limpede şi cutremurător camarazilor din Legiune aflaţi în Occident cele prin care a trecut tineretul studenţesc din rândurile ei în cadrul reeducărilor îndreptate în primul rând împotriva acestuia, în vederea întreruperii legăturilor dintre generaţiile ce şi-au închinat vieţile crezului de extremă dreaptă. E o lămurire scrisă cu sufletul la gură şi cu noduri în gât, cu sudori şi sufocări, memorialistul gâfâind şi pierindu-i încă o dată puterile fizice şi sufleteşti la aducerea aminte a ororilor prin care a trecut, ori în care i-a văzut pe alţii căzând. Aceste dezvăluiri cu adresă concretă şi limitativă au caracter disculpatoriu, datorat scăzămintelor de la morala

educaţiei legionare şi creştine ce au fost impuse victimelor, nu doar scăzăminte, ci chiar comportări potrivnice acesteia, pe care autorul se străduieşte să le facă accesibile, prin minte şi suflet, tuturor acelora ce au avut norocul să nu treacă prin sorbul curăţiei şi distrugătorul ei bine chibzuit pentru ratarea definitivă a unor luptători.
Revine ritmic apelul la înţelegerea cititorului din Mişcare pentru situaţia imposibilă prin care au trecut victimele, conţinând totdeauna argumentarea prin motivele de nemairăbdat ale căderii, cum se petrece cu demonstrarea condiţiilor abjurării de la crezul legionar, cu care debutează capitolul **LEPĂDAREA**. Scriitorul este conştient că scrie o disculpare ce nu se adresează doar contemporanilor săi, ci şi posterităţii legionare.
"*Conţinutul acestei noţiuni a fost şi este foarte controversat chiar şi de Sfinţii Părinţi, în timpul prigoanelor creştine. Lepădarea de la Piteşti a tinerilor legionari de Mişcarea Legionară a îmbrăcat forme mult mai complexe decât lepădarea făcută în condiţii obişnuite de viaţă, de cine ştie cine şi ce.*
Cu toată drama lor, demascările eu mi le explic mistic. Noi cei ce am trecut prin Piteşti şi Gherla am fost şi vom fi acuzaţi de laşitate poate de către camarazii noştri, iar duşmanii vor avea motive să ne arate cu degetul pentru ce am făcut. Noi vom răspunde în primul rând camarazilor noştri în viaţă încă, precum şi celor ce vor veni după noi: Da! Noi am fost slabi şi neputincioşi şi o mărturisim. Dar nu din frică de moarte, moarte pe care o doream în fiecare clipă, ci din groaza de a nu ne pierde minţile ca Pintilie, Nedelcu, Şoltuz, Ionescu etc... Să trăiască în aceleaşi condiţiii şi cei care ne acuză această teroare şi groază şi atunci vom mai vorbi. Aceia dintre noi care au fost ucişi au răscumpărat însă prin jertfa lor slăbiciunile noastre. Legiunea va trăi prin martirii, eroii şi luptătorii ei. N-ar fi rău să afle cei care continuă să ne acuze, că noi doream moartea în orice clipă, fără a fi lăsaţi însă să murim sau să ne sinucidem. Scopul torturii în esenţa ei a fost să nu ne ucidă pe noi, pentru că această crimă ar fi fost considerată genocid, ci să facă din noi nişte ucigaşi şi informatori notorii. Celor ucişi dintre noi, medicii închisorilor le-au emis certificate de deces false, deces survenit nu în urma torturilor ci în urma unui atac de cord. Medicii din lagărele de concentrare naziste au fost într-un fel mai umani, îngăduind moartea, pe câtă vreme medicii comunişti de la cabinetele medicale din închisori, agenţi ai Securităţii şi rivalizând în crime cu Ţurcanu, au împiedicat-o, ca să facă chinul mai mare.
Duşmanilor noştri care ne-au prigonit când ne vor aminti sarcastic că "Moartea, numai moartea legionară ne este..." le vom răspunde printr-o întrebare: Ce au făcut ei oare în regimul comunist din România? Noi ştim foarte bine ce au făcut şi de aceea îi întrebăm: Eroii şi martirii lor unde sunt? în colaborare şi complicitate la atâtea crime? Dacă ar fi fost şi ei încercaţi cu sute de ciomege peste trupul lor ce ar fi devenit?
Nu cerem de la oameni nici iertare, nici înţelegere, căci compătimirile nu mai încălzesc inimile. Este atât de uşor să acuzi atunci când tu nu ai fost atins nici măcar cu un deget!" (p. 175-176).
Poate aceasta să fie raţiunea pentru care memorialistul se scutură de sarcina redactării unor memorii complete asupra celor suferite în comun,

el refuzând - teoretic - a discuta trecerea prin reeducări a celor care nu erau legionari. *"Se vor întreba, cei ce vor avea răbdare să citească aceste rânduri, de ce nu mărturisesc nimic despre alte categorii politice de tineret, care au trecut prin Piteşti - Gherla. Iată motivul. N-am autoritatea, calitatea şi dreptul să scriu şi să vorbesc despre alţii, căci, dacă aş face-o (aşa cum au făcut-o alţii, care nici măcar n-au trecut prin Piteşti - Gherla etc...) ar trebui să-i acuz pe unii, să-i scuz sau să-i părtinesc pe alţii, mărturisirile atunci nemaifiind făcute în frica lui Dumnezeu. Celelalte categorii politice de tineret, care au trecut şi ele prin Piteşti - Gherla, au şi ele în definitiv dreptul să vorbească despre cele întâmplate lor.*
Eu nu vorbesc decât de camarazii mei şi de mine şi aş dori ca fiecare să vorbească despre ai lui" (p. 4-5). Ceea ce nu-l face să abdice uneori de la programul său (ce-l distinge între ceilalţi memorialişti, minus Octavian Voinea), atunci când chinurile sau eroismul unui nelegionar îi stârnesc mila sau admiraţia. Această discriminare a suferinţei generale din încăperile de tortură ridică anumite întrebări legate de tonul creştin al povestirii şi chiar în legătură cu corespunzătoarea trăire a dragostei pentru semeni, văzuţi global, aşa cum a fost predicată de Hristos şi este de aşteptat în urma recunoaşterii misticismului ca trăsătură psihologică majoră a naratorului.
Din datele autobiografice anterioare arestării din 1948, risipite în " **M ărturisiri din mlaŞtina disperării (C ele văzute, trăite Şi suferite la P iteŞti Şi G herla")** , deducem că autorul (n. 1921) provine din rândurile unei familii cu destul de numeroşi copii: Ion - student la Politehnică, legionar -, Vasile - jandarm -, Alexandru, Mihai şi Constantin, brusc implicaţi în drama fratelui lor Dumitru, student la Medicină în acelaşi oraş. Cei trei din urmă, aflaţi în gazdă pe Str. Săulescu nr. 18, în Iaşi, vizitaţi pe data de 12 iunie 1948 de comisarul şef Ciochină, un comisar ajutor şi un sergent de stradă, ameninţaţi cu pistolul să spună unde putea fi găsit fratele lor Dumitru, legionar, cedară, mai bine spus cel mic, de 11 ani, Constantin, se sperie şi vorbi. Fură luaţi ostatici cu anasâna, ajunseră în str. Florilor nr. 2 (Dumitru, deşi în plină sesiune de examene, se adăpostea aici la nişte prieteni), de unde, după arestarea lui, fură eliberaţi, mai puţin Alexandru, cel mai în vârstă, plauzibil a se fi preocupat şi el de politică - bănuiau oamenii legii nelegiuite.
Dumitru Gh. Bordeianu fusese admis la Facultatea de Medicină în toamna anului 1946 şi de la începutul anului universitar trecuse la desfăşurarea şi a unei activităţi politice, în cadrul Corpului Studenţesc Legionar al Universităţii ieşene; la arestare, era şef de unitate al anilor I şi II şi se afla în subordinea lui Dumitru Moisiu. Poliţia Iaşului nu-i cunoştea activitatea clandestină, de aceea nu l-a căutat în noaptea de 14-15 mai 1948, când fu ridicată majoritatea studenţilor şi elevilor cu înclinaţii de dreapta. În schimb, Siguranţa din Fălticeni, pe listele căreia se afla consemnat numele său, a făcut o descindere în casa lui părintească, unde nu fu găsit.
Limba memoriilor, în ediţia princeps, este aproape de neînţeles; pentru această raţiune a fost necesară 'stilizarea' textului de către un scriitor, Marcel Petrişor (care a participat la limpezirea - neconsemnată în acel

caz - şi a textului prietenului său Oct. Voinea, prezentat mai departe). Această deficienţă este compensată de aspiraţia autorului stabilit în Australia la ordonarea materialului înfăţişat cititorului şi cu acest prilej a întregii tragedii studenţeşti române petrecută în timpul reeducărilor, înainte şi după ele. Cartea dă seama de mai mult decât de o cumplită aventură personală; ea pretinde şi izbuteşte în oarecare măsură să lumineze întreg valul suferinţelor ce a potopit studenţimea legionară moldoveană aflată pe un teritoriu ce urca din judeţele Vaslui şi Bacău până la frontiera de miază-noapte moldoveană şi bucovineană.
Dacă exprimarea în română a autorului este deficitară, din **În loc de prefaţă** ne întâmpină şi o gândire neobişnuită cu filosofarea, a cărei strădanie de a explica premizele metafizice ce stau la baza scrierii abia începute este dezordonată şi insuficient de adâncă, de unde neconvingătoare. Citez din motivarea actului memorialistic al lui Dumitru Gh. Bordeianu.
" *Deasemenea, le scriu* (memoriile; n. n.) *şi pentru toţi cei ce cred în Dumnezeu, şi pentru toţi cei cinstiţi şi de bună credinţă, ca să cunoască şi să înţeleagă şi ei, de câtă ură, minciună şi bestialitate, a fost şi este în stare o ideologie - ideologia comunistă - provenită nu de la oameni, ci de la diavol.*
Ce se poate opune dragostei, adevărului, luminii şi blândeţii, decât ura, minciuna, întunericul şi bestialitatea?
Comunismul nu este decât prezenţa Satanei pe pământ, iar comuniştii au făcut din ideologia lor, o religie; această religie, în opoziţie cu cea creştină, nefiind decât religia urii, a minciunii şi a crimei, ridicate la rangul de "virtute". Şi nu se răspândeşte decât prin minciună, neîncredere, teroare şi frică.
Pe plan spiritual, este dezumanizarea omului, iar pe plan material. mizerie, foamete şi lipsă.
Cum s-ar putea explica altfel atâta ură, bestialitate şi cinism, transformate în plăcerea sadică de a-ţi chinui semenul şi a-l ucide?
În comunism, vrei nu vrei, trebuie să zici şi să faci numai ceea ce ţi se ordonă. Nu trebuie să gândeşti, nu trebuie să judeci, voinţa şi libertatea nu mai există. Iar, dacă nu, pentru consolidarea puterii, închisori, gulaguri, lagăre, canale, deportări, domicilii obligatorii sau forţate şi degradarea, siluirea conştiinţei, pierderea demnităţii umane, robotizarea şi dirijarea tuturor acţiunilor.
Aşa s-a făcut comunismul, Dumnezeu" (p. 3).
Regăsim teoria 'însatanizării' (cum am auzit spunând un bătrân ţăran) enunţată, de data aceea, cutremurător de Gh. Calciu, în prefaţa la cartea lui D. Bacu, şi care va fi reluată de Oct. Voinea într-a sa, ca explicaţie a inacceptabilului de către raţiune şi de bunul simţ.
Dumitru Gh. Bordeianu este unul dintre memorialiştii detenţiei sub comunism conştienţi de limitele lor estetice: " *Mărturisirile acestea nu au (...) pretenţia unei scrieri literare"* (p. 4). Când însă încearcă să explice ce sunt de fapt, porneşte cu avânt şi sensibilitate, pentru a se încurca imediat în fluxul unor idei neajunse în pârg şi, deci, ce nu transmit câte ar vrea s-o facă: " *Ele sunt bucăţi rupte din sufletul şi conştiinţa unor tineri luptători, cinstiţi înaintea lui Dumnezeu, şi cinstiţi cu ei însăşi* (sic!) *; tineri care şi-au pus tot ce aveau mai bun în ei, în slujba ideii de dreptate,*

de libertate şi de credinţă" (idem). Să înţelegem de aici că, asemenea lui Bacu, autorul a făcut efortul de a aduna mărturiirile celor trecuţi prin reeducări, pentru a le lăsa viitorimii? Pentru că pasajul continuă cu lauda luptei celor " *conştienţi de menirea lor istorică* , care *şi-au slujit Neamul şi Biserica lui Hristos împotriva comunismului"* (idem), ne întrebăm dacă nu cumva avem în faţă o istorie a opoziţiei armate la dictatura roşie şi nu o sfâşietoare prezentare (cum şi este lucrarea) a torturilor suferite de acei tineri din partea reeducatorilor.
Mai târziu, Dumitru Gh. Bordeianu regăseşte tonul confesiv, interiorizat, necesar: *"Sufletele celor plecaţi dintre noi m-au îndemnat să scriu, să scriu tot aşa cum a fost"* (p. 5). Şi, pornind de la această tonalitate, firul amintirilor dezastruoase e pregătit să se depene.
Hazardul cronologiei evenimentelor face ca Bordeianu să fie aruncat de cum ajunge în cetatea penitenciar a Sucevei în aceeaşi celulă cu un student la Facultatea de Agronomie din Iaşi, din anul III, pe nume Alexandru (Ţanu) Popa. El este unul dintre personajele ce vor atinge culmea odiosului în conştiinţa victimelor din reeducări. Pentru moment, acest fost coleg de clasă cu Şura Bogdanovici, la Soroca, şi bun prieten al lui, e doar un tovarăş de celulă enervant, sâcâitor prin faptul că preia totdeauna rolul aceluia care contrazice când participă la o discuţie, sau se închide în sine cu încăpăţânare şi vanitate, refuzând orice comerţ ideatic, ori de ajutorare la nevoie; iar nevoile nici nu se pot descrie, deoarece bătăile din cursul anchetelor sunt dintre cele mai sălbatice, codeţinuţii revenind cu trupul şiroind de sânge şi incapabili să se mai menţină în picioare măcar.
Biciuit de aspiraţia de a clarifica tot ce ştie despre reeducări, sufocat de grabă, Dumitru Gh. Bordeianu se pripeşte să pună în ordine toate informaţiile pe care le are la îndemână cu privire la Ţanu, după ce schiţează un portret al celui arestat în aceeaşi zi cu el, portret suficient de apăsat în negru încât să ne rămână înscris pe filmul informaţiilor.
" *Ca om, era de un orgoliu şi de un sadism feroce. Cei doi muncitori cu care mai eram în celulă, legionari încercaţi, cu credinţă în Dumnezeu şi mult bun simţ, ne-au spus când Popa lipsea de acolo, că acesta, nu numai că nu era legionar, dar nici măcar om nu era, ci dracul în persoană. În celulă însă era tăcut, foarte atent la ce discutau alţii, şi când intervenea în discuţii, avea o deosebită plăcere să discute în contradictoriu. Nu s-a pronunţat niciodată clar, de crede sau nu în Dumnezeu. În discuţii cu diaconul Eftimie, despre probleme teologice, susţinea întotdeauna contrariul. Era, după părerea tuturor, un ateu convins. Ancheta lui a durat câteva zile, şi se vedea după faţa lui, că nu luase nici măcar o palmă. Nimeni nu i-a pus nici o întrebare şi nici el n-a spus nimic.*
Iată câteva observaţii, în legătură cu acest individ:
- S-a ataşat de Legiune, datorită marei personalităţi a lui Bogdanovici.
- La anchetă n-a fost bătut.
- Atitudinea lui din celulă, faţă de camarazi şi Legiune, un mutism desăvârşit, îţi dădea imediat de gândit.
- A luat o condamnare mică, corecţională, de 7 ani.
- Când a început reeducarea la Suceava, a fost printre protagonişti, alături de Bogdanovici.

- La Piteşti n-a luat nici o palmă, dimpotrivă, a fost alături de Ţurcanu, autorul fizic al morţii lui Bogdanovici.
- A plecat de la Piteşti la Gherla în iarna lui 1950, unde a devenit şeful demascării . Aici s-au comis fapte care au depăşit Piteştiul.
- Când am venit toţi studenţii cu condamnări mari, de la Piteşti la Gherla, el îşi disputa cu Ţurcanu şefia demascărilor.
- A fost dus de la Gherla la Jilava, odată cu Ţurcanu.
- A făcut parte din lotul lui Ţurcanu, dar el nu a fost executat. Tot el a fost acela care a dat declaraţie că reeducarea de la Piteşti şi Gherla a fost făcută din ordinul pe care l-a dat Horia Sima legionarilor, prin Vică Negulescu.
- A fost martorul acuzării în procesul lui Vică Negulescu, unde a susţinut cele declarate mai sus. (La acest proces, marele merit îl are Gheorghe Calciu, care cere, în instanţă, să vină generalul Nicolski, şeful Securităţii, cu care Calciu a stat de vorbă la Piteşti, şi care, bineînţeles, n-a venit).
- După acest proces, Popa Ţanu a fost adus la Aiud şi eliberat înainte de decretul din august 1964."
Această ştire despre transportarea lui Alexandru Popa imediat după proces la Aiud este eronată. Respectivul a fost internat în casimca Jilavei cu toţi cei din procesul reeducărilor care n-au fost împuşcaţi odată cu Ţurcanu.
" *La plecarea mea din ţară, în 1989, se găsea la Sibiu, făcea pe contabilul şi era mare informator"* (p. 13-14).
Aş adăuga la cele de mai sus şi disciplina de temniţă pe care şi-o impunea Ţanu Popa (sau ura sa împotriva celorlalţi). Bordeianu a primit de la o tânără arestată o pâine; degrabă a rupt-o şi a împărţit-o între colegii din cameră. " *Popa Ţanu nu a vrut să primească"* (p. 35).
În mod vădit, lista anterioară constituie o fişă pregătitoare redactării, introdusă aici pentru că nu i se găsea un loc potrivit, iar autorului nu-i venea să renunţe la ea. Comparată cu Cazul Gioga, plasat la locul cuvenit - este vorba de ancheta extrem de dură suferită de acesta, culminând cu introducerea trupului său, rană deschisă, în etuvă -, sare în ochi lipsa de concordanţă între cele două "cazuri" ce se urmează la distanţă mică. Dar nu greşelile de construcţie a memoriilor au importanţă, ci portretul autorului deductibil din cele prin care a trecut.
Ca mulţi deţinuţi obişnuiţi, şi Dumitru Gh. Bordeianu, în pofida pregătirii ştiinţifice, e remodelat de condiţiile speciale psihice impuse de disperare. Am constatat din propria-mi experienţă că deţinutul - abstras din lumea evenimentelor prin care trece naţia sa şi omenirea -, din nevoia de ştiri, ajunge pradă fenomenului oniric, confundat cu un sac de veşti ce se deschide cu zgârcenie în timpul somnului, de unde visătorul socoteşte a extrage semnale asupra viitorului său, raţiunea fiindu-i lipsită de datele realităţii ce ar putea fi legate cap la cap în căutarea unei concluzii.
" *În noaptea dinaintea confruntării cu Moisiu, am avut un vis urât. Îl vedeam parcă pe Moisiu, plin de sânge, desfigurat şi privindu-mă cu multă ură. Nu cred în vise, dar a doua zi după acest vis, înainte de prânz, s-a deschis uşa celulei şi un gardian (...) m-a invitat să-l urmez. (...) Spre surprinderea mea, l-am văzut pe Moisiu, singur în birou. Era tuns şi cu o faţă care mă înspăimânta. S-a uitat la mine şi eu la el, fără să schiţăm nici un gest. Peste puţin timp intră apoi şi comisarul-şef, care coordona*

anchetele camarazilor arestaţi de la Facultatea de Medicină din Iaşi. S-a uitat mirat la mine şi m-a întrebat, dacă eu sunt Bordeianu, student la Facultatea de Medicină din Iaşi. La răspunsul meu afirmativ, mă întreabă dacă-l cunosc pe Moisiu, arătând spre şeful meu pe Facultate. I-am răspuns că nu-l cunosc. A pus aceeaşi întrebare şi lui Moisiu. Acelaşi răspuns negativ şi din partea lui. În concluzie, comisarul-şef, ca un avertisment, ne zice: "Poate o să vă cunoaşteţi!". Cu aceasta am fost readus în celulă, îngrozit de ceea ce văzusem pe chipul lui Moisiu" (p. 29). Povestitorul a luat hăţurile naraţiunii în mâini sigure şi crează un coşmar în alt coşmar; căci ce este, în prezentarea sa economicoasă şi cu atât mai impresionantă, întâlnirea între patru ochi a celor doi luptători dacă nu o continuare a visului cel urât? Apariţia anchetatorului, care nu rosteşte decât o propoziţie repetată urmând unei întrebări de identificare, este şi ea demnă de un ulei de Dali, o apariţie ameninţătoare ce s-ar putea topi în aer imediat după ultimile cuvinte; din păcate, întreaga realitate a temniţelor este coşmarescă, dar nu oricine istoriseşte despre ea are harul de a-i scoate în evidenţă această tensiune nocturnă şi ireală, aşa cum o face aici autorul citit.
Procesul avu loc pe 21 februarie 1949. În boxă se găseau 123 de studenţi (doar de la Medicină). Sentinţa se pronunţă pe 23 ale aceleiaşi luni. Condamnarea prilejuieşte noi comentarii ce vădesc înclinarea deţinutului către superstiţie, motivată în acelaşi fel ca aplecarea sa de a acorda credit viselor.
" *Să fie oare, vreo semnificaţie sau vreo legătură, între destinul omului şi anumite numere? În destinul meu, ziua de naştere era 15, numărul celulei 15, precum şi cei 15 ani de muncă silnică, pe care i-am executat până la urmă"* (p. 48). Sau: " *De la celula nr. 15, gardianul m-a dus la primul etaj, la celula 121 (...). Când am ajuns în faţa uşii acestei celule, am reţinut ultimele două cifre ale numărului - 21 - care corespundeau, în mintea mea, cu ultimele cifre ale anului meu de naştere (1921). Un joc bizar de cifre, de date, atât de semnificative"* (p. 50). Discutând despre penitenciarul Piteşti, menţionează că a fost construit de " *Armand Călinescu, slugă diavolească şi el, marcat de la natură cu un singur ochi"* (p. 62). Se înţelege cât de aproape de clătinarea raţiunii eşti împins de condiţiile izolării şi ale torturii. Această remarcă va motiva, poate, cele ce vom afla că s-au petrecut în reeducări.
Dumitru Gh. Bordeianu are un real talent de a profila caractere şi suflete. Dovada, printre numeroase alte desene în tuşul duios sau aspru al amintirii, este de găsit şi în următoarele rânduri.
" *Atmosfera din celulă se mai încălzise, şi la propriu şi la figurat. Eram toţi legionari, şi toate discuţiile se purtau în bună înţelegere. Chiar şi frigul din celulă se mai potolise, datorită faptului că eram acum şase în celulă, şi dormeam pe prici, în loc să dormim pe rogojina aşezată pe podea.*
Singurul care nu lua parte la discuţii, mulţumindu-se doar să asculte, era bădia Ghiţă. Noi îl respectam, pentru că era în vârstă şi avea un mare trecut de luptă. Într-o bună zi, când discuţiile noastre ajunseseră la un punct mort, bădia Ghiţă, cu o voce caldă, a început să-şi depene şi el gândurile. Voi reda din memorie, cuvintele care au fost pentru mine busola ce m-a călăuzit, tot timpul celor 15 ani de temniţă. "Dragi flacăi!

Sunteţi toţi oameni cu carte, mai tineri decât mine, încercaţi şi voi în luptă, dar vă rog ca pe copiii mei, să ascultaţi cu atenţie şi bunăvoinţă, ceea ce vreau să spun. Toţi suntem condamnaţi la ani grei de închisoare şi fiecare am lăsat afară o lume, care a fost lumea noastră şi pe care nu o putem nesocoti. Unii am avut o profesiune, iar voi, cei mai tineri, eraţi în curs s-o realizaţi. Toţi ne-am angajat cinstit, slujind un ideal şi o cauză, pe care noi am considerat-o dreaptă. Nici eu, nici voi, cred că nu aţi făcut rău nimănui. Am fost anchetaţi, torturaţi, judecaţi şi condamnaţi după cum ştiţi, dar vă rog, din toată inima, să-mi daţi ascultare. Pentru un deţinut politic, condamnarea e ceva ce poate sau nu să se împlinească. Deci noi, s-ar putea să executăm toată condamnarea pe care o avem sau poate nu. Ceea ce e mai grav însă, e că s-ar putea să facem şi ceva în plus, peste ceea ce am fost condamnaţi. Să fim condamnaţi din nou şi, poate, să şi murim în închisoare. Timpul nostru în închisoare nu este hotărât definitiv. Venim dintr-o lume, pe care ura omenească ne-a luat-o, poate, pentru totdeauna, şi intrăm în alta, care e aceasta. Aceasta şi numai aceasta este de acum înainte lumea noastră. Pentru noi nu există altă lume, decât aceea în care suntem şi trăim aici. Or, pentru a putea trăi şi exista în această lume, dragii mei, trebuie să ştiţi că numai cel ce va avea inimă bună va putea rezista şi înţelege ceea ce ne va oferi necunoscutul în care am intrat. Aceia dintre voi care vor putea înţelege ce înseamnă inima bună pentru om, nu va uita niciodată ceea ce am discutat noi, în această zi. Ca încheiere, vă spun: ca să poţi răzbi şi să fii mulţumit şi împăcat în viaţă, cu tine şi cu cei din jurul tău, trebuie să ai inimă bună. Voi faceţi cum credeţi şi cum vă este inima" (p. 50-51).
Surpriza este că această elementară lecţie creştină, raportată ca din gura unui înţelept moşneag din basme, nu ajunge la sufletele tuturora; cel puţin nu la cele ale naratorului şi prietenului său Tudose, oricâtă pregătire creştinească le impunea crezul lor politic (" *n-a înţeles-o şi nu o va înţelege niciodată (...); nici eu n-am înţeles această filosofie";* idem).
Este potrivit aici, cu scopul de a scoate la iveală gama largă portretistică ce stă la îndemâna autorului, să citäm şi portretul reprezentantului unei specii opuse aceleia din care făcea parte predicatorul iubirii, bădia Ghiţă Bărbieru. Desenul este mai curând bănuit între sofisticate aluzii, misterioase ameninţări, şi ...vorbe de clacă, glumă şi scrâşnire de dinţi.
" *Cum am intrat în birou am văzut un civil aşezat nu pe scaunul de la birou, ci chiar pe birou, stil american. După fizionomia şi culoarea feţei şi a părului aducea a rus sadea, cum am crezut la prima vedere dar, vorba poetului: "urechea te minte şi ochiul te înşeală". În momentul când a început să vorbească m-a derutat total. Vorbea o limbă românească perfectă, limba literară a unui om cult din Bucureşti. Şi eu care îl crezusem basarabean. Ce era sigur însă la acest individ era părul blond spălăcit, ochii albaştri, fruntea potrivită, nasul borcănos şi o statură mijlocie de atlet. După înfăţişare părea deci rus, iar după limbă, român curat.*
Primul cuvânt ce mi l-a adresat a fost: "O, ce mustaţă răsucită ai, moşule, semeni cu Ştefan cel Mare". Într-adevăr remarca era obiectivă, pentru că şi camarazii îmi spuneau că după mustaţă semănam cu Domnul Moldovei. M-a invitat apoi să iau loc pe un scaun lângă fereastra cu gratii. Mi-a pus câteva întrebări, dacă am fost în Rusia ca luptător şi dacă am fost

decorat. La răspunsul meu afirmativ am constatat că-mi cunoştea bine dosarul de la anchetă. Apoi m-a întrebat cum am trecut prin anchetă şi de ce am luat o condamnare atât de mare, întrebare la care am ridicat doar din umeri. Mi-a întins o ţigară pe care am refuzat-o nefiind fumător. Pe birou era un coşuleţ cu nuci, pe care le crăpa cu un briceag, scotea miezul, îl curăţa şi-l mânca. A făcut această operaţie tot timpul cât am stat de vorbă cu el. Mi-a oferit şi mie dar l-am refuzat. La remarca lui că nu vreau să mănânc de la comunişti şi îl refuz ca şi cu ţigara, i-am răspuns că-i aşa.
Ca urmare, atât atomosfera cât şi vocabularul s-au schimbat pe loc. După alte câteva întrebări banale: cu cine stau în celulă, cum mă simt, cum este masa, m-a întrebat ce funcţie avea Oprişan, la care eu i-am răspuns că el trebuie să ştie mai bine ca mine. A schimbat tonul: "He! he! stai cu şefi mari, "Mustaţă". Iar la întrebarea: "Ce discutaţi, "Mustaţă"? i-am răspuns că despre femei.
- Discutaţi şi voi legionarii despre femei?
- Da, câteodată!
- Altceva ce mai discutaţi?
- Da! Amintiri din facultate!
- Ah! Am uitat că sunteţi studenţi!
La întrebarea dacă ştiam câţi studenţi erau în închisoare, i- am răspuns că eu nu sunt directorul închisorii ca să ştiu. Dar pe secţia unde eram? a continuat el. A urmat acelaşi răspuns negativ din partea mea, spre revolta lui oarecum reţinută.
- Dar nu v-a lăsat gardianul să vă întâlniţi la WC? întrebare la care nu i-am mai răspuns. Mi-am dat seama că ştia ce se petrecea pe secţie. Presupunerea mea că nu întâmplător ne-au lăsat să ne întâlnim la WC, era adevărată: făcea parte din planul lor.
M-a întrebat apoi dacă am scris acasă şi, la răspunsul meu afirmativ, a făcut o remarcă insidioasă, că ne-au făcut înlesniri. I-am replicat: "Nu au fost înlesniri, domnule anchetator!"
- Nu sunt anchetator!
Această afirmaţie mi-a dat de gândit. După modul cum punea întrebările şi cum îmi urmărea mimica, am fost convins că era un poliţist versat şi cunoscător al psihologiei anchetator-anchetat. Vocabularul şi întrebările cumpănite trădau şi faptul că nu era un poliţist oarecare. Înclin să cred şi acum că a fost unul din şefii mari, care cunoştea planul şi desfăşurarea demascărilor, iar prezenţa lui la Piteşti nu era întâmplătoare. S-ar putea să fi fost Nicolski. În nici un caz n-a fost Zeller, pentru că pe el l-am cunoscut mai târziu la Piteşti.
După ce şi-a dat seama că discuţia cu mine nu ducea la nici un rezultat, m-a atacat frontal:
- Măi, banditule! (cuvânt care mi-a rămas şi acum în urechi) tu ai impresia că mă duci pe mine, de-mi răspunzi aşa? Tu nu ştii unde te afli? Tu ştii cine sunt eu? Această expresie i-a scăpat şi am mai întâlnit-o la comuniştii care voiau să intimideze şi să-şi dea importanţă. I-am răspuns că nici nu mă interesa, fapt care l-a enervat mult.
- Bă, banditule! Eu vă cunosc până în pânzele albe şi ştiu ce este în capul vostru de bandiţi!

N-am răspuns. Eram convins că era la curent cu doctrina legionară şi cu modul nostru de a fi, al relaţiilor dintre noi. Într-un cuvânt, individul ne cunoştea pe noi, în timp ce noi nu-i cunoşteam pe ei. După cele afirmate însă în legătură cu noi, am început să fiu mai reţinut şi mai atent la întrebări şi răspunsuri. A vrut apoi să mă provoace amintindu-mi de unele greşeli din trecutul nostru, pentru ca astfel provocându-mă să mă determine să vorbesc.
Văzând că nu mai scoate nici un răspuns de la mine, a schimbat tonul:
- În închisoarea aceasta, voi bandiţilor, sunteţi la ora aceasta în jur de 80% şi căutaţi să-i convertiţi şi pe ceilalţi, atrăgându-i în tabăra voastră ca să-i faceţi legionari.
I-am răspuns cu un "nu" categoric.
- Cum nu? mi-a răspuns el. Ce ai făcut cu Petrovanu şi Negrescu?
- Cu aceşi tineri am discutat numai probleme de concepţie creştină, pentru că eu sunt creştin.
La auzul afirmaţiei mele, că eu sunt creştin, revine cu întrebarea: - Eşti medicinist, cum poţi crede în lucruri care nu se văd?
- Sunt atâtea care nu se văd, reiau eu, şi totuşi există. De pildă, noţiunea de minte, de gând, pe care dumneavoastră nu le puteţi vedea şi totuşi vreţi să ni le cunoaşteţi.
- O să vă ştiu şi gândurile, replică el.
(...) Am reluat discuţia spunându-i că noţiunea de credinţă este un concept care operează acolo unde cunoaşterea fizică cu metodele ei nu poate pătrunde. A abătut discuţia de la această temă.
La întrebarea lui dacă mai sunt legionar, i-am răspuns printr-o altă întrebare:
- Pentru ce am fost condamnat, nu ca legionar? Dumneavoastră ştiţi acest lucru?
- Dar s-ar putea să nu mai fii, accentuează el.
- Nu se poate, i-am răpuns eu. La care el mi-a tăiat-o net: "O să trăim şi o să vedem".
Deci iarăşi afirmaţii care mă îndreptăţeau să bănuiesc că ceva era pus la cale cu noi şi că ceva se va întâmpla neapărat. Continuă dialogul.
- S-ar putea să nu mai fii!
- Adică cum să nu mai fiu, dacă sunt. Răspunsul lui:
- Nu te grăbi, s-ar putea să vină timpul!
Deci, certitudinea că acel ceva va veni sigur. Afirmaţia "s-ar putea să nu mai fii", m-a dus totuşi cu gândul la reeducarea de la Suceava pe care trebuia s-o acceptăm cu sila. Era însă o discuţie cu totul străină de ceea ce voia el să afle în fond de la mine.
- Ai să poţi rezista 15 ani de închisoare? continuă el, pentru că regimul alimentar pe care-l aveţi acum n-o să vă dea posibilităţi să terminaţi toată pedeapsa.
- Au fost sfinţi care au trăit 40 de ani în pustiu, mâncând un posmag (pâine uscată) pe zi şi o cană cu apă, şi nu au murit. Dimpotrivă erau perfect sănătoşi şi la trup şi la minte, dovadă că au scris ceea ce au scris. Aşa o să trăim şi noi.
- Sfinţii erau în pustiu, dar voi sunteţi în mâna noastră.
Văzând că discuţia nu avea nici un sens, a atacat direct.

- Mă, bandiţilor! Tu uită-te aici la mine, de beton armat să fiţi, şi tot o să vă muiem.
Această afirmaţie a spus totul. Şi azi îmi sună în urechi şi n-am s-o uit cât voi putea gândi. Ne aştepta constrângerea prin violenţă izvorâtă din cea mai diabolică ură. Nici azi nu ştiu dacă această afirmaţie a fost scăpată sau spusă cu intenţie ca să mă facă pe mine să înţeleg că soarta noastră era în mâinile lor.
- Nu este metal, care să nu se topească atunci când îl pui la temperatura lui de topire, a adăugat el.
Din câte am putut aprecia, individul avea în jurul a 45 ani. În semn de încheiere mi-a spus:
- Vezi, că o să-ţi bărbieresc mustaţa!
- Când n-o să mai fie voie, o voi bărbieri singur!
- Avem metode să facem din voi ceea ce vrem noi!
- În ceea ce priveşte trupul; sufletul însă este inabordabil.
- Pentru noi ateii este abordabil, pentru că ţine de trup!
- Ţine de trup dar este de esenţă divină!
- Asta s-o crezi tu!
Discuţia a luat apoi sfârşit cu afirmaţia următoare:
- Banditule, în problema voastră noi ne ţinem de cuvânt.
Puţin iritat, i-am răspuns pe un ton ofensator:
- Adică cum?
- Ai să vezi cum! De beton armat să fiţi şi tot o să vă muiem...
Cu această ameninţare discuţia dintre mine şi acest individ a luat sfârşit. Am plecat fără să dau bună ziua, pentru că individul a fost necivilizat" (p. 71-74).
Memorialistul priveşte cu interes la orice om, după cum s-a şi văzut, şi are darul de a-l face vizibil cititorului, cu multe din cutele sufletului pătruns. " *Acest gardian, pe nume Dina, era un flăcău rupt din mediul lui, îndoctrinat şi foarte descumpănit în acţiunile sale. Când se comporta ca omul de la ţară, când se manifesta ca insul pătruns de ura de clasă. Era evident că în interiorul lui se dădea o luptă între cel ce fusese şi cel ce devenise. Noi, cei de pe secţia pe care mă aflam, am considerat însă că Dina era mai bun pentru că fusese influenţat de un gardian mai vechi, pe nume Florică, om calm, liniştit, ce nu considera că trebuia să mai mărească şi el suferinţa celor ce şi aşa sufereau"* (p. 75).
Există o versiune - poate cea mai răspândită în lumea acelora care au trecut prin reeducări - asupra determinării lui Şura Bogdanovici de a accepta pornirea reeducărilor, ce se cuvine consemnată într-o istorie de felul aceleia pe care o scriu, după cum voi reţine orice altă informaţie de acelaşi fel din diversele cărţi luate în atenţie în continuare.
" *Acest început rămâne cu totul necunoscut. Ce s-a auzit însă şi ce se ştie?"* (Suntem recunoscători memorialistului că îşi arată dubiile privitor la certitudinea informaţiilor colportate.) *"În vara sau în toamna lui 1948, s-a aflat în închisoare că Bogdanovici a avut un vorbitor, după spusele unora şi ale lui Popa Ţanu, care era în celulă cu mine. Vorbitorul însă nu fusese solicitat de el, ci înlesnit de cabinetul de partid Suceava, şi aprobat, bineînţeles, şi de Bucureşti. Un vorbitor cu tatăl său, care era prefect de Botoşani în acea vreme. Se zvonea însă că acest vorbitor a avut loc numai între tată şi fiu, fără ca alte persoane să fie de faţă. În*

urma acestei discuţii, a luat naştere începutul reeducării de la Suceava. Cum, în comunism, nimic nu se face întâmplător, ci regizat şi bine pus la punct, în cele mai mici detalii, şi acest vorbitor a fost aranjat din timp. Tot din aceleaşi zvonuri se mai spunea că tatăl lui Bogdanovici l-a implorat să renunţe la concepţia lui politică, şi să facă totul pentru a se salva fizic.
S-a aflat de la ajutoarele lui Bogdanovici, (intimii lui), că până la arestarea sa, el nu se înţelegea cu tatăl său în materie de politică, deseori mama lui fiind aceea care intervenea să-i împace.
Se pune însă întrebarea, de ce Bogdanovici a luat o condamnare atât de mare, dacă acceptase să înceapă reeducarea? După cele descoperite în demascările de la Piteşti şi mărturisite de cei ce fuseseră acolo, Bogdanovici n-ar fi fost totuşi iniţiatorul reeducărilor de la Suceava, pentru că, potrivit concepţiei sale, reeducarea trebuia să fie un act voit şi liber consimţit, şi nicidecum un act de constrângere şi violenţă. Dacă ar fi admis violenţa, s-ar fi reabilitat şi nu ar fi fost ucis." (Autorul se încurcă în idei: argumentul său nu e valabil pentru Suceava, ci pentru Piteşti şi Gherla, căci nu se menţionează că la Suceava s-ar fi folosit violenţa.)
"Cititorii îmi vor ierta faptul că anticipez, dar ceea ce mărturisesc este strâns legat de începutul reeducării de la Suceava şi, deci, de cazul Bogdanovici" (p. 53-54). Urmează o impresionantă întâlnire a unui Bogdanovici secătuit fizic şi devenit prea conştient de ce anume săvârşise când făcuse târgul reeducărilor cu Securitatea.
" *Sunt poate, spun poate, singurul dintre studenţi care, înainte de moartea lui Bogdanovici, printr-o întâmplare şi neatenţie a lui Ţurcanu, l-am întâlnit pe Bogdanovici, în timp ce era dus de la camera 4 spital, unde se dădeau declaraţiile, la o celulă de la parter; eu fiind luat în acelaşi timp, de la camera 3 subsol şi dus spre camera 4 spital, la etaj. Aşa s-a făcut că ne-am întâlnit pe scări, la jumătatea drumului dintre parter şi etaj. Când am ajuns faţă în faţă, amândoi ne ţineam de balustrada scării înguste de un metru. Pe mine nu mă sprijinea gardianul, dar el nu putea merge fără sprijinul acestuia; de aceea, când ne-am întâlnit, a trebuit să ne facem loc unul altuia, căci amândoi ne ţineam de balustradă. Gardianul lui Bogdanovici îl rezemă pe acesta de perete, susţinându-l să nu cadă, pentru a-mi face mie loc de trecere, pe lângă balustradă. Gardienii erau în urma noastră şi, când am ajuns unul lângă altul, ne-am putut privi în ochi.*
Gardienii n-au intervenit, atât erau de îngroziţi de ceea ce vedeau. Bogdanovici încă mai avea încredere în mine. La ora aceea nu căzusem din graţia divină, nu mă prăbuşisem încă şi de aceea a şi fost posibilă comuniunea (splendidă determinare a celor trăite de cei doi!). *Capul lui enorm, cu ochii adânc înfundaţi în orbite - atât mai era viu în el - înspăimântau; se citea în ei suferinţa pe care o pricinuise miilor de camarazi.*
(...) Privirea aceea a unui mort cu ochii încă vii, m-a urmărit până în clipa în care am scris aceste pagini şi mă va urmări, până voi muri. În momentul însă când privirile noastre s-au întâlnit, cu o voce muribundă dar destul de clară, Bogdanovici mi-a şoptit: "Frate! Aşa se plătesc greşelile!".

Privirile noastre nu se puteau despărţi, dar gardienii ne-au îndemnat într-un glas: "Hai!"."
Ne aflăm în faţa unei mâini sigure de portretist.
" *După două zile, Bogdanovici a murit, ucis în mod sadic de Ţurcanu, Popa, Martinuş şi Livinschi. Nu vreau să-l apăr. Şi nu cred că a fost altul mai torturat în Piteşti, ca Bogdanovici."* (A se vedea prezentarea cărţii lui Justin Ştefan Paven, martor al morţii lui Şura Bogdanovici.) " *Cine a adunat în ochii lui atâta suferinţă? Ce am simţit şi văzut, cu ochii mei, mă face să cred că Bogdanovici nu a fost un informator şi nici un criminal. El nu era în stare să omoare. În concepţia lui nu avea loc ideea de violenţă"* (p.54-55).
În chip firesc, după aceste aruncări de privire către Şura Bogdanovici, se strecoară înspre noi umbra lui Eugen Ţurcanu, din porunca lui fiind ucis celălalt, deşi, iniţial, au fost tovarăşi în organizarea reeducărilor.
" *Ţurcanu a făcut parte din F.d.C. numai în 1940-1941, şi după ianuarie 1941 nu a mai activat în Mişcarea Legionară.*
Ştefan Caciuc a fost coleg de clasă cu Ţurcanu la liceul din Câmpulung Moldovenesc şi, mai apoi, la Facultatea de Drept din Iaşi. În 1940, Ţurcanu avea numai 14 ani. Bogdanovici nu a fost coleg cu Ţurcanu, el fiind din Soroca (Basarabia), nu din Câmpulung. Aşa că la Iaşi, convorbirea cu Ţurcanu n-a avut-o Bogdanovici, ci Ştefan Caciuc. Acesta l-a declarat, la anchetă, pe Ţurcanu, şi nicidecum Bogdanovici" (p. 55).
Probabil că Bordeianu răspunde unei opinii circulând cu privire la arestarea lui Eugen Ţurcanu, de tipul: fiindcă Şura l-a denunţat pe Ţurcanu, în cursul anchetei, cel din urmă s-a răzbunat pe el, poruncindu-i uciderea, când i-a venit la îndemână, opinie pe care o bănuiesc doar şi pe care n-am auzit-o pronunţată de nimeni; dacă a existat, ea ar fi o încercare de umanizare a crimei lui Ţurcanu, conferindu-i acesteia o motivare ce poate cât de cât explica prin răzbunare fapta sângeroasă, altfel rămasă să intrige la nesfârşit. *"Ţurcanu ştia de activitatea legionară de la liceul din Câmpulung Moldovenesc, până în 1944. După 1944 Ţurcanu a terminat liceul şi s-a înscris la Facultatea de Drept din Iaşi, fiind acolo coleg cu Ştefan Caciuc. Era căsătorit şi nu frecventa cursurile, prezenţa fiind obligatorie doar la examene.*
În 1946, cu ocazia unor examene, Caciuc s-a întâlnit cu Ţurcanu şi a avut o discuţie cu acesta. Caciuc povesteşte că s-a întâlnit cu Ţurcanu, vorbind ca prieteni şi colegi. La întrebarea de ce nu vine la cursuri, Ţurcanu i-a răspuns că era căsătorit şi că se ocupa de alte treburi. Întrebat, din nou, care este atitudinea lui politică şi dacă mai avea vreo legătură cu legionarii, răspunsul lui Ţurcanu a fost limpede, că nu vrea să mai aibă nici un fel de relaţie cu legionarii şi că nu-l mai interesează această problemă. "Ce faceţi voi, vă priveşte, eu sunt comunist!"." Până aici, nimic deosebit; dealtfel, memorialistul va relua aceste date şi mai târziu. Atari răsuciri pe loc cu 180° s-au mai văzut; ba chiar, Ţurcanu, prin prima parte a răspunsului său, ar putea fi caracterizat ca 'nobil', nici contrazicându-l pe Caciuc, nici amenințându-l, nici mustrându-l, de pe poziţia sa cea nouă, opusă celei a conlocutorului său. Însă urmează o completare neaşteptată care, dacă este adevărată aşa cum i-a parvenit memorialistului, lămureşte îndârjirea lui Ţurcanu în a-şi vădi apartenenţa politică, după arestare, cu orice preţ şi prin jertfirea oricui. *"Sunt prieten*

cu fraţii lui Emil Bodnăraş şi aceştia mă susţin şi mă ajută să fac carieră în diplomaţie." Va să zică, trecerea sa prin Frăţiile de Cruce fusese absolut lipsită de însemnătate afectivă; Eugen evoluase către 'carierism', în căutarea avantajului personal, ceea ce este total opus spiritului educaţiei F. d C. *""Aşa că"* , îşi încheie el vorba, *"aceasta este ultima dată când mai vorbesc şi mă întâlnesc cu tine" a relatat Caciuc. N-a precizat însă, dacă i-a spus sau nu lui Ţurcanu că el a început activitatea legionară, în cadrul C.S.L. Iaşi."*
Ba, importanţa poziţiei lui Ţurcanu e accentuată printr-o nouă afirmaţie: " *şi mai spune Caciuc, tot aflate de la Ţurcanu, că, în toamna lui 1948 când a fost arestat, el era pregătit de Ana Pauker, Ministrul de Externe de atunci, care voia să-l trimită ambasador în Iugoslavia."*
E momentul ca Dumitru Bordeianu să treacă la explicarea denunţării lui Ţurcanu de către Caciuc; ea este una din domeniul geloziei, ce-l pune pe cel din urmă într-o lumină îndoielnică, dacă nu chiar şi mai rea. El " *a povestit la anchetă, fără a fi fost forţat sau întrebat, despre cele discutate cu Ţurcanu. L-a denunţat pe Ţurcanu, spune el, pur şi simplu din necaz, la mijloc fiind însă şi o intrigă amoroasă, privind fata cu care se căsătorise Ţurcanu."*
Concluzia nu se leagă logic: " *Aşa se explică faptul că Ţurcanu a apărut la închisoarea din Suceava, doar toamna târziu, când anchetele erau pe terminate."*
Istorisirea bate pasul pe loc, se încâlceşte. Memorialistul e tot mai puţin sigur pe el, ajungând la formulări neargumentate şi ce lasă la voia întâmplării evenimente dovedindu-se ulterior a fi fost plănuite în cele mai mici amănunte, mă refer la reeducări.
" *Odată Ţurcanu arestat, comuniştii s-au gândit însă să-l folosească, ca instrument pentru ceea ce avea să se întâmple mai târziu la Piteşti şi Gherla."* Răspunzând, poate, altei opinii circulând între deţinuţi, Bordeianu afirmă: *"Caciuc nu poate fi acuzat că ar fi făcut jocul lui Ţurcanu".* Cu alte cuvinte, s-a bănuit şi că exista un aranjament anterior arestării, conform căruia acest Caciuc ar fi primit ordinul lui Ţurcanu (ori al partidului) să-l denunţe în vederea creerii posibilităţii ca Ţurcanu, odată ajuns în temniţă, să treacă la reeducările preconizate de comunişti, teorie complicată, neverosimilă, stupidă. Nu era cazul antrenării unui legionar, pentru ca Ţurcanu să fie introdus în puşcărie. Spălarea lui Caciuc de această bănuială şubredă se face de memorialist cu o contrazicere a celor tocmai afirmate de el însuşi (gelozia ce-l incriminează pe Caciuc): " *deoarece era un camarad loial şi cinstit în acţiunile lui"* . Şi, fără nici o legătură cu precedentele, aflăm: " *Nu mai ştiu însă dacă a scăpat cu viaţă din închisoare."*
Presupunerile se încurcă şi mai tare. " *Iar vorbitorul lui Bogdanovici cu tatăl său a avut loc înainte de arestarea lui Ţurcanu. Aşa că s-ar putea ca delegaţii comunişti de la Bucureşti, care coordonau şi verificau anchetele şi declaraţiile din închisoarea Suceava, dând de declaraţia lui Caciuc în legătură cu Ţurcanu, să fi anunţat ei partidul. Şi în urma acestei sesizări, partidul ar fi dat dispoziţie de la Bucureşti, prefectului Bogdanovici, să aibă o discuţie cu fiul său, pentru ca acţiunea lor să fie dusă pe două planuri. Unul pus în aplicare de Bogdanovici-fiul, cunoscându-i-se poziţia la anchetă, ca fiind insul care rezistase, cu toată tortura la care fusese*

supus (avea responsabilitatea unei Universităţi) - în timpul anchetei am avut şi eu confruntări cu Bogdanovici, şi am văzut cu ochii mei, pe faţa şi corpul lui, cu câtă sălbăticie fusese torturat, iar celălalt - acţiunea directă a lui Ţurcanu."
Introducerea hazardului în această afacere nu se potriveşte activităţii comuniştilor şi nici unei acţiuni atât de strâns chibzuite cum se va dovedi reeducarea. Ideea de a fi contactat tatăl lui Bogdanovici, provenind din descoperirea dosarului lui Ţurcanu, expedierea părintelui la fiul său, cu certitudinea că studentul atât de torturat va accepta colaborarea, iată tot atâtea ipoteze fără cap nici coadă.
Pe de altă parte, informaţii dobândite de mine de la domnul Eugen Sahan, care a stat în celulă cu Bogdanovici - când încă acesta nu fusese torturat, arată că Şura era frământat de posibilitatea propunerii - venită din partea lui însuşi - a unei reeducări a studenţilor, înainte de 'vorbitorul' cu tatăl său. La fel, domnul Mihai Timaru, după încheierea reeducărilor de la Gherla, având prilejul să stea de vorbă cu Costache Oprişan, care avusese încredere în el înaintea dezlănţuirii bătăilor asupră-i, într-atâta încât să-l prevină: Voi fi obligat să te bat!, a aflat că Şura Bogdanovici îi atrăsese atenţia lui Oprişan, între patru ochi, că nu va rezista torturilor şi că era preferabil să nu pătimească cele ce i se pregăteau, rezultatul neputând fi decât cedarea, deoarece **Ţurcanu fusese instruit la Moscova** în ceea ce trebuia să fie reeducările (aceasta ar explica întârzierea arestării lui cu câteva luni faţă de arestarea tuturor legionarilor, dată hotărâtă pentru toată ţara, dacă întârzierea este adevărată. Costache Oprişan, fără a-şi fi dat seama ce făcea, i-a aruncat în obraz lui Eugen Ţurcanu această acuzaţie. Cum Ţurcanu era conştient că nimeni în afară de Bogdanovici nu cunoştea respectiva şcolire a lui, a decis moartea lui Bogdanovici, ca pedeapsă pentru divulgarea celei mai adânc îngropate taine a reeducărilor: determinarea lor de către sovietici.
Bordeianu mai adaugă câteva date. " *În 1946, la discuţia lui avută cu Caciuc, Ţurcanu făcea parte din biroul politic de la Iaşi, deci era comunist. Unii însă înclinau să creadă că, având legături cu fraţii lui Bodnăraş, aceştia îl puneau să aibă legături şi cu legionari, ca să-i observe. (...) După plecarea studenţilor legionari cu mari condamnări de la Suceava la Piteşti, cei care au rămas încă acolo, au remarcat că Ţurcanu a lipsit un anumit timp din închisoarea Suceava. Se bănuia că a fost dus la Bucureşti sau chiar la Moscova, unde a semnat planul viitoarelor demascări"* (pentru multiplele citate anterioare: p.55-57).
Deoarece nu ne-am depărtat mult de observarea artei de portretist a memorialistului, e potrivit să semnalăm un chip ce se distinge de precedentele prin tuşa generoasă cu care debutează, ce s-ar spune că-şi flatează subiectul. Curând ea degenerează în descripţia unei bestii din lumea primitivă; autorul adoptă pe urmă tehnica alternării contrastelor, ce face desenul foarte viu şi credibil, cu toate că el nu seamănă întocmai cu celelalte amintiri despre înfăţişarea criminalului, lăsate posterităţii de alte victime.
" *Deodată s-a deschis uşa şi a intrat în cameră o persoană cu înfăţişarea unui tânăr din picturile lui Leonardo da Vinci. Înalt cam de 1,85 m., cu un fizic de atlet şi care dintr-o singură lovitură te-ar fi putut culca la pământ. S-a uitat prin cameră şi s-a oprit în faţa lui Oprişan (...). L-a prins apoi de*

bărbie, îndreptându-i faţa spre el şi a început să-l ameninţe: "Tu, banditule, eşti unul dintre ajutoarele lui Pătraşcu? Eu am să te omor cu mâinile mele!" " Şi-a continuat inspecţia înfricoşătoare cu gesturi şi vorbe la fel de crude. " *Era vestitul Ţurcanu. (...) Singur ar fi putut doborî o sută dintre noi. La acea întâlnire cu Ţurcanu n-am putut să-i văd faţa decât un moment, dar am reuşit să o compar cu cea a unui om cuprins de o furie care nu avea margini. Era un bărbat frumos, ieşit din comun, cu capul mare însă cu trăsături fine, fruntea lată, buze senzuale, părul castaniu spre blond, ondulat şi nasul tipic clasic, grec. Ochii mari, exagerat de mari, albaştri, erau foarte expresivi. Când se încrunta, te înspăimânta. Bărbia specifică tipului voluntar. Râdea rareori şi râsul lui era plăcut, atrăgător. Corpul bine proporţionat părea corpul unui atlet de performanţă. Când îţi da un pumn sau o palmă, te dobora la pământ. Când se enerva era atât de crud, că distrugea totul în calea lui, ca un ucigaş feroce. Mai era apoi şi de o inteligenţă ieşită din comun şi cu o memorie formidabilă. Îşi aducea aminte de tot ceea ce declarase fiecare student în Piteşti şi Gherla. Era însă atât de satanizat că nu mai ştiai ce să crezi despre el. L-am asemuit unui înger căzut. Voinţa de putere cu orice chip îl dusese la nebunie. Devenise o brută degradată şi satanizată. Pe unde trecea el, prin declaraţiile obţinute prin chinuri, Ţurcanu răspândea în jurul lui o groază şi o frică încât tot ce era viu înmărmurea. (...) Inteligenţa lui era orbită de beţia puterii, provenind din dorinţa de a se ridica deasupra altora, indiferent prin ce mijloace. Şi din cauza acestei orbiri, sau poate pentru că nu cunoştea comunismul în esenţa lui, Ţurcanu devenise un instrument orb de care se foloseau comuniştii. Iar răsplata i-au fost nişte rafale de armă care i-au ciuruit atleticul corp. Sângele celor pe care el i-a ucis probabil a cerut dreaptă judecată, de care să nu poată scăpa. Şi omul ticălos a căzut victimă propriei ticăloşii. S-a zvonit în Aiud şi mai târziu în libertate că, înainte de a fi fost ciuruit de gloanţe, el ar fi strigat: "M-au înşelat bolşevicii iar eu i-am crezut, şi de tot ce s-a întâmplat la Piteşti şi la Gherla, numai eu am fost vinovat". Cât or fi de adevărate aceste declaraţii, numai cei ce au asistat la execuţia lui ar putea-o spune"* (p. 93-95).

Tardiv, după ce Popa Ţanu a devenit noul diriguitor al demascărilor, mutate la Gherla, după ceea ce demascaţii au resimţit a se fi desfăşurat ca o luptă intestină pentru putere între acesta şi Ţurcanu, cel din urmă " *nu mai era cel de altădată. Era abătut, posomorât, vorbea puţin şi prezenţa lui nu mai îngrozea pe nimeni"* (vol. II - de aci înainte -, p. 37).

Trăirea paradoxală a victimei este cunoscută în psihologie. Ea este declanşată de acelaşi mecanism ce o produce pe cea cu acelaşi nume care apare uneori la deşteptarea din somn, când un sunet insignifiant ni se pare cataclismic şi ne face să sărim ca arşi, de parcă se prăbuşeşte tavanul peste noi. Trăirea paradoxală a victimei o pune în situaţia nu numai de a-şi iubi călăul, ci şi de a-l admira, a-i găsi calităţi care-i lipsesc cu desăvârşire, a-l polei cu aur, inconştientă de ce se petrece în subconştientul ei, de inversarea reacţiilor fireşti, de răsturnarea înţelesurilor cuprinse în mesajele transmise de simţuri şi raţiune. M-a uimit afirmaţia lui Aurel Obreja (vezi discutarea cărţii **Casa lacrimilor neplânse**) că Popa Ţanu era "frumos ca un înger", pe care sunt sigur că Obreja, victima aceluia, nu ar fi rostit-o cu privire la nimeni altul,

comparaţie, dealtfel, neconfirmată, la iscodirile mele, de nici unul dintre cei care l-au cunoscut pe Alexandru Popa (pentru Bordeianu, el este: *acest ucigaş de tip mongoloid* ; vol. II, p. 12). Aceeaşi înclinare către simţirea paradoxală poate fi reîntâlnită în declaraţia lui Măgirescu, discutată mai departe, care face din Ţurcanu o fiinţa omenoasă, opusă prin gesturi şi atitudini tacite gardienilor bestiali. Şi ne este dificil să diagnosticăm dacă în descrierea unui Ţurcanu decăzut din poziţia sa de şef al demascărilor avem de-a face cu o sesizare a realităţii exacte (i se conferă în mai multe rânduri comportări 'omeneşti' faţă de memorialist) sau cu o compătimire datorată unei trăiri paradoxale.
Pentru a rămâne în teritoriul trăirilor paradoxale, voi face un excurs către finele cărţii. Ca urmare a preschimbării reeducaţilor în roboţi, odată desemnaţi să muncească în fabrica penitenciarului Gherla - unde erau amestecaţi cu deţinuţi care nu trecuseră prin demascări şi chiar le ignorau existenţa -, erau datori să-i tragă de limbă şi să-i denunţe. Orice tentativă de punere a lor în gardă asupra a ce se petrecea cu studenţii veniţi de la Piteşti sau cu ei înşişi - cei ce vorbeau inocenţilor - aducea după sine pedepse barbare. Ajuns în situaţia de a turna un legionar apropiat lui, Dumitru Gh. Bordeianu surprinde pentru întâia dată că are o trăire ce-l intrigă, de nedenumit, fără înţeles, paradoxală. Este acea trăire pe care în cercetările mele de antropologie stilistică am botezat-o: dihotomică-antonimică; în baza ei te percepi ca simultan cu opusul tău şi de nedespărţit de el, tot astfel precum o monedă are două feţe opuse şi de nedespărţit. Cu o sensibilitate rară la adâncurile conştiinţei, cele unde cea din urmă se amestecă valurilor ieşite la suprafaţă din subconştient, autorul se întreabă:
" *Dumnezeu ne îndeamnă să-i iubim pe vrăjmaşii noştri, dar cum se poate explica raţional, că-l iubeşti şi pe cel căruia conştient îi faci rău? Cum se împacă dragostea cu răul? Cum poţi face răul celui care nu ţi l-a făcut? Noi, tinerii legionari am fost învăţaţi să nu facem rău nimănui, să nu urâm pe nimeni, făcând doar binele din toate puterile noastre.*
Aceşti semeni ai noştri, cărora noi le făceam atâta rău, ei fără voia şi ştirea lor luau parte la calvarul suferinţei noastre. Şi poate, în felul acesta, pentru suferinţa pricinuită de noi, prin răul pe care li-l făceam, prin comuniunea aceasta de suferinţă, Dumnezeu s-a milostivit şi de noi şi de ei. Nu se poate explica şi nu se poate înţelege raţional această dragoste care pornea din inima noastră, pentru cei pe care-i trăgeam de limbă. Dacă ar fi ştiut, dragii de ei, cât rău le făceam noi şi cu câtă dragoste îi iubeam şi-i îmbrăţişam, pentru că ei, fără să vrea, luau parte la suferinţa torturii noastre. Ciudat aspect al comuniunii dintre sufletele oamenilor. Noi, fără voia noastră le făceam rău şi le provocam suferinţă, îmbrăţişându-i în acelaşi timp cu toată căldura dragostei.
Eu eram nebun. Suferinţa, răbdarea şi încrederea mea, depăşiseră orice limită omenească de rezistenţă. Tu, semenul meu, fără să ştii că eu îţi fac atâta rău din care ţi se poate trage chiar şi moartea, iei direct parte la suferinţa mea! În schimb eu, pentru sacrificiul tău, îţi dăruiesc dragostea, pe care n-am mai avut-o pentru nimeni. Sunt procese de conştiinţă şi stări sufleteşti pe care, în condiţii normale, nu le-au trăit poate decât sfinţii. Ei au iubit pe cei care-i chinuiau, dar noi i-am iubit şi-i iubim până la

sfârşitul vieţii pe cei cărora le făceam rău. Aşa luau ei parte la alinarea suferinţei noastre.
Nu cerem să fim înţeleşi de oameni, nici să fim compătimiţi, ci le atragem atenţia celor credincioşi şi celor de bună credinţă de complexitatea sufletului uman, de tainele lui şi de ce este în stare acest suflet omenesc să facă între cer şi iad. Aceste stări sufleteşti şi această dragoste de semen neînţelese, nu se pot explica decât trăindu-le aşa cum le-am trăit noi" (p. 27-28).
Nu se poate să nu completăm uleiul anterior acestei paranteze cu o secvenţă scurtă prezentându-l pe acelaşi Ţurcanu în acţiune, personajul coborând din ramă şi, ca într-un *thriller* fantastic, devenind o făptură imundă, din altă lume.
" *Caziuc intrase printre primii în demascări şi a fost mult torturat de Prisăcaru şi Cantemir. Aşteptam însă în acel moment cu toţii înmărmuriţi, să vedem ce va face Ţurcanu. Acesta a cerut de la Prisăcaru să-i dea un ciomag şi să-i ude un şervet. S-a dezbrăcat până în cămaşă, şi-a suflecat mânecile cerând şi o funie. Dezbrăcat cum era mi-am dat seama cât era de voinic şi atlet. I-a legat picioarele lui Caziuc ordonând celor din comitet să se urce pe el şi să-l ţină de mâini şi de cap. A început să-l lovească la tălpi până ce acestea s-au detaşat de bocanci. În fine, i-a dat jos pantalonii, i-a pus şervetul pe fese şi a început să-l bată cu aceeaşi sălbăticie cu care îl mai bătuse odată şi Zaharia, în camera 3 subsol.*
Cu toate că-i curgea sângele şiroaie din fese, n-am auzit nici măcar un geamăt de la Caziuc. După ce l-a torturat, i-a dezlegat picioarele. Caziuc arăta ca mort; îşi pierduese cunoştinţa. Şi atunci Ţurcanu l-a prins de gulerul cămăşii şi l-a strâns ca un nebun: "Banditule, acum te omor!" Dar cum să-l mai omoare când acesta era deja pe jumătate mort. A continuat să-l strângă de gât sub privirile noastre îngrozite, lovindu-i faţa cu pumnul până a desfigurat-o. Toţi credeam că a murit Caziuc. Ţurcanu l-a luat însă de picior, târându-l după el, şi l-a aruncat pe ciment în colţul nostru. L-am văzut atunci pe Ţurcanu dezlănţuit şi turbat ca cea mai crudă fiară şi mi-am zis în sinea mea că numai o fiinţă umană în care sălăşluieşte duhul Satanei putea face aşa ceva. M-a cuprins o milă atât de puternică de Caziuc, încât îmi venea să mă duc şi să-i sărut picioarele şi rănile de pe el" (p. 99).
Şi din nou, aiurea, şeful reeducărilor îşi redobândeşte trăsăturile alternate, gigantice dar şi demne de evlavie: " *Cum mergeam spre cameră deodată, ca un trăznet, simt o mână ca de Goliat care-mi înşfacă gâtul, pe la ceafă. Mi s-a oprit respiraţia de spaimă. Simţind apoi slăbirea strânsorii m-am întors şi ...ce-mi văd ochii! O namilă de om, îmbrăcat într-un cojoc de santinelă până la pământ, având un smoc de chei în mâna dreaptă. Era Ţurcanu în persoană. Astfel îmbrăcat arăta şi mai voinic. Parcă era Mihai Viteazul. (...) Cu o voce de tunet îmi zice: "Vino încoace banditule, că te omor". Cu o expresie a feţei pe care nu i-o mai văzusem niciodată, a unui diavol care te înspăimânta, te băga în pământ"* (p. 150).
La nici un alt autobiograf din cei citiţi nu vom întâlni atât de bogate reluări ale portretului lui Eugen Ţurcanu, variante pe aceeaşi temă şi în aceeaşi tonalitate, totuşi mereu proaspete.
A fi înclinat să-ţi portretizezi semenii presupune să-i şi iubeşti, ori, măcar, să fii suficient de generos încât ...să le recunoşti existenţa şi ea să te

intereseze (se cade să cădem de acord că aceasta nu este nici comun, nici la îndemâna oricui). Dumitru Gh. Bordeianu, cu toate asprimile (şi ce puţin spus este!) vieţii duse în acea perioadă, rareori scapă din vedere persoanele din jur (şi totuşi pe câţi nu-i pierde din atenţie, ca existenţe fizice! Numai că suntem datori să ţinem seama de condiţiile când îi observa, condiţii, în cele mai ample perioade de timp, în care abia mai ştia de sine însuşi, datorită torturilor, a foamei endemice, a groazei. După cum face acum, când scrie, efortul de a şi-i rememora pe Ţurcanu, pe Zaharia (întâlnit mai jos) şi pe ceilalţi călăi, poziţionare psihologică deosebit de costisitoare pentru echilibrul precar redobândit cu trude imense, cu zmulgerea din sine însuşi, pentru a izbuti să-şi supravieţuiască în chip aproape firesc între semeni ce nu pot pricepe nimic din trecutul lui, la fel este izbit - şi vrea să ne transmită descoperirea sa - şi de cei curaţi (de câte ori nu-i citează pe eroi, pe cei opunându-se cu toate forţele cerinţelor reeducatorilor), cum este cazul portretului moral ce i-l zugrăveşte pe multe pagini şi cu multiple mijloace lui Gheorghe (Gicu) Jimboiu, ceea ce-i prilejuieşte (evenimentul fiind intim legat de cunoaşterea acestuia) să-şi explice şi restaurarea păcii de Sus în sine, irosin du- se - până aici - amarnice luni şi ani de pierdere a încrederii în puterea proprie de a-l regăsi pe Dumnezeu.

" *Jimboiu nu trecuse prin demascări la Piteşti, deoarece, fiind crunt torturat în timpul anchetei la Braşov, ca student la Academia Comercială din acest oraş, a ieşit din anchetă grav bolnav de tuberculoză şi ficat. În această stare a fost dus la penitenciarul sanatoriu pentru tuberculoşi din Tg. Ocna, pe valea Trotuşului în Moldova.*

Rămas de mic orfan de tată, a fost crescut de mama lui care a renunţat să se mai căsătorească, trăind în cea mai pură credinţă ortodoxă. Pe această zestre sufletească s-a mai adăugat şi educaţia lui legionară, în Frăţiile de Cruce, fiind direct sub influenţa celui ce a rămas un mit pentru toţi cei care l-au cunoscut, studentul legionar Valeriu Gafencu, condamnat şi pe timpul lui Antonescu" (p. 67).

Pentru mai buna dezlegare de către cititor a caracterului lui Jimboiu, Bordeianu se opreşte asupra lui V. Gafencu - figură aleasă a trăitorilor creştini din lumea temniţelor. Sar peste acele rânduri, socotind că spusele privitoare la subiectul portretului sunt suficiente pentru caracterizarea lui.

" *Un tânăr curat trupeşte şi sufleteşte, înzestrat cu o mare blândeţe şi bunătate. Este singura fiinţă pe care am întâlnit-o care n-a spus niciodată că suferă de foame. Avea o dragoste de oameni indiferent cine erau ei, prieteni sau duşmani, dusă până la sacrificiul de sine. Faţă de duşmani şi faţă de cei care l-au chinuit şi continuau să o facă, avea o înţelegere care raţional nu se putea explica. Era atât de convins de misiunea lui pământeană, de a trăi şi de a face binele, încât parcă venea din altă lume. Dacă nu l-aş fi cunoscut pe acest tânăr m-aş fi îndoit de multe lucruri sau nu le-aş fi crezut.(...)*

Jimboiu, cum numai sfinţii au înţeles, s-a identificat cu chemarea pe care ne-o face Fiul lui Dumnezeu, nouă oamenilor: "Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi Eu vă voi da odihnă."

Din momentul în care l-am cunoscut pe Jimboiu, n-am mai citit Vieţile Sfinţilor ca pe o lectură oarecare. Cunoscându-l pe el, orice îndoială,

orice suspiciune că au existat şi mai există sfinţi pe pământ a fost spulberată pentru totdeauna din sufletul meu. Acest martir, cu fizicul lui de sfânt bizantin, a fost pentru mine modelul de neegalat a ceea ce trebuie să fie şi să facă omul pentru mântuirea lui şi a neamului care l-a conceput.
(...) Nu găsesc cuvinte să-mi exprime veneraţia şi admiraţia pentru acest tânăr martir legionar.(...)Toate cele de mai sus se pot rezuma la o propoziţie: un înger cu chip de om.
Din clipa când l-am cunoscut pe Jimboiu trăiesc cu impresia că am stat de vorbă cu îngerii. A fost un tânăr desăvârşit din toate punctele de vedere conform imperativului: "Fiţi desăvârşiţi precum Tatăl vostru Cel Ceresc desăvârşit este". Şi am convingerea fermă că existenţa oamenilor pe pământ şi relaţiile dintre ei nu sunt întâmplătoare. Se întâlnesc şi se cunosc pentru a se urî şi a-şi face rău unii altora, a face binele reciproc, a se mântui sau a-şi pierde sufletele. În relaţiile dintre oameni "valenţele sufleteşti" asemănătoare se atrag iar cele contrarii se resping" (vol. II, p. 68-69).
Trecând peste momentele biografice ce l-au mutat în camera unde se afla şi Gheorghe Jimboiu, ajungem la intervenţia acestuia în existenţa sa duhovnicească, o intervenţie ca a unui mesager al Proniei, după cum îl înfăţişează şi cuvintele sale de până aici.
" *Când am făcut cunoştinţă cu acest tânăr nu i-am reţinut numele. (...) şi în mişcarea mea prin cameră am observat că acest tânăr mă urmărea cu privirea. La un moment dat m-a şi surprins uitându-mă la el. A trebuit atunci să mă reazim de perete ca să nu-mi pierd echilibrul. Ceva inexplicabil îmi cuprinsese sufletul şi parcă o forţă contrară voinţei mele se opunea acestei priviri. Am tresărit şi mi-am dat seama atunci că un duh, contrar cu cel care mă poseda îmi răvăşea sufletul. Nemaiputându-mă mişca prin cameră şi simţindu-mă foarte epuizat, m-am întins pe prici. Faţa îmi era ca de mort, sângele dispărând parcă din obrazul meu. Observându-mi paloarea feţei, camarazii m-au întrebat ce este cu mine. Le-am răspuns că nu mă simţeam bine. Noaptea care a urmat a fost pentru mine o noapte pe care nu o voi uita niciodată. Duhul Satanei care mă stăpânea, mă tortura şi mă îngrozea, probabil că nu mai putea suferi privirea cu care Jimboiu (...) se uita la mine."*
Cititorul a remarcat tehnica interesantă de a-l portretiza pe noul coleg prin propriile trăiri ale autorului. Din ele derivă forţa morală a celuilalt, destul de mare ca să provoace starea de leşin.
"A doua zi dimineaţa Jimboiu s-a apropiat de mine şi m-a invitat la el pe prici, să stăm de vorbă. Duhul care mă stăpânea mă oprea să fac acest pas dar gestul lui Jimboiu - mă luase de mână - m-a făcut să-l urmez. Primul cuvânt pe care mi l-a adresat a fost: "Frate, eşti bolnav; nu te teme însă şi ai încredere în mine. Deschide-ţi sufletul şi spune-mi tot ce ai pe inimă; poate voi fi în stare să te ajut cu ceva". În câteva cuvinte i-am spus tot ce aveam pe conştiinţă. Şi la destăinuirea mea el mi-a spus: "Ai greşit grav înaintea lui Dumnezeu, de ce nu ai încercat totuşi să te rogi mai departe şi în Piteşti?". Răspunsul meu a fost că nu ştiam cine m-a oprit. A continuat întrebându-mă dacă îmi fac rugăciunea. O fac dar nu simt nimic; mi-e inima de piatră, a fost răspunsul meu. "De când te rogi, i-ai cerut iertare lui Dumnezeu?" La răspunsul meu negativ, a continuat: "De

plâns, ai plâns?". Din nou, nu. "Aş vrea să ştiu şi eu cum te rogi". După ce i-am spus rugăciunea cu care mă rugam, mi-a răspuns că mă rog bine. Simt însă că m-a părăsit Dumnezeu. "Nu-l ofensa pe Dumnezeu, El nu te-a părăsit, tu L-ai ofensat", m-a apostrofat.
După acest schimb de cuvinte credeam că am vorbit cu un înger, căci puterea care emana din el, redusese la tăcere duhurile ce mă chinuiau. Şi de atunci m-a invitat în fiecare zi să stăm de vorbă. Dându-mi seama ce fel de om este şi cât de mare putere spirituală avea, l-am implorat să se roage şi el pentru mine. "Eu am să mă rog, mi-a răspuns el, dar trebuie un efort personal. Ofensa adusă lui Dumnezeu nu se poate şterge decât cu lacrimile căinţei. Numai când te vei ruga cu lacrimi şi te vei căi de ofensa adusă lui Dumnezeu şi îţi vei cere iertare, Dumnezeu îţi va auzi glasul şi te va ierta".
(...) Timpul care a urmat îl foloseam discutând cu Jimboiu. Cu cât însă discuţiile durau în timp, cu atât violenţa torturii mele era de nesuportat. Aşteptam în fiecare zi când mă trezeam din puţinul somn să mă tr ezesc nebun. Lucru paradoxal, gândirea şi puterea mea de judecată funcţionau în mod normal şi eram conştient de starea în care mă aflam şi asta îmi făcea mult rău" (72-73).
Abia acum - din felul cum s-au grupat citatele (prin care urmăream arta portretistică) - s-a făcut limpede tipul de carte reprezentat de mărturisirile lui Dumitru Gh. Bordeianu: este urmărirea căderii şi reînălţării sufleteşti a creştinului, în condiţiile speciale ale contactului direct cu forţele răului şi ale îndrăcirii, o mărturie despre iad, coborârea şi ieşirea din el; de fapt, singura carte despre detenţie ce constituie, în acelaşi timp, o carte pioasă (ca gen). Dar şi un itinerariu şi ghid al psihologului, printre meandrele suferinţelor mai mult sau mai puţin limpezite ale căutătorului de Dumnezeu.
Întru completarea portretului lui Gheorghe Jimboiu, până a reveni acesta în cadrul acţiunii, să acordăm puţin interes celor ce se petreceau cu prilejul Paştilor din anul 1954 în inima autorului, ca rezultat al dezumanizării sale în demascări, ele constituind preludiul reapariţiei triumfale, prin blândeţe şi ceresc, a personajului pictat.
" *Era în Sâmbăta Paştelui. Cu o zi înainte m-am rugat lui Dumnezeu, atât de adânc cum poate nu am făcut-o niciodată în viaţa mea, trăind însă şi disperarea că rugăciunea nu-mi fusese ascultată. La limita disperării, nu aş putea descrie, îmi lipsesc cuvintele, starea mea din acele momente. Sâmbătă seara deci, pe la orele zece, când a sunat stingerea, m-am întins pe prici. De câteva nopţi nu-mi mai găseam somnul. Spre miezul nopţii ceva m-a îndemnat să mă dau jos de pe prici şi să mă mişc prin cameră. M-am apropiat de geam şi în clipa aceea am auzit clopotele bisericii din Gherla sunând orele douăsprezece, şi anunţând slujba Învierii. Sunetul clopotelor mi se părea venind din altă lume, atât era de armonios. Am căzut atunci în genunchi în faţa geamului şi cu mâinile încrucişate ca pentru rugăciune, am strigat din adâncul sufletului meu: "Doamne Isuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, mărturisesc şi recunosc că Te-am ofensat, dar Tu Doamne ştii că am ajuns la limita suferinţei, încercării şi răbdării. Nu mai pot suferi! Fă din mine ce vrei Tu! Eu am fugit de la Tine, Doamne, dar mă rog Ţie din toată fiinţa mea, de este cu putinţă, iartă-mă şi învie sufletul meu pentru că eu cred nelimitat în Invierea Ta".*

În clipa aceea, cum stăteam în genunchi cu mâinile încrucişate şi ochii aţintiţi printre gratii, toată fiinţa mea s-a cutremurat şi din ochii mei au început să curgă şiroaie de lacrimi. Printre lacrimi atât doar am mai putut rosti: "Doamne, fie-ţi milă de mine!". N-am apucat să termin aceste cuvinte, că tot corpul meu a fost cuprins de un tremur şi o zvârcolire ca la posedaţi şi am simţit cum din sufletul şi trupul meu a ieşit şi m-a părăsit o forţă. Era duhul Satanei care mă muncise şi mă stăpânise, timp de patru ani de zile. Îndrăznesc să asemăn vindecarea mea, pentru că vindecare a fost, cu ispăşirea unui om care duce o mare povară în spate, care cade sub greutatea ei, nu se mai poate ridica şi în acel moment cineva îi ia greul, acela simţindu-se după aceea, dintr-o dată, atât de uşor de parcă ar zbura. Aşa m-am simţit şi eu îndată ce acea forţă satanică m-a părăsit. Am căzut cu capul pe ciment, leşinat, cu cămaşa udă de transpiraţie şi lacrimile nu mai încetau să-mi cadă şiroaie. Mi-am simţit fruntea udată de lacrimile căzute pe cimentul rece, şi le-am sărutat. Erau lacrimile căinţei pe care Dumnezeu binevoise să le primească, iertându-mă de ofensa pe care I-o adusesem. În patru ani de chin eu nu vărsasem o lacrimă, dar acum sufletul îmi era scăldat în baia căinţei şi a minunii lui Dumnezeu" (vol. II, p. 75-76). E.T.A. Hoffmann nu ar fi pus pe hârtie în chip mai impresionant aceste neobişnuite dezvăluiri.

Amintirea continuă tot astfel puţin încă; este o splendidă uvertură duhovnicească înainte de revenirea la finalizarea portretului rembrandtian al lui Gheorghe Jimboiu, cu lumini de aur strigător îmbrăţişate de clar-obscur şi bezne.

" *M-am ridicat de pe ciment şi, ca o apariţie din lumea visurilor, în faţa mea stătea Jimboiu. L-am îmbrăţişat, grăind din toată inima mea creştinescul: "Hristos a înviat!". "Adevărat a înviat" a fost replica lui, plină de duioşie. Am plâns o vreme, amândoi. În viaţa mea n-am simţit pe nimeni aşa de aproape ca, în acea clipă, pe Jimboiu. Trăiam amândoi bucuria vindecării şi învierii mele. Am vrut să-i mulţumesc pentru preţioasa îndrumare pe care mi-a arătat-o dar el s-a mulţumit să grăiască: "Lacrimile tale au fost primite de Dumnezeu şi mila Lui te-a vindecat. De când te-ai dat jos de pe prici am văzut tot; nici eu nu dormeam. Mă bucur din toată inima pentru tine".*

Se făcuse ziuă şi cei din cameră s-au sculat, în timp ce soarele lumina camera. Pe mine lumina Învierii mă scălda în razele ei. Eram un alt om, pentru că "pierdut am fost şi m-am aflat, mort am fost şi-am înviat"" (vol. II, p.76-77). Pagină a unui posibil Pateric al temniţelor româneşti!

Talentul aducerii în faţa ochilor noştri cu pregnanţă a celor văzute, nu se opreşte la evocarea unui singur personaj, în cazul lui Dumitru Gh. Bordeianu. Cu o intensitate identică el ştie creiona personaje multiple, în mişcare răvăşită.

" *Înainte ca Ţurcanu să plece atunci din camera 2 parter, i-a cerut lui Prisăcaru şi celor din echipa lui să vină la camera 4 spital, unde au stat vreo două ore. Când cei trei din comitetul de tortură* (care era completat cu Virgil Bordeianu şi Cantemir; n. n.) *s-au întors în cameră, erau toţi schimbaţi la faţă. O furie demonică le stăpânea fiinţa. Ca stăpâniţi de delirul nebuniei, abia intraţi în cameră, au şi pus mâna pe ciomege strigând la ceilalţi să iasă dintre paturi şi să se grupeze lângă uşă, aşezaţi pe două rânduri şi împărţiţi în două grupe. Celor întinşi pe paturi le-au*

spus să stea pe loc, iar celorlalţi, dându-le câte un ciomag, le-au ordonat să se lovească unul pe altul, până ce nu vor mai putea. Aceasta, desigur, în urma ordinului primit de la Ţurcanu. Eram atent să văd dacă mai era cineva care nu voia să lovească." (Este remarcabilă capacitatea de abstragere din furia demenţială a clipei, capacitate de care dă dovadă memorialistul, împotriva orbirii cugetului produsă de spaimă; n. n.) *"Şi, spre surprinderea mea, afară de cei doi elevi, care nu-l bătuseră pe Comşa, mai erau vreo cinci, şase tineri, dintre care cunoşteam şi eu pe unul, care nu au acceptat să lovească. Prisăcaru le-a spus acestor tineri refractari să treacă lângă uşă, unde au fost bătuţi atât de crunt că nu se mai puteau mişca. Ceilalţi s-au bătut între ei până la sânge. Prisăcaru, după ce a considerat că era îndeajuns a ordonat oprirea bătăii. Spectacolul acesta ne-a cutremurat pe cei de pe ciment într-atât, că nu mai ştiam ce să credem. Cei 30 care se năpustiseră asupra noastră, sunt puşi acum să se omoare între ei; Doamne Sfinte! Ce spectacol, ce grozăvie!"* (p. 95). Nu culoarea, nu vocabularul ales, nu înşirarea verbelor de acţiune conduc la sentimentul puternic ce se dagajă din cele două paragrafe, ci simpla enunţare a faptelor. Ea este suficientă să se creeze impresia goyescă a panoramei.

Memoria extrem de precisă a scriitorului ne aduce în faţa ochilor un caz în care atitudinea datorată nepierderii conştiinţei de sine, nici a acribiei de a distinge cea mai importantă necesitate a momentului, ajung pe culmile eroismului cel mai modest de închipuit, într-o relatare în care umorul involuntar (Eugen Negrici a definit conceptul) se îmbrăţişează cu terifiantul.

Nicolae Popa refuza să-şi bată codeţinuţii. La o intrare în cameră a lui Ţurcanu, Zaharia a raportat cazul. " *Ţurcanu s-a îndreptat apoi spre prici, i-a făcut semn lui Popa să vină la el, l-a înşfăcat de gulerul hainei şi i-a dat o palmă peste obraz cu atâta putere încât i-a luxat mandibula, desfigurându-l. Popa nu era filozof, însă el s-a comportat în acel moment ca sclavul Epictet. Simţind că nu mai putea închide gura, cu o voce blândă şi pronunţând foarte greu cuvintele, l-a rugat pe Ţurcanu, zicându-i: "Domnule Ţurcanu, vă rog respectuos să binevoiţi să-mi daţi o palmă şi de partea cealaltă, poate o să-mi puneţi falca la loc". Foarte curios pentru acest monstru, care era Ţurcanu, a fost atunci faptul că, uitându-se la Popa şi auzind cele spuse, a zâmbit, spunându-i şi el: "Hai, Nicolae, să încerc". Şi cu o mână i-a ţinut partea luxată iar cu stânga i-a articulat o palmă puternică din partea opusă. Nicolae apropiind maxilarele a constatat că mai rămăsese un mic spaţiu între ele. De aceea l-a rugat să-i mai dea încă o lovitură sub mandibulă, ca să i-o apropie de maxilarul superior. Ţurcanu i-a mai dat atunci una şi înfăţişarea lui Popa a revenit la normal. Cum această operaţie a fost făcută de un călău şi nu de un specialist ortoped, Nicolae a rămas pentru toată viaţa cu o mică deficienţă: când maxilarele se apropiau, în regiunea molarilor se observa o mică distanţă între ele. De aceea Nicolae mesteca arpacaşul cu dinţii şi nu cu măselele"* (p. 127-128).

Moartea, oricât de înmărmuritoare, în cuvintele lui Bordeianu e concretă ca în realitatea cumplită din ceasurile când a intervenit. Cele ce urmează vin după punerea în pagină a unei îndelungate torturi. " *Pintilie avea un fizic delicat şi de aceea loviturile pe care le-a îndurat i-au fost fatale. (...)*

Pe corp nu i-am văzut rănile, căci nici unul dintre noi nu a avut voie să-l dezbrace. La baie n-am fost timp de şase luni ca să ne vedem rănile şi să le putem denunţa mărturisind. Cămaşa şi izmenele lui erau lipite de corp, doar capul i se putea vedea, un cap desfigurat şi tumefiat, cu ochii abia vizibili, ascunşi în fundul orbitelor. În urma bătăilor, cât a ţinut degradarea cu fecalele (obligaţia de a şi le mânca; n. n.) *şi până în ziua când Pintilie şi-a dat sfârşitul, majoritatea dintre noi nu era decât o masă de carne sângerândă şi tumefiată, pe care o simţeam abia când ni se lipeau cămăşile şi izmenele de corp.*
Iată şi lovitura de graţie în jertfa lui Pintilie. Zaharia (şeful comitetului de reeducări din acea încăpere; n. n.) *a plecat dimineaţa din camera noastră. S-a întors după puţin timp şi a început să fredoneze câteva cântece* (această manie inexplicabilă îl caracteriza, astfel 'încălzindu-se' pentru chinurile pe care intenţiona să le aplice; n. n.) *, s-a dezbrăcat de cămaşă şi a venit în faţa lui Pintilie, care era lângă mine. L-a întrebat încă o dată dacă mai crede în Dumnezeu şi în Legiune. Pintilie, care era atât de slăbit că nu mai putea mişca, a mai avut puterea să clatine din cap un "da" categoric. Atunci, demonii care-l stăpâneau pe Zaharia s-au năpustit asupra lui, şi l-a lovit timp de o oră cu toate instrumentele de tortură, până când nu mai semăna a om. Apoi l-a aruncat pe prici, unde nu mai putea sta decât rezemat de mine şi de Tudose. După această ispravă, Zaharia a plecat din cameră, să raporteze lui Ţurcanu şi Zeller că ordinul lor a fost executat.*
În acest timp, Pintilie a avut o revenire spirituală care ne-a îngrozit. În clipa aceea sufletul lui călătorea parcă printre aştri. Iată ultimele lui cuvinte, care îmi sună şi azi în urechi, şi-mi vor suna până voi închide ochii. "Văd printre aştri..." apoi şoptit, încât nici eu, nici Tudose sau Gelu Gheorghiu nu am putut desluşi ce spunea. "Am ajuns în galaxia lui Halas şi văd..." Şi vocea lui a încetat. În acel moment am fost convins că Pintilie înnebunise, şi aşteptam cu toţii să-şi dea sufletul. În camera 3 subsol domina tăcerea, groaza înaintea morţii.
Trăiam şi noi acum cu frica şi groaza că vom înnebuni înainte de a fi ucişi, ca Pintilie.
(...) Pintilie nu se mai sprijinea de mine şi Tudose, nu mai răsufla, era căzut cu faţa pe prici. Am imaginea clară a momentului când a fost tras de un picior de pe prici, şi a căzut ca un buştean pe ciment, iar apoi a fost tras de picior şi scos afară" (p. 142-143). Vizualul şi auditivul, mişcarea şi staticul, lumea exterioară şi cea interioară, raţionalul şi iraţionalul, nararea şi cuvântarea, toate concură în aducerea tragediei desfăşurate în faţa privirilor lăuntrice ale cititorului.
Aş insista puţin asupra metehnei-semnal a gorilei cântătoare Zaharia, cazul fiind ieşit din comun prin jocul scenic al personajului, ce-l binedispunea, în mod paradoxal, pentru o comportare categoric opusă. Să fie vorba despre un cinism feroce? Să fie vorba despre tentativa lui de a uita, cu o clipă înainte, ceea ce se pregătea tocmai să făptuiască? Să fie vorba despre un mijloc de a-şi aduna curajul necesar pentru a-şi duce misiunea barbară la bun sfârşit? În cazul său e ilustrată zicala: extremele se ating, mai bine decât în orice alt exemplu. Cât despre minunile spiţei, care şi-au ştiut înălţa sufletele până în zona creativităţii celei mai diafane, aceea a exprimării prin inefabil, a exprimării muzicale, câtă ruşine

trebuie să resimtă aflând în ce chip le era folosită inspiraţia, dacă le-ar parveni această informaţie...
" *Zaharia (...) n-a mai întrebat pe nimeni nimic, ci a aruncat ciomagul pe prici şi ca de obicei a început să fredoneze sau să fluiere diferite melodii, care de care mai plăcute. Am mai spus că, atunci când cânta, faţa i se transforma în faţă de om, dar din momentul când înceta, ea devenea bestială că îţi era groază să-l priveşti. Ura, revolta, mânia, cinismul şi bestialitatea de lup încolţit gata să-şi sfâşie victima, toate i se citeau pe chip. Dezlănţuirea lui Zaharia se manifesta apoi cu o putere fizică care nu mai era a lui, ci a demonilor care îl posedau. Dezbrăcat de cămaşă şi cu ciomagul pe care-l schimba cu centironul sau cu biciul, a început să ne zdrobească pe toţi în aşa hal, de parcă am fi fost nişte buşteni de lemn. După stingere, Zaharia a făcut singur, toată noaptea de planton, fredonând sau fluierând un repertoriu foarte bogat de arii"* (p. 131). Ce a urmat nu mai contează, ci doar legătura dintre 'pregătire' şi explozie. Despre ce elevi a fost vorba cu câteva pagini mai sus şi care este însemnătatea lor în economia mărturisirilor? Pomenirea lor aduce în primul plan poate cea mai interesantă observare de sine a autorului, aceea a decăderii personale comparată cu tăria altora din jurul său şi a redobândirii de sine.
Trebuie să ne întoarcem din drum în prima cameră unde a fost el depus în penitenciarul Piteşti, celula 18; acolo a vieţuit alături de Costache Oprişan, şeful Frăţiilor de Cruce pe ţară şi de Alexandru Munteanu, şeful studenţilor legionari de la Facultatea de Teologie din Sibiu. Pentru a înţelege cele ce au urmat, este necesar să aflăm că cel dintâi, student la Facultatea de Litere şi Filosofie din Cluj, fusese în Germania, unde îşi dedicase timpul studiului, şi reprezenta o capacitate rar întâlnită la tinerii de vârsta sa. Cei doi colegi l-au rugat să atace pentru ei o introducere în istoria filosofiei. " *Expunerile lui erau făcute de la suflet la suflet şi atât de plăcute şi atrăgătoare, încât opt ore pe zi, parcă uitam de foame şi de lumea de afară.*
Cele 11 luni, cât am stat cu Oprişan în celulă, au fost pentru mine lunile cele mai plăcute din închisoare" (p. 69), deci din toată detenţia, recunoaşte cu căldură şi sinceritate înduioşată autorul.
Conduşi în camera demascărilor, supuşi unei torturi permanente timp de o săptămână, preschimbaţi în carne hăcuită şi zoi de sânge, " *în sâmbăta care a urmat s-a produs şi inevitabila cădere"* (p.90). Costache Oprişan fu legat de picioare cu o funie. Munteanu primi un ciomag şi, la poruncă, izbi în tălpile celui întins - acestea îi fuseseră indicate, restul corpului nemaiputând primi nici o lovitură -, izbi fără prea multă vlagă, deoarece nu mai avea putere. Iosub urmă la rând să-şi lovească prietenul. O făcu în câteva rânduri. " *După aceea a scăpat ciomagul din mână spunând că el nu mai poate lovi. Atunci s-a repezit la el Cantemir, l-a lovit cu un centiron peste cap şi cu pumnul în burtă. Iosub s-a prăbuşit şi a fost dus în lovituri de picior până în colţ* (...) .
Acum îmi venea rândul mie. Când mi s-a dat ciomagul în mâini (nici atunci şi nici altă dată nu mi-am amintit ce am gândit şi judecat în acea clipă) l-am auzit pe Prisăcaru strigând: "Loveşte-ţi mentorul, banditule, că te-a învăţat filosofie, că este un mare şef legionar ". (...) Lunguleac s-a apropiat de mine şi m-a izbit în faţă cu atâta putere, că din câteva lovituri

m-a doborât la pământ. Apoi tot el mi-a pus ciomagul în mână, zicându-mi: "Loveşte-ţi profesorul, banditule, că de nu, te omor eu aici".
Ştiu că am lovit dar nu în faţa ameninţării ci a confuziei care mă învăluise, incapabil fiind de a mai gândi şi raţiona. (...) Am lovit omul pentru care aş fi fost capabil să merg la moarte. Cu voie sau fără voie, încet sau tare, nu mai are importanţă, ci faptul că am lovit contează şi de aici a început căderea" (p. 91). Crearea acelei "confuzii" speciale duce la formarea 'mediului raţional' în care se poate naşte 'obedienţa' de robot. Asistăm, datorită preciziei analizei la care s-a supus Dumitru Bordeianu ulterior, la fracţiunea de secundă când omul e deposedat de sine însuşi şi devine unealtă perfectă o voii potrivnice aparţinând altcuiva.
Veni momentul să lovească şi Comşa. Refuză! " *Refuzul lui de a-şi lovi şeful şi camaradul i-a zguduit pe toţi (...). Atunci i s-a ordonat lui Oprişan să-l lovească pe Comşa. Acesta a zis că nu este capabil nici să ridice braţele şi deci nu putea să-l lovească. În urma acestui dublu refuz, Comşa a fost legat de picioare şi au fost chemaţi unii dintre elevii de liceu, fraţi de cruce, să-l lovească. În urma gestului de mai înainte al lui Comşa, doi dintre elevi au refuzat ordinul"* (idem). Împreună cu Comşa suferiră purgatoriul.
Important pentru ceea ce urmărim este reacţia lui Bordeianu, în ea căutând trăirile sutelor de tineri care s-au văzut aruncaţi în afară din ei înşişi, în hăul descompunerii morale, de care suntem apţi toţi, fără a fi conştienţi de aceasta.
" *Nu ştiam ce înseamnă să mă revolt împotriva mea însumi, dar văzând gestul lui Comşa şi al lui Oprişan, şi mai ales al celor doi elevi, m-am revoltat pentru prima oară împotriva mea şi m-am desconsiderat ca nimeni altul; fusese de fapt începutul căderii mele.(...) Dacă n-ar fi fost atitudinea* (...lor) *, aş fi putut crede că toţi studenţii au fost nişte criminali. Comşa, Oprişan şi cei doi elevi m-au trezit la cea mai crudă realitate"* (p. 91-92).
Şcoala caracterului (ce cumplită era ea în acele condiţii, pe buza morţii!) nu se încheiase. " *Se zice că prima greşeală este cea mai grea de făcut, pentru că în momentul când ai făcut-o, lanţul greşelilor a fost declanşat şi căderea nu mai poate fi oprită.*
În mintea mea se desfăşura un proces, al cărui conţinut era următorul: dacă Ieronim Comşa, Costache Oprişan, precum şi cei doi elevi, au avut curajul şi tăria să refuze de a lovi, iar eu m-am supus ordinului din slăbiciune şi neputinţă, însemna că eu voi ajunge chiar mai rău decât Virgil Bordeianu (tizul său; unul dintre călăii notorii ; n. n.) *. Şi în acele momente de descumpănire am jurat, în sinea mea, să încerc şi iarăşi să încerc, cât timp voi mai putea, să nu mai lovesc şi să cer numai ajutorul lui Dumnezeu, să mă întărească şi să-mi dea putinţa de a răbda"* (p. 92).
Una este decizia nobilă luată de a răbda şi alta este să ...te mai poţi răbda după cele săvârşite! " *M-am întâlnit cu Oprişan la Gherla, când lucram la ateliere. Îl salutam, cu un deosebit respect, dar nu m-am mai putut uita în ochii lui. În momentul când îl salutam şi el îmi răspundea, nu am avut tăria, nici curajul, să mă duc şi să-i cer iertare"* (idem).
Şi, pasul imens de reapropiere de acel sine însuşi ce îl reprezenta cu adevărat a fost străbătut. Când Străchinaru a fost pus să-l bată pe Bordeianu şi a refuzat, i s-a cerut, drept urmare, celuilalt să-l bată pe el.

Iar Dumitru Bordeianu s-a învins şi a refuzat la rândul său să fie obedient. Ambii fură daţi pe mâna altora şi-şi încasară plata demnităţii. Între timp, avusese exemplul a cinci elevi ce nu cedaseră îndemnului de a scăpa de tortură prin torturarea altora. " *Fiecare s-a comportat şi acţionat în funcţie de "genele" lui sufleteşti, de zestrea lui morală şi în primul rând de credinţa lui în Dumnezeu, de dragostea faţă de El şi faţă de semenul său"* (p. 96). Observaţia este capitală, fiindcă vine nu de la cineva care habar n-are ce au însemnat torturile reeducărilor, ci de la omul care a căzut şi s-a redresat, care a văzut sute de inşi căzând şi zeci care **n-au bătut** şi i-au devenit exemplu! Evoluţia trăirii poruncii lui Hristos, pentru Dumitru Bordeianu, în această relaţie, este atât de spectaculoasă încât, mai târziu, printre altele, a trecut şi prin următoarea cumpănă.
" *Într-o bună seară, aproape de ora nouă, s-a întors Zaharia de la camera 4 spital, fredonând câteva cântece. S-a oprit în dreptul priciului meu şi mi-a zis să-l urmez. M-a dus şi m-a instalat pe priciul comitetului de tortură, m-a legat de mâini şi de picioare şi s-a adresat celorlalţi: "Veniţi să vă îmbrăţişaţi camaradul, care v-a fost şef de cameră şi nu a vrut să bată". (...) Mărturisesc însă cu frica lui Dumnezeu că niciodată până atunci nu m-am simţit totuşi mai aproape de oameni şi mai afectuos faţă de ei, ca în acea noapte de neuitat. În loc să trăiesc ura şi răzbunarea, trăiam plăcerea şi satisfacţia - s-ar părea paradaxală - că cei care mă loveau nu o făceau din ură, ci pentru că erau înnebuniţi, constrânşi şi torturaţi să facă ceea ce făceau. În clipa aceea i-aş fi strâns în braţe şi le-aş fi sărutat rănile şi vânătăile de pe corp. Nu m-am uitat şi am închis ochii, să nu văd cine mă lovea, pentru că în aceleaşi împrejurări şi eu îl lovisem pe cel mai drag şi stimat camarad, pe Costache Oprişan, la camera 2 parter. Dimpotrivă, trăiam bucuria că trebuia să-mi plătesc slăbiciunea, cum spunea Bogdanovici înainte: "Frate, aşa se plătesc greşelile". Şi martor mi-e Dumnezeu că în acele momente nu aveam în sufletul meu nici cea mai mică urmă de ură, de desconsiderare, de repulsie sau vreo dorinţă de răzbunare faţă de camarazii mei; dimpotrivă, toţi îmi erau dragi aşa cum de puţine ori mi-a fost dat să simt"* (p. 167-168).
O săptămână a fost lăsat să i se vindece rănile, după care a fost bătut individual. S-au găsit iarăşi eroi ce au refuzat s-o facă. " *Cei care au acceptat nu au lovit nici unul cum li se ordona, ci dimpotrivă, eu îi rugam să lovească mai tare, iar ei, cu şiroaie de lacrimi pe obraz, executau ordinul neîntrecând însă nici unul măsura. Jumătate din cameră, cei care refuzaseră să mă lovească, au fost şi ei bătuţi crunt după aceea. Dar durerea mea pentru suferinţa lor întrecea cu mult suferinţa pe care mi-o pricinuiseră cei care mă loviseră. Cine ar putea crede sau înţelege că poţi iubi cu atâta afecţiune pe cel care ţi-a provocat atâta durere? Cei care n-au trecut pe acolo nu vor crede şi nu vor înţelege"* (p. 168).
Comentariul meu nu poate aduce nimic nou, fără să întunece oarecum lumina tainică degajată din aceste rânduri nepământeşti; ele şi multe altele mărturisind despre Piteşti şi Gherla se cuvine să intre în Vieţile Sfinţilor şi în orice scriere îndrumătoare pentru viaţa duhovnicească. După cum pe ele sunt datoare să se întemeieze elogiile supreme ce le-ar mai aduce literatura Omului în veac!...

Nu se poate să vorbim despre capacitatea autorului de a trasa etapele decăderii sale şi a tuturora dintre cei aflaţi în aceeaşi încăpere cu sine, fără să dăm curs şi citării a două torturi complet ieşite din comun, anevoie de închipuit, ce au precedat demascările a tot ce ştiau despre alţi luptători cunoscuţi dar nedenunţaţi în anchetele Securităţii, deci rămaşi în libertate (interesul acelora care au iniţiat reeducările fiind să ajungă pe urmele lor şi să-i aresteze), despre tot ceea ce s-a discutat şi plănuit, eventual, prin alte celule pe unde au trecut şi oroarea de a mărturisi toate intimităţile personale, ale rudelor, ale cunoştinţelor (pentru umilirea publică definitivă a demascaţilor, să li se taie pentru totdeauna posibilitatea de a mai fi adoptaţi drept modele).
" *Iată în ce a constat această metodă de tortură, care a durat timp de o lună, cu foarte puţine intermitenţe. Tortura era aplicată fiecăruia după un anumit ritual căruia nimeni nu i se putea împotrivi, căci cel destinat supliciului era legat de mâini şi de picioare şi i se punea un căluş în gură, ca să n-o mai poate închide. Apoi i se turna pe gât până la un kilogram de zeamă de varză sau castraveţi, cu o mare doză de sare. Pentru a neutraliza orice reacţie, un membru din comitet se aşeza pe picioarele torturatului, un altul îl ţinea de cap în timp ce al treilea îi turna saramura pe gât. După o jumătate de zi aveai o senzaţie de sete îngrozitoare. Voi încerca să descriu folosind un limbaj cât mai potrivit cu situaţia, ca cititorul să-şi poată face o cât de vagă idee despre această tortură"* (p. 135; subliniem dorinţa autorului de a transmite cu exactitate cititorilor trăirile sale, cu toate că elaborarea textului nu atinge acest grad de claritate râvnit, după cum menţionam cu privire la ediţia iniţială, ceea ce nu înseamnă că, în multe pasaje, cum este şi cel de faţă, puterea evocării sale n-ar zgudui, în pofida stângăciilor şi a repetiţiilor ce nu dispar).
"Dacă puteam suporta foamea, bătaia, durerea altor torturi, în schimb setea era ceva mai presus de durere. Nu aveam altă apă să bem decât cea din felul de mâncare, care însă nu ne putea potoli setea. După trei-patru zile aveam toţi buzele uscate şi sângerânde, din cauză că ni le lingeam până ce crăpa pielea pe ele. Până şi limba era uscată din lipsă de salivă. În faţa ochilor defilau râuri, izvoare şi cascade de apă dulce care ni se revărsau în gură. Niciodată în viaţa mea nu am visat atâtea râuri, izvoare şi cascade frumoase ca cele ce mi se scurgeau în gură ca să-mi potolească setea. Poet de aş fi fost, nu aş fi putut găsi cuvinte prin care să-mi exprim fericirea ce mă cuprinsese în vis la vederea atâtor râuri şi izvoare. Ne-am deshidratat atât de mult încât feţele noastre aduceau a măşti mortuare. Doamne! Cât de cumplită şi epuizantă ne era setea!
Se apropia Crăciunul iar noi eram torturaţi de sete de mai bine de două săptămâni. Mulţi dintre noi am băut saramura fără a fi forţaţi, deoarece în timpul operaţiei forţate riscam să ni se scurgă în plămâni zeama. Până la urmă însă toţi beam porţia rezervată de parcă am fi băut apă dulce. Atmosfera din cameră se putea citi pe feţele noastre. Eram capabili atunci de orice şi atât de înspăimântători încât te întrebai dacă aveai în faţă fiinţe umane sau alte arătări. Nu mai aveam salivă în gură iar mucoasa bucală şi limba erau uscate şi crăpate că îţi venea să urli. Faringele, şi el uscat, te ardea ca focul dându-ţi incontinuu o senzaţie de vomă chinuitoare. Uneori aşteptam cu o deosebită nerăbdare să ne aducă şi zeama ca să ne mai potolească setea. Şi atunci, pentru a ne mări

supliciul, au redus cantitatea de zeamă mărind însă cantitatea de sare, în aşa fel încât lichidul era un fel de pap. Groaza că nu puteam şti cât va dura această tortură pusese stăpânire pe noi. Ni se părea că nu avea nici început nici sfârşit. Mulţi dintre noi ajunsesem la convingerea că ne vor ucide prin însetare, tortură mult mai groaznică decât foamea. Celelalte metode de tortură îţi provocau dureri şi suferinţe de nesuportat, dar tortura prin însetare era atât de chinuitoare că preferam de o mie de ori să fim bătuţi numai să ni se dea apă să bem. Cei din comitet, ca să-şi bată joc de noi, puneau apă într-o gamelă şi ne-o treceau pe la nas. Îmi amintesc de Fag Negrescu, care nu era legionar şi care era mult mai tânăr decât noi. Pe faţa lui se citea însă nebunia de care eram cu toţii cuprinşi. Când unul din comitet a trecut cu gamela de apă pe la gura lui Negrescu, acesta a sărit din poziţia şezând şi smulgând-o din mâna celui din comitet, a fugit cu ea pe prici. Până să-l prindă, băuse toată apa din gamelă. S-a ales cu o bătaie atât de cruntă că nu mai putea sta în nici o poziţie. Şi nici setea nu şi-a potolit-o, sărmanul, pentru că i s-a turnat imediat pe gât atâta saramură câtă apă băuse. Cumplită lecţie, ca nimeni să nu mai îndrăznească să repete gestul lui Fag (...).
În ultima săptămână, cei mai tineri dintre noi nu au mai putut suporta această tortură, nemaiputând sta nici în poziţia fixă. Îţi era mai mare mila de ei să-i vezi în ce stare ajunseseră. La o inspecţie a lui Ţurcanu, poate pentru că şi-a dat seama de starea în care eram, s-a uitat la fiecare cu privirea lui care te îngrozea şi, adresându-se întregii camere, a spus: "Ei bine, măi bandiţilor, aşa o să vă omor şi o să vă ţin numai în chinuri. Clasa muncitoare nu are milă; mila este o stare patologică a bandiţilor de creştini". Desigur că nimeni nu i-a răspuns. La plecare i-a şoptit ceva la ureche lui Măgirescu, Zaharia fiind absent. Nu am ştiut ce i-a spus, dar în zilele următoare nu ni s- a mai dat saramură iar masa a revenit la "normal", adică la starea de apă chioară care nu ne putea însă potoli setea. În seara de Crăciun această tortură a încetat.
(...) Celor mai tineri au început să le dea puţină apă, cu câteva zile înainte de încetarea satanicei experienţe.
(...) În ultima zi, Măgirescu şi Păvăloaia, în lipsa lui Zaharia, ne-au dat la fiecare câţiva stropi de apă, să ne mai potolim gura uscată şi crăpată. Dar setea a mai durat încă vreo săptămână, până ce organismul s-a desărat. Măgirescu, rămas singur în cameră, a venit o dată la mine, m-a luat şi m-a dus la tineta de apă îndemnându-mă să beau. Aşa am băut trei gamele pline şi dacă m-ar fi lăsat, cred că aş fi băut tineta întreagă" (p.135-137).
Crăciunul din 1950 aduse cu sine o culme a degradării victimelor, " *din domeniul patologiei"* , exclamă memorialistul, de ca şi cum cele relatate până acum ar fi fost roadele unor minţi sănătoase...
În dimineaţa celei dintâi zile a sărbătorii Naşterii Domnului, şeful comitetului, numitul Zaharia, *"a dat ordin ca de acum încolo în fiecare dimineaţă să luăm poziţia fixă pe prici, iar cei care aveau nevoie să iasă la urină şi scaun, nu o vor mai face în tinetă, ci în propria lor gamelă pentru mâncare. (...) După ce unii şi-au facut necesităţile în gamelele lor, Zaharia le-a ordonat să se aşeze pe marginea priciului, să-şi ia lingura şi să-şi mănânce fecalele. (...) Mulţi au refuzat să-şi mănânce fecalele iar alţii au avut reflexe de vomă de aveai impresia că-şi vărsau maţele din ei. (...) Unii dintre noi şi-au mâncat fecalele. (...) Din cauza refuzului altora, a*

început o bătaie cum numai în camera 2 parter trăisem. (...) Mulţi dintre noi am scăpat gamelele din mâini, murdărind în acelaşi timp şi priciul cu fecalele care degajau un miros greţos. Cei care vărsaseră fecalele pe ei au fost duşi la WC să-şi spele hainele pătate, iar fecalele căzute pe ciment au fost strânse cu pumnii şi aruncate în tinetă. (...)
Cei care au fost sortiţi să-şi mănânce fecalele, după bătăile pe care le-au îndurat, erau atât de schilodiţi, că stăteau ca nişte statui nemişcate pe priciuri. Au fost crunt bătuţi şi cei care au avut curajul să-l înfrunte pe Zaharia şi să-i spună că nici cei mai odioşi monştri n-ar fi fost în stare să-şi degradeze semenul într-un chip atât de bestial.
(...) Peste resturile de fecale rămase în gamelele noastre s-a turnat apoi zeama de toate zilele, obligându-ne să mâncăm aceasta scârboşenie. Cu toate că Pintilie şi Nedelcu au refuzat să mănânce, li s-a pus căluş în gură şi li s-a introdus acest amestec pe gât cu linguriţa.
(...) Pe cei ce ştiau să cânte colinde de Crăciun (...Zaharia) *i-a adunat pe priciul lung într-un colţ şi le-a distribuit la fiecare hârtiile aduse. Pe ele erau scrise, pe melodiile colindelor, cele mai scabroase cuvinte la adresa Fiului lui Dumnezeu şi la adresa Sfintei Fecioare Maria.*
(...) Au (...) refuzat să cânte aceste monstruozităţi: Pintilie, Nedelcu, Zelică Berza, Reus Gheorghe, Dinescu şi Gelu Gheorghiu. Toţi aceştia au fost supuşi pentru aceasta la groaznice bătăi, iar cântecele au fost intonate toate cele trei zile ale Crăciunului.
A doua zi de Crăciun ne-au obligat iar să ne facem nevoile în gamelele în care mâncam şi din acea zi blestemată şi până la Paştele lui 1951, nimeni dintre noi, afară de cei din comitet, n-a mai avut voie să-şi spele gamelele şi lingurile. De asemenea, apa din tinetă nu mai aveam voie să o bem din ceaşca de pe capacul tinetei, ci trebuia să turnăm apa din ceaşcă în gamela noastră înainte de a o bea. Mulţi dintre noi, ca să mai lungească timpul până când aveau să fie obligaţi să-şi mănânce fecalele rămase în gamelă, se abţineau să aibă scaun. Fapt ce a dus repede la constipaţie care a antrenat şi alte complicaţii grave.
Tot a doua zi de Crăciun mi-a venit şi mie rândul la această degradantă încercare. (...) Ca şi în prima zi, unii dintre noi au avut o puternică reacţie de vomă numai văzând în gamelele din care trebuiau să mănânce, aceste dejecţii. Unii au încercat să-şi închidă ochii, ţinându-se cu mâna de nas, iar alţii n-au putut lua nici măcar o lingură. (...) Oricât am fost silit şi bătut şi oricât aş fi încercat, reflexul de vomă a fost mai puternic şi m-a împiedicat să înghit propriile mele fecale. (...) Până la a treia zi de Crăciun n-a scăpat unul fără să treacă prin această siluire.
(...) În zilele următoare s-a procedat în acelaşi fel şi cu urina, cu rezultate mai eficace. Culmea degradării a fost atunci când o parte din noi au fost forţaţi să mănânce fecalele altuia (...) Unii dintre noi au preferat să mănânce propriile fecale, pentru a nu fi obligaţi să le mănânce pe ale altuia. Această siluire paranoică a durat vreo trei săptămâni, iar pentru alţii câteva luni, timp în care am fost atât de crunt bătuţi pentru că refuzam să ne supunem, încât aceste săptămâni au fost pentru noi începutul unui delir colectiv.
Anul Nou 1951, după mărturisirile de mai sus, refuz să mi-l mai amintesc. În aceste săptămâni de oroare, Pintilie şi Nedelcu au fost atât de sălbatic torturaţi, că primul a murit iar celălalt a înnebunit (p.138-141).

Nu are rost să ducem mai departe această investigare a scrierii lui Dumitru Gh. Bordeianu. Este memorialistul reeducărilor cel mai patetic, cu darul cel mai bogat al evocărilor, fie umane, fie de trăire, el este cel mai subtil observator al drumului încâlcit străbătut de psihicul uman în căutarea de sine, iar truda sa în redactare a fost pe deplin răsplătită prin opera sa, care a primit şi generoasa stilizare a profesorului şi romancierului Marcel Petrişor, devenind astfel mai accesibilă lecturii.

III. MEMORIALISTICA PROPRIU-ZISĂ

- Tendinţa ordonării la Dumitru Gh. Bordeianu
- Un memorialist elegant şi sobru: Viorel Gheorghita
- Cronica de la Vâlcea a lui Aristide Ionescu
- Referatul lui Eugen Măgirescu
- Umorul nu poate fi zdrobit - Ioan Munteanu
- Un tânăr regalist în demascări: Justin Paven
- Un sentimental printre bâte - Mihai Timaru
- O carte majoră de Octavian Voinea

Tendinţa ordonării la Dumitru Gh. Bordeianu

"**MĂRTURISIRI DIN MLAŞTINA DISPERĂRII (cele văzute, trăite şi suferite la Piteşti şi Gherla), volumul I: PITEŞTI, volumul II: GHERLA**" [Ediţia a II-a îngrijită de prof. Marcel Petrişor; Bucureşti, Editura Gama, 1995] ocupă un loc aparte în cadrul memorialisticii reeducărilor, prin scopul lor ce le deosebeşte de celelalte scrieri ale domeniului, scop nemărturisit direct, însă mereu readus în conştiinţa cititorului. Este vorba despre nevoia autorului de a explica limpede şi cutremurător camarazilor din Legiune aflaţi în Occident cele prin care a trecut tineretul studenţesc din rândurile ei în cadrul reeducărilor îndreptate în primul rând împotriva acestuia, în vederea întreruperii legăturilor dintre generaţiile ce şi-au închinat vieţile crezului de extremă dreaptă. E o lămurire scrisă cu sufletul la gură şi cu noduri în gât, cu sudori şi sufocări, memorialistul gâfâind şi pierindu-i încă o dată puterile fizice şi sufleteşti la aducerea aminte a ororilor prin care a trecut, ori în care i-a văzut pe alţii căzând. Aceste dezvăluiri cu adresă concretă şi limitativă au caracter disculpatoriu, datorat scăzămintelor de la morala educaţiei legionare şi creştine ce au fost impuse victimelor, nu doar scăzăminte, ci chiar comportări potrivnice acesteia, pe care autorul se străduieşte să le facă accesibile, prin minte şi suflet, tuturor acelora ce au

avut norocul să nu treacă prin sorbul curăţiei şi distrugătorul ei bine chibzuit pentru ratarea definitivă a unor luptători.
Revine ritmic apelul la înţelegerea cititorului din Mişcare pentru situaţia imposibilă prin care au trecut victimele, conţinând totdeauna argumentarea prin motivele de nemairăbdat ale căderii, cum se petrece cu demonstrarea condiţiilor abjurării de la crezul legionar, cu care debutează capitolul **LEPĂDAREA**. Scriitorul este conştient că scrie o disculpare ce nu se adresează doar contemporanilor săi, ci şi posterităţii legionare.
"*Conţinutul acestei noţiuni a fost şi este foarte controversat chiar şi de Sfinţii Părinţi, în timpul prigoanelor creştine. Lepădarea de la Piteşti a tinerilor legionari de Mişcarea Legionară a îmbrăcat forme mult mai complexe decât lepădarea făcută în condiţii obişnuite de viaţă, de cine ştie cine şi ce.*
Cu toată drama lor, demascările eu mi le explic mistic. Noi cei ce am trecut prin Piteşti şi Gherla am fost şi vom fi acuzaţi de laşitate poate de către camarazii noştri, iar duşmanii vor avea motive să ne arate cu degetul pentru ce am făcut. Noi vom răspunde în primul rând camarazilor noştri în viaţă încă, precum şi celor ce vor veni după noi: Da! Noi am fost slabi şi neputincioşi şi o mărturisim. Dar nu din frică de moarte, moarte pe care o doream în fiecare clipă, ci din groaza de a nu ne pierde minţile ca Pintilie, Nedelcu, Şoltuz, Ionescu etc... Să trăiască în aceleaşi condiţiii şi cei care ne acuză această teroare şi groază şi atunci vom mai vorbi. Aceia dintre noi care au fost ucişi au răscumpărat însă prin jertfa lor slăbiciunile noastre. Legiunea va trăi prin martirii, eroii şi luptătorii ei. N-ar fi rău să afle cei care continuă să ne acuze, că noi doream moartea în orice clipă, fără a fi lăsaţi însă să murim sau să ne sinucidem. Scopul torturii în esenţa ei a fost să nu ne ucidă pe noi, pentru că această crimă ar fi fost considerată genocid, ci să facă din noi nişte ucigaşi şi informatori notorii. Celor ucişi dintre noi, medicii închisorilor le-au emis certificate de deces false, deces survenit nu în urma torturilor ci în urma unui atac de cord. Medicii din lagărele de concentrare naziste au fost într-un fel mai umani, îngăduind moartea, pe câtă vreme medicii comunişti de la cabinetele medicale din închisori, agenţi ai Securităţii şi rivalizând în crime cu Ţurcanu, au împiedicat-o, ca să facă chinul mai mare.
Duşmanilor noştri care ne-au prigonit când ne vor aminti sarcastic că "Moartea, numai moartea legionară ne este..." le vom răspunde printr-o întrebare: Ce au făcut ei oare în regimul comunist din România? Noi ştim foarte bine ce au făcut şi de aceea îi întrebăm: Eroii şi martirii lor unde sunt? în colaborare şi complicitate la atâtea crime? Dacă ar fi fost şi ei încercaţi cu sute de ciomege peste trupul lor ce ar fi devenit?
Nu cerem de la oameni nici iertare, nici înţelegere, căci compătimirile nu mai încălzesc inimile. Este atât de uşor să acuzi atunci când tu nu ai fost atins nici măcar cu un deget!" (p. 175-176).
Poate aceasta să fie raţiunea pentru care memorialistul se scutură de sarcina redactării unor memorii complete asupra celor suferite în comun, el refuzând - teoretic - a discuta trecerea prin reeducări a celor care nu erau legionari. *"Se vor întreba, cei ce vor avea răbdare să citească aceste rânduri, de ce nu mărturisesc nimic despre alte categorii politice de*

tineret, care au trecut prin Piteşti - Gherla. Iată motivul. N-am autoritatea, calitatea şi dreptul să scriu şi să vorbesc despre alţii, căci, dacă aş face-o (aşa cum au făcut-o alţii, care nici măcar n-au trecut prin Piteşti - Gherla etc...) ar trebui să-i acuz pe unii, să-i scuz sau să-i părtinesc pe alţii, mărturisirile atunci nemaifiind făcute în frica lui Dumnezeu. Celelalte categorii politice de tineret, care au trecut şi ele prin Piteşti - Gherla, au şi ele în definitiv dreptul să vorbească despre cele întâmplate lor.
Eu nu vorbesc decât de camarazii mei şi de mine şi aş dori ca fiecare să vorbească despre ai lui" (p. 4-5). Ceea ce nu-l face să abdice uneori de la programul său (ce-l distinge între ceilalţi memorialişti, minus Octavian Voinea), atunci când chinurile sau eroismul unui nelegionar îi stârnesc mila sau admiraţia. Această discriminare a suferinţei generale din încăperile de tortură ridică anumite întrebări legate de tonul creştin al povestirii şi chiar în legătură cu corespunzătoarea trăire a dragostei pentru semeni, văzuţi global, aşa cum a fost predicată de Hristos şi este de aşteptat în urma recunoaşterii misticismului ca trăsătură psihologică majoră a naratorului.
Din datele autobiografice anterioare arestării din 1948, risipite în " **M ărturisiri din mlaŞtina disperării (C ele văzute, trăite Şi suferite la P iteŞti Şi G herla")** , deducem că autorul (n. 1921) provine din rândurile unei familii cu destul de numeroşi copii: Ion - student la Politehnică, legionar -, Vasile - jandarm -, Alexandru, Mihai şi Constantin, brusc implicaţi în drama fratelui lor Dumitru, student la Medicină în acelaşi oraş. Cei trei din urmă, aflaţi în gazdă pe Str. Săulescu nr. 18, în Iaşi, vizitaţi pe data de 12 iunie 1948 de comisarul şef Ciochină, un comisar ajutor şi un sergent de stradă, ameninţaţi cu pistolul să spună unde putea fi găsit fratele lor Dumitru, legionar, cedară, mai bine spus cel mic, de 11 ani, Constantin, se sperie şi vorbi. Fură luaţi ostatici cu anasâna, ajunseră în str. Florilor nr. 2 (Dumitru, deşi în plină sesiune de examene, se adăpostea aici la nişte prieteni), de unde, după arestarea lui, fură eliberaţi, mai puţin Alexandru, cel mai în vârstă, plauzibil a se fi preocupat şi el de politică - bănuiau oamenii legii nelegiuite.
Dumitru Gh. Bordeianu fusese admis la Facultatea de Medicină în toamna anului 1946 şi de la începutul anului universitar trecuse la desfăşurarea şi a unei activităţi politice, în cadrul Corpului Studenţesc Legionar al Universităţii ieşene; la arestare, era şef de unitate al anilor I şi II şi se afla în subordinea lui Dumitru Moisiu. Poliţia Iaşului nu-i cunoştea activitatea clandestină, de aceea nu l-a căutat în noaptea de 14-15 mai 1948, când fu ridicată majoritatea studenţilor şi elevilor cu înclinaţii de dreapta. În schimb, Siguranţa din Fălticeni, pe listele căreia se afla consemnat numele său, a făcut o descindere în casa lui părintească, unde nu fu găsit.
Limba memoriilor, în ediţia princeps, este aproape de neînţeles; pentru această raţiune a fost necesară 'stilizarea' textului de către un scriitor, Marcel Petrişor (care a participat la limpezirea - neconsemnată în acel caz - şi a textului prietenului său Oct. Voinea, prezentat mai departe). Această deficienţă este compensată de aspiraţia autorului stabilit în Australia la ordonarea materialului înfăţişat cititorului şi cu acest prilej a

întregii tragedii studenţeşti române petrecută în timpul reeducărilor, înainte şi după ele. Cartea dă seama de mai mult decât de o cumplită aventură personală; ea pretinde şi izbuteşte în oarecare măsură să lumineze întreg valul suferinţelor ce a potopit studenţimea legionară moldoveană aflată pe un teritoriu ce urca din judeţele Vaslui şi Bacău până la frontiera de miază-noapte moldoveană şi bucovineană.
Dacă exprimarea în română a autorului este deficitară, din **În loc de prefaţă** ne întâmpină şi o gândire neobişnuită cu filosofarea, a cărei străduinţe de a explica premizele metafizice ce stau la baza scrierii abia începute este dezordonată şi insuficient de adâncă, de unde neconvingătoare. Citez din motivarea actului memorialistic al lui Dumitru Gh. Bordeianu.
" *Deasemenea, le scriu* (memoriile; n. n.) *şi pentru toţi cei ce cred în Dumnezeu, şi pentru toţi cei cinstiţi şi de bună credinţă, ca să cunoască şi să înţeleagă şi ei, de câtă ură, minciună şi bestialitate, a fost şi este în stare o ideologie - ideologia comunistă - provenită nu de la oameni, ci de la diavol.*
Ce se poate opune dragostei, adevărului, luminii şi blândeţii, decât ura, minciuna, întunericul şi bestialitatea?
Comunismul nu este decât prezenţa Satanei pe pământ, iar comuniştii au făcut din ideologia lor, o religie; această religie, în opoziţie cu cea creştină, nefiind decât religia urii, a minciunii şi a crimei, ridicate la rangul de "virtute". Şi nu se răspândeşte decât prin minciună, neîncredere, teroare şi frică.
Pe plan spiritual, este dezumanizarea omului, iar pe plan material. mizerie, foamete şi lipsă.
Cum s-ar putea explica altfel atâta ură, bestialitate şi cinism, transformate în plăcerea sadică de a-ţi chinui semenul şi a-l ucide?
În comunism, vrei nu vrei, trebuie să zici şi să faci numai ceea ce ţi se ordonă. Nu trebuie să gândeşti, nu trebuie să judeci, voinţa şi libertatea nu mai există. Iar, dacă nu, pentru consolidarea puterii, închisori, gulaguri, lagăre, canale, deportări, domicilii obligatorii sau forţate şi degradarea, siluirea conştiinţei, pierderea demnităţii umane, robotizarea şi dirijarea tuturor acţiunilor.
Aşa s-a făcut comunismul, Dumnezeu" (p. 3).
Regăsim teoria 'însatanizării' (cum am auzit spunând un bătrân ţăran) enunţată, de data aceea, cutremurător de Gh. Calciu, în prefaţa la cartea lui D. Bacu, şi care va fi reluată de Oct. Voinea într-a sa, ca explicaţie a inacceptabilului de către raţiune şi de bunul simţ.
Dumitru Gh. Bordeianu este unul dintre memorialiştii detenţiei sub comunism conştienţi de limitele lor estetice: " *Mărturisirile acestea nu au (...) pretenţia unei scrieri literare"* (p. 4). Când însă încearcă să explice ce sunt de fapt, porneşte cu avânt şi sensibilitate, pentru a se încurca imediat în fluxul unor idei neajunse în pârg şi, deci, ce nu transmit câte ar vrea s-o facă: " *Ele sunt bucăţi rupte din sufletul şi conştiinţa unor tineri luptători, cinstiţi înaintea lui Dumnezeu, şi cinstiţi cu ei însăşi* (sic!) *; tineri care şi-au pus tot ce aveau mai bun în ei, în slujba ideii de dreptate, de libertate şi de credinţă"* (idem). Să înţelegem de aici că, asemenea lui Bacu, autorul a făcut efortul de a aduna mărturiirile celor trecuţi prin reeducări, pentru a le lăsa viitorimii? Pentru că pasajul continuă cu lauda

luptei celor " *conştienţi de menirea lor istorică* , care *şi-au slujit Neamul şi Biserica lui Hristos împotriva comunismului"* (idem), ne întrebăm dacă nu cumva avem în faţă o istorie a opoziţiei armate la dictatura roşie şi nu o sfâşietoare prezentare (cum şi este lucrarea) a torturilor suferite de acei tineri din partea reeducatorilor.
Mai târziu, Dumitru Gh. Bordeianu regăseşte tonul confesiv, interiorizat, necesar: *"Sufletele celor plecaţi dintre noi m-au îndemnat să scriu, să scriu tot aşa cum a fost"* (p. 5). Şi, pornind de la această tonalitate, firul amintirilor dezastruoase e pregătit să se depene.
Hazardul cronologiei evenimentelor face ca Bordeianu să fie aruncat de cum ajunge în cetatea penitenciar a Sucevei în aceeaşi celulă cu un student la Facultatea de Agronomie din Iaşi, din anul III, pe nume Alexandru (Ţanu) Popa. El este unul dintre personajele ce vor atinge culmea odiosului în conştiinţa victimelor din reeducări. Pentru moment, acest fost coleg de clasă cu Şura Bogdanovici, la Soroca, şi bun prieten al lui, e doar un tovarăş de celulă enervant, sâcâitor prin faptul că preia totdeauna rolul aceluia care contrazice când participă la o discuţie, sau se închide în sine cu încăpăţânare şi vanitate, refuzând orice comerţ ideatic, ori de ajutorare la nevoie; iar nevoile nici nu se pot descrie, deoarece bătăile din cursul anchetelor sunt dintre cele mai sălbatice, codeţinuţii revenind cu trupul şiroind de sânge şi incapabili să se mai menţină în picioare măcar.
Biciuit de aspiraţia de a clarifica tot ce ştie despre reeducări, sufocat de grabă, Dumitru Gh. Bordeianu se pripeşte să pună în ordine toate informaţiile pe care le are la îndemână cu privire la Ţanu, după ce schiţează un portret al celui arestat în aceeaşi zi cu el, portret suficient de apăsat în negru încât să ne rămână înscris pe filmul informaţiilor.
" *Ca om, era de un orgoliu şi de un sadism feroce. Cei doi muncitori cu care mai eram în celulă, legionari încercaţi, cu credinţă în Dumnezeu şi mult bun simţ, ne-au spus când Popa lipsea de acolo, că acesta, nu numai că nu era legionar, dar nici măcar om nu era, ci dracul în persoană. În celulă însă era tăcut, foarte atent la ce discutau alţii, şi când intervenea în discuţii, avea o deosebită plăcere să discute în contradictoriu. Nu s-a pronunţat niciodată clar, de crede sau nu în Dumnezeu. În discuţii cu diaconul Eftimie, despre probleme teologice, susţinea întotdeauna contrariul. Era, după părerea tuturor, un ateu convins. Ancheta lui a durat câteva zile, şi se vedea după faţa lui, că nu luase nici măcar o palmă. Nimeni nu i-a pus nici o întrebare şi nici el n-a spus nimic.*
Iată câteva observaţii, în legătură cu acest individ:
- S-a ataşat de Legiune, datorită marei personalităţi a lui Bogdanovici.
- La anchetă n-a fost bătut.
- Atitudinea lui din celulă, faţă de camarazi şi Legiune, un mutism desăvârşit, îţi dădea imediat de gândit.
- A luat o condamnare mică, corecţională, de 7 ani.
- Când a început reeducarea la Suceava, a fost printre protagonişti, alături de Bogdanovici.
- La Piteşti n-a luat nici o palmă, dimpotrivă, a fost alături de Ţurcanu, autorul fizic al morţii lui Bogdanovici.
- A plecat de la Piteşti la Gherla în iarna lui 1950, unde a devenit şeful demascării . Aici s-au comis fapte care au depăşit Piteştiul.

- Când am venit toţi studenţii cu condamnări mari, de la Piteşti la Gherla, el îşi disputa cu Ţurcanu şefia demascărilor.
- A fost dus de la Gherla la Jilava, odată cu Ţurcanu.
- A făcut parte din lotul lui Ţurcanu, dar el nu a fost executat. Tot el a fost acela care a dat declaraţie că reeducarea de la Piteşti şi Gherla a fost făcută din ordinul pe care l-a dat Horia Sima legionarilor, prin Vică Negulescu.
- A fost martorul acuzării în procesul lui Vică Negulescu, unde a susţinut cele declarate mai sus. (La acest proces, marele merit îl are Gheorghe Calciu, care cere, în instanţă, să vină generalul Nicolski, şeful Securităţii, cu care Calciu a stat de vorbă la Piteşti, şi care, bineînţeles, n-a venit).
- După acest proces, Popa Ţanu a fost adus la Aiud şi eliberat înainte de decretul din august 1964."
Această ştire despre transportarea lui Alexandru Popa imediat după proces la Aiud este eronată. Respectivul a fost internat în casimca Jilavei cu toţi cei din procesul reeducărilor care n-au fost împuşcaţi odată cu Ţurcanu.
" *La plecarea mea din ţară, în 1989, se găsea la Sibiu, făcea pe contabilul şi era mare informator"* (p. 13-14).
Aş adăuga la cele de mai sus şi disciplina de temniţă pe care şi-o impunea Ţanu Popa (sau ura sa împotriva celorlalţi). Bordeianu a primit de la o tânără arestată o pâine; degrabă a rupt-o şi a împărţit-o între colegii din cameră. " *Popa Ţanu nu a vrut să primească"* (p. 35).
În mod vădit, lista anterioară constituie o fişă pregătitoare redactării, introdusă aici pentru că nu i se găsea un loc potrivit, iar autorului nu-i venea să renunţe la ea. Comparată cu Cazul Gioga, plasat la locul cuvenit - este vorba de ancheta extrem de dură suferită de acesta, culminând cu introducerea trupului său, rană deschisă, în etuvă -, sare în ochi lipsa de concordanţă între cele două "cazuri" ce se urmează la distanţă mică. Dar nu greşelile de construcţie a memoriilor au importanţă, ci portretul autorului deductibil din cele prin care a trecut.
Ca mulţi deţinuţi obişnuiţi, şi Dumitru Gh. Bordeianu, în pofida pregătirii ştiinţifice, e remodelat de condiţiile speciale psihice impuse de disperare. Am constatat din propria-mi experienţă că deţinutul - abstras din lumea evenimentelor prin care trece naţia sa şi omenirea -, din nevoia de ştiri, ajunge pradă fenomenului oniric, confundat cu un sac de veşti ce se deschide cu zgârcenie în timpul somnului, de unde visătorul socoteşte a extrage semnale asupra viitorului său, raţiunea fiindu-i lipsită de datele realităţii ce ar putea fi legate cap la cap în căutarea unei concluzii.
" *În noaptea dinaintea confruntării cu Moisiu, am avut un vis urât. Îl vedeam parcă pe Moisiu, plin de sânge, desfigurat şi privindu-mă cu multă ură. Nu cred în vise, dar a doua zi după acest vis, înainte de prânz, s-a deschis uşa celulei şi un gardian (...) m-a invitat să-l urmez. (...) Spre surprinderea mea, l-am văzut pe Moisiu, singur în birou. Era tuns şi cu o faţă care mă înspăimânta. S-a uitat la mine şi eu la el, fără să schiţăm nici un gest. Peste puţin timp intră apoi şi comisarul-şef, care coordona anchetele camarazilor arestaţi de la Facultatea de Medicină din Iaşi. S-a uitat mirat la mine şi m-a întrebat, dacă eu sunt Bordeianu, student la Facultatea de Medicină din Iaşi. La răspunsul meu afirmativ, mă întreabă dacă-l cunosc pe Moisiu, arătând spre şeful meu pe Facultate. I-am*

răspuns că nu-l cunosc. A pus aceeaşi întrebare şi lui Moisiu. Acelaşi răspuns negativ şi din partea lui. În concluzie, comisarul-şef, ca un avertisment, ne zice: "Poate o să vă cunoaşteţi!". Cu aceasta am fost readus în celulă, îngrozit de ceea ce văzusem pe chipul lui Moisiu" (p. 29). Povestitorul a luat hăţurile naraţiunii în mâini sigure şi crează un coşmar în alt coşmar; căci ce este, în prezentarea sa economicoasă şi cu atât mai impresionantă, întâlnirea între patru ochi a celor doi luptători dacă nu o continuare a visului cel urât? Apariţia anchetatorului, care nu rosteşte decât o propoziţie repetată urmând unei întrebări de identificare, este şi ea demnă de un ulei de Dali, o apariţie ameninţătoare ce s-ar putea topi în aer imediat după ultimile cuvinte; din păcate, întreaga realitate a temniţelor este coşmarescă, dar nu oricine istoriseşte despre ea are harul de a-i scoate în evidenţă această tensiune nocturnă şi ireală, aşa cum o face aici autorul citit.
Procesul avu loc pe 21 februarie 1949. În boxă se găseau 123 de studenţi (doar de la Medicină). Sentinţa se pronunţă pe 23 ale aceleiaşi luni. Condamnarea prilejuieşte noi comentarii ce vădesc înclinarea deţinutului către superstiţie, motivată în acelaşi fel ca aplecarea sa de a acorda credit viselor.
" *Să fie oare, vreo semnificaţie sau vreo legătură, între destinul omului şi anumite numere? În destinul meu, ziua de naştere era 15, numărul celulei 15, precum şi cei 15 ani de muncă silnică, pe care i-am executat până la urmă"* (p. 48). Sau: " *De la celula nr. 15, gardianul m-a dus la primul etaj, la celula 121 (...). Când am ajuns în faţa uşii acestei celule, am reţinut ultimele două cifre ale numărului - 21 - care corespundeau, în mintea mea, cu ultimele cifre ale anului meu de naştere (1921). Un joc bizar de cifre, de date, atât de semnificative"* (p. 50). Discutând despre penitenciarul Piteşti, menţionează că a fost construit de " *Armand Călinescu, slugă diavolească şi el, marcat de la natură cu un singur ochi"* (p. 62). Se înţelege cât de aproape de clătinarea raţiunii eşti împins de condiţiile izolării şi ale torturii. Această remarcă va motiva, poate, cele ce vom afla că s-au petrecut în reeducări.
Dumitru Gh. Bordeianu are un real talent de a profila caractere şi suflete. Dovada, printre numeroase alte desene în tuşul duios sau aspru al amintirii, este de găsit şi în următoarele rânduri.
" *Atmosfera din celulă se mai încălzise, şi la propriu şi la figurat. Eram toţi legionari, şi toate discuţiile se purtau în bună înţelegere. Chiar şi frigul din celulă se mai potolise, datorită faptului că eram acum şase în celulă, şi dormeam pe prici, în loc să dormim pe rogojina aşezată pe podea.*
Singurul care nu lua parte la discuţii, mulţumindu-se doar să asculte, era bădia Ghiţă. Noi îl respectam, pentru că era în vârstă şi avea un mare trecut de luptă. Într-o bună zi, când discuţiile noastre ajunseseră la un punct mort, bădia Ghiţă, cu o voce caldă, a început să-şi depene şi el gândurile. Voi reda din memorie, cuvintele care au fost pentru mine busola ce m-a călăuzit, tot timpul celor 15 ani de temniţă. "Dragi flacăi! Sunteţi toţi oameni cu carte, mai tineri decât mine, încercaţi şi voi în luptă, dar vă rog ca pe copiii mei, să ascultaţi cu atenţie şi bunăvoinţă, ceea ce vreau să spun. Toţi suntem condamnaţi la ani grei de închisoare şi fiecare am lăsat afară o lume, care a fost lumea noastră şi pe care nu o

putem nesocoti. Unii am avut o profesiune, iar voi, cei mai tineri, eraţi în curs s-o realizaţi. Toţi ne-am angajat cinstit, slujind un ideal şi o cauză, pe care noi am considerat-o dreaptă. Nici eu, nici voi, cred că nu aţi făcut rău nimănui. Am fost anchetaţi, torturaţi, judecaţi şi condamnaţi după cum ştiţi, dar vă rog, din toată inima, să-mi daţi ascultare. Pentru un deţinut politic, condamnarea e ceva ce poate sau nu să se împlinească. Deci noi, s-ar putea să executăm toată condamnarea pe care o avem sau poate nu. Ceea ce e mai grav însă, e că s-ar putea să facem şi ceva în plus, peste ceea ce am fost condamnaţi. Să fim condamnaţi din nou şi, poate, să şi murim în închisoare. Timpul nostru în închisoare nu este hotărât definitiv. Venim dintr-o lume, pe care ura omenească ne-a luat-o, poate, pentru totdeauna, şi intrăm în alta, care e aceasta. Aceasta şi numai aceasta este de acum înainte lumea noastră. Pentru noi nu există altă lume, decât aceea în care suntem şi trăim aici. Or, pentru a putea trăi şi exista în această lume, dragii mei, trebuie să ştiţi că numai cel ce va avea inimă bună va putea rezista şi înţelege ceea ce ne va oferi necunoscutul în care am intrat. Aceia dintre voi care vor putea înţelege ce înseamnă inima bună pentru om, nu va uita niciodată ceea ce am discutat noi, în această zi. Ca încheiere, vă spun: ca să poţi răzbi şi să fii mulţumit şi împăcat în viaţă, cu tine şi cu cei din jurul tău, trebuie să ai inimă bună. Voi faceţi cum credeţi şi cum vă este inima" (p. 50-51).
Surpriza este că această elementară lecţie creştină, raportată ca din gura unui înţelept moşneag din basme, nu ajunge la sufletele tuturora; cel puţin nu la cele ale naratorului şi prietenului său Tudose, oricâtă pregătire creştinească le impunea crezul lor politic (" *n-a înţeles-o şi nu o va înţelege niciodată (...); nici eu n-am înţeles această filosofie";* idem).
Este potrivit aici, cu scopul de a scoate la iveală gama largă portretistică ce stă la îndemâna autorului, să citäm şi portretul reprezentantului unei specii opuse aceleia din care făcea parte predicatorul iubirii, bădia Ghiţă Bărbieru. Desenul este mai curând bănuit între sofisticate aluzii, misterioase ameninţări, şi ...vorbe de clacă, glumă şi scrâşnire de dinţi.
" *Cum am intrat în birou am văzut un civil aşezat nu pe scaunul de la birou, ci chiar pe birou, stil american. După fizionomia şi culoarea feţei şi a părului aducea a rus sadea, cum am crezut la prima vedere dar, vorba poetului: "urechea te minte şi ochiul te înşeală". În momentul când a început să vorbească m-a derutat total. Vorbea o limbă românească perfectă, limba literară a unui om cult din Bucureşti. Şi eu care îl crezusem basarabean. Ce era sigur însă la acest individ era părul blond spălăcit, ochii albaştri, fruntea potrivită, nasul borcănos şi o statură mijlocie de atlet. După înfăţişare părea deci rus, iar după limbă, român curat.*
Primul cuvânt ce mi l-a adresat a fost: "O, ce mustaţă răsucită ai, moşule, semeni cu Ştefan cel Mare". Într-adevăr remarca era obiectivă, pentru că şi camarazii îmi spuneau că după mustaţă semănam cu Domnul Moldovei. M-a invitat apoi să iau loc pe un scaun lângă fereastra cu gratii. Mi-a pus câteva întrebări, dacă am fost în Rusia ca luptător şi dacă am fost decorat. La răspunsul meu afirmativ am constatat că-mi cunoştea bine dosarul de la anchetă. Apoi m-a întrebat cum am trecut prin anchetă şi de ce am luat o condamnare atât de mare, întrebare la care am ridicat doar din umeri. Mi-a întins o ţigară pe care am refuzat-o nefiind fumător. Pe

birou era un coşuleţ cu nuci, pe care le crăpa cu un briceag, scotea miezul, îl curăţa şi-l mânca. A făcut această operaţie tot timpul cât am stat de vorbă cu el. Mi-a oferit şi mie dar l-am refuzat. La remarca lui că nu vreau să mănânc de la comunişti şi îl refuz ca şi cu ţigara, i-am răspuns că-i aşa.
Ca urmare, atât atomosfera cât şi vocabularul s-au schimbat pe loc. După alte câteva întrebări banale: cu cine stau în celulă, cum mă simt, cum este masa, m-a întrebat ce funcţie avea Oprişan, la care eu i-am răspuns că el trebuie să ştie mai bine ca mine. A schimbat tonul: "He! he! stai cu şefi mari, "Mustaţă". Iar la întrebarea: "Ce discutaţi, "Mustaţă"? i-am răspuns că despre femei.
- Discutaţi şi voi legionarii despre femei?
- Da, câteodată!
- Altceva ce mai discutaţi?
- Da! Amintiri din facultate!
- Ah! Am uitat că sunteţi studenţi!
La întrebarea dacă ştiam câţi studenţi erau în închisoare, i- am răspuns că eu nu sunt directorul închisorii ca să ştiu. Dar pe secţia unde eram? a continuat el. A urmat acelaşi răspuns negativ din partea mea, spre revolta lui oarecum reţinută.
- Dar nu v-a lăsat gardianul să vă întâlniţi la WC? întrebare la care nu i-am mai răspuns. Mi-am dat seama că ştia ce se petrecea pe secţie. Presupunerea mea că nu întâmplător ne-au lăsat să ne întâlnim la WC, era adevărată: făcea parte din planul lor.
M-a întrebat apoi dacă am scris acasă şi, la răspunsul meu afirmativ, a făcut o remarcă insidioasă, că ne-au făcut înlesniri. I-am replicat: "Nu au fost înlesniri, domnule anchetator!"
- Nu sunt anchetator!
Această afirmaţie mi-a dat de gândit. După modul cum punea întrebările şi cum îmi urmărea mimica, am fost convins că era un poliţist versat şi cunoscător al psihologiei anchetator-anchetat. Vocabularul şi întrebările cumpănite trădau şi faptul că nu era un poliţist oarecare. Înclin să cred şi acum că a fost unul din şefii mari, care cunoştea planul şi desfăşurarea demascărilor, iar prezenţa lui la Piteşti nu era întâmplătoare. S-ar putea să fi fost Nicolski. În nici un caz n-a fost Zeller, pentru că pe el l-am cunoscut mai târziu la Piteşti.
După ce şi-a dat seama că discuţia cu mine nu ducea la nici un rezultat, m-a atacat frontal:
- Măi, banditule! (cuvânt care mi-a rămas şi acum în urechi) tu ai impresia că mă duci pe mine, de-mi răspunzi aşa? Tu nu ştii unde te afli? Tu ştii cine sunt eu? Această expresie i-a scăpat şi am mai întâlnit-o la comuniştii care voiau să intimideze şi să-şi dea importanţă. I-am răspuns că nici nu mă interesa, fapt care l-a enervat mult.
- Bă, banditule! Eu vă cunosc până în pânzele albe şi ştiu ce este în capul vostru de bandiţi!
N-am răspuns. Eram convins că era la curent cu doctrina legionară şi cu modul nostru de a fi, al relaţiilor dintre noi. Într-un cuvânt, individul ne cunoştea pe noi, în timp ce noi nu-i cunoşteam pe ei. După cele afirmate însă în legătură cu noi, am început să fiu mai reţinut şi mai atent la întrebări şi răspunsuri. A vrut apoi să mă provoace amintindu-mi de unele

greşeli din trecutul nostru, pentru ca astfel provocându-mă să mă determine să vorbesc.
Văzând că nu mai scoate nici un răspuns de la mine, a schimbat tonul:
- În închisoarea aceasta, voi bandiţilor, sunteţi la ora aceasta în jur de 80% şi căutaţi să-i convertiţi şi pe ceilalţi, atrăgându-i în tabăra voastră ca să-i faceţi legionari.
I-am răspuns cu un "nu" categoric.
- Cum nu? mi-a răspuns el. Ce ai făcut cu Petrovanu şi Negrescu?
- Cu aceşi tineri am discutat numai probleme de concepţie creştină, pentru că eu sunt creştin.
La auzul afirmaţiei mele, că eu sunt creştin, revine cu întrebarea: - Eşti medicinist, cum poţi crede în lucruri care nu se văd?
- Sunt atâtea care nu se văd, reiau eu, şi totuşi există. De pildă, noţiunea de minte, de gând, pe care dumneavoastră nu le puteţi vedea şi totuşi vreţi să ni le cunoaşteţi.
- O să vă ştiu şi gândurile, replică el.
(...) Am reluat discuţia spunându-i că noţiunea de credinţă este un concept care operează acolo unde cunoaşterea fizică cu metodele ei nu poate pătrunde. A abătut discuţia de la această temă.
La întrebarea lui dacă mai sunt legionar, i-am răspuns printr-o altă întrebare:
- Pentru ce am fost condamnat, nu ca legionar? Dumneavoastră ştiţi acest lucru?
- Dar s-ar putea să nu mai fii, accentuează el.
- Nu se poate, i-am răpuns eu. La care el mi-a tăiat-o net: "O să trăim şi o să vedem".
Deci iarăşi afirmaţii care mă îndreptăţeau să bănuiesc că ceva era pus la cale cu noi şi că ceva se va întâmpla neapărat. Continuă dialogul.
- S-ar putea să nu mai fii!
- Adică cum să nu mai fiu, dacă sunt. Răspunsul lui:
- Nu te grăbi, s-ar putea să vină timpul!
Deci, certitudinea că acel ceva va veni sigur. Afirmaţia "s-ar putea să nu mai fii", m-a dus totuşi cu gândul la reeducarea de la Suceava pe care trebuia s-o acceptăm cu sila. Era însă o discuţie cu totul străină de ceea ce voia el să afle în fond de la mine.
- Ai să poţi rezista 15 ani de închisoare? continuă el, pentru că regimul alimentar pe care-l aveţi acum n-o să vă dea posibilităţi să terminaţi toată pedeapsa.
- Au fost sfinţi care au trăit 40 de ani în pustiu, mâncând un posmag (pâine uscată) pe zi şi o cană cu apă, şi nu au murit. Dimpotrivă erau perfect sănătoşi şi la trup şi la minte, dovadă că au scris ceea ce au scris. Aşa o să trăim şi noi.
- Sfinţii erau în pustiu, dar voi sunteţi în mâna noastră.
Văzând că discuţia nu avea nici un sens, a atacat direct.
- Mă, bandiţilor! Tu uită-te aici la mine, de beton armat să fiţi, şi tot o să vă muiem.
Această afirmaţie a spus totul. Şi azi îmi sună în urechi şi n-am s-o uit cât voi putea gândi. Ne aştepta constrângerea prin violenţă izvorâtă din cea mai diabolică ură. Nici azi nu ştiu dacă această afirmaţie a fost scăpată

sau spusă cu intenţie ca să mă facă pe mine să înţeleg că soarta noastră era în mâinile lor.
- Nu este metal, care să nu se topească atunci când îl pui la temperatura lui de topire, a adăugat el.
Din câte am putut aprecia, individul avea în jurul a 45 ani. În semn de încheiere mi-a spus:
- Vezi, că o să-ţi bărbieresc mustaţa!
- Când n-o să mai fie voie, o voi bărbieri singur!
- Avem metode să facem din voi ceea ce vrem noi!
- În ceea ce priveşte trupul; sufletul însă este inabordabil.
- Pentru noi ateii este abordabil, pentru că ţine de trup!
- Ţine de trup dar este de esenţă divină!
- Asta s-o crezi tu!
Discuţia a luat apoi sfârşit cu afirmaţia următoare:
- Banditule, în problema voastră noi ne ţinem de cuvânt.
Puţin iritat, i-am răspuns pe un ton ofensator:
- Adică cum?
- Ai să vezi cum! De beton armat să fiţi şi tot o să vă muiem...
Cu această ameninţare discuţia dintre mine şi acest individ a luat sfârşit. Am plecat fără să dau bună ziua, pentru că individul a fost necivilizat" (p. 71-74).
Memorialistul priveşte cu interes la orice om, după cum s-a şi văzut, şi are darul de a-l face vizibil cititorului, cu multe din cutele sufletului pătruns. " *Acest gardian, pe nume Dina, era un flăcău rupt din mediul lui, îndoctrinat şi foarte descumpănit în acţiunile sale. Când se comporta ca omul de la ţară, când se manifesta ca insul pătruns de ura de clasă. Era evident că în interiorul lui se dădea o luptă între cel ce fusese şi cel ce devenise. Noi, cei de pe secţia pe care mă aflam, am considerat însă că Dina era mai bun pentru că fusese influenţat de un gardian mai vechi, pe nume Florică, om calm, liniştit, ce nu considera că trebuia să mai mărească şi el suferinţa celor ce şi aşa sufereau"* (p. 75).
Există o versiune - poate cea mai răspândită în lumea acelora care au trecut prin reeducări - asupra determinării lui Şura Bogdanovici de a accepta pornirea reeducărilor, ce se cuvine consemnată într-o istorie de felul aceleia pe care o scriu, după cum voi reţine orice altă informaţie de acelaşi fel din diversele cărţi luate în atenţie în continuare.
" *Acest început rămâne cu totul necunoscut. Ce s-a auzit însă şi ce se ştie?"* (Suntem recunoscători memorialistului că îşi arată dubiile privitor la certitudinea informaţiilor colportate.) *"În vara sau în toamna lui 1948, s-a aflat în închisoare că Bogdanovici a avut un vorbitor, după spusele unora şi ale lui Popa Ţanu, care era în celulă cu mine. Vorbitorul însă nu fusese solicitat de el, ci înlesnit de cabinetul de partid Suceava, şi aprobat, bineînţeles, şi de Bucureşti. Un vorbitor cu tatăl său, care era prefect de Botoşani în acea vreme. Se zvonea însă că acest vorbitor a avut loc numai între tată şi fiu, fără ca alte persoane să fie de faţă. În urma acestei discuţii, a luat naştere începutul reeducării de la Suceava. Cum, în comunism, nimic nu se face întâmplător, ci regizat şi bine pus la punct, în cele mai mici detalii, şi acest vorbitor a fost aranjat din timp.*

Tot din aceleaşi zvonuri se mai spunea că tatăl lui Bogdanovici l-a implorat să renunţe la concepţia lui politică, şi să facă totul pentru a se salva fizic.
S-a aflat de la ajutoarele lui Bogdanovici, (intimii lui), că până la arestarea sa, el nu se înţelegea cu tatăl său în materie de politică, deseori mama lui fiind aceea care intervenea să-i împace.
Se pune însă întrebarea, de ce Bogdanovici a luat o condamnare atât de mare, dacă acceptase să înceapă reeducarea? După cele descoperite în demascările de la Piteşti şi mărturisite de cei ce fuseseră acolo, Bogdanovici n-ar fi fost totuşi iniţiatorul reeducărilor de la Suceava, pentru că, potrivit concepţiei sale, reeducarea trebuia să fie un act voit şi liber consimţit, şi nicidecum un act de constrângere şi violenţă. Dacă ar fi admis violenţa, s-ar fi reabilitat şi nu ar fi fost ucis." (Autorul se încurcă în idei: argumentul său nu e valabil pentru Suceava, ci pentru Piteşti şi Gherla, căci nu se menţionează că la Suceava s-ar fi folosit violenţa.)
"Cititorii îmi vor ierta faptul că anticipez, dar ceea ce mărturisesc este strâns legat de începutul reeducării de la Suceava şi, deci, de cazul Bogdanovici" (p. 53-54). Urmează o impresionantă întâlnire a unui Bogdanovici secătuit fizic şi devenit prea conştient de ce anume săvârşise când făcuse târgul reeducărilor cu Securitatea.
" *Sunt poate, spun poate, singurul dintre studenţi care, înainte de moartea lui Bogdanovici, printr-o întâmplare şi neatenţie a lui Ţurcanu, l-am întâlnit pe Bogdanovici, în timp ce era dus de la camera 4 spital, unde se dădeau declaraţiile, la o celulă de la parter; eu fiind luat în acelaşi timp, de la camera 3 subsol şi dus spre camera 4 spital, la etaj. Aşa s-a făcut că ne-am întâlnit pe scări, la jumătatea drumului dintre parter şi etaj. Când am ajuns faţă în faţă, amândoi ne ţineam de balustrada scării înguste de un metru. Pe mine nu mă sprijinea gardianul, dar el nu putea merge fără sprijinul acestuia; de aceea, când ne-am întâlnit, a trebuit să ne facem loc unul altuia, căci amândoi ne ţineam de balustradă.*
Gardianul lui Bogdanovici îl rezemă pe acesta de perete, susţinându-l să nu cadă, pentru a-mi face mie loc de trecere, pe lângă balustradă.
Gardienii erau în urma noastră şi, când am ajuns unul lângă altul, ne-am putut privi în ochi.
Gardienii n-au intervenit, atât erau de îngroziţi de ceea ce vedeau.
Bogdanovici încă mai avea încredere în mine. La ora aceea nu căzusem din graţia divină, nu mă prăbuşisem încă şi de aceea a şi fost posibilă comuniunea (splendidă determinare a celor trăite de cei doi!). *Capul lui enorm, cu ochii adânc înfundaţi în orbite - atât mai era viu în el - înspăimântau; se citea în ei suferinţa pe care o pricinuise miilor de camarazi.*
(...) Privirea aceea a unui mort cu ochii încă vii, m-a urmărit până în clipa în care am scris aceste pagini şi mă va urmări, până voi muri. În momentul însă când privirile noastre s-au întâlnit, cu o voce muribundă dar destul de clară, Bogdanovici mi-a şoptit: "Frate! Aşa se plătesc greşelile!".
Privirile noastre nu se puteau despărţi, dar gardienii ne-au îndemnat într-un glas: "Hai!"."
Ne aflăm în faţa unei mâini sigure de portretist.

" *După două zile, Bogdanovici a murit, ucis în mod sadic de Ţurcanu, Popa, Martinuş şi Livinschi. Nu vreau să-l apăr. Şi nu cred că a fost altul mai torturat în Piteşti, ca Bogdanovici.*" (A se vedea prezentarea cărţii lui Justin Ştefan Paven, martor al morţii lui Şura Bogdanovici.) " *Cine a adunat în ochii lui atâta suferinţă? Ce am simţit şi văzut, cu ochii mei, mă face să cred că Bogdanovici nu a fost un informator şi nici un criminal. El nu era în stare să omoare. În concepţia lui nu avea loc ideea de violenţă*" (p.54-55).
În chip firesc, după aceste aruncări de privire către Şura Bogdanovici, se strecoară înspre noi umbra lui Eugen Ţurcanu, din porunca lui fiind ucis celălalt, deşi, iniţial, au fost tovarăşi în organizarea reeducărilor.
" *Ţurcanu a făcut parte din F.d.C. numai în 1940-1941, şi după ianuarie 1941 nu a mai activat în Mişcarea Legionară.*
Ştefan Caciuc a fost coleg de clasă cu Ţurcanu la liceul din Câmpulung Moldovenesc şi, mai apoi, la Facultatea de Drept din Iaşi. În 1940, Ţurcanu avea numai 14 ani. Bogdanovici nu a fost coleg cu Ţurcanu, el fiind din Soroca (Basarabia), nu din Câmpulung. Aşa că la Iaşi, convorbirea cu Ţurcanu n-a avut-o Bogdanovici, ci Ştefan Caciuc. Acesta l-a declarat, la anchetă, pe Ţurcanu, şi nicidecum Bogdanovici" (p. 55).
Probabil că Bordeianu răspunde unei opinii circulând cu privire la arestarea lui Eugen Ţurcanu, de tipul: fiindcă Şura l-a denunţat pe Ţurcanu, în cursul anchetei, cel din urmă s-a răzbunat pe el, poruncindu-i uciderea, când i-a venit la îndemână, opinie pe care o bănuiesc doar şi pe care n-am auzit-o pronunţată de nimeni; dacă a existat, ea ar fi o încercare de umanizare a crimei lui Ţurcanu, conferindu-i acesteia o motivare ce poate cât de cât explica prin răzbunare fapta sângeroasă, altfel rămasă să intrige la nesfârşit. *"Ţurcanu ştia de activitatea legionară de la liceul din Câmpulung Moldovenesc, până în 1944. După 1944 Ţurcanu a terminat liceul şi s-a înscris la Facultatea de Drept din Iaşi, fiind acolo coleg cu Ştefan Caciuc. Era căsătorit şi nu frecventa cursurile, prezenţa fiind obligatorie doar la examene.*
În 1946, cu ocazia unor examene, Caciuc s-a întâlnit cu Ţurcanu şi a avut o discuţie cu acesta. Caciuc povesteşte că s-a întâlnit cu Ţurcanu, vorbind ca prieteni şi colegi. La întrebarea de ce nu vine la cursuri, Ţurcanu i-a răspuns că era căsătorit şi că se ocupa de alte treburi. Întrebat, din nou, care este atitudinea lui politică şi dacă mai avea vreo legătură cu legionarii, răspunsul lui Ţurcanu a fost limpede, că nu vrea să mai aibă nici un fel de relaţie cu legionarii şi că nu-l mai interesează această problemă. "Ce faceţi voi, vă priveşte, eu sunt comunist!"." Până aici, nimic deosebit; dealtfel, memorialistul va relua aceste date şi mai târziu. Atari răsuciri pe loc cu 180° s-au mai văzut; ba chiar, Ţurcanu, prin prima parte a răspunsului său, ar putea fi caracterizat ca 'nobil', nici contrazicându-l pe Caciuc, nici amenințându-l, nici mustrându-l, de pe poziţia sa cea nouă, opusă celei a conlocutorului său. Însă urmează o completare neaşteptată care, dacă este adevărată aşa cum i-a parvenit memorialistului, lămureşte îndârjirea lui Ţurcanu în a-şi vădi apartenenţa politică, după arestare, cu orice preţ şi prin jertfirea oricui. *"Sunt prieten cu fraţii lui Emil Bodnăraş şi aceştia mă susţin şi mă ajută să fac carieră în diplomaţie."* Va să zică, trecerea sa prin Frăţiile de Cruce fusese absolut lipsită de însemnătate afectivă; Eugen evoluase către 'carierism',

în căutarea avantajului personal, ceea ce este total opus spiritului educaţiei F. d C. *""Aşa că"* , îşi încheie el vorba, *"aceasta este ultima dată când mai vorbesc şi mă întâlnesc cu tine" a relatat Caciuc. N-a precizat însă, dacă i-a spus sau nu lui Ţurcanu că el a început activitatea legionară, în cadrul C.S.L. Iaşi."*
Ba, importanţa poziţiei lui Ţurcanu e accentuată printr-o nouă afirmaţie: " *şi mai spune Caciuc, tot aflate de la Ţurcanu, că, în toamna lui 1948 când a fost arestat, el era pregătit de Ana Pauker, Ministrul de Externe de atunci, care voia să-l trimită ambasador în Iugoslavia."*
E momentul ca Dumitru Bordeianu să treacă la explicarea denunţării lui Ţurcanu de către Caciuc; ea este una din domeniul geloziei, ce-l pune pe cel din urmă într-o lumină îndoielnică, dacă nu chiar şi mai rea. El " *a povestit la anchetă, fără a fi fost forţat sau întrebat, despre cele discutate cu Ţurcanu. L-a denunţat pe Ţurcanu, spune el, pur şi simplu din necaz, la mijloc fiind însă şi o intrigă amoroasă, privind fata cu care se căsătorise Ţurcanu."*
Concluzia nu se leagă logic: " *Aşa se explică faptul că Ţurcanu a apărut la închisoarea din Suceava, doar toamna târziu, când anchetele erau pe terminate."*
Istorisirea bate pasul pe loc, se încâlceşte. Memorialistul e tot mai puţin sigur pe el, ajungând la formulări neargumentate şi ce lasă la voia întâmplării evenimente dovedindu-se ulterior a fi fost plănuite în cele mai mici amănunte, mă refer la reeducări.
" *Odată Ţurcanu arestat, comuniştii s-au gândit însă să-l folosească, ca instrument pentru ceea ce avea să se întâmple mai târziu la Piteşti şi Gherla."* Răspunzând, poate, altei opinii circulând între deţinuţi, Bordeianu afirmă: *"Caciuc nu poate fi acuzat că ar fi făcut jocul lui Ţurcanu".* Cu alte cuvinte, s-a bănuit şi că exista un aranjament anterior arestării, conform căruia acest Caciuc ar fi primit ordinul lui Ţurcanu (ori al partidului) să-l denunţe în vederea creerii posibilităţii ca Ţurcanu, odată ajuns în temniţă, să treacă la reeducările preconizate de comunişti, teorie complicată, neverosimilă, stupidă. Nu era cazul antrenării unui legionar, pentru ca Ţurcanu să fie introdus în puşcărie. Spălarea lui Caciuc de această bănuială şubredă se face de memorialist cu o contrazicere a celor tocmai afirmate de el însuşi (gelozia ce-l incriminează pe Caciuc): " *deoarece era un camarad loial şi cinstit în acţiunile lui"* . Şi, fără nici o legătură cu precedentele, aflăm: " *Nu mai ştiu însă dacă a scăpat cu viaţă din închisoare."*
Presupunerile se încurcă şi mai tare. " *Iar vorbitorul lui Bogdanovici cu tatăl său a avut loc înainte de arestarea lui Ţurcanu. Aşa că s-ar putea ca delegaţii comunişti de la Bucureşti, care coordonau şi verificau anchetele şi declaraţiile din închisoarea Suceava, dând de declaraţia lui Caciuc în legătură cu Ţurcanu, să fi anunţat ei partidul. Şi în urma acestei sesizări, partidul ar fi dat dispoziţie de la Bucureşti, prefectului Bogdanovici, să aibă o discuţie cu fiul său, pentru ca acţiunea lor să fie dusă pe două planuri. Unul pus în aplicare de Bogdanovici-fiul, cunoscându-i-se poziţia la anchetă, ca fiind insul care rezistase, cu toată tortura la care fusese supus (avea responsabilitatea unei Universităţi) - în timpul anchetei am avut şi eu confruntări cu Bogdanovici, şi am văzut cu ochii mei, pe faţa şi*

corpul lui, cu câtă sălbăticie fusese torturat, iar celălalt - acţiunea directă a lui Ţurcanu."
Introducerea hazardului în această afacere nu se potriveşte activităţii comuniştilor şi nici unei acţiuni atât de strâns chibzuite cum se va dovedi reeducarea. Ideea de a fi contactat tatăl lui Bogdanovici, provenind din descoperirea dosarului lui Ţurcanu, expedierea părintelui la fiul său, cu certitudinea că studentul atât de torturat va accepta colaborarea, iată tot atâtea ipoteze fără cap nici coadă.
Pe de altă parte, informaţii dobândite de mine de la domnul Eugen Sahan, care a stat în celulă cu Bogdanovici - când încă acesta nu fusese torturat, arată că Şura era frământat de posibilitatea propunerii - venită din partea lui însuşi - a unei reeducări a studenţilor, înainte de 'vorbitorul' cu tatăl său. La fel, domnul Mihai Timaru, după încheierea reeducărilor de la Gherla, având prilejul să stea de vorbă cu Costache Oprişan, care avusese încredere în el înaintea dezlănţuirii bătăilor asupră-i, într-atâta încât să-l prevină: Voi fi obligat să te bat!, a aflat că Şura Bogdanovici îi atrăsese atenţia lui Oprişan, între patru ochi, că nu va rezista torturilor şi că era preferabil să nu pătimească cele ce i se pregăteau, rezultatul neputând fi decât cedarea, deoarece **Ţurcanu fusese instruit la Moscova** în ceea ce trebuia să fie reeducările (aceasta ar explica întârzierea arestării lui cu câteva luni faţă de arestarea tuturor legionarilor, dată hotărâtă pentru toată ţara, dacă întârzierea este adevărată. Costache Oprişan, fără a-şi fi dat seama ce făcea, i-a aruncat în obraz lui Eugen Ţurcanu această acuzaţie. Cum Ţurcanu era conştient că nimeni în afară de Bogdanovici nu cunoştea respectiva şcolire a lui, a decis moartea lui Bogdanovici, ca pedeapsă pentru divulgarea celei mai adânc îngropate taine a reeducărilor: determinarea lor de către sovietici.
Bordeianu mai adaugă câteva date. " *În 1946, la discuţia lui avută cu Caciuc, Ţurcanu făcea parte din biroul politic de la Iaşi, deci era comunist. Unii însă înclinau să creadă că, având legături cu fraţii lui Bodnăraş, aceştia îl puneau să aibă legături şi cu legionari, ca să-i observe. (...) După plecarea studenţilor legionari cu mari condamnări de la Suceava la Piteşti, cei care au rămas încă acolo, au remarcat că Ţurcanu a lipsit un anumit timp din închisoarea Suceava. Se bănuia că a fost dus la Bucureşti sau chiar la Moscova, unde a semnat planul viitoarelor demascări"* (pentru multiplele citate anterioare: p.55-57).
Deoarece nu ne-am depărtat mult de observarea artei de portretist a memorialistului, e potrivit să semnalăm un chip ce se distinge de precedentele prin tuşa generoasă cu care debutează, ce s-ar spune că-şi flatează subiectul. Curând ea degenerează în descripţia unei bestii din lumea primitivă; autorul adoptă pe urmă tehnica alternării contrastelor, ce face desenul foarte viu şi credibil, cu toate că el nu seamănă întocmai cu celelalte amintiri despre înfăţişarea criminalului, lăsate posterităţii de alte victime.
" *Deodată s-a deschis uşa şi a intrat în cameră o persoană cu înfăţişarea unui tânăr din picturile lui Leonardo da Vinci. Înalt cam de 1,85 m., cu un fizic de atlet şi care dintr-o singură lovitură te-ar fi putut culca la pământ. S-a uitat prin cameră şi s-a oprit în faţa lui Oprişan (...). L-a prins apoi de bărbie, îndreptându-i faţa spre el şi a început să-l ameninţe: "Tu, banditule, eşti unul dintre ajutoarele lui Pătraşcu? Eu am să te omor cu*

mâinile mele!" " Şi-a continuat inspecţia înfricoşătoare cu gesturi şi vorbe la fel de crude. " *Era vestitul Ţurcanu. (...) Singur ar fi putut doborî o sută dintre noi. La acea întâlnire cu Ţurcanu n-am putut să-i văd faţa decât un moment, dar am reuşit să o compar cu cea a unui om cuprins de o furie care nu avea margini. Era un bărbat frumos, ieşit din comun, cu capul mare însă cu trăsături fine, fruntea lată, buze senzuale, părul castaniu spre blond, ondulat şi nasul tipic clasic, grec. Ochii mari, exagerat de mari, albaştri, erau foarte expresivi. Când se încrunta, te înspăimânta. Bărbia specifică tipului voluntar. Râdea rareori şi râsul lui era plăcut, atrăgător. Corpul bine proporţionat părea corpul unui atlet de performanţă. Când îţi da un pumn sau o palmă, te dobora la pământ. Când se enerva era atât de crud, că distrugea totul în calea lui, ca un ucigaş feroce. Mai era apoi şi de o inteligenţă ieşită din comun şi cu o memorie formidabilă. Îşi aducea aminte de tot ceea ce declarase fiecare student în Piteşti şi Gherla. Era însă atât de satanizat că nu mai ştiai ce să crezi despre el. L-am asemuit unui înger căzut. Voinţa de putere cu orice chip îl dusese la nebunie. Devenise o brută degradată şi satanizată. Pe unde trecea el, prin declaraţiile obţinute prin chinuri, Ţurcanu răspândea în jurul lui o groază şi o frică încât tot ce era viu înmărmurea. (...) Inteligenţa lui era orbită de beţia puterii, provenind din dorinţa de a se ridica deasupra altora, indiferent prin ce mijloace. Şi din cauza acestei orbiri, sau poate pentru că nu cunoştea comunismul în esenţa lui, Ţurcanu devenise un instrument orb de care se foloseau comuniştii. Iar răsplata i-au fost nişte rafale de armă care i-au ciuruit atleticul corp. Sângele celor pe care el i-a ucis probabil a cerut dreaptă judecată, de care să nu poată scăpa. Şi omul ticălos a căzut victimă propriei ticăloşii. S-a zvonit în Aiud şi mai târziu în libertate că, înainte de a fi fost ciuruit de gloanţe, el ar fi strigat: "M-au înşelat bolşevicii iar eu i-am crezut, şi de tot ce s-a întâmplat la Piteşti şi la Gherla, numai eu am fost vinovat". Cât or fi de adevărate aceste declaraţii, numai cei ce au asistat la execuţia lui ar putea-o spune*" (p. 93-95).

Tardiv, după ce Popa Ţanu a devenit noul diriguitor al demascărilor, mutate la Gherla, după ceea ce demascaţii au resimţit a se fi desfăşurat ca o luptă intestină pentru putere între acesta şi Ţurcanu, cel din urmă " *nu mai era cel de altădată. Era abătut, posomorât, vorbea puţin şi prezenţa lui nu mai îngrozea pe nimeni*" (vol. II - de aci înainte -, p. 37).

Trăirea paradoxală a victimei este cunoscută în psihologie. Ea este declanşată de acelaşi mecanism ce o produce pe cea cu acelaşi nume care apare uneori la deşteptarea din somn, când un sunet insignifiant ni se pare cataclismic şi ne face să sărim ca arşi, de parcă se prăbuşeşte tavanul peste noi. Trăirea paradoxală a victimei o pune în situaţia nu numai de a-şi iubi călăul, ci şi de a-l admira, a-i găsi calităţi care-i lipsesc cu desăvârşire, a-l polei cu aur, inconştientă de ce se petrece în subconştientul ei, de inversarea reacţiilor fireşti, de răsturnarea înţelesurilor cuprinse în mesajele transmise de simţuri şi raţiune. M-a uimit afirmaţia lui Aurel Obreja (vezi discutarea cărţii **Casa lacrimilor neplânse**) că Popa Ţanu era "frumos ca un înger", pe care sunt sigur că Obreja, victima aceluia, nu ar fi rostit-o cu privire la nimeni altul, comparaţie, dealtfel, neconfirmată, la iscodirile mele, de nici unul dintre cei care l-au cunoscut pe Alexandru Popa (pentru Bordeianu, el este:

acest ucigaş de tip mongoloid ; vol. II, p. 12). Aceeaşi înclinare către simţirea paradoxală poate fi reîntâlnită în declaraţia lui Măgirescu, discutată mai departe, care face din Ţurcanu o fiinţa omenoasă, opusă prin gesturi şi atitudini tacite gardienilor bestiali. Şi ne este dificil să diagnosticăm dacă în descrierea unui Ţurcanu decăzut din poziţia sa de şef al demascărilor avem de-a face cu o sesizare a realităţii exacte (i se conferă în mai multe rânduri comportări 'omeneşti' faţă de memorialist) sau cu o compătimire datorată unei trăiri paradoxale.
Pentru a rămâne în teritoriul trăirilor paradoxale, voi face un excurs către finele cărţii. Ca urmare a preschimbării reeducaţilor în roboţi, odată desemnaţi să muncească în fabrica penitenciarului Gherla - unde erau amestecaţi cu deţinuţi care nu trecuseră prin demascări şi chiar le ignorau existenţa -, erau datori să-i tragă de limbă şi să-i denunţe. Orice tentativă de punere a lor în gardă asupra a ce se petrecea cu studenţii veniţi de la Piteşti sau cu ei înşişi - cei ce vorbeau inocenţilor - aducea după sine pedepse barbare. Ajuns în situaţia de a turna un legionar apropiat lui, Dumitru Gh. Bordeianu surprinde pentru întâia dată că are o trăire ce-l intrigă, de nedenumit, fără înţeles, paradoxală. Este acea trăire pe care în cercetările mele de antropologie stilistică am botezat-o: dihotomică-antonimică; în baza ei te percepi ca simultan cu opusul tău şi de nedespărţit de el, tot astfel precum o monedă are două feţe opuse şi de nedespărţit. Cu o sensibilitate rară la adâncurile conştiinţei, cele unde cea din urmă se amestecă valurilor ieşite la suprafaţă din subconştient, autorul se întreabă:
" *Dumnezeu ne îndeamnă să-i iubim pe vrăjmaşii noştri, dar cum se poate explica raţional, că-l iubeşti şi pe cel căruia conştient îi faci rău? Cum se împacă dragostea cu răul? Cum poţi face răul celui care nu ţi l-a făcut? Noi, tinerii legionari am fost învăţaţi să nu facem rău nimănui, să nu urâm pe nimeni, făcând doar binele din toate puterile noastre.*
Aceşti semeni ai noştri, cărora noi le făceam atâta rău, ei fără voia şi ştirea lor luau parte la calvarul suferinţei noastre. Şi poate, în felul acesta, pentru suferinţa pricinuită de noi, prin răul pe care li-l făceam, prin comuniunea aceasta de suferinţă, Dumnezeu s-a milostivit şi de noi şi de ei. Nu se poate explica şi nu se poate înţelege raţional această dragoste care pornea din inima noastră, pentru cei pe care-i trăgeam de limbă. Dacă ar fi ştiut, dragii de ei, cât rău le făceam noi şi cu câtă dragoste îi iubeam şi-i îmbrăţişam, pentru că ei, fără să vrea, luau parte la suferinţa torturii noastre. Ciudat aspect al comuniunii dintre sufletele oamenilor. Noi, fără voia noastră le făceam rău şi le provocam suferinţă, îmbrăţişându-i în acelaşi timp cu toată căldura dragostei.
Eu eram nebun. Suferinţa, răbdarea şi încrederea mea, depăşiseră orice limită omenească de rezistenţă. Tu, semenul meu, fără să ştii că eu îţi fac atâta rău din care ţi se poate trage chiar şi moartea, iei direct parte la suferinţa mea! În schimb eu, pentru sacrificiul tău, îţi dăruiesc dragostea, pe care n-am mai avut-o pentru nimeni. Sunt procese de conştiinţă şi stări sufleteşti pe care, în condiţii normale, nu le-au trăit poate decât sfinţii. Ei au iubit pe cei care-i chinuiau, dar noi i-am iubit şi-i iubim până la sfârşitul vieţii pe cei cărora le făceam rău. Aşa luau ei parte la alinarea suferinţei noastre.

Nu cerem să fim înţeleşi de oameni, nici să fim compătimiţi, ci le atragem atenţia celor credincioşi şi celor de bună credinţă de complexitatea sufletului uman, de tainele lui şi de ce este în stare acest suflet omenesc să facă între cer şi iad. Aceste stări sufleteşti şi această dragoste de semen neînţelese, nu se pot explica decât trăindu-le aşa cum le-am trăit noi" (p. 27-28).

Nu se poate să nu completăm uleiul anterior acestei paranteze cu o secvenţă scurtă prezentându-l pe acelaşi Ţurcanu în acţiune, personajul coborând din ramă şi, ca într-un *thriller* fantastic, devenind o făptură imundă, din altă lume.

" *Caziuc intrase printre primii în demascări şi a fost mult torturat de Prisăcaru şi Cantemir. Aşteptam însă în acel moment cu toţii înmărmuriţi, să vedem ce va face Ţurcanu. Acesta a cerut de la Prisăcaru să-i dea un ciomag şi să-i ude un şervet. S-a dezbrăcat până în cămaşă, şi-a suflecat mânecile cerând şi o funie. Dezbrăcat cum era mi-am dat seama cât era de voinic şi atlet. I-a legat picioarele lui Caziuc ordonând celor din comitet să se urce pe el şi să-l ţină de mâini şi de cap. A început să-l lovească la tălpi până ce acestea s-au detaşat de bocanci. În fine, i-a dat jos pantalonii, i-a pus şervetul pe fese şi a început să-l bată cu aceeaşi sălbăticie cu care îl mai bătuse odată şi Zaharia, în camera 3 subsol. Cu toate că-i curgea sângele şiroaie din fese, n-am auzit nici măcar un geamăt de la Caziuc. După ce l-a torturat, i-a dezlegat picioarele. Caziuc arăta ca mort; îşi pierduese cunoştinţa. Şi atunci Ţurcanu l-a prins de gulerul cămăşii şi l-a strâns ca un nebun: "Banditule, acum te omor!" Dar cum să-l mai omoare când acesta era deja pe jumătate mort. A continuat să-l strângă de gât sub privirile noastre îngrozite, lovindu-i faţa cu pumnul până a desfigurat-o. Toţi credeam că a murit Caziuc. Ţurcanu l-a luat însă de picior, târându-l după el, şi l-a aruncat pe ciment în colţul nostru. L-am văzut atunci pe Ţurcanu dezlănţuit şi turbat ca cea mai crudă fiară şi mi-am zis în sinea mea că numai o fiinţă umană în care sălăşluieşte duhul Satanei putea face aşa ceva. M-a cuprins o milă atât de puternică de Caziuc, încât îmi venea să mă duc şi să-i sărut picioarele şi rănile de pe el"* (p. 99).

Şi din nou, aiurea, şeful reeducărilor îşi redobândeşte trăsăturile alternate, gigantice dar şi demne de evlavie: " *Cum mergeam spre cameră deodată, ca un trăznet, simt o mână ca de Goliat care-mi înşfacă gâtul, pe la ceafă. Mi s-a oprit respiraţia de spaimă. Simţind apoi slăbirea strânsorii m-am întors şi ...ce-mi văd ochii! O namilă de om, îmbrăcat într-un cojoc de santinelă până la pământ, având un smoc de chei în mâna dreaptă. Era Ţurcanu în persoană. Astfel îmbrăcat arăta şi mai voinic. Parcă era Mihai Viteazul. (...) Cu o voce de tunet îmi zice: "Vino încoace banditule, că te omor". Cu o expresie a feţei pe care nu i-o mai văzusem niciodată, a unui diavol care te înspăimânta, te băga în pământ"* (p. 150).

La nici un alt autobiograf din cei citiţi nu vom întâlni atât de bogate reluări ale portretului lui Eugen Ţurcanu, variante pe aceeaşi temă şi în aceeaşi tonalitate, totuşi mereu proaspete.

A fi înclinat să-ţi portretizezi semenii presupune să-i şi iubeşti, ori, măcar, să fii suficient de generos încât ...să le recunoşti existenţa şi ea să te intereseze (se cade să cădem de acord că aceasta nu este nici comun, nici la îndemâna oricui). Dumitru Gh. Bordeianu, cu toate asprimile (şi ce

puţin spus este!) vieţii duse în acea perioadă, rareori scapă din vedere persoanele din jur (şi totuşi pe câţi nu-i pierde din atenţie, ca existenţe fizice! Numai că suntem datori să ţinem seama de condiţiile când îi observa, condiţii, în cele mai ample perioade de timp, în care abia mai ştia de sine însuşi, datorită torturilor, a foamei endemice, a groazei. După cum face acum, când scrie, efortul de a şi-i rememora pe Ţurcanu, pe Zaharia (întâlnit mai jos) şi pe ceilalţi călăi, poziţionare psihologică deosebit de costisitoare pentru echilibrul precar redobândit cu trude imense, cu zmulgerea din sine însuşi, pentru a izbuti să-şi supravieţuiască în chip aproape firesc între semeni ce nu pot pricepe nimic din trecutul lui, la fel este izbit - şi vrea să ne transmită descoperirea sa - şi de cei curaţi (de câte ori nu-i citează pe eroi, pe cei opunându-se cu toate forţele cerinţelor reeducatorilor), cum este cazul portretului moral ce i-l zugrăveşte pe multe pagini şi cu multiple mijloace lui Gheorghe (Gicu) Jimboiu, ceea ce-i prilejuieşte (evenimentul fiind intim legat de cunoaşterea acestuia) să-şi explice şi restaurarea păcii de Sus în sine, irosin du- se - până aici - amarnice luni şi ani de pierdere a încrederii în puterea proprie de a-l regăsi pe Dumnezeu.

" *Jimboiu nu trecuse prin demascări la Piteşti, deoarece, fiind crunt torturat în timpul anchetei la Braşov, ca student la Academia Comercială din acest oraş, a ieşit din anchetă grav bolnav de tuberculoză şi ficat. În această stare a fost dus la penitenciarul sanatoriu pentru tuberculoşi din Tg. Ocna, pe valea Trotuşului în Moldova.*

Rămas de mic orfan de tată, a fost crescut de mama lui care a renunţat să se mai căsătorească, trăind în cea mai pură credinţă ortodoxă. Pe această zestre sufletească s-a mai adăugat şi educaţia lui legionară, în Frăţiile de Cruce, fiind direct sub influenţa celui ce a rămas un mit pentru toţi cei care l-au cunoscut, studentul legionar Valeriu Gafencu, condamnat şi pe timpul lui Antonescu" (p. 67).

Pentru mai buna dezlegare de către cititor a caracterului lui Jimboiu, Bordeianu se opreşte asupra lui V. Gafencu - figură aleasă a trăitorilor creştini din lumea temniţelor. Sar peste acele rânduri, socotind că spusele privitoare la subiectul portretului sunt suficiente pentru caracterizarea lui.

" *Un tânăr curat trupeşte şi sufleteşte, înzestrat cu o mare blândeţe şi bunătate. Este singura fiinţă pe care am întâlnit-o care n-a spus niciodată că suferă de foame. Avea o dragoste de oameni indiferent cine erau ei, prieteni sau duşmani, dusă până la sacrificiul de sine. Faţă de duşmani şi faţă de cei care l-au chinuit şi continuau să o facă, avea o înţelegere care raţional nu se putea explica. Era atât de convins de misiunea lui pământeană, de a trăi şi de a face binele, încât parcă venea din altă lume. Dacă nu l-aş fi cunoscut pe acest tânăr m-aş fi îndoit de multe lucruri sau nu le-aş fi crezut.(...)*

Jimboiu, cum numai sfinţii au înţeles, s-a identificat cu chemarea pe care ne-o face Fiul lui Dumnezeu, nouă oamenilor: "Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi Eu vă voi da odihnă."

Din momentul în care l-am cunoscut pe Jimboiu, n-am mai citit Vieţile Sfinţilor ca pe o lectură oarecare. Cunoscându-l pe el, orice îndoială, orice suspiciune că au existat şi mai există sfinţi pe pământ a fost spulberată pentru totdeauna din sufletul meu. Acest martir, cu fizicul lui

de sfânt bizantin, a fost pentru mine modelul de neegalat a ceea ce trebuie să fie şi să facă omul pentru mântuirea lui şi a neamului care l-a conceput.
(...) Nu găsesc cuvinte să-mi exprime veneraţia şi admiraţia pentru acest tânăr martir legionar.(...)Toate cele de mai sus se pot rezuma la o propoziţie: un înger cu chip de om.
Din clipa când l-am cunoscut pe Jimboiu trăiesc cu impresia că am stat de vorbă cu îngerii. A fost un tânăr desăvârşit din toate punctele de vedere conform imperativului: "Fiţi desăvârşiţi precum Tatăl vostru Cel Ceresc desăvârşit este". Şi am convingerea fermă că existenţa oamenilor pe pământ şi relaţiile dintre ei nu sunt întâmplătoare. Se întâlnesc şi se cunosc pentru a se urî şi a-şi face rău unii altora, a face binele reciproc, a se mântui sau a-şi pierde sufletele. În relaţiile dintre oameni "valenţele sufleteşti" asemănătoare se atrag iar cele contrarii se resping" (vol. II, p. 68-69).
Trecând peste momentele biografice ce l-au mutat în camera unde se afla şi Gheorghe Jimboiu, ajungem la intervenţia acestuia în existenţa sa duhovnicească, o intervenţie ca a unui mesager al Proniei, după cum îl înfăţişează şi cuvintele sale de până aici.
" *Când am făcut cunoştinţă cu acest tânăr nu i-am reţinut numele. (...) şi în mişcarea mea prin cameră am observat că acest tânăr mă urmărea cu privirea. La un moment dat m-a şi surprins uitându-mă la el. A trebuit atunci să mă reazim de perete ca să nu-mi pierd echilibrul. Ceva inexplicabil îmi cuprinsese sufletul şi parcă o forţă contrară voinţei mele se opunea acestei priviri. Am tresărit şi mi-am dat seama atunci că un duh, contrar cu cel care mă poseda îmi răvăşea sufletul. Nemaiputându-mă mişca prin cameră şi simţindu-mă foarte epuizat, m-am întins pe prici. Faţa îmi era ca de mort, sângele dispărând parcă din obrazul meu. Observându-mi paloarea feţei, camarazii m-au întrebat ce este cu mine. Le-am răspuns că nu mă simţeam bine. Noaptea care a urmat a fost pentru mine o noapte pe care nu o voi uita niciodată. Duhul Satanei care mă stăpânea, mă tortura şi mă îngrozea, probabil că nu mai putea suferi privirea cu care Jimboiu (...) se uita la mine."*
Cititorul a remarcat tehnica interesantă de a-l portretiza pe noul coleg prin propriile trăiri ale autorului. Din ele derivă forţa morală a celuilalt, destul de mare ca să provoace starea de leşin.
"A doua zi dimineaţa Jimboiu s-a apropiat de mine şi m-a invitat la el pe prici, să stăm de vorbă. Duhul care mă stăpânea mă oprea să fac acest pas dar gestul lui Jimboiu - mă luase de mână - m-a făcut să-l urmez. Primul cuvânt pe care mi l-a adresat a fost: "Frate, eşti bolnav; nu te teme însă şi ai încredere în mine. Deschide-ţi sufletul şi spune-mi tot ce ai pe inimă; poate voi fi în stare să te ajut cu ceva". În câteva cuvinte i-am spus tot ce aveam pe conştiinţă. Şi la destăinuirea mea el mi-a spus: "Ai greşit grav înaintea lui Dumnezeu, de ce nu ai încercat totuşi să te rogi mai departe şi în Piteşti?". Răspunsul meu a fost că nu ştiam cine m-a oprit. A continuat întrebându-mă dacă îmi fac rugăciunea. O fac dar nu simt nimic; mi-e inima de piatră, a fost răspunsul meu. "De când te rogi, i-ai cerut iertare lui Dumnezeu?" La răspunsul meu negativ, a continuat: "De plâns, ai plâns?". Din nou, nu. "Aş vrea să ştiu şi eu cum te rogi". După ce i-am spus rugăciunea cu care mă rugam, mi-a răspuns că mă rog bine.

Simt însă că m-a părăsit Dumnezeu. "Nu-l ofensa pe Dumnezeu, El nu te-a părăsit, tu L-ai ofensat", m-a apostrofat.
După acest schimb de cuvinte credeam că am vorbit cu un înger, căci puterea care emana din el, redusese la tăcere duhurile ce mă chinuiau. Şi de atunci m-a invitat în fiecare zi să stăm de vorbă. Dându-mi seama ce fel de om este şi cât de mare putere spirituală avea, l-am implorat să se roage şi el pentru mine. "Eu am să mă rog, mi-a răspuns el, dar trebuie un efort personal. Ofensa adusă lui Dumnezeu nu se poate şterge decât cu lacrimile căinţei. Numai când te vei ruga cu lacrimi şi te vei căi de ofensa adusă lui Dumnezeu şi îţi vei cere iertare, Dumnezeu îţi va auzi glasul şi te va ierta".
(...) Timpul care a urmat îl foloseam discutând cu Jimboiu. Cu cât însă discuţiile durau în timp, cu atât violenţa torturii mele era de nesuportat. Aşteptam în fiecare zi când mă trezeam din puţinul somn să mă tr ezesc nebun. Lucru paradoxal, gândirea şi puterea mea de judecată funcţionau în mod normal şi eram conştient de starea în care mă aflam şi asta îmi făcea mult rău" (72-73).
Abia acum - din felul cum s-au grupat citatele (prin care urmăream arta portretistică) - s-a făcut limpede tipul de carte reprezentat de mărturisirile lui Dumitru Gh. Bordeianu: este urmărirea căderii şi reînălţării sufleteşti a creştinului, în condiţiile speciale ale contactului direct cu forţele răului şi ale îndrăcirii, o mărturie despre iad, coborârea şi ieşirea din el; de fapt, singura carte despre detenţie ce constituie, în acelaşi timp, o carte pioasă (ca gen). Dar şi un itinerariu şi ghid al psihologului, printre meandrele suferinţelor mai mult sau mai puţin limpezite ale căutătorului de Dumnezeu.
Întru completarea portretului lui Gheorghe Jimboiu, până a reveni acesta în cadrul acţiunii, să acordăm puţin interes celor ce se petreceau cu prilejul Paştilor din anul 1954 în inima autorului, ca rezultat al dezumanizării sale în demascări, ele constituind preludiul reapariţiei triumfale, prin blândeţe şi ceresc, a personajului pictat.
" *Era în Sâmbăta Paştelui. Cu o zi înainte m-am rugat lui Dumnezeu, atât de adânc cum poate nu am făcut-o niciodată în viaţa mea, trăind însă şi disperarea că rugăciunea nu-mi fusese ascultată. La limita disperării, nu aş putea descrie, îmi lipsesc cuvintele, starea mea din acele momente. Sâmbătă seara deci, pe la orele zece, când a sunat stingerea, m-am întins pe prici. De câteva nopţi nu-mi mai găseam somnul. Spre miezul nopţii ceva m-a îndemnat să mă dau jos de pe prici şi să mă mişc prin cameră. M-am apropiat de geam şi în clipa aceea am auzit clopotele bisericii din Gherla sunând orele douăsprezece, şi anunţând slujba Învierii. Sunetul clopotelor mi se părea venind din altă lume, atât era de armonios. Am căzut atunci în genunchi în faţa geamului şi cu mâinile încrucişate ca pentru rugăciune, am strigat din adâncul sufletului meu: "Doamne Isuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, mărturisesc şi recunosc că Te-am ofensat, dar Tu Doamne ştii că am ajuns la limita suferinţei, încercării şi răbdării. Nu mai pot suferi! Fă din mine ce vrei Tu! Eu am fugit de la Tine, Doamne, dar mă rog Ţie din toată fiinţa mea, de este cu putinţă, iartă-mă şi învie sufletul meu pentru că eu cred nelimitat în Invierea Ta".*
În clipa aceea, cum stăteam în genunchi cu mâinile încrucişate şi ochii aţintiţi printre gratii, toată fiinţa mea s-a cutremurat şi din ochii mei au

început să curgă şiroaie de lacrimi. Printre lacrimi atât doar am mai putut rosti: "Doamne, fie-ţi milă de mine!". N-am apucat să termin aceste cuvinte, că tot corpul meu a fost cuprins de un tremur şi o zvârcolire ca la posedaţi şi am simţit cum din sufletul şi trupul meu a ieşit şi m-a părăsit o forţă. Era duhul Satanei care mă muncise şi mă stăpânise, timp de patru ani de zile. Îndrăznesc să asemăn vindecarea mea, pentru că vindecare a fost, cu ispăşirea unui om care duce o mare povară în spate, care cade sub greutatea ei, nu se mai poate ridica şi în acel moment cineva îi ia greul, acela simţindu-se după aceea, dintr-o dată, atât de uşor de parcă ar zbura. Aşa m-am simţit şi eu îndată ce acea forţă satanică m-a părăsit. Am căzut cu capul pe ciment, leşinat, cu cămaşa udă de transpiraţie şi lacrimile nu mai încetau să-mi cadă şiroaie. Mi-am simţit fruntea udată de lacrimile căzute pe cimentul rece, şi le-am sărutat. Erau lacrimile căinţei pe care Dumnezeu binevoise să le primească, iertându-mă de ofensa pe care I-o adusesem. În patru ani de chin eu nu vărsasem o lacrimă, dar acum sufletul îmi era scăldat în baia căinţei şi a minunii lui Dumnezeu" (vol. II, p. 75-76). E.T.A. Hoffmann nu ar fi pus pe hârtie în chip mai impresionant aceste neobişnuite dezvăluiri.
Amintirea continuă tot astfel puţin încă; este o splendidă uvertură duhovnicească înainte de revenirea la finalizarea portretului rembrandtian al lui Gheorghe Jimboiu, cu lumini de aur strigător îmbrăţişate de clar-obscur şi bezne.
" *M-am ridicat de pe ciment şi, ca o apariţie din lumea visurilor, în faţa mea stătea Jimboiu. L-am îmbrăţişat, grăind din toată inima mea creştinescul: "Hristos a înviat!". "Adevărat a înviat" a fost replica lui, plină de duioşie. Am plâns o vreme, amândoi. În viaţa mea n-am simţit pe nimeni aşa de aproape ca, în acea clipă, pe Jimboiu. Trăiam amândoi bucuria vindecării şi învierii mele. Am vrut să-i mulţumesc pentru preţioasa îndrumare pe care mi-a arătat-o dar el s-a mulţumit să grăiască: "Lacrimile tale au fost primite de Dumnezeu şi mila Lui te-a vindecat. De când te-ai dat jos de pe prici am văzut tot; nici eu nu dormeam. Mă bucur din toată inima pentru tine".*
Se făcuse ziuă şi cei din cameră s-au sculat, în timp ce soarele lumina camera. Pe mine lumina Învierii mă scălda în razele ei. Eram un alt om, pentru că "pierdut am fost şi m-am aflat, mort am fost şi-am înviat"" (vol. II, p.76-77). Pagină a unui posibil Pateric al temniţelor româneşti!
Talentul aducerii în faţa ochilor noştri cu pregnanţă a celor văzute, nu se opreşte la evocarea unui singur personaj, în cazul lui Dumitru Gh. Bordeianu. Cu o intensitate identică el ştie creiona personaje multiple, în mişcare răvăşită.
" *Înainte ca Ţurcanu să plece atunci din camera 2 parter, i-a cerut lui Prisăcaru şi celor din echipa lui să vină la camera 4 spital, unde au stat vreo două ore. Când cei trei din comitetul de tortură* (care era completat cu Virgil Bordeianu şi Cantemir; n. n.) *s-au întors în cameră, erau toţi schimbaţi la faţă. O furie demonică le stăpânea fiinţa. Ca stăpâniţi de delirul nebuniei, abia intraţi în cameră, au şi pus mâna pe ciomege strigând la ceilalţi să iasă dintre paturi şi să se grupeze lângă uşă, aşezaţi pe două rânduri şi împărţiţi în două grupe. Celor întinşi pe paturi le-au spus să stea pe loc, iar celorlalţi, dându-le câte un ciomag, le-au ordonat să se lovească unul pe altul, până ce nu vor mai putea. Aceasta, desigur,*

în urma ordinului primit de la Ţurcanu. Eram atent să văd dacă mai era cineva care nu voia să lovească." (Este remarcabilă capacitatea de abstragere din furia demenţială a clipei, capacitate de care dă dovadă memorialistul, împotriva orbirii cugetului produsă de spaimă; n. n.) *"Şi, spre surprinderea mea, afară de cei doi elevi, care nu-l bătuseră pe Comşa, mai erau vreo cinci, şase tineri, dintre care cunoşteam şi eu pe unul, care nu au acceptat să lovească. Prisăcaru le-a spus acestor tineri refractari să treacă lângă uşă, unde au fost bătuţi atât de crunt că nu se mai puteau mişca. Ceilalţi s-au bătut între ei până la sânge. Prisăcaru, după ce a considerat că era îndeajuns a ordonat oprirea bătăii. Spectacolul acesta ne-a cutremurat pe cei de pe ciment într-atât, că nu mai ştiam ce să credem. Cei 30 care se năpustiseră asupra noastră, sunt puşi acum să se omoare între ei; Doamne Sfinte! Ce spectacol, ce grozăvie!"* (p. 95). Nu culoarea, nu vocabularul ales, nu înşirarea verbelor de acţiune conduc la sentimentul puternic ce se dagajă din cele două paragrafe, ci simpla enunţare a faptelor. Ea este suficientă să se creeze impresia goyescă a panoramei.

Memoria extrem de precisă a scriitorului ne aduce în faţa ochilor un caz în care atitudinea datorată nepierderii conştiinţei de sine, nici a acribiei de a distinge cea mai importantă necesitate a momentului, ajung pe culmile eroismului cel mai modest de închipuit, într-o relatare în care umorul involuntar (Eugen Negrici a definit conceptul) se îmbrăţişează cu terifiantul.

Nicolae Popa refuza să-şi bată codeţinuţii. La o intrare în cameră a lui Ţurcanu, Zaharia a raportat cazul. " *Ţurcanu s-a îndreptat apoi spre prici, i-a făcut semn lui Popa să vină la el, l-a înşfăcat de gulerul hainei şi i-a dat o palmă peste obraz cu atâta putere încât i-a luxat mandibula, desfigurându-l. Popa nu era filozof, însă el s-a comportat în acel moment ca sclavul Epictet. Simţind că nu mai putea închide gura, cu o voce blândă şi pronunţând foarte greu cuvintele, l-a rugat pe Ţurcanu, zicându-i: "Domnule Ţurcanu, vă rog respectuos să binevoiţi să-mi daţi o palmă şi de partea cealaltă, poate o să-mi puneţi falca la loc". Foarte curios pentru acest monstru, care era Ţurcanu, a fost atunci faptul că, uitându-se la Popa şi auzind cele spuse, a zâmbit, spunându-i şi el: "Hai, Nicolae, să încerc". Şi cu o mână i-a ţinut partea luxată iar cu stânga i-a articulat o palmă puternică din partea opusă. Nicolae apropiind maxilarele a constatat că mai rămăsese un mic spaţiu între ele. De aceea l-a rugat să-i mai dea încă o lovitură sub mandibulă, ca să i-o apropie de maxilarul superior. Ţurcanu i-a mai dat atunci una şi înfăţişarea lui Popa a revenit la normal. Cum această operaţie a fost făcută de un călău şi nu de un specialist ortoped, Nicolae a rămas pentru toată viaţa cu o mică deficienţă: când maxilarele se apropiau, în regiunea molarilor se observa o mică distanţă între ele. De aceea Nicolae mesteca arpacaşul cu dinţii şi nu cu măselele"* (p. 127-128).

Moartea, oricât de înmărmuritoare, în cuvintele lui Bordeianu e concretă ca în realitatea cumplită din ceasurile când a intervenit. Cele ce urmează vin după punerea în pagină a unei îndelungate torturi. " *Pintilie avea un fizic delicat şi de aceea loviturile pe care le-a îndurat i-au fost fatale. (...) Pe corp nu i-am văzut rănile, căci nici unul dintre noi nu a avut voie să-l dezbrace. La baie n-am fost timp de şase luni ca să ne vedem rănile şi să*

le putem denunţa mărturisind. Cămaşa şi izmenele lui erau lipite de corp, doar capul i se putea vedea, un cap desfigurat şi tumefiat, cu ochii abia vizibili, ascunşi în fundul orbitelor. În urma bătăilor, cât a ţinut degradarea cu fecalele (obligaţia de a şi le mânca; n. n.) *şi până în ziua când Pintilie şi-a dat sfârşitul, majoritatea dintre noi nu era decât o masă de carne sângerândă şi tumefiată, pe care o simţeam abia când ni se lipeau cămăşile şi izmenele de corp.*
Iată şi lovitura de graţie în jertfa lui Pintilie. Zaharia (şeful comitetului de reeducări din acea încăpere; n. n.) *a plecat dimineaţa din camera noastră. S-a întors după puţin timp şi a început să fredoneze câteva cântece* (această manie inexplicabilă îl caracteriza, astfel 'încălzindu-se' pentru chinurile pe care intenţiona să le aplice; n. n.) *, s-a dezbrăcat de cămaşă şi a venit în faţa lui Pintilie, care era lângă mine. L-a întrebat încă o dată dacă mai crede în Dumnezeu şi în Legiune. Pintilie, care era atât de slăbit că nu mai putea mişca, a mai avut puterea să clatine din cap un "da" categoric. Atunci, demonii care-l stăpâneau pe Zaharia s-au năpustit asupra lui, şi l-a lovit timp de o oră cu toate instrumentele de tortură, până când nu mai semăna a om. Apoi l-a aruncat pe prici, unde nu mai putea sta decât rezemat de mine şi de Tudose. După această ispravă, Zaharia a plecat din cameră, să raporteze lui Ţurcanu şi Zeller că ordinul lor a fost executat.*
În acest timp, Pintilie a avut o revenire spirituală care ne-a îngrozit. În clipa aceea sufletul lui călătorea parcă printre aştri. Iată ultimele lui cuvinte, care îmi sună şi azi în urechi, şi-mi vor suna până voi închide ochii. "Văd printre aştri..." apoi şoptit, încât nici eu, nici Tudose sau Gelu Gheorghiu nu am putut desluşi ce spunea. "Am ajuns în galaxia lui Halas şi văd..." Şi vocea lui a încetat. În acel moment am fost convins că Pintilie înnebunise, şi aşteptam cu toţii să-şi dea sufletul. În camera 3 subsol domina tăcerea, groaza înaintea morţii.
Trăiam şi noi acum cu frica şi groaza că vom înnebuni înainte de a fi ucişi, ca Pintilie.
(...) Pintilie nu se mai sprijinea de mine şi Tudose, nu mai răsufla, era căzut cu faţa pe prici. Am imaginea clară a momentului când a fost tras de un picior de pe prici, şi a căzut ca un buştean pe ciment, iar apoi a fost tras de picior şi scos afară" (p. 142-143). Vizualul şi auditivul, mişcarea şi staticul, lumea exterioară şi cea interioară, raţionalul şi iraţionalul, nararea şi cuvântarea, toate concură în aducerea tragediei desfăşurate în faţa privirilor lăuntrice ale cititorului.
Aş insista puţin asupra metehnei-semnal a gorilei cântătoare Zaharia, cazul fiind ieşit din comun prin jocul scenic al personajului, ce-l binedispunea, în mod paradoxal, pentru o comportare categoric opusă. Să fie vorba despre un cinism feroce? Să fie vorba despre tentativa lui de a uita, cu o clipă înainte, ceea ce se pregătea tocmai să făptuiască? Să fie vorba despre un mijloc de a-şi aduna curajul necesar pentru a-şi duce misiunea barbară la bun sfârşit? În cazul său e ilustrată zicala: extremele se ating, mai bine decât în orice alt exemplu. Cât despre minunile spiţei, care şi-au ştiut înălţa sufletele până în zona creativităţii celei mai diafane, aceea a exprimării prin inefabil, a exprimării muzicale, câtă ruşine trebuie să resimtă aflând în ce chip le era folosită inspiraţia, dacă le-ar parveni această informaţie...

" *Zaharia (...) n-a mai întrebat pe nimeni nimic, ci a aruncat ciomagul pe prici şi ca de obicei a început să fredoneze sau să fluiere diferite melodii, care de care mai plăcute. Am mai spus că, atunci când cânta, faţa i se transforma în faţă de om, dar din momentul când înceta, ea devenea bestială că îţi era groază să-l priveşti. Ura, revolta, mânia, cinismul şi bestialitatea de lup încolţit gata să-şi sfâşie victima, toate i se citeau pe chip. Dezlănţuirea lui Zaharia se manifesta apoi cu o putere fizică care nu mai era a lui, ci a demonilor care îl posedau. Dezbrăcat de cămaşă şi cu ciomagul pe care-l schimba cu centironul sau cu biciul, a început să ne zdrobească pe toţi în aşa hal, de parcă am fi fost nişte buşteni de lemn. După stingere, Zaharia a făcut singur, toată noaptea de planton, fredonând sau fluierând un repertoriu foarte bogat de arii"* (p. 131). Ce a urmat nu mai contează, ci doar legătura dintre 'pregătire' şi explozie. Despre ce elevi a fost vorba cu câteva pagini mai sus şi care este însemnătatea lor în economia mărturisirilor? Pomenirea lor aduce în primul plan poate cea mai interesantă observare de sine a autorului, aceea a decăderii personale comparată cu tăria altora din jurul său şi a redobândirii de sine.

Trebuie să ne întoarcem din drum în prima cameră unde a fost el depus în penitenciarul Piteşti, celula 18; acolo a vieţuit alături de Costache Oprişan, şeful Frăţiilor de Cruce pe ţară şi de Alexandru Munteanu, şeful studenţilor legionari de la Facultatea de Teologie din Sibiu. Pentru a înţelege cele ce au urmat, este necesar să aflăm că cel dintâi, student la Facultatea de Litere şi Filosofie din Cluj, fusese în Germania, unde îşi dedicase timpul studiului, şi reprezenta o capacitate rar întâlnită la tinerii de vârsta sa. Cei doi colegi l-au rugat să atace pentru ei o introducere în istoria filosofiei. " *Expunerile lui erau făcute de la suflet la suflet şi atât de plăcute şi atrăgătoare, încât opt ore pe zi, parcă uitam de foame şi de lumea de afară.*

Cele 11 luni, cât am stat cu Oprişan în celulă, au fost pentru mine lunile cele mai plăcute din închisoare" (p. 69), deci din toată detenţia, recunoaşte cu căldură şi sinceritate înduioşată autorul.

Conduşi în camera demascărilor, supuşi unei torturi permanente timp de o săptămână, preschimbaţi în carne hăcuită şi zoi de sânge, " *în sâmbăta care a urmat s-a produs şi inevitabila cădere"* (p.90). Costache Oprişan fu legat de picioare cu o funie. Munteanu primi un ciomag şi, la poruncă, izbi în tălpile celui întins - acestea îi fuseseră indicate, restul corpului nemaiputând primi nici o lovitură -, izbi fără prea multă vlagă, deoarece nu mai avea putere. Iosub urmă la rând să-şi lovească prietenul. O făcu în câteva rânduri. " *După aceea a scăpat ciomagul din mână spunând că el nu mai poate lovi. Atunci s-a repezit la el Cantemir, l-a lovit cu un centiron peste cap şi cu pumnul în burtă. Iosub s-a prăbuşit şi a fost dus în lovituri de picior până în colţ* (...) .

Acum îmi venea rândul mie. Când mi s-a dat ciomagul în mâini (nici atunci şi nici altă dată nu mi-am amintit ce am gândit şi judecat în acea clipă) l-am auzit pe Prisăcaru strigând: "Loveşte-ţi mentorul, banditule, că te-a învăţat filosofie, că este un mare şef legionar ". (...) Lunguleac s-a apropiat de mine şi m-a izbit în faţă cu atâta putere, că din câteva lovituri m-a doborât la pământ. Apoi tot el mi-a pus ciomagul în mână, zicându-mi: "Loveşte-ţi profesorul, banditule, că de nu, te omor eu aici".

Ştiu că am lovit dar nu în faţa ameninţării ci a confuziei care mă învăluise, incapabil fiind de a mai gândi şi raţiona. (...) Am lovit omul pentru care aş fi fost capabil să merg la moarte. Cu voie sau fără voie, încet sau tare, nu mai are importanţă, ci faptul că am lovit contează şi de aici a început căderea" (p. 91). Crearea acelei "confuzii" speciale duce la formarea 'mediului raţional' în care se poate naşte 'obedienţa' de robot. Asistăm, datorită preciziei analizei la care s-a supus Dumitru Bordeianu ulterior, la fracţiunea de secundă când omul e deposedat de sine însuşi şi devine unealtă perfectă o voii potrivnice aparţinând altcuiva.
Veni momentul să lovească şi Comşa. Refuză! " *Refuzul lui de a-şi lovi şeful şi camaradul i-a zguduit pe toţi (...). Atunci i s-a ordonat lui Oprişan să-l lovească pe Comşa. Acesta a zis că nu este capabil nici să ridice braţele şi deci nu putea să-l lovească. În urma acestui dublu refuz, Comşa a fost legat de picioare şi au fost chemaţi unii dintre elevii de liceu, fraţi de cruce, să-l lovească. În urma gestului de mai înainte al lui Comşa, doi dintre elevi au refuzat ordinul"* (idem). Împreună cu Comşa suferiră purgatoriul.
Important pentru ceea ce urmărim este reacţia lui Bordeianu, în ea căutând trăirile sutelor de tineri care s-au văzut aruncaţi în afară din ei înşişi, în hăul descompunerii morale, de care suntem apţi toţi, fără a fi conştienţi de aceasta.
" *Nu ştiam ce înseamnă să mă revolt împotriva mea însumi, dar văzând gestul lui Comşa şi al lui Oprişan, şi mai ales al celor doi elevi, m-am revoltat pentru prima oară împotriva mea şi m-am desconsiderat ca nimeni altul; fusese de fapt începutul căderii mele.(...) Dacă n-ar fi fost atitudinea* (...lor) *, aş fi putut crede că toţi studenţii au fost nişte criminali. Comşa, Oprişan şi cei doi elevi m-au trezit la cea mai crudă realitate"* (p. 91-92).
Şcoala caracterului (ce cumplită era ea în acele condiţii, pe buza morţii!) nu se încheiase. " *Se zice că prima greşeală este cea mai grea de făcut, pentru că în momentul când ai făcut-o, lanţul greşelilor a fost declanşat şi căderea nu mai poate fi oprită.*
În mintea mea se desfăşura un proces, al cărui conţinut era următorul: dacă Ieronim Comşa, Costache Oprişan, precum şi cei doi elevi, au avut curajul şi tăria să refuze de a lovi, iar eu m-am supus ordinului din slăbiciune şi neputinţă, însemna că eu voi ajunge chiar mai rău decât Virgil Bordeianu (tizul său; unul dintre călăii notorii ; n. n.) *. Şi în acele momente de descumpănire am jurat, în sinea mea, să încerc şi iarăşi să încerc, cât timp voi mai putea, să nu mai lovesc şi să cer numai ajutorul lui Dumnezeu, să mă întărească şi să-mi dea putinţa de a răbda"* (p. 92).
Una este decizia nobilă luată de a răbda şi alta este să ...te mai poţi răbda după cele săvârşite! " *M-am întâlnit cu Oprişan la Gherla, când lucram la ateliere. Îl salutam, cu un deosebit respect, dar nu m-am mai putut uita în ochii lui. În momentul când îl salutam şi el îmi răspundea, nu am avut tăria, nici curajul, să mă duc şi să-i cer iertare"* (idem).
Şi, pasul imens de reapropiere de acel sine însuşi ce îl reprezenta cu adevărat a fost străbătut. Când Străchinaru a fost pus să-l bată pe Bordeianu şi a refuzat, i s-a cerut, drept urmare, celuilalt să-l bată pe el. Iar Dumitru Bordeianu s-a învins şi a refuzat la rândul său să fie obedient. Ambii fură daţi pe mâna altora şi-şi încasară plata demnităţii. Între timp,

avusese exemplul a cinci elevi ce nu cedaseră îndemnului de a scăpa de tortură prin torturarea altora. " *Fiecare s-a comportat şi acţionat în funcţie de "genele" lui sufleteşti, de zestrea lui morală şi în primul rând de credinţa lui în Dumnezeu, de dragostea faţă de El şi faţă de semenul său"* (p. 96). Observaţia este capitală, fiindcă vine nu de la cineva care habar n-are ce au însemnat torturile reeducărilor, ci de la omul care a căzut şi s-a redresat, care a văzut sute de inşi căzând şi zeci care **n-au bătut** şi i-au devenit exemplu! Evoluţia trăirii poruncii lui Hristos, pentru Dumitru Bordeianu, în această relaţie, este atât de spectaculoasă încât, mai târziu, printre altele, a trecut şi prin următoarea cumpănă.
" *Într-o bună seară, aproape de ora nouă, s-a întors Zaharia de la camera 4 spital, fredonând câteva cântece. S-a oprit în dreptul priciului meu şi mi-a zis să-l urmez. M-a dus şi m-a instalat pe priciul comitetului de tortură, m-a legat de mâini şi de picioare şi s-a adresat celorlalţi: "Veniţi să vă îmbrăţişaţi camaradul, care v-a fost şef de cameră şi nu a vrut să bată". (...) Mărturisesc însă cu frica lui Dumnezeu că niciodată până atunci nu m-am simţit totuşi mai aproape de oameni şi mai afectuos faţă de ei, ca în acea noapte de neuitat. În loc să trăiesc ura şi răzbunarea, trăiam plăcerea şi satisfacţia - s-ar părea paradaxală - că cei care mă loveau nu o făceau din ură, ci pentru că erau înnebuniţi, constrânşi şi torturaţi să facă ceea ce făceau. În clipa aceea i-aş fi strâns în braţe şi le-aş fi sărutat rănile şi vânătăile de pe corp. Nu m-am uitat şi am închis ochii, să nu văd cine mă lovea, pentru că în aceleaşi împrejurări şi eu îl lovisem pe cel mai drag şi stimat camarad, pe Costache Oprişan, la camera 2 parter. Dimpotrivă, trăiam bucuria că trebuia să-mi plătesc slăbiciunea, cum spunea Bogdanovici înainte: "Frate, aşa se plătesc greşelile". Şi martor mi-e Dumnezeu că în acele momente nu aveam în sufletul meu nici cea mai mică urmă de ură, de desconsiderare, de repulsie sau vreo dorinţă de răzbunare faţă de camarazii mei; dimpotrivă, toţi îmi erau dragi aşa cum de puţine ori mi-a fost dat să simt"* (p. 167-168).
O săptămână a fost lăsat să i se vindece rănile, după care a fost bătut individual. S-au găsit iarăşi eroi ce au refuzat s-o facă. " *Cei care au acceptat nu au lovit nici unul cum li se ordona, ci dimpotrivă, eu îi rugam să lovească mai tare, iar ei, cu şiroaie de lacrimi pe obraz, executau ordinul neîntrecând însă nici unul măsura. Jumătate din cameră, cei care refuzaseră să mă lovească, au fost şi ei bătuţi crunt după aceea. Dar durerea mea pentru suferinţa lor întrecea cu mult suferinţa pe care mi-o pricinuiseră cei care mă loviseră. Cine ar putea crede sau înţelege că poţi iubi cu atâta afecţiune pe cel care ţi-a provocat atâta durere? Cei care n-au trecut pe acolo nu vor crede şi nu vor înţelege"* (p. 168).
Comentariul meu nu poate aduce nimic nou, fără să întunece oarecum lumina tainică degajată din aceste rânduri nepământeşti; ele şi multe altele mărturisind despre Piteşti şi Gherla se cuvine să intre în Vieţile Sfinţilor şi în orice scriere îndrumătoare pentru viaţa duhovnicească. După cum pe ele sunt datoare să se întemeieze elogiile supreme ce le-ar mai aduce literatura Omului în veac!...
Nu se poate să vorbim despre capacitatea autorului de a trasa etapele decăderii sale şi a tuturora dintre cei aflaţi în aceeaşi încăpere cu sine, fără să dăm curs şi citării a două torturi complet ieşite din comun,

anevoie de închipuit, ce au precedat demascările a tot ce ştiau despre alţi luptători cunoscuţi dar nedenunţaţi în anchetele Securităţii, deci rămaşi în libertate (interesul acelora care au iniţiat reeducările fiind să ajungă pe urmele lor şi să-i aresteze), despre tot ceea ce s-a discutat şi plănuit, eventual, prin alte celule pe unde au trecut şi oroarea de a mărturisi toate intimităţile personale, ale rudelor, ale cunoştinţelor (pentru umilirea publică definitivă a demascaţilor, să li se taie pentru totdeauna posibilitatea de a mai fi adoptaţi drept modele).
" *Iată în ce a constat această metodă de tortură, care a durat timp de o lună, cu foarte puţine intermitenţe. Tortura era aplicată fiecăruia după un anumit ritual căruia nimeni nu i se putea împotrivi, căci cel destinat supliciului era legat de mâini şi de picioare şi i se punea un căluş în gură, ca să n-o mai poate închide. Apoi i se turna pe gât până la un kilogram de zeamă de varză sau castraveţi, cu o mare doză de sare. Pentru a neutraliza orice reacţie, un membru din comitet se aşeza pe picioarele torturatului, un altul îl ţinea de cap în timp ce al treilea îi turna saramura pe gât. După o jumătate de zi aveai o senzaţie de sete îngrozitoare. Voi încerca să descriu folosind un limbaj cât mai potrivit cu situaţia, ca cititorul să-şi poată face o cât de vagă idee despre această tortură"* (p. 135; subliniem dorinţa autorului de a transmite cu exactitate cititorilor trăirile sale, cu toate că elaborarea textului nu atinge acest grad de claritate râvnit, după cum menţionam cu privire la ediţia iniţială, ceea ce nu înseamnă că, în multe pasaje, cum este şi cel de faţă, puterea evocării sale n-ar zgudui, în pofida stângăciilor şi a repetiţiilor ce nu dispar).
"Dacă puteam suporta foamea, bătaia, durerea altor torturi, în schimb setea era ceva mai presus de durere. Nu aveam altă apă să bem decât cea din felul de mâncare, care însă nu ne putea potoli setea. După trei-patru zile aveam toţi buzele uscate şi sângerânde, din cauză că ni le lingeam până ce crăpa pielea pe ele. Până şi limba era uscată din lipsă de salivă. În faţa ochilor defilau râuri, izvoare şi cascade de apă dulce care ni se revărsau în gură. Niciodată în viaţa mea nu am visat atâtea râuri, izvoare şi cascade frumoase ca cele ce mi se scurgeau în gură ca să-mi potolească setea. Poet de aş fi fost, nu aş fi putut găsi cuvinte prin care să-mi exprim fericirea ce mă cuprinsese în vis la vederea atâtor râuri şi izvoare. Ne-am deshidratat atât de mult încât feţele noastre aduceau a măşti mortuare. Doamne! Cât de cumplită şi epuizantă ne era setea!
Se apropia Crăciunul iar noi eram torturaţi de sete de mai bine de două săptămâni. Mulţi dintre noi am băut saramura fără a fi forţaţi, deoarece în timpul operaţiei forţate riscam să ni se scurgă în plămâni zeama. Până la urmă însă toţi beam porţia rezervată de parcă am fi băut apă dulce. Atmosfera din cameră se putea citi pe feţele noastre. Eram capabili atunci de orice şi atât de înspăimântători încât te întrebai dacă aveai în faţă fiinţe umane sau alte arătări. Nu mai aveam salivă în gură iar mucoasa bucală şi limba erau uscate şi crăpate că îţi venea să urli. Faringele, şi el uscat, te ardea ca focul dându-ţi incontinuu o senzaţie de vomă chinuitoare. Uneori aşteptam cu o deosebită nerăbdare să ne aducă şi zeama ca să ne mai potolească setea. Şi atunci, pentru a ne mări supliciul, au redus cantitatea de zeamă mărind însă cantitatea de sare, în aşa fel încât lichidul era un fel de pap. Groaza că nu puteam şti cât va dura această tortură pusese stăpânire pe noi. Ni se părea că nu avea nici

început nici sfârşit. Mulţi dintre noi ajunsesem la convingerea că ne vor ucide prin însetare, tortură mult mai groaznică decât foamea. Celelalte metode de tortură îţi provocau dureri şi suferinţe de nesuportat, dar tortura prin însetare era atât de chinuitoare că preferam de o mie de ori să fim bătuţi numai să ni se dea apă să bem. Cei din comitet, ca să-şi bată joc de noi, puneau apă într-o gamelă şi ne-o treceau pe la nas. Îmi amintesc de Fag Negrescu, care nu era legionar şi care era mult mai tânăr decât noi. Pe faţa lui se citea însă nebunia de care eram cu toţii cuprinşi. Când unul din comitet a trecut cu gamela de apă pe la gura lui Negrescu, acesta a sărit din poziţia şezând şi smulgând-o din mâna celui din comitet, a fugit cu ea pe prici. Până să-l prindă, băuse toată apa din gamelă. S-a ales cu o bătaie atât de cruntă că nu mai putea sta în nici o poziţie. Şi nici setea nu şi-a potolit-o, sărmanul, pentru că i s-a turnat imediat pe gât atâta saramură câtă apă băuse. Cumplită lecţie, ca nimeni să nu mai îndrăznească să repete gestul lui Fag (...).
În ultima săptămână, cei mai tineri dintre noi nu au mai putut suporta această tortură, nemaiputând sta nici în poziţia fixă. Îţi era mai mare mila de ei să-i vezi în ce stare ajunseseră. La o inspecţie a lui Ţurcanu, poate pentru că şi-a dat seama de starea în care eram, s-a uitat la fiecare cu privirea lui care te îngrozea şi, adresându-se întregii camere, a spus: "Ei bine, măi bandiţilor, aşa o să vă omor şi o să vă ţin numai în chinuri. Clasa muncitoare nu are milă; mila este o stare patologică a bandiţilor de creştini". Desigur că nimeni nu i-a răspuns. La plecare i-a şoptit ceva la ureche lui Măgirescu, Zaharia fiind absent. Nu am ştiut ce i-a spus, dar în zilele următoare nu ni s- a mai dat saramură iar masa a revenit la "normal", adică la starea de apă chioară care nu ne putea însă potoli setea. În seara de Crăciun această tortură a încetat.
(...) Celor mai tineri au început să le dea puţină apă, cu câteva zile înainte de încetarea satanicei experienţe.
(...) În ultima zi, Măgirescu şi Păvăloaia, în lipsa lui Zaharia, ne-au dat la fiecare câţiva stropi de apă, să ne mai potolim gura uscată şi crăpată. Dar setea a mai durat încă vreo săptămână, până ce organismul s-a desărat. Măgirescu, rămas singur în cameră, a venit o dată la mine, m-a luat şi m-a dus la tineta de apă îndemnându-mă să beau. Aşa am băut trei gamele pline şi dacă m-ar fi lăsat, cred că aş fi băut tineta întreagă" (p.135-137).
Crăciunul din 1950 aduse cu sine o culme a degradării victimelor, " *din domeniul patologiei"* , exclamă memorialistul, de ca şi cum cele relatate până acum ar fi fost roadele unor minţi sănătoase...
În dimineaţa celei dintâi zile a sărbătorii Naşterii Domnului, şeful comitetului, numitul Zaharia, *"a dat ordin ca de acum încolo în fiecare dimineaţă să luăm poziţia fixă pe prici, iar cei care aveau nevoie să iasă la urină şi scaun, nu o vor mai face în tinetă, ci în propria lor gamelă pentru mâncare. (...) După ce unii şi-au facut necesităţile în gamelele lor, Zaharia le-a ordonat să se aşeze pe marginea priciului, să-şi ia lingura şi să-şi mănânce fecalele. (...) Mulţi au refuzat să-şi mănânce fecalele iar alţii au avut reflexe de vomă de aveai impresia că-şi vărsau maţele din ei. (...) Unii dintre noi şi-au mâncat fecalele. (...) Din cauza refuzului altora, a început o bătaie cum numai în camera 2 parter trăisem. (...) Mulţi dintre noi am scăpat gamelele din mâini, murdărind în acelaşi timp şi priciul cu fecalele care degajau un miros greţos. Cei care vărsaseră fecalele pe ei*

au fost duşi la WC să-şi spele hainele pătate, iar fecalele căzute pe ciment au fost strânse cu pumnii şi aruncate în tinetă. (...)
Cei care au fost sortiţi să-şi mănânce fecalele, după bătăile pe care le-au îndurat, erau atât de schilodiţi, că stăteau ca nişte statui nemişcate pe priciuri. Au fost crunt bătuţi şi cei care au avut curajul să-l înfrunte pe Zaharia şi să-i spună că nici cei mai odioşi monştri n-ar fi fost în stare să-şi degradeze semenul într-un chip atât de bestial.
(...) Peste resturile de fecale rămase în gamelele noastre s-a turnat apoi zeama de toate zilele, obligându-ne să mâncăm aceasta scârboşenie. Cu toate că Pintilie şi Nedelcu au refuzat să mănânce, li s-a pus căluş în gură şi li s-a introdus acest amestec pe gât cu linguriţa.
(...) Pe cei ce ştiau să cânte colinde de Crăciun (...Zaharia) *i-a adunat pe priciul lung într-un colţ şi le-a distribuit la fiecare hârtiile aduse. Pe ele erau scrise, pe melodiile colindelor, cele mai scabroase cuvinte la adresa Fiului lui Dumnezeu şi la adresa Sfintei Fecioare Maria.*
(...) Au (...) refuzat să cânte aceste monstruozităţi: Pintilie, Nedelcu, Zelică Berza, Reus Gheorghe, Dinescu şi Gelu Gheorghiu. Toţi aceştia au fost supuşi pentru aceasta la groaznice bătăi, iar cântecele au fost intonate toate cele trei zile ale Crăciunului.
A doua zi de Crăciun ne-au obligat iar să ne facem nevoile în gamelele în care mâncam şi din acea zi blestemată şi până la Paştele lui 1951, nimeni dintre noi, afară de cei din comitet, n-a mai avut voie să-şi spele gamelele şi lingurile. De asemenea, apa din tinetă nu mai aveam voie să o bem din ceaşca de pe capacul tinetei, ci trebuia să turnăm apa din ceaşcă în gamela noastră înainte de a o bea. Mulţi dintre noi, ca să mai lungească timpul până când aveau să fie obligaţi să-şi mănânce fecalele rămase în gamelă, se abţineau să aibă scaun. Fapt ce a dus repede la constipaţie care a antrenat şi alte complicaţii grave.
Tot a doua zi de Crăciun mi-a venit şi mie rândul la această degradantă încercare. (...) Ca şi în prima zi, unii dintre noi au avut o puternică reacţie de vomă numai văzând în gamelele din care trebuiau să mănânce, aceste dejecţii. Unii au încercat să-şi închidă ochii, ţinându-se cu mâna de nas, iar alţii n-au putut lua nici măcar o lingură. (...) Oricât am fost silit şi bătut şi oricât aş fi încercat, reflexul de vomă a fost mai puternic şi m-a împiedicat să înghit propriile mele fecale. (...) Până la a treia zi de Crăciun n-a scăpat unul fără să treacă prin această siluire.
(...) În zilele următoare s-a procedat în acelaşi fel şi cu urina, cu rezultate mai eficace. Culmea degradării a fost atunci când o parte din noi au fost forţaţi să mănânce fecalele altuia (...) Unii dintre noi au preferat să mănânce propriile fecale, pentru a nu fi obligaţi să le mănânce pe ale altuia. Această siluire paranoică a durat vreo trei săptămâni, iar pentru alţii câteva luni, timp în care am fost atât de crunt bătuţi pentru că refuzam să ne supunem, încât aceste săptămâni au fost pentru noi începutul unui delir colectiv.
Anul Nou 1951, după mărturisirile de mai sus, refuz să mi-l mai amintesc. În aceste săptămâni de oroare, Pintilie şi Nedelcu au fost atât de sălbatic torturaţi, că primul a murit iar celălalt a înnebunit (p.138-141).
Nu are rost să ducem mai departe această investigare a scrierii lui Dumitru Gh. Bordeianu. Este memorialistul reeducărilor cel mai patetic, cu darul cel mai bogat al evocărilor, fie umane, fie de trăire, el este cel

mai subtil observator al drumului încâlcit străbătut de psihicul uman în căutarea de sine, iar truda sa în redactare a fost pe deplin răsplătită prin opera sa, care a primit şi generoasa stilizare a profesorului şi romancierului Marcel Petrişor, devenind astfel mai accesibilă lecturii.

Un memorialist elegant şi sobru: Viorel Gheorghiţă

"O *anumită sfială a mărturisirii m-a stăpânit de copil. Mă stăpâneşte şi astăzi"* (p. 7), îşi avertizează Viorel Gheorghiţă cititorul în: " **ET EGO. Sărata. Piteşti - Gherla - Aiud. Scurtă istorie a devenirii mele** " [Timişoara; Editura Marineasa; 1994]. Totuşi, faptul că " *ideea culpabilităţii generale a şi fost vehiculată, la noi* (e vorba despre repetate afirmaţii în acest sens ale lui Gabriel Liiceanu şi ale altora; n. n.) *, tăcerea victimelor fiind explicată prin ea"* (p. 9), Viorel Gheorghiţă purcede la înşiruirea amintirilor, nu ca o mărturie, ci ca o mărturisire. Însă aduce o precizare ce *priveşte modul de realizare a mărturisirii, de validare a ei ca mărturie în cadrul unui proces. Fiind vorba nu doar de un martor, de un privitor, ci de un pătimitor, prestaţia acestuia, în speţă a mea, pentru a fi cât de cât concludentă, se cere a fi integrată unei existenţe şi prezentată ca atare"* (p. 10). Aceasta este imaginea *in nuce* a celor ce se vor desfăşura în continuare şi explicarea extinderii amintirilor de temniţă în trecut, cu existenţa vieţii autorului de la începuturile ei. Avem de-a face, deci, cu o autobiografie în înţelesul normal al cuvântului.

Pentru o mai clară ordonare a faptelor şi evenimentelor, memorialistul îşi deschide multe capitole cu o avertizare calendaristică sau spaţială, ori măcar părţi ale acestor capitole. De pildă, cel dintâi începe cu: *14/27 septembrie 1922. Ziua Crucii* , ziua naşterii sale, excelent simbol al tuturor răstignirilor câte urmează a ne fi comunicate. La acea dată tatăl lui avea 22 ani şi era încorporat; mama - 24; şi mai sta agăţată de poalele ei, sora lui Cornelia, atunci în vârstă de 2 ani. Urmau să se mai nască în casa de lemn în formă de L, din centrul Gurahonţului: Ştefan şi Florica. Părinţii tatei, cu care convieţuia familia, fiind baptişti, nunta lui cu o ortodoxă care nu şi-a lepădat religia fu socotită de dânşii afront personal. Autorul, după ce a explicat pe larg că nu îi stă în fire să vorbească despre sine, când trece la lucru, în faţa colii de hârtie, o face cu har, cu plăcere şi cu talent literar, cu blândeţe, cu răbdare, cu satisfacţia oferită de cuvântul cuprinzător şi potrivit, găsind ritmul frazei cel mai grăitor minţii şi sufletului nostru, pentru a izbuti să ajungem la atmosfera evocată în scriere şi la ideile sale. Din următoarele, desprindem atât o viziune asupra vieţii în familia lui, cât şi una asupra formării celui mic, precum şi alta asupra tradiţiilor gurahonţene în mijlocul cărora se ridica. Ne aflăm sâmbetele seara, " *cu scăldatul în faţa jarului din soba de tuci, cu uşa deschisă,* (...cu mirosul) *de sarmale, de cartofi copţi în coajă, de castane, coapte şi ele. O agitaţie aparte, alta decât aceea de peste săptămână, se potolea treptat, pentru a face loc zilei de odihnă, pentru a face loc sărbătorii. Nu-i înţelegeam sensul. Lecturile bunicii, cu voce tare, din Biblie, mă fascinau, nu însă ca texte sacre, ci ca simple istorisiri, ca simple poveşti. Pacea, în schimb, cobora în sufletul meu, de pretutindeni,*

ca o harismă a însăşi sărbătorii. Şi această pace ce, pe măsura trecerii anilor, se subţia continuu, era de natură să împrumute, nu doar fiinţelor, fiinţei mele, ci tuturor lucrurilor, un plus de candoare. Sâmbătă seara, după ce, îmbăiat, îmbrăcam cămaşa de cânepă şi bumbac, ţesută de mama, lumina lămpii cu petrol mi se părea mai calmă, pereţii încăperii, mai albi, fulgii de zăpadă, întrezăriţi printre perdelele ferestrei, mai fascinanţi, mai uşori. Mă bucura sărbătoarea, fără ca totuşi să fiu un prunc credincios, un stăpânit de fervori, poate pentru faptul că religioşi, din cale afară, nu-mi erau nici părinţii. Obiceiurile erau respectate. Lipsea în schimb zelul. Grija zilei de mâine nu lăsa prea mult loc pentru cele duhovniceşti. Sau, poate e mai exact a spune că, această grijă, ce acoperea deopotrivă şi pădurea şi holdele şi animalele şi oamenii casei, avea ea însăşi, în sinea ei, o mare doză de spiritualitate şi sacru. Între supranatural şi firesc nu existau limite, nici spaţiu de manevră, nici timp de târguială. Soarele era sfânt, fărâmitura de pâine era sfântă, răsuflarea boului, la fel. Sărbătorile nu făceau altceva decât să reîmprospăteze sfinţenia aceasta cvasigeneralã, sfinţenia întregului cosmos. Natura sfinţită prin om? Omul sfinţit prin natură? Cine să ştie? Ce ştiu e faptul că, de Bobotează, praznic împărătesc, prin sau cu nimic mai prejos decât cel al Naşterii sau Învierii, în ajun, era aşteptat preotul. Bunica îşi căuta refugiu pe la fraţi. Preotul, crâsnicul şi cântăreţii ajungeau, de obicei, înspre seară. Casa era proaspătă, noi eram primeniţi, focul, în sobă, jucăuş de-a dreptul. Pe masă, darurile pentru preot, cinarul pentru noi, adică un colac mare, cu un ou răscopt la mijloc şi cu un număr de coarne, egal cu numărul vitelor din grajd, pe de margini. După sfinţire, aceste coarne erau tăiate de mama şi împărţite animalelor, ca un fel de cuminecătură. Era atât de puternică legatura om-animal, încât tata nu a conceput să vândă, sub nici un motiv şi în nici o împrejurare, vreunul din animalele lui măcelarilor, un asemenea gest echivalând pentru el o omucidere" (p. 13-14).

Din acest stil meditativ-confesiv, suntem adânciţi într-unul colorat, cu o frază la fel de amplă în respiraţie, panoramic, potrivit mulţimii adunate a doua zi, la început de săptămână.

"Lunea, zi de piaţă, nu mai vorbesc de târgurile zise de ţară, satul devenea literalmente neîncăpător. Limbajul nearticulat al animalelor de tot felul aduse spre vânzare, clincătul clopoţeilor de pe harnaşamentele cailor prinşi la căruţe, cântecul tânguitor al câte unui cerşetor, forfota mulţimii, belşugul produselor, mirosul de pâine proaspătă şi friptură, de ardei gras, de busuioc şi canapăr, şi mai presus de toate preumblarea visătoare a tinerilor, băieţi şi fete, în haine de sărbătoare, se îngemănau, de fiecare dată într-un spectacol unic, un fel de paradă. Componenta strict economică a manifestării era vădit subordonată celei sărbătoreşti. Prilej de destindere, prilej de cunoaştere, prilej de satisfacere a unor dorinţe difuze, a unor orgolii nevinovate, a unor patimi politice chiar. În mod precumpănitor, panorama era ţărănească. Nu lipseau însă nici domnii: învăţători şi preoţi, notari şi doctori, studenţi şi elevi, o lume oarecum paralelă, cu trăsături distincte, preocupată de salvgardarea statutului propriu. Locul de întâlnire al domnilor era Casina; al domnişoarelor şi domnişorilor, casa vreunui elev, sau student, din sat" (p. 16-17).

Influenţei mediului familial, ghicit din precedentele, a aceluia social rural abia cunoscut, i se adaugă aceea formativă a naturii, la care micuţul Viorel e sensibil în aspectele ei gospodăresc-domestice, unite tot tabloului familiei, lărgite.

" *Fructe, exceptând prunele, nu prea avea tata. Avea în schimb bunicul după mamă, bunicul şi unchii. Mergeam la el, duminică de duminică aproape. Locuia într-o casă veche, la marginea satului, împreună cu doi feciori, cu nurorile şi nepoţii. În grădiniţa de flori, dinspre stradă, un iorgovan imens mi se părea a fi mereu în floare. În spatele casei, livada: meri, peri, pruni, cireşi şi unul sau doi scoruşi. Intram în curte, urcam panta, apoi scara sau treptele de lemn, intram în tindă, în fapt o bucătărie cu vatră şi cuptor de copt pâine, printre puţinele din sat de care-mi aduc aminte. Mătuşile găteau pe pirostrii, sau în oale mari, de lut, aşezate în jurul flăcării. La mijlocul încăperii, destul de întunecoasă, o masă rotundă şi joasă ne aştepta, anume. Pe masă, un singur blid şi linguri de lemn. Noi, nepoţii, ne aşezam pe scăunele şi sorbeam pe nerăsuflate bucatele, chiar dacă nu eram flămânzi. Ceremonia, prea des repetată, devenise obişnuinţă. Şi noi, copiii, ne simţeam din cale afară de bine, mai ales dacă, bunicul săltându-ne pe ge- nunchi, ne mai oferea şi o bucată de zahăr, semn că în dimineaţa acelei zile golise şi el câteva păhărele de vinars întors"* (p. 17-18).

Vizita la bunici era înlocuită, cu alte prilejuri, de cea făcută vitelor, mijloc osebit de observare şi întipărire în memorie a naturii - ce rămâne agăţată de treburile gospodarului, de nedespărţit de Util (ca şi de bunic, căruia i se face un scurt şi cuprinzător portret); vrednic de reţinut este acest acces la Frumos al ţăranului prin vălul nevoilor existenţei de zi de zi, Frumos de care depinzi şi care ...depinde de tine!

"Bunicul după tată, cel care locuia împreună cu noi, al cărui nume, Giogiţă, îl purtam, a fost un bărbat frumos şi chiar "schitaş", adică atent cu ţinuta. Sâmbătă de sâmbătă, îşi ungea curelele opincilor cu slănină, de sclipeau cum, la altcineva în sat, eu nu am văzut. Nu l-am apucat lucrând la câmp. De când îl ştiu, vara, păstor, iarna, tăietor de lemne, acasă, nu în pă dure, sfărâmător de porumb, ori croitor de şube. De noi, nepoţii, nu era apropiat. Nu-mi amintesc să ne fi ţinut vreodată pe genunchi sau să-mi fi adus, din pădure, un pumn de fragi. Ciuperci, da. Le prăjea pe plită, îmbiindu-ne şi pe noi, copiii (...).

Duminica, tata urca la "Poieni", să ducă vitelor tărâţe cu sare. Nu o dată, l-am însoţit şi eu, pentru a învăţa drumul. Ajungeam în zăvoi, ocoleam pădurea, o apucam pe marginea unui pârâu umbros, străjuit de ferigi, urcam pe poteci întortochiate pentru mine. Efort obositor, dar şi fascinant: umbrele, răcoarea, foşnetul, cântecul vreunei păsări, săgeţile de lumină, scăpate printre frunze, movul florilor de spânz, flori în formă de cupă, ferigile, muşchii, susurul apei, totul mi se părea nou, uluitor. Descopeream pădurea, pe dinlăuntru, nu ca peisaj şi îmi era teamă. Basmele, toate, roiau ameninţător în jurul meu. Lipseau doar smeii. În sfârşit, iată-ne ajunşi la izvoare, locul unde se adăpau animalele. Până la zăcătoare, locul sau poiana cu nuci, unde mânau peste noapte, şi unde era şi coliba bunicilor, mai era puţin de urcat. Eram aşteptaţi. Fiecare viţel, fiecare junincă, fiecare vacă câştigată (gestantă), şi-a primit raţia, şi-a lins botul, s-a lăsat îmbrăţişată. A îngenunchiat apoi, ca într-o rugă, la

umbra nucilor, să rumege în linişte. Se spune, în popor, că ochiul stăpânului îngraşă vita. Privind, am avut senzaţia contrarie, că ochiul vitei, umed şi blând, îngraşe stăpânul sau, poate, şi unul şi altul. Bunicul, tata şi eu, ne-am aşezat apoi în jurul focului ce mocnea în gura colibei, am fript slănină, am băut apă şi am aţipit, vreme de o oră. Ne-au trezit animalele, al căror orologiu biologic indica timpul păşunatului de după prânz. Am mai repetat aventura şi de unul singur. Am dormit cu bunicul în colibă, câteva nopţi la rând. Era un taciturn, răguşit pe deasupra. Mi-a povestit, totuşi, întâmplări cu şerpi surprinşi în colibă, la giobul cu lapte (un fel de putină mică), întâmplări cu mistreţi, mi-a vorbit despre furtuni, trăsnete şi incendii. Acum noaptea era senină, constelaţiile păreau la o aruncătură de piatră, iar eu, eu eram fericit" (p. 25-27). Avem în mâini cartea unui scriitor deloc lăsat în urmă de clasi ci! Un povestitor din familia lui Mihail Sadoveanu, care-şi ia răgazul să depene firul pe îndelete şi să strecoare în istorisire şi observaţii etnografice, împletite în aşa fel cu şirul naraţiunii încât abia de le bagi în seamă.
Autorul dă vina pe situarea părinţilor săi în starea plugarilor, pentru simţământul de frustrare resimţit în copilărie; este faţa văzută a lucrurilor şi la îndemână pentru identificarea rădăcinilor ei. Nu voi aduce argumente din restul lucrării împotriva părerii sale, ci voi enunţa însă opinia că ea deriva probabil din situarea ţâncului între două tendinţe contradictorii în educaţie: linia credinţei materne şi aceea impusă de bunicii paterni. Binecuvântată stare de frustrare totuşi! Căci ea conduce mâna sa purtătoare de condei, astăzi, la o precizie de exprimare de invidiat: " *Pâinea mea cu magiun era bună. Cornul lui cu unt, lăcomos. De cerut vreun dumicat, nu i-am cerut niciodată"* (p. 18).
Portretele ce ne rămân de pe urma acelei perioade sunt creionate apăsat şi ne aduc în faţa privirilor inşi pe care-i nemureşte desenatorul, dându-le ceva din propria-i viaţă. *"În imediata vecinătate, casele a două familii înrudite, de evrei. Urmare a atâtor zilnice treceri, ajunsesem să-i cunosc, fără să fi schimbat cu ei o vorbă şi să le intuiesc decăderea. Erau doi bătrâni uscaţi, îmbrăcaţi în caftane, purtând cipilici tradiţionale, cu bărbi albe şi lungi ce nu au cunoscut foarfeca sau briciul, cu perciunii aşijderea, stând pe bancă, în faţa fostelor lor dughene şi pufăind din nişte pipe cu camişe din cale afară de lungi, înconjuraţi, uneori, de nepoţi sau strănepoţi murdari şi pentru mine, ciudaţi, din pricina părului cârlionţat ce le flanca urechile clăpăuge, asemeni unor lujere desfrunzite. Prin urmare, nu toţi evreii huzureau"* (p. 19-20). Alte portrete nu te mai lasă să ghiceşti, din aerul plutind între cuvinte, biografia modelelor. Dimpotrivă, pata de culoare şi desenul alternează cu gestul, cu fapta, şi completează profilul moral al portretizatului astfel încât îţi rămâne înfipt în inimă, aparent, fără pereche. " *Ca dascăl, în anii aceia, l-am avut pe Savu Dorca, bărbat frumos, în pofida cheliei totale, cu ochi pătrunzători şi mustăcioară, îmbrăcat după moda anilor 1900, cu redingotă şi steif, pedant, rezonabil, dar şi sever. Îşi făcea meseria cu multă dăruire, îmbinând savant nuiaua cu recompensele. Era necăsătorit şi-şi cheltuia o parte din venituri pe ilustrate şi dulciuri pentru noi. Un răspuns bun, o bomboană, un abţibild, o ilustrată, după caz. Trofeul cel mai râvnit de noi, băieţii, era automobilul. Nu l-am obţinut niciodată, deşi eram socotit elev bun. Bun, în deosebi, la socoată"* (p. 19).

Un al treilea tip de portret este acela în care replica memorabilă, aptă să caracterizeze, se împleteşte cu descrierea fizică şi cu trimiterea biografică.
" *Profesor de matematică, în aceşti primi ani de şcoală normală, l-am avut pe Adam Dragoş. Moţ la origine, şi el, ca şi Traian Mager, fost ofiţer în armata naţională a Transilvaniei, omul care a oprit înaintarea trenului blindat al lui Bela Kun, în faţa tunelului de la Ciuci, Vârfurile de astăzi, Adam Dragoş era un profesor sever. Nu agrea fotbaliştii. Să nu te fi văzut în cămaşă, cu bocanci şi în pantaloni scurţi, că aveai de tras ponoase. "Fătu meu, capu-i făcut să gândeşti, nu să dai cu el după minge. Rostul lui nu e să ţină loc de picioare, aşa că te du, fătu meu, la loc şi învaţă. În catalog, nota 4". Era sever şi la examenele de diplomă, de la care era nelipsit, datorită gradului didactic şi vârstei. Sever, dar, într-un anume fel, şi părtinitor. Ţinea mult ca primul clasificat, pe centru, să fie unul din elevii lui. Dacă lucrurile nu ieşeau aşa, ridica ştacheta, anume pentru a pune în dificultate candidaţii veniţi de la alte şcoli. Şi nici să-i fie respins vreunul din proprii lui candidaţi, nu concepea. Patriotism local. În ce mă priveşte, mă socotea un elev bun. Bun, nu foarte bun. La examenul de sfârşit de an, ultimul, întrucât, în anii ce au urmat, s-a renunţat la el, răspunsurile mele l-au descumpănit. "Ai răspuns prea frumos ca să nu-ţi mai pun şi alte întrebări". Şi mi-a mai pus, şi am răspuns corect, şi m-a notat cu 10, pentru el, cu totul neobişnuit"* (p. 33-34).
Portretul în care mediul casnic capătă voce şi lămureşte caracterul, lasă posterităţii un pastel reprezentându-l pe Ovidiu Cotruş elev, cum istoria noastră literară nu are încă. De aici se vor inspira cei care vor scrie despre eseistul care a îmbogăţit, prin personalitatea sa, revista excelentă "Familia".
" *Printre tinerii care au depus legământul* (Frăţiilor de Cruce; n. n.) *odată cu mine, dacă îmi aduc bine aminte, a fost şi Ovidiu Cotruş. Ne cunoşteam mai demult, eram chiar prieteni. Mergeam împreună, adesea, pe strada Episcopiei, la Biblioteca Institutului Francez. Pe drum îmi recita versuri, ba din Claudel* (în text, o regretabilă greşeală de ortografie: Claudelle; n. n.) *, ba din propria-i creaţie, poeme lungi, subsumabile unui singur titlu: muzica lucrurilor. Dezordonat şi vesel, spumos la vorbă şi posesiv, era greu să-ţi înscrii discursul propriu în fluviul discursului lui, pentru a face să se nască dialogul. Îmi era drag, din cauza spontaneităţii, a lipsei de prejudecăţi, a spiritului lui boem. Cu el am fost, pentru prima oară în viaţă, într-o grădină de vară, seara, cu un pahar de vin în faţă. Părea a fi un om al casei. Ambianţă romantică. În povestirile lui, vorbea despre sine, ca nici o dată, cu o undă de tristeţe: pierderea mamei, refugiul de la Oradea, lipsa simţului practic, despărţirea de unchi, poetul Aron. În noaptea aceea am rămas la el. Era singur. Tatăl, profesor de geografie, lipsea. Locuia într-o casă parter, nu departe de grădină, fostă a unchiului. Câteva trepte, o terasă închisă, în formă de L, bucătărie, cămară, dormitor şi două camere cu ferestrele spre stradă. În bucătărie, veselă nespălată; paturile nefăcute; în prima cameră, un divan nefolosit, patul meu de-o noapte, un birou cu praful de un deget, în spate, o bibliotecă mare, cu ultimile noutăţi editoriale, scaune, tablouri. E camera de lucru a poetului Aron Cotruş, de pe vremea când locuia în ţară. Alături, prânzătorul, acum un fel de magazie frecventată de şoareci.*

Pianul soţiei poetului, interpretă celebră în epocă, acoperit şi el de atotprezentul praf. Pe aproape, un cufăr imens, cu toaletele doamnei, cele pentru concerte, o masă, două bufete, totul într-o răvăşeală desăvârşită. Privind, am înţeles ce înseamnă lipsa femeii, după cum am înţeles şi de ce Puiu era atât de dezordonat şi de noncorformist. Dezordonat în viaţa de zi cu zi, nu însă şi în gândire şi în comportamentul etic. Starea de fapt nu-l descumpănea. Lucrurile sunt cum sunt şi pace. Cel căruia nu-i convine să nu- i calce pragul. Am răsfoit cărţi, am schimbat gânduri, până târziu, după miezul nopţii, apoi am adormit zicându-mi că, probabil, aşa trebuie să fie poeţii, toţi poeţii, eu nesocotindu-mă ca aparţinând tagmei; prieten, da, prieten ce ştie să asculte. Doar atât" (p. 47-48).

O împletire a tuturor mijloacelor de mai sus, descrierea fizică, aceea a mediului mobilier, ca reflectând psihicul subiectului, citarea sumară a vorbirii, în măsura în care personajul e exprimat de ea, o găsim în portretul şefului Securităţii:

" *Camera spaţioasă; biroul masiv; biblioteca, de formă; pe jos, covoare persane; aparent, ambianţă elevată, luminoasă, îmbietoare la dialog. Nimic din rigiditatea cazonă, nimic dezagreabil, nimic ameninţător. Locatarul, până la proba contrară, curând oferită, un domn. Un tovarăş inteligent, cinic, crud, dar domn. Incompatibilitatea, absurdul, au aici concreteţe. Răspunde la numele de Rafila. Maiorul Rafila, comandant, relativ tânăr, roşcat, masiv, afişând o excesivă eleganţă vestimentară; originar din Dezna, adică din judeţ. Tatăl, român; mama, rusoaică. S-au cunoscut în prizonieratul primului război mondial. Pregătirea, medie; profesiunea, maistru tinichigiu, la depoul C.F.R., aşa se spunea. Mă priveşte cu aer de satrap, sigur de sine. "Ce mai aştepţi, desfă-i cătuşele!" Comisarul, parcă mai timorat ca mine, execută prompt. "Ei, cum e? Credeai că o să scapi? Noi procedăm ştiinţific şi, ca atare, nu greşim. Ştiinţific. Şi acum, că l-am văzut, duceţi-l la arest!" "* (p. 133).

Stilul, aproape de proces verbal, de 'fişă de cadre' - oroarea amintirii ei, din comunism!... -, este cel mai potrivit profesiunii individului: are ceva din uscăciunea sufletului său, pentru care semenii reprezintă doar dosare de umplut cu date ce condamnă. Comportamentul său locativ şi cel vestimentar îi scot în evidenţă duplicitatea. Replica, de tip caragialesc, îi vădesc ridicolul.

Între timp, pe când noi zăbovim în dreptul unei imagini umane, a alteia, viaţa înaintează. Copilul este arestat în două rânduri; a doua chiar condamnat la şase luni; continuă exerciţiile literare, el care citea mult şi opere de calitate. Se analizează şi autodefineşte: " *Universul meu era unul emoţional, cu reprezentare logic vizuală. Nu aparţineam creatorilor de istorie şi nici analiştilor, ci pătimitorilor, împlinitorilor de destin"* (p. 63).

Înaintea încheierii cu o lună a condamnării este trimis pe front, oricât de tânăr era: legionarii, pe linia întâi! Peisajul continuă să-l atragă: " *Nevoia de frumos rămâne vie"* (p. 81); să-i şoptească sterp; să-l obsedeze: " *Sărata, fost sat nemţesc, un târg mai degrabă, situat undeva în sudul Basarabiei, mi s-a părut neprimitoare. Era toamnă. Ploaie, noroi. Gara, izolată. Drumul până în localitate, lung, desfundat, anevoios. Nici un copac, nici o grădină cu pomi. Casele, unele arătoase, acoperite cu ţiglă, păreau pustii. Din coşuri, nici o ridicare de fum. Duşumelele, vopsite,*

aminteau încă de vechii stăpâni. Gardurile, din aşchii de gresie, scunde, aduceau a ziduri de cetate în ruină. Străzile, glod, numai glod. Viroaga din partea de răsărit nu avea apă, doar câteva bălţi. Câmpul de dincolo de ea era plin de ciulini. Aspect de stepă rusească. De la gară până la comandament, câţiva kilometri buni, ţipenie de om. Cumplită pustietate" (p. 68). Descoperă şi în aceste condiţii, altele decât cele din vremea liceului, frumuseţea prieteniei: *"În clipele de răgaz, discuţii. Nepreţuit dar disponibilitatea aceasta. Nu te mai gândeşti la câte au fost şi nici la cele ce s-ar putea să survină. Clipa ţi se dilată până la anularea de sine, ca durată. Evaziune, zic unii. Probabil. Fără intenţie, însă. Evaziune în sens de reflex, reflex de apărare"* (p. 75). Afirmaţia i se pare incompletă; revine, dezvoltând o parte din ea: " *Soldatul nu are răgaz şi nici disponibilitate pentru a se gândi la viitor, nici chiar la ziua de mâine. El trăieşte într-un prezent continuu, se luptă pentru clipă, nu pentru viitor"* (p. 76). Învaţă permanent din existenţa fugace; şi nu totdeauna lecţiile sunt încurajatoare; au tentă amară, disperată chiar: " *Eroii de ieri sunt trădătorii de astăzi, eroii de astăzi sunt trădătorii de ieri, sau, mai exact, nu mai ştie nimeni despre nimeni ce este"* (p. 85).

Scapă din război, fără a mai pleca de frontul de apus şi se îndeamnă a se înscrie la Academia Teologică din Arad, singura instituţie de învăţământ superior unde absolvirea şcolii Normale îi era paşaport suficient. După examenele de fine ale anului întâi, în căutarea unei soluţii pentru a face studii universitare adevărate, decide să meargă la Bucureşti, să-şi echivaleze ultimul an de studii medii, la Colegiul Sfântul Sava, şi să se înfăţişeze la bacalaureat, la liceul Gheorghe Lazăr. Apoi, fără a renunţa la pregătirea teologică, se înscrie, la Cluj, la Facultatea de Litere şi Filosofie. Ovidiu Cotruş îl introduce în mediul unor studenţi care se vor dovedi, în timp, personalităţi de excepţie: Radu Enescu, Ion Maxim, Liviu Birăescu, Encica, Ioanichie Olteanu, Ştefan Augustin Doinaş, Traian Bara, Romulus Munteanu, Ilie Măduţă, grup opus celui al uteciştilor panglicari, adunaţi în jurul ziarului comunist local: Toma George Maiorescu *(alias Maier, arivist, încă modest, cu gesturi timide;* p. 95), Roth, Ciobanu, Ivan Deneş, aflaţi sub influenţa lui Pavel Apostol (Erdely), asistentul marxist impus lui D. D. Roşca şi redactor şef al organului de presă P.C.R din capitala Ardealului (el însuşi urmând a fi arestat).

E momentul să ne tragem sufletul mai îndelung, în compania profesorilor săi, a căror observare e utilă unei istorii a literaturii române, toţi fiind autori ai unor lucrări importante şi lăsând în urmă-le dâre luminoase în cugetele studenţilor viitori scriitori.

" *Concizia, claritatea şi eleganţa discursului lui D.D. Roşca, fascinau. Climatul de libertate emulativă a seminariilor lui descătuşa energii intelectuale nebănuite, în foarte mulţi dintre noi. Confruntările percutau în sfere studenţeşti largi, ba şi în sfere extrauniversitare, soldându-se cu o afluenţă de public ce făcea ca Amfiteatrul Pârvan să devină neîncăpător"* (96). Veni şi rândul studentului Viorel Gheorghiţă să susţină un referat la acest profesor, care nu-l cunoştea, deoarece tânărul frecventa mai ales Academia Teologică arădeană. " *Elegant, ca întotdeauna, cu faţa rotundă, închipuită, parcă, de Rubens, cu nelipsitu-i ceas extraplat, D.D. Roşca salută, se îndreaptă spre catedră, cercetează sala, întreabă: "Referentul a venit?" Mă ridic, vizibil stânjenit, stângaci.*

"Poftim." Am înţeles că trebuie să ies la catedră. Ezit. Invitaţia se repetă. Urc. După ce mă măsoară, continuă: "Nu v-am văzut pe la cursuri". Încerc să explic: "Studiez şi teologia. Sunt obligat să mă împart." În sfârşit: "Care vă este subiectul?" Răspund. "Şi de ce bibliografie v-aţi folosit? Realizez neîncrederea. Aproape că regret faptul de a mă fi hazardat. Îmi pierd prezenţa de spirit şi, în loc să citez autorii şi cărţile consultate, consemnate în finalul lucrării, răspund pur şi simplu anapoda: "Istoria filosofiei a lui Jules Payot". Stupoare. În sală, zâmbete. De Jules Payot citisem, într-un alt context, o cu totul altă carte: Educaţia voinţei. Mi-am dat seama de eroare. Istoria filosofiei cu pricina era scrisă de Janet şi Seailles şi nu constituia o carte de referinţă. Nici un motiv, aşadar, ca profesorul să-şi facă iluzii. O oră de seminar ratată. "Vă ascultăm ...totuşi", un ***totuşi*** *nerostit, dar evident, o concesie in extremis. Încep să citesc, poticnit, apoi, din ce în ce mai aproape de firesc. Mă încurajează atenţia binevoitoare, sau nu, a auditoriului care, pentru a mă putea urmări, este obligat să se concentreze. O mărturiseşte chiar D.D. Roşca, la sfârşitul discuţiilor care au urmat: "A fost o lucrare dificilă. Pentru a o putea urmări, până şi pentru mine a fost necesar un efort deosebit"* "(p. 97-98). Caracterul profesorului este deasupra unei minimalizări injurioase a studentului neatent; dimpotrivă, D.D. Roşca ştia a-şi expune punctul de vedere onest ce era net în favoarea cugetării stând la baza referatului. În treacăt, menţionez că acest portret se deosebeşte de precedentele: subiectul său 'joacă' actoriceşte, în respectiva scenă, în faţa publicului; tot astfel îl vom simţi şi mai departe; deci, undeva în subtext, trebuie căutată o dedublare a personajului, ceea ce face din fragment o abordare inedită. " *În vara anului următor, eram de pe acum un student cunoscut, cu examene luate în mod strălucit, solicitat oră de oră, am susţinut un nou referat, "Despre categorii", capitol al unui "Dicţionar de filosofie" proiectat de Profesor. Lucrările se desfăşurau acum în "Amfiteatrul Pârvan", neîncăpător şi acesta. Veneau studenţi de pe la toate facultăţile. Veneau şi neuniversitari, mulţi cu riscul de a sta în picioare. Caracterul elevat, dar, mai ales liber al discuţiilor, opera ca un magnet. Ideologia partidului unic era în ofensivă, or, aici, în această insulă de intelectualitate, se rezista. Încă. Proseminarul de marxism, organizat şi condus de Pavel Apostol, alias Erdely, asistent impus Profesorului şi redactor şef al oficiosului comunist, local, nu-şi arăta roadele. Lectura referatului a durat două ore. Discuţiile, ca urmare, au fost amânate pentru săptămâna următoare, timp în care impresiile participanţilor s-au clarificat. La câteva zile după, în drum spre casă, m-a oprit un coleg, Lungu Alexandru, dacă reţin bine numele, un vlăjgan lung de-a binelea, student pierdut în masa anonimilor, ca să-mi spună că, în cadrul unui grup alcătuit din studenţii marxişti, condus de Pavel Apostol şi de colegul meu Roth, i s-a trasat sarcina ca el, cu prilejul discuţiilor pe marginea referatului meu să mă acuze, printre altele, de idealism, propensiuni metafizice, eresuri teologalo-mistice, dar că, în sinea lui nefiind de acord, va pretexta o îmbolnăvire şi nu va fi prezent. Am reţinut faptul. Era primul semn al unei răfuieli cu urmări imprevizibile"* (p. 98-99) .

Acest element din fundal, cu coloratură politică, pregăteşte o adevărată explozie, luminând tot acelaşi personaj portretizat.

"La discuţii şi mai multă lume. La catedră, eu singur. În prima bancă, D.D. Roşca. Cuvinte de preţuire, puţine. Liviu Bir㎠escu vorbeşte ca de obicei, mult. Reţin o singură observaţie: "Nu e compatibilă apropierea lui Nicolai Hartmann de Maxim Mărturisitorul", primul, un mare gânditor, întemeietor al "ontologiei critice", al doilea, un mistic oarecare. Puiu Cotruş, tot ca deobicei, tace. Alte intervenţii, ale prietenilor, îmi scapă. Reţin, în schimb, atacul concentric, pregătit cu grijă. Începutul îl face Toma George Maiorescu (alias Maier), urmând pas cu pas indicaţiile: idealism, metafizică, ideologie burgheză, mistică, iraţionalism, decadenţă. Argumente? Câteva citate din Marx, din Lenin şi Stalin. Continuă Ciobanu, din relatările celor care îl cunoşteau, o brută care, pentru a converti oamenii la P.M.R., nu ezita să recurgă la tortură. Mă acuză, spre amuzamentul sălii, că l-am făcut pe Hegel idealist, când de fapt el e dialectician. Sinteza e operată, concluziile sunt trase de Roth şi cu aceasta se consumă şi cea de a doua parte a seminarului" (p. 99) .
Cele comunicate par să fie la distanţă mare de scopul conturării unui chip fidel al lui D.D. Roşca. şi, totuşi, ne aflăm mai aproape de el decât o bănuim.
"După o săptămână urmează răspunsurile mele. Observaţia ridicată de Liviu Bir㎠escu e uşor de rezolvat. Eu constat, simplu, că într-o anumită problemă, Nicolai Hartmann exprimă un punct de vedere asemănător cu unul exprimat, cu secole în urmă, de Maxim Mărturisitorul. Asemănarea rezultă clar din alăturarea textelor pe care le citez. Or, e limpede că Maxim Mărturisitorul nu putea fi influenţat de Nicolai Hartmann, în vreme ce Nicolai Hartmann putea, fără ca influenţa să fie obligatorie. Problema, dealtfel, nu e aceea a influenţei, ci aceea a coincidenţei. D.D. Roşca nu exclude nici influenţa. "În mediile universitare germane, atestă el, scrierile patristice erau cunoscute" (afirmă profesorul, fără să-şi dea seama de pericolul năzărit pe neaşteptate, din rândurile studenţilor săi; sau, altfel, căutând a înţelege momentul, încercând să-l salveze pe cel prins la mijloc, între dulăii de pe băncile universitare; n. n.) . *Cazul Ciobanu vădea de departe incompetenţa. Nu era nimic de răspuns. Dintre replicile date lui Toma George Maiorescu şi colegului meu Roth, menţionez una singură: "Eu mi-am susţinut punctul de vedere cu argumente logice, respectând o metodologie consacrată. Combaterea s-ar fi cuvenit să fie făcută în aceeaşi manieră, prin recurs la acelaşi gen de argumente, cele logice. Recursul la citatul intangibil, la afirmaţia tabu, la autoritatea omului politic, echivalează cu punerea pumnului în gură."*
D.D. Roşca a intervenit, spre satisfacţia mea, cu tact, dar corect: "Indiferent de divergenţa punctelor de vedere, felul în care discuţiile s-au purtat, dovedeşte, nu doar calitatea intelectuală a interlocutorilor, ci şi nivelul, cu nimic sub cel al Sorbonei, sau al Academiei Franceze, la care se poartă aceste discuţii, singurul lucru esenţial" (... D.D. Roşca flatează vanitatea inşilor dezlănţuiţi, crezând că o atare laudă mincinoasă îi va tempera; n. n.).
La foarte puţine zile după confruntarea din Amfiteatrul Pârvan, un articol apărut în oficiosul partidului comunist din Cluj, sub o semnătură oarecare, dezlănţuie atacul, atacul politic. Nu se puneau în discuţie idei, nu se recurgea la argumente specifice, se incriminau atitudini. "La seminariile profesorului D.D. Roşca, reacţiunea burghezo-moşierească,

simţind că i se apropie sfârşitul încearcă o ultimă zvârcolire". Atacul e virulent, e ameninţător, e suburban; oricum, de rău augur, mai ales că redactorul şef al ziarului nu era altul decât Pavel Apostol, asistentul lui D.D. A încercat acesta să se dezvinovăţească, pretinzând că totul s-a desfăşurat fără ca el să ştie, asigurându-l pe Profesor că n-o să se mai repete, dar cine să-l creadă? D.D. Roşca, dealtfel, a doua zi, ne-a chemat la el în cabinet, pe Radu Enescu, Ovidiu Cotruş, Traian Bara, Ion Maxim, adică pe cei câţiva studenţi ale căror opinii îi erau cunoscute, pentru a ne ruga să ţinem seama de semnalul transmis de putere, prin acel atac deschis. "Nu vă cer să vă deziceţi, nu vă cer să îmbrăţişaţi marxism-leninismul sau să vă ajustaţi convingerile în funcţie de împrejurări, vă sfătuiesc doar, ca în discuţii, să adoptaţi, atunci când şi în măsura în care e posibil, o atitudine binevoitoare". Invitaţie la compromis aşadar, e drept, discretă. Invitaţie, totuşi" (p. 100) .

Profesorul D.D. Roşca încercase să fie nobil, cum îl caracterizase iniţial studentul său, azi memorialist. Dar, se întrevede că ştia despre comunism mai multe decât acesta şi ceilalţi. Se mai întrevede că nu-şi dădea seama cât de periculoasă era calea compromisului, adoptată de majoritatea intelectualilor şi oamenilor de cultură români în raport de acelaşi duşman al neamului. Prin compromis, ei şi-au pierdut şi şansa unei opere şi cinstea, şi demnitatea, cu care puteau rămâne înscrişi în istorie.

"Amintirile mele în legătură cu Profesorul D.D. Roşca nu se rezumă doar la atât. La puţină vreme după susţinerea primului referat, m-am prezentat şi la examene. Cursul predat: Filosofia lui David Hume. Metoda de examinare: orală. Sala, cu public. La întrebările Profesorului, clare, răspunsurile au fost pe măsură. Nici o ezitare, motiv de satisfacţie deci. Numai că Profesorul a socotit altfel. "Domnule coleg - reverenţa germană - aţi răspuns corect la toate întrebările puse. Eu însă am un pricipiu. Studenţilor pe care nu-i cunosc îndeajuns, a căror activitate, pe parcursul anului, nu mi se pare concludentă, nu le acord nota maximă". Şi mi-a trecut în index calificativul "Bine" " (p. 98-103). Oare să trebuiască legată acea notare de cele petrecute, în sensul unei prevederi, conform căreia profesorul intenţiona să-şi demonstreze 'distanţa' ce şi-o lua faţă de studentul în culpă 'metafizică'? Ar fi jalnic.

Acum vom urmări zugrăvirea lui Lucian Blaga, în **ET EGO** .

" *Lucian Blaga era cu totul altfel, un virtuoz al scrisului, nu al oralităţii, un estet al expresiei, dar şi al arhitecturilor ideatice. Cucerea prin noutate. Altfel, din cauza monotoniei rostirii, îl urmăream greu. Făceam uneori efort, din respect pentru gânditor, să nu aţipesc"* (p. 96).

"Primul meu examen la Filosofia culturii" (înţelegem acum că, la 'examen', profesorul este 'examinat' tacit, cu privirea, cu toate simţurile, şi mai ales cu tăcuta cumpănă a dreptăţii aflată în elevul sau studentul examinat, în aceeaşi măsură ca şi în dascălul examinator; iar rezultatul acestui 'examen' la care se înfăţişează examinatorul, fără ştire şi nepărăsindu-şi catedra, îl va afla cândva sau - ceea ce este nespus de trist, deşi 'notat', nu-l va cunoaşte nicicând, va rămâne străin de opinia inspirată de el examinaţilor...; în continuare, autorul **Trilogiei Culturii** este cel 'examinat'; n. n.) . *"Lucian Blaga obişnuia să predea, în paralel, două cursuri. Primul era o reluare, reluarea unui curs predat cu ani în urmă, tipărit între timp, ca parte a uneia dintre trilogii, completat*

eventual, adus la zi. Al doilea avea, în totalitate, caracter inedit, urmând să devină o nouă carte a gânditorului. Examenul era prestat în scris şi consta din răspunsuri la întrebări extrase din ambele cursuri predate. În mod obişnuit, pentru pregătirea examenelor, studenţii recurgeau, în cazul cursului predat, la cartea tipărită, în cazul cursului inedit, la note. În unele cazuri, cursul inedit era şi el litografiat. Eu însumi voi fi angajat într-o asemenea treabă. Alteori, nu. Revenind la examen, parcurg întrebările, răspund cu destulă siguranţă, sunt chiar mulţumit. Până la un punct. O întrebare neaşteptată, ultima din cele ce se refereau la primul curs, rămâne fără răspuns. Întoarceri de capete, şuşoteli, agitaţie. Lucian Blaga observă, zâmbeşte chiar, apoi explică, nu fără o nedisimulată maliţie: "De ce vă agitaţi? Problema a fost tratată în data de ..., ca noutate adăugată cărţii mele." Am înţeles. La respectiva dată, Lucian Blaga vorbise unei săli goale. Studenţii, până la unul, au preferat un conferenţiar din afara Universităţii, a cărui prestaţie, intenţionat sau nu, fusese programată la aceeaşi dată şi oră. Lucian Blaga nu a uitat jignirea şi ne-a sancţionat ca atare.
Ovidiu Cotruş mă atenţionase dealtfel. Oamenii mari sunt şi orgolioşi. Lucian Blaga nu suporta minimalizarea. Ca dovadă, mi-a fost amintită polemica purtată cu Părintele Dumitru Stăniloae. El nu suporta apoi, în preajmă-i, personalităţi capabile să-l eclipseze. Cu nici unul dintre asistenţii lui nu a făcut casă bună. Nu suporta să fie contrazis. Pretindea studenţilor să înveţe, nu să gândească. Vorbe. Aveam să mă conving curând că omul nu era chiar aşa şi că o anumită nuanţare se impune. Spre deosebire de seminariile lui D.D., cele ale lui Lucian Blaga erau mai sobre, ca să nu zic mai încorsetate. Unui referat nu-i erau alocate mai mult de două ore, timp în care trebuiau epuizate şi discuţiile. La începutul trimestrului doi, în chiar prima oră, sunt planificat eu. Subiectul: "Criticismul în teologia creştină". La repartizarea lui nu am fost de faţă. Titlul mi-a fost transmis de Puiu, fără nici un fel de explicaţie, cu rugămintea doar de a întocmi, pe lângă referatul anunţat, încă unul: "Criticismul la Dionisie Areopagitul". Era limpede că subiectul (subiectele) îmi fusese repartizat, mai puţin de Profesor, mai mult de colegi, pe considerentul pregătirii mele teologice. Dealtfel îmi surâdea şi m-am apucat de treabă, în pofida faptului că, în lipsa unor minime pregătiri necesare, îmi era greu să surprind ce anume se urmărea prin atari formulări. "Criticism", un curent de gândire, inaugurat de Kant, potrivit căruia "critica", respectiv analiza valorii şi a limitelor funcţiilor cognitive umane, trebuie considerată ca fiind o disciplină de sine stătătoare, prealabilă oricărei cercetări filosofice. Aşadar, criticism, înainte de criticism, modernism înainte de modernism, cu mai bine de un mileniu. Investigaţie tentantă şi, în acelaşi timp, temerară, exact ceea ce îi era necesar unui timid, pentru a se arunca în prăpastie.
Înainte ca Profesorul să fi sosit, la capătul scării, în drum spre sala nr. 1, unde urma să aibă loc seminarul, mă întâmpină Puiu. "Blaga m-a întrebat dacă ai sosit şi i-am spus că da. E totul în ordine?" "Este. Referatele sunt la mine." (...) În bănci, colegii, doar cei de la filosofie. Fără introducere, fără remarci, Lucian Blaga mă invită să încep. Citesc rar, nu fără emoţie, o pagină, două, poate zece, şi sunt oprit. Abia epuizasem partea introductivă. Lucrarea era lungă, iar cele două ore efective, abia dacă

ajungeau lecturii. "Din lipsa de timp - îl aud pe Blaga - nu putem continua lectura, aşa că, vă rog domnule coleg, să rezumaţi conţinutul, punând în evidenţă ideile directoare". Ceva nu e în regulă, mi-am zis. Încerc totuşi să rezum. Lipsit de exerciţiul oralităţii, o fac stângaci şi confuz, ca orice om surprins de întorsătură. Discuţii au fost puţine. A vorbit mai mult Lucian Blaga, subliniind faptul că el a înţeles altceva, atunci când a formulat subiectele, a înţeles o investigare, mai puţin a ideilor şi mai mult a comportamentelor oamenilor de idei; a înţeles o relevare a felului cum impulsul de a-l critica pe celălalt, se răsfrânge în propriul tău demers ideatic. La plecare, mi-a cerut totuşi manuscrisul, fapt neobişnuit.
Aşa ceva, la seminariile lui Lucian Blaga, nu s-a mai întâmplat. Eram trist, aşteptasem de la acest seminar mult, foarte mult, eram doar în elementul meu, şi când colo, ce a ieşit? Colegii apropiaţi nu ştiau cum să mă încurajeze, mai ales după ce le-am spus că, într-o bună parte a lucrării, luam atitudine critică faţă de chiar unele idei fundamentale ale filosofiei lui. Dat fiind unghiul de abordare a temei, ***limitele cunoaşterii naturale,*** *referirile la "cenzura transcendentală" ca şi la "matricea stilistică" erau inevitabile. Le-am făcut ridicând obiecţii cu privire la pluralitatea matricilor stilistice şi a evoluţiilor lor şi aşteptam acum reacţiile, cu toate că nu aveam certitudinea că Lucian Blaga, luându-mi manuscrisul, îl va şi citi.*
Două săptămâni mai târziu. La sfârşitul ultimei ore de curs, risipeam vorbe, stând în capul scării, Puiu Cotruş, Radu Enescu, Ion Maxim şi de bună seamă şi alţi colegi, ca de obicei. Lucian Blaga, ocolindu-ne, după ce a răspuns la salut, a coborât câteva trepte, apoi s-a oprit, s-a reîntors spre noi şi m-a rugat să-l însoţesc. Gestul nu era întru totul nou. La Sibiu fiind, obişnuia să invite studenţi la masă. Acum, la Cluj, dată fiind degradarea condiţiilor de viaţă, un asemenea lux nu ştiu să şi-l mai fi îngăduit. Imagini semnificative: banchet la Sibiu, tocmindu-se cu badea Ion, să cumpere un car de lemne, ori un sac de varză, în una din pieţele Clujului. Evident, m-am supus. O bună bucată de vreme nu a rostit un cuvânt. Apoi, cu vorba lui molcomă, vorbind ca pentru sine, pe stradă, în afara noastră, nu era nimeni, l-am auzit spunând: "Sunt puţini oamenii care ştiu ce sentimente încearcă profesorul atunci când întâmplarea face să întâlnească un student care să dorească altceva decât o diplomă, un titlu, în temeiul căreia să profeseze şi, profesând, să-şi câştige existenţa. Sunt atât de rari tinerii care cultivă filosofia din dragoste, determinaţi de o nevoie lăuntrică, irepresibilă. Trec ani până să întâlneşti vreunul, fapt pentru care, atunci când se întâmplă, mă bucur nespus." Sunt eu unul dintre aceia? Răspicat nu mi-a spus-o, lăsându-mă totuşi să înţeleg că da. A continuat apoi să mă întrebe de unde sunt, pe unde am colindat, ce planuri am, dacă citesc în limba germană. Şi pentru că eu nu cunoşteam această limbă, a insistat să o învăţ cu orice preţ. A adus vorba şi despre lucrarea mea de seminar încercând, nu să o comenteze, să se justifice. "Am intervenit (întrerupând lectura cu glas tare, din faţa colegilor; n. n.) *nu pentru a respecta o uzanţă, ci pentru a preveni posibile neplăceri. Modul de abordare, problematica însăşi, erau potrivnice spiritului, dacă se poate spune aşa, pe cale de instaurare în ţara aceasta."* Ce timpuri, cuminţi şi respirând încă încrederea dintre intelectuali, acele vremuri când profesorul, apărându-şi studentul de sine însuşi şi mai ales de

infiltraţii din rândurile colegilor săi, se deschide total în faţa lui, îndrăznind să-i spună că i-a luat partea, pentru a nu cădea, cel tânăr, pe mâna vânzătorilor care-i pândeau gândirea în scopul de a-l denunţa! Această paşnică perioadă scurtă de trecere de la o lume democratică la aceea a constrângerii politice îngăduia încă încrederea dintre dascăl şi ucenicii săi. Urma curând să se instaureze perioada - o, cât de lungă şi abjectă! - în care profesorul să-şi apere studentul de sine însuşi şi de ceilalţi, fără să mai aibă curajul de a-şi da pe faţă omenia, nici măcar în dialogul ascuns cu cel apărat de el...! " *Timpul ce se anunţă nu ne va fi fast." Lucian Blaga, aşadar, se voia prevenitor. Am mai parcurs câţiva zeci de metri, în deplină tăcere.* ***Marele mut*** *mi se părea acuma* ***Marele trist.*** *Mi-a întins apoi mâna, şi ne-am despărţit, evident tulburaţi, şi unul şi celălalt, de presentimente negre, deşi, eu cel puţin, după o asemenea întâlnire ar fi trebuit să mă bucur. Nu peste prea multe zile, eu voi pleca din Cluj. Împotriva Filosofului se va dezlănţui o campanie de denigrare. Mi s-a spus, fiind la Aiud - cât de adevărată e informaţia nu ştiu - că însuşi D.D. ar fi luat parte la această campanie, conferenţiind despre "Filosofia lui Lucian Blaga, filosofia crucilor încârligate"* " (p.106-108) .
O a treia prezenţă profesorală (şi culturală) de găsit în trecutul încă luminos al autorului, acela al studentului întârziat din pricina politicii timpurilor abia depăşite, politică ce-i răpise timp irecuperabil din anii de formare, când fusese aruncat la îndemâna obuzelor, bombelor şi rafalelor de mitralieră, să se curăţească în sânge de crezul său legionar, ne întâmpină din paginile memoriilor: " *În timpul expunerilor,* (Liviu Rusu; n. n.) *ardea pur şi simplu. Nu m-a cucerit prin idei, ci prin intensitatea participării, prin îmbujorare"* (p.96). Ce trăsătură de penel de mare maestru reprezintă această ultimă calificare metaforică! " *La o (...) oră de seminar, a vorbit Radu Enescu, elegant, doct, preţios. La discuţii, a luat atitudine potrivnică, colegul nostru Roth. În apărare, am intervenit eu. Discuţiile între mine şi Roth s-au prelungit vreme de două şedinţe, fără ca vreunul dintre noi să cedeze. În cele din urmă, Liviu Rusu pune capăt gâlcevei, concluzionând: "Divergenţele sunt doar aparente. Domnul Gheorghiţă şi Domnul Roth, oricât de ciudat vi s-ar părea, se află de aceeaşi parte a baricadei." A zâmbit Roth, am zâmbit eu, au zâmbit colegii şi, nu mă îndoiesc, în sinea lui a zâmbit şi Liviu Rusu. Eu şi viitorul profesor universitar de marxism-leninism, de aceeaşi parte a baricadei...* " (p. 109).
Este regretabil că, în privinţa Academiei Teologice, cele cu care se îmbogăţeşte experienţa umană a tânărului îndreptându-se cu paşi vertiginoşi către detenţia lungă de şaisprezece ani sunt reprezentate numai de o trădare naţională. La o slujbă, la catedrală, apăruseră puzderie de " *oameni ce nu erau dintre cei obişnuiţi, oameni străini, identificabili ca atare, după îmbrăcăminte, dar mai ales după comportarea din timpul serviciului divin. Printre altele, nu îngenunchiau, nu-şi făceau cruce. Indiscutabil, erau iscoade, iscoade făţişe. Dar pentru ce?"* (p. 114).
Lucrurile aveau să se lămurească îndată. " *Părintele Consilier Turicu urcă la amvon. Impunător, mângâindu-şi barba înspicată, îşi începe cuvântul altfel decât de obicei, adică fără să facă referire la un verset biblic. La Bucureşti, era în curs de judecare procesul IuIiu Maniu. Părintele*

Consilier, la acest proces se referă, insinuând cum că la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, Iuliu Maniu a lipsit, sau doar că ar fi militat pentru autonomia Ardealului. În mod expres, nu l-a învinuit de înaltă trădare, a sugerat-o doar." Următoarea remarcă doare, sub pana unui om atât de cultivat şi de conştient de cele scrise, căci, cu voie, susţine indirect tocmai cele insinuate de respectivul 'acuzator public' în veşminte bisericeşti. " *Care e adevărul, nu ştiu. Modul în care această faţă bisericească a vorbit, de la amvon, a fost însă atât de scandalos, încât, unul din oamenii Puterii, venit să vadă cum se execută o dispoziţie dată, fie ea şi fără nici un temei legal* (iarăşi o afirmaţie dubioasă, căci invadarea catedralei de către agenţi civili, arată cât de 'legală' şi de obligatorie era intervenţia clericului care a acceptat să-şi pângărească numele) *, nu-şi poate stăpâni nici el dezgustul. L-am auzit limpede, spunând tovarăşului de alături: "ăsta ce are de gând, să ajungă vlădică?" Nu cred ca Părintele Turicu să se fi gândit vreodată la aşa ceva. Excesul de zel s-ar putea explica, eventual, prin fire. Grav e însă altceva. Intervenţia, de la înălţimea amvonului, în loc de predică, avea binecuvântarea Arhiereului şi semnficaţia unui gest de obedienţă inadmisibilă, grav destul şi, vai, câtuşi de puţin izolat"* (p.114-115). E perioada când clericii mai aveau voie să se înscrie în partidul comunist. Nu peste mult urmau să fie daţi afară din el, după ce l-au slujit cu supunere, participând la corul general ce proslăvea minciuna împotriva Patriei şi a lui Dumnezeu...

În noembrie 1948, autorul este arestat din nou, după ce încearcă trecerea frontierei, pentru a-şi salva viaţa. Încă înainte de ajungerea la Piteşti, " *un zvon vag, privind o posibilă acţiune de reeducare, a trecut pe la urechile noastre. Ceva asemănător s-a petrecut în închisori, imediat după 23 august 1944. Unii dintre legionarii aflaţi la Aiud au acceptat un germene de compromis. Alţii, ca cei din grupul domnului Biriş sau al domnului Marian, nu"* (p. 145). În temeiul acestor rumori, tânărul Viorel Gheorghiţă problematizează acceptarea şi respingerea compromisului, în vederea sfatului ce urma să-l dea şi mai tinerilor săi camarazi, cu care fusese judecat şi pentru al căror viitor răspundea. Îşi dă seama şi acea plecare a frunţii cât era de grea. " *Asumarea dezaprobării celorlalţi nu e la îndemâna oricui. Îţi trebuiesc pentru aceasta, ori o convingere nestrămutată, alta decât aceea pentru care te afli în închisoare, greu de câştigat, aşa, din senin, ori un cinism dezumanizant, grefat pe frică"* (p. 146). Mă întreb, dacă el n-ar fi avut experienţa reeducărilor, putea oare pune un diagnostic atât de precis, mai târziu cu câţiva zeci de ani, când şi-a redactat memoriile?

O comparaţie cu vieţuirea legionarilor în lagărul de la Miercurea Ciuc, pomenită de Mircea Eliade în "Memoriile" sale, îi îngăduie o precisă diagnosticare a spiritualităţii acelora care erau, fără s-o ştie, sortiţi demascărilor. Până la un punct, analogia e îngăduită. " *Eram credincioşi, dar nu la fel de credincioşi ca aceia. Pentru noi jertfa nu era o necesitate interioară, ca pentru unii dintre ei. Nu o doream, nu o căutam cu tot dinadinsul. Am fi vrut, poate, pe cât posibil, să o evităm. Pentru noi, biruinţa, pe care o credeam apropiată, avea chip uman şi dimensiune istorică şi prea puţin spirituală. Chiar dacă, în unele cântece invocam moartea, condiţie a învierii noastre, condiţie a învierii neamului, eram*

prea tineri ca să ne gândim cu tot dinadinsul la ea. Dorinţa noastră era să facem istorie, să dăruim acestui neam o coordonată de care, din totdeauna, a fost lipsit, să-i oferim şansa de "schimbare la faţă". Dimensiunii eroice a existenţei noastre îi acordam relevanţă, nu celei mistice, cel puţin deocamdată. În grup, cântam "Cu noi este Dumnezeu, înţelegeţi neamuri şi vă plecaţi!" În intimitate, gustam dramatismul lui Puccini din opera Tosca, pe versuri potrivite chiar de mine, cântate în falset de Zaharie Marineasa şi nu numai de el" (p.144-145). Tragem concluzia că aceşti tineri nu aveau încă o educaţie legionară solidă, ori ortodoxă. Ne vine a afirma că tocmai de aceea au fost posibile cedările înspăimântătoare, în masă, din reeducări. Pentru că suntem datori a reaminti că, din vaga istorie a acestora, cât apare în memorialistica specializată, nu reiese că fiece serie asupra căreia a explodat surpriza aruncării unor deţinuţi asupra celorlalţi, cu bâte şi alte arme albe în mâini, a reacţionat ca cea dintâi. Aceea s-a opus la pumni cu pumnul, la izbitura piciorului cu lovirea cu piciorul, la năpustirea răngii cu zmulgerea ei şi întoarcerea acesteia împotriva capului agresorului, până ce l-a lăsat pe jos. Dimpotrivă, surpriza atacului iniţial, pentru seriile următoare, a fost mai puternică decât educaţia de luptător, după cum credinţa şi ea era încă insuficent formată (o prezintă ca atare şi Dumitru Gh. Bordeianu, fără a accentua această neînţelegere a ce reprezintă 'trăirea creştină' a "omului cu inimă bună", dar lăsându-ne a cuprinde pustia din sufletele încă neînvăţate până la temelie cu predania Bisericii). Cu structură lăuntrică de filosof, cu o delicateţă afectivă deosebită, cu o discreţie pe care autorul a menţionat-o încă de la începutul scrierii sale, aproape imposibil de depăşit, fiind din fire, chiar şi când trece la expunerea în faţa cititorilor a evenimentelor ce i-au marcat viaţa, deîndată ce ajunge la relatarea suferinţelor cele mai sordide, el ne avertizează - dându-şi pe faţă scrupulele:
" *Nu pot face abstracţie de faptul că despre această temniţă* (Piteşti; n. n.) *şi cele petrecute între zidurile ei s-a scris, după unele victime, îndeajuns, după altele, mult prea puţin, nu pot face abstracţie deci, şi mă simt îndemnat să evit repetarea. Faptul că atest, alături de atâţia alţii, că ceea ce s-a scris e adevărat, că nu e vorba de nici o exagerare, e de ajuns. Dealtfel, amploarea ororilor face imposibilă exagerarea, chiar dacă ai vrea-o. Intervin o mie şi una de reţineri lăuntrice. Ca victimă, îţi este greu să te complaci, până şi în a-ţi aminti, darmite în a exhiba şi reproduce. Cel puţin în ce mă priveşte, lucrurile stau aşa. În consecinţă, în cele ce urmează, descrierea ororilor şi referirile la torţionari vor fi minime, adică atât cât să facă inteligibilă reflecţia"* (p. 148).
Contactul peisagistic (încă nu existau obloane) e " *de un verde tonic, de un albastru melancolizant"* (p. 149). Noii veniţi sunt pregătiţi pentru 'marea înfruntare', prin înfometare, prin secarea puterilor fizice, să le fie distrusă capacitatea de reacţie la ce se va petrece. " *Semnele caşexizării devin, cu fiecare zi, mai evidente: edeme, descuamări, ameţeli, stare de epuizare generală. O suferinţă fizică, acută, nu mă încerca. Mă bântuiau, în schimb, obsesii şi vise ciudate, stânjenitoare. Visam fel de fel de ospeţe, cu pâine şi bucate comune, dar când să servesc, lipseau, ba farfuria, ba lingura, ba scaunul, ba colţul de masă. Alergam, căutam, imploram, dar până să găsesc, dispărea castronul cu bucate, dispărea*

pâinea, dispăreau toate, ca să mă trezesc, efectiv, cu o durere ca de cuţit înfipt în stomac. Încercam să uit, încercam să readorm. Slabă nădejde."
Organismul crea o metaforizare onirică a stării de fapt: 'Ospăţul nu este pentru tine; iată de ce ai nevoie: "pâine şi bucate comune", însă nu te vei bucura de ele'. Pentru a nu se istovi, puţina vlagă rămasă, şi în timpul somnului, cu starea cenuşie a diurnului, piedicile ce intervin în vis la a mânca sunt anodine: lipsesc jeţul, masa, castronul, pâinea, lingura, în definitiv elemente neesenţiale în procesul hrănirii; totuşi, ele dobândesc importanţă interdictivă, pentru simbolizarea interdicţiei autentice, ascunsă sub sărăcia zemei lungi ce este adusă în hârdău la ceasurile prânzului.
Deţinuţii îmbrăţişează dezumanizarea, până să intervină Ţurcanu cu echipa lui: este o dezumanizare de care nu sunt conştienţi şi ce urcă din ei înşişi, cancer ascuns. Şi această boală se numără printre treptele 'pedagogice' ale şcolii reeducărilor: Fă-l pe bandit să înţeleagă cât este de animal! Dacă o înţelege bine, nu se va mai încontra cu îndărătnicie, pe picioarele dinapoi, împotriva tehnicii noastre de a scoate animalul la suprafaţă din el... Între tinerii legionari apare ideea împărţirii mesei, după criteriile 'ştiinţifice' ale unei 'corectitudini' înjositoare. Când contactul cu deţinuţi mai vechi ne-a pus pe noi cei abia arestaţi în 1956, în faţa sistemului descris mai jos, ne-am cutremurat de râs; nici unul dintre membrii generaţiei mele nu l-a adoptat, doar deţinuţii vechi îl practicau între ei; dar un început a avut. Iată-l.
" *Între timp* , continuă textul, *se dă deşteptarea şi reîncepe o nouă zi, cu aceleaşi şi aceleaşi reflexe: programul, aşteptarea terciului, aşteptarea pâinii, aşteptarea fierturii aceleia amare. În realitate, bucata de pâine sau de turtoi erau singurele alimente, cât de cât semnificative, fapt pentru care, distribuirea raţiilor între noi devenise un ritual, după unii deţinuţi, dezumanizant. Se alegea prin rotaţie, se cântărea cu ochiul, se cântărea cu mâna, se cântărea cu balanţe farmaceutice improvizate, ca, prin egalizare sau compensare, echitatea să fie deplină. Hazardul era o soluţie de neacceptat. Am observat însă repede că toate aceste măsuri de corecţie erau derizorii. Nici în plan concret, nici în plan psihic, nu şi-au arătat eficienţa. Dimpotrivă. Gândul ca nu cumva să mă înşel în alegere genera, de fiecare dată, după consumarea gestului, impresia că m-am înşelat, că nu am ales bucata cea mai fără de cusur. Când sunt ultimul la ales, bucăţile sunt atât de inegale; când aleg primul, sunt de o egalitate uimitoare. Cel prigonit de soartă, rămâne prigonit şi se pare că, de fiecare dată, acela sunt chiar eu. Starea de nemulţumire era permanentă, era a tuturor şi în certă contradicţie cu standardul minim de demnitate obligatoriu. Starea de nemulţumire permanentă, starea de înrobire a sufletului de către trup, comporta apoi şi riscul alienării morale. (.) Primejdia e mare, întrucât se trece de la alterarea echilibrului interior, de la alterarea vieţuirii, la alterarea simultană şi a echilibrului exterior, la alterarea convieţuirii"* (p. 151-152). Un examinator de sine însuşi lipsit de cruţare, un foarte bun amănunţitor al unor trăiri nu tocmai banale, un analist nu doar al fenomenului, ci şi al urmărilor acestuia asupra persoanei, e definiţia psihologului ale cărui scrieri le citim.
Se aud zgomote misterioase, ţipete, dinspre camera 4 spital. Dar mai trec câteva luni până să fie reorânduită componenţa camerei unde se afla şi se

mai scurge vara toată fără să se petreacă nimic anormal cu cei care-şi împărţeau viaţa cu el. Doar că...
" *Este introdus în cameră Alexandru Mărtinuş, student ieşean, nu ştiu la ce facultate, originar din Basarabia, după alte surse ceangău."* Din nou constatăm inserţia legendei în expunere (poate chiar a două legende, privitoare la originea lui Mărtinuş). Nu semnalez pretutindeni apariţia lor, însă socotesc util să amintesc cititorului, din când în când, că atari memorii se constituie din adevăr ca şi din zona înceţoşată a bănuielilor neverificabile. *"Cunoşteam câte ceva despre activitatea lui, în închisoarea Suceava, despre prietenia lui cu Ţurcanu, despre O.D.C.C. (Organizaţia Deţinuţilor cu Convingeri Comuniste). Părea mai vârstnic decât noi. Înalt, brunet, bine legat, nu purta ca noi semnele privaţiunilor de tot felul. Muşchii, puternici, tenul, bronzat, mişcările sigure, trădau mai degrabă sănătate şi o condiţie fizică de invidiat, în contrast izbitor cu starea noastră de distrofici. De faptul că aducerea sau coborârea lui printre noi însemna apropierea zilei fatale, nu se mai îndoia nimeni, după cum nu se îndoia nimeni nici de faptul că cele ce vor urma aveau binecuvântarea Administraţiei. Odată cu Mărtinuş au fost aduse şi două paturi metalice suprapuse, aduse şi aşezate în preajma uşii, izolate adică, pentru a fi ocupate, fără îndoială, de el. De ce două? Pentru a-şi putea improviza un fel de baldachin, în vederea unor discuţii confidenţiale. Vom realiza aceasta ceva mai târziu. Deocamdată omul s-a prezentat în mod civilizat, şi-a declinat calitatea de deţinut cu convingeri comuniste, precum şi disponibilitatea de a discuta cu oricare dintre noi, adică dintre cei dispuşi să discute atari probleme"* (p. 156).
În mai toate cărţile de memorialistică a reeducărilor este unul dintre rarele portrete ale celui numit. El se prelungeşte cu citarea unor fraze tip, rostite de acelaşi, fraze de ameninţare indirectă; mai curând de clamare a victoriei comunismului (" *Dreptatea e a celor ce muncesc, a celor ce nu vor să se mai lase exploataţi."*) Limbajul de lemn triumfa şi în penitenciarele pentru deţinuţii politici, după cum triumfa şi în libertate şi uimea auzul şi raţiunea ascultătorilor în zdrenţe.
Apariţia lui Eugen Ţurcanu e mai viu surprinsă.
" *În jurul orei 10, uşa se deschide într-o manieră vădit ostentativă. Gardianul se retrage. În pervaz, Ţurcanu. Îl vedeam pentru prima oară. Asemănarea cu Mărtinuş, în ce priveşte trupul, era izbitoare: puternic, bine hrănit, scrutător. După ce, în urma lui, uşa se închide, face câţiva paşi, ne măsoară dispreţuitor cu privirea, pe toţi, apoi începe: Noi, un grup de deţinuţi cu convingeri comuniste, nu mai putem tolera printre noi bandiţi"* (p.157) etc. Cunoaştem placa din toate amintirile unde el e personaj. Din păcate, portretul se opreşte aici. De la un artist al descrierii omului de talia lui Viorel Gheorghiţă aşteptam o revelare nesurprinsă de alt observator. Dar nimic. Figura lui Ţurcanu nu se îmbogăţeşte, sub condeiul său, cu nici o trăsătură nouă, după această intrare teatrală pomenită. Urmează bătaia. " *Până şi pe Oprişan l-am văzut bătând"* (158). Dar nici ea nu beneficiază de tuşele pictorului disperării.
Ni se oferă, în schimb, posibilitatea de a-l vedea pe Mărtinuş 'la lucru'. " *L-au întins (...), l-au imobilizat şi au început să-l bată metodic, la tălpi. De lovit, lovea doar Mărtinuş, cu o fostă coadă de mătură, bandajată la unul din capete, ca să nu-i alunece din mână, rar, calculat, alegând cu grijă*

degetele, adică locurile cele mai dureroase. Urletele îl lăsau rece. Nu părea a fi o fire pasională. După un număr oarecare de lovituri, carnea dintre două degete s-a rupt pur şi simplu. Rana sângera. Mărtinuş continua să lovească, rar, calm, căutând locurile cele mai dureroase" (p. 160-161).
Trecerea timpului, torturile, sunt expuse cât mai rezumativ, fără accente, nici sentimentale, nici stilistice; rece. Te întrebi ce se întâmplă cu darul literar al autorului şi nu rămâne nici o altă explicaţie în picioare decât aceea propusă de el însuşi: că amintirea îl doare prea tare, ori că are decenţa mărturisirii. Dealtfel, această presupunere îmi este confirmată de memoriile doctorului Ioan Muntean, care revelează una dintre umilinţele la care a fost supus cel în discuţie. Viorel Gheorghiţă trece cu uşurinţă pe deasupra perioadei celei mai negre din viaţa sa pentru a nu arăta şi altora cât de jos i s-a impus să subsiste, o perioadă atât de neagră încât, mutat în fabrică la Gherla, s-a văzut în situaţia, după îndelungă deliberare cu sineşi, fără a i se cere asta anume, dar ştiind prea bine ce se aştepta de la el pentru a nu fi luat din nou sub tocarea bâtelor, s-a văzut în situaţia de a deveni informator , într-un caz, speculat de el cât i-a fost omeneşte cu putinţă, pentru a demonstra reeducatorilor şi reeducaţilor că n-are nimic de ascuns şi, în acelaşi timp, pentru a nu fi obligat să mai denunţe şi alţi nevinovaţi.
O ipoteză osebită privind scurtimea dezvăluirilor din acea perioadă cruntă poate fi şi ştergerea majorităţii amănuntelor înscrise în memorie, datorată şocurilor ce se ţineau lanţ, ori refuzului ei de a păstra, la nivelul conştiinţei, amintiri handicapatoare; o pricină sigură este şi alimentaţia, sub orice capacitate de hrănire a celulei nervoase. *"Acum când scriu, aş vrea să-mi reamintesc prin câte celule am trecut, alături de cine am stat, prin ce situaţii critice am navigat şi aşa mai departe. Aş vrea. Uneori efortul îmi este răsplătit, alteori nu. Certitudinile nu sunt însă niciodată depline, mai ales în ce priveşte oamenii şi situarea evenimentelor petrecute în spaţiu şi timp. Relativitatea demersului nu ajunge însă până acolo încât să altereze semnificaţiile. Dincolo de circumstanţe, adevărul mărturisirilor rămâne adevăr"* (p. 189). De aceea, poate, ritmul naraţiunii e altul, mai monoton, mai egal lui însuşi în neantrenarea şi neimplicarea scriitorului ce trece dintr-un loc de muncă într-unul de pedeapsă şi aşa mai departe. Dealtfel, el face mărturisirea că se izolase, atât din frica celorlalţi, cât şi din osteneală sufletească. O izolare ce-l scoate, o constatăm prin felul său nou de a povesti, din fierberea existenţei.
Este emoţionantă descrierea următoarei - cât de rar trăită! - evadări ...în sufletul şi prin sufletul unor animale, atât de odihnitoare pe lângă traumele la care deţinutul politic era supus de semenii săi!
Căruţe ţărăneşti aduceau, în acea primăvară, trunchiuri de copaci, materie primă pentru fabrica Aiudului. " *Atelajele erau preluate de miliţieni şi conduse până la locul de depozitare, pentru a fi descărcate de noi. Lipsa unui drum, cât de cât practicabil, umezeala, lipsa unor unelte specifice, ca şi lipsa de experienţă a oamenilor, făceau munca acestora grea şi riscantă. Subzista, îndeosebi, primejdia accidentării, ca urmare a rostogolirii buştenilor peste neîndemânaticii şi firavii lor manipulatori. În cele din urmă, un prim transport a fost descărcat. Cu cel de al doilea, lucrurile s-au complicat. La intrarea în depozit, roţile căruţei au intrat în*

glod, până aproape de butuc, iar caii, cu toate înjurăturile şi şfichiuirile de bici ale miliţianului, nu voiau să mai tragă. Suntem chemaţi de ajutor, noi. Încercăm să degajăm roţile, să ridicăm osia din spate, să împingem. Degeaba. Caii nu mai vor să colaboreze. Suntem înjuraţi şi noi, suntem făcuţi boşorogi, incapabili, mă rog, tot tacâmul. Tot degeaba. O nouă încercare şi încă una. În disperare de cauză, miliţianul abandonează. "Domnule miliţian, permiteţi-mi să încerc şi eu." Mă priveşte, la început cu ură, apoi cu năduf. "Încearcă!" Mă adresez apoi oamenilor, fără să îmi fac prea multe iluzii. Erau şi slăbiţi şi fără o elementară dorinţă de a rezolva situaţia. Totuşi. "Când vă voi spune, vă rog să împingeţi. Doar atât." Mă apropii apoi de cai. Miliţianul îmi întinde biciul. "Mulţumesc. Nu e nevoie." Mângâi caii pe frunte, îi îmbrăţişez, le spun câteva vorbe, aşa, la întâmplare, le strâng pe rând, vârful urechilor. Mă privesc, de bună seamă surprinşi, şi răspund afecţiunii mele închizând ochii şi înclinând din capete. Şi acum, la treabă. Apuc dârlogii şi rostesc moale: "Noa, hai!" Nu exagerez. Caii se opintesc de parcă mi-ar fi înţeles vorbele şi mai ales gândul, şi într-un efort suprem de solidaritate a robilor între ei, muşcă zăbala, îşi încoardă muşchii şi urnesc din loc întreaga povară. Până în dreptul stivei nu s-au oprit. Îi îmbrăţişez încă o dată în semn de mulţumire. Respir şi eu, respiră şi ei, greu. O bucată de zahăr, ori un pumn de ovăz li s-ar cuveni, dar de unde? Sau, ştiu eu, poate că mângâierea mea, în cazul robilor, şi ei sunt tot nişte robi, la un stăpân mai mult sau mai puţin cumsecade, e mai de preţ. Oricum, în timp ce patrupedele închideau ochii a înţelegere şi complicitate, din ochii mei se prelingeau lacrimi, şterse pe furiş. Clipa a fost una de evadare" (p. 192-193), căci îşi retrăia copilăria îndulcită de comuniunea cu toate însufleţitele. Fragmentul relevă de cât de puţin are nevoie sufletul obiditului: dacă dragostea omului îi lipseşte, aceea a dobitocului îi este rai.

Deoarece în acest text, unitar în sine, remarc din nou talentul portretistic al lui Viorel Gheorghiţă - aplicat, de data aceasta animalelor, după bunul canon clasic ce spune că orice pictezi, de e copac, fir de iarbă, vas de aramă, vrabie, trebuie să-i faci portretul, să-i găseşti caracterul şi starea de spirit, acel ceva ce- i aparţine doar lui - asta mă determină, din câte alte înfăţişări de camarazi sau caralii cuprinde volumul, să mă opresc la o nouă figură a istoriei literare, a cărei prezentare îngăduie artistului şi una colectivă a legionarilor.

" *Abia după o lună am ajuns la Aiud (...) unde l-am întâlnit pe Petre Pandrea. Îmi împărţeam timpul între oblojirea rănilor de la picioare, provocate de lanţuri, şi discuţiile angajate cu acest intelectual marcat de scepticism, de îndoieli. Paşi spre clarificare au fost făcuţi totuşi. De la preocuparea de a elabora o gramatică a limbii ţigăneşti, la aceea de a se salva, prin credinţă, calea e lungă. Interesul manifestat nu atât faţă de subtilităţile dogmatice, cât pentru viaţa religioasă personală, la un om care a profesat indiferentismul, ca să nu spun ateismul, e remarcabil. Mă întreb, totuşi, dacă acest interes nu e cumva conjunctural, determinat, adică, de statutul de om aflat în suferinţă şi, prin urmare, pasager. Optimismul nostru, al legionarilor, nu în sens de speranţă în schimbare, ci de acceptare a stărilor de fapt, îl contraria. Cum de nu ne revoltăm? Cum reuşim să transcendem temporalitatea, imensul cortegiu al suferinţelor,*

şi să ancorăm într-o altă realitate? Atitudinea noastră l-a obligat, oricum, să-şi revizuiască părerile, în ce ne priveşte. Nu mai eram posedaţii, complexaţii, manipulaţii, nici chiar idealişti naivi nu eram, ci oameni religioşi. Cunoştea un număr mare de legionari de primă mărime, mai puţini legionari obişnuiţi, le aprecia ***fair-play*** *-ul, în discuţii, nu şi convingerile. Recluziunea avea însă alte dimensiuni, alte caracteristici. Lua cunoştinţă de ele abia acum. Nu avea cum să le ignore şi, mai ales, nu avea cum să-şi înăbuşe sentimentul marilor nedreptăţi ce li se făceau oamenilor, legionarilor, îndeosebi. Îşi aprecia situaţia ca fiind mai uşoară. Uşor naiv, credea într-o apropiată schimbare, în bine, a lucrurilor. Se vedea liber şi făgăduia că o să ne apere. Era doar avocat. Avocat şi om de onoare. Şi-a clamat această disponibilitate, aveam să aflu mult mai târziu, faţă de mai mulţi cunoscuţi. Mă gândesc la Nistor Chioreanu şi Gabriel Bălănescu, îndeosebi. A şi făcut-o? Nu ştiu"* (p. 256-257).
Viorel Gheorghiţă, scriitor cu multiple valenţe în direcţia literaturii şi cu tenacitate în decriptarea stărilor psihologice şi afective prin care trece deţinutul, cu stăpânire filosofică a limbii, a condeiului şi mai ales a trăirilor din timpul compunerii, pare lipsit de simţul umorului, descoperit la alţi colegi ai săi de preocupare memorialistică. El însuşi, fără a fi atât de categoric cum o afirm eu, o recunoaşte.
" *Se spune că umorul e benefic. Îndeosebi pentru omul obidit. Se poate. În timpul reeducării, oricum, eu nu l-am gustat şi o bună bucată de vreme, nici după. Între umor şi însingurare interveneau incompatibilităţi, or eu mă complăceam încă în însingurare. Timpul necesar îndepărtării atâtor sechele rămase de pe urma încercărilor recente, nu se scursese încă. Alta era starea de spirit a celorlalţi deţinuţi. Pentru cei mai mulţi dintre ei, umorul era benefic. Şi situaţii care să-l stârnească nu lipseau. Era în colonie, printre deţinuţii vechi, un turc din Dobrogea, care, surprinzător, nu cunoştea limba română. Se străduia, în schimb, să înveţe. Răbdători, camarazii se ocupau de el, cu rezultate notabile, unele semănând a stereotipii. "Ce mai faci, turcule?" Răspunsul, invariabil, acelaşi: "Bine, mersi."*
Rar, comandantul Vanciu, însoţit de unu, doi miliţieni, (...) descindea în mină, să-şi inspecteze robii, prilej de a-şi mai îmbogăţi colecţia de flori, adică de cristale. Obosit, sau numai şiret, turcul nostru, cu târnăcopul şi lampa alături, moţăia, aşteptând să se sfârşească şutul. Apropierea suitei îl trezeşte, prea târziu totuşi ca Vanciu să nu realizeze chiulul. "Ce faci aici, banditule? Dormi?" Turcul se face că nu aude. "Nu auzi, bă? Ce faci aici?" "Să trăieşti, domnul comandant, bine mersi." Inevitabila înjurătură ce a urmat: "Mersi în aia mă-tii" a stins incidentul. Nu şi mirarea turcului care, vedea că lumea râde de ceea ce i s-a întâmplat şi nu putea înţelege de ce" (p. 180).
Am lăsat pentru final un eseu ce s-ar putea intitula: 'Poezia - mijloc de recuperare a sinelui', de o mare însemnătate pentru orice cititor al cărţilor privitoare la detenţia politică sub comunişti, pentru că el luminează splendid locul poeziei în viaţa de zi de zi a condamnatului politic, în orice loc de ispăşire s-ar fi găsit el. În cele ce urmează, cititorul va afla o faţă inedită a poeziei, după trecerea multor milenii de creare a ei şi de exultare prin ea.

"Eu nu ştiu, şi apoi, la ce bun - poeţii în vremi de restrişte?" , citează autorul un stih de Hölderlin, din poemul **Pâine şi Vin** . " *Pentru mine, acest celebru vers, de o actualitate evidentă, e o mai veche obsesie a mea şi, nu mai puţin, o gravă nedumerire. Câtă interogaţie, câte îndoieli, câtă afirmaţie şi câte incertitudini se află condensate în el? La ce bun poeţii, când cărţile lor nu pot să apară sau, dacă apar, nu se citesc? La ce bun poeţii, când interesul pentru poezie e copleşit, în occident de huzur, la noi de sărăcie, pretutindeni de isteria muzicii pop sau rock? Aserţiunea că poezia, cultura în general, e un apanaj al aleşilor, nu mi se pare de acceptat. Dimpotrivă. Statutul ei e unul ontologic, dovadă amploarea la care a ajuns fenomenul în puşcării. Iată, fac o afirmaţie scandaloasă: nu omul face cultura, cultura îl face pe om; nu poetul iscă poezia, poezia îşi zămisleşte poeţii, aşa după cum adevărul zămisleşte libertatea, aşa după cum pâinea cea de toate zilele ne condiţionează şi ne susţine trupeşte. Experienţa anilor de detenţie mi-a revelat această taină a mântuirii prin poezie, a mântuirii prin cuvânt, prin cuvântul rostit. Nu e vorba de vreo retorică sau de figuri de stil, menite să impresioneze. Cum ar putea-o face? E vorba de o realitate existenţială, în ce mă priveşte, de netăgăduit. În urma demascărilor de la Piteşti şi Gherla, retras în mine însumi ca într-o inexpugnabilă carapace, ca într-o criptă, mi-am acceptat condiţia de mormânt încă viu. Clinic, nu eram mort. Antropologic, având în vedere refuzul, devenit funciar, de a comunica, atât cu exteriorul, presupus a fi irefutabil primejdios, ostil, saturat, ca un burete ud, de violenţă şi delaţiune, cât şi cu propriile mele amintiri, cu propriul meu trecut, da! Nu e, prin urmare, deplasată afirmaţia că în ziua în care, somat de nu ştiu ce demon, la Aiud fiind, am încropit primul meu vers arestat, m-am născut a doua oară, prin poezie, eu care, liber fiind, nu am slujit poezia, mai mult am trădat-o. Primele lanţuri care au cedat au fost acelea care mă ţineau răstignit, pe crucea fără speranţă a unui prezent perpetuu, împiedicându-mă să-mi simt rădăcinile şi să-mi asum trecutul. Efectul: introspecţia lirică, prin mijlocirea poemului scurt, de formă fixă, sau evaziunea, aparent epică, prin intermediul baladei extrapolate. Treptat, treptat, în interiorul universului concentraţionar, pe de o parte, în întunericul în care vegetam, pe de alta, prindea consistenţă un alt univers, cel poetic, pe cât de inefabil, pe atât de reconfortant. Reconfortant întrucât nu era nici artificios, nici de împrumut; îmi aparţinea în totalitate, fiindu-mi consubstanţial. Atâta doar că, pentru a-l descoperi au fost necesare suferinţa şi timpul şi ispita Satanei. Nevoia de a comunica versurile, în circumstanţele date, un impuls cu totul nou, nu doar pentru a fi memorate, cât pentru a fi confirmate, a reîntemeiat apoi încrederea în semeni, în buna lor credinţă. Cu fiecare strofă învăţată de omul de lângă mine, cu fiecare lovitură de piatră, în ţeava caloriferului, prin intermediul căruia versurile, cu sutele, ajungeau la urechile altor şi altor camarazi, teama se risipea, ca ceara în para focului, iar eu redeveneam om capabil să mă bucur, capabil să răspândesc bucurie (uneori şi invidie), şi, nu în ultimul rând, capabil să îmi asum riscuri, şi nu puţine. În temniţă, poezia şi-a răscumpărat dreptul de a exista, nu o dată, cu sângele credincioşilor ei, urmărirea vinovaţilor cutezători prelungindu-se până în zilele revoluţiei din 1989 şi, într-o anume măsură, şi după. La interval de peste un deceniu, anchete, tracasări, confiscări de manuscrise şi, poate, chiar*

ruguri. Câte din manuscrisele confiscate vor mai fi existând, cine ştie? Ceea ce ştiu însă e faptul că ne găsim în faţa unui mister ce nu poate fi în nici un fel zădărnicit, întrucât raţiunea de a fi a poeziei universului concentraţionar rezidă, nu în obiect, ci în act. Faptul de a o fi scris - impropriu spus, despre creion şi hârtie neputând fi vorba -, ca şi acela de a o fi memorizat, e relevant, nu poemul ca atare. Actul modifică sufletul. Poemul poate fi confiscat, poate fi tezaurizat, poate fi ars; actul, odată produs, nu. Subzistă în această stare de lucruri paradoxul oricărei taine, în speţă acela de a scrie şi de a învăţa, fără speranţa explicită de a-ţi vedea poemele în situaţia de a putea fi şi publicate. (...) ***"Scris este: Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu*** *" (Mat. Cap. 4, 1-4). În umbra celulei, sub bolta fără lumină a minelor de plumb, alături de libărci şi trupuri schiloade, neînsufleţite uneori, împreună cu rugăciunea, poezia a fost un asemenea cuvânt, nu mântuit, prin rostire, cum spune Lucian Blaga, ci mântuitor. Un omagiu mai deplin decât acesta, adus poeziei, consider că nu e cu putinţă. Poeţii, şi vechi şi noi, în chiar aceste vremi de restrişte, pot să se bucure cum, la timpul său, nu s-a putut bucura Hölderlin. În temniţele comuniste din România, poezia a fost convertită - în intimitatea lui, procesul îmi scapă - în pâine şi vin, în trup şi sânge sacru. Şi cât de bine şi frumos ar fi ca această convertire să rămână un bun câştigat"* (p. 214-216).
Nici o altă vorbă nu se cuvine adăugată. Repetând o propoziţie înscrisă în sufletele noastre, ale tuturora, rămasă nouă de la Will Shakespeare: *"Restul este tăcere"* , ne luăm rămas bun de la acest mare cântăreţ al poeziei de temniţă, Viorel Gheorghiţă.

Cronica de la Vâlcea a lui Aristide Ionescu
Aristide Ionescu, originar din comuna Ştefăneşti, înflorind la 7 kilometri de Drăgăşani, fiul lui Ion Ionescu, producător de băuturi alcoolice (adăpostea în pivniţă vase cu o capacitate totală de 10 vagoane de vin şi ţuică), s-a opus ruşilor, de nevoie, încă de la vârsta de 22 ani, când, coborând din deal, unde se ascunseseră ai săi de frica năvălitorilor, i-a găsit pe cei din urmă tocmai pe când le jefuiau gospodăria; iar unul dintre pifanii roşii, gătindu-se a-l altoi cu o spiţă de la roata căruţei, tânărul îl îmbrânci, dându-l tava şi-n tărbacă pe treptele beciului, şi ţâşni spre cimitir, unde, ascuns după o cruce, îl aşteptă strângând în pumn un pistol de 6,35 mm. După o căutare călare ce dură un ceas de încordare şi spaime, bolşevicul renunţă. Acest eveniment şi condiţia generală a românului tot mai mizeră în urma cotropirii 'aliaţilor' de la răsărit - foarte amănunţit analizată la nivelul întregii ţări - îl pregăteau la o opoziţie dârză faţă de noul regim.
Se adăugară, rând pe rând, impresii şi tresăriri ale vrăjmăşiei împotriva străinilor şi a 'ordinii' noi impuse de ei.
" *N-am uitat niciodată ochii negri ai unei fetiţe de 8-9 ani strivită de roţile unui autocamion al armatei sovietice. Am fost martorul acestei scene zguduitoare care a avut loc pe bulevardul gării din Craiova. Deşi şoferul a văzut că a strivit-o, n-a schiţat nici o intenţie de a opri. M-am repezit la ea*

s-o ridic, dar pieptul şi o parte din bazin îi erau strivite şi sângele curgea năvalnic. Numai capul îi era întreg. Avea faţa albă încadrată de un păr auriu şi ochii deschişi, negri, priveau a mirare, o mirare nevinovată. În clipa aceea am avut impresia că am înaintea mea o icoană. M-am închinat, am îngenunchiat şi am sărutat-o pe frunte. S-au oprit trecătorii şi m-au întrebat dacă este fiica mea. Am stat un timp lângă ea cu sufletul împietrit de durere, zicându-mi: "Doamne! cum este cu putinţă?" apoi am plecat încet spre centrul oraşului cu inima ca plumbul. Pe drum am întâlnit o femeie care striga disperată: "Copila mea, copila mea!" Am înţeles că era mama ei. Aflase de nenorocire şi se ducea să-şi ia fiica" (p. 10).

Remarcăm că istorisirea cinsteşte adevărul fără a-l încărca cu zorzoane menite tulburării afective a cititorului. Poate că termenul cel mai potrivit pentru caracterizarea naraţiunii lui Aristide Ionescu este: decenţa tensionată; şi e de la sine înţeles că ea derivă din modestia sa. Fără s-o menţioneze anume, autorul nu se simte scriitor, ci acela care aduce o mărturie despre o epocă şi despre Români, ţinută foarte potrivită acestui tip de memorialistică şi respectată până la capăt de el. Nu mă sfiesc să cred că am înaintea ochilor, sub titlul: " **Dacă vine ora "H" pe cine putem conta? - File de jurnal -"** ceea ce se numeşte îndeobşte: o contribuţie contemporană cronicărească.

" *Pe la jumătatea lui octombrie* (1944; n. n.) *, din fiecare comună au fost arestaţi susţinători ai regimului legionar. Pe lângă aceştia au fost arestaţi şi câţiva suspecţi care puteau pune în pericol securitatea armatelor sovietice. Pe lista suspecţilor au fost puşi şi cei care nu erau pe placul jandarmilor mai mult sau mai puţin răzbunători. Aşa am fost trecut şi eu"* (p.11). Respectivii au fost internaţi într-un lagăr la Râmnicul Vâlcea, dar nu numai; memorialistul a nimerit într-o vilă din Olăneşti. Prilej de pomenire a colegilor lăgărişti şi cu aceeaşi ocazie şi una dintre rarele tentative din întreaga naraţiune de relatare a unor întâmplări cu caracter comic, ceea ce nu se potriveşte sobrietăţii autorului.

" *Am cunoscut astfel pe unii dintre legionarii din Rm. Vâlcea. Unii erau oameni blânzi, astfel poetul Radu Gyr (figură tipică de evreu). Era o fire plăcută cu care nu te săturai discutând"* (p. 12). Depănând seria patronimelor celor întâlniţi, ajunge şi la " *ziaristul Victor Medrea de la Voineasa - Vâlcea, fost ministru al propagandei în septembrie 1940 - ianuarie 1941. Un om stilat, inteligent, un povestitor desăvârşit. Spunea cu mult haz că o dată, pe când era ataşat de presă în Grecia, a întrebat pe un ziarist grec de ce la ei pe masa din Altarul Patriarhiei este telefon, deoarece în România nu există. Grecul mi-a răspuns că el nu ştie să existe la ei aşa ceva. Atunci Medrea opreşte un taxi şi împreună cu grecul pleacă spre Patriarhie să se convingă. Pe drum, grecul întreabă "de ce să existe telefon pe masa din Altar?". "Ştiu eu, răspunde Medrea, poate să întrebe patriarhul înainte de a face pomenirile ce guvern să binecuvânteze"... În această perioadă în Grecia se schimbau foarte des guvernele. Rezultatul a fost că grecii au solicitat rechemarea lui în ţară"* (idem).

Aflăm o informaţie importantă, spre lauda guvernului şi armatei române, privitoare la acel an confuz, când ne-am pomenit aliaţi peste noapte cu foştii noştri inamici: " *Ni s-a spus că suntem acolo ca să se asigure spatele*

frontului, iar dacă vor veni să ne ridice ruşii pentru deportare în Rusia, comandamentul lagărului are ordin de la generalul de interne Aldea (formulare improprie, ca atâtea altele din cărţile luate în seamă; n. n.) *, să ne apere şi să ne înarmeze şi pe noi, pentru ca împreună cu paza militară să rezistăm până vor veni întăriri"* (idem). Nu aceeaşi independenţă de gândire, nici aceeaşi demnitate naţională şi nici aceeaşi fraternizare a tuturor Românilor reies din consemnările lui Onisifor Ghibu, puse pe hârtie peste un an, după cum s-a văzut.
Şase săptămâni mai târziu şi acest cel mai june reţinut fu eliberat.
Pentru mai buna cunoaştere a cuprinderii Bisericii Ortodoxe Române, de la începuturi, în valul ideologic ateu ce s-a revărsat peste Ţara noastră, o întâmplare a lui Aristide Ionescu slujeşte defrişării acelor ani întunecoşi:
" *La jumătatea lunii octombrie* (1945; n. n.) *a venit la mine acasă un tânăr care mi-a spus că este băiatul preotului Marina din Rm. Vâlcea (patriarhul ţării de mai târziu sub numele Justinian) să-mi propună să fiu numit şeful tineretului comunist din plasa Drăgăşani. Era perioada de organizare a PCR, care la ţară nu avea adepţi."*
Pare curios că s-a adresat unui fost lăgărist, abia eliberat. Cum motivul reţinerii celui din urmă nu fusese limpezit, este de bănuit că ea s-a petrecut tocmai pentru a câştiga acest om, prin spaimă, în vederea folosirii lui de către noua putere. Pare lucru de mirare. Cum să arestezi un ins ca apoi să-l pui să te slujească? Acesta este secretul sistemei pedagogice ce va triumfa în reeducări: numai acela ce-ţi învaţă frica te va asculta orbeşte.
" *Mi-a povestit că în vara anului 1944, când era în clasa a VII-a a fost exmatriculat din Liceul Militar Craiova pentru propagandă subversivă. Mi-a expus programul UTC, care mi s-a părut foarte atrăgător. Programul repara nedreptatea socială pe care o vedeam şi eu, deşi făceam parte din burghezie. Eram preocupat de suferinţele sărăcimii şi de multe ori încercam să îndrept câte ceva. (...) Constatam astfel că programul UTC repara într-un fel aceste nedreptăţi, dar nu intuiam că se vor crea altele. Ca român nemulţumit de faptul că ruşii ne-au luat Basarabia, l-am întrebat: "Dacă ruşii au aplicat acest program reparând nedreptăţile urmând ca şi noi să-l aplicăm cu acelaşi efect, atunci de ce au făcut anexiuni teritoriale? Basarabia a fost a noastră până în 1812 şi prin pacea dintre ruşi şi turci, de la Bucureşti, ne-a fost luată. Din 1918, am luat-o înapoi şi acum în 1940 au anexat-o iar şi pe deasupra şi Bucovina, care n-a fost niciodată a lor. Urmare a convenţiei dintre turci şi austrieci Turcia a cedat Austriei - Bucovina, dar n-a fost niciodată rusească.*
La această întrebare, fiul lui Marina a spus că nu este pregătit să-mi răspundă, dar se va documenta şi va reveni.
Nu l-am mai văzut niciodată" (p. 13). Cu toate că tatăl său a fost un patriarh care lăsa impresia a-şi iubi Biserica şi a încercat s-o păzească de satanizare, cât i-a stat în putinţă (dar prea puţine au depins şi de el), nici el n-a venit vreodată în faţa neamului să facă lumină asupra durerilor acestuia - ceea ce umbreşte cumplit binele tocmit de întâistătător, contrazicând menirea sa creştină: a lăsat Românii pradă celui mai odios regim din întreaga istorie a noastră, ba şi ateu şi chiar a făcut toate eforturile pentru întemeierea acestui blestem peste sufletele noastre; iar preoţii săi ortodocşi, aidoma puzderiei de mireni ce le umpleau bisericile,

au căzut loviţi de comunism, în temniţe, lagăre sau decrepitudine materială şi morală.
A doua arestare a avut loc cu prilejul alegerilor falsificate din noiembrie 1946. Împotriva regulamentului, comisia tergiversa comunicarea rezultatului voturilor. Aceia care se îngrămădeau dincolo de prag în baionetele celor două santinele vociferau pe când ostaşii ameninţau liota ce-şi desfăcuse piepturile cerând să fie împuşcată. Un camion cu muncitori forestieri îmbrăcaţi în veşminte militare a fost adus şi a deschis focul împotriva disperaţilor din uliţă. ('Mineriadele' acelei vremi; sistemele comuniştilor nu se vor schimba niciodată...!). *"Toată lumea se aruncă în şanţuri. Au fost luaţi din şanţ (...) reprezentanţii PNŢ şi PNL, pe care i-au dus cu forţa în centrul de votare şi i-au obligat să semneze procesul verbal modificat: 3.500 voturi BPD (soarele) şi 46 voturi - PNŢ"* (p. 15). Deoarece autorul s-a impus printre organizatorii rezistenţei, hotărî să nu fugă, pentru a nu-şi părăsi colegii fruntaşi ai opoziţiei. La prânzul zilei de 20 noiembrie 1948, după o percheziţie, cinci-şase dintre pseudomilitarii ce trăseseră asupra electoratului îl urcară în autocamion, îl " *bătură zdravăn, în special la faţă"* , şi-l închiseră într-un closet, în Horezu, sub pază. Coborând seara, evadă pe fereastra îngustă. Izbuti să rămână mult timp fugar. Pe 29 decembrie 1948, zărit şi vândut de către un tovarăş la bătutul mingii, din copilărie, fu arestat în Rm. Vâlcea. În cătuşe, a fost condus la Craiova, unde auzi porunca: *"Scrie tot ce ştii de când te-a ouat mă-ta!"* (p. 16).
Norocul lui Aristide Ionescu era că Securitatea nu fusese bine informată asupra identităţii lui. Ofiţerii socoteau că numele său de alint, Bebe, indica pe un altul, deci îl terorizau să mărturisească ce ştia despre rolul jucat de 'Bebe' cu prilejul alegerilor, 'acela' fiind acuzat public şi într-o notă din ziarul local **Orizontul** : *"Votarea în jud. Vâlcea a decurs normal în afară de comuna Cristăneşti, unde Bebe Ionescu şi soţia acestuia, Lucia, au atacat armata cu lemne şi pietre. În urma acestui atac, armata a deschis foc"* (p. 16).
Eliberat, apucă să sărbătorească Anul Nou cu ai săi.
În primele luni din 1949, ofiţeri din diverse zone prielnice, organizară rezistenţa armată în munţi. Pe plan local, Maiorul Creţu, slătinean, şi locotenetul Simescu (Piatra-Olt-gară) înarmară grupul din munţii Arnota, pe când locotenentul Toma Arnăuţoiu organiza retragerea în munţii Muscelului, colonelul Atanasescu pe aceea din Pădurea Sarului, iar colonelul Arsenescu la Şuici. Autorul nefiind unul dintre combatanţi, ci doar un binevoitor care le-a dat ajutoare, face confuzii, căci nu cunoştea bine lucrurile. Astfel, locotenetul Arnăuţoiu este 'uns' de el căpitan de aviaţie, ceea ce nu corespunde adevărului, iar la p. 25, grupul de la Pădurea Sarului, condus de colonelul Atanasescu (p. 21), apare condus de colonelul Enăchescu.
Aristide Ionescu a fost din nou arestat în acelaşi an, dimpreună cu combatanţii din Arnota.
Voi reţine din cele ce urmează menţionarea unei confruntări dintre Corneliu Coposu şi un caraliu, la penitenciarul Craiova, pentru o anumită informaţie privitoare la condiţiile în care a studiat cel dintâi:
" *Cornel Coposu (dr. în drept) era cu hârdăul să-l spele la robinet. Primul gardian îl zoreşte: "Hai mai repede, bă, că nu eşti aici la pension" şi-l*

loveşte. Coposu îi răspunde: "Uiţi că sunt deţinut politic şi nu criminal?" - "Dar când erai tu ministru de interne - răspunde gardianul - ştii cum i-ai chinuit pe ai noştri iar pe noi ne-ai ţinut în întuneric?" Coposu îl priveşte de sus (era foarte înalt) şi-i spune: "Eşti prea mic să ştii aceste lucruri. Fiind în ministerul de interne, am mers în inspecţie la închisoarea Doftana unde am găsit deţinuţi politici comunişti, care aveau alimente şi conserve primite de la "Ajutorul Roşu", sute de broşuri şi fiecare avea masă şi hârtie de scris. Eu, în afară de o gamelă, o lingură, un pat şi un hârdău, ce am în celulă? Cât despre întunericul în care spui că aţi fost ţinuţi, află că şi eu sunt din Ardeal, am dat meditaţii să pot termina liceul şi două facultăţi. Pe dumneata cine te-a oprit?"
Răspunsul deţinutului Coposu l-a înfuriat rău pe gardian care l-a lovit din nou cu bastonul, împingându-l spre celular" (p. 29-30).
Ce se pregătea cu adevărat deţinuţilor politici opozanţi ai acelor comunişti de odinioară ajunşi acum la putere avea să afle Aristide Ionescu foarte curând.
" *La Jilava am întâlnit un grup de 100 de deţinuţi politici, studenţi aduşi de la închisoarea de la Piteşti fiind în drum spre Tg. Ocna unde era închisoare pentru tineri suferinzi* (de fapt, pentru tuberculoşi; n. n.) *. Erau într-o stare de anemie de nedescris. Mulţi cu febră şi tuse specifică T.B.C.-ului. Toţi erau tăcuţi ca nişte mumii. Nu puteai lega două vorbe cu ei pe nici-un subiect. Dacă vorbeai de mâncare că-i proastă, zâmbeau şi nu-ţi răspundeau. M-am interesat de ce nu-i internau în spital pe cei care aveau febră, dar ei zâmbeau şi nu răspundeau. Întrebaţi de speranţe şi gânduri de viitor, ei zâmbeau şi nu răspundeau. Am făcut multe încercări să leg o conversaţie cu zeci de tineri ca mine, dar ei zâmbeau păstrând în continuare aceeaşi tăcere cumplită. Ceea ce te uimea e că nu vorbeau nici între ei.(...) Mi-am pus în acest timp zeci de întrebări referitoare la deţinuţii politici studenţi, veniţi de la închisoarea din Piteşti. De ce nu voiau să vorbească, doar eram între deţinuţi politici? Dar ei se comportau de parcă ar fi avut fiecare câte un gardian în spatele lui! Să fie muţi? Să fie toţi afectaţi pe fond nervos? După circa doi ani, când am trecut prin reeducarea prin tortură am înţeles tăcerea lor"* (p. 31). Repetarea stilistică a acelei antonimii de comportament (" *zâmbeau şi tăceau",* cu încărcătură sumbră) crează un fond misterios tabloului şi se află în contrast (bine chibzuit) cu nerăbdarea investigatoare a celuilalt tânăr, de o vârstă cu piteştenii, însetat de convorbiri cu cei de o seamă cu el, de schimburi de opinii cu membrii generaţiei sale, care aveau mai multă experienţă a vieţii de puşcărie decât el şi-i puteau revela tainele supravieţuirii şi ale învingerii de sine, ca unii care trecuseră prin atare şcolire damnată. Dar ei zâmbeau şi tăceau. Eventual tuşeau.
În ianuarie 1950, Aristide Ionescu ajunse la Gherla.
Voi întrerupe firul istorisirii, pentru a mă opri la unele cugetări legate de cultura orală specifică existenţei comune în penitenciarele pentru politici. Ele trebuie să reţină atenţia folcloriştilor şi etnologilor, singurii specializaţi în problematica acestei culturi orale care, în condiţiile speciale ale detenţiei, posedă cu totul alte caracteristici decât creaţia folclorică şi corespunzătoarea cultură populară.
" *Fenomenul care a făcut cele mai multe victime în rândul deţinuţilor politici a fost acela dat de chinurile înfometării, urmat de scăderea*

moralului - sfârşitul speranţelor - după care venea prăbuşirea totală, starea în care deţinutul politic îşi aştepta liniştit moartea considerând-o unica salvare.
De aceea, ca să nu ajungem la o asemenea stare de spirit, din dorinţa de a apuca şi noi ziua eliberării, încercam să povestim diferite întâmplări, mai mult sau mai puţin hazlii, care aveau darul de a risipi tristeţea. Mai mult chiar. În timpul unei asemenea povestiri, atât povestitorul cât şi ascultătorii aveau senzaţia că se află afară, în libertate, acolo lângă personajele din povestire şi în aceste momente ne simţeam descătuşaţi. Cu cât povestea era mai autentică cu atât implicarea noastră în viaţa eroilor era mai intensă" (p. 35).
Îmi amintesc o însemnare de jurnal a lui Mircea Eliade, o remarcă esenţială pentru definirea literaturii şi a artelor în general: psihicul uman are nevoie de naraţiune ca trupul de apă sau hrană (condensând şi plasticizând gândirea lui: adică nevoia respectivă aparţine structurii înseşi a psihicului). Nu este locul potrivit aci pentru argumentarea acestei păreri, nici pentru ilustrarea valorii ei antropologice, însă doresc să reţinem faptul că deţinuţii politici, al căror purtător de cuvânt acum este memorialistul discutat, nu numai că au decriptat această lege a psihicului, insuficient argumentată ca atare de istoricul religiilor - şi ce păcat că aşa s-a întâmplat! -, ci au şi folosit-o cu caracter preventiv curativ. Va să zică, din cele expuse de Aristide Ionescu, naraţiunile ascultate aveau rolul de proiectare a povestitorului şi a ascultătorilor în afara graniţelor lor psihice şi afective impuse de condiţionarea temniţei, ceea ce, adăugăm, le aducea deţinuţilor o împrospătare a forţelor, pe lângă o odihnă a tensiunii interioare. Este vorba de îmbogăţirea lăuntrică pe care ţi-o aduce contactul cu existenţe necunoscute până aici, cu semeni pe care povestirea îi esenţializează, dacă este făcută cu talent, adică atunci când are caracter literar. Căci, orice ar crede specialiştii, literatura este mai mult decât literatură; ea este mijloc de transcendere a fiinţei umane.
Autorul merge mai departe cu consideraţiile asupra puterii de a modifica, prin imaginar, stările, putere înmagazinată şi în astfel de povestiri spuse în puşcărie: " *Acasă, la gura sobei, întâmplările în care personajele umblau prin frig te făceau să simţi parcă o răcoare, în schimb în închisoare aveau darul de a ne întări la frig. Un fenomen greu de explicat. Acultând povestirea în care eroii întâmpinau cu stoicism frigul şi zăpada, în subconştient avea loc o comparaţie între frigul imaginat şi cel din celulă care, parcă, nu-ţi mai pătrundea atât de adânc în mădulare"* (p. 36). Constatarea nu mi se pare deloc lipsită de însemnătate: într-adevăr, trăirile din închipuire sunt mult mai intense decât cele autentice, ca şi trăirile onirice. Mai mult, unul dintre rosturile depănării rituale orale a miturilor în auzul credincioşilor este cel menţionat mai sus: să ajute la trecerea prin greutăţile inerente oricărei vieţi.
Deoarece demascările se apropiau cu paşi urieşeşti şi de Aristide Ionescu, e potrivit să cântărim cine era el şi cum fusese el pregătit pentru viaţă de către părinţi.
" *Tata îşi păstrase cravaşa care a avut un loc de seamă în educarea noastră. Pentru a ne imprima de mici disciplina, evitând astfel hărmălaia, stabilise unele reguli din care redau:*

- celui mai mare să-i spui "nene" şi "dumneata";
- nu aveai voie să loveşti pe altul. Trebuia să raportezi tatei;
- să execuţi ce-ţi spune cel mai mare decât tine;
- în timpul mesei nu se vorbeşte;
- la masă să nu laşi nimic în farfurie din porţia ce ţi se serveşte (iniţial erai întrebat cât doreşti, nu ce doreşti, căci mâncarea era aceeaşi pentru toţi. (...); între mese nu aveai voie să ceri ceva de mâncare.
Seara la culcare, hainele erau aşezate de fiecare pe un scaun, într-o anumită ordine. Se întindea cureaua de la pantaloni peste care se aşezau hainele ce erau dezbrăcate. Totul se strângea cu cureaua şi efectele astfel pregătite puteau fi controlate.
Dimineaţa, dacă întreba cineva: unde-mi este un ciorap (sau alt obiect), primea la palmă o cravaşă - dacă era auzit de tata. Fetele care dormeau separat erau exceptate de la aceste reguli" (p. 40-41).
Sosirea a 150 de studenţi în Gherla aduse schimbări importante în organizarea penitenciarului: ei înlocuiră plantoanele. Condamnaţii fură pritociţi, mutaţi în camere unde erau amestecaţi cu studenţii. Se introduceau de la sine în fiecare grup existent. " *Chiar de la început studenţii s-au arătat foarte curioşi. Doreau să ştie ce veşti aveam de afară şi prin cine le primeam, din ce grupare am făcut parte şi pentru ce am fost condamnaţi, cine dintre ai noştri a scăpat nearestat etc. În aceeaşi ordine de idei ne întrebau dacă avem cunoştinţe de arme care ar putea fi folosite la momentul potrivit, la cine sunt ascunse, cine mai ştie de ele. De asemeni îi interesa problema aurului. Dacă are cineva ascuns aur cu care s-ar putea cumpara arme la ora H şi vorbeau în aşa fel încât te lăsau să înţelegi că momentul este foarte aproape şi ei sunt bine organizaţi pentru asta. Ne mai lăsau să înţelegem că se pregăteşte o evadare în masă şi doreau să ştie pe cine se putea conta, atât dintre deţinuţi cât şi dintre gardieni, apoi ne mai întrebau cum credem noi c-ar trebui pedepsiţi, la momentul potrivit, trădătorii deţinuţi, plantoanele şi gardienii. Unii răspundeau plini de încredere, se ivise astfel o speranţă. Dar ne uimea faptul că peste trei săptămâni se produceau din nou schimbări în celule. Noile plantoane, studenţii, veneau cu liste nominale. Erai strigat şi treceai în camera fixată. Aici, alte figuri noi şi câte 4-5 studenţi, alţii decât cei pe care-i văzusei. Aceşti noi studenţi discutau cu fiecare în parte aceleaşi probleme. După două săptămâni altă schimbare, în altă cameră, alţi studenţi cu aceleaşi întrebări. Asta a durat până la sfârşitul lui martie, când 250 de deţinuţi, între care eram şi eu, au fost cazaţi în camerele 55, 56 şi 57. Ni s-au luat priciurile şi am pus rogojina direct pe ciment. Ne înveleam fiecare cu pătura lui. Aceste camere n-au mai fost scoase o jumătate de oră la plimbare, deci eram izolaţi"* (p. 43).
Imixtiunea în gândirea intimă a celorlalţi, săvârşită de studenţi, creşte, tot creşte fioros. Şoaptele, însoţite de promisiuni făcute cu jumătate de gură, sunt ispititoare; grăiesc despre o mândrie curată a tinereţii ce nu se lasă învinsă de disperare, despre structura sufletească de oţel a celor arestaţi anterior. Trece prin dreptul nărilor avide secretul unei organizaţii interne, în penitenciar, ce nu va fi zdrobită dacă i te alături şi tu: totul este să-i produci informaţiile cele mai exacte asupra tuturor celor gata de luptă şi sacrificiu şi a simpatizanţilor în haine militare comuniste ai opozanţilor. Ora H! Mult aşteptata, mult râvnita oră H! Despre ea este

vorba: evadarea întregii închisori, ajungerea la arme, cumpărarea altora... Ora răzbunării! Ora când şi vânzătorii de dincoace de gratii vor fi pedepsiţi...
Şi, într-o planificare perfectă, oamenii sunt vărsaţi dintr-o cameră într-alta şi din nou înghesuiţi cu întrebările şi cu provocările - să nu scape vigilenţei reeducaţilor nici un gând primejdios ce ar străbate capetele 'bandiţilor', fiindcă nu mai este mult şi aceştia vor fi acuzaţi în public şi determinaţi, prin propriile lor declaraţii, să-şi acuze prietenii, rudele şi, mai ales să se inculpe pe ei înşişi. În nici o altă carte despre reeducări, descrierea acestei perioade de tatonare şi de tragere de limbă nu este, pe cât de mică, pe atât de zguduitoare şi de completă ca cea de aici. Oare celelalte victime memorialiste n-au fost suficient de conştiente de cele prin care treceau sau au preferat să nu-şi spovedească naivitatea, ori faptul că ele însele, mai târziu, după reeducare, fiind obligate să facă aceleaşi servicii lui Ţurcanu ca aceia care acum adunau note mentale despre activitatea şi gândurile noilor veniţi, s-au sfiit să declare abjectul unor atari purtări (oricât de scuzabilă ar putea deveni prin scrutarea chinurilor suferite până a ajunge aici)? Sau, mult mai simplu, torturile ulterioare au şters acuitatea imaginii acelor clipe anterioare. Oricum, Aristide Ionescu pare mult mai sensibil ca alţii la purtările de tip Iuda.
Pe data de 11 aprilie 1951 aproximativ 80 deţinuţi din cele trei camere menţionate au fost scoşi în curtea Gherlei, în temeiul unei liste, deci aleşi cu grijă. Erau aşteptaţi. " *Mi-am dat seama că directorul era în stare de ebrietate, în formă dârză* (Autorul ezită dacă era vorba despre Gheorghiu sau Goiciu; n. n.). *Ne-a spus că fiind Sfintele Paşte vrea să le sărbătorim împreună. Ne-a aşezat pe toţi lângă o latură a clădirii, care era în formă de U, şi ne-a poruncit să mergem ca broasca până la cealaltă latură cam 70 m. A promis că cine va ajunge în primii zece va fi trimis la cameră, iar cei rămaşi în urmă vor fi loviţi (şi ne-a arătat o bâtă în formă de par) cu care se pun porumbii în Oltenia. Aveam 30 ani neîmpliniţi şi ca fost jucător de fotbal aş fi ajuns uşor între primii zece, dar nu l-am crezut şi am ajuns intenţionat cam al 15-lea. În aşteptarea sosirii celorlalţi am asistat la un spectacol înfiorător: Ultimul era marele specialist în agricultură - Pană - fost ministru al agriculturii, în vârstă de 68-70 de ani, pe care directorul îl lovea sălbatic în cap, pe unde nimerea. Până şi alţi 15 deţinuţi care rămăseseră în urmă au fost bătuţi crunt până n-au mai mişcat. ştiu că nu mult după acea întâmplare, Pană a decedat. Un intelectual de seamă al ţării, un om de caracter şi de bună condiţie, o minte luminată, un specialist în domeniu să moară în urma unei bătăi cumplite aplicată de o gorilă brutală, incultă şi inumană!*
Noi, cei care reuşisem să ajungem la punctul final am fost puşi să repetăm cursa la zidul opus şi, într-adevăr, primii zece care au ajuns au fost trimişi înăuntru, dar nu în cameră, ci am fost opriţi la parterul închisorii, unde era ciment pe jos. Am fost obligaţi să ne dezbrăcăm până la brâu şi să ne culcăm cu faţa în jos pe ciment, cu braţele întinse lateral, în formă de cruce. S- a turnat peste fiecare apă rece şi un gardian controla în permanenţă dacă aveam pieptul lipit de ciment. Dacă i se părea ceva te apăsa cu cizma. Mulţi s-au îmbolnăvit. În camera 57 unde eram eu, au fost opt inşi cu pneumonie. În camerele 55, 56 şi 57 nu era nici un deţinut student şi nu pricepeam de ce, când ei purtaseră discuţiile

cele mai tari la adresa regimului şi noi îi cunoşteam ca cei mai dârzi în principii. (...)
Într-o zi, când uşa camerei era deschisă (căci ni se servea masa cu polonicul în gamelă), am auzit un strigăt înfiorător: "Aici suntem bătuţi!" şi un deţinut de la camera 101 a sărit peste balustradă şi a căzut pe ciment făcându-se praf " (p. 44).
Cei care asistaseră la scenă, măcar prin participare auditivă, rămaseră cu întrebările fără răspuns, cu privire la acea nenorocire. Abia toamna fură mutaţi aiurea.
Fragmentul este preţios, căci sunt absente din memorialistica reeducărilor scene de tortură aplicată direct de conducerea penitenciarelor, exceptând scurta scriere a lui Eugen Măgirescu; nici această implicare a conducerii n-ar fi avut loc dacă nu se îmbăta comandantul până la uitarea consemnelor primite de a rămâne în afara conului de lumină ce-i aducea în prim plan pe reeducatori. Din întâmplarea aceasta, se deduce cu claritate că scopul final al reeducărilor era distrugerea definitivă a tineretului, dar nu prin bătaie, ci prin 'moarte naturală' - boala -, deşi provocată. Dealtfel, un regim similar aplica în 1957-1958 gardianul Todea în aceeaşi închisoare: când intra în tură, ne poruncea să vărsăm hârdăul cu apă de băut pe ciment şi ne ordona să ne culcăm pe burtă ori spate în băltoaca răspândită în toată camera, ori ne aşeza turceşte în apă, cu mâinile pe creştet, ţinându-ne astfel opt ore. Autorul ajunse la camera108, unde avu norocul să-l cunoască pe asistentul lui Nae Ionescu: Axinte Sever Popovici. Sunt curioase ideile ce l-au impresionat din spusele acestuia: " *Nu admitea că* (femeile; n. n.) *pot fi egale bărbaţilor. Spunea că legile societăţii au fost făcute de bărbaţi, fără ca femeile să fi fost consultate, ci doar li s-a impus respectarea lor şi neputând să le respecte - datorită firii lor biologice diferită de a bărbaţilor - sunt obligate la minciună şi perversitate"* (p. 45). Locotenentul politic Avădanei l-a scos pe colegul Sălăjan la o convorbire despre un consătean care avea o armă.. La refuzul aceluia de a declara ceva, i s-a întors: *"Nu vrei să spui? Eu am vrut să te scutesc să ajungi pe mâna ălora unde ai să spui tot"...* (idem).
După sinuciderea menţionată, era al doilea avertisment privitor la faptul că se petreceau lucruri de neînţeles la Gherla. Dar nici aceste atenţionări nu puteau fi descifrate. Trecură două săptămâni până la mutarea lui Sălăjan în altă parte. Urmă Aristide Ionescu, care fu condus la camera 105, unde-i regăsi pe cel de mai sus şi pe studentul Ungureanu, cel ce fusese de curând planton şi pe care-l rugase să-l avertizeze pe fratele său să nu-şi dea drumul la gură, deoarece mişunau turnători pretutindeni. *"Seara, după stingere, am văzut că Sălăjan s-a dezbrăcat până la brâu şi un student de la medicină, cu un blachiu ascuţit îi deschidea nişte umflături de pe spate din care scotea puroi. Ca dezinfectant folosea o soluţie de hipermanganat. După care l-a pansat cu feşe rupte din cămaşă. Am întrebat, mirat, de ce nu era dus la punctul sanitar al închisorii. Infirmerie şi spital nu erau decât la Văcăreşti. Studentul mi-a răspuns că nici acolo nu i se făcea mai mult"* (idem). Cel care nu cunoaşte multe din relele lumii, nici când îi apropii lumânarea de ochi tot nu se sperie. La fel şi Aristide Ionescu: vedea acea situaţie deloc în regulă a lui Sălăjan şi, totuşi, nu pricepea că se petreceau lucruri stranii în noua cameră.

Noroc că-l avea pe plantonul Ungureanu cu care să se împrietenească şi să-şi împartă gândurile! " *Timp de două săptămâni am discutat (...) de toate: politică, planuri de viitor şi în plus mi i-a spus şi pe cei doi turnători din cameră de care să mă feresc. Mi-a pus şi el obişnuitele întrebări pe care le puneau studenţii: "DACĂ VINE ORA H PE CINE PUTEM CONTA?* (Această întrebare obsesivă devine inspiratul titlu al memoriilor; n. n.) *Ce arme avem ascunse şi de la cine mai putem procura? Cine a mai făcut parte din organizaţia cu care am fost judecat şi n-a apărut la proces? Ce bani pot procura sau ce obiecte de valoare posed cu care să putem cumpăra arme când va fi momentul? Ce să facem pentru cei care au murit în închisoare? Ce să facem cu deţinuţii "turnători", la ora H? Să-i spânzurăm sau să-i tăiem bucată cu bucată?"* (idem). De unde să-i treacă prin minte că prea semănau iscodirile între ele şi că, dacă apăreau atât de insistent, trebuie să fi existat o explicaţie, că doar nu învăţaseră toţi studenţii acelaşi chestionar de dragul frumuseţii lui!
În ceea ce priveşte banii sau obiectele de valoare, Securitatea, ascunsă în spatele reeducatorilor, era cel mai interesată de aur; pe bună dreptate cititorul se va întreba de ce. Răspunsul îl deduce din următorul incident: " *În camera 99 unde mă aflam supus supliciului de a sta în şezut cu mâinile la vârful picioarelor, cu altul în cârcă, a fost adus şi fratele meu Ilie şi aşezat direct în poziţia de supliciu. Când a fost adus în cameră, am văzut cum s-a schimbat la faţă şi şi-a muşcat buza de jos. Când ne-am întâlnit, liberi, mi-a spus că trecuse prin "demascare" la închisoarea Piteşti şi de aceea fusese dureros impresionat când a fost adus la Gherla în camera 99. Fire încrezătoare, a fost o pradă uşoară în mâna călăilor în perioada de "informare". La sondajele lor a declarat că nu are arme, dar la ora "H" (oră de care-l asigurau studenţii turnători) va folosi 2.000 buc. cocoşei (monezi de aur) cu care va putea cumpăra multe arme. Când a fost torturat a spus locul exact unde îi avea îngropaţi. A fost pus să scrie soţiei (care nu ştia nimic) locul, via, numărul rândului şi numărul viţei-de-vie (punându-l să facă şi o schiţă). Pe baza descrierii făcute au intrat uşor în posesia "tezaurului", l-au ridicat fără a se fi întocmit vreun act."*
Acum se înţeleg scopul şi foloasele particulare ale salariaţilor M.A.I., când îi puneau pe alde Ţurcanu şi compania să schingiuiască oamenii până trădau ce valori aveau ascunse şi unde, pentru a şi le însuşi, fără recipisă, declaraţiile fiind smulse fără temei legal..
" *Acest frate al meu, altfel un om foarte bun, renumit tehnician în vinuri şi tot atât de renumit comerciant în zona viticolă Drăgăşani, s-a găsit dezarmat în faţa perversităţii falşilor luptători anticomunişti. Stând pe rogojină în poziţia chinuitoare, bine aleasă de torţionari, ne aruncam pe furiş priviri compătimitoare"* (p. 53).
" *Mi-au fost puse zeci de întrebări, dar nu una după alta, ci pe parcursul conversaţiei. Reţin câteva răspunsuri pe care i le-am dat: "Din organizaţia din care am făcut parte n-am cunoscut decât pe Marinovici, ceilalţi mi-au fost necunoscuţi. Bani, aur, valută nu am, dar am o armă şi apoi la ora H putem dezarma inamicii şi facem astfel rost de arme. Pentru cei care au murit în închisori să dăm pensii familiilor şi să ridicăm monumente în fiecare localitate unde au fost martiri, iar pe acele monumente să fie scrise numele lor. Cu deţinuţii trădători să nu facem crime sau atrocităţi. Au fost omorâţi prea mulţi oameni nejudecaţi ca să facem aceeaşi*

greşeală. Ar putea avea loc răzbunări personale. Eu propun să fie închişi şi judecaţi de cei în drept, după faptele comise" (p. 45-46).
Până şi cei complet neavizaţi dintre cititori au sesizat greşelile debitate, ce- l vor costa curând bătăi după bătăi.
" *Într-o zi au fost aduşi în cameră alţi patru studenţi: Ţurcanu, fraţii Levinski şi Ion Popescu, fiul unui colonel din Bucureşti. Chiar din prima seară, Ţurcanu a făcut linişte şi a început să ne vorbească: Ce gânduri avem? Vrem să murim în închisoare când acasă ne aşteaptă, pe unii copiii, pe alţii nevestele, părinţii, fraţii şi surorile? De ce să continuăm să urâm actualul regim din ţară? Putem să recunoaştem că am greşit, să spunem toţi cu ce am greşit şi tot ce n-am spus la proces, astfel să fim iertaţi şi puşi în libertate.*
O jumătate de oră ne-a vorbit pe această temă. Se vedea că derulează o lecţie dinainte învăţată şi a încheiat cam aşa: "Cine vrea să-şi facă DEMASCAREA (auzeam pentru prima oară acest cuvânt) să spună tot ce ştie, tot ce n-a spus la proces şi să-i denunţe pe toţi cei care au ştiut de activitatea lui, dar să fie absolut sincer, căci pe noi nu ne poate păcăli ca pe cei de la securitate. Aici se spune absolut totul!".
Au ridicat mâna cei doi deţinuţi pe care eu îi bănuiam ca turnători. Li s-a dat cuvântul, iar cei doi însoţitori ai lui Ţurcanu care aveau hârtie şi creion, notau tot. Cei doi deţinuţi au spus că de activitatea lor au ştiut: părinţii, fraţii, surorile. Unul din cei ce-şi făceau demascarea a spus că are şi o armă şi a spus unde o are ascunsă. Eram îngrozit de ceea ce auzeam. Toţi cei pe care-i spuneau puteau fi judecaţi şi condamnaţi pentru "nedenunţare". Ungureanu, care era lângă mine a exclamat: "Canaliile, îşi denunţă familiile!"... A urmat altul şi altul, încât la două noaptea, din cei 34 de deţinuţi, zece îşi făcuseră "demascarea". Ţurcanu a dictat stingerea, dar pentru mine au început chinurile. Nu poate fi explicat abisul în care simţeam că mă afund. Tot restul nopţii un foc m-a mistuit. N-am dormit nici-o clipă. Simţeam o apăsare aprigă pe piept, în inimă un gol imens. Nu puteam înţelege cum aceşti zece tineri studenţi puteau să-şi denunţe cu atâta sânge rece familiile. Era atât de îngrozitor acest lucru, încât mintea mea era depăşită. A doua seară s-a continuat demascarea. Alte mâini ridicate, alte drame, se spuneau numele rudelor, prietenilor, logodnicelor, iar cei doi secretari ai lui Ţurcanu notau mereu. Cu fiecare mână care se ridica să-şi facă DEMASCAREA simţeam cum cobor tot mai mult într-un haos sufletesc. La orele două noaptea mai rămăseseră şase deţinuţi care nu vorbiseră. Au început pentru mine ceasuri de tortură cumplită" (p. 46-47).
Modul de prezentare înşeală. S-ar crede că studenţii, sub imperiul unei inspiraţii satanice ascultau hipnotizaţi de Ţurcanu şi, deîndată ce acesta le-o cerea, treceau la a-şi face demascarea, fără nici un fel de presiune, alta decât psihologică. Se va vedea mai departe cum de s-a ajuns la demascările ce l-au îngrozit pe memorialist.
" *În tot acest timp eram lângă Ungureanu care-mi era un fel de sprijin moral. Unul câte unul şi în a treia seară, cei şase care mai rămăseseră, ridicau mâna să dezvăluie şi ei tainele în care erau implicate sufletele cele mai apropiate lor. Pe la unu noaptea rămăsesem doar eu şi Ungureanu care nu cerusem să vorbim. Eram convins că Ungureanu nu va fi ca ceilalţi, dar după o scurtă pauză, numai ce-l văd că ridică mâna*

cerând să-şi facă demascarea şi spre stupefacţia mea o face începând a mă acuza pe mine că sunt un "bandit" care l-a influenţat tot timpul să nu se demaşte. El nu vrea să rămână singur în închisorare, de aceea va spune tot ce nu spusese la securitate. Nu pot să descriu ce am simţit în clipa aceea. Un fel de prăbuşire sufletească. Am văzut mai întâi negru înaintea ochilor şi, deşi auzeam tot, nu mai eram în stare să înţeleg. Un fel de haos în care vorbele se ciocneau în toate părţile; un amalgam din care singurul lucru pe care-l mai percepeam era un glas ameninţător de fiară: "Până mâine seară ai timp să te gândeşti, Ionescule!"" (p. 47).
Toate victimile, pe rând, râvnesc la moarte, în atari situaţii. Se dădu stingerea. Aristide Ionescu s-ar fi sinucis; dar două plantoane l-ar fi împiedicat s-o facă, de la prima mişcare suspectă. Copilăreşte, îşi ţinu răsuflarea, să caute înnăbuşirea pe calea aceasta. De bună seamă, nu izbuti. Nu-i rămase decât să-şi inspecteze memoria, să afle ce vorbise de când era arestat şi s-ar fi întors împotriva sa acum - şi mai ales a celor dragi. Cu osebire căuta să-şi rememoreze câte i le spusese lui Ungureanu, vădit spion al său. " *Un singur lucru însă nu-l spusesem niciodată nici la securitate şi nimănui şi anume despre oamenii din grup şi despre faptul că cineva din familie ar fi ştiut ceva despre activitatea mea. (...) Făcusem chiar imprudenţa să-i mărturisesc lui Ungureanu că am o armă. Trebuia să nu spun locul exact unde era ascunsă ca să nu fie găsită. Oricum ştiam că nu puneam în pericol libertatea nimănui"* (idem).
Bietele 'socoteli de acasă'... se vor potrivi oare cu cele din târg?
" *Am aşteptat cu sufletul împietrit, dar puţin mai stăpân pe mine, seara următoare. Când Ţurcanu m-a întrebat ce am hotărât, i-am spus că-mi voi face şi eu "demascarea". Am început prin a vorbi de armă şi am văzut că Ţurcanu a verificat imediat notiţele ce le avea. Am adăugat că la securitate l-am apărat pe fratele meu Ilie pentru că eu n-am ştiut nimic de el şi nu ştiu de ce a fost adus şi el aici la Gherla. A fost apreciată ca sinceră "demascarea" mea, la care Ţurcanu a adăugat: "Cu tine Ionescule, am procedat foarte blând pentru că şi tu când ai discutat cu Ungureanu n-ai aprobat ca turnătorii să fie omorâţi la ora "H". Cu alţii vom proceda altfel. De exemplu colonelul Răţoi din Bucureşti a zis că o să ne pună să ne mâncăm rahatul, aşa că vom face noi cu el acest lucru. Sălăjan care este aici a zis că o să ne bată ca pe coasă şi l-am bătut noi de i-am copt spinarea"* (idem).
Mai exista un deţinut, pe nume Brânzei, care, într-o tentativă eşuată de sinucidere, a înghiţit două ace de cusut, făurite din sârmă. Pârât lui Ţurcanu de plantoane - aceasta le era menirea -, fu dator de atunci înainte să-şi folosească gamela de mâncare ca oală de noapte şi să-şi caute prin ea, după scaun, acele. Om de caracter, refuză să mai mănânce din acel recipient. Fu hrănit forţat . După trei zile apărură şi acele cu pricina.
Este interesant de urmărit - ceea ce nu o fac cu lucrările de memorialistică analizate în această **Istorie** - în ce măsură o axiomă din domeniul picturii, mai precis al artei portretisticii, se manifestă şi în portretistica literară; anume faptul că în fiece portret realizat de un pictor găsim şi elemente de autoportret. Cele scrise mai sus despre Ţurcanu - din păcate, nu găsesc în paginile lui Aristide Ionescu nici înfăţişarea acestuia, nici impresiile victimei asupra firii sale, decât în cuvintele

rostite camerei de subiectul portretului sau memorialistului în particular - m-au făcut să-mi pun această întrebare, deoarece şeful reeducărilor pare să împrumute, în aceste rânduri, ceva din echilibrul afectiv al naratorului, o leacă din bunul său simţ, pare să-şi piardă furia oarbă şi bestială ce transpiră din celelalte apariţii ale sale, datorate altor peneluri, ce s-au perindat, şi o vor mai face, prin faţa ochilor noştri, s-o piardă în favoarea unui oarecare echilibru şi al raţiunii. Felul în care l-a răsplătit ...cu mai puţin chin, din pricina atitudinii sale pacifiste, nesangvinare, pe povestitor, lasă cititorul a bănui că încă exista un simţământ al dreptăţii în pieptul său. Simultan, se cere revizuită această părere, fiindcă îndată după aceasta, animalitatea pedepsei administrate celorlalţi citaţi şterge orice lumină umană de pe figura lui.
Două zile după demascare, Aristide Ionescu fu mutat la camera 104, între 34 de chinuiţi - opt dintre ei fiind victimile celorlalţi: " *Mai întâi erau obligaţi să stea în şezut pe priciuri, cu picioarele întinse în faţă şi braţele întinse la vârfurile picioarelor. Erau ţinuţi aşa zi şi noapte, păziţi de ceilalţi 22 de deţinuţi, care făceau de planton cu schimbul. Nu aveau voie nici să aţipească. Cum erau prinşi că au aţipit, erau loviţi bestial cu palmele şi pumnii peste faţă. Trei dintre cei opt "bandiţi" erau ţinuţi cu faţa la perete într-un colţ al camerei, cu rucsaci grei în spate şi obligaţi să stea într-un picior. Se făcea pauză numai când se servea masa, când începea alt chin. "Bandiţii" aveau voie să mănânce numai când şeful de cameră ordona: "Bandiţi, în genunchi, jos lângă priciuri şi mâinile la spate!". Li se puneau în faţă gamelele cu mâncare şi li se poruncea să mănânce cu gura direct din gamelă, ca porcii, ţinând mâinile mereu la spate. Cei care refuzau să mănânce erau lăsaţi flămânzi câteva zile, apoi erau hrăniţi artificial de echipa de studenţi la medicină.*
Din cauza chinurilor s-au declanşat două cazuri de nebunie: primul a fost un om ţinut cu faţa la perete, cu rucsacul în spate. Dintr-o dată a chemat plantonul să-i scoată măseaua; a desenat pe perete locul unde era măseaua stricată, apoi, apucând un cleşte imaginar a tras din perete măseaua. Gestul a fost urmat de un râs demenţial, fără stavilă. Celălalt caz a fost al unui muncitor, care după câteva zile de stat cu rucsacul în spinare, într-un picior, s-a aşezat jos. Atunci, doi deţinuţi călăi l-au ţinut cu capul în jos şi picioarele în sus până a leşinat. L-au întins pe pat şi după ce şi-a revenit călăii au spus: "acum credem că preferi să stai la perete". În câteva ceasuri omul a înnebunit. A fost anunţat Ţurcanu, care a ordonat "relaxarea", adică puteai mânca şi dormi când voiai nu când ţi se ordona" (p. 48).
Scurtarea memoriei odată cu trecerea timpului, dar şi stressul din acea perioadă, ce împiedica victimile să reţină numele şi istoria personală a colegilor de caznă (cu atât mai mult cu cât, dacă nu asistau la autodemascare, nici nu aveau cum să le afle datele biografice, discuţia între victime fiind strict interzisă, sub ameninţarea bătăii, iar informaţiile procurate prin autodemascare sau demascările făcute de prieteni fiind pline de invenţii pe placul reeducatorilor), fac să se umple istoria reeducărilor de mari pete albe, cum sunt cele de aici: "un om", un "muncitor", au înnebunit. Aceşti SFINŢI ai românimii - şi atâţia alţii pierduţi în filele memorialisticii de detenţie, cu feţe şi personalităţi anonime - au foarte puţine şanse să fie recuperaţi ca identitate de

pioşenia urmaşilor (eventual un alt memorialist îşi va aduce aminte cine era unul, însă îi va uita pe alţii). Astfel, istoria ce se va scrie - dacă se va scrie vreodată - va fi a unor evenimente greu de legat între ele şi cu şirul incomplet, o istorie mai mult ştirbă decât revelatoare, nici măcar statistică, necum exactă. Aristide Ionescu încearcă o listă de reeducatori, care nu numai că este incompletă dar transcrie şi greşit unele nume: Ţurcanu, fraţii Levinski (este primul care pomeneşte doi fraţi cu acest nume), Mărtinuş, Paul Caravia, Pop Cornel, Popescu Ion, Popa Ţanu, Daniel Dumitrescu (de fapt: Dan), Morărescu sau (?!) Măgirescu, Jubercan (: Juberian).
E singurul memorialist care propune o gradare a chinurilor de la o cameră la alta, probabil dedusă din convorbiri purtate cu alte victime, după încheierea reeducărilor, ori din propriile sale preumblări obligate de ici colo:
"- la camera 105 era o tortură psihică şi fizică mai puţin accentuată;
- la camera 104 se aplica o tortură fizică accentuată, dar cu pauze de relaxare;
- la camera 103 se aplica o tortură fizică mai puternică şi fără pauze;
- la camera 102 era o tortură fizică şi de distrugere a personalităţii omului, astfel că deţinuţii, mai târziu, simţeau silă faţă de ei înşişi, rămânând cu sufletele schilodite pentru tot restul vieţii. Aici erau obligaţi să participe alături de şeful de cameră la torturi împotriva foştilor prieteni şi colegi;
- în camerele 103, 102 şi 101, deţinuţii aşa-zişi reeducaţi erau puşi să tortureze pe cei nereeducaţi, urmăriţi îndeaproape de adjuncţii lui Ţurcanu căruia îi raportau comportamentul acestor noi călăi. În funcţie de rapoartele primite, Ţurcanu hotăra dacă mai erau declaraţi sau nu "bandiţi", iar în cazul când erau din nou declaraţi "bandiţi", erau trecuţi prin toată gama reeducării - adică întreg lanţul de suferinţe.
În camera 101 se aplicau torturile cele mai cumplite, care duceau până la exterminare; tot la camera 101 erau aduşi şi acei care încercau să pună în gardă - oricât de subtil - pe alţi deţinuţi de ceea ce se petrece în această închisoare atunci când erau prinşi şi demascaţi.
În camera 99, unde erau 90-100 deţinuţi, se aplica tortură prin chinuri fizice non-stop şi de lungă durată" (p. 49).
Trebuie să mărturisesc că strădania memorialistului de a face oarece ordine în caznele distribuite cu largheţă la Gherla, până la înnebunire şi moarte (nu numeşte Aurel Obreja camera 99: "camera morţii"?), nu mă convinge, cu atât mai mult cu cât, în pofida nuanţelor, mi se pare că etichetările se repetă. Însă îi înţeleg strădania, pentru că este imposibil să vieţuieşti în haos; mintea noastră încearcă mereu şi iarăşi să-i găsească o cheie ce să-l raţionalizeze, să-l facă accesibil înţelegerii, să-l umanizeze. Deci salut cu respect această tentativă care - poate greşesc eu - va ajuta, coroborată cu alte explicaţii, să devină mai clar ce se petrecea în această închisoare sordidă.
În existenţa lui tortuoasă de victimă în curs de "reeducare", Aristide Ionescu coboară la cea mai josnică învăţătură ce urma s-o dobândească prin pedagogia specială a Securităţii aplicată împotriva duşmanilor regimului: prefacerea în provocator şi turnător, treaptă fără de care nu

aveai scăpare din "şcoala" lui Ţurcanu şi a ciracilor săi, dacă de a deveni călău mai găseai soluţie să te eschivezi.
" *Mi s-a spus că sunt mutat la camera 105 fiindcă va fi adus acolo profesorul de logică şi literatură universală Axinte Sever Popovici, cu care ştiau că sunt prieten şi mi s-a ordonat să fac cu el ceea ce făcuse Ungureanu cu mine: să-i înşel buna credinţă, "să-l trag de limbă". Astfel de atitudine se chema "muncă de informare". Mi s-a atras atenţia că dacă nu execut, sau dacă îl pun în gardă voi suferi torturi mult mai mari decât cele prin care trecusem sau văzusem. Timp de 10-15 zile cât dura perioada de informare trebuia să tragi de limbă victima. I-am dezvăluit lui Popovici tot. I-a fost foarte greu să creadă că toţi din cameră sunt turnători, mai ales că pe unii îi cunoscuse şi îşi făcuse impresii bune despre ei. Am contat pe inteligenţa şi intuiţia acestui om, sperând să pătrundă tot acest mecanism diabolic al demascării. Sever Popovici nu m-a dezamăgit. A început să vorbească în cameră negativ despre mişcarea legionară care a dus în eroare tineretul. În continuare şi-a exprimat ataşamentul faţă de noul regim şi a dezvoltat cu mult talent noile teme socialiste. Apoi ne-a vorbit despre profesorul de logică Nae Ionescu al cărui asistent a fost şi chiar locuise în casa lui. Ne-a spus că Nae Ionescu era un om foarte dotat, cu o memorie excepţională, dar că a făcut şi compromisuri. Astfel:*
În timpul războiului 1916-1918 Nae Ionescu, ca să nu fie mobilizat a îmbrăţişat catolicismul şi a fost luat sub protecţia unui cardinal care l-a dus în Franţa. După terminarea războiului Nae Ionescu a părăsit catolicismul şi Franţa şi a revenit în ţară. A fost căutat mulţi ani de acel cardinal, care-i remarcase inteligenţa ieşită din comun. În 1930 a jucat un rol important în aducerea în ţară a regelui Carol al II-lea şi un timp a fost unul din apropiaţii acestuia. În 1938 a căzut în dizgraţia regelui şi chiar a fost arestat. Astfel, prin discuţii, Axinte Popovici poza într-un intelectual cu vederi democratice, afirmând că imediat ce va ieşi din închisoare va studia marxismul. Atunci nu ştiam că Ţurcanu avea notat tot ce vorbise Popovici prin celelalte camere şi că era în discordanţă cu ceea ce spune acum" (p. 49-50).
Cel mai odios aspect al totalitarismului este că până şi aderarea la el ţi se pune sub semnul îndoielii; ea se cuvine să se înscrie în canoanele admise; la timpul potrivit; cu vorbele aşteptate şi indicate; şi ...din partea cui se doreşte. Nu se îndeplineşte una dintre aceste condiţii, toată încălcarea ta de conştiinţă este nulă şi neavenită: te-ai împroşcat singur cu murdărie şi ai devenit şi mai penibil decât înainte!
" *Într-o noapte Ţurcanu l-a bătut spunând că nu păcăleşte pe nimeni dacă acum vorbeşte într-un fel şi înainte vorbise altfel. A recunoscut imediat că eu îl avertizasem cu ceea ce se întâmpla şi tot ce a spus a avut drept scop inducerea în eroare. Am fost din nou trecut în rândul "bandiţilor" şi bătut crunt. Întâi s-au aşezat pe două rânduri de la geam la uşă, pe toată lungimea camerei (circa 12 m.), iar eu am fost obligat să trec printre aceste rânduri, fiind lovit de fiecare cu pumnii, cu picioarele, unde se nimerea. După nenumărate astfel de curse, nu mă mai puteam ţine pe picioare, când am auzit bătăi în uşă. Era gardianul Gabor care a ordonat să se repete bătaia să vadă şi el pe vizor - fiindcă îi făcea plăcere. Când nu m-au mai ţinut picioarele am fost bătut cu cureaua la tălpi"* (p. 50).

Puterea sufletească a celor trecuţi prin reeducări este de a nu acuza pe nimeni decât - dacă o fac - cu perdea şi toate menajamentele cu putinţă, ca şi când vină nu există, ci doar slăbiciune, iar aceea fără relevanţă. A se constata mai sus că tânărul, fără poziţie socială cu pondere, departe de a avea importanţa celei a asistentului lui Nae Ionescu, tânărul ce nici măcar nu lasă impresia că ar fi trecut prin torturi mari, dimpotrivă arată că a fost cruţat oarecum, datorită bunătăţii sale (perspectiva personală asupra pedepsirii turnătorilor), l-a avertizat pe mai vârstnicul, pe mai experimentatul, pe cu mult mai cultul său prieten, pe cel din preajma ideologului (mitic) al Mişcării. Iar acesta - zice - "a recunoscut **imediat** ". Atâta. Aristide Ionescu se miră doar că n-a avut forţa, măcar de ochii săi, de a mai zăbovi niţel până să-l denunţe că i-a făcut un bine.
" *A doua zi, susţinut de un deţinut, am fost mutat la camera 101, unde erau torturile cele mai groaznice. Aici am văzut pe colonelul Răţoi din Bucureşti şi alţi doi deţinuţi politici, obligaţi să-şi facă rahatul în gamelă şi să mănânce din el cu lingura. Dacă refuzau erau ameninţaţi că li se vor umple gurile şi nările cu forţa şi puteai fi sigur că o făceau. Am văzut de asemeni pe şeful camerei - unul din fraţii Levinski - torturând ore în şir cu două beţe cât două creioane legate între ele cu o sfoară; apuca deget cu deget şi strângea până ce pârâiau oasele în timp ce torturatul ţipa îngrozitor. Aşa au fost torturaţi cinci deţinuţi care erau bănuiţi că ascunseseră ceva la "demascare". Tot aici am văzut un deţinut, un moţ foarte dârz, pe care-l cunoscusem la camera 57, ţinut cu capul în jos până a leşinat, fiindcă refuzase să stea într-un picior cu raniţa pe spate. A doua seară, când gardianul a venit să facă numărătoarea, moţul a strigat că suntem torturaţi. Primul gardian a zâmbit şi i-a spus să iasă a doua zi la raport. Când a venit a doua zi primul gardian să facă numărătoarea care se făcea zilnic, noi eram aliniaţi pe două rânduri şi pe al doilea era Moţul, cu mâinile şi picioarele legate, în gură avea un căluş şi era susţinut de doi deţinuţi. Primul gardian a întrebat: "Era cineva pentru raport?" N-a răspuns nimeni, iar primul gardian a întrebat iar: "Dar cu ăla legat la gură ce este?". I s-a răspuns că-l doare măseaua, la care gardianul a remarcat ironic: "Aha, de-asta şi-a pus prosopul la gură, să-i ţină de cald"...*
Cât am stat în camera 101, zilnic la numărătoare, moţul era legat şi cu căluş la gură, iar primul gardian nu mai întreba nimic. Era foarte clar că nu aveai cui să te plângi" (p. 50-51).
O umflătură a obrazului stâng, ce se întindea şi peste nara respectivă, diagnosticată drept erizipel de colegii medicinişti mijloci pentru Aristide Ionescu şi fu izolat la camera 98. Vreo cincisprezece zile le trecu în febră şi frisoane, după care coptura se sparse şi bolnavul se vindecă şi fu condus la camera 104, unde primi porunca să păzească un coleg să nu adoarmă în cursul nopţii. Prefăcându-se că nu-l văzu când aţipi, " *plantonul m-a lovit cu atâta forţă peste faţă, de am văzut stele verzi"* (p. 51). I se raportă lui Ţurcanu abaterea sa disciplinară şi fu mutat la camera 99. *"Era o cameră foarte mare unde se aflau cam 100 de "bandiţi" care stăteau pe rogojini în şezut şi cu mâinile întinse la picioare. (...) Am trecut şi eu în rând cu ei. După o jumătate de oră s-a dat ordin ca cei din dreapta să se suie în cârca celor din stânga. Dacă poziţia iniţială era chinuitoare, acum, pentru cei de jos, durerea în şira spinării era*

groaznică. Ne străduiam cât puteam să nu ne lăsăm greu peste cei de sub noi, dar tot îi apăsam" (p. 51-52). Schimbându-i-se camera, este pus să tragă de limbă doi aşa-zişi americani, folosindu-se franceza, ceea ce temându-se să facă e iar pedepsit. Alţi doi inşi i-au fost încredinţaţi, să zmulgă de la ei, prieteneşte, unde ascunseseră arme. Nici nu i-a întrebat asta, drept care ajunse iarăşi la camera 99. Finalmente fu scos în fabrică, dându-i-se acelaşi consemn: să raporteze serile ce vorbiseră camarazii de atelier în cursul zilei de muncă. Trei luni mai târziu se desfiinţară camerele de tortură, iar Ţurcanu şi grupul său de reeducatori fură transferaţi la Jilava.
Pe 23 iunie 1953 fu eliberat.
Cazul lui Aristide Ionescu este poate cel mai potrivit pentru susţinerea unei constatări curioase în privinţa literaturii memorialistice de detenţie. El n-a fost atras de politică. Cea de dreapta nu l-a ispitit; partidele istorice le-a susţinut prin votul său, iar necuviinţele săvârşite la alegeri l-au indignat în calitate de cetăţean frustrat şi nedreptăţit. Politica de stânga, am văzut, i-a displăcut, fiind antinaţională; dar nu l-a amărât suficient pentru a-i provoca o reacţie violentă; raţionalitatea a învins cu eleganţă în discuţia cu Marina şi l-a pus pe acesta în ruşinoasă încurcătură.
De la cei angajaţi într-o luptă politică, uneori chiar sângeroasă, te aştepţi ca, la un moment dat, să atingă acel prag al exemplarităţii ce să le impună - pe drept sau pe nedrept - să-şi redacteze memoriile, să lase o pildă de viaţă urmaşilor.
Nu acelaşi lucru îl aştepţi de la un tânăr destinat unui prosper comerţ de vin, lăsat lui moştenire la timpul cuvenit. Iată, însă, că malaxoarele istoriei i-au zdrobit destinul aşezat şi cuminte ce şi-l pregătea. Un gest de omenie: ajutorarea unor fugari în munţi, i-a transformat existenţa într-un infern. Iar conştiinţa îl determină, lărgindu-i îndatoririle ce şi le simte faţă de semeni, să treacă la redactarea unor memorii dezvăluind masacrul la care Securitatea a supus Ţara, sub comunişti.
Nu orgoliul insului al cărui ţel este să fie numărat printre cei mai buni, nu credinţa că modul de viaţă politică ales de el se potriveşte tuturora, nu urletul disperării că şi-a ratat viitorul, l-au atras spre acest domeniu al literaturii române, ci istoria şi răspunderea ca om l-au împins către el şi l-au preschimbat în scriitor. Datele naturale şi ale unei educaţii culturale (n-am aflat care) ce i-a echilibrat discursul de tip clasic şi i l-a armonizat cu gândirea sa temperată, logică, ferită de salturi sau strădanii încâlcite, l-au susţinut pe această nouă cale menită să-i împlinească personalitatea ratăcită, prin voia regimului trecut, printre ratările atât de numeroase în rândurile acelora care au avut demnitatea de a nu îmbrăţişa trupul lepros al unui stăpân cu mângâiere urzicătoare şi sărut veninos.

Referatul lui Eugen Măgirescu
Un titlu izbitor şi incitant a găsit Remus Radina pentru textul "stabilit" de el (îşi avertizează el cititorul, pe pagina de gardă), pentru " **Amintirile din Închisoarea Piteşti"** ale lui Eugen Măgirescu: " **Moara dracilor"** -

l-a preluat pe cel al unei poezii compuse de acelaşi memorialist, publicată în finalul (prea!) scurtei sale cărţi.
Eugen Măgirescu, născut la Scorţeni - Vaslui, a căzut pentru a doua oară în închisoare, la două zile după absolvirea Facultăţii de Drept din Iaşi, oraş unde-şi câştiga existenţa ca pedagog la Liceul Internat. A fost arestat în noaptea de 14-15 mai 1948, odată cu imensa majoritate a elevilor şi studenţilor legionari din ţară . Dus la Galata, apoi vărsat în penitenciarul Suceava, ca toţi moldovenii în situaţia sa, condamnat la muncă silnică, e condus la Centrul de Reeducare Studenţească de la Piteşti, unde intră sub pumnii lui Eugen Ţurcanu şi Viorel Negrilă, după o convorbire cu colonelul Sepeanu, adjunct al ministrului de Interne, al cărei rost a fost să-i verifice tenacitatea cu care rămânea agăţat de convingerile pentru care fusese condamnat şi să-i hotărască intrarea în "moara dracilor". La zdrobirea sa contribui cu patruzeci-cincizeci de ciomege şi gardianul Georgescu.
Această îndreptare către marea sa despărţire de sine însuşi, prin mijlocirea terorii, i-a fost prevestită de un vis al colegului Liviu Băruţea ("*venise gardianul, (...) m-a luat pe mine şi m-a bătut groaznic, să mă omoare";* p. 14). Visele, îmi motivez mereu atenţia ce le-o acord, constituiau, în temniţe, materie de co mentariu bogat, de crezământ, de 'contact' cu viitorul şi destinul.
Distrus fiziceşte şi moraliceşte (îşi acuză logodnica, părinţii, amicii, colegii, în cadrul demascării la care este supus prin violenţă), e folosit ca sclav provocator, rob turnător şi bătăuş (al prietenului său Tufeanu), şi este ales de Ţurcanu în "comitetul" unei camere unde urma să se declanşeze iarăşi iadul, pentru alţii, de data aceea.
Ceea ce avem în faţa ochilor s-ar putea să constituie doar un fragment dintr-un jurnal (menţionat undeva în text). Oricum, paginile sunt prea puţin numeroase, ţinând seama de grozăvia trăirilor şi a salturilor psihologice prin care a trecut autorul, pe parcursul reeducărilor, dar şi în luptă cu umbra şi coşmarele lor, ulterioară şi ulterioare, dusă până la moarte, cu certitudine. Această constatare nu constituie o infirmare valorică (filele sunt, de altfel, scrise memorabil, în simplitatea lor), gândind cât este de chinuitor pentru memoria afectivă să retrăieşti cele mai cumplite orori suferite vreodată, umiliri, în sens propriu, dar şi abisale, desfiinţarea statutului tău uman şi demn, deformarea, până la întoarcerea ei pe dos, ca în cazul unui ciorap solicitând cârpirea, a personalităţii, cum ţi-o închipuiai că s-a format în anii precedenţi şi cu care te înfăţişai lumii şi, ceea ce este mai trist, pentru că era o minciună dată pe faţă tocmai prin încercarea adusă de reeducare, personalităţii cu care te înfăţişai ţie înşuţi.
E angoasantă descrierea seacă, de proces verbal, o continuă înşiruire de verbe ale acţiunii şi de substantive denumind organele pisate de pumnii şi tălpile călăilor, cu bâta şi oricum, cu prilejul torturii sale (se pare că a fost unica).
" *În celulă se aflau Ţurcanu cu Viorel Negrilă din Sibiu, fiu de plutonier major, student în anul I la Facultatea de Drept din Cluj, condamnat cam pe degeaba la trei ani de corecţională. La început nu am priceput, credeam că m-au băgat la "tras de limbă". Dar Ţurcanu, care mă cunoştea, îmi zise că e curios cum de-am nimerit amândoi în aceeaşi*

celulă, că doar n-am fost prieteni. Apoi mă invită să mă dezbrac. Eu tot n-am priceput. Nu m-am dezbrăcat, spunând că mi-e frig. În clipa aceea, bestia, care avea cam 90-100 de kilograme (puse pe el din "grosul" pe care-l mânca din hârdaiele noastre; eu nu ştiu dacă aveam mai mult de 35 de kilograme, doar greutatea oaselor şi a pielii) mi-a tras puternic o palmă, de am căzut sub oblonul ferestruicii, şi mi-am spart timpanul; apoi m-au dezbrăcat, mi-au băgat în gură, cu coada lingurii, obielele murdare, umplându-mă de sânge, mi-au legat mâinile la spate şi cu altă funie picioarele.
Ce a urmat nu se poate descrie. Nimeni nu ar putea crede, oricine ar spune că e de domeniul fantasticului: bătaie în cap, pentru îndobitocire; bătaie în faţă, pentru desfigurare; mii de lovituri în spate, sub coaste, în plex, la tălpi. Zeci de leşinuri şi iar de la capăt, ore întregi, iar ochiul de la vizetă veghea, veghea mereu. Mi-au zdrobit coastele, plămânii, ficatul, jucau încălţaţi pe oasele mele, pe rinichii mei. După prima tură de câteva ore, Ţurcanu mi-a zis: "Cât Dumnezeii mă-ti vrei să mai stau eu în puşcărie din cauza ta, mă? Ori îţi faci demascarea, ori, dacă nu, te duci îngeraş, după alţii de-alde tine"."
Atragem atenţia: este o primă verbalizare a morţii; aceasta va reveni în alte ipostaze, ca mijloc de înfricoşare suplimentară, de stresare maximă a victimei, prin sintetizarea, pe această cale, a propriilor sale bănuieli negre cu privire la soarta ce-i era destinată de cei doi criminali.
" *Şi a început a doua tură. Am leşinat. Ceva mai era viu în mine, căci ştiu că mi-am zis: "sunt mort şi probabil aşa e pe lumea cealaltă". Era un fel de euforie."*
Constatăm 'tertipul' la care recurge cugetul, pentru a înlătura senzaţia de nemaisuportat că realitatea era astfel, întocmai. Or, realitatea este ceva de care nu putem fugi, ceva ce trebuie suportat cu orice chip, scăpare din ea neavând de aflat decât în moarte. Va să zică, mintea a preferat să ignore adevărul şi să socoată că moartea şi trecuse. Cu cât mai mult ...realitatea! Iar dacă realitatea nu mai este, restul e floare la ureche; de aici, starea de euforie: 'Am scăpat de supliciile lor, pentru că ele ţineau de realitate!...', se presupune.
" *M-am trezit udat cu apă şi legat de ţeava caloriferului, care era acolo de formă. "Dumnezeul mă-ti, dar eşti ostru!" Ţurcanu era impresionat că nu murisem încă. Aveam pe atunci 28 spre 29 de ani. (...) Tălpile mi se umflaseră bute, mâinile la fel, muşchii erau rupţi şi negri, obrazul şi capul total desfigurate. De altfel, aceasta era prima figură a lui Ţurcanu: te desfigura complet, rânjind de plăcere, şi pe urmă îşi punea în funcţie celelalte metode."*
Atragem atenţia asupra acestei trăsături a conducătorului reeducărilor de la Piteşti: sadismul. În curând, vom avea prilejul să-i completăm portretul, deşi autorul o face cu prea mare economie.
" *Eram complet negru, nu se mai găsea măcar un locşor pe trupul meu care să nu fie negru. Noaptea, pe la nouă sau zece, gardianul Georgescu a adus pe doctorul închisorii, care avea în mână o siringă cu ceva lichid şi nişte pastile. Ţurcanu s-a uitat foarte urât la gardian şi l-a înjurat printre dinţi, pentru că a adus doctorul. Doctorul era civil şi i-a spus încet lui Ţurcanu: "Câţi vor mai fi de aceştia? Până acum sunt 40 de morţi!" La care Ţurcanu a răspuns; "Până vor dispărea toţi".*

Doctorul a plecat aşa cum a venit; nu mi-a facut nici o injecţie, căci nu avea unde, întrucât eram tot numai un buboi negru. M-au legat, pentru a dormi ei liniştiţi. Eu am leşinat iar, sau am murit... nu ştiu..." (p. 14-16).
Presupunem că nu era de fel vorba despre un doctor - cu osebire civil -, ci suntem martorii unui truc al lui Ţurcanu, de conivenţă cu Georgescu, pentru a aduce Moartea din nou în faţa celui chinuit, deoarece ziua următoare, după reînnoite cazne, urma să se treacă la declaraţiile de anchetă scrise de însuşi Măgirescu; or, el trebuia bine informat asupra a ce-l aştepta de nu se supunea ordinelor. Altădată, când fu nevoie de asistenţă medicală, nici vorbă de medic, felcerul a fost cel chemat. În altă ordine de idei, nu reiese din documentele cunoscute până acum privind reeducările ca să se fi numărat patruzeci de morţi, cifră rostită în faţa spăimântatului, pentru a-l impresiona şi mai tare, pentru a-l convinge că Ţurcanu nu se împiedica de un stârv suplimentar, al pedagogului Liceului Internat din Iaşi. În privinţa numărului de lovituri primite de Eugen Măgirescu există o mărturie, a lui Aurel Popa, părăsit, după bătaie, în încăperea alăturată. Apucase să numere 980 izbiri cu parul, restul buşiturilor, palmelor, pumnilor, loviturilor cu picioarele neputându-le înregistra.
Autorul se face purtător al unei variante legendare descriind moartea lui Şura Bogdanovici.
" *Pe urmă ne-au băgat în celulă doi reeducatori de la Roman, Sofronie şi Giurconiu, foşti în tineretul ţărănist, care trecuseră şi ei prin reeducare, dar ca voluntari şi iniţiatori, adepţi ai lui Ţurcanu. De la aceştia am înţeles că Bogdanovici, care fusese şeful reeducării la Suceava şi care încercase să continue şi la Piteşti, a fost "demascat" ca "oportunist" de către Ţurcanu, în "Camera 4 - Spital"; "demascarea" aceasta a fost definitivă, căci Ţurcanu şi-a ucis victima în cele mai groaznice chinuri, în faţa a 50-60 de coechipieri - "reeducatori" sau deţinuţi ce-şi aşteptau rândul la tortură"* (p. 17) . Adevărul asupra morţii sale l-a rostit Monseniorul Justin Paven, martor al ei, în amintirile sale analizate mai departe: " **D umnezeule, de ce m-ai părăsit ?"**
Observăm că există în citat o referire la politica practicată de cei doi reeducatori proaspăt introduşi în celulă. Măgirescu, de câte ori, se iveşte prilejul să menţioneze că unul sau altul dintre călăi era de provenienţă naţional-ţărănistă, nu-l pierde, omiţând calificativul "legionar" pentru ceilalţi şi majoritatea reeducatorilor. Să fie vorba despre o veche ranchiună împotriva foştilor aliaţi politici, dar şi adversari (în alte împrejurări) sau jena că reeducările au fost tutelate mai ales de elemente provenind din rândurile tineretului legionar şi îndreptate împotriva acestuia?
Lui Alexandru (Şura) Bogdanovici, Eugen Măgirescu i-a rezervat două caracterizări elogioase.
" *În timpul şederii la Suceava, am cunoscut un student în anul I de la Facultatea de Drept din Iaşi, pe nume Bogdanovici Alexandru.* (Mai exact; student în anul III.) *Era un om deştept şi cult care, îndemnat şi sprijinit de un colonel de securitate şi de alte oficialităţi, a iniţiat o acţiune de "reeducare" a noastră, a celor închişi pe nedrept. I se garantase, chipurile, că guvernul nu are de gând să nenorocească tineretul intelectual al ţării, atât cât a mai rămas după război, că vrea să-i*

recupereze pe tineri - cu condiţia ca aceştia să facă mea culpa *, să-şi schimbe ideologia, "demascându-şi" faptele din trecut şi "reeducându-se""* (p. 11) *.*
Cele ce ne comunică autorul despre reeducările de la Suceava vor constitui însăşi 'pregătirea politică' ce i se rezerva, după torturile suferite şi după demascare, când fu ales printre 'oamenii lui Ţurcanu'.
" *Aceşti candidaţi la "reeducare" şi la "autodemascare" şi-au început "lucrul" în camere special amenajate pentru ei, unde se împărţeau suplimentele de mâncare de către polonicarul-planton Ţurcanu. Nenorociţii erau incitaţi să cânte toate cântecele comuniste, să facă pe ateii, pe duşmanii "reacţiunii". Direcţia închisorii îi susţinea şi încuraja; cât despre noi, grosul deţinuţilor, noi nu i-am luat în serios"* (idem).
Există o tentativă de portretizare a lui Eugen Ţurcanu, lucrată cu pete groase de vopsea, nesatisfăcătoare nici ea pentru pretenţiile pe care le avem de la ştiinţa de evocare a cuvântului.
" *(...) Ştiam că este un informator, că ne urăşte de moarte, că are un caracter bestial, criminal, o conformaţie lombroziană. Era solid, lat în spate, păros, fruntea îngustă şi creaţă, mâinile foarte lungi şi puternice* (p. 13).
Imaginea sa este completată şi cu nişte date biografice, împletite cu unele psihologice.
" *Aşa au fost fabricaţi, de către vajnicii călăi comunişti, o serie de "criminali" printre care se afla şi unul Ţurcanu Eugen, din Dorna, student în anul III la Facultatea de Drept din Iaşi. La numai câteva zile de la arestare, Ţurcanu a fost ridicat la demnitatea de planton pe sală şi polonicar. Era un om solid, de statură potrivită, foarte rău. mocnea de ură. În ultimul timp, intrase în cârdăşie, la facultate, cu o securistă care pretindea că vine din lagărele fasciste; conduceau împreună U.N.S.R. din Facultatea de Drept - o asociaţie procomunistă de pe vremea aceea. Vina lui Ţurcanu era că se căsătorise cu fata unui naţionalist şi avusese, prin 1945, câţiva prieteni "reacţionari""* (p. 10).
Despre acelaşi mai suntem încunoştinţaţi că, asemeni unui " *taur înspumat, mutila pe cei care-i cădeau în mâini"* (p. 21).
Întrebarea firească ce şi-o pune cititorul dării de seamă a lui Eugen Măgirescu este: nimic n-a văzut el din cele trăite de fraţii săi de suferinţă, atunci când porunca bătăii o dădea el însuşi sau când numai îi dădea ascultare?
Nu este lucru obişnuit să ni se confeseze ce anume trecea prin mintea unui reeducator. Totuşi, Eugen Măgirescu ne ia părtaşi la mişcările minţii sale.
" *Gândeam că fiecare om este ca un metal. Acestea se topesc cam de la 140 grade în sus, iar unele se topesc aproape de 2.000 de grade, dar tot se topesc. Aşa şi oamenii. Unii au cedat imediat, de groaza puşcăriei; alţii la câteva palme, iar unii la mii şi zeci de mii de ciomege şi alte chinuri, dar tot au cedat."*
Urmează o afirmaţie stupefiantă, de înţeles doar de către un ins puternic dezamăgit de sine însuşi, pentru că a cedat.
" *Chiar şi moartea este o dovadă că au cedat, orice ar spune oricine! A depins de constituţia fiecăruia şi de locul, ca să zic aşa, ce l-a avut pe scara lui Mendeleev."*

Apoi, singura mângâiere ce a rămas celui împins să se dezumanizeze şi care n-a avut altă cale decât să-şi accepte animalizarea şi robotizarea.
" *Esenţialul este că, înainte de a fi supuşi la aceste torturi şi chinuri inimaginabile, noi, cei închişi, am fost poate mai oameni decât cei rămaşi afară"* (!!!...)
Afirmaţie anevoie de susţinut, în condiţiile cedării. Memorialistului nu-i rămâne alt argument decât acela al intensităţii suferinţei: bătăile, slăbiciunea fizică, impunerea de a-ţi mânca fecalele când, datorită torturii, ţi se eliberau sfincterele de la sine, 'botezul' satanic ce avea loc de Bobotează, când *"deţinuţii erau obligaţi să servească, în loc de sfânta aghiazmă, o gamelă de urină, luată din hârdăul în care ne făceam toţi nevoile"* (p. 22, ca şi precedentele). Finalmente, argumentul că nimeni nu se putea opune.
Nici o tresărire a cugetului sau inimii n-a rămas, în ani, icnită din doborârea semenilor sub ploaia de catran a urii, din "moara dracilor"? Emoţia se răsfrânge şi asupra noastră, către finalul lucrării. *"Torturile diabolice, martiriul neîntrerupt şi suferinţa fără capăt au demonizat, ucis sau dus la nebunie multe mii şi mii de Români, între care s-a ţesut o nevăzută pânză de compasiune, de înţelegere reciprocă, pe care timpul o scoate tot mai pregnant la lumină, în ciuda faptului că rândurile supravieţuitorilor Piteştiului se răresc pe zi ce trece"* (p. 24).
Curios lucru, poema ce şi-a împrumutat titlul întregului volumaş, parcă împotriva voii autorului, care a dorit-o tragică, a ieşit umorească.
Reţinem ultimele patru versuri, pentru reflectarea stării intime a celui care a cedat şi a aspiraţiei sale ca, măcar prin moarte, să-şi redobândească statutul anterior:
"Hei, râşniţă, bătuţi-ar la răscruci
Arhanghelul aripile-n butuci!
Mai răsuceşte-te o dată-n fus,
Şi-ntoarce-mă, să mor cu faţa-n sus!" (p. 26)

Umorul nu poate fi zdorbit - Ioan Munteanu
Titlul amintirilor lui Ioan Muntean explică trei toponimii printr-o negare paradoxală: **Cluj ' Aiud via Piteşti sau Amintiri din anii care nu au fost** [Bucureşti, Editura Majadahonda; 1997]. Doresc să iau această neobişnuită punere în temă şi esenţializare a conţinutului drept o primă intruzie a umorului (dar cât de patetic aici!) - printr-o indicaţie de itinerar, al umorului autorului. Iar dacă este să căutăm înapoia umorului drama, ceea ce se numeşte *În loc de epilog* lămureşte a doua parte a titlului, nu doar cu duioşie, ci şi cu multa tristeţe ce va izvorî, alături de zâmbet, din paginile ce urmează. Într-o clipă de intimitate, toamna, lângă un butuc de vie, autorul s-a fotografiat cu de curând aleasa-i soţie. Pe spatele pozei a consemnat:
"Idilă târzie
Care-ar fi putut să fie
ÎN ANII CARE NU AU FOST ."

Doctorul ardelean Ioan Muntean, lovit cum numai cei trecuţi prin demascări au putut fi, are o bună dispoziţie, când scrie - mai ales în primele zeci de pagini ale amintirilor sale -, ce-i poate fi invidiată de toţi foştii deţinuţi politici. Niciodată nu-l surprinzi, la lectură, posac, vindicativ, încruntat, demonstrativ, moralizator, vehement, ars de durere şi cu amintiri negre - deşi mai negre decât sunt ale sale şi ale tuturor celor prezenţi în această carte, mai greu! Firea lui e bine dispusă mereu, iar punerea pe hârtie a celor trăite pare să-l bine dispună şi mai mult. De aici, o poftă neoprită de vreo stavilă, o poftă de a istorisi în flux continuu şi egal păţaniile sale, cu o limbă simplă, populară, însămânţată când şi când de regionalisme cu aer tonic şi intim, şi familiarisme, ce contribuie la apropierea dintre sufletul naratorului şi al cititorului, îndepărtată fiind goma adusă de limbajul căutat, rigid, temător de pericolul de a te da în vileag că nu eşti profesionist al scrisului, folosit de mulţi dintre memorialiştii analizaţi.
Nu miră selectarea aceasta în ceea ce priveşte vocabularul, dacă ţinem seama de originea sa ţărănească. "*Ai mei nu au avut niciodată pământ*" , mărturiseşte autorul. *"Eu eram dintr-o comună de "Bufeni", colonişti veniţi în părţile muntoase ale Banatului, din Oltenia, pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea, literalmente cu traista-n băţ. Au fost mineri şi muncitori forestieri "bulvănari" şi cărăuşi de lemn pe moşia STEEG-ului şi apoi a UDR -ului. Bunicul meu n-a murit de pelagră, ci de "şui", cum se spunea la noi la silicoză şi la bronşita cronică (nu se vorbea de astea pe atunci). La 63 de ani a murit de bătrâneţe după 32 de ani de muncă la mină şi nu ne-a lăsat moştenire decât o căsuţă cu şindrilă şi dorinţa de a lupta pentru mai bine, pe care a intuit-o "în fundul beznelor adânci". Ei la Uda aveau totuşi un petec de pământ* (textul dă o replică unui amic; n. n.). *Noi, la Ciclova Montana, nici atât. Colonie de mineri, de peste 150 de ani, într-o fundătură de vale, între creste şi stânci. Vorba lui Crainic, pe care o voi auzi mai târziu, la Aiud:*
Din dragoste de neam
M-am hotărât să cânt
Moşia-n care n-am
Doi paşi pentru mormânt" (p. 138).
Urmează să verificăm ce fel de vocabular ne întâmpină în memorii.
"*Poliţia nu-i ştia locuinţa, altfel* ***ar fi pus capcană*** *acolo; celebra -* ***de-acum*** *- noapte de 15 Mai; ne-am povestit* ***câte toate*** *de pe la noi; a venit prietenos la mine, am vorbit* ***de parcă ninsese peste toate*** *; colegii nu vorbeau nimic de Traian şi de ceilalţi doi din cameră, arestaţi odată cu el,* ***de parcă îi înghiţise pământul*** *;* ***altmintreli*** *; eu aveam un costum uzat, negru-gri, dar* ***la grămadă*** *nu se vedea;* ***şi vorba aia, cu mortul pe masă*** *, ne-am continuat îngânduraţi plimbarea; îi luaseră* ***să le arate la fix*** *camera mea; mă gândeam* ***în fel şi chip*** *; mă durea, mă ustura, mă ardea şi* ***mi se scuturau şi creierii din cap*** *; restul meselor,* ***ghiorăituri şi nimic*** *; la arest* ***ne tundeau şi ne rădeau*** *(...)* ***cu ciomagul*** *;* ***l-au luat la scuturat*** *tot pe bietul Traian; n-avea rost să-l mai bată,* ***doar aşa ca distracţie*** *, căci* ***firul era la mine*** *; să fi auzit răcnete şi* ***tupăituri*** *; saşii erau rechiziţionaţi ca vitele,* ***la robotă*** *;* ***se ţinea vârtos de carte; lucraseră cu zurgălăi;*** terciul temniţei se

numeşte, ardeleneşte: ***cir*** ; *aş* ***da*** *iar* ***de ponos*** ; *n-am reţinut dacă i-a dat bani, dar* ***mai mult ţin*** *că nu i-a dat nimic; şi aşa mai departe.*
Şi când reia relatarea altcuiva, caută cuvântul ce să-i exprime atât starea culturală cât şi regiunea de provenienţă, har ce nu caraterizează decât scriitorul autentic şi pretenţios cu sine însuşi.
"Eu mă ridicasem de-acum flăcău. Fata era cu stare, avea case mari de negustor, dar era urâtă foc. De eram mai mic, ziceam că-i muma pădurii şi o luam din loc. Dar m-a dus cu zăhărelul. S-a scuzat că nu are şerbet şi ne-a pus pe farfurioară câte o bucăţică de zahăr. Eu să nu fi servit, bine era, dar m-a pus păcatul şi l-am mâncat. De unde să ştiu eu că era o făcătură?! Că seara, după ce m-am tras la odaia care mi-o pregătise, gazda rămânând să doarmă cu de-alde soru-mea, să mai sporovăiască, deh, ca fetele, sting eu lumânarea şi mă culc. Nici n-apucasem să adorm că se deschide încetişor uşa, am auzit-o, dar paşii nu, şi se strecoară cineva, fără a spune vreo vorbă, sub adialul (aşa zic unii moldoveni la cearşaf) meu. Pune mâna pe mine, mă mângâie pe tot trupul şi atunci şi eu, ca omu', ca flăcăul ce mă găseam, pun şi eu mâna. Când am dat de asprul fetei, mi-am pierdut cumpătul. Apoi am luat-o de nevastă, ce era să fac? Soră-mi îi plăcea, că erau prietene, poate că înadins a vrut să mă încurce cu ea. Păi, nu m-a dus cu zăhărelul acela? Eu, de nu-l mâncam, bine era. Că era şi mai bătrână şi mai urâtă, cum vă spusei" (p. 234).
Nu mai poate fi vorba de stângăcii ale expresiei, cum întâlnim la alţi autori, nici de exprimări greoaie impunând 'traducerea' lor în limba maternă, nu mai poate fi vorba nici de stil căutat, patetic şi 'convingător'. Naraţiunea curge dintr-un izvor lăuntric al veseliei abia temperate, fără capăt, nici fund, ca o apă bună la gust, din care tot ai bea şi nu te-ai mai sătura.
Asta şi datorită viziunii hâtrului de scriitor asupra celor povestite, ca şi a unui firesc imbatabil. Ghiduş, Ioan Muntean nu voieşte să stoarcă lacrimi din sufletele cititorilor, ci să-i facă să înţeleagă absurdul dramei trăite de generaţia sa (pentru unii tragedie), prin râs. O poziţie complet inedită. Dealtfel, autorul este conştient de această trăsătură a sa şi şi-o prezintă - nu ca a unui scriitor, ci ca a unui om de societate.
"*Aveam 51 de kg., după cântarul găsit la spital. Totuşi glumeam, cum făcusem şi mai înainte. De felul meu am fost mai glumeţ, cunoşteam multe anecdote şi-mi plăcea să le spun. Simţeam o bucurie când făceam pe alţii să râdă, nu ştiu dacă nu asemănătoare cu cea a actorilor care urmăresc reacţia sălii. Pentru mine erau un tonus sufletesc şi consideram că nu fac rău nici altora dacă reuşesc să mai descreţesc o frunte. Era în firea mea şi a rămas până azi. Iar acum, nu mâncam nimic, dar spuneam glumele potrivite vorbelor altora din cameră. Petrică Matei mi-a spus mai târziu că râdea de formă, numai să-mi facă plăcere, dar îi venea să plângă, văzând că mă prăpădesc şi totuşi mai spun glume pentru alţii. Când mi s-a făcut mai bine, mi-a spus că a fost convins că mor"* (p. 224).
Ioan Muntean reţine cu plăcere, şi se delectează permanent datorită lor, invenţiile hazoase ale altora, în cazul următor, ceea ce englezul numeşte *practical joke* - o glumă construită prin gest, manipulare de obiecte, atitudine, toate grăind mai mult decât le stă în putinţă, prin spiritul în care sunt legate şi sensul conferit de glumeţ. " *Un episod nostim de la această defilare. Dr. Mircea Băncilă, asistent universitar, şeful promoţiei*

din 1946, i-a aruncat unei colege din faţa mea, (...) un buchet de flori pentru noua doctoriţă (era o defilare a absolvenţilor Facultăţii de Medicină; n. n.) *şi unul de zarzavat, să nu uite cratiţa"* (p. 5-6). Îşi aminteşte şi de glumele la care a avut acces prin lectură: *"Podoabe nu aveam, ceas, nici atât, căci toată viaţa până aici m-am orientat după ceasurile din perete şi cele de la catedrale (cum glumea Muşatescu)"* (p. 10). Se bucură când îi revine o vorbă de duh a vreunui coleg de detenţie (şi câte nu-i răsar iar în memorie!): - *"Fă, Ileană, de ce l-ai luat chiar pe ăsta? Altul n-ai găsit?" - "Tu, Ionică, l-am luat de urât, ca să-mi placă numai mie."* (p. 140). Ideea neaşteptată de a uni două noţiuni, fără legătură cronologică posibilă, într-o aceeaşi afirmaţie, îl atrage: " *Antisemit nu eram. Ţineam la neamul meu şi dacă mi se părea că altă naţie vrea să ia ce-i al nostru, luam poziţie de apărare. Cum Ştefan şi ceilalţi voievozi au luat atitudine şi au luptat împotriva celor care le primejduiau glia şi credinţa, fără a fi fost acuzaţi vreodată pentru asta că sunt rasişti,(...) tot aşa şi mie mi se părea firesc şi chiar că am datoria să lupt pentru ţară"* (p.10). La fel este robul îmbinării de noţiuni ce n-au nimic comun; una dintre cele două este, bineînţeles, comandantul Aiudului, colonelul Coler: " *mărinimia personală nu-i stetea lui în caracter"* (p. 159). Găsind numele corect al unui obiect, prin aceasta naşte surâsul; e vorba despre ochelarii cu tablă în loc de lentile şi cu elastic strâns pentru a fi agăţaţi pe după creştetul anchetatului, să-i creeze psihoza misterului în care se afundă: " *ochelarii, mai bine zis anti-ochelarii"* (p. 152). Butada îl înghesuie când are de spus ceva: *"Bine, măi Biţă, secretarii voştri sunt numai evrei, Farki, pe Universitate, Wexler pe Facultate şi Leipnik William pe anul VI. De ce nu au pus ei acţiunea asta într-o sâmbătă după amiaza, toată lumea era liberă, nu sunt cursuri, nici stagii, ori seminarii, şi sunt tot atâtea ore la dispoziţie câte într-o dimineaţă de duminică. Dar voi daţi în credinţa mea. Să nu mă duc la biserică. Merg la măturat, cu o condiţie, dacă merge şi rabinul într-o sâmbătă"* (idem). Bătăuşul face pregătiri pentru activitatea ce va s-o desfăşoare cu victima sa, ca un gospodar serios: " *robust, cu mânecile suflecate, ca un om pus pe treabă"* (p. 11). Caută în numele personajelor fire ce să le lege de destinul lor viitor: " *Comisarul şef Mărdărescu (o fi numele de la "mardeală", căci prea am auzit pe mulţi văitându-se că au trecut prin pumnii lui)"* (idem). Se preface a fi în inspecţie când e anchetat: " *Nu mai ţin minte şi înjurăturile, căci n-am mai avut timp de înregistrare"* (idem). Cazna, Ioan Muntean o explică aparent neimplicat: " *Bătaia era aşa, în general, ca să te moaie, să te intimideze"* (idem). Contrazicerea sa însuşi aduce şi ea o notă de pehlivănie: " *În prima noapte, care nici nu ştiu cum şi când a trecut (vorba să fie, că doar o ţin minte toată viaţa) am vrut doar să spun că a trecut repede"* (idem). Confruntarea cu deserventii Siguranţei e " *meciul unilateral (...) aceeaşi echipă de pugilişti: Mărdărescu, Stănescu şi Breiner. Dar s-a terminat mai repede, din partea mea, prin abandon"* (p. 15). Consemnează luările populare peste picior din timpul acela, " *ce devin bancuri"* ; ne aflăm în 1946, sub conducerea lui Petru Groza: " *Când s-a făcut primul import post-belic de bumbac, unii răstălmăceau lozinca zilei - "Trăiască Petru Bumbac (...) care a adus groaza în ţară""* (p. 18). Trimiterea la citatul din cronicar, parafrazarea acestuia, aduce o notă cunoscută şi deci amuzantă

în naraţiunea ce ironizează (cu tristeţe ascunsă) epocă şi oameni, într-o caricatură cu aer carnavalesc caragialesc: " *Dale ăsta, altfel un om mărunţel, puţin la trup, dar harnic la limbă, făcea şi poezii. Într-o seară, la un local, s-a urcat pe un scaun şi a declamat cu patos nişte versuri cu caracter naţionalist, din creaţia proprie. Ion Curea, prezent şi el în sală, fără însă a avea vreo legătură cu poetul-declamator, fiind şi el în vervă şi cu antren în acel moment, s-a dus şi l-a îmbrăţişat, sărutându-l. Aşa că, atunci când l-au ridicat pe poet, i-au luat şi pe toţi admiratorii săi de orice fel*" (p. 19-20).
Nu scapă nici o ocazie de a admira umorul la ceilalţi şi de a-şi pune cititorul în situaţia de a-l gusta. Astfel, cu Ion Constantinescu, bolnav " *de o tuberculoză a articulaţiei tibio-tarsiene (la gleznă) după o bătaie sau mai multe, cu ranga peste tălpile bocancilor până s-au desprins acestea de pe căpută şi i-au băgat boala în oase* (...).
Acum glumea de toate câte au fost, cu ironie şi cu sarcasm.
Glumea despre cele 7 minuni ale Buzăului, de pe vremea aceea, le spunea pe toate, încheind că a şaptea era chiar el, acum în carne şi oase (chiar bolnave) după cele prin câte a trecut.
(...) Şugubăţul zicea că a ales ultima metodă de pricopseală. A cumpărat din târg o purcică tânără "frumoasă, dar slabă'", zicea el (cum o fi fost porcul frumos, dacă-i slab, că doară la animalele astea "frumuseţea" este legată de grăsime?). A pus-o pe boabe şi după o vreme, mama sa, cu care el îşi făcea gospodăria, îi spune că purcica a mâncat jumătate din coteţ. Întrebă el prin târg, pe alţi gospodari, care-i treaba şi a aflat că purcica ar umbla după vier. Dar ce să se facă, primaria ţinea animalele de montă tocmai în cealaltă parte a oraşului, unde era şi Salubritatea. A urcat purcica într-o tărăboanţă (cum îi spunea la roabă) şi a dus-o acolo. Dar, zicea el, după aspectul ei cam prea puţin arătos, n-a făcut impresie şi nu s-a uitat nici un vier la ea. A dus-o aşa acasă. După câteva zile, mama îi spune că purcica a mâncat şi ce a mai rămas din coteţ. A urcat-o iar în tărăboanţă şi haida-hai, străbate iar oraşul. De data asta, un vier mai tânăr, mai prostănac, s-a legat de ea. A dus-o bucuros acasă, i-a legat la gât funta roşie, căci, deh, nuntise, nu, şi se şi vedea pricopsit cu 8 - 10 purcei.
Când în dimineaţa următoare, nici nu s-a sculat bine că mama l-a şi luat repede:
- Săi, Ioane, că nu-i purcica.
Se uită după ea prin ogradă, dădu şi fuga la vecini. Nu-i. Când se uită şi sub şopron, ce să vezi? se urcase iar şi singură în tărăboanţă: - "S-a învăţat, purcica dracului" " (p. 235-236). Anecdota politică e repovestită cu haz gros: " *Cică Emil Haţeganu, fruntaş naţional-ţărănist şi ministru fără portofoliu în guvernul care a făcut alegerile din 1946, mergând pe atunci în campanie electorală într-un sat ardelenesc a trecut cu toţi sătenii simpatizanţi după el, peste o vâlcea. Aci s-a oprit vrând să evacueze berea cu care se omeniseră, îndemnându-i şi pe săteni să facă asemenea lui. În timpul operaţiei care se generalizase, comentează tot el: - Noa, măi oamini, de când vi-s voi, mai pi..tu-s-a careva ministru cu voi în parău ca mine?*" (p. 20). Cu alte prilejuri, autorul merge în direcţia aceasta cam departe, părăsind amuzamentul acceptabil pentru unul îndoielnic; dar n-o face deseori. Până şi la un emisar al groazei - l-am

numit pe Eugen Ţurcanu - el aude cuvântul de duh şi îl înregistrează: *"Bădia Ausschnitt", vorba lui de batjocură* (p. 28). Nu rareori istoria naţională îi este criteriu pentru surâs (cum am mai văzut-o apropo de Ştefan cel Mare): " *Numai noi am rămas pe metereze, căci poporul român nici pe Aurelian nu l-a urmat, a rămas acasă, cu năpastele pe cap şi luptându-se cu ele"* (p. 29). Născoceşte proverbe, pe marginea celor existente: " *Zilele negre, care în mod paradoxal fac să albească oamenii"* (idem). Înţelepciunea ţărănească, cu umorul ei adesea intrinsec, scorneşte poante de umor negru: " *Când dedeam de necazuri, el părea pregătit şi pentru altele noi şi ne încuraja: "Dacă dă Dumnezeu, vine şi mai rău" "* (p. 175). Sau, dă replică unor dictoane celebre: " *Precum criminaliştii se conduc după dictonul: "cherchez la femme", aşa securitatea era obsedată de alt dicton, căutaţi intelectualul"* (p. 257). Portretele înjghebate de Ioan Muntean sunt scurte, fără supliment de informaţii ce să îngreuieze întregul, plastice cu eleganţă, urmărind exclusiv necesarul.
" *Gheorghe Rednic, din Săpânţa - Maramureş. Despre el am mai scris că se bucura de multă prestanţă printre toţi colegii de an. Era un băiat chipeş, înalt, svelt, cu ţinuta dreaptă, puţin blond, cu trăsături regulate, purta ochelari cu rama fină. Avea o voce plăcută, catifelată şi îmi plăcea să-l ascult când cânta împreună cu Liviu Boţ, un prieten şi coleg băimărean. Îmi aduc aminte cum după terminarea anului I - era în 1943, el mersese acasă la mama lui, căci tatăl pare că murise. Ardealul pe atunci era o parte la unguri. Când s-a întors, mi-a arătat ce-şi cumpărase de acolo - un ceas nemţesc de mână, nişte haine de ştofă mai bună decât la noi. L-am întrebat:*
- Bine, măi Georgică, dar de la noi ce-ai dus acolo? (eu gândindu-mă la negoţul de frontieră).
El mi-a răspuns, luminându-se chipul său frumos:
- Măi, Ioane, măi, am dus şapte abecedare româneşti pentru copiii din satul meu" (p.25). Replica - Ioan Muntean e un iscusit mânuitor al ei - aduce lumini noi, condensându-le asupra chipului arătos al băiatului şi îl transformă într-un simbol românesc plin de nobleţe al unei epoci triste. I se opune chipul stâlcit al caraliului: " *Primul-gardian, o momâie slabă şi încovoiată ca un semn de întrebare, bucuros că scăpa de noi, ori poate şi pătruns de noua credinţă care-l propulsase şef, ne-a urat: - "Siberia să vă mănânce.""* (p. 26). Caracteristică este confuzia de sentimente, căci din blestemul adresat "duşmanului de clasă" reiese că socotea Siberia un ţinut al spaimei şi nu unul cuprins în geografia simplă (şi formativă de caractere) a "marei prietene", ţara de la Răsărit. Pe cea din urmă, pe care o slujea, o socotea bună doar să pedepsească cu ce putea fi conceput mai rău: Siberia!
E o adevărată metodă a autorului ca rostirea scurtă, din final, să completeze portretul depănat până la ea. În încăperea unde se aflau deţinuţii a fost adus unul nou, *"un băiat brunet-bine, Jan Manolescu, din Ialomiţa. Mi-aduc aminte că atunci când a intrat în cameră, îmbrăcat cu nişte haine de culoare închisă, cu pantaloni vârâţi în ciorapi, cu o paporniţă mare sub braţ, drept geamantan, se uita descumpănit la puzderia de oameni ce eram în cameră, până când, ducându-se la el unul dintre noi, l-a întrebat: - "Dar dumneata din ce taraf mai faci parte?". S-a*

pornit un râs general, care imediat l-a integrat şi pe noul venit, cel cu aer de lăutar" (p. 30).
Deoarece următorul deţinut este frecvent pomenit în memoriile reeducărilor, pentru suferinţele sale ieşite din comun, voi profita de prezentarea sa făcută de Ioan Muntean, pentru ca cititorul să afle câte ceva despre acest mare victimizat. " *Al doilea student sucevean era macedoneanul Gioga Parizianu, student în anul II la Medicina ieşeană. Un băiat scund, fălcos, dârz, perseverent. Născut la Gorna-Djumaia, în Bulgaria, făcuse primele clase la liceul românesc din Sofia şi era mândru de şcoala şi de uniforma lor de acolo, unde se distingeau de bulgari nu numai prin limba, dar şi prin ţinuta lor. În baza schimbului de populaţie prevăzut în acordul de cedare a Cadrilaterului, în septembrie 1940, batrânul Parisof, cum îl chema pe tatăl său pe atunci, sătul de duşmănia ce-o purtau bulgarii vlahilor-aromâni, a făcut formele cuvenite şi în 1942 s-au strămutat în România, unde pentru bătrânii familiei limba era parcă străină, deşi de un neam, dar unde nimeni nu-i ura pentru legea lor. Au fost repartizaţi la Moineşti - Bacău. Un frate mai mare al lui Gioga era la Constanţa, un altul era student la Bucureşti şi-l chema Parizescu, vrând să se integreze românilor nord-dunăreni, iar cel mai mic, Paris - Pisi - era încă elev la liceu, lângă părinţi şi a păstrat numele strămoşesc Paris (fără -escu şi fără -anu, cum i-au botezat la biroul populaţiei, precum făcuseră şi bulgarii când le-au adăugat pe -of în coadă). Gioga avea de făcut 20 sau 25 de ani, nu mai reţin exact, pentru că fusese implicat într-o echipă băcăuană care depozitase în munţi armament rămas de la război. Ghiţă Unguraşu adunase ce găsise risipit prin locurile natale şi a îngropat "comoara" într-un adăpost făcut anume în munţii din preajma stânii tatălui său. Gioga participase la această acţiune de îngropare. Nu mai reţin de unde s-a dat fir, dar pe el l-au deznodat în bătăi. L-au bătut şi l-au înfometat până a înnebunit literalmente. În această stare l-au dus să dezgroape depozitul şi - după cum povestesc alţi martori - când a trecut pe lângă stâna baciului Unguraşu, s-a repezit la trocul câinilor şi a băut zerul din troc. Nici apă nu-i dăduseră nu ştiu câtă vreme. Era un băiat cuminte, modest şi dornic să înveţe orice, căci recunoştea că a avut dificultăţi cu limba. Era primul aromân cu care steteam mai mult de vorbă şi-mi plăcea să-l ascult cum vorbea româneşte - daco-româna -, cu gura mai închisă, cu vorba strecurată - parcă - printre dinţi şi cu litera* ***r*** *pronunţată mai scurt"* (p.42-43).
Ni se prilejuieşte să-l vedem 'în acţiune' pe unul dintre numeroşii poeţi născuţi, ca atare, în puşcărie. Cazul de faţă este dramatic, pentru că scriitorul ('în minte'), după săvârşirea a şaisprezece ani de temniţă a fost condamnat alţi douăzeci şi cinci de ani - peste pedeapsa similară dobândită pe timpul lui Antonescu, în curs de suportare tot mai dificilă - tocmai pentru versurile concepute în umbra gratiilor. " *Acum am nimerit în cameră cu nea Aurică Dragodan, care făcea puşcărie din 1941-42... I se spunea Magistrul, căci învăţase pe mulţi, în viaţa lui. Era originar din Alexandria, îşi pierduse libertatea după rebeliune, într-un proces al Frăţiilor de Cruce. Era un băiat slab, cu figura de ascet, nici nu era de mirare după atâţia ani de subzistenţă la toarta cazanului puşcăriei. Doar şi Arghezi constatase că "De foame şi chinul răbdării / Lipită li-i burta de şira spinării". Dar era vânos, optimist, destul de zâmbitor după atâţia ani*

sub zăbrele. Se plimba mult prin cameră, tăcut. Nu bănuiam că se ocupa cu poezia, era modest şi niciodată nu ne-a spus ce-a compus" (p. 44-45).
Mai descoperim că acelaşi contribuia la îmbogăţirea repertoriului de colinde al colegilor. " *De la* (el) *am învăţat nişte cuvinte noi pentru melodia O ce veste minunată. Pe unele le-a pus pe seama lui Radu Gyr, dar multe erau ale sale, într-un stil care nu era pastişă, căci izvora din aceleaşi suferinţe şi se înscriau în canonul melodiei"* (p. 50). Autorul însuşi - Ioan Muntean - participă la emulaţie şi, după 42 ani, când îşi redactează memoriile, mai ţine minte compoziţia sa ocazională, pe care o transcrie, dând dovadă certă de dar poetic:
"*Călătoare logostea / Locului rămâi. / Să cobori pe-un fulg de nea / Să te prind în mâni. / Să te port cu glas plăpând / Binevestitor / Peste pârtiile din gând / Prin ogrăzi de dor. / Tu să arzi, eu să colind / Peste ani şi zări / Amintiri de mult se-aprind, / Albe lumânări. Refren: Linu-i Seara Sfântă, lin, / Glas de îngeri cântă lin / Robilor alin. / Linu-i cer de stele plin / Raze prin zăbrele vin / Robilor alin"* (p. 49).
Este la fel de util să preluăm portretul lui Dumitru Gh. Bordeianu, autor discutat în cartea de faţă: (El) *"avea altfel de fire. Era mic de stat, cu o mustaţă lungă, de unchieş sfătos, la vorbă ca un moldovean din cei ai lui Creangă şi Sadoveanu. Încet, încet, s-a lăsat la vorbă şi ne umplea zilele cu povestirile lui. Era mai în vârstă (...). Cauza întârzierii şcolare a fost războiul. Mitică făcuse şapte clase primare şi apoi a mers la liceu. Cum amânarea de studii nu se dădea decât pentru clasele 7-8 (ultimele două, din liceul de pe atunci), l-a luat la armată şi a mers până la Cotul Donului ca soldat.*
Şi ce frumos povestea el, nu ca alţi combatanţi. (...) şi acum după mai bine de 40 de ani ţin minte cele petrecute de el, de parcă eu le-aş fi trăit" (p. 67).
În privinţa lui Viorel Gheorghiţă, semnalat de mine aici ca a fi scris un adevărat eseu asupra rolului mântuitor al poeziei, în temniţe, şi care, în memoriile sale închină multe pagini epocii când a început să conceapă versuri, după gratii, pomenindu-şi baladele preferate cu care a ieşit de acolo, voi recurge tot la Ioan Muntean - un sensitiv - pentru a afla ceva despre acele scrieri din care nu am la dispoziţie nimic. " *Deşi viaţa de claustrare la care eram supuşi ar fi presupus mai degrabă abordarea lirismului, majoritatea celor care şi-au încercat muza au recurs la epic, balada fiind o specie la care se apela adesea pentru manifestarea sentimentelor. În eroii aleşi se transpunea de multe ori firea poetului şi uneori idealurile nerealizate.*
Gheorghiţă mi-a recitat câteva realizări de acest fel. Ţin minte că la o remarcă făcută de mine asupra faptului că eroii lui - în balada aceea, Fata din turn, nişte nordici - nu realizează nimic, el mi-a răspuns că tocmai asta a vrut el să exprime, eterna dorinţă de care trebuie să fie cuprins sufletul omenesc. Scria în versuri scurte, în metrica populară a Luceafărului şi abunda în metafore, ca Radu Gyr. Se realiza în forma clasică, respectând ritmul, rima şi măsura, majoritatea poeţilor din închisoare rămânând la această modalitate de exprimare. Avea talent remarcabil şi am regretat, după eliberare că nu l-am regăsit, publicat. Merita" (p. 82).

E util pentru cei râvnitori să cunoască viaţa şi trăirile poeţilor români să citez una dintre descoperirile reeducatorilor pentru aducerea la linia de gândire marxist-leninistă a acestui poet încă nepublicat, student teolog şi în filosofie la ceasul arestării. Fragmentul ne îngăduie să-l privim în acţiune şi pe cel mai rafinat poet de puşcărie, după titanii Nichifor Crainic şi Radu Gyr, anume pe Sergiu Măndinescu.

"*Am mai spus că efectivul camerei s-a mai schimbat. Plecaseră unii, ca Oprişan, şi Vasiliu, şi Hoinic, şi veniseră alţii, dintre care îl reţin pe Sergiu Măndinescu. Acesta era un student mai tânăr, de pe la Craiova, şi părea înzestrat cu talent literar. Nu fusese legionar, era dintr-altă organizaţie. El ne-a povestit, celor cu demascarea terminată, conţinutul "Poemului Pedagogic", al lui Makarenko, şi am avut impresia să-l citise de curând, din camera din care venise, căci prea ştia cartea în amănunt. Nu sunt sigur de aceasta, dar aşa am presupus atunci (...).*

În preajma Paştilor, Măndinescu a lipsit câteva zile din cameră. Când a revenit cunoştea scenariul de blasfemii în care avea să se desfăşoare sărbătoarea. Şi din celelalte camere a lipsit câte unul, tot atunci. Gheorghiţă Viorel, fost teolog, a primit rolul lui Iisus Hristos. Ca într-o liturghie neagră, i-au atârnat de gât nişte organe genitale, confecţionate din săpun la camera "4 Spital". A fost suit pe hârdăul cu dejecte şi ţinut acolo poate întreaga zi, iar în jurul său au fost siliţi să ţopăie pe melodie de conga dar cu cuvinte de blasfemie cei câţiva care mai rămăseseră în demascări. Reţin numai figura nespus de tristă şi disperată a lui Ion Scutaru, care era cel mai înalt din cameră. Gheorghiţă avea un chip atât de descompus încât nu cred să îl fi dat suferinţa fizică, ci marea lui durere interioară. În cadrul reeducării lui Ţurcanu, blasfemia era la mare rol. Toţi cei ajunşi pe mâna lui erau puşi să înjure, să dovedească prin vorbe că au renunţat la trăirea lor sufletească, această trăire fiind considerată de factură legionară (...).

N-am înţeles. (...) Nu am putut înţelege niciodată abjecţia. Aici era mai mult decât atât. Batjocorirea sufletelor, care se făcea aici, am găsit-o fără nici un sens, decât poate dorinţa intimă a lui Ţurcanu de a afirma atotputernicia răului, sfidând oamenii, căci lui Dumnezeu îi nega demult existenţa. Logic, dacă ceva nu există, nu te lupţi cu acel ceva. Dar el lupta cu sufletele oamenilor, pe acestea voia să le nimicească. Am privit cu milă şi cu groază, deşi pe feţe toţi reeducaţii se făceau a gusta spectacolul (poate că unii chiar să-l fi gustat, să fi devenit asemeni Tartorului cel mare).

Bieţiii oameni dansau despuiaţi conga, în jurul lui "Crist", Gheorghiţă Viorel, teologul. Sufletul lui Gheorghiţă mai fusese zdruncinat când un prieten mai mare, căruia i se închina şi pe care îl stima, hai să zicem că l-a lovit la grămadă, căci aşa era piesa, dar ce l-o fi îndemnat pe acela ca la demascarea publică, din limbric filosofic să nu-l scoată. Cine l-o fi obligat pe acel şef direct să-l batjocorească persiflându-i pregătirea filosofică şi râzând totodată de fizicul lui de om slab, lung şi încovoiat? Pe Gheorghiţă sunt sigur să l-a iertat Dumnezeu pentru că nu a reuşit să nu-l batjocorească. A fost un om şi nu a putut mai mult.

Căci prea puţini au ales moartea ca mijloc de scăpare. Cunosc cazul celui care a sărit din capul scărilor, Şerban, dar aşa ceva acum nu mai era

posibil. Eram noi, plantoanele, care vegheam să nu se sinucidă nimeni" (p. 99-100).
Una dintre marile victime ale demascărilor (există mai multe mărturii asupra trupului său ce, la baie, dezvăluia găuri adânci în carne, cicatrizate, dar nedispărând niciodată), ajunsă călău, apare ca un îndrăgostit de poezie, încă din libertate.
"*Pe Pop Cornel nu l-am cunoscut ca având preocupări literare. De aceea am rămas surprins când o dată mi-a recitat, nu mai ştiu dacă numai pentru mine "Balada mistreţului cu colţii de argint", a lui Ştefan Augustin Doinaş (colegul meu din primii doi ani de la Medicină). Până atunci eu nu cunoşteam această alegorie a prinţului din Levant, care cade răpus de propriul său ideal. M-au încântat gradaţiile folosite de poet pentru exprimarea ascensiunii în goana după "eterna dorinţă" (vorba lui Gheorghiţă, de mai înainte). Şi m-a mulţumit finalul ambiguu, cu ultima poruncă a prinţului: - "Mai bine ia cornul şi suflă într-una / Să suni până mor, către cerul senin." Ce-o fi vrut să zică însângeratul prinţ? Că lupta lui continuă, la chemarea neogoită a cornului? Ori că vrea să spună cerului biruinţa sa, căci a ajuns sfârtecat să-şi vadă idealul, pe care omul de rând, sluga, nici măcar nu-l întrezărea. "Atunci asfinţea peste creştete luna / Şi cornu-a sunat, însă foarte puţin." Apus de lună, apoteoza de erou, care prea puţin şi-a văzut idealul, iar omul de rând, sluga, nu i-a înţeles niciodată lupta, dar s-o mai continue.*
Aşa cum nu l-am înţeles nici eu atunci, de ce mi-a spus balada aceasta? Am crezut că doar supus de frumuseţea ei. Abia mai târziu am înţeles, el a ales alegoria, ca să-mi spună propria lui durere. Altfel nu mai avea curajul. Nu cred că a fost o întâmplare şi că era singura poezie care o ştia, căci alta nu mi-a mai spus. Numai că mistreţul care l-a răpus era un porc de rând, adevăratul mistreţ gonind mai departe prin codrii de aramă" (p. 82-83).
Va să zică, poezia nu este numai preocupare a creatorului ei şi a degustătorilor care o învaţă pe de rost, nu este numai mijloc de transmitere a culturii; ea e şi cale de mărturisire, prin tăinuire, alegoric, cum spune autorul.
Iubitorul de literatură naţională se cuvine să afle unde te putea conduce intimitatea cu un scriitor neagreat de regimul comunist - fără ca el să să se numere între aceia socotiţi "bandiţi" deoarece făcuseră politică. Mă refer la ancheta Dr. Iubu, o.r.l.-istul apropiat autorului **Cruciadei Copiilor** . Lucian Blaga *"se găsea în epoca de dizgraţie, mărunt slujbaş la o bibliotecă, atât cât să nu moară de foame. La sfârşit de săptămână îl ducea la staţiunea Valea Drăganului unde el îşi construise o cabană de odihnă. Maestrul a compus pentru amfitrion o "inscripţie pe grindă", scrijelată apoi de un meşter drept "memento" pe grinda frontală. Doctorul mi-a recitat-o, dar n-am reţinut-o. O mai fi rămas?"*
Ceea ce interesa Securitatea era cum 'transmisese' profesorul universitar poemele lui Blaga în străinătate, ceea ce era doar bănuială, căci lucrurile nu avuseseră loc, nici măcar în intenţie. " *În ţară îi apăruse traducerea după Faust, dar se vorbea şi că poetul a fost propus pentru premiul Nobel.*
Şi dă-i (bineînţeles că bătaie). Degeaba protesta anchetatul că nu el are legături cu cei care umblă peste frontiere, ci numai autorităţile şi

membrii de partid. Mâna dreaptă, ridicată drept scut deasupra capului, să pareze ranga, a rămas inertă, cu o durere ascuţită, care l-a secat: se rupseseră amândouă oasele antebraţului. (Chirurgia O.R.L. este de mare fineţe şi Iubu îşi pipăia şi acum antebraţul, îngrijorat dacă va mai putea opera vreodată). Nu mai reţin numele călăului - a fost un maior (...). Noaptea l-au dus la Clinica de Ortopedie, cu un cojoc peste cap, iar acolo i-a pus mâna în gips un laborant, care era pe atunci secretarul organizaţiei de bază. Medicii toţi îl cunoşteau pe Iubu şi securitatea nu dorea popularizarea ororilor ce le săvârşea.
Cu mâna în gips, ancheta pe tema începută continua. A fost probabil perioada în care se căuta reconsiderarea poetului (a filosofului, nu încă). A venit un colectiv de la Bucureşti, de pe la Minister, Comitetul Central, că au fost vreo patru, cu aceleaşi întrebări asupra operei eventual expediate în străinătate.
Maiorul care-i frânsese braţul, ca să pareze o eventuală întrebare a cuiva despre aparatul gipsat ce-l purta anchetatul, a luat-o înainte cu vorba (către Iubu): - "Vezi, domnule, ce nu eşti atent?" Apoi, către cei patru străini, între care doi colonei:
- "S-a suit cu picioarele pe closet şi a căzut." Şi iar către Iubu:
- "Să fii mai atent altă dată!"
Anchetatul şi-a exprimat nedumerirea asupra faptului că eventuala premiere a "domnului profesor" ar putea indispune pe cineva.
- "Ar fi o cinste pentru cultura română - a zis el. Uitaţi-vă, de curând a venit cineva de la Bucureşti, care fusese în străinătate şi vizitase muzeul Goethe, de la Weimar, în care între altele sunt expuse şi traducerile făcute după ***Faust*** *, în toate limbile culte ale pământului.*
- "Să ştiţi, Maestre, spunea oaspetele, traducerile acelea sunt expuse în ordinea valorii lor literare, realizate de traducător. A dumneavioastră se găseşte în locul doi.
La care un colonel dintre cei doi a replicat:
- "Cine ştie ce legionăroi o fi pus-o acolo." Nu ştia tovarăşul cu stele că Weimarul este în D.D.R. iar pe acolo nu trăiau legionari, căci i-ar fi extrădat fraţii socialişti" (p. 178-179).
Această sensibilitate la soarta poeţilor închişi se datorează şi faptului că Ioan Muntean însuşi este, ocazional, versificator, cum am mai văzut-o. A conceput, printre altele şi o colindă cu muzica ei cu tot:
"Seară sfântă, Seară mare
şi senină, de Ajun.
Pe la casa noastră oare
când mai vine Moş Crăciun?
Că sunt ani de când în zare
pruncii cată în zadar
şi ca-n orice sărbătoare
mama plânge. Plânge iar.
Moş Crăciune, Moş Crăciune.
du sfârşitul suferinţei
şi seninul sărbătorii
pruncilor ce-şi plâng părinţii,
mamelor ce-şi plâng feciorii.
şi din tainica-ţi desagă

ce-o purtai în alte dăţi
să-ţi reverşi pe ţara-ntreagă
darul sfintei libertăţi."
La fel, citează din **Parodie de vară**, pastişă după **Rapsodia de toamnă** a lui Topârceanu:
"Prin parfumuri, mai vestite
au ajuns Garoafele,
Răsfăţate şi iubite
ca dactilografele.
***
Din tulpina muşatină,
toate Romaniţele,
în halate de lumină
fac pe doctoriţele.
***
Şi mai yace Bob Negară
ce ca şi tăciunii e
că duduia Primăvară
se mărită-n iunie.
***
Fiindcă Mac, îl ştiţi, băiatul
cel cu ten ca zorile
A fugit la câmp, ingratul
îndrăgind Cicorile

şi spunând că ele tot i-s
pururi în memorie,
Le-a lăsat un Myosotis
Probă iluzorie.
Puteam să stau de unul singur, fără plictiseală, multă vreme, am găsit antidotul" (p. 238), exclamă poetul improvizat de frica pierderii minţilor. Iar acest rol preventiv, în ceea ce priveşte dezechilibrarea prin izolare de oameni, al poeziei, ca punere în mişcare a tuturor puterilor intelectuale şi afective, ca şi a memoriei, trebuie luat în seamă de medicii psihiatri, care, dealtfel cunosc rolul defulator al altor arte, anume cele plastice. Trimit cititorul la paginile închinate de Viorel Ghorghiţă rolului mântuitor al poeziei, pentru deţinutul politic din temniţele comuniste. Până una-alta, trebuie să recunoaştem că unele rime create de Iona Muntean în 'pastişa' sa citată cu zgârcenie, sunt remarcabile: "tăciunii e - mărită-n iunie; tot is - Myosotis"
Un alt mijloc de portretizare, printr-o singură trăsătură de condei, este dialogul. În privinţa lui Ioan Muntean afirm că talentul lui dramaturgic merita mai multă atenţie din partea sa. Replica îi este 'vorbită', înainte de a ajunge pe buzele cuiva, e veridică, e caracterizatoare, scurtă, se leagă de precedenta (aici, reluând câteva cuvinte, procedeu uzual în comedie), are culoarea vieţii.
"*- Păi bine, domnu' Dina (îl chema pe acela Dina Florea şi a ajuns ulterior ofiţer, distingându-se prin brutalitate), ne daţi fasole în ziua de Crăciun?*
- Măi Cojocarule, spune tu drept, ai mai mâncat tu fasole în ziua de Crăciun?

- N-am mâncat, domnule, niciodată.
- Vezi, mă, noi îţi dăm să mănânci ce n-ai mâncat nici acas' la tat-tu. Şi a plecat râzând batjocoritor" (p. 50).
Nici o comentare a firii unui portretizat nu este aptă să definească atât de clar firea ca replica spontană, pe care Ioan Muntean o reţine peste zecile de ani:
" *Îmi aduc aminte de un "şef de nicovală" (la fiecare nicovală era un şef care mânuia un ciocan mai mic, în jur de 1 kg. Şi un "ciocănar" cu un baros de 7 kg., pe post de ciocan pneumatic,* (se referă el la fabrica penitenciarului Gherla; n. n.). *Îl chema Megheleş Adam, era din părţile noastre, din Caraş - şi îmi spune odată, mândrindu-se cu cât lucrează el:*
- "Nea Muntene, am să bat până cade jos ciocănarul."
Îngrozit, dar fără curaj de a-i micşora elanul stahanovist, îi zic:
- "Dar ce-ai să faci dacă nu se mai scoală?"
- "Nu-i nimic, îmi iau altul de la bucătărie."
Căci tot Goiciu introdusese sistemul ca să recruteze fierari dintre lucrătorii de la bucătărie, iar cei epuizaţi de munca de la baros să-i dea tot acolo pentru refacere. Nu-l costa nimic, le dedea mâncare din porţiile celorlalţi deţinuţi şi, iarăşi, nu de la el" (p. 121).
Alteori, replica este unică; îi răspunde tăcerea stuporii. " *Cum îi întâlneşte, aceia îl iau de braţ şi îi spun: - "Ei, măi, ţi-ai sărutat fetiţa la plecare, pentru ultima dată, că n-ai s-o mai vezi." Până să se dezmeticească, l-au îmbrâncit într-o maşină care se afla în apropiere"* (p. 156).
Cititorul a fost avertizat din timp că în fiecare dintre prezentările făcute aici autorilor de memorialistică privind reeducările rezerv o secţiune - când materialul este suficient - personajelor - tragic - Şura Bogdanovici şi - criminal - Eugen Ţurcanu, care, cel din urmă, a ucis în solda propriei prostii ce l-a îndemnat să creadă în cuvântul şi făgăduinţele Securităţii. Până acolo, Ioan Muntean propune câteva date despre Ţanu Popa, asupra cărora ne vom opri, se va vedea curând de ce.
Pe acesta îl cunoştea din 1944, vara, cu prilejul refugiului la Oraviţa al celui numit . Amiciţia lor se strânsese prin aceea că prietenul lui Bogdanovici împrumuta cărţi de la autor, ceea ce conferea un aer romantic-cărturăresc prieteniei adolescentine înjghebate. El învăţă multe despre Basarabia, regiune străină lui, abia acum devenind familiară, prin entuziasmul lui Ţanu, nativ de acolo şi care se înflăcăra la amintirea ei. *"Aflând acum despre dezertarea lui, am rămas surprins neplăcut, eu cunoscându-l cu totul altfel, cu puternice simţăminte naţionale şi religioase"* (p.44) . În închisoare i-a parvenit zvonul că Popa, *"trecând sincer de partea lui Ţurcanu, i-a divulgat aderarea oportunistă a lui Bogdanovici la reeducare. Şura voise ca aderenţii lui să-şi însuşească cunoştinţe de ideologie marxistă, să dea astfel aparenţa trecerii la noua societate, în scopul eliberării înainte de termen. Divulgarea planului său de către Popa Ţanu a fost pretextul bătăii cumplite în care s-a sfârşit bietul Bogdanovici, care a murit implorându-şi călăul: - Nu mă omorî, Eugene, nu mă omorî"* (idem), ceea ce rămâne o legendă.
Ca destui alţi memorialişti, Ioan Muntean simte nevoia să se explice în legătură cu mărturisile ce urmează să le facă. " *Despre "Cazul Piteşti" au scris mulţi, cel mai adesea din auzite. Cei care au trăit drama (...) se*

feresc să vorbească public. Cei care o fac, au avut şansa şi nu s-au compromis prea mult, fie acolo, fie mai târziu." Această manieră de a scuza propriile purtări este elegantă, nu recurgând la negarea adevărului, ci la atenuarea lui, în conformitate cu neimplicarea totală şi criminală; alţii spun de-a dreptul că ei nu au trecut de partea demascatorilor decât în calitate de planton (Voinea) sau ignoră acest aspect autobiografic. "
Dar în afara morţilor martirizaţi, care ne-au spălat onoarea tuturor, ceilalţi toţi care au trecut prin sinistru, au devenit ori torţionari ori delatori, atât cât i s-a cerut fiecăruia, bineînţeles că sub teroare. Unii au plusat şi au făcut mai mult decât era necesar ca să supravieţuiască. Unii s-au redresat mai devreme, alţii mai târziu şi foarte puţini au fost consecvenţi cu mârşavia în care au intrat fără voia lor."
Scriitorul adaugă constatări de ordin general cu privire la celalalte autobiografii şi o concluzie însemnată ce se impune ca metodă de lucru pentru viitorul istoric al fenomenului:
"Faptele sunt adesea răstălmăcite, din interese care vor să disculpe fie victimile, fie călăii şi stăpânii acestora. Nimeni nu poate să reconstituie Piteştiul, decât dacă se vor aduna episoadele din fiecare cameră de supliciu şi din toate perioadele. Au fost trăsături comune, dar şi particularităţi legate de cinismul personal al torţionarului. Mozaicul se compune din plăcuţe şi eu nu am pretenţia să fiu decât o plăcuţă. Cine poate, să le adune şi pe celelalte.
(...) Nu toţi au avut nefericita ocazie de a deveni torţionari. Au fost cei trecuţi la urmă prin demascări. Aceştia n-au mai avut pe cine bate şi li s-a cerut doar să devină turnători (a se vedea mărturisirile lui Aurel Obreja, culese de subsemnatul) *. Şi s-au supus. Deprecierea morală, până la devalorizarea totală a studenţimii, care reprezenta partea cea mai dinamică a Rezistenţei, a fost realizată.*
Eu de fapt nu fac descrierea generală a fenomenului ci doar atât cât face parte din biografia mea.
Spovedania (...) este foarte greu de făcut public. Duhovnicul îl ascultă în taină pe cel îngenunchiat, căci taină este spovedania. Cu riscul de a fi disgraţiat, continui să povestesc cel mai sumbru episod din viaţa mea" (p. 51-52).
În camera unde s-a confruntat cu demonii, i s-a făcut loc pe preş, alături de un student bucureştean al cărui nume nu trebuie să lipsească dintr-o Istorie a Literaturii Române, cu atât mai mult: de Detenţie, cu cât şi bunicul său, nuvelistul, fusese condamnat, la timpul său. Este vorba de studentul naţional ţărănist, nepot de fiică al lui Ioan Slavici şi al unui profesor de la Liceul Lazăr, Scarlat Struţeanu, de origine germană (numele său iniţial fusese: Strauss *)* .
În cele ce urmează vom regăsi toate calităţile de prozator ale autorului, compunând panorama primului contact cu minciuna ridicată la rang de supremă dreptate. Dialogul spontan, umorul, forţa portretului din trei linii şi câteva puncte, vivacitatea frazei, se conjugă pentru a exprima surpriza şi teama.
" *Abia am intrat în cameră, ne-am aşezat pe preşuri, când unul din cei din fundul camerei, mai înalt, blond, cu ochelari cu rama albă, metalică, a venit până în mijlocul camerei şi ni s-a adresat nouă, noilor veniţi:*

- Ia ascultaţi aici, noi ăştia de aici ne-am hotărât să pornim pe alt drum, să ne reeducăm. Voi ce părere aveţi?"
Prostia s-a căţărat în copac şi a bombănit ceva ce pare a fi gând gâfâit.
" *Se făcuse linişte, toţi stăteau parcă în aşteptare. Oare chiar aşa de curioşi sunt, să ne vadă părerea? Mă gândii repede, treaba lor pe ce drum au luat-o, eu tot nu-i mai pot opri, căci merg pe calea asta cu mult mai bine de un an. Şi apoi credeam că sunt numai câţiva, cum fuseseră la Suceava.*
- Hai, bădia Costache, se adresă acelaşi, cu ton batjocoritor, lui Costache Oprişan, ce părere ai?
- N-am nimic împotrivă, răspunse acesta.
- Dar voi, ceilalţi?
- Nici eu n-am nimic împotrivă, răspunsei şi eu, socotind răspunsul compatibil cu coexistenţa, prin neamestec în treburile lor. Dintre paturile din fund mai ieşiseră şi alţii, din acelaş grup cu primul, care uitându-se roată peste toată camera, îi asmuţi:
- Ia auziţi, măi.
Şi ca la un semnal, de fapt acesta şi era semnalul convenit, căci ne aşteptau de mai înainte, venirea noastră era pregătită, au sărit din toate părţile asupra noastră. Dedeau care cum puteau şi unde apucau, cu palmele, cu pumnii, cu picioarele. Se făcuseră cinci grămezi, în jurul fiecăruia din cei cinci care am venit. Nu mai puteai opune nici o rezistenţă, decât să te îndoi şi să-ţi pui mâinile deasupra capului, dar curând totul a fost inutil, căci ne-am prăbuşit şi nu s-au mai aplecat asupra noastră, ci au sărit cu picioarele, şutând şi călcându-ne.
Acelaşi dirijor, pe care l-am crezut atunci a fi Ţurcanu, iar pe cel de lângă el Bogdanovici (cum auzisem că-i chema pe şefii reeducării sucevene), a intervenit, apărându-ne:
- Lăsaţi-i, măi, că-i omorâţi.
Şi ne-a trimis pe toţi la loc. (...)
Bătaia asta a fost doar aperitivul, faţă de cea care aveam s-o mâncăm în continuare. Dar a fost suficientă ca să răstoarne multe în mine. Acum nu mă bătuseră duşmanii, pe care i-am înţeles de ce-o făceau. Dar aceştia de lângă mine, care crezuseră toţi ca mine, care fuseseră tot oameni cu frica lui Dumnezeu şi cu dragoste de oameni, cum se poate să se fi schimbat aşa? Şi Vili, şi Ilie, şi Vasile, prietenii mei de până mai ieri, urlau cu lupii împreună. Şi de ce mă băteau toţi, căci nu le-am stat în cale cu nimic, chiar dacă şi-au luat altă orientare, nu-i împiedicam noi, care stătuserăm până atunci la celule şi nici nu ştiam, nici nu-i vedeam ce fac. A urmat imediat lămurirea.
Şeful, cel pe care îl crezusem Ţurcanu, se chema de fapt Max Sobolevski, iar ajutorul lui (de-l credeam Bogdanovici) era Adrian Prisecaru (...).
Abia ne aşezasem pe preş, că presupusul de mine Ţurcanu (Sobolevschi) începe iar vorba:
- Noi suntem horărâţi să distrugem pe toţi bandiţii, să distrugem Mişcarea Legionară. Hai, bădie Costache (moldovenii obişnuiseră să spună la şefii legionari "bădie"), i se adresă iar lui Oprişan, cu acelaşi ton batjocoritor, dublat însă acum şi de ură, parcă, spune, din câte banditisme ai făcut tu, le-ai spus pe toate în anchetă?
- Da, tot, zise cel întrebat" (p. 55-56).

O nouă tornadă, cu căluşul în gură. Apoi, acuzaţia că duceau viaţă legionară în închisoare, că nu erau respectuoşi cu gardienii, că nu erau de acord, între ei, cu măsurile administraţiei, toate, de altfel, iscodite de bătăuşi încă de când sosise grupul de cinci şi ceilalţi se prefăceau apropiaţii noilor veniţi, punându-le tot felul de întrebări la care cei puţini, cu naivitate, răspunseseră cinstit.
" *La urmă, când ne-au îngrozit cu bătaia, ne-au pus să ne batem şi noi, unul pe altul"* (p. 57). Până şi Gioga, ce câştigase admiraţia celor cinci, anterior, dar pe care-l zăriseră, de cum intraseră aici, umblând susţinut de alţii doi, fu pus să dea în Oprişan. " *Bietul Costache devenise mijloc de verificare a desolidarizării tuturor celorlalţi de Mişcarea Legionară"* (idem).
Când li se ceru "bandiţilor" să-şi facă demascarea şi fură aşezaţi *"în poziţie",* constatară că majoritatea călăilor lor intrară şi ei în aceeaşi poziţie, cu o tăbliţă de săpun şi un ac în mână, să-şi scrie ...propriile amintiri.
" *În această fază a demascărilor (...) am fost puşi să ne facem public autobiografia, intitulată acum autodemascare. Ceilalţi îl ascultau pe vorbitor şi interveneau unde li se părea că acesta nu este destul de clar ori că mai ascunde ceva"* (p. 58).
Consemnarea imediat următoare, din păcate, constituie una dintre rarele observaţii privitoare la reeducările ce au premers eliberarea tuturor deţinuţilor politici, prin graţiere, reeducări la care au participat toţi internaţii de la Aiud, minus câţiva buni de numărat pe degete, ce le-au refuzat cu pedeapsa izolării la 'neagra' şi riscul (ameninţarea) de a nu beneficia de decret. " *Cine citeşte vreo carte care descrie autodemascările de la Aiud din 1962-1964 nu va găsi decât o singură deosebire - pe bătrâni nu i-a bătut nimeni, i-a înfrânt numai mizeria îndurată în anii lungi de închisoare şi soarta camarazilor lor care au murit între timp"* (idem).
Ioan Muntean aduce o mărturie de o mare însemnătate în privinţa concluziilor instanţei ce i-a condamnat la moarte pe reeducatori, ca unelte ale lui Sima în momentul când îi chinuiau pe bieţii lor camarazi. Sobolevschi i-a cerut lui Costache Oprişan:
" *- Să scoţi, banditule, instrucţiunile care le ai de la Vică Negulescu pentru reeducare."*
Acela era unul dintre vârfurile reprezentându-l pe Horia Sima în ţară.
" *Oprişan a negat că ar avea aşa ceva."* După noua dezlănţuire, " *Costache a spus apoi că la Jilava, venind o dată vorba de reeducare, cineva - nu mai reţine cine - l-a întrebat pe Vică Negulescu, din comandamentul pe ţară - ce ne facem în această situaţie. Acesta i-a răspuns acelui terţ s-o accepte. Nu i-a dat însă lui nici o instrucţiune"* (idem) .
Comentariul atrage atenţia că din această sămânţă Ministerul de Interne a dezvoltat suspiciunea că reeducările i se datorau lui Vică Negulescu. Formularea lui Ioan Muntean nefiind suficient de clară nu indică întocmai cele petrecute la procesul reeducatorilor, după încheierea acţiunii lor criminale, când s-a adus acuzaţia că ordinul de a se porni reeducările a fost transmis de către Horia Sima însuşi şi de C.I.A., în vederea compromiterii regimului comunist. " *Oprişan avea să fie dus de la Gherla*

la anchete, prin 1953 şi în continuare, ca să-l implice ca şef moral al lui Ţurcanu" (p. 58-59).
Ajungem şi la Eugen Ţurcanu.
"Văd că se deschide uşa şi intră în cameră un tip fălcos, de statură potrivită, dar lat în spate, ţinându-l de braţ pe altul aplecat din spate, slab şi palid din cale-afară. Acesta, cel slab, mi se părea îngrozit şi aproape că tremura tot. Cel vârtos vine la Soare şi-l pune să repete ce probabil "demascase" (aşa se spunea la declaraţia-demascare).
- "Cum îi, banditule?" - către cel adus.
- "Pe Dumnezeul meu, domnu' Ţurcanu, că nu mi-am amintit."
- "Hm, făcu acesta, pe Dumnezeul mă-tii." Şi bietul adus la confruntare se frânse în două, sub greutatea pumnului aplicat în stomac" (p. 59).
Câteva alte rânduri despre Eugen Ţurcanu.
" *Ce impresie putea să-mi fi făcut încă de la prima vedere, decât de om rău, câinos, vulgar, o brută. Şef de reeducare? Avea mai degrabă apucăturile anchetatorilr noştri şi aceleaşi metode dure, accentuate însă de dorinţa sa de reabilitare, întărite de impunitatea garantată ori poate numai asigurată de şefii actuali. Aveam să văd la el acte de sălbăticie de neînchipuit: să calci în picioare un om şi să-l frământi (cu picioarele), cum fac cărămidarii cu pământul şi să-ţi asmuţi ajutoarele să continue, ca să-i înveţi cu câinoşenia (bunăoară cum l-a continuat o dată unul mai tânăr, Victor Gorbatai, care la început ezita să-şi bătătorească victima cu picioarele). Ţurcanu avea o inteligenţă diabolică, pe care aveam s-o descifrez apoi şi de la distanţă, prin reţeaua întinsă în jurul nostru, pentru a nu ne mai scăpa. Era un apostat hulitor de cele sfinte, zelos în a-i obliga şi pe alţii la apostazie, în numele materialismului filosofic pe care el l-a adoptat, zel despre care ştiam că-i caracterizează pe neofiţi"* (p. 59-60).
Dus de Sobolevschi în camera unde se scriau pe hârtie cele recunoscute în demascare, acolo Ioan Muntean l-a întâlnit iar pe Ţurcanu, *"care, de cum am intrat, s-a uitat la mine cu o figură de băgat în sperieţi:*
"- "Şi tu, mă, şi tu eşti bandit? (...) Ia bagă-te sub masă!" " (p.60).
Umilinţe, umilinţe, doar cu scopul de a cântări gradul de imbecilizare produs prin spaimă.
O altă apariţie a lui aduce o trăsătură nouă a chipului său: rânjetul amical, expus pe 6 Decembrie 1950, la un an după începuturile bătăilor pentru cei din seria lui Ioan Muntean.
" *Cum îi era obiceiul, a intrat fără gardian, pentru noi prin surprindere. Am îngheţat, când l-am văzut; credeam că o fi plecat cumva şi el împreună cu cei cu pedepse mici, la Canal, ca ceilalţi cu demascarea terminată. Dar de unde.*
Nu lăsa el lucrarea neterminată, tocmai cu "banditii" cei mari, osândiţii la munca silnică şi temniţa grea. Mi-am făcut o dată rugăciunea în gând, deşi am început să mă îndoiesc de eficacitatea ei. Rămâneam singur, cu slăbiciunile mele. Dar singur ca toţi cei care trecusem prin mâna călăilor, fraţii noştri, oamenii şi camarazii de până mai ieri.
Nu mai ştiu dacă odată cu Ţurcanu a revenit şi Leonida Titus, ori revenise puţin mai înainte, sigur este însă că se găsea aici. Ţurcanu s-a aşezat pe priciul din stânga uşii, unde stătuse Leonida şi a început să cheme la el pe cei din cameră, unul câte unul. Nu ştiu cum i-a chemat, prin intermediar ori l-a strigat pe fiecare. Nici nu mai ştiu dacă i-a chemat

chiar pe toţi. Dar cei chemaţi se duceau şi el vorbea cu ei ceva şoptit. Când a intrat în cameră, pusese o mască jovială, ca de vechi cunoscut, cum de altfel era cu moldovenii. Nici nu ştiu ce a vorbit cu fiecare. Se făcuse în cameră o tăcere glacială şi nimeni nu spunea vecinilor ce a vorbit cu noul venit.

A chemat amestecat şi din cei bănuiţi de mine ca trecuţi prin demascări, precum şi pe ceilalţi, netrecuţi. Când mi-a venit rândul, m-a întrebat dacă îmi menţin atitudinea adoptată la "3 Parter" şi la răspunsul meu afirmativ a spus că a venit timpul să dovedesc aceasta. Trebuieşte făcută demascarea tuturor, să merg deocamdată la loc, iar când îşi va pune el şapca jos (nu mai reţin dacă şapca ori boneta, după cum nu mai reţin nici dacă se îmbrăcase ori nu în straie de ocnaş), să sar la bătaie pe cei de pe priciul opus, căci aceia sunt toţi "bandiţi": Sângeap, Păunescu, Şestac, Ignătescu, Macovei, Huţuleac.

E greu de spus starea sufletească din acel moment. Mă rugasem atâtea luni de zile să nu vină clipa asta şi cum a întârziat aproape jumătate de an, începusem să sper că nici nu va veni. După întoarcerea celor trimişi la Canal iar mai trecuse o vreme, dar Ţurcanu nu se grăbea, el ştia că nu mai exista nici o scăpare pentru nici unul, toţi trebuia să-şi facă demascarea. Numai eu mai sperasem ca totuşi minunea să se facă.

(...) Ţurcanu a spus că momentul acţiunii îl va decide el şi să fim atenţi când îşi pune şapca pe prici.

Când a terminat cu convorbirile, s-a adresat întregii camere cu glas tare, spuse cam acelaşi lucru cu Max Sobolevski, ciracul său pe care am avut neplăcerea să-l cunosc la "trei Parter": Lupta contra Mişcării legionare şi a tuturor "bandiţilor", reeducarea, şi a încheiat exact ca Sobolevski: - "Să vă faceţi demascarea, bandiţilor". După care şi-a scos şapca şi a pus-o pe prici.

În cameră s-a produs o busculadă, au început să sară la bătaie unii împotriva altora şi nu ţin minte să fi fost o bătaie reciprocă, mai mult unii dădeau iar alţii să eschivau. Nici astăzi, după atâţia ani, nu-mi explic ce s-a întâmplat în sufletul oamenilor de le-a înfrânt rezistenţa încă de la început. Pe mine m-a copleşit atunci (la "trei Parter") grămada, o cameră întreagă de 60 de oameni care a sărit pe noi 5 care intrasem acolo în ziua aia. Dar aici agresorii erau o treime, zece, iar ceilalţi 20 de oameni. Cum de n-au opus rezistenţă? Ce i-a paralizat? Dan Dumitrescu, Lungianu, Scutaru, Păunescu, erau înalţi şi voinici, cu excepţia lui Macovei, care era scund, ceilalţi erau toţi de aceeaşi forţă fizică, aşa ca şi cei zece agresori, iar ei fiind 20. Nimeni n-a ţipat, bătaie ca între bărbaţi, cu icnete, dar fără un ţipăt. De altfel ar fi fost inutil, căci gardienii parcă nici nu erau pe secţie şi nici nu s-ar fi amestecat, iar dacă ar fi făcut-o, ca în urmă cu un an la "4 Spital", când bătaia au început-o ei, în frunte cu directorul Dumitrescu, înstăpânindu-l astfel pe Ţurcanu.

Deci nu forţa fizică a fost factorul hotărâtor, în impactul suferit de agresaţi. La mine, când am intrat în demascări am spus că a contat foarte mult faptul că mă băteau ai mei, deţinuţi ca şi mine şi prietenii de ieri, de-a valma cu ceilalţi. Mulţi, toţi. Probabil că strategul demascărilor asta a urmărit, prăbuşirea sufletească din acest moment, care să te facă să capitulezi. O convieţuire de 6 luni de zile a creat anumite legături sufleteşti între oameni, iar acum dintr-odată, cel cu care te-ai înţeles, ai

povestit cu el, mărturisindu-vă unul altuia viaţa cu bucuriile şi necazurile ei, acesta sare la bătaie şi afli că este omul lui Ţurcanu. Ţi-a ascuns asta atâta vreme şi de multe ori i-ai dat toată încrederea ta, fiind descoperit cu atâtea lucruri faţă de el. Pe unde am fost eu, la camera "3 Parter", cei mai mulţi fuseseră cu pedepse mici, destul de eterogeni, dar aici erau greii închisorii, oameni presupuşi cu un anumit grad de pregătire morală şi politică. În ambele tabere ale beligeranţilor de aici, erau aceleaşi calibre de oameni. Nu te aşteptai nici ca unii să atace, nici că ceilalţi să cedeze, ei fiind în superioritate numerică.
Ţurcanu şi Leonida Titus treceau de la grup la grup şi dedeau mai cu foc şi cu îmbărbătări.
Când a crezut că momentul de vârf a trecut, a strigat precum făcuse şi Sobolevski: Hoo, măi, mama voastră, că-i omorâţi. Atunci rămăsesem eu tare mirat despre relaţiile dintre cei care mă băteau şi şeful lor şi nu înţelegeam cum de te înjură un om pe care îl asculţi, cum de nu mai ai nici-o personalitate. Acum ajunsesem şi eu ca aceia, eram sluga lui Ţurcanu, făceam cum spunea el, iar el mă înjura.
Dar asta nu mai conta, conta numai ruşinea mea faţă de oamenii în care dădusem. Nu pot spune că i-am bătut, i-am lovit totuşi, ei au ripostat foarte puţin şi în momentul acela nu ştiau de ce am făcut-o. Mai mult ca sigur credeau că am trecut de parte lui Ţurcanu, dar cei mai mulţi de aici nu cunoscuseră împrejurările în care capitulasem fiecare dintre noi... Aveau să devină şi ei unelte, chiar dacă nu mai aveau altă serie de bătut, căci aceştia erau ultimii din închisoare, netrecuţi prin demascări... Aveau să fie puşi să dea unul în altul, nu la grămadă, ci faţă în faţă, ca să-l convingă pe celălalt să-şi facă demascarea. Şi cât doare lovitura de frate! Ori aveau să fie puşi să toarne pe alţii, când vor merge în altă parte. Şi toţi s-au supus.
A urmat trecerea pe priciuri, ca la "3 Parter" , scoaterea săpunurilor, poziţia de Buda, pentru aducerea aminte a celor ce trebuiesc demascate; toate prin care trecusem şi eu, numai că eu acum eram "planton", îi supravegheam împreună cu Costache Oprişan, Pop Cornel, Nicu Eşianu, Popescu Ion - Nelu, Fag Negrescu, Mihuţ Gheorghe, Dănilă Mihai, Gheorghe Mărculescu, Valentin Blagescu, Tetler Alexandru, pe "bandiţii' care trebuiau să-şi facă demascarea. Va să zică aceştia erau care trecuseră deja de faza care acum începea pentru ceilalţi din cameră, dar care nu lăsaseră nici unul să se vadă ce a fost şi ce este cu ei" (p. 90 - 93).
Cine erau aceia care au acceptat de la bun început să se ataşeze metodei al cărei promotor primise Ţurcanu ordinul să devină? Cei cu pedepse mici - aşadar, care nu avuseseră răspunderi în Frăţiile de Cruce, nefiind suficient de încercaţi. Mai mult, erau unii care, după o fugară trecere prin Frăţii, se deziseseră de ele şi se înscriseseră în organizaţiile dependente de partidul comunist. " *Din lotul nostru de la Cluj ar fi fost cazul lui Costică Juberian, un student la Drept, în momentul arestării - februarie 1949, era în anul III. Fiind înscris la comunişti încă din primul an de studii, ajunsese îndrumător politic pe Facultate. (...) Juberian a fost legat de lotul nostru pentru că nu şi-a declarat la autobiografie legăturile clandestine din timpul liceului, iar la Cluj l-a găzduit o dată pe fostul lui şef, care ţinuse fără ştirea lui o întâlnire conspirativă în locuinţa gazdei. (...) Juberian a ajuns la Piteşti şef de comitet de demascări într-o cameră*

(sucursală), iar la Gherla unul dintre şefii Biroului Organizatoric (deţinuţi) al fabricii, de unde apoi a fost dus în 1952 (953?) şi inculpat împreună cu Ţurcanu şi condamnat la moarte ca şi acesta" (p. 62-63).
Apăsat toată viaţa de cele petrecute cu studenţii naţionalişti la Piteşti şi Gherla, Ioan Muntean caută permanent explicaţii ce să-i alunge şi şteargă umilirea statutului la care a fost împins. De nu sunt explicaţii satisfăcătoare, recurge la analogii ce, din păcate, doar aparent lămuresc lucrurile; aşa se întâmplă în cazul frumoasei comparaţii ce urmează, comparaţie infidelă consecvenţei logice: " *Dealurile au lângă ele văi, munţii au prăpăstii, dar rămân tot munţi. Omul are şi el prăbuşirile lui şi cred că imaginea lui reală nu este numai cea din fundul hăului. Să nu fie priviţi "piteştenii" numai în această prăpastie, să se vadă cine şi cum i-a aruncat acolo, cum au ieşit din această încercare. De multe ori se iese târâş, adesea nu mai ai curajul să urci din nou creasta"* (p. 70).
Ce s-a petrecut cu aceşti inşi, în sfârşit reeducaţi, după ce au trecut prin şcoala dez-învăţării omeniei, a civilizaţiei, a prieteniei, a demnităţii, a respectului valorilor umanităţii, a iubirii de semeni? La ce bun, dincolo de obţinerea informaţiilor ce nu putuseră fi smulse de anchetatori, dincolo de umilirea lor şi transformarea lor în obiecte de dispreţ pentru toţi cei care ar mai fi putut crede în caracterul lor, după ce i-au văzut bătând ca nişte brute, batjocorind tot ce era nobil şi sfânt, la ce bun o 'şcoală' atât de inimaginabilă? *Cui prodest?* Ei trebuiau să facă dovada ultimă de supunere faţă de stăpâni: să devină informatori şi provocatori ai Securităţii, rol ce le-a revenit în Gherla şi pe care urmau să-l joace, după eliberare, în rândurile rudelor, foştilor prieteni şi a tuturor acelora atraşi de nimbul lor presupus de 'martiri' şi care li s-ar fi încredinţat cu sinceritate, ca unor mari suferitori, purtători ai idealului naţional de luptă împotriva bolşevismului. Aceasta pentru distrugerea mitului legionar. Să se ajungă a se spune: Legionarii? Nişte lepădături, slugoii comuniştilor! Nu merită nici doi zloţi...
" *Ţurcanu ne-a împărţit în două camere. În prima, (...) am intrat şi eu. Curând aveam să ne dumirim asupra rostului împărţirii, dar nu şi asupra criteriilor după care a făcut-o Ţurcanu. Noi, toţi cei din camera asta, eram reeducaţi, aşa să apărem în fabrică în faţa celorlalţi deţinuţi, să vorbim deschis, susţinând munca, administraţia şi politica regimului. Asta însemna, cum ziceau ceilalţi deţinuţi, să fim turnători. Deşi afară, în libertate, după câte aflasem, oamenii treceau încet, încet de partea noului regim, fără să fie consideraţi turnători când sprijineau deschis autorităţile şi producţia din unităţile unde erau încadraţi, acest lucru în închisoare era considerat drept turnătorie, căci era de la sine înţeles că nu puteau fi consideraţi altfel sprijinitorii dintre ei, ai opresorilor. La Piteşti nu jucasem acest rol (voi explica) aşa că mi-a venit foarte greu să mă împac cu noua degradare.*
Dar cei din camera vecină au primit un rol mult mai ingrat, care m-a înfiorat şi mai mult. Ei erau turnători acoperiţi, trebuiau şi ei să meargă în fabrică, tot ca noi să muncească, dar să-i tragă de limbă pe ceilalţi şi să-i toarne cu adevărat, precum o făceau şi afară adevăraţii turnători, numiţi acolo informatori. Mi s-a părut şi mai degradant, căci treaba asta pretindea ori o convingere deformată, ori o mai multă perfidie. Cu aşa ceva nu m-am considerat înzestrat şi m-am împăcat cu rolul ce mi s-a dat,

deşi îmi atrăgea oprobriul altora. Cei din camera a doua erau cunoscuţi ca vârfuri, oameni cu cazier de luptători, Costache Oprişan, Hoinic, Popa Aurel (Popicu) şi alţii de calibrul lor, ori apropiat lor.
Amândouă categoriile trebuiau să respectăm consemnul secretului studenţilor. Altfel, demascarea nu s-a terminat. O vedeam noi bine, spre groaza noastră" (p. 103-104). Dealtfel, curând au fost martori la ce păţea acela care încălca sumbrul consemn, cum era, pentru asta, preschimbat într-o masă de carne vie, fără formă, fără trăsături, fără nici o urmă de omenesc în el decât glasul hodorogit cu care îşi rostea numele şi fapta de trădare faţă de reeducări, trădare pentru care fusese pedepsit.
Una dintre situaţiile cele mai grele, din punct de vedere al conştiinţei, fu conlocuirea cu fratele său. " *Ne-am împărţit frăţeşte, cum ne învăţase mama, bucatele ce le aveam şi cumpărăturile de la Cantina deţinuţilor (...) le mâncam ca fraţii.*
Eu nu i-am spus nominal nici lui de cine să se ferească (urmează o retractare tăinuită, o încercare de scuză a neavertizării fratelui; n. n.), *de fapt nici eu nu cunoşteam decât piteştenii, or închisoarea era plină de turnători, unii de silă, ca noi, trecuţi prin demascările de aici, dar pe aceştia nu-i ştiam, alţii de bună voie, atraşi de chilipiruri, ori mânaţi de vrajbă. Vedeam destui intrând la "Organizatoric", zăbovind ori intrând acolo fără atribuţii de servici. Dar şi politrucul avea linia lui de informatori, încât nu ştiai de unde îţi venea plăcinta. Naivii, ca fratele meu, se fereau de cei ce aveau clopoţei, nu puteau să înţeleagă pervertirea oamenilor"* (p. 117).
Nu cel mai mărunt dar al lui Ioan Munteanu este acela de povestitor alert şi plastic. Iată cum creşte vie în faţa ochilor o arestare la ţară:
" *El dormea noaptea pe pripsa casei. Copilul de 12 ani şi fetiţa de 7 ani dormeau în casă. Cei veniţi după el au sărit gardul, noaptea, în curte, şi l-au luat la bătaie din somn. Surprins, a început să dea şi el, căci agresorii nu s-au prezentat, dar muteşte, cum se bat bărbaţii. Olteanca lui s-a sculat de lângă el şi a început să ţipe către bătăuşi:*
- "Ce-aveţi, mă, cu omu' meu, că...-m-aş în gura voastră, de golani."
Nu ştia săraca ce golani îi călcaseră ograda şi-i siluiau soţul. Copiii s-au trezit şi băiatul a început să strige la fratele tatălui, care sta cu casa în vecini:
- "Neică, sai că-l omoară golanii pe tata."
Securiştii împingeau obloanele, dar acestea aveau închizătorul pe dinăuntru şi băiatul, dârz, la împingea în afară, deschizându-le, fără să se teamă de agresorii tatălui său. Nea Vasile era mândru de el, aşa îl crescuse, să nu-i fie frică de nimic, îl trimitea noaptea singur să meargă pe câmp, unde erau oile, ori caii, şi flăcăiaşul, cu boata petrecută pe sub coate, înfrunta întunerecul şi necunoscutul nopţii.
Până la urmă, cu pistolul în piept, l-au luat şi l-au dus" (p. 167). Fraza antefinală este o incursiune fără avertisment în sufletul celui copleşit de forţă şi dă o dimensiune a liniştii lui, în plină disperare, că lasă soarta gospodăriei şi a femeii pe mâini bărbăteşti, deşi încă atât de copilăreşti.
Aidoma, o arestare în Dobrogea, de data asta a unui intelectual, cu o înscenare de film, e aceea a inginerului Cristea Marinescu, cu studii geologice la Freiberg, cadru universitar la Timişoara, apoi director

geologic la Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde a înfiinţat, dimpreună cu doi prieteni o organizaţie anticomunistă.
" *Într-o bună zi, directorul general i-a spus că l-au sesizat nişte ţărani din părţile Babadagului că pe acolo ar exista un zăcământ de cărbune. Că ar fi păcat să mai aducă pe şantier cărbune din altă parte, când acesta le-ar fi la îndemână. Inginerul Marinescu şi-a exprimat îndoiala de geolog (...). Dar ordinul este ordin. Totuşi, bun la suflet, directorul general l-a sfătuit să se îmbrace mai călduros. Ştia el ce ştia, ce-l aştepta pe subaltern, doar ştia cu cine ticluise povestea (apropos de asta, o fi fost vreun şef de instituţie din ţara asta care să nu fi colaborat cu securitatea, desigur că nu pe post de informator plătit, căci ei îşi plăteau postul cu informaţiile pe care le dau despre subalterni, când li se cereau).*
A plecat şi pe la mijlocul unei păduri au trebuit să oprească, drumul fiind închis de o maşină staţionată chiar pe mijlocul şoselei. Şoferul acesteia se făcea că trebăluieşte la motor, iar şoferul Canalului se dă jos din maşină, să-şi ajute colegul. Din pădure sar nişte indivizi, îl imobilizează pe inginer, îl leagă la ochi şi aşa legat şi la mâini şi la picioare este trântit cu faţa la podeaua Jeep-ului cu înjurături şi ameninţări:
- "Aaa, voi vi-s ăia de la Canal, mama voastră de comunişti. Aţi venit în Dobrogea să ne stricaţi pământurile cu Canalul vostru? Mama voastră. Vă arătăm noi, Partizanii Babadagului. Vă învăţăm noi minte." Şoferul lui şi-a luat locul la volan. Străinii, aşa zişii partizani s-au pus deasupra lui, l-au făcut să simtă fierul rece al armelor şi maşina a pornit, după ce a virat. A mers cam cât mersese încoace. Apoi circulaţia a început să se înteţească, realizând că se apropie Constanţa. Se auzeau din ce în ce mai strident claxoanele, legat la ochi, cum se găsea, a fost băgat într-o cameră. Cei de acolo jucau tot piesa cu Partizanii Babadagului:
- "Ştii unde te afli, măi bandit comunist ce eşti?"
- "Da, mă aflu la securitate la Constanţa."
- "Dezlegaţi-l, mama lui, că ştie."
Aşa a început, cu o arestare trucată, să nu dea de bănuit celorlalţi ridicarea lui, căci ar fi împrăştiat vânatul. Cumpliţii vânători de oameni!" (p. 191-192).
Această scenă de vodevil, plănuită dinainte şi regizată din vreme, cu mai mult sau mai puţin talent (probabil mai puţin, fiindcă victima îşi ghicise răpitorii din primul foc), este urmată de o alta din aceeaşi piesă: a anchetei, improvizaţie de un comic putând fi produs doar de analfabetismul satrapilor despre care vorbesc. Ea va fi legată de către cititor de scenariul de mai sus, acela nu o improvizaţie sugerată de clipa prezentă, cum este cazul de data aceasta, ci elaborat anterior, în vederea aducerii la rampă şi a poetului, mă refer la Lucian Blaga. Aici intră în jocul dramatic însuşi geniul naţional al românilor - care, dacă trăia, mare condamnare, ca naţionalist fascist, primea... Dealtfel, Moses Rosen l-a şi denunţat ca atare, în contumacie.
"*Pitorească arestarea, la mijloc de codru des, dar şi nostimă, chiar antologică, ancheta! Inginerul nu era un dur, mai degrabă un salonard, dar fusese lesne captat de cei doi foşti ofiţeri. El era totuşi un opozant, ca majoritatea intelectualilor români, pe la începutul epocii (zic pe la început, căci apoi treptat s-au încadrat aproape toţi în noul regim). Purta*

*în portofel o strofă din **Glossa** celebră a lui Eminescu, cea care i se păruse, mai bine zis îi arătase cineva că se potriveşte cu zilele noastre.*
Nu spera când vezi mişeii
La izbândă făcând punte.
Te-or întrece nătărăii
Chiar de-ai fi cu stea în frunte.
Teamă n-ai. Căta-vor iarăşi
Între ei a se întrece.
Nu te prinde lor tovarăş.
Ce e val, ca valul trece.
Inginerul Marinescu se gândea la trecerea valului, când a copiat strofa. Dar un anchetator, nu cel principal, a vrut să clarifice şi activitatea poetică a arestatului, considerând că el a compus-o:
- "Ia ascultă, Marinescule. Ce-ai vrut să spui tu cu poezia asta?"
- "Nimica, domnule anchetator. N-am făcut-o eu, este a lui Eminescu."
- "Ce vorbeşti, măi deşteptule, pe atunci umblau oameni cu stea în frunte?"
- "Domnule anchetator, dar aveţi cărţi la dispoziţie, verificaţi."
-"Pe mine mă înveţi tu? Ce, pe vremea ăluia erau întreceri socialiste între oameni? Şi, ia spune, măi banditule, pe care tovarăş l-ai văzut tu nătărău? Că doar vorbeşti aici şi de tovarăşi, n-ai să-mi spui tu că şi pe timpul acela erau tovarăşi."
- "Dar puteţi verifica, domnule anchetator", se apăra arestatul, văzând că i se puneau în cârcă atâtea insulte la adresa stăpânirii.
- "Şi, ia spune Marinescule, (n. a. repet aici calitatea de universitar a arestatului) ce-ai crezut tu în mintea aia proastă a ta, că se mai schimbă ceva? Îţi arătăm noi, mama ta de bandit."
Şi l-a pus să scrie pe dosul hârtiei şi să se semneze: "Făcută de mine, Cristea Marinescu".
Inginerul s-a gândit că o să râdă de el cine-o vedea, că a înnebunit arogându-şi opera altuia, aşa că a făcut altă notare: "Scrisă de mine" - socotind că eventualii lectori vor înţelege că a copiat-o. Dar acela:
- "Măăă, deşteptule, mă prosteşti tu pe mine? Ai făcut-o, nu ai scris-o. Şi a tăiat cu două linii cuvântul "scrisă", trecând deasupra pretenţia lui: "făcută". Ca să nu mai fie dubii.
*Anchetatorul şef i-a reproşat că nu merge bine ancheta, la care el a răspuns că este obligat să recunoască enormităţi. Şi îi spuse povestea cu **Glossa** .*
Şeful însă, cu şiretenia profesiei, dar şi din solidaritate cu celălalt coleg, i-a răspuns:
- Adică tu chiar crezi că tovarăşul nu a ştiut a cui e poezia? A vrut să te încerce, ca să vadă cât eşti de încăpăţânat.
Aşa Cristea Marinescu a scăpat numai cu acuza de organizare contra regimului, nu şi aceea de autor de literatură interzisă" (p. 192-193).
O atare vioiciune în narare ar fi fost de dorit să fie regăsită pe tot parcursul memoriilor. Nici o deosebire între realizările lui Bacalbaşa, Brăescu, ale celorlalţi umorişti notabili ai literaturii noastre şi aceste pagini de antologie! Mai sunt şi altele, numeroase, de citat, dar condeiul autorului, nu rareori, mai cu osebire după încheierea expunerii reeducărilor, se grăbeşte să-şi încheie toate câte le are de spus, o grijă

firească atunci când te hotărăşti să faci astfel de mărturisiri şi nu mai eşti la anii primei tinereţi; şi de aceea nu-şi caută totdeauna pana cea mai ascuţită a talentului şi i se întâmplă să mai şi treneze povestirea, cu toate că - insist - este cel mai dotat dintre memorialiştii citiţi.
Remarc acelaşi interes la Ioan Muntean ca la toţi ceilalţi memorialişti trataţi aici pentru visele cu caracter profetic. Pe parcursul scrierii de faţă, ele se vor tot aglomera, folosindu-mă de această trecere în revistă pentru a le antologa, lăsând altcuiva, mai potrivit pentru atare sarcină, povara comentării atât a lor, cât şi a propensiunii deţinuţilor pentru acest tip specific de vis.
" *Mama lor s-a sculat într-o noapte ţipând că l-a văzut pe fiul plecat la război adunându-şi maţele şi băgându-şi-le în burtă. A plâns de spaimă cât a mai ţinut noaptea. Băiatul nici nu i-a mai venit înapoi şi când s-a întors un camarad care luptase alături, a venit la ei şi le-a spus că sublocotenentul Marinescu cu murit cu abdomenul sfârtecat de un brand. Visul mamei, ori fluxul telepatic a făcut-o să vadă sfârşitul fiului prea iubit*" (p. 148).
" *- Părinte ne despărţim, azi noapte am visat cal alb. În limbaj de puşcărie, la tălmăcirea viselor, calul alb înseamnă drum bun, după cum găina grasă înseamnă pachet de acasă. Şi am râs.*
La scurtă vreme, nici n-a trecut o oră, l-a luat din cameră din nou şi nu l-am mai văzut" (p. 153-154).
" *I-am pierdut urma fratelui meu, căci îi mutase şi pe ei. Nici n-am ştiut că între timp fusese dus la Bucureşti la o anchetă. Într-o noapte am visat că se făcea că el străbate un cimitir, printre cruci, iar eu mergeam pe lângă gardul din afară, dar tot în aceeaşi direcţie. La un moment dat s-a auzit o voce care-l striga:*
- "Gheorghe, Gheorghe!"
Eu, de dincolo de gard, i-am strigat mai tare:
- "Nu răspunde, seamănă cu vocea mamei, dar nu-i ea. Mergi drept înainte şi ne întâlnim dincolo de gard."
Era de fapt povestea noastră, dacă răspundea la ancheta aceea era implicat pe nedrept într-o cauză grea. N-am reţinut data visului, dar curând a fost adus înapoi şi se afla în carantină, la parter, într-o cameră de pe colţ, căci l-am auzit vorbind cu alţii despre călătoria sa. Şi ne-am întâlnit dincolo de gardul închisorii, când ne-am eliberat, în 1963. Nici astăzi nu cred că a fost un vis de refulare, mai degrabă unul premonitor" (p. 170).
Se poate ca cititorul să se întrebe la ce bun reproducerea viselor culese din amintirile publicate de foştii condamnaţi. Răspunsul este cel mai firesc din câte se pot da: prin repetarea gestului consemnării se dovedeşte ce dimensiune importantă a sufletului o constituie astfel de vise. Şi cum alt tip de memorialistică decât aceea de detenţie rareori se opreşte asupra unui motiv ca acesta, din cărţile cu pricina deducem modul în care redactarea lor (efectuată la o perioadă considerabilă de ani de la evenimente) a stat sub umbra unei anumite deformări sufleteşti datorată condiţiilor speciale ale penitenciarelor comuniste.
Am lăsat pentru ultimile fraze ale prezentului text amendarea prea (poate) entuziastei mele caracterizări a lui Ioan Muntean, ca umorist. Multe, într-adevăr, le ia cu amăgirea că mai izbuteşte să surâdă în pofida

nenorocirilor trăite, deci că n-a fost învins definitiv. Numai că adevăratele sale intenţii, scriindu-şi memoriile, sunt puternic revelate în avizul iniţial: **Pentru Cititori** , care este zguduitor, cum alte fraze ale domeniului nu m-au răscolit. Este o *mea culpa* tainică de citit printre rânduri, care emoţionează şi te determină, de la bun început, să renunţi la orice spirit critic omenesc (şi deloc de incriminat):
" *Pe cititorul notelor mele îl rog ca din capul locului să mă recunoască a fi om.*
Să renunţe la prejudecăţile legate de o apartenenţă politică sau alta."
Sunt dator să specific că Ioan Muntean este primul care o face, dând pildă sănătoasă cititorului său. Când este vorba despre eroism, ori suferinţă, el citează, cu dragoste, apartenenţele politice ale eroilor sau victimelor, deosebite de a sa, şi aduce laudele meritate tuturora, în calitate de colegi de durere, indiferent de crezul ce i-a adus în spatele gratiilor. Această atitudine generoasă şi, dealtfel, impusă de egalitatea suferinţei omeneşti nu aparţine tuturor memorialiştilor comentaţi aici, ceea ce s-a văzut şi se va mai vedea.
" *Dacă cineva vrea să mă judece politic, să se întoarcă la anii de atunci, numai după ce a parcurs istoria acelor vremi "sine ira et studio".*
Fiind vorba de justiţie, să nu uite nimeni dictonul "audiatur et altera pars", fără de care nu se poate da o sentinţă dreaptă.
Cum nu este drept să osândeşti pe cineva decât pentru faptele sale, să nu fiu privit după faptele altora. Să nu facă nimeni apel la înţelepciunea populară, cum ar fi proverbul: "spune-mi cu cine te însoţeşti, ca să-ţi spun cine eşti". În acest caz să nu se uite şi zicerea acelui filosof popular că: "pădure fără uscături nu se găseşte"."
Îndărătul acestor sfaturi şi rugăminţi se ascunde un ocean de suferinţă ce nu mai ţine de temniţă, ci de regretul că autorul ar putea fi confundat cu ceea ce nu este, situaţie cu care ne-a obişnuit mentalitatea istoric precedentă de a nu fi cântărit individul după faptele şi atitudinea proprie, ci conform faptelor şi atitudinii altora cu care a fost aruncat într-un cazan unic de materie ideologică şi de clasă pusă pe foc, spre distrugere. Iar lui Ioan Muntean îi este teamă (şi îi dau deplină dreptate) ca această mentalitate să nu dispară uşor din cugetele noastre dez-învăţate de limpezimea judecăţii şi devenite roabe ale orbirii politice nejudecate.
Mai adaug cele două aforisme însemnate drept motto al lucrării, pentru nobleţea lor demnă de cei mai mari moralişti:
" *- Noi să fim ultima generaţie de Români care au suferit pentru credinţa lor.*
- Cel care a suferit trebuie să rămână bun."
Ele altfel grăiesc cititorului decât jignitoarele cuvinte ale lui Patapievici, răsunet, după cum se scuză cel în cauză copilăreşte, al reţinerii sale de o noapte sau trei, la Jilava. Este de mirare că un tânăr, promovat de prieteni pe locul unu al oamenilor de cultură din Ţara noastră, n-a avut timp să citească memorialistica reeducărilor (căci de a citit-o şi n-a aflat din ea nimic despre suferinţă şi iubirea de patrie, la ce bun să-şi mai irosească preţioasa viaţă cu lectura?).

Un tânăr regalist in demascări: Justin Paven

Justin Ştefan Paven, astăzi episcop al Bisericii greco-catolice, a ajuns în puşcărie la vârsta de douăzeci şi patru de ani, ca membru al unei organizaţii studenţeşti regaliste, numită "Stema Ţării", după titlul unei reviste al carei naş fusese, ca şi redactor unic, alături de Titus Pittini, răspunzător de grafica şi machetarea ei. " *Iniţiatorul organizaţiei noastre, un avocat de orientare socialistă, Vladimir Corbasca, încercase să participe la alegerile din 1946, cu un partid înfiinţat de el, dar neîntrunind numărul de adepţi, nu fusese înscris pe liste. În aşteptarea unor eventuale noi alegeri, încercase cu noi să-şi formeze cadre pentru o platformă de viitor"* (p. 29). Pentru această activitate a primit o condamnare de trei ani.

Încă de la acest prim citat, se face simţită înclinarea autorului spre duhul blând ironic şi abia fâlfâind delicat între gând şi cuvânt. Întreaga scriere este alertă şi impregnată de acelaşi spirit ironic, cel puţin înainte de rememorarea începutului reeducărilor. Ea intră de la primele rânduri în materie, fără introducere, trântind în capul cititorului ordinul caraliilor, resimţit ca o lovitură, aşa cum îi izbise şi pe cei arestaţi.

" *- Mişcă-te mai repede, banditule, şi ţine mai aproape!*

Cu pistoalele automate strânse în poziţia de a trage imediat în cel care ar fi făcut un singur gest de ieşire din rând, miliţienii tineri, pregătiţi cu multă grijă şi responsabilitate ideologică, se sileau să-şi arate zelul de combatanţi în lupta pe care 'partidul' o declanşase contra "trădătorilor şi duşmanilor patriei".

Mergeam de-a valma, înghesuiţi unul în altul, cu câte o bocceluţă, silindu-ne să nu 'ieşim', apropiindu-ne de cordonul ameninţător cu moartea al celor ce "îşi făceau datoria" către ...patrie, adică partid.

Drumul cobora într-un debleu, la capătul căruia, sub nivelul pământului, se aflau nişte ziduri groase de cetate, cu creneluri şi ferestruici de ţintire, străjuite de porţi masive şi grele.

Pe frontispiciul acestei intrări în lăcaşul care-şi deschisese fălcile să ne înghită ca un balaur, o inscripţie rămasă din vremuri îndepărtate arăta vechea destinaţie a edificiului: ***FORTUL 13 JILAVA*** *.*

Lângă mine, un mucalit care privea cu un zâmbet ironic panorama supliciului ce ne aştepta în hruba aceasta, murmură printre dinţi:

- Fortul 13 e cu ghinion!, adăugând apoi cu un glas profund teatral:

Lasciate ogni speranza, voi che entrate! *" (p. 5-6).*

Ironia nu este doar citată, ci răsare, jucăuşă, şi din comentariul din umbră.

" *Şeful camerei dădea raportul:*

- Să trăiţi, domnle şef, camera '4 Spital' se prezintă cu un efectiv de 60 deţinuţi!

Şi la salutarea 'şefului' trebuia să răspundem în cor:

- Să trăiţi!

După un timp s-a desfiinţat obiceiul acesta cu "să trăiţi", pentru că s-a spus că n-ar fi fost cazul să trăiască atât cât le doream noi" (p. 29).

Autorul, sensibil ca un termometru la ironie, o reţine toată viaţa, cum stau lucrurile cu aceea a gardianului care a pătruns cel dintâi în celula unde se dezlănţuiseră pentru prima oară bătăile asupra grupului din care

făcea Justin parte. Militarul se adresă lui Ţurcanu, mustăcind a grimasă: " *Da' ce sunt aşa de supăraţi, mă, băieţii ăştia ai tăi, azi? Ce, nu le-a plăcut ciorba?!..."* (p. 36).
Referitor la şeful reeducărilor, consemnează: " *Era deosebit de inventiv în a scorni şi aplica cele mai cumplite suplicii, de la simpla bătaie cu pumnul până la silirea de a-şi mânca excrementele pe care osânditul nu şi le putuse reţine din pricina durerilor.*
(...) În mijlocul unei haite de fiare feroce care rânjeau satisfăcute şi făceau haz de spasmele osânditului obligat la asemenea monstruozitate, îi dădeau la urmă cutia cu urină de la tinetă "ca să-şi dreagă gustul"! (p. 40-41).
Cea mai fin catifelată ironie transcrisă, surprinsă la ceilalţi deţinuţi, se referă la Canalul Dunăre-Marea Neagră:
" *Se zvonise că urma să fim selecţionaţi (...); fiecare era dornic să ajungă la acel "El Dorado" unde se spunea că existau 'vorbitor', pachete, scrisori, mâncare suficientă şi viaţă în aer liber. Pentru noi apărea ca un fel de 'Pământ al Făgăduinţei' şi chiar i se spunea în glumă: 'Canaalul'* "(p. 70).
Asupra noilor veniţi la Jilava a planat ca un corb alb un zâmbet ambiguu, dintr-o lume străină, unde ni se ţese, spăimântos, destinul: fură îndreptaţi către " *Reduit, (...) plasat în centrul fortificaţiei. Ca o ironie a soartei, avea formă de ...inimă"* (p. 8).
Titlul lucrării e smuls dintr-o disperare concretizată în vorbirea cu sine, consemnată la p. 43: " *Doamne, Tu ai suferit doar o noapte şi o zi, iar pe noi ne laşi să fim chinuiţi atâta timp pe crucea aceasta!... **Dumnezeule, de ce ne-ai părăsit?!...*** " " **Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit? Reeducări - Camera 4 Spital Piteşti şi trei sonete închinate autorului de Mihai Rădulescu"** ; [Bucureşti, Editura Ramida în colaborare cu Editura Majadahonda, 1996].
Justin Ştefan Paven este un dibaci mânuitor al limbii literare - bogată şi proaspătă fără ostentaţie -, care-l slujeşte cu credincioşie, niciodată ieşind în frunte, ci ajutându-l a izbuti un tur de forţă scriitoricesc, anume să-şi redacteze amintirile în două stiluri - iniţial acela al naivităţii şi curăţiei vârstei ce nu cunoştea nimic din atrocităţile la care urma să-l expună sistemul, următorul - acela al sfâşierii aduse de o maturizare pripită şi complet neaşteptată, între ele necăscându-se vreo falie disonantă, dimpotrivă al doilea decurgând, în ritmul vieţii înseşi, din cel dintâi.
Iată o probă din substanţa stilului adolescenţei întârziate pomenit.
" *Dezbrăcaţi complet, în pielea goală, treceam zgriburiţi, pe rând, în faţa unui miliţian care ne scotocea băgăjelul cu haine, verificându-le pe la toate cusăturile ca nici măcar un ac de cusut să nu ajungă în celulă. La sfârşit, ni se cerea să ne aplecăm cu fundul către miliţian, să vadă dacă nu cumva aveam ceva introdus în anus.*
Deşi emoţia impactului brutal cu asemenea situaţii necunoscute de mine până atunci era destul de vie, mă însoţea permanent curiozitatea, ca la lectura unui roman senzaţional, când aşteptam cu interes evenimentele de pe pagina următoare.

Dorinţa de a mă reîntâlni cu prietenii mă făcea să nu acord prea multă importanţă brutalităţilor de moment ale miliţienilor, fiind pregătit sufleteşte pentru orice surpriză m-ar fi pândit" (p. 7).
Retrăirea ingenuităţii de atunci e splendid înduioşătoare, în acelaşi timp nelipsind din ea luarea de sine peste picior.
" *Dan Cernovodeanu, (...) şef de promoţie în clasa Regelui Mihai (...) ne promitea să vorbească Regelui despre noi, cei ce ne-am sacrificat tinereţea pentru regalitate, şi-mi simţeam inima plină de mândrie la gândul că Regele va auzi şi numele meu"* (p. 10).
Posibilităţile sale de portretist se mărginesc la a schiţa din fugă două-trei linii principale, necesare pentru o spumă de imagine grăitoare.
" *Îl chema Uţă Paraschiv; avea vreo treizeci de ani, fost poliţist, înalt, uscăţiv, poate din cauza maltratărilor prin care trecuse la anchetă şi pe care mi le povestise pe nerăsuflate în duba ce ne adusese de la Securitatea din Uranus"* (p. 6).
Sau figura unui preot greco-catolic maramureşan, al cărui nume l-a uitat.
" *Un om deschis, cu un permanent zâmbet pe buze, gata să ajute pe oricine îl vedea într-o strâmtoare şi mai ales să spună un cuvânt de încurajare.*
Optimismul lui era de altă natură decât al intelectualilor cu vederi politice. El îşi întemeia buna speranţă pe texte evanghelice şi simţeai că spusele sale aveau o autoritate care depăşea vremelnicia momentului.
Pe el l-am auzit vorbind despre Sf. Fecioară cu o căldură cum nu mai întâlnisem până atunci. Faţă de imaginea pe care o aveam eu despre Ea, mai mult ca o realitate iconografică, modul intim şi cald cum înfăţişa el prezenţa Ei în viaţa noastră reprezenta pentru mine o noutate ce mă captiva" (p. 13).
Dacă portretele sale dau seama de înfăţişarea generală a omului, ori de purtarea lui, Justin Paven surprinde şi modificările impuse portretului de împrejurări: " *Iosif Iosif, un tânăr blond, care intrase în carantină ceva mai târziu decât noi şi care stătea toată ziua foarte tăcut şi retras şi se uita mereu pe fereastra ce da în curtea interioară, aşteptând parcă să se petreacă ceva acolo, devenise alb la faţă, ca varul, şi-l cuprinsese un tremur nervos, plimbându-se de colo până colo şi încercând să se stăpânească. La comentariile noastre îngrozite nu spunea decât atât:*
- O să vedeţi voi!... o să vedeţi" (p. 25); asupra aceluiaşi va insista Marcel Petrişor, după cum vom vedea în ultima parte a acestui volum.
Descrierile sunt rare, la fel de sobre ca şi portretele, dar constatăm că autorul ştie descoperi un spaţiu nou şi cu alt simţ decât văzul universal folosit, în cazul de faţă cel olfactiv: " *Ca dintr-o etuvă sub presiune, m-a izbit o duhoare de abur mirosind greu a urină şi sudoare".* Simţul mirosului desenează preambulul receptării vizuale: " *Pe cele două părţi ale unei încăperi lungi de vreo 20 metri, se găseau priciuri de lemn suprapuse, lăsând un coridor îngust la mijloc. Vreo sută cincizeci de deţinuţi în pielea goală, purtând doar un chilot sumar, zăceau înşiraţi până la refuz, de o parte şi de alta a acestor stelaje. Aplecându-se să vadă cine a intrat, semănau cu nişte osândiţi dintr-o galeră romană, cărora le lipseau numai vâslele"* (p. 8). Auzul nu absentează nici el de la conjuraţia mijloacelor de receptare a realităţii celei noi: " *Deodată, în liniştea nopţii,*

se auziră nişte strigăte de durere..., apoi altele şi altele, într-un vacarm de urlete disperate ce lăsau impresia de a fi cuprins întreaga închisoare. Am sărit cu toţii înspăimântaţi, neştiind ce se petrecea. Primul gând, împărtăşit de la unul la altul, a fost că s-a dat ordin general pe închisoare de a se bate în noaptea Crăciunului şi aşteptam îngroziţi să se deschidă uşa şi să intre miliţienii cu ciomegele, să ne căsăpească" (p. 24).
Finalmente: " *Torţionarii se retrăgeau în paturile lor, iar noi rămâneam în grija plantonului care se plimba în tăcere, cu paşi sacadaţi prin faţă noastră"* (p. 42).
După cum procedăm în toate prezentările de faţă, vom culege datele portretului lui Eugen Ţurcanu şi din textul prezent, omul lui Nicolschi obsedându-ne şi intrigându-ne în aceeaşi măsură ca şi pe victimile demascărilor iniţiate de el în rândurile tineretului studenţesc (cu osebire legionar) la Piteşti.
" *În cursul zilei* (de 21 ianuarie 1950; n. n.) *cineva mi-a atras atenţia să fiu mai prudent în conversaţii şi în special mai circumspect faţă de câteva persoane, dintre care mi-a pomenit pe unul care ar fi fost mai periculos. Era un tip robust, bine legat, de talie mijlocie, cu o figură rotundă şi ochi albaştri. Fusese student în Drept, la Iaşi, şi pe traista în care îşi ţinea lucrurile scria: Eugen Ţurcanu, str. Valea Seacă 9, Câmpulung. Stătea foarte retras, şi-şi petrecea multă vreme privind pe fereastră, gânditor şi întunecat (...).*
Dacă nu mi s-ar fi spus că era un informator periculos, după figură nu părea a fi om rău şi în conversaţie era chiar plăcut" (p. 29-30).
În continuare se adună variate impresii despre el, risipite ici şi colo, din care se deduce un portret caracteristic. El, " *dădea ordinele şi înjura ca un ieşit din minţi"* (p. 31); *"însoţit de doi vlăjgani încruntaţi, profitând de acel moment de surpriză, îşi amenaja terenul de bătălie. Lua pe fiecare deţinut în parte, îi cerea să-şi aducă bagajul de unde-l avea pus şi-i stabilea un loc pe prici, acolo unde hotăra el. Socotea operaţia în aşa fel încât să nu stea alături doi din aceaşi organizaţie, întrebându-i dacă se cunoşteau mai demult"* (p. 32). Decreta (p. 33); era " *stăpân pe situaţie"* (idem); " *se plimba ca un lup hămesit (...) îşi căuta o victimă"* (p. 33) pe care o târa, " *cu câţiva pumni în cap, (...) în mijlocul câtorva ciraci"* (idem); emitea sentinţe (p. 37), ţinea alocuţiuni (idem); " *niciodată nu era mulţumit de sinceritatea răspunsurilor noastre şi, în cazurile mai grave, bietul nenorocit era întins pe o masă lungă, în mijlocul camerei, şi lovit cu ciomagul şi cureaua până făcea de el de durere"* (p. 40).
Umorul lui constă într-o ironie nepotrivită şi ameninţătoare: " *Când a venit la mine prima oară, m-a întrebat cum mă chema.*
- Paven Justin, am răspuns, cuprins de emoţie.
- "Paven", ce nume e ăsta? De unde eşti?
- Eu sunt din Bucureşti, dar numele meu e originar din Ţara Moţilor. Bunicul meu era din Câmpeni.
- Aha, eşti moţ! Ai grijă să nu-ţi tai eu moţu'!..., s-a retras zâmbind, lăsându-mă să bănuiesc că nu mă mai socotea printre cei care ar fi putut să-l intereseze" (p. 46).
Importanţa memoriilor intitulate " **DUMNEZEUL MEU DE CE M-AI PĂRĂSIT"** constă în faptul că autorul a fost martor al morţii lui Şura Bogdanovici. Toţi memorialiştii reeducărilor socotesc de datoria lor să

amintească de acea crimă şi, eventual, s-o descrie - conform legendelor (fără a specifica, deobicei, că acesta era statutul informaţiilor lor); pentru prima oară cineva a asistat la ultimile clipe ale iniţiatorului reeducărilor şi aduce o mărturie exactă asupra lor.
" *Împreună cu noi fusese adus şi Bogdanovici, care abia se mai ţinea pe picioare. Era într-o stare de slăbiciune jalnică, de nedescris. Avea aspectul unui caşectic, dar nu atât din lipsa de mâncare, cât mai ales din tratamentul de violenţe la care fusese supus. Acum Ţurcanu îl lăsase în pace, dar nenorocitul nu s-a mai putut redresa.*
Într-o zi n-a mai fost în stare să se ridice în capul oaselor şi a fost nevoie să fie hrănit de alţii. Îmi amintesc cu câtă atenţie caritabilă se ocupa de el Georgică Georgescu, dându-i toate îngrijirile pe care condiţia claustrării noastre le îngăduia, dar n-a mai rezistat mult.
Stătea întins pe prici, cu ochii aproape imobili, privind undeva, dincolo de tavan, şi nu scotea un cuvânt. În tot timpul cât am stat cu el, nu l-am auzit rostind decât câteva cuvinte. Se putea citi pe faţa lui o amară descurajare care cred că a contribuit în mare măsură la grăbirea sfârşitului său.
Poate că, totuşi, în tăcerea aceasta prelungită, Dumnezeu a putut să-i trezească, dintr-un sâmbure de credinţă primit la botez, un act de părere de rău pentru viaţa sa de păcat şi încheiată atât de tragic.
A expiat într-o dimineaţă, ducând cu el taina unei fărădelegi pe care a ispăşit-o prin moarte pe Crucea închisorii, după ce a primit acelaşi tratament de respiraţie artificială ordonat de Ţurcanu (a se vedea, mai departe, moartea lui Niţă Cornel; n. n.) *, în momentul când intrase în comă.*
A fost primul om din viaţa mea pe care l-am văzut de aproape dându-şi sufletul şi al patrulea mort din seria cu care am intrat la 'reeducare'.
După scoaterea lui din cameră, în tăcerea apăsătoare care se lăsase, Ţurcanu a ţinut să-i facă un scurt panegiric:
- Aşa vor pieri toţi oportuniştii care îşi închipuie că pot înşela bunăvoinţa regimului!..." (p. 59-60).
Acest memorialist delicat, de statură potrivită, cu glas mic, cu vedere slabă, astăzi abia păşind din pricina bătăilor ce i-au zdrobit tălpile, păstrând întreaga cinste de odinioară şi felul de a fi de-a dreptul al abia majorului arestat cândva, fin ca o mireasă a lui Hristos, fu sortit să asiste la o omucidere dintre cele mai odioase. Victima era " *o figură de copil imberb, de vreo 20 ani, modest şi tăcut, Niţă Cornel, student la Iaşi, originar din Bacău, pe care aproape că nici nu l-am remarcat în perioada cât am stat la carantină, dar care a devenit, puţin mai târziu, eroul unor tragice întâmplări"* (p. 24).
Şi totuşi furia lui Ţurcanu împotriva acestuia a depăşit cele ce săvârşea deobicei.
" *Momentul culminant al acestui Calvar l-a constituit însă pedepsirea bietului Niţă Cornel, în seara zilei de 28 februarie 1950, care moment, prin sfârşitul lui tragic, a dus la scoaterea şi răspândirea noastră pe altă secţie.*
Se făcuse numărul de seară şi, după închidere, Ţurcanu şi-a mobilizat iarăşi echipa pentru operaţiuni. Avea de smuls nişte declaraţii de la tânărul băcăuan care nu se lăsase convins până atunci să spună tot ce ştia sau ce bănuia Ţurcanu că ştia.

După câteva întrebări, însoţite de ameninţările de rigoare, văzând că răspunsul era nesatisfăcător, Ţurcanu a asmuţit haita contra lui. Repezindu-i câţiva pumni, l-a vârât într-un cerc format din 6-7 torţionari care l-au luat în primire cu pumnii şi picioarele, zvârlindu-l de la unul la altul ca pe o minge, până când a căzut jos, ameţit. L-au udat cu apă, să se trezească, şi i-au dat un mic răgaz ca să se hotărească să vorbească. Trebuia să spună ce ştia despre omorârea unui soldat sovietic prin părţile lui şi dacă luase şi el parte la acea crimă politică. Probabil că existau ceva informaţii în legătură cu amestecul lui Cornel în acea afacere şi Ţurcanu voia să smulgă de la el confirmarea, dar bietul băiat fie că nu ştia, fie că îi era frică să declare, rezista cu dârzenie să afirme ceva şi nu zicea decât: "nu ştiu nimic!'.
Văzând că nu voia să vorbească, au început să-l bată la tălpi, fără să-l descalţe. Loviturile primite prin încălţăminte sunt mult mai violente, pentru că durerile se localizează în special la cap; apoi l-au pus să facă manej, lovindu-l din nou cu pumnii, până când a căzut iarăşi în nesimţire. Ţurcanu turba de furie văzând că nu putea scoate de la el nici un cuvânt. Nu mai întâlnise până atunci atâta putere de rezistenţă la nici unul dintre torturaţi, iar acum un copil de 19-20 ani primea loviturile cele mai crâncene, doar cu un uşor geamăt de durere.
Noi, care asistam la scena aceasta de groază, ce dura de vreo două ore, eram cu sufletele crispate, neştiind până unde putea merge oribila maltratare a unui om.
Dar bestialitatea călăilor a întrecut orice imaginaţie în supliciul aplicat sărmanului copil.
După ce l-au lăsat puţin să-şi mai revină, în care timp Ţurcanu se plimba furios şi se gândea la o nouă metodă de schingiuire, îl auzim că dă ordin să i se lege mâinile la spate şi-i face semn lui Vasile Puşcaşu, namila care avea cea mai mare forţă dintre ei, să-l ridice în sus.
Urcându-se în picioare pe marginea priciului, Puşcaşu îl prinse de mâinile legate şi răsucindu-i-le, îl suspendă în aer, într-o poziţie care sugera imaginea crucificării.
Bietul copil, cu capul complet vârât în piept, a mai avut puterea să scoată un strigăt sfâşietor în momentul când i s-au luxat braţele, apoi făcea eforturi disperate să tragă aer în piept.
În jurul lui, vreo patru sau cinci torţionari îl loveau cu ciomegele, cu un sadism îngrozitor, peste cap, peste picioare, într-o infernală poftă de distrugere a vieţii.
După câteva zeci de lovituri, dintre care unele cu vârful ciomagului în stomac şi în piept, i-au dat drumul să cadă de la înălţime.
S-a prăbuşit inert, cu faţa la pământ, fără să se mai poată mişca din loc. I-au dezlegat mâinile ce se bălăbăneau pe lângă corp, cu articulaţiile complet zdrobite, şi după ce i-au mai vărsat o cană cu apă peste cap, l-au târât pe un pat de fier, în mijlocul camerei.
Abia mai răsufla. După un timp a început să delireze. Probabil făcuse o hemoragie internă. Vorbea fără şir şi ciomăgarii din jurul lui făceau haz, bătându-şi joc de cuvintele fără înţeles ce le scotea în neştire.
Ţurcanu comenta încruntat cu ciracii lui despre îndărătnicia "banditului" şi se bătea cu pumnul în piept că până la urmă o să-l facă să vorbească:

- Am eu ac de cojocul lui, ticălosu'!... Crede că se joacă el cu mine?!... O să vadă el care-i mai tare!...
Fierbea de ciudă că "EL, ŢURCANU" a putut fi astfel înfruntat!
Sunase stingerea demult şi ne băgasem cu toţii sub pături, fără să se poată apropia somnul de vreunul.
Plantonul care rămăsese de veghe avea sarcina să-i dea unele îngrijiri lui Cornel peste noapte.
N-a mai fost însă nevoie, pentru că, puţin timp după aceea, a intrat în comă.
Vădit alarmat şi neştiind cum să procedeze, plantonul şi-a luat inima-n dinţi şi l-a trezit pe Ţurcanu, care s-a sculat şi a pus pe Gherman şi pe Nuti Pătrăşcanu, care fuseseră studenţi la Medicină, să-i facă respiraţie artificială, fapt care, probabil, i-a grăbit sfârşitul.
Eu îmi trăsesem pătura peste cap, făcându-mă că dormeam, dar mă uitam îngrozit pe sub ea, urmărind scena aceasta groaznică: un om cu trupul zdrobit de bătaie, cu braţele complet luxate, muribund, este maltratat până în ultima clipă a vieţii cu aceste mişcări de respiraţie care apăreau acum atât de groteşti.
Când şi-au dat seama că murise, au început să intre în panică.
Se învârteau speriaţi pe lângă el Gherman, Roşca, Puşcaşu, căutând să şteargă urmele de violenţă, spălându-i sângele de pe corp şi de pe picioare, dar vânătăile care apăreau acum mai proeminente nu se lăsau deloc ascunse.
Doar Ţurcanu rămăsese în aparenţă calm şi îndreptându-se către uşă a bătut, să-l anunţe pe miliţian.
Mi-au rămas întipărite în suflet cuvintele pline de cinism cu care a vestit moartea sărmanei victime:
- Domnu' şef, anunţati doctoru' că a încetat să bată inima unui 'bandit'!...
A venit felcerul şi după ce i-a verificat pulsul, l-au pus pe o brancardă, scoţându-l din cameră. Au trecut pe lângă patul meu de lângă uşă, unde stăteam chircit de groază, cu pătura în cap, ca să nu fiu descoperit că am asistat la această scenă care ar fi umplut de oroare şi cele mai tari inimi" (p. 52-56).
Pentru a fi cuprinsă mai aproape de realitate prăpastia deschisă între pregătirea pentru viaţă a lui Justin Paven şi cele al căror martor îngrozit devenise vom apela la propriul său autoportret dinainte de arestare.
" *În climatul acesta spiritual, sufletul meu începea să simtă ceva din complexitatea unei vieţi care pentru mine se rezumase până atunci la aspectele ei cele mai superficiale. În afară de grija, destul de vagă, pe care o aveam pentru pregătirea mea universitară - eram student la Facultatea de Chimie, în anul III - toată existenţa mea de până atunci fusese de o uşurătate îngrijorătoare.*
Părinţii mei, oameni simpli dar cu mult bun simţ, după ce se străduiseră, cu mari eforturi, să-mi dea o educaţie corectă şi o pregătire intelectuală elementară, considerau că flăcăul lor, ajuns la majorat, era suficient de dotat ca să-şi găsească, fără intervenţia lor cicălitoare, un drum în viaţă. Deşi îşi simţeau datoria părintească de a mă atenţiona când aflau despre escapadele tinereţii mele, nu reuşeau să-mi domine orgoliul şi semeţia principiului: Lăsaţi-mă-n pace, că ştiu eu ce fac!..., vorbă ce dezarmează,

din nefericire, pe mulţi părinţi care-şi privesc 'odorul' cu veneraţie, mai ales dacă este unicul lor copil" (p. 14).
El nu apucase nici măcar să se accepte cum era el însuşi, dar mi-te să-i accepte pe ceilalţi cu murdăria lor umană, cu întunecimile şi bestialităţile lor. Iată-l comentând momentul autodemascării (fragment în care surprinde şi o perspectivă asupra evoluţiei personale de după a doua condamnare):
" *La început, mi-a fost enorm de greu să dau pe faţă, în mod public, fapte de care trebuia să mă ruşinez.*
Cu timpul, însă, auzindu-i pe ceilalţi, am început să privesc cu mai mult curaj viaţa mea dezmăţată şi a spune prostiile făcute îmi dădea sentimentul că am scăpat de ele.
Se ajunsese la acea stare de spirit că cei care între timp îşi mai aduceau aminte de vreo faptă din viaţa lor, se înscriau grăbiţi la cuvânt, s-o dea pe faţă, ca nu cumva să îi apese conştiinţa că ascunseseră ceva.
Cred că de la 'şcoala' aceasta, făcută pe sufletul meu fraged, am rămas cu puterea de a nu ocoli, în mărturisire (cea religioasă), faptele care m-au dezonorat" (p. 58).
Ei bine, acestui "suflet fraged" îi fu dat să facă o gafă ce l-ar fi putut costa viaţa, deoarece uciderea lui Niţă Cornel, pentru Justin Paven, nu se încheiase odată cu moartea tânărului...
" *Puşcaşu primise din partea lui Ţurcanu o sarcină. Se instalase într-o latură a priciului, către uşă, o parte ce era mai ferită, şi chemând pe câte unul dintre noi, şuşotea cu el cu capul sub pătură, ca să nu fie auziţi.*
N-am reuşit să aflu ce vorbeau, deşi am încercat în toate chipurile. Devenisem toţi foarte circumspecţi, ferindu-ne unul de altul, ca să nu fim pârâţi. O asemenea imprudenţă s-ar fi putut solda cu urmări fatale.
Fapt este, însă, că toţi ieşeau de sub pătură cam neliniştiţi şi aceasta stârnea în suflet mii de întrebări, dar toţi erau muţi - ca o dovadă că metoda de opresiune îşi făcuse efectul.
În sfârşit, mi-a venit şi mie rândul. După câteva întrebări de circumstanţă: -"cum te simţi aici? mai ai ceva de completat la declaraţie?...", a venit şi întrebarea cheie: "ce te-a impresionat mai mult la camera 4?...".
Pentru că trebuia să dăm dovadă de maximă sinceritate şi să nu lăsăm bănuiala că încercam vreun subterfugiu, răspunsul meu a venit prompt:
- Moartea lui Niţă Cornel!...
- Dar de unde ştii tu că a murit?..., s-a răţoit el la mine, supărat.
În clipa aceea mi-am dat seama că am făcut cea mai enormă gafă posibilă. Ştiindu-i capabili de orice nelegiuire, am avut sentimentul că mă vor omorî şi pe mine, ca să dispară orice martor al cumplitei crime. Cu vocea gâtuită de emoţie, am încercat s-o dreg:
- Nu ştiu dacă a murit, dar mi-am închipuit, văzând că l-au scos din cameră...
- Să nu-ţi mai închipui prostii, măgarule! Marş de aici!...
Am ieşit de sub pătură buimăcit, convins fiind că în scurt timp va începe exterminarea martorilor. Cei care trecuseră de întrebarea 'sfinxului' mă priveau cu oarecare compătimire, ceilalţi se uitau nedumeriţi, dar nimeni nu îndrăznea să dea dovadă nici de cea mai mică indiscreţie, care s-ar fi soldat cu o aspră sancţiune.

Mă încurajam doar la gândul că am fost prea mulţi ca să ne facă să dispărem toţi, dar asta nu mă consola prea tare, gândindu-mă că m-aş fi putut număra printre primii lichidaţi.
Ce furtună cumplită îmi cuprinsese mintea!... Ce disperare!... Ce încercări de a găsi argumente ca să-i conving că n-am văzut nimic!... Îmi ziceam:
"Se sunase stingerea şi trecuse câtva timp, aşa că era firesc să fi fost adormit... Eram cu capul sub pătură şi nimeni nu putea bănui că nu dormeam... Aşa am să le spun şi voi susţine cu tărie că a fost doar o bănuială a mea... Omul se mai poate înşela; pentru asta nu e cazul să fie omorât... Am să spun la toată lumea că Niţă Cornel este în viaţă... Făgăduiesc cu jurământ...
Dar dacă nu vor mai ţine seama de nici un argument şi nici măcar nu ne vor mai întreba?... Dacă ne vor extermina pe toţi care am fost acolo?... Ce contează la ei vreo 40-50 de bandiţi, faţă de omuciderile în masă practicate de comunişti?... Poate că nu ne vor pune la zid, deşi şi asta este posibil, dar au ei metode destule să ne lichideze cu încetul... Ne vor băga, tot aşa, într-o secţie pe la subsol şi ne vor lăsa să murim de foame, de sete sau de frig şi lipsă de aer... Imaginaţie au pentru asta mai multă decât mine... Totuşi, se vor sesiza familiile noastre, le vor cere socoteală occidentalii... Ei şi...? După ce am murit, le mai pasă cine le va cere socoteală?!..."
Şi aşa mă chinuiam în zile de coşmar poate mai cumplite decât cele de la '4 Spital' " (p. 60-63).
" **DUMNEZEUL MEU, DE CE M-AI PĂRĂSIT? Reeducări - Camera 4 Spital Piteşti"** constituie una dintre cele mai coerente relatări privitoare la demascările de la penitenciarul Piteşti, redactată într-un limbaj limpede şi suficient de bogat pentru o lucrare destinată tiparului. Totuşi, am o reţinere faţă de scriere: ea este provocată de delicateţea şi pudoarea autorului (astăzi om al Bisericii), care nu voieşte să incrimineze până la capăt (să 'judece' în termenii moralei creştine), drept care tăinuieşte parţial, măcar prin lipsa de insistenţă, grozăviile la care a asistat sau pe care le-a suportat. Discutând acest aspect, mărturisesc că strădania lui Dumitru Gh. Bordeianu de a-i înţelege (creştineşte vorbind) pe reeducatori şi de a-i ierta (ca pe nişte fraţi care au păcătuit cumplit), într-o stare de transă mistică a iubirii de semen, depăşind cele ce ne putem închipui despre iertare, este mai impresionantă decât abţinerea de a aduce la lumină toate scăderile şi bestialităţile aproapelui.

Un sentimental printre bâte - Mihai Timaru
Dacă există un memorialist al reeducărilor sentimental (şi nu 'un memorialist sentimental al reeducărilor', fiindcă în acestea nu găseşte, pe bună dreptate, nimic romantic), acela se numeşte Mihai Timaru. Iar sentimentalismul său se manifestă de câte ori îşi aminteşte de părinţi, de fraţi, de soţie şi, mai ales, de fiul lui, de socru, de cumnaţi, de colegii din şcoala primară; sentimentul îi provoacă lacrimi când este vorba despre

codeţinuţi şi de dragostea mângâietoare ce-i ajută a se susţine unul pe celălalt în grelele încercări ale temniţei, ce par a nu se mai isprăvi vreodată, ca şi atunci când evocă patriotismul.
Ca sechelă a unei boli de nervi dobândită în timpul reeducărilor, crizele nervoase ulterioare îi sunt declanşate deobicei de înduioşări afective a căror intensitate urcă peste limitele puterilor sale de suportare. Înainte de punerea în aplicare a decretului de graţiere ce a dat libertate tuturor deţinuţilor politici, până şi cei din Aiud au primit dreptul la o carte poştală în care să solicite un pachet de la familie - primul după treisprezece ani jumătate de izolare de ai săi, în cazul autorului. Aflând că se făcuseră mari presiuni asupra soţiei lui ca să divorţeze, că averea îi fusese confiscată, că-şi creştea băiatul cu andreaua, Mihai Timaru n-a avut curajul să-i scrie dânsei, ci a expediat cuvintele sale unui preot cunoscut, cu rugămintea să i le transmită, dacă era cazul.
" *Te întreba ofiţerul de la cine aştepţi pachetul. După ce-i spuneai de la cine-i, îţi înmâna pachetul desfăcut.*
După exact 10 zile de la data expedierii scrisorii acasă, voi fi anunţat şi eu să mă prezint să-mi ridic pachetul.
Coincidenţă, că în aceeaşi zi va primi şi Andronescu Demostene pachet (este vorba despre poet şi memorialistul reeducărilor din 1963-1964 de la Aiud; n. n.) *şi ne vom duce împreună să le ridicăm. În ziua aceea am primit pachet mai mulţi din dormitorul nostru.*
Printre cei strigaţi pe listă, al treilea am fost eu şi în timp ce desfăcea pachetul ofiţerul mă întrebă: "De la cine trebuie să primeşti pachet?" Iar eu îi răspund: "Mai ştiu eu pe cine mai am pe lumea aceasta?" Ofiţerul mă întrebă din nou: "Dar cine sunt Toader şi Lucica?" În momentul acela, am avut o emoţie aşa de mare la auzul numelui fiului şi al soţiei, am făcut o criză şi m-am prăbuşit la pământ. A fost ultima criză pe care am mai făcut-o până la eliberare.
Andronescu mi-a luat pachetul iar ceilalţi deţinuţi m-au luat pe braţe şi m-au dus în dormitor.
Când mi-am revenit, lângă mine, pe pat, erau Ion Caraion (cunoscutul poet; n. n.) *şi alţi prieteni dragi, care m-au înconjurat cu dragoste şi afecţiune.*
Mă uitam la ei şi nu ştiam ce s-a petrecut cu mine. Caraion mi se adresează: "Mihai, hai, uită-te ce bunătăţi ţi-au trimis Lucia şi Toader. Vezi să nu mai ai nici o îndoială de acum, vei primi lunar pachet de la ei."
M-am ridicat din pat şi am început să iau în mână bucată cu bucată din conţinutul pachetului. Mi-a trimis soţia nişte biscuiţi făcuţi de ea, care ştia că sunt preferinţa mea, de asemenea mi-a trimis un chec, "zi-noapte", aşa-i spunea soţia, care de asemenea ştia că îmi place mult. Mi-a trimis lenjerie de corp, ciorapi, pe care-i luam în mână şi-i mângâiam, în timp ce lacrimile îmi brăzdau obrazul.
Parcă citeam în ochii celor din jurul meu bucuria şi satisfacţia că sunt martori la acest moment de fericire al meu.
Toate alimentele trimise de soţie le-am împărţit cu prietenii din cameră. De fapt, nu eram singurul care făceam asemenea gesturi. Numai împărţind bucuriile şi necazurile unul cu altul, am putut să ne ajutăm să putem supravieţui anilor grei din închisoare" (p. 151-152).

În acest fragment se oglindesc atât dragostea de familie, cât şi cea pentru suferitorii dimpreună cu el. şi mai are o caracteristică pasajul ales: dă seama de stilul autorului - căci în cazul lui Mihai Timaru a menţiona stilul este o datorie: şi-a scris singur cartea, fără ajutorul vreunui stilizator, cum se petrec lucrurile cu Bordeianu şi Voinea -; în citat observăm mutaţia de la perfectul compus, la prezentul istoric şi viitor, alternanţă care, mai cu osebire când apare timpul viitor, conferă vivacitate naraţiunii.
Lucica şi Toader alcătuiesc un fir roşu al duioşiei pe parcursul întregii povestiri, iar de la p.156 la cea finală, text corespunzând eliberării şi pelerinajului pios pe la cei dragi, se adună din vălmăşala cuvintelor o adevărată cantată a împlinirii în sfârşit fericite a unui destin cât se poate de sumbru.
Dealtfel, se cade menţionat: însăşi arestarea lui Mihai Timaru s-a datorat dragostei lui pentru soţie şi copil. Pus în disponibilitate din cadrul armatei, apoi trecut în rezervă, se căsătoreşte cu Lucia Bandrabur, fiică a unui viticultor din Vrancea, din zona dominată de Măgura Odobeştilor. În urma abdicării Majestăţii Sale Regele Mihai I, fuge în munţi, fiind avertizat de un prieten, şeful Siguranţei din Panciu, că numele îi era trecut pe listele negre. Curând este antrenat de Costică Bandrabur în constituirea unui nucleu de rezistenţă în pădurile apropiate, al cărui fondator devine alături de Ion Paragină, Toderiţă Doagă, Vasile Sava, Gheorghe Mălăcescu. Se adăposteşte la Braşov, când este din nou luat în atenţia urmăritorilor, revine şi cade arestat. Prezenţa la Securitate, ca ofiţer, a unui fost coleg de şcoală mijloceşte eliberarea lui. Strângerea laţului în jurul gâtului său îl determină să fugă definitiv în munţi.
Luptătorii se împart în două grupe: a tinerilor şi a bătrânilor. Îşi vizita soţia cu mari riscuri. La vreo lună şi ceva după ce a născut, hotărî s-o vadă iar.
" *Spre deosebire de alte întâlniri, când nu mai pridideam să ne împărtăşim gândurile, sentimentele, dragostea, de data aceasta a fost o întâlnire mută. Nu mai aveam cuvinte. Stăteam cu copilul în braţe, îl priveam, nu-mi venea să cred, mă uitam tot timpul la ea. De când plecasem din pădure a pus stăpânire pe mine un presentiment, gânduri ciudate. Ne spuneam totul, dar fără vorbe. Se apropia momentul întâlnirii* (cu camarazii din munte; n. n.) *. Ne-am îmbrăţişat. Nu ne mai puteam desprinde unul de altul. "Mihai, nu mai suntem noi doi. Dacă am contat mai puţin pentru tine, să te gândeşti atunci la copilul nostru pe care l-ai dorit aşa de mult şi ca să-i poarte numele tatălui""* (p. 37).
Cum în grup se strecurase un om al Securităţii, căzură cu toţii în capcană, Timaru fiind şi rănit. Va să zică, a intrat în lunga sa condamnare cu imaginea acelei femei dragi, cerându-i să aibă grijă de copilul lor, tocmai când îi deveni cu neputinţă s-o mai facă. Aceasta, de bună seamă, a constituit motorul suferinţelor sale morale din tot cursul detenţiei.
Un caraliu cumsecade, Mereuţă, s-a oferit să ducă doamnei sale o veste de la el. I-a adus din partea ei o fotografie unde era reprezentată cu băieţaşul.
Acestea şi altele le aflăm din prima parte a cărţii " **Amintiri de la Gherla"** (Timişoara, Editura de Vest, 1993), divizată în două secvenţe, una conţinând interviul luat autorului de Florentin Toma, a doua,

compusă din următoarele două părţi, de memorialistică propriu-zisă. Cea dintâi a fost necesară pentru că în " **Amintiri"** nu apăreau date cu privire la motivele arestării, nici despre viaţa anterioară lor a autorului. Trecerea de la o secvenţă la cealaltă e discontinuă, din punct de vedere al unităţii stilistice, Mihai Timaru neavând aceeaşi fluenţă şi plăcere de a povesti atunci când este ţintuit în faţa iscoditorului său, ca atunci când îşi retrăieşte trecutul singur în faţa colilor de hârtie fără personalitate. E regretabilă această rupere a cărţii în două, ce putea fi evitată dacă o introducere semnată exclusiv de Florentin Toma lua locul primei părţi. De asemeni, chiar şi după lectură, am resimţit nevoia unei biografii ordonate a memorialistului, tocmai fiindcă lucrarea sa atrage interesul cititorului care ar vrea să aibă o imagine mai clară asupra şirului evenimentelor trăite pe întreg parcursul vieţii, nu doar în puşcării, cu atât mai mult cu cât se înţelege că, după eliberare a mai fost arestat în două rânduri, torturat cu curentul electric, riscând să i se găsească la percheziţia domiciliară prima versiune a acestor memorii - distrusă ulterior, pentru a nu-şi periclita din nou existenţa familiei. Este adevărat că există un manuscris inedit al aceluiaşi Mihai Timaru, acoperind activitatea sa pe front şi că e regretabil a nu fi fost publicat încă; dar nici acesta nu dă seama de arestările sale posterioare anului 196 4, nici nu- i completează cronologic biografia.
Vom căuta să suplinim aici această lipsă a cărţii, citând două fragmente memorabile din textul inedit intitulat: " **Destinul unui ofiţer".** Cel dintâi se referă la clipele de după eliberarea satului natal de sub ocupaţia trupelor hortiste.
" *Gorneştiul era o comună mare despărţită în două uliţe; uliţa mare sau şoseaua naţională care era locuită de unguri şi în capătul uliţei ungureşti era şi Castelul Teleki şi în dreptul Castelului începea uliţa românească. Pe măsură ce mă apropiam de sat au început emoţiile. Trecuseră patru ani de când am părăsit satul, alungat de hortişti. Mă voi opri la prima casă de români, la casa lui Bade Mihai Boţog. Intru în curte; bade Mihai era la fântână şi scotea apă să adape caii ruşilor care intraseră în curte. Omul când mă vede în uniformă militară românească rămâne uimit, dar eu îmi dau seama de uimirea lui şi îi spun: "Să trăieşti bade Mihai şi bine te-am găsit; sunt Mihai a lui badea Toader şi al lelei Firuca lui Timaru, nu mă cunoşti?" Omul se repede la mine lăsând căldarea în fântână şi mă îmbrăţişează strigând la soţia şi la cele două fete ale lui, "Lucreţie, Victorie şi Silvie, veniţi afară că o venit Mimi (mie în sat lumea îmi spunea "Mimi"). Fetele şi soţia lui badea Mihai ies afară, fug spre mine şi mă îmbrăţişează şi încep să plângă de bucurie şi aşa iau contact cu prima familie din satul natal.*
Soldaţii ruşi din ograda lui badea Mihai Boţog se uitau miraţi la mine şi nu pricepeau de unde am apărut; ordonanţa mea le explica ruşilor ce e cu mine. Vestea sosirii mele în sat a mers ca fulgerul, tot satul auzise şi ştia că în cei patru ani cât am lipsit am îmbrăcat haina militară dar nu au avut cum să mă vadă până acum militar.
Cu greu voi putea să ajung în capătul satului românesc; la intrarea pe uliţă era un podeţ ce trecea peste un şanţ plin cu apă de ploaie căci plouase înainte cu trei zile mult. La a treia casă de la acest podeţ stătea sora mea Firuca, unde venise şi sora mai mare Mariţa, să fie împreună

până ce trece frontul peste sat. După scoaterea trupelor hortiste din sat au intrat trupele ruseşti care se cartiruiseră la fiecare casă. În această situaţie venise şi tata să stea cu cele două surori, să le ocrotească de soldaţii ruşi care se dedau şi se pretau la tot felul de acte reprobabile. Făceau urgii pe unde treceau. Sora mea Mariţa era mai bărbătoasă, mai îndrăzneaţă, ei nu îi era frică să umble pe uliţă. Gâştele lui Firuca au ieşit din curte şi se bălăceau în şanţul plin cu apă şi se apropiau de soldaţi. Mariţa când le-a văzut că au ieşit din curte a vrut să le întoarcă înapoi. Tata rezemat de poartă în faţa casei o urmarea pe Mariţa cum se lupta cu gâştele în timp ce ruşii se foiau pe uliţă. În timpul acesta ajung pe poduleţ şi mă îndrept spre casa Firucăi, Mariţa mă vede şi începe să ţipe, să fugă spre tata în loc să fugă spre mine, "Tată, tată, vine Mimi", iar eu fugeam spre ei.
Îl auzeam pe tata zicând, "Tu, Mariţă, de unde să vină Mimi acum?" "Vine, tată, nu-l vezi?" În acest moment am sărit şanţul şi l-am luat în braţe pe tata, iar tata a început să mă pipăie şi să mă mângâie pe obraz, şi să zică "Doamne, Doamne, visez sau este altceva?" Vin şi surorile să mă îmbrăţişeze şi nici lor nu le venea să creadă că ceea ce trăiam era o realitate.
Ruşii ce erau pe uliţă şi în curţile oamenilor se uitau la noi şi nu ştiau ce se întâmplă. Tata îmi spune, "Copile, du-te repede la mamă-ta; multe lacrimi a mai vărsat pentru tine. S-ar umple Mureşul cu lacrimile ei." Mariţa a dispărut de lângă mine şi a fugit s-o anunţe pe mama. Eu greu am putut să răzbat pe uliţa românească, până la casa părintească; toată uliţa mi-a ieşit în întâmpinare. Am ajuns în dreptul bisericii, am intrat în curte, biserica era închisă, am îngenunchiat în faţa uşilor, am făcut trei mătănii şi am zis "Tatăl Nostru" şi am mulţumit lui Dumnezeu că mi-a ajutat să-mi respect jurământul (de a-şi elibera satul natal; n. n.).
Lumea se uită la mine şi plânge. De aici din dreptul bisericii până acasă nu era mult, numai în fugă şi salturi am parcurs această distanţă. Poarta era deschisă, mama era în verandă aplecată pe covată unde-şi spăla mâinile de aluat. Mă reped la ea şi ea se prăbuşeşte în braţele mele şi înecată de lacrimi se agaţă de gâtul meu: "Mimi, Mimi, tu eşti sau eu visez?" Cu mama în braţe intru în camera din faţă şi o aşez pe pat să se liniştească, în timp ce un ofiţer rus iese din cameră privind la această scenă emoţionantă.
În timp ce mama îşi revenea şi-mi reveneam şi eu din emoţia care mă stăpânea, observ pe obrajii ei trei dungi vinete, două pe obrazul drept şi una pe obrazul stâng. Parcă pe măsură ce mama îşi revenea şi urmele de pe obrajii mamei păreau mai vizibile. O mângâiam pe mama pe obraz şi o sărutam. Şi o întreb: "Mamă, ce-i cu dungile acestea pe obrazul dumitale?" Iar mama înăbuşită de lacrimi îmi spune: "Nu-i nimic, dragul mamei, am căzut şi m-am lovit." Dar sora mea Mariţa care era de faţă la scena aceasta îmi spune: "Nu-i adevărat, Mimi, mama n-a căzut; a fost bătută cu cravaşa de un ofiţer hortist care ne-a luat vaca noastră din poiată, pe Vioala. Mama n-a vrut s-o lase să ne-o ia şi s-a agăţat de gâtul lui Vioala. Ofiţerul hortist a trântit-o şi a pleznit-o peste obraji. Tata nu era acasă că dacă ar fi fost nu ştiu ce s-ar fi întâmplat." Venise şi ordonanţa şi povestea ofiţerului rus cele relatate de sora mea Mariţa.

Ograda şi casa noastră s-au umplut de toţi românii din sat, ca să-l vadă pe Mimi. Este necesar să fac o precizare. În momentul când s-au declanşat luptele în sat, ungurii au vrut să evacueze tot satul, românii au refuzat; un singur ungur a rămas în sat, care era vecin cu noi. Tata i-a spus să nu plece că ce-o păţi tata va păţi şi el; era cel mai bogat om din sat. Odată cu evacuarea satului, ungurii au luat cu forţa vitele şi porcii mari de la români. Ungurii au plecat din sat fiecare cu căruţa cu cai sau cu carul cu boi. Casele ungureşti au rămas pustii.

Întâmplarea cu mama, urmele de cravaşă de pe obrajii mamei mi-au răscolit sufletul, a început să se cuibărească în sufletul meu un sentiment de ură şi răzbunare, dar pe cine să mă răzbun? Toţi ungurii erau plecaţi. Au mai rămas în sat trei femei bătrâne; pe una din ele au violat-o ruşii. În momentul acestor frământări, când îmi venea în gând să aprind casele ungureşti şi Castelul Teleki, se repede şi tata acasă, de la sora mea Firuca şi mă vede că-s agitat şi frământat. şi mă întreabă: "Ce-i cu tine, copile?" Îi răspund tatei: "Tată, eu aprind toată uliţa unguréască şi Castelul Teleki." Tata se uită la mine şi pune mâna pe umărul meu şi-mi spune: "Dragu' tatei, tâlharul acela care a biciuit-o pe mamă-ta n-o să aibă parte de o bucurie aşa de mare cum ai avut tu!. Să ne găseşti în viaţă şi pe mine şi pe mumă-ta şi pe surorile tale. Măi copile, să ştii de la tatăl tău şi să ţii minte: La omenie se răspunde cu omenie şi la neomenie se răspunde tot cu omenie, ca să te deosebeşti de cel care a fost neom cu tine.

Vezi, băiete, că te duci la unguri cu războiul acesta. Dar pe unde mergi să te porţi frumos, să nu-ţi baţi joc de muierile şi fetele lor, aşa cum fac ungurii şi ruşii pe unde trec, că ei sunt din acelaşi neam. Tot din răsărit sunt şi ei şi ceilalţi. Noi suntem români şi cu frica lui Dumnezeu.

Dacă te vei purta frumos, Dumnezeu te va ajuta şi te vei întoarce din nou acasă." Dezarmat de sfaturile tatei, mi-am liniştit sufletul şi am mulţumit lui Dumnezeu că mi-am văzut visul împlinit şi jurământul respectat.

Voi mai sta acasă 24 de ore, după care mă voi prezenta la unitate."

Următorul fragment ales se leagă tematic perfect de acesta, descriind prilejul de a pune în practică sfatul patern, nu din teamă sau ascultare, ci din îndemnul inimii lui Mihai Timaru, mult mai puţin răzbunător decât îl înşelaseră pornirile oarbe că ar fi fost.

"Eu, ca deobicei, eram în spatele coloanei, ca să pot supraveghea maşinile să nu se piardă de coloană. Umbra mea care mă însoţea şi nu se deslipea de mine era sergentul Costică Macrei şi credincioasa mea ordonanţă Suditu Nicolae.

Stăteam în spatele ultimei maşini, la cca 10-15 metri şi priveam şi eu la ce se preta lumea în asemenea situaţii - şi comentam cu ghidul meu. În acel moment văd că se apropie de mine trei ostaşi ruşi având între ei o fată tânără de cca 18 ani.

Doi dintre soldaţii ruşi o ţineau de mână pe fată, unul de o mână şi altul de alta, iar al treilea care avea un pistol mitralieră o escorta din spate. Când au ajuns în dreptul meu, din curiozitate, i-am întrebat ce e cu fata, de ce o duc escortată. A intervenit şi Costică Macrei care vorbea perfect ruseşte şi ruşii au încercat să demonstreze că-i spionează. În clipa aceea privirea mea s-a întâlnit cu privirea fetei din ochii căreia curgeau lacrimi şi implora milă şi ajutor.

Fata la un moment dat s-a smuls din mâinile celor doi ruşi care o ţineau şi s-a prăbuşit în genunchi în faţa mea şi mi-a încleştat cu mâinile picioarele şi cu disperare a început să ţipe şi să ceară ajutor, zicând: "Dumnezeule, Dumnezeule, nu mă lăsaţi, ajutaţi-mă!" În această clipă de cumpănă îmi capăt prezenţa de spirit şi strig: "Costică, dezarmează-i!" Acesta nu stă pe gânduri şi culcă la pământ pe cei trei rusnaci. Apare ca din pământ Nae Miroznicescu şi îl ajută pe Costică să-i ţină la pământ sub ameninţarea pistoalelor mitralieră. În clipa aceea o salt de la pământ pe fată, o iau în braţe şi o arunc în ultima maşină care era încărcată cu anvelope şi strig: "Porniţi motoarele şi daţi drumul la maşini!" Sar câţiva soldaţi de-ai mei şi mă aruncă şi pe mine în maşină peste fată.
Se pornesc maşinile şi sare şi Costică peste mine în maşină, care îi ţinea în acelaşi timp sub observaţie pe cei trei rusnaci. Dar se alertează ruşii din zonă şi vor începe să tragă după camioanele noastre. Vor vâjâi câteva gloanţe pe la urechile fetei, ale mele şi ale lui Costică; un glonte va nimeri şi un cauciuc din spate de la maşina în care eram. Vom ieşi din Buda-Pesta şi ne vom opri în prima localitate situată la cca 8-10 km. unde era zona armatei române. Mă dau jos din maşină însoţit de Costică Macrei; ordonanţa rămâne cu fata. Inspectez toată coloana, fac apelul, lipseşte Nae Miroznicescu, Costică îmi spune, "D-le sublocotenent, Nae m-a susţinut pe mine şi pe Suditu să ne putem urca în maşină. Dar nu-i duceţi grija lui Nae, că se descurcă el. S-a mai descurcat şi în alte ocazii mai grele."
Am început să-mi revin din emoţia aventurii prin care am trecut. Abia acum am realizat şi ce s-ar fi putut întâmpla. Mă întorc la maşina din spate; fata împreună cu Suditu mă aşteptau în maşină; îi spun şoferului să dea oblonul jos. Şi într-o limbă perfect ungurească o invit pe fată să coboare în braţele mele din maşină. Fata se lasă în braţele mele şi în suspine şi lacrimi îmi spune, "Doamne, cine te trimite în calea mea?" Iar eu îi răspund: "Dumnezeu a vrut să fie aşa."
Am lăsat-o din braţe şi cu ea de mână am mers şi ne-am urcat în faţă la prima maşină. Am mai stat în maşină puţin până s-a schimbat roata la maşina care a fost împuşcată de ruşi. În timpul care s-a scurs de aici şi până la Nagy-Kata foarte puţine cuvinte am schimbat cu fata. Parcă amândoi aveam nevoie de linişte.
Nu vroiam să fim tulburaţi. Din când în când privirile ni se întâlneau şi nu aveam nici unul curajul să spargem această tăcere. În mintea mea a început să apară chipul sfânt al mamei şi parcă auzeam venind din depărtări cuvintele tatei: "Copile, să ştii, la omenie să răspunzi cu omenie şi la neomenie tot cu omenie, ca să te deosebeşti de cel care a fost neom cu tine." În gând i-am răspuns tatei: "Tată ţi-am respectat sfatul."
Cu aceste imagini şi gânduri am ajuns la Nagy-Kata; mă adresez fetei, "Domnişoară, am ajuns la Nagy-Kata." Ea foarte mirată şi surprinsă mă întreabă: "Cum, suntem la Nagy-Kata?" Fata se ridică în picioare, îmi ia capul în mâini şi începe să mă sărute pe obraji şi plânge de bucurie. Eu sunt puţin tulburat de această manifestare a fetei; îi spun şoferului să semnalizeze oprirea coloanei şi opreşte şi el. Îi dau ordin şoferului să-l cheme pe plutonierul Butnaru la mine. Îi ordon plutonierului să inspecteze coloana, să nu fi rămas în urmă vreo maşină. şi o întreb din nou pe fată, "Domnişoară, dar ce vă bucură atât de mult că am ajuns la

Nagy-Kata?" Iar ea îmi răspunde, "Ce bun a fost Dumnezeu cu mine că v-a scos în calea mea şi apoi aicia locuiesc socrii fratelui meu şi în această comună am cea mai bună colegă de liceu. Toate aceste bucurii se datorează dvs. şi bunului Dumnezeu. Poate că la această oră, dacă nu mi-aţi fi ieşit în cale, ştiu eu dacă aş mai trăi sau nu?..." "Domnişoară", îi spun, "înseamnă că cunoaşteţi comuna şi ştiţi unde să vă las." Era ora 19, popota armatei era într-o clădire mai mare, pe strada principală, într-o fostă prăvălie cu cârciumă. Opresc coloana în dreptul popotei şi fata mirată mă întreabă, "Dar ştiţi unde locuiesc socrii fratelui meu?" Iar eu mirat îi spun fetei, "Nu ştiu" şi fata îmi spune "Dar aţi oprit aici." "Bine d-ră, dar aici este popota noastră. " "Dar aici locuiesc socrii fratelui meu; este casa lor."
La ora aceea se servea masa de seară la care nu lipsea nici un ofiţer din comandament, în frunte cu Generalul. Masa de seară era şi prilej de comunicări şi dispoziţii. Misiunea mea era cunoscută de tot comandamentul şi trebuia să aduc la cunoştinţă personal D-lui general Anastasiu de executarea ei.
Cobor din maşină cu fata şi intru în curte, sala de mese era în spate într-o cameră mare, iar în faţă la intrare era locuinţa proprietarului şi tot aic i într- o cameră locuia şi şeful popotei, Căpitan Făgărăşanu. Fata îmi arată intrarea, urcând câteva trepte şi apărem în prag, întâi fata, apoi eu. De la masa din antreu se ridică surprinşi stăpâna şi stăpânul casei.
Alături stând la masă şi căpitanul Făgărăşanu. Când îşi dau seama stăpânii casei pe cine au în faţă, se reped la fată şi o iau în braţe pronunţându-i numele "Borişka, Borişka, ce-i cu tine? Cum ai ajuns în casa noastră? Ce bucurie! ce surpriză! Hai, spune, vrem să ştim prin ce minune ai ajuns la Nagy-Kata. Ce-i cu Anuşka şi cu Imbre?" Căpitanul Făgărăşanu asista la această scenă şi nu pricepea nimic. Iar eu aud pronunţându-se pentru prima oară numele fetei. O chema Borişka, iar Anuşka era numele fetei lor şi Imbre era numele fratelui fetei. La întrebarea"Cum ai ajuns în casa noastră?" fata se desprinde din braţele lor, se apropie de mine, mă ia de mână şi li se adresează: "Pe acest om Dumnezeu mi l-a trimis în cale; dacă nu ar fi fost el acum eu nu aş mai fi trăit şi nu aş fi fost în casa voastră." Fata şi-a lipit obrazul de obrazul meu şi a început să plângă. Căpitanul Făgărăşanu, care cunoştea şi el limba maghiară, auzea şi înţelegea tot ce spunea fata. Eu mă cunoşteam cu căpitanul Făgărăşanu şi ştiam că este şeful popotei şi îl întreb dacă D-nul General Atanasiu a venit la masă. Iar el îmi spune: "Hai să mergem la popotă că eşti aşteptat de d-nul general."
Îl rog pe căpitanul Făgărăşanu să raporteze că am sosit, dar el îmi spune: "Hai să mergem împreună în sala de mese." Îi spun fetei că voi lipsi o jumătate de oră pentru a putea raporta şefilor mei de misiunea îndeplinită. Am intrat în sala de mese, m-am îndreptat spre generalul Atanasiu care era în capul mesei, îl salut şi îi raportez că misiunea a fost îndeplinită conform planului. Generalul mi se adresează şi îmi spune: "Îţi mulţumesc sublocotenente Timaru; ştiam că vei duce la îndeplinire această misiune importantă." Generalul îi spune căpitanului Făgărăşanu să-mi servească masa alături de el, ca să-l pot informa în amănunt de modul cum am procedat. De faţă la discuţie era şi d-nul colonel cu stea Galgoţi, şeful secţiei de armament şi muniţii, şi domnul maior Socolescu,

şeful Bat. Auto; abia când m-am văzut la masă cu tacâmurile în faţă mi-am dat seama că îmi este foame. Şi printre mânuirile furculiţei şi ale cuţitului le voi povesti la masă cum am încărcat 10 camioane cu piese şi materiale auto. După ce terminasem de raportat şi povestit, căpitanul Făgărăşanu care stătea lângă mine la masă îi spune d-lui general Atanasiu: "D-le General, sblent Timaru nu v-a raportat şi de o altă captură mare pe care a făcut-o la Buda-Pesta." Generalul foarte îngrijorat se uită la mine şi cu reproş îmi spune: "Se poate, sblent, să nu raportezi tot?" Iar eu ruşinat şi cu capul plecat, îi spun generalului că, poate, de această captură nu era necesar să ştie. Dar căpitanul Făgărăşanu mă scoate din încurcătură adresându-se generalului: "Să vedeţi ce fată tânără şi frumoasă i-a adus lui Ghiula baci." Şi începe să le povestească celor de faţă întâmplarea cu Borişka.
Nu se mai grăbea nici un ofiţer să mai plece după ce am servit masa; ascultau toţi cu sufletul la gură povestea şi aventura mea. Şi generalul a ascultat până la capăt întâmplarea de la Buda-Pesta; s-a sculat în picioare, m-a bătut pe umăr şi mi-a zis: "Te felicit, sblent Timaru, pentru gestul cavaleresc şi omenesc pe care l-ai făcut. D-lor ofiţeri, să ne retragem; mâine avem o zi grea." Colonelul Galgoţi a mers cu mine să cunoască personal pe fata răpită de la Buda-Pesta, din mâinile ruşilor. Am revenit să-mi iau noapte bună de la fată şi totodată să o prezint colonelului Galgoţi; şi spre surpriza noastră ne aştepta o masă întinsă iar în fruntea mesei stătea Borişka într-o ţinută de sărbătoare. Gazda casei ni se adresează cu rugămintea de a lua parte la această masă în onoarea lui Borişka şi a celui care i-a salvat viaţa. După câteva momente va sosi şi colega ei, care a fost anunţată de acest eveniment. Felul cum le povestea celor de faţă era cutremurător, toţi plângeau şi parcă nu le venea să creadă că este posibil aşa ceva. În acel moment aflu că ea era logodită de la vârsta de 16 ani. După ce va termina de povestit, îşi scoate inelul de logodnă de pe deget şi se adresează cu cuvintele: "Margyt neni şi Ghiula baci, dvs. sunteţi martori că din acest moment nu mai sunt logodnica lui Gobii", căpitan de aviaţie în aceeaşi unitate cu fratele ei. Atât eu cât şi socrii fratelui ei ne uităm surprinşi şi intrigaţi de gestul fetei.
Fata îşi dă seama de nedumerirea noastră şi începe să spună, "Fratele meu Imbre era şi el logodit cu Irenke şi când şi-a dat seama că bătălia pentru Buda-Pesta era pierdută, s-au dus la un preot şi s-au cununat şi au plecat împreună; nu a lăsat-o în mâinile ruşilor să-şi bată joc de ea, aşa cum m-a lăsat logodnicul meu; putea să facă şi el acest gest ca şi fratele meu. De aceea nu mă mai simt obligată să-i fiu logodnică.
Degeaba era de viţă nobilă, dacă nu avea şi suflet nobil. Până acum nu am avut termen de comparaţie. Acest ofiţer român mi-a salvat fecioria şi viaţa. El pentru ce a făcut-o? Pentru că avea nobleţe şi onoare." În acel moment când fata făcea aceste mărturisiri, în imaginea mea apare chipul scump al mamei şi văd pe obrajii ei cele trei urme de cravaşă ce-i brăzdau obrazul şi mă întrebam: oare şi acel călău care-i lăsase urmele pe obraz era tot un nobil ca şi logodnicul lui Borişka?
Timpul se scursese; ne apropiam de miezul nopţii; eram obosit şi fizic şi sufleteşte; se întâmplaseră atâtea lucruri neobişnuite şi aveam nevoie de odihnă şi meditaţie. Fiinţa aceasta care mi-a apărut în viaţă mă va pune la

grele încercări şi la mari responsabilităţi. Le cer scuze la toţi din casă spunând că trebuie să plec că mâine mă aşteaptă o zi grea. Îi promit fetei că voi trece să o văd.
Mă conduce fata în pragul uşii din hol; eram numai noi; mă ia de mână şi mă roagă ca din acest moment să-i spun pe nume şi mă roagă să-i dau voie să-mi spună şi ea tot pe nume. Şi mă mai roagă ceva, s-o las să mă sărute şi să-mi spună că mă iubeşte, că vrea să mi se dăruiască; nu a mai aparţinut nimănui până acum şi nici nu concepe să aparţie altcuiva decât mie. Ea tot ce face face din dragoste pentru mine; eu nu mai am nici o obligaţie faţă de ea.
Aceste mărturisiri ale fetei m-au zguduit; am luat-o în braţe şi a m sărutat- o pe amândoi obrajii şi pe frunte; i-am sărutat mâna şi i-am zis: "Noapte bună; ne vedem mâine."
Motociclistul Manea mă aştepta la poartă, îl trimisese plutonierul Butnaru care plecase cu coloana de maşini la sediul Comp. 73. Am ajuns acasă unde eram cartiruit şi unde mă aştepta credincioasa mea ordonanţă; căldura lui sufletească şi căldura din casă m-au copleşit şi am adormit furat de visele reale pe care le-am trăit în ziua de 14 ianuarie 1945.
Dimineaţa la ora opt fără un sfert mă va trezi Suditu şi la opt fix voi primi raportul Companiei. Mi se va raporta că tot efectivul este prezent. Şi surprins întreb: "Nici Nae Miroznicescu nu lipseşte?" Nae iese din front şi se prezintă. "Sunt prezent, D-le sublocotenent." Imediat după terminarea raportului va sosi şi d-nul maior Socolescu cu instrucţiuni speciale de felul cum trebuie repartizate şi cum trebuie să procedăm cu materialele aduse din Buda-Pesta. Desigur că foarte multe materiale şi piese de schimb auto vor rămâne la Companie la atelier unde să facem toate reparaţiile ce aparţineau de Armata I-a.
A fost o zi grea pentru mine distribuirea acestor materiale dar voi reuşi să împac pe toată lumea. După încheierea zilei îmi voi aduce aminte şi de Borişka şi mă voi strădui să mă ţin de cuvânt. Mă urc pe motocicletă şi Manea mă va repezi până la popotă. Intru în curte şi o văd pe fată la geam, aşteptându-mă. Cum mă vede sare de la geam şi îmi vine în întâmpinare şi-mi spune: "De când te aştept... Îţi mulţumesc că ai venit."
Mă întreabă dacă am luat masa, i-ar face plăcere dacă am servi masa împreună. Între timp vine şi căpitanul Făgărăşanu şi-mi spune că toţi ofiţerii de la Comandament sunt curioşi s-o vadă şi s-o cunoască pe fata răpită din Buda-Pesta.
Ne retragem în camera pe care socrii fratelui ei i-au pus-o la dispoziţie şi unde să fim numai noi doi să nu ne deranjeze nimeni. Fata mă întreabă de unde cunosc aşa de bine limba maghiară. De la început îi spun să nu aibă nici un dubiu că sunt român, dar în comuna în care locuiesc eu locuiesc şi maghiari şi le-am învăţat limba, spre deosebire de ei care nu vor să înveţe limba română. "Şi pentru că mi-ai pus această întrebare am să-ţi spun toată povestea cu mama mea, cum am găsit-o biciuită de un ofiţer hortist." Şi fără să o menajez am să-i povestesc cum s-a comportat armata lui Horty în perioada 1940 şi până în acest moment. Fata mă asculta şi nu-i venea a crede le cele auzite de la mine şi la un moment dat o văd că începe să plângă. Şi o întreb: "De ce plângi?" Şi-mi spune: "Dacă aşa s-au

petrecut aceste lucruri şi nu mă îndoiesc de adevărul lor, atunci mi-e ruşine că m-am născut unguroaică şi că sunt unguroaică."
Şi-mi spune: "Atunci de ce m-ai scăpat din mâna ruşilor şi ţi-ai riscat viaţa pentru o unguroaică?" I-am răspuns: "Cu ce m-aş deosebi de cel care mi-a biciuit mama dacă m-aş fi purtat ca el? Să ştii, Borişka, că aşa suntem noi românii, ai să te convingi; numai că ungurii ne cred mai răi ca pe ruşi. Pentru că aceasta este propaganda care ne-o fac nouă românilor ungurii." După aceste mărturisiri reciproce se aşterne o tăcere şi o întreb, "La ce te gândeşti?" şi după un oftat adânc îmi spune: "Mă gândesc la părinţii mei, la mama mea în special. Când m-au smuls ruşii din braţele lor, mama s-a prăbuşit la pământ de durere, poate că ei mă cred moartă în această clipă." O mângâi şi-i spun, "După ce plec eu te apuci şi le relatezi tot ce s-a întâmplat cu tine şi-i rogi şi pe socrii fratelui tău să le scrie şi ei câteva rânduri şi să-i asigure că eşti în siguranţă. Îmi vei da adresa exactă şi mâine mă voi repezi la Buda-Pesta să le duc scrisoarea şi să-i liniştesc." Aşa am şi făcut. În ziua următoare la orele 11 voi veni la Borişka, care avea pregătită scrisoare pentru părinţii ei şi fără să întârziu prea mult voi pleca cu motocicleta cu ataş, cu Manea, însoţit şi de sergentul Costică Macrei. şoseaua fiind degajată distanţa de 35-40 km. până la Buda-Pesta o vom parcurge în mai puţin de 45 minute.
Trebuie să precizez că odată cu scrisoarea vom lua şi un pachet cu alimente trimis de Borişka de la socrii fratelui ei. Având adresa precisă şi avantajul că eu cunoşteam limba maghiară voi reuşi în scurt timp să-i descopăr şi să-i găsesc pe părinţii fetei în beciul unde erau adăpostiţi.
Voi afla că tatăl lui Borişka făcea parte din poliţia din Buda-Pesta a cartierului în care locuiau. Intru în curtea blocului, nu era nici ţipenie de om, dar uitându-mă mai atent voi descoperi un cap de bărbat care apărea şi dispărea. Îl strig să nu se ferească de mine; omul când aude vorbă ungurească se apropie de mine, "Dacă cunoaşte familia Salosy Andros", el îmi răspunde că da şi mă conduce în beci la locul unde erau adăpostiţi părinţii fetei. Mă însoţeşte şi Costică Macrei cu pistolul mitralieră pregătit pentru orice eventualitate. Toţi locatarii blocului erau înghesuiţi în beci pe familii. Întreb dacă aici se găseşte familia Salosy şi aud o voce de femeie care întreabă: "Cine caută această familie?" Iar eu îi răspund că un om bun care le aduce veşti de la fata lor Borişka. Apare de după o pătură o femeie şi mă întreabă: "Cum, mai trăieşte Borişka?" Iar eu îi răspund că da, trăieşte, "E bine sănătoasă şi vă aduc o scrisoare de la ea." Şi o întreb dacă ea este mama lui Borişka. Iar femeia în hohote de plâns îmi spune: da, ea este mama ei. Îi înmânez scrisoarea şi în clipa aceea apare şi un bărbat de după pătură, care era tatăl fetei.
În timp ce tatăl lui Borişka citea scrisoarea cu voce tare din beciul blocului la lumina plăpândă a felinarelor apar figuri de femei şi bărbaţi ce erau adăpostiţi acolo.
După terminarea scrisorii de citit, mama lui Borişka se repede la mine şi mă întreabă dacă sunt ungur. Iar eu îi răspund că nu sunt ungur: sunt ofiţer din armata română. Femeia cade în genunchi în faţa mea şi mă întreabă dacă am mamă şi dacă am surori. Iar eu îi răspund că da, sigur că am. Femeia îmi apucă mâinile şi începe să mi le sărute în hohote de plâns iar eu încerc să-mi scot mâinile din mâinile ei dar femeia nu mi le

lasă. O ridic din genunchi şi îşi apleacă capul pe pieptul mei şi-mi spune: "Ce fericită-i mama d-tale că a născut un om cu aşa suflet nobil."
Pe Costică Macrei îl trimit să aducă şi pachetul de la motocicletă, iar pe părinţii fetei îi rog să-i scrie lui Borişca câteva rânduri prin care să confirme prezenţa mea şi primirea scrisorii şi a pachetului. Timpul îmi este foarte măsurat şi după îndeplinirea acestei obligaţii morale mă voi întoarce la Nagy-Kata şi la ora 14 îi voi înmâna scrisoarea fetei de la părinţii ei. Toată lumea din comună va afla de întâmplarea cu Borişka, va afla şi preotul satului şi vor fi curioşi sătenii şi preotul să mă vadă şi să mă cunoască.
În Ungaria populaţia maghiară era de religie Romano-Catolică şi Reformată, populaţia din Nagy-Kata era catolică. În zilele de sărbătoare ostaşii români se mai duceau la biserică şi uneori chiar şi cadrele militare ofiţeri şi subofiţeri.
Într-o duminică fata mă roagă dacă sunt de acord să merg cu ea la biserică, că preotul satului ar dori mult să mă cunoască şi să-mi mulţumească personal pentru gestul creştinesc şi uman pe care l-am făcut cu ea. Trebuie să amintesc că populaţia din sat privea cu multă uimire şi simpatie prezenţa ostaşilor români în biserica lor. Voi accepta invitaţia şi mă voi pregăti ca pentru biserică şi o voi însoţi pe Borişka. Voi asista la toată slujba religioasă. Vedeam şi observam deşi eram în biserică că toate privirile cu multă discreţie erau îndreptate spre mine. După terminarea slujbei preotul se îndreaptă spre mine şi-mi întinde mâna zicând: "Sunt fericit, D-le ofiţer, că vă găsiţi în biserica noastră. Am dorit mult să vă cunosc şi să vă mulţumesc personal pentru gestul creştinesc şi omenesc de care aţi dat dovadă şi prin d-stră să mulţumesc întregii armate române de modul cum s-a comportat şi se comportă cu populaţia maghiară. Domnule ofiţer, mă simt umilit şi ruşinat", îmi spune preotul, "de optica şi imaginea pe care o aveam faţă de armata română şi de poporul român în general, dacă oameni simpli puteau să creadă aşa ceva, eu ca preot şi intelectual nu aveam voie să nu-l cunosc aşa cum este în realitate poporul român."
Şi pentru că preotul a atins acest subiect, eu nu am avut altceva de făcut decât să-i răspund în mod civilizat că pe noi nu ne surprinde această optică şi propaganda ostilă din partea populaţiei maghiare faţă de poporul român. Comportamentul nostru nu este unul de ocazie. Acest comportament este în firea poporului român, bunătatea, omenia, ospitalitatea fac parte din fiinţa noastră umană şi creştină. Acestea sunt caracteristicile poporului român, nu vor duşmanii să le recunoască şi să le aprecieze.
Noi pentru poporul maghiar suntem "Budos Ola" (valahi puturoşi), suntem socotiţi mai răi decât ruşii. Noi românii avem toate motivele să răspundem ungurilor cu aceeaşi monedă. Ungurii în cei patru ani de stăpânire hortistă au făcut crime, au ars şi dărâmat biserici, iar asupra populaţiei române au exercitat teroare şi umilinţă. I-am relatat preotului întâmplarea cu mama mea şi în final i-am spus: "Ungurii s-au comportat în Ardealul de Nord mai rău de cum se comportă ruşii pe acolo pe unde trec."
Preotul stătea şi asculta cu resemnare la cele spuse de mine şi nu încerca să-mi puie la îndoială mărturisirile şi toate acestea i le spuneam în

prezenţa fetei. La un moment dat rămân singur cu preotul care îmi spune: "Dar d-voastră ştiţi, d-le ofiţer, că această fată s-a îndrăgostit de dvs. şi că vrea să vă aparţie." Îi răspund preotului: "Ştiu, părinte, dar eu nu-i pot răspunde sentimentelor şi dorinţelor ei. Eu ce am făcut nu am făcut ca să fiu răsplătit. Nu aş putea spune că nu mă atrage această fiinţă, dar dacă aş fi profitat de ea şi-ar pierde valoarea gestului meu creştinesc şi uman. Şi apoi obrajii biciuţi ai mamei mele mă frânează să dau avans sentimentelor ei şi alor mele. Dacă e fecioară am s-o predau părinţilor ei tot fecioară. Pentru a-mi satisface nevoile biologice şi erotice, aici în Ungaria le pot satisface oricând şi oriunde." În faţa acestor mărturisiri preotul mă roagă să-i acord şi în continuare sprijin moral acestei fiinţe curate şi-mi mulţumeşte din nou pentru tot ce am făcut pentru ea. După ce armata română va trece cu frontul în Cehoslovacia o voi lua cu mine pe Borişka până când în Ungaria şi în Buda-Pesta în special va începe viaţa să intre în normal. Înainte de capitularea lui Hitler am s-o duc acasă şi am s-o predau părinţilor ei."

Introducerea acestor fragmente lungi în canavaua prezentării de faţă a memorialisticii reeducărilor mai are un rost în afara aceluia de completare a portretului autorului **"Amintirilor de la Gherla"**. Al doilea scop al ei este ilustrarea amplă a ceea ce numeam în introducere stilul oral folosit de diverşii scriitori în redactările lor făcute sub impulsul nevoii de exprimare şi nu conform canoanelor artificiale literar-estetice (dar şi ordonatoare; să nu se înţeleagă din această caracterizare că aş încuraja oralitatea în literatură, atunci când nu este insuflată de o anumită aspiraţie conştientă a apropierii de natural, o aspiraţie voluntară de scuturare a grumajilor de piedicile puse înaintea exprimării de sine de către regulile transmiterii literare a mesajului).

Va să zică acesta este omul ajuns la porţile reeducărilor. Acestea îi sunt onestitatea, curăţenia inimii, delicateţea, comprehensiunea faţă de semeni, puterea de iertare şi de ştergere a oricăror imbolduri de a se răzbuna, capacitatea de a distinge între vinovat şi sufletul fără vină. Ca şi patriotismul.

De aci înainte, vom urmări împreună etapele reeducărilor, cu evoluţia cărora ne-am obişnuit din prezentarea celorlalte cărţi, " **Amintirile de la Gherla"** intrând mai detaliat în trăiri pentru prima oară evocate de un memorialist al acelor nenorociri. Ne aflăm la penitenciarul numit, în camera 107.

"*De la început ni s-a acordat o atenţie deosebită, toţi îmi spuneau că au auzit de grupul de rezistenţă din Vrancea şi se bucurau că au avut ocazia să-l cunoască pe unul din acest grup. Toţi din cameră se arătau foarte binevoitori cu noi. Ne puneau fiecare tot felul de întrebări, care de care voiau să afle cât mai multe amănunte despre noi, în special despre mine, despre grupul Vrancea. Aici, în această cameră 107, am stat mai mult, parcă şi mâncarea era ceva mai bună, iar noi, cei nou-veniţi, credeam totuşi că ne pregătesc pentru a ne trimite la muncă şi de aceea ne dau o hrană mai bună. Nu ne puteam închipui ce ne aşteaptă. Vedeam că în timpul zilei pe unii din cameră îi scotea gardianul şi după câtva timp îi aducea înapoi, după o oră sau două. Când îi întrebam unde au fost chemaţi, ne spuneau că au fost fie la bucătărie pentru a curăţa cartofi sau*

alte zarzavaturi, motivau într-un fel sau altul ca să poată să fie crezuţi. Şi aşa s-a scurs timpul aici în cameră cam până prin luna august 1951" (p. 53-54). S-a reţinut atât interesul (pentru moment 'nevinovat'), arătat celor din lotul Vrancea, cât şi faptul că unii erau mereu scoşi din cameră. Pentru acoperirea celor care ieşeau ca informatori, erau chemaţi şi ceilalţi, mai rareori, la corvoadă; şi Mihai Timaru.
Până ce într-o zi de duminică de la sfârşitul lui august sau începutul lui septembrie, Timaru, Duduţa Petru şi copilul de 16-17 ani Mândru (îl citez în altă parte, fără a-i menţiona numele, ca unul dintre cei care m-au iniţiat în secretele reeducărilor). Au fost introduşi în celula 99. Aici i-au găsit pe Costache Oprişan, Stuparu Mihai, Ghiţă Calciu, Măgirescu Eugen, Păvăloaia, Virgil Bordeianu, Lică Condurache, din echipa lui Eugen Ţurcanu. Printre cei aduşi să fie reeducaţi se numărau: Anghel Avram, Henţiu, Soare Ioan, căpitanul Măgirescu Nicolae (fratele precedentului, infirm datorită unei răni de război ce-l lipsise de un fragment dintr-un picior), Munteanu Florin, Paul Caravia, Popescu Traian, (zis Maca), Maxim Virgil (întâlnit în amintirile lui Aurel Obreja, şi acesta adus în aceeaşi cameră), Radu Ciuceanu, Gioga Parizianul, Vasile Zotta, Drohobeţky Attila, pe lângă cei trei numiţi iniţial. Este interesantă remarca: " *Din partea acelora care ştiau ce urmează, exista o reţinere, o mare rezervă faţă de noi"* (p. 55) . Trece după-amiaza şi, după apelul de seară, " *se apropie de mine Costache Oprişan şi îmi spune că din auzite mă cunoaşte, că-i prieten cu Paragină şi este bucuros că m-a cunoscut personal. La un moment dat, Costache Oprişan mă cheamă de-o parte şi îmi spune: "Ştii o să fiu pus să te bat". M-am uitat la el mirat, nu ştiam ce vrea să spună. Şi-l întreb foarte intrigat: "Dar de ce să mă baţi tu?" Mă măsoară şi-mi spune: "O să înţelegi mai târziu"* "(idem). Cititorul a realizat câte risca Costache Oprişan prevenindu-l; ajuns în moara bătăilor, Mihai Timaru îl putea denunţa a fi divulgat tainele reeducărilor, 'trădare' pentru care soarta lui Oprişan ar fi fost pecetluită. Însă a-l pun în gardă constituia metoda prin care Costache Oprişan se putea suporta în noua sa ipostază, aceea de bătăuş al unui nevinovat cum fusese el însuşi înainte de a fi transformat în ceea ce devenise, o modalitate de a-şi cere scuze înainte de faptă, dovada unui curaj precedându-i laşitatea la care urma să se dedea. Cititorul va face efortul de a înţelege psihologia unui atare târg cu sine însuşi: marea laşitate, de acceptarea căreia depindea stoparea unei suferinţe imense, pentru încetarea căreia nu-ţi puteai nici măcar provoca moartea (sinuciderea), era precedată de un curaj la fel de mare care, probabil, făcea aceptabilă laşitatea inevitabilă de a cărei venire iminentă sărmanul om nu se îndoia.
Peste câteva minute îşi făcu apariţia Ţurcanu. *"Nu-l văzusem niciodată până atunci şi nici nu auzisem de el în închisoare până la ora aceea. Avea o înfăţişare atletică, era îmbrăcat şi el ca şi noi, în zeghe, numai că a lui era nouă, iar noi ceilalţi eram îmbrăcaţi în zeghe vechi, rupte şi murdare. Pe lângă înfăţişarea lui atletică, pe figura lui se citeau mult cinism şi cruzime, manifesta o atitudine de siguranţă şi stăpânire de sine"* (idem). Curând aflăm că vorbea cu autoritate şi adopta tonul comenzii. Îl urmau adevăraţii torţionari, căci cei citaţi a fi fost prezenţi în cameră în calitate de oameni ai săi erau preschimbaţi în fiare prin spaima inculcată. Însoţitorii se numeau: Livinschi, Popa Ţanu, Mărtinuş, Puşcaşu Vasile,

Morărescu, Fux, Steiner Rek, Juberian, de ceilalţi memorialistul nemaiamintindu-şi. Proaspătul intrat, li se adresă celor destinaţi caznelor cu termenul său preferat "bandiţilor!", la care naivul Timaru îi ceru socoteală pentru insultă. Drept rezultat: - *"Pe ei, pe bandiţi"* . Apărură de niciunde bâtele şi jocul demonic se desfăşură după tipic. " *Îl văd pe Costache Oprişan că se apropie de mine şi începe şi el să mă lovească, dar loviturile lui le simt şi mi-am dat seama că sunt deosebite de loviturile altora.*
Ochii lui Oprişan erau scăldaţi în lacrimi, cu fiecare lovitură trimisă cu durere pe trupul meu cădea şi o picătură de lacrimă din ochii lui Costache. Şi atunci am înţeles şi poate şi mai târziu că el, Costache Oprişan, trebuia să dea ultimul examen în faţa lui Ţurcanu, ca să nu mai fie bătut şi torturat: trebuia să-l bată pe Mihai Timaru" (p. 56). De aici putem deduce - deoarece lacrimile lui Oprişan sunt scoase în evidenţă în mod special - că înduioşarea faţă de victimă nu constitua o trăire generalizată a fostelor victime devenite călăi. Procesul de animalizare îşi spunea cuvântul. Dealtfel, am întâlnit în darea de seamă despre cartea lui D. Bacu, mărturisirea că rezistenţa unui elev, după o scurtă înduioşarea a unui martor al ei, i-a provocat ciuda că era mai puternic.
Anterior, prin grija unui gardian cumsecade, Timaru primise o fotografie a soţiei sale cu copilul. Şi-o cususe în mânecă. Numai că Ţurcanu şi aflase de comoară, prin turnătorii plasaţi în camera unde stătuse anterior tânărul ofiţer. " *Cei doi călăi care m-au percheziţionat, Vasile Puşcaşu şi Mărtinuş, i-au dat fotografia lui Ţurcanu, iar această bestie, cu insulte şi cuvinte murdare, la adresa soţiei mele şi a fiului meu, a rupt fotografia şi a venit la mine şi mi-a deschis gura şi mi-a îndesat fotografia în gură, obligându-mă să o înghit, în timp ce el îmi dădea cu pumnii peste maxilar, rupându-mi câţiva dinţi din gură"* (p. 57).
Trântit pe spate, cu bocancul unui gâde codeţinut apăsându-i capul, să nu-l poată clinti, cu braţele altora menţinându-i nemişcate propriile-i membre, fu ciomăgit peste tălpi până la leşin; apoi întors pe loc fu iarăşi adus în stare de inconştienţă prin tumefierea spatelui; cărat la w.c., trezit cu găleata de apă aruncată peste el, timp de o săptămână şi-a primit prima porţie de bătaie simplă. Urmă schingiuirea lui Nicolae Măgirescu de către fratele său Eugen, care-l bătea peste ciotul piciorului în faţa lui Timaru, ca acesta să priceapă că ceea ce se petrecea nu era glumă. El era obligat să privească stând ore întregi într-un singur picior pe care, dacă-l cobora, era masacrat. *"După ce şi-au încercat tot arsenalul de schingiuiri şi torturi asupra mea au improvizat un gen de "vârtelniţă", m-au legat de mâini şi de picioare la un loc şi au început să mă învârtă până când ameţeam, apoi mă băgau cu capul în W C şi aruncau apă pe mine să-mi revin"* (p. 59-60). Şi din nou zdrobirile spatelui şi tălpilor, pe parcursul altor zece zile. L-au împiedicat să doarmă nopţi la rând. " *Unul stătea cu fundul pe ciment, cu picioarele şi mâinile întinse, iar celălalt stătea călare pe umerii celui de jos. Şi în felul acesta stăteam de dimineaţa până seara, iar a doua zi schimbam, cel de jos trecea în spinarea celuilalt. (...) Alteori se puneau să facă piramida cu noi: ne aşezau pe primii trei cu burta pe ciment, cu mâinile şi picioarele întinse, apoi aşezau alţi trei peste ei, tot aşa întinşi, până se făcea o piramidă din toţi, până la 10 rânduri"* (p. 60).

A venit clipa când reeducatorii au încercat cât de adâncă le era victimelor înspăimântarea. "*Ţurcanu i-a pus* (lui Popescu Traian, zis Maca; n. n.) *bâta în mână şi-l obliga să-l bată pe Voicu Andreiescu. Dar Popescu Traian a îndrăznit să ia bâta şi s-o arunce înapoi lui Ţurcanu cu furie şi dispreţ, spunând: "Eu nu-mi voi bate niciodată un camarad sau un prieten sau un frate de suferinţă". Bietul Popescu Maca va plăti scump acest curaj: s-au năpustit asupra lui Ţurcanu şi şleahta lui şi au început să-l schingiuiasc ă, să- l lovească cu ciomegele, cu picioarele şi cu tot ce le era la îndemână; din această schingiuire, bietul Popescu Traian a ieşit cu piciorul rupt"* (p. 61). Florin Munteanu, ţăran de 18-20 ani de lângă Alba Iulia, fu confruntat cu tatăl său. "*În acel moment, Ţurcanu îi spune lui badea Ilade, că aşa îl chema, să-şi pălmuiască feciorul. Tatăl se uită la Ţurcanu şi-i spune acestuia, cu vocea tremurândă, printre lacrimi: "Cum să-mi pălmuiesc copilul, nu l-am pălmuit când era mic, că n-a fost nevoie". Ţurcanu îi spune: "Îţi dau ordin să-l pălmuieşti". Şi-l împinge pe badea Ilade spre Florin. Cei doi, tată şi fiu, cad unul în braţele celuilalt şi se îmbrăţişează şi zic: "Tată", "Florine". Ţurcanu şi călăii lui se năpustesc asupra celor doi îmbrăţişaţi şi încep să-i calce în picioare, să-i lovească cu picioarele, cu mâinile şi ciomegele, până când îi fac numai sânge, le curge sângele din cap, din gură şi din obraz. Pe cele două victime le transformă într-o masă moartă de carne şi aşa, după ce s-au săturat de hăcuit, călăii i-au târât din camera 99 în camera de tortură, unde au aruncat apă peste ei.*
Toţi din camer ă ne-am îngrozit, inclusiv cei care erau puşi să ne păzească, fiind martori la această îngrozitoare scenă.
Cei care s-au întrecut în această scenă înspăimântatoare au fost Vasile Puşcaşu, Ţurcanu, Mărtinuş, Livinschi şi Fux" (p. 62). Cinismul este trăsătura cea mai evidentă ce se deduce din relatare, a reeducatorilor, înaintea cruzimii. Cinismul urmărind să demonstreze că morala societăţii noastre fireşti putea fi învinsă de 'morala proletară', în vederea clădirii unei societăti artificiale în care valoarea unică era comanda partidului. Afirm asta deoarece, victimile, în scurtele pauze îngăduite de violenţe, erau îndoctrinate că partidul comunist român era suficient de mărinimos cu ele - deşi n-o meritau - pentru a le ierta vina şi a le elibera înainte de termenul condamnărilor, cu condiţia că renunţau la trecutul 'banditesc' pentru a o porni pe calea luminoasă a comunismului. Dovada pe care trebuiau ele s-o dea? Să demaşte tot ce n-au demascat la Securitate dintre 'duşmanii poporului' şi din propria lor activitate. Pentru aceasta, "*ne puneau să ne facem necesităţile în gamelă, apoi peste fecale turnau, dimineaţa, terciul sau ciorba de arpacaş, la prânz, şi ne puneau să stăm în patru labe şi să mâncăm "ca porcii" din gamelă, fără lingură; dacă se întâmpla să verşi gamela cu fecale şi arpacaş te puneau să strângi de jos cu limba. (...) Ne turnau mâncarea clocotită pe gură, gura ne era numai răni şi arsuri"* (p. 63).
A venit şi rândul lui Mihai Timaru să nu mai poată răbda. " *M-au legat cu picioarele de cazanul de la WC, m-au spânzurat de picioare, cu capul în jos şi au început să mă bată peste picioare şi fund, m-a bătut atâta Vasile Puşcaşu de mi-a rupt laba piciorului stâng, am început să urlu şi să ţip şi atunci le-am spus să se oprească, am să vorbesc"* (idem).

După acordarea unei zile de gândire, a fost mutat singur în încăperea de vizavi, în faţa unui creion şi a unor fâşii de hârtie de sac. Timaru făcu o listă cu nume de activişti de partid din zona Vrancea, pe care i-a incriminat a fi ajutat mişcarea de rezistenţă, în locul listei cu numele ţăranilor cu adevărat alături de ea. În final i se dictă fraza: " *Dau această declaraţie nesilit de nimeni şi pe propria-mi răspundere*" (p.65). Starea psihologică, dacă au încetat torturile odată cu declaraţiilor date, provocată de vederea căznirii celorlalţi, era a impresiei excluderii, anevoie de suportat, de la dreptul la suferinţă, o foarte neaşteptată trăire a deţinuţilor politici şi nu numai. Când l-am cunoscut pe Marcel Petrişor - eram student abia în anul I -, cu ocazia unei vizite făcute în cămăruţa de servici, de sub acoperişul blocului Wilson, unde locuia - şi el tot student -, am fost martorul întâlnirii cu un vechi coleg al său de detenţie; cei doi mi-au deşteptat invidia. Constatam că ambii regretau vechea suferinţă, excluderea din universul penitenciarelor, unde-şi lăsaseră, prin eliberarea personală, cei mai buni prieteni. Simţeam că n-aveam dreptul la o atare legătură de inimă, nefiind fost puşcăriaş. Nu peste mult timp, am căpătat acest drept, la rândul meu. " *Parcă doream să fiu în continuare alături de cei care mai erau chinuiţi şi torturaţi*" (p. 67), scrie Timaru. Uluitoare trăire opusă instinctului de conservare, dictată de simţământul solidarităţii umane!
Foarte puţine zile trecură până să i se descopere frauda din declaraţiile scrise de mână. Fu scos din camera 99 şi introdus în 97, unde-i regăsi pe Florin Munteanu, Attila, Paul Caravia, Amariei, Ioan Soare, din rândurile victimelor. *"Banditule, ţi-ai bătut joc de noi!"* (p. 68). Călcat în picioare, îşi pierdu conştienţa. " *M-am trezit cu capul în hârdăul cu fecale şi-mi turnau apă în cap. Pentru o clipă m-am trezit şi-l aud pe Ţurcanu că-mi ordonă să-mi bag mâinile în hârdău şi să mănânc fecale, că altfel mă omoară*" (p. 70). Timaru se opune, sub pretextul că a mâncat dintr-ale sale, dar nu o face cu ale celorlalţi (sublimă ingenuitate!). De omorât, nu fu omorât; doar că înnebuni. Şi dus a fost într-o cameră cu alţi trei bolnavi de nervi.
Când îi reveni conştiinţa, fu mutat la camera 98. " *Livinschi şi Vasile Puşcaşu îmi leagă mâinile la spate cu o frânghie, mă aşează cu fundul şi picioarele întinse pe cele două scânduri fixate pe caprele de lemn şi mă leagă cu picioarele de aceste scânduri.*
La mijloc, la brâu, mă leagă cu un fel de centură improvizată, cu un cârlig de fier şi mă agaţă de belciugul de fier din perete.
Prin acest cârlig şi belciug eram lipit de perete, nu puteam să fac nici o mişcare, la stânga, la dreapta sau înainte. Deasupra capului, în plafon au fixat un bidon cu apă rece care avea două orificii în fundul bidonului prin care cădeau picăturile de apă, cu intermitenţă, în creştetul capului meu.
După ce au pregătit tot şi s-au asigurat că nu pot face nici o mişcare, au turnat apă în bidon. Şi au început să-mi cadă picăturile în creştet.
S-au uitat la mine, să vadă cum reacţionez la picăturile de apă, apoi m-au scuipat, m-au înjurat şi mi-au spus cuvinte murdare la adresa mamei.
Ţurcanu a adăugat: "Acum să te văd erou, banditule."
Uşa celulei s-a auzit închizându-se, iar eu ţipam şi mă zbăteam, simţeam că-mi zboară creierul din cap, simţeam ca un curent electric ce trece prin fiinţa mea" (p. 71).

Nu a fost supus chinului cu picătura chinezească pentru a se vindeca de nervi... A dat declaraţii despre care îi vor aminti mai târziu inspectori de la ministerul de interne şi cei doi ofiţeri politici de la Gherla, chinuindu-l săptămânal pentru a le recunoaşte prin semnătură; ceea ce n-a făcut niciodată. Dovadă mai bună că ofiţerii M.A.I. conduceau din umbră reeducările şi le foloseau în anchetă nu există. Totuşi, când fură anchetaţi şi judecaţi reeducatorii, ministerul de interne s-a autoexclus din declaraţiile viitorilor condamnaţi la moarte de el, impunându-le să afirme că au săvârşit cele făptuite fără implicarea adevăraţilor răspunzători.
Şi Mihai Timaru şi-a pierdut iarăşi raţiunea, pentru un timp pe care nu-l poate nici măcar numi, pentru un timp a cărui lungime nu o cunoaşte nici astăzi. În orice caz, când şi-a revenit, reeducările luaseră sfârşit. Însă, după cum s-a înţeles, - insist - pentru Securitate nu se încheiaseră cercetările datorate mărturisirilor smulse în timpul bestialelor anchete duse de deţinuţii anchetatori care lucrau sub îndrumarea ei, mărturisiri predate serviciilor de anchetă oficiale, pentru aducerea altor nevinovaţi în temniţe.
Dacă reeducările s-au încheiat, suferinţele lui Mihai Timaru nu au luat sfârşit. Ele au continuat prin temniţe, dar şi după punerea în libertate. La patru ani după eliberarea din 1964, adică în 1969, a fost din nou arestat. În anchetă a fost supus la şocuri electrice. La treisprezece ani după eliberare, adică în 1977, iarăşi a fost arestat.
Cărat martor la un proces, Mihai Timaru va profita de prilej pentru a-şi depune mărturia publică asupra ororilor trăite de el şi de celelate victime ale reeducărilor. Îşi spunea: *"Mihai, acum a sosit momentul să mărturiseşti ce ţi-ai pus în gând, ai curaj: e acum unica ocazie"* şi, când i se dădu cuvântul, în loc de a răspunde la întrebarea preşedintelui completului de judecată, zise: *"Sunt unul din supravieţuitorii aşa-zisei reeducări, sunt unul din cei care au trecut prin camera morţii şi camera chinezească, dumneavoastră nu ştiţi prin ce chinuri trec deţinuţii, sunt chinuiţi şi omorâţi. Am scăpat din camera morţii, dar acum sunt supus la alte mijloace de exterminare, mi se refuză orice tratament medical. Domnule procuror, vă rog să consemnaţi cele declarate de mine aici în faţa dumneavoastră."* Cum în sală se afla şi fiul său, pe care-l vedea pentru prima oară de când se născuse şi-l ţinuse în braţe, s-a întors către el şi i s-a adresat: *"Mă, Toadere, te-ai făcut băiat mare; ascultă ce spune tata: să-l iubeşti pe Dumnezeu, s-o iubeşti pe mama, să vă rugaţi pentru tata, şi să fii mândru că te-ai născut român"* (p. 132).
Şi mândru că s-a născut român a rămas Mihai Timaru până astăzi.
Fiu al plutaşului pe Mureş Toader şi al Fironicăi Timaru, născut în comuna Gorneşti - Mureş -, la 5 februarie 1918, a fost al 16-lea şi ultimul copil al părinţilor săi. În 1930, după ce a isprăvit (prin jertfa materială a tatălui şi mamei sale, gimnaziul din Târgu Mureş, s-a angajat la fabrica de cherestea "Lomaş", din Bistra Mureşului, pentru a câştiga banii necesari continuării studiilor liceale. În 1936, se înscrie la Liceul Industrial din Tg. Mureş. Se va înscrie şi la conservatorul local, la secţia de Artă dramatică, ducând şi o activitate intensă în cadrul "Astrei Române". După 30 august 1940, când prin Dictatul de la Viena am pierdut Ardealul de Nord, se refugie la familia chirurgului Liviu Câmpeanu, la Braşov. În acest oraş se angajă la uzinele Astra, apoi fu încorporat voluntar, ca elev T. R., la

Regimentul 41 Artilerie din Braşov. E repartizat la Divizionul 2, sub comanda Cpt. Toni Grumăzescu. A fost primul ostaş român care a pus piciorul pe pământul Basarabiei, după ce îi fu avariată barca şi trecu prin apă a doua jumătate a Prutului. A fost decorat de Mareşalul Antonescu, în prezenţa Majestăţii Sale Regele Mihai I, cu "Virtutea Militară Cl. I-a". În 1942, a fost admis la şcoala de ofiţeri activi tehnici-auto, din Bucureşti, ale cărei cursuri le absolvi în 1944, cu gradul de sublocotenent activ, când fu repartizat la Batalionul 3 Instrucţie şi Reparaţii Auto din Garnizoana Roman. A fost primul soldat român care a intrat în satul său natal, după cum jurase s-o facă, atunci când îl părăsise. Participă la toată campania din Apus, în calitate de comandant al companiei 73 Ateliere Mobile, încadrat la comandamentul Armatei I-a, comandată de Generalul Macici. La 10 februarie 1946 se căsătoreşte cu Lucica Bandrabur, din Panciu. La 4 noiembrie 1946 e pus în disponibilitate şi trecut în rezervă peste un an, cu gradul de locotenent. Devine ajutorul lui Ion Paragină, în grupul de rezistenţă din Vrancea, cu care i-a făcut legătura socrul său, Costică Brandabur. Restul existenţei sale îl cunoaştem din cele de mai sus.
E binevenită încheierea întâlnirii cu el prin citarea a două fraze rostite lui de Ion Sadovan, care-l precedase pe Costache Oprişan în conducereaa Frăţiilor de Cruce: " *Prilejurile nu-l fac pe om slab, ci doar îi arată cât este de slab. Noi cei care nu am avut prilejul să arătăm cât suntem de slabi, să-i mulţumim lui Dumnezeu că n-am trecut pe acolo"* (p. 87).

O carte majoră de Octavian Voinea

Dacă din lucrarea lui Octavian Voinea **"Masacrarea studenţimii române în închisorile de la Piteşti, Gherla şi Aiud".** *Mărturii redactate de Gheoghe Andreica* [Bucureşti, Editura Majadahonda, 1996], n-ar fi rămas decât paginile ce le citez imediat în continuare, numele său tot s-ar fi înscris definitiv în istoria gândirii române asupra vieţii în penitenciare, atât de temeinică şi de succintă analiză a fenomenului reeducaţional a izbutit să cuprindă în ele. Trebuie menţionat interesul acestui fragment şi pentru cercetătorii în pedagogie, pentru moralişti, pentru studioşii victimologiei, pentru psihologi, pentru antropologi.
"TEHNICA SPĂLĂRII CREIERULUI
Înainte de a intra în subiectul propriu zis al "tehnicii spălării creierului", unica invenţie de care a fost capabil comunismul, trebuiesc ştiute câteva lucruri.
1) Din naştere, fiecare om are o anumită doză de tărie spirituală care îi este suficientă numai lui.
2) Pe parcursul vieţii, de regulă până la vârsta de 30 de ani, se mai adaugă şi alte forţe datorită:
- Educaţiei
- Culturii acumulate
- Experienţei

- Mediului în care trăieşte şi care acţionează întins şi nevăzut.
3) Concepţia ateistă sau teistă. Ateul cade cu mult mai uşor, deoarece ţinta "spălării creierului" este, în primul rând, credinţa în Dumnezeu. Onoarea, cinstea, legăturile afective dintre oameni, ce crează prietenia şi altele de această natură, nu fac toate la un loc cât credinţa în Dumnezeu. Credinţa în Dumnezeu le înglobează pe toate acestea la un nivel eroic. Dacă concepţia credinţei în Dumnezeu are la bază o cunoaştere rudimentară şi primitivă asupra lucrurilor - se bazează mai mult pe superstiţii - la cea mai mică zdruncinătură întreg edificiul se prăbuşeşte şi locul teismului este luat de ateism.
4) În perioada vârstei de 20-30 de ani se produce explozia maturizării organismului uman. Consecinţa: Dezvoltarea rapidă şi maximă a instinctului de conservare a speciei, respectiv, a instinctului sexual, pornire plină de râvnă şi dor pentru sexul opus.
Răbufnirea acestui instinct este vulcanică, este cea mai puternică dintre toate. Dacă tânărul n-are suficiente frâne în concepţii bine motivate, erupţia sexualităţii înlătură toate structurile concepţiilor intime ale subiectului. Instinctul sexual rămâne stăpân absolut, sălbatic şi feroce pe fiinţa noastră.
În cuprinsul acestor patru factori enumeraţi mai sus se includ şi cele mai abstracte valori umane cum sunt: Capacitatea de orientare, capacitatea de intuire a lucrurilor, spiritul de sacrificiu în opoziţie cu laşitatea. Valorile spirituale intră în concurenţă cu pornirile instinctuale.
După cum în doza acestui amestec primează un factor sau altul, rezistenţa omului în faţa torturii neîntrerupte a fost asemănată cu PAHARUL fiecăruia:
- Unul are în dotare un "pahar" mic, doar cât un degetar, care se termină dintr-o înghiţitură. Când această "înghiţitură" s-a terminat, omul cedează ridicând mâinile în sus în faţa duşmanului.
- Paharul rezistenţei altuia este mai mare, cât un butoi. Dar se termină şi acesta. După ce s-a terminat, şi acest subiect îşi pleacă capul.
- Paharul unora (mai puţini la număr) este cât un ocean. Oricât de mare ar fi fost "oceanul" rezistenţei acestora, el este măsurabil în hectolitri, litri, molecule sau atomi. Odată şi odată se termină şi acesta, sfârşind în umilinţă. Perseverenţa duşmanului este diabolică şi fără limită.
Nici un deţinut trecut prin această "râşniţă" (a se căuta această metaforă în cartea - şi titlul ei - de Eugen Măgirescu) *mefistofelică n-are îndrăzneala sau nătângia de a se lăuda că el a rezistat. Din contră. Victimele afirmă că rezistenţa lor se datorează harului dumnezeiesc care le-a ferit de cădere.*
Numai Dumnezeu a sucit minţile torţionarilor acestui masacru unic în istorie, ca să se oprească înainte de a se produce căderea. Dacă tortura continua, ar fi căzut şi ei. [O atare explicaţie mi-a dat şi Aurel Obreja, cu privire la propriile sale perspective, în cazul că reeducările de la Gherla, în care a suferit, ar fi continuat; comentariul l-am introdus în: **Casa lacrimilor neplânse** , povestea experienţei sale n. a.]
La Piteşti n-au existat decât patru şanse:
- Moartea.
- Pierderea minţilor.
- Căderea.

- Salvarea divină.
Rezistenţa a fost exclusă ca fiind imposibilă" (p. 41-42).
A se compara acest citat cu acela din prezentarea lucrării lui Eugen Măgirescu, ce tratează tot despre rezistenţa diferenţiată de la individ la individ, problemă ce, în mod firesc, i-a preocupat pe cei căzuţi cu prilejul reeducărilor, tineri ştiindu-se pregătiţi pentru jertfa eroică şi dezamăgiţi de puterea lor insuficientă să reziste presiunilor fizice, morale şi instinctuale ale sistemului năpustit asupra lor, tinzând la depersonalizarea victimelor.
Pe când Măgirescu îşi culege comparaţia dintr-un domeniu ştiinţific, Voinea o preia din tradiţiile populare creştine, ambii aplicând-o asupra antropologiei cu succes în a face de înţeles monstruosul petrecut la Piteşti şi Gherla.
Octavian Voinea îşi continuă excursul cu 'tehnica' surpării omului în bestialitate.
" ***În prima fază*** *se distruge încrederea unuia în celălalt.*
Bunul tău prieten (care a fost dezumanizat într-un mare secret), după ce-ţi arată toată afecţiunea, se repede să te distrugă lovindu-te fără milă.
Spaima, nedumerirea, surpriza sunt atât de mari, şocul este atât de puternic încât pe unii i-a dărâmat din această primă fază.
Chiar dacă victima nu s-a prăbuşit la prima lovitură - edificiul interior este detunat, fisurat, şi se va prăbuşi la cutremurele următoare.
Tortura neîntreruptă şi consecinţele ei. *După primul şoc se instalează la victimă neputinţa de a reacţiona într-un anumit fel. Toate sunt fără speranţă. Victima este convinsă că treaba este astfel organizată. Nu există nici o ieşire. Tortura continuă zi şi noapte fără întrerupere. E tortură de dragul torturii.*
De reţinut că în acest laborator luciferic numai Ţurcanu avea o condiţie fizică excelentă. Apoi ajutoarele lui erau ceva mai bine hrănite decât deţinuţii de rând. În rest, tinerii păreau schelete ambulante, cadavre vii, adevărate mumii.
De la această fază limitrofă morţii începe tortura neîntreruptă.
Tot în cadrul torturii, victimele erau supuse la eforturi uriaşe menite să le epuizeze complet fizic. Iată cum: Victimele, încărcate cu greutăţi în spate (pături sau haine mai groase), erau obligate să facă genoflexiuni [sic!] *cu mâinile ridicate în sus, regulamentar.*
Unele dintre victime s-au prăbuşit la 30-40 de genoflexiuni, dar au fost altele care au rezistat până la 2.500 de genoflexiuni. De necrezut!!
Nu există în lume atlet, chiar cu cea mai bună condiţie fizică, să poată realiza o astfel de performanţă. Iată însă că o realizează un schelet topit de foame şi de suferinţe! Organismul uman, în condiţiile de disperare scăpat de sub controlul raţiunii, a reuşit, la Piteşti, să realizeze inimaginabilul, imposibilul.
Neurologii, psihiatrii şi chiar teologii au datoria să studieze fenomenul şi să-l explice!
Tortura nu se opreşte aici, ci continuă...
Epuizarea fizică aduce după sine şi o epuizare psihică. Victima n-are nici o secundă de răgaz pentru refacere. Se zdruncină raţiunea, se întunecă voinţa. Dispar din mintea omului toate stările emoţionale. Dispare afecţiunea... Omul începe să nu mai raţioneze."

Oare urmele acestei stări, din care afecţiunea, simpatia interumană, sentimentele pozitive, au pierit, să stea la baza acelei absenţe a descrierilor suferinţelor celorlalţi, semnalată în cartea lui Eugen Măgirescu, a căror lipsă am resimţit-o şi la a doua lectură? Pe când Octavian Voinea, a cărui luciditate şi putere de analiză sunt mărturisite de cele ce citim, va desfăşura, ulterior, suficiente evocări ale suferinţei camarazilor săi trecuţi prin reeducări în prezenţa sa.
" *Tânărul are impresia că întreg sistemul său nervos este o rană proaspătă şi sângerândă. Se instituie o stare patologică. Atunci apare fenomenul debordării tuturor secretelor pe care le-a ţinut bine ascunse în conştiinţa sa. De la această fază, chiar şi cel mai mic secret pe care îl are tânărul îl simte precum simţi un ghimpe ce-ţi intră în ochi. Nu-l poţi suporta, ci faci tot ce este posibil ca să-l elimini.* (Doresc să completez aceste date cu altele culese de aiurea. " *"Autodemascarea" nu avea limite. Trebuia să-ţi demaşti gândurile ce veneau spontan şi fară voie în minte. Chiar şi visele trebuiau demascate"* ; p. 80.)
În această fază întreaga raţiune intră într-o porţiune de umbră. Toate reflexele însuşite pe parcursul vieţii se anulează. În creierul omului se instituie o noapte totală. Nu mai este ce a fost. A devenit un nimic. Omul a devenit un robot absolut fără nici o personalitate, fără imaginaţie, fără iniţiativă. Ultimul sprijin pe care-l pierde omul este credinţa în Dumnezeu. Acesta este momentul încheierii "spălării creierului".
De acum înainte victimele nu mai sunt stăpâne pe reflexele lor. Se găsesc într-un stadiu al animalului dresat. Dacă i se porunceşte să se culce, se culcă cu o viteză uimitoare. Dacă i se porunceşte să strige, strigă din toate puterile. Dacă i se cere să pună mâna pe ciomag şi să lovească în camaradul de alături, o face automat. Ca un robot. Victima - respectiv "reeducatul" - privind la propria lui mână se miră cum funcţionează. Are impresia că nu-i a lui."
Se cuvine adus în faţa cititorului un fragment din introducerea ce precede acest text, fragment găsit sub titlul: **Şi animalele se instruiesc** . Aici ni se explică modul cum este învăţat ursul să danseze, cu ajutorul unei plite încinse, ni se reamintesc experimentele lui Pavlov, ni se vorbeşte despre reflexul condiţionat şi se adaugă: " *Bolşevicii au extins experienţele savantului rus şi la oameni. Numai că la om situaţia e mult mai complicată. Omul are capacitatea de a păcăli pe dresor. Or, bolşevicii urmăreau ca transformările psihice să fie autentice... Realizarea unei astfel de performanţe implica folosirea altor metode, mult mai complicate şi mai dure"* (p. 39)).
Care va să zică, stadiul de robot a fost atins. Se spune despre cel ajuns în această situaţie:
" ***"A FOST VIDAT".*** *Aşa a fost denumită aceasta stare de către deţinuţii care au suportat fenomenul.*
Aşa cum s-a arătat mai înainte, nu toate victimele ajung la identitate de situaţii. Fiecare victimă are specificul ei. Raţiunea, afectul şi voinţa cedează în funcţie de individ în mod gradual.
Victimele erau în perioada vârstei tinere. Instinctul de conservare a speciei răbufnea prin toţi porii şi trăgea după el toate instinctele primare. Logica ateist-comunistă prindea rădăcini. Ea se impunea nu numai ca o modalitate de a scăpa de tortură, ci ca o convingere intimă. Deveneai

exact pe dos decât ceea ce ai fost. Cu toate acestea, noua postură era ca şi un ***"plasture".***
Victimele erau îngrozite de teama de a nu greşi ***descântecul*** *şi repetau noua lecţie la nesfârşit.*
Tinerii - lipsiţi de conştiinţa acumulată într-o viaţă - "descopereau" universul materialist în care lozinca cea mai obsesivă era ca toată lumea, pământul întreg să fie r ***eeducat.*** *Cu cât* ***reeducarea*** *întregii lumi se va face mai repede cu atât va fi mai bine.*
Aceasta a fost motivaţia grabei unor victime de a-şi tortura camarazii ***neluminaţi.*** *.. Pentru a-i face şi pe aceştia să ajungă cât mai iute la concluziile la care au ajuns ei.*
Se dezvolta egoismul în individ încât nu mai suporta să rămână un fost camarad de al său pe vreo treaptă a virtuţii.
Faptele celor care au căzut atât de jos erau făcute din toată convingerea. S-a ajuns până acolo încât să-i mulţumească lui Ţurcanu şi regimului comunist că i-au adus în starea de ***revelaţie*** *a adevărului materialist.*
Şi acest lucru este de necrezut!
La unele victime, noile principii comuniste au prins asemenea rădăcini încât considerau reeducarea ca ultimul şi cel mai înalt scop pe care îl pot avea în viaţă.
S-a creat senzaţia falsă că, ieşind de sub pat [torturatul, când nu era bătut n-avea voie să stea decât sub pat; n.a.] *, universul este atât de vast, ca atunci când scrutezi depărtările dintr-un vârf de munte. Libertatea de a te plimba prin cameră de la un capăt la celălalt părea o călătorie cosmică.*
Pierderea credinţei în Dumnezeu era ultima fază a ***reeducării.***
Acolo, la Piteşti, Dumnezeu şi-a retras harul Său gradual. Tânărul a fost lăsat să reziste numai cu propriile puteri, după zestrea sufletească pe care o acumulase până atunci. Aceasta a fost insuficientă. După ce şi edificiul credinţei în Dumnezeu era darâmat, individul devenea satanizat.
- Ce Dumnezeu?! Uite că totul este materie! Groaznică a mai putut fi rătăcirea în care m-a târât educaţia burghezo-legionară! Oare cum de m-am putut înşela chiar atât de amarnic?
Cât de sublim e regimul comunist care ne-a trimis pe acest profet - pe domnu' Ţurcanu - ca să *lumineze* ***şi să ne scoată din*** *întuneric!*
Dacă el nu m-ar fi torturat, n-aş fi putut scoate putregaiul din mine şi aş fi rămas pentru totdeauna în mocirlă şi întuneric.
Victima - cu creierul spălat - crede de datoria sa, în mod sincer, să ducă mai departe, prin teroare, această ***lumină*** *... În paralel scot capul toate antonimele virtuţilor şi omul ajunge să fie exact opusul a ceea ce a fost. Această dresură se imprimă şi sistemelor voliţionale, afective, concepţiilor.*
Tânărul satanizat devine o maşină ca un motor cu explozie care funcţionează de la sine, după ce l-ai pornit, până la epuizarea combustibilului sau ivirea vreunei defecţiuni."
Este o piatră de încercare pentru orice antropolog al credinţei să descopere în ce condiţii neaşteptate poate aceasta reveni, după acceptarea mai mult sau mai puţin conştientă a respingerii ei. Octavian Voinea, la porunca lui Ţurcanu, era ţinut cu forţa de o droaie de acoliţi ai

celui din urmă, cu braţe şi picioare şi trunchi blocate prin greutatea şi strângerea lor.
" *- Marinescule - strigă Ţurcanu unuia dintre studenţii torturaţi - dacă nu faci ce-ţi spun eu, până aici ţi-a fost. Să-i bagi p...a în gură ca să se vindece pentru totdeauna de a mai vorbi împotriva clasei muncitoare şi a poporului muncitor!"*
În timpul realizării cerinţei, călăul îi lămurea pe cei de faţă:
" *- Să vadă toată lumea cum legionarii şi-au înghiţit p...a unii la alţii! Ticălosul nu şi-a dat seama de efect. (...) Firul credinţei în Dumnzeu s-a refăcut.(...)*
Fapta lui Ţurcanu m-a trezit din mlaştina necredinţei în Dumnezeu, în care singur mă înfundasem" (p. 64).
O altă reacţie curioasă este că odată reapărută credinţa, renaşte şi dorul de răzbunare împotriva lui Ţurcanu, trăire opusă creştinismului; dar cum afectele se grupează pe perechi antonimice, revenirea dorinţei de răzbunare este firească, în acest context.
Să continuăm lungul citat cu care am început.
*" **Vârsta.** Tineretul nu s-a lăsat doborât cu uşurinţă, cu toate metodele drăceşti care i s-au aplicat. Aşa se explică numărul mare al morţilor (prin tortură), sinuciderile* [se cuvine să îndreptăm cu acest prilej o informaţie greşită transmisă de autor la p. 29, când îl citează pe Şerban Gheorghiu ca aruncându-se în golul scării şi izbutind astfel să-şi ia viaţa, scăpând de torturi. E vorba despre Gigi Vătăşoiu, ne informează Justin Ştefan Paven, în: " **Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?"** , Vătăşoiu fiind în lot cu cel din urmă memorialist numit; n.a.] *, mutilările fizice, dar mai ales cele psihice.*
La o presiune mult mai redusă au fost supuşi mai târziu bătrânii de la închisoarea Aiud [autorul se referă la reeducările în urma cărora au fost eliberaţi toţi deţinuţii politici, încheiate în 1964 şi lipsite de torturi; n.a.] .
S-a dovedit că pe măsura înaintării în etate, virtuţile devin invers proporţionale cu vârsta. Bineînţeles că va trebui să excludem excepţiile.
*Omul în etate mai cedează din intransigenţă, preferând compromisul că-i mai pe măsura puterilor lui. Există o laşitate a vârstei pe care mulţi au botezat-o impropriu **înţelepciune** sau **prudenţă** .*
***Graficul rezistenţei umane.** Trupul este primul care cedează. Nu mai poate suporta tortura, pe când spiritul încă mai rezistă. Rezistă pe ruinele trupului până când se prăbuşeşte dintr-odată. Aşa se explică trecerea dintr-o extremă în alta.*
Vechile structuri psihice se menţin, dar cu un conţinut mişelesc.
Cinstea şi punctualitatea. Exemplu: *Înainte de spălarea creierului un tânăr promite că la ora 12 fix va fi în cutare loc şi va avea asupra lui obiectul promis la locul dinainte convenit.*
După spălarea creierului. Exemplu: *Reeducatul promite că la ora 12 fix îţi va trage o bătaie soră cu moartea. Exact la ora 12 îţi aplică bătaia promisă, fiind **cinstit** şi **punctual** .*
În acest sens practica comunistă are vechime... Aşa au procedat cu vechile instituţii democratice: Şcoala, Justiţia, Poliţia, Armata, ba chiar şi Biserica. Nu le-au desfiinţat, ci le-au satanizat" (p. 42-45).

Vom adăuga la cele de mai sus câteva precizări psihologice ale scriitorului ce ni se par importante.
" *Această spaimă s-a instalat nu numai la nivelul sistemului central, ci în fiecare celulă a trupului până la cea mai neînsemnată. Aveai impresia că nu capul conduce, ci un centru nervos situat undeva în măduva spinării. Simţeai un fel de dedublare... O conştiinţă - parcă depărtată - privea neputincioasă la un robot fără milă şi simţire cum loveşte şi distruge.* ***Situaţia de după anihilarea conştiinţei*** *părea ca o stare normală (deşi a fost acceptată fără voie). Victima se simţea vindecată de ceea ce a fost mai înainte, în sensul luptătorului activ..."* (p. 45-46).
Exista o lege a tăcerii asupra celor petrecute la Piteşti. Nici măcar supliciaţii împreună, în aceeaşi cameră, nu aveau îngăduinţa să-şi menţioneze unul altuia caznele.
" *Încet-încet, prin nerepetarea nici măcar în gând a vechilor principii şi a grozăviilor îndurate se producea uitarea forţată"* (p. 46). Autorul pomeneşte cazuri de victime ale reeducărilor care şi după Revoluţia din Decembrie 1989, refuză să povestească ororile suferite; confirm aceasta, ca scriitor care face efortul să recupereze orice amintiri din acea perioadă, efort nu totdeauna victorios, datorită aceleiaşi frici devenită crez de temelie al unei existenţe cumplit de triste; scriu aceasta în 1997, după o experienţă de acest ordin, veche doar de câteva luni; or, reeducările s-au încheiat de patruzeci şi cinci de ani. De asemeni, pot cita nume de reeducaţi ce continuă să se afle în serviciul puterii represive, după o viaţă întreagă de plecare a genunchilor în faţa ei, când mai avea putere şi nu, ca acum, când puterea ei e doar o legendă a unui trecut sinistru.
Octavian Voinea, născut la 23 aprilie 1922, în familia lui Nicolae Voinea, care a fost pe listele electorale ale partidului Totul pentru Ţară, şi a Mariei, în comuna Panciu - Bârlad, ofiţer şi ultimul şef al serviciului de informaţii legionar, nu este doar sintetizatorul acestui foarte special sistem represiv - ce spun! - nu represiv, ci de distrugere absolută a fiinţei spirituale şi biologice a victimelor -, genocidul unei generaţii de viitori intelectuali români, până s-a ajuns, cum singur o recunoaşte, ca termenul **student** să devină sinonim termenului **turnător** , în puşcăriile de politici. El este o minte în permanentă autoobservare, dar şi scrutare a celorlalţi - operaţie ce, cu atât mai mult, a continuat în perioada de după încetarea reeducărilor şi de după eliberare, pe care a practicat-o până la moarte şi o găsim reflectată în scrierea lui.
Nu voi lipsi cititorul de urmărirea meandrelor cugetului şi sufletului său bolnave de groaza de a da ascultare torţionarului Titus Leonida, care-i poruncea să se poarte în următoarea cameră unde urma să fie introdus, ca un legionar 'pe baricade', pentru a-i îndemna pe cei încă netrecuţi prin focurile bătăilor să se comporte conform cu învăţătura dobândită anterior în libertate; urmând ca el însuşi să-i demaşte şi să le aplice aceleaşi cazne ce l-au depersonalizat şi pe el; dar şi bolnav de groaza că, dacă nu dădea ascultare ordinului, chinul său avea să fie reluat de la început.
" *A fost momentul de cea mai grea tensiune pe care l-am trăit vreodată. De acum începea un alt moment greu şi mai ales lung. Lung cât o veşnicie. Îmi dădeam seama că eu va trebui să fiu acela care voi aduce un aport la torturarea altor oameni nevinovaţi.*

Oare cum să fac să evit a afla ceva de la necunoscuţii cu care mă voi întâlni? Oare ce să fac pentru a evita crearea unei atmosfere de trai intim legionar?
În mine mai rămăsese o celulă în care conştiinţa funcţiona nealterată. Aceasta urla îngrozitor, răscolindu-mi toată fiinţa. Salvarea cea mai sigură ar fi fost moartea. Dar cum? Era peste putinţă să-ţi iei viaţa.
I-am văzut pe aceşti ticăloşi studiind nu numai instinctul de conservare dezlănţuit, ci şi cum studiau pe cei dezumanizaţi, puşi în postura de călăi spre a tortura pe alţii...
Torturarea camaradului tău trebuia făcută cu sete, cu sadism, cu convingerea oarbă că faci bine. Trebuia să dovedeşti convingere şi ataşament cauzei distrugerii "banditismului". Când distrugeai legionarismul din victimă, trebuia să fii agresiv, să râzi fals, să vorbeşti cu toată convingerea şi mai trebuia să dai impresia că ai rămas un legionar autentic.
Ca un demon ieşit din mijlocul Iadului, atât de bine cunoştea Ţurcanu psihologia fiecăruia şi dramul de tărie ce a rămas în noi.
Până acum am fost victimă... De acum înainte mi se contura în faţă neagra şansă de a fi părtaş la distrugerea sufletelor altora. Din oameni devotaţi şi cinstiţi, prin acţiunea mea trebuia să devină trădători, răufăcători, spioni împotriva lor înşişi.
Doamne, cât aş fi dat să rămân pe loc şi să fiu torturat în continuare... Ziceam aceasta în gând în momente de luciditate, dar pus la încercare n-aş fi rezistat.
(...)
Cum ne îndreptam noi spre coridor îngrijoraţi, Ţurcanu ne opri şi ne zise:
- Nu cumva să vă trădaţi arătându-vă cât sunteţi de flămânzi, sau cât aţi fost de bătuţi. Cei cu care veţi sta în cameră sunt încă "bandiţi"" (p. 73-74).
Merită insistat asupra componenţei acestor camere în care au fost introduşi ca provocatori, ca turnători şi ca bătăuşi - la momentul potrivit -, aceşti 'agenţi speciali'. Existau oameni total curaţi, care nu aveau cunoştinţă de nimic din cele petrecute în Piteşti. Printre ei tăceau cei trecuţi prin bătăi, cu creierele spălate, dar nu deveniţi torţionari, nici uneltele lor sigure. Ameninţau, din umbră, tinerii deveniţi călăi sau măcar unelte de încredere (socotite ca atare). Cei din urmă nu ştiau unul despre altul că erau oamenii lui Ţurcanu.
" *Iată-ne zvârliţi ca într-o mare hazna cu miros infect dintr-un oraş de provincie. Acolo sunt multe specii de viermi care vara se lăfăiesc în mediul lor de viaţă. Nu numai că se lăfăiesc cu plăcere, ci duc şi o luptă acerbă între ei - care pe care - ca să supravieţuiască. Aşa eram noi...*
Ni s-a dat dispoziţie că fiecare din noi trebuie să-l provoace pe celălalt. Să scoată din el tot ce ştie cu privire la ***reeducare*** *şi să divulge imediat lui Ţurcanu ce a auzit.*
Dacă nu provocai, te provoca altul pe tine. Dacă nu divulgai, te divulga altul pe tine zicând:
- I-am pus întrebarea, dar n-a răspuns nimic.
- Aaaa, ai tăcut? Înseamnă că banditismul clocește în tine, încă n-a fost scos în întregime. Astfel erai trecut din nou prin torturi barbare spre a fi scos "banditismul" din tine.

Toate ieşirile din acest Iad erau zăvorâte, iar noi eram în interiorul lui" (p. 93).
Coabitarea cu neştiutorii, ca nişte egali ai lor, a început şi a luat sfârşit. Sosi 'clipa adevărului'. Ţurcanu intră, într-o bună zi, înconjurat de banda de torţionari; vreo douăzeci de reeducaţi prin bătaie se găseau amestecaţi printre cei cu caş la gură. Călăul cel mare le explică inocenţilor că sunase ceasul reeducării lor. Unul dintre ei îi replică în contradictoriu.
" *Atunci ajutoarele lui Ţurcanu şi el însuşi au scos bâtele pe care le ţineau ascunse sub haine şi au început să lovească. Cei douăzeci, veniţi mai de curând în închisoarea Piteşti - necunoscători în ale mişeliilor care se petreceau, au rămas năuciţi. Erau buimaci, cum am fost şi noi înşine când ne-a agresat pentru prima oară Ţurcanu şi banda sa.*
Loveau nu numai cei şase în frunte cu Ţurcanu, ci şi ceilalţi douăzeci, care ne-am împrietenit între timp cu noii veniţi.
Ţurcanu a strigat cu glas tare:
- La pământ, la pământ!
Începură să strige cât îi ţinea gura şi ceilalţi - la pământ, la pământ!
În momentul în care Ţurcanu a dat semnalul de atac, am simţit cum toate facultăţile mentale mi s-au inhibat. Nu mai puteam să raţionez. Un întuneric beznă s-a aşternut brusc asupra întregii judecăţi. Aveam senzaţia că sunt un câine dresat asmuţit asupra unei victime. Numai primul strigăt l-am identificat ca fiind al meu. Pe urmă, parcă, mă auzeam pe mine, dar nu eram eu... Parcă eram dedublat. Aveam impresia că duhul meu stătea de-o parte şi asculta cum striga trupul meu... Parcă eram asistent la o scenă grotescă şi plină de groază, scena al cărei actor era chiar trupul meu în carne şi oase.
Primii care se aruncaseră pe burtă au fost tocmai cei douăzeci care trecuseră prin "moara reeducării".
(...)
Aveam senzaţia că mă văd pe mine însumi de la o distanţă oarecare, apoi încet-încet cele două fiinţe s-au apropiat una de alta contopindu-se. Începeam să preiau controlul asupra mea însumi. Am început să aud şi să-mi dau seama că nu striga un altul ci eu... **Da, eram eu robotul.**
Abia atunci mi-am dat seama că sunt un automat care acţionez la orice apăsare de buton a lui Ţurcanu. Reflexul condiţionat era bine format" (p. 75).
Cât de bine format era e evident din faptul că atunci când Ţurcanu a strigat "la pământ", cei dintâi care s-au trântit cu burta pe ciment n-au fost aceia ce trebuiau înspăimântaţi, ci 'durii' ce se presupunea că fuseseră aduşi să-i termine. Cuvântul-semnal, în sens pavlovian, dăduse roade, la simpla rostire.
Pentru mai buna înţelegere a acestui fenomen unic, al dedublării prin forţarea afectivă (naşterea unei temeri fără precedent şi nici sfârşit) e potrivit ca cititorul să urmărească, în cuvintele autorului, cele petrecute în el.
" *Lecţia pe care mi-au repetat-o de sute de ori s-a înşurubat în minte ruginind acolo. Era o lecţie pe care conştiinţa cât un grăunte - ce îmi rămăsese - o respingea. O respingea în zadar, deoarece, în faţă aveam*

structura nervilor întorşi care erau gata să răspundă aşa cum m-au învăţat anchetatorii."
Această "lecţie" este cea impusă în vederea procesului juridic în care Voinea a fost 'promovat' de Securitate şef 'secret' al reeducărilor, nimeni nevrând să ia în seamă adevărul, ci primând doar interesul ca scenariul unor reeducări plănuite de Horia Sima şi C.I.A., pentru defăimarea P.C.R şi Securităţii să apară cu litere de o şchioapă pe pagina întâi a marilor cotidiene ale lumii.
" *Pe de o parte mă vedeam pe mine acela de demult, care zăceam epuizat pe patul morţii. Lângă mine (acela de demult) mai stătea unul, care eram tot eu... Un robot speriat şi rece, gata să execute acest ordin.*
O luptă aprigă se dădea între cel ce am fost şi cel ce sunt. Adică omul creat de Securitate prin amarnice torturi.
Eu, muribundul, înduram o agonie lungă... Tot eu, cel cu structurile întoarse, mă zbăteam voind să mă ascult pe mine însumi... Pe cel ce am fost odinioară.
Nu puteam, mă simţeam încremenit locului, ca ţintuit. Stânga era dreapta. Faţa era spatele. Cerul era sub picioare. Negrul pământ îl simţeam pe moalele capului... Eram complet răvăşit.
Era o stare de neimaginat. Era o ipoteză imposibil de expli cat. Nu găseam cuvinte... Nu existau expresii care să o cuprindă.
Îmi mai rămânea o singura şansă, aceea de a nu-mi descoperi slăbiciunile în faţa anchetatorilor, ca ei să mă exploateze până la capăt şi eficient" (p. 119).
Întreg acest zbucium l-a condus la tulburări nervoase al căror punct culminant a fost halucinaţia: prezenţa diavolului în celula sa. " *Monstru cu chip de om, întruchiparea spaimei şi a groazei celei mai mari. (...) Fantoma se apropia de mine încet de tot"* (p. 117). Voinea era asudat leorcă şi se ruga cu toată căldura; până ce vedenia se retrase şi mai lent decât venise către el.
Nu trebuie să se creadă că priveliştea suferinţei umane, în cazul lui Octavian Voinea, stârneşte compătimirea doar când privirile i se întorc asupra lui însuşi şi-şi găseşte scuze şi explicaţii pentru a-şi despovăra conştiinţa încărcată. Nu. În postura de martor al batjocoririi lui Dan Dumitrescu, înduioşarea lui e caldă, poate mai umană decât cu prilejul pomenirii altor mari torturaţi, cu atât cu cât evoluţia ulterioară a personajului a fost dintre cele mai de neînţeles, mai haotice, mai ...scârboase (acest mutilat definitiv sufleteşte e unul dintre cele mai izbutite personaje şi ale lui Marcel Petrişor, care i-a fost tovarăş al ultimei părţi din viaţă, în casimca Jilavei şi, de la oarecare distanţă, i-a urmărit zvârcolirile de satanizat până în cele din urmă zile; o lumină mohorâtă asupra acelei perioade aruncă şi reflectorul ostenit al lui Voinea).
Cele ce narează Oct. Voinea constituie o raritate: este vorba despre eroismul sinucigaşului. Dan Dumitrescu, bătut zilnic, este iarăşi chemat de Titus Leonida, la tortură.
" *Dar, surpriză pe toată lumea. Dan Dumitrescu în loc să sară ca împins de un arc nevăzut, luă o poziţie crâncenă de bărbat plin de tărie şi fără păs. Ochii îi luceau în adâncul orbitelor osoase scânteind ca doi luceferi în nopţile geroase.*

- Ba ai să torturezi pe p...a mă-ti, bandit şi ticălos fără margini. M-ai scăpat nărodule din mână. Mai sunt încă treizeci de minute şi puteţi să mă pupaţi în cur toţi deodată sau chiar pe rând dacă asta vă va fi voia. Tâmpiţilor, am băut toată cutia cu creolină, otravă ce-i sigur că într-o jumătate de oră îşi va face efectul. Atât mai durează până soseşte salvarea prin moarte.
Şi mai întăreşte o dată entuziast, cu o bucurie nespusă:
- Încă o jumătate de oră şi-s mort!... Mişeilor, veţi da socoteală pentru toate acestea nu peste mult!" (p. 70).
Lăsăm cititorul să descopere singur imposibila autoînşelare trăită de cel care îşi şi vedea cu ochii lăuntrici izbava de asupritorii săi. Când se lămuriră şi gealaţii lui că nici vorbă să se stingă, după cum nădăjduia, " *l-au tras jos de pe prici. I-au dat cu forţa să bea câteva gamele cu urină şi apoi au început tortura...*
Nu se găsesc cuvinte pentru a descrie martiriul la care a fost supus acest om" (p. 71).
Nu aflăm cum de i-a fost înfrântă voinţa. Probabil deoarece Octavian Voinea nu a asistat la întregul său martiraj. Însă îl regăsim pe Dan Dumitescu la noul proces ce a fost intentat acestor tineri. Unora, pentru vina de a fi fost ucigaşi. Altora - victime ale celor dintâi -, pentru vina de a fi fost victimizaţi (oricât pare de incomprehensibil, acesta este adevărul: lui Octavian Voinea i s-a imputat de a fi condus reeducările, deci de a-l fi ales pe Eugen Ţurcanu, adevăratul lor întemeietor, să-l tortureze pe el însuşi şi pe ceilalţi), scenariu necesar pentru a arunca vina crimelor săvârşite în cadrul lor, asupra Legiunii şi a C.I.A.-ei, care le-ar fi scornit pentru a stârni oprobriul internaţional asupra partidului comunist român şi Securitate, după cum am mai menţionat-o. Aşadar, la acest proces, în care, după încă o anchetare, (să nu-şi închipuie careva că au lipsit din ea torturi noi), anchetare ce se desfăşura după orarul: un securist îi povestea anchetatului născocirea servind planului diabolic, pe care se urmărea ca cel din urmă s-o înveţe, alternându-şi 'lecţia' cu 'seminarizarea' efectuată de un alt securist, până la automatizarea poveştii înscrise astfel în creierul spălat, după o atare îndoctrinare cu minciuna cea mai periculoasă pentru viaţa celui în cauză, la proces, Dan Dumitrescu, ca toţi colegii reeducatori (deşi înainte de a deveni aceasta majoritatea au trecut prin furcile caudine ale celor mai supreme barbarii), ca toţi în afară de Gheorghe Calciu (după eliberare, înainte de preoţire, şi-a adăugat la nume şi pe acela al soţiei: Dumitreasa), Dan Dumitrescu, spuneam, se înfăţişă total de nerecunoscut:
" *Pe banca acuzaţilor nu se mai găsea bărbatul dârz de altă dată, ci un robot a cărui conştiinţă a fost întoarsă şi care nu cunoştea decât formulele cu care a fost intoxicat prin torturi la închisoare Piteşti şi apoi prin sute de repetiţii în cei doi-trei ani de anchetă. Iată ce a zis:*
- Am fost crescut în preajma unchiului meu Butnaru, comandant legionar, învăţând tot tipicul Mişcării Legionare. Am învăţat să fiu criminal, numai că n-am avut mediul prielnic de desfăşurare. În Piteşti am făcut şi eu ce-am putut..." (p. 137). Să nu se creadă că istorisitorul acestei răsturnări pe dos a caracterului a izbutit să se abstragă din scenariul unde era actor principal şi să scoată la lumină adevărul, redobândind curajul de altădată.

Nu! El s-a autoacuzat pentru reeducări, după cum a acuzat conducerea legionară a le fi ordonat...!
Îmi voi îngădui să citez paginile ce descriu zvârcolirile abracadabrante ale sfârşitului tragic revenindu-i lui Dan Dumitrescu. Îşi chinuia camarazii de celulă nu numai prin contrazicere de pe poziţii marxist-ateiste şi insulte, ci şi prin numeroase bătăi în uşă pentru a-i denunţa caraliilor că aţipeau, când era interzis, sau că se rugau, ori săvârşeau mai ştiu şi eu ce mintea lui îmbolnăvită la Piteşti deprinsese că nu le era îngăduit unor 'bandiţi' legionari. Finalmente, doi dintre colocatarii celulei îşi dară obştescul sfârşit. Rămase s-o împartă cu cel mai determinat dintre legionarii vârâţi în acel 'laborator' (de tipul celui al lui Mengele) al cercetărilor asupra rezistenţei umane la cele mai improprii condiţii de existenţă.
" *Era posibilă o încăierare între Pavel Grimalschi şi Dan Dumitrescu. Se vedea că Grimalschi şi-a păstrat înţelepciunea, preferând tăcerea totală... La un moment dat am sesizat că Dan Dumitrescu era bolnav. L-am auzit gemând şi cerând ajutor.*
Eu ştiind că a trecut total de partea Securităţii, atât cu faptele cât şi cu convingerile, am presupus că va fi ajutat. Că va primi acea minimă asistenţă medicală cu care putea fi salvat (nu suferea, în definitiv, decât de o diaree uşor vindecabilă). *Ziceam între noi: Va fi un model de ademenire a noastră către o speranţă naivă de viitor.* (Cu alte cuvinte: dacă urmaţi pilda lui şi deveniţi oamenii noştri, deîndată ce vă veţi îmbolnăvi, vă vom salva; altfel, nu aveţi nici o şansă...)
Nu i s-a dat nimic. Ci era studiat în permanenţă de multe persoane care trăgeau cu urechea la uşă sau priveau prin vizetă. Cu toţii savurau pătimirea celui care se stingea în chinul disperării.
Pentru Securitate a studia şi a se bucura de ultima zvâcnire a unui nenorocit constituia un fel de "lăptişor de matcă", cu care se menţinea treaz şi se regenera satanismul dintr-înşii.
S-a auzit cum Dan Dumitrescu a fost întins pe pat şi că de acum nu se mai putea scula. Cu tineta la program mergea numai Grimalschi.
Deodată, cu ultimele puteri, Dan Dumitrescu începu să strige:
- Ajutaţi-mă, nu mă lăsaţi să mor. Nu sunt "bandit".
Sărmanul, îmi trezea un simţământ de milă cunosându-i bărbăţia dinaintea prăbuşirii...
Era o victimă de plâns care credea că prin lovirea şi denigrarea camarazilor săi de suferinţă va câştiga mila călăilor.
Toată această tânguială se auzea clar la noi în celulă. Constatam o voce din ce în ce mai stinsă.
Deodată deveni agresiv. Îndruga cuvinte exact contrare celor spuse mai înainte:
- M-aţi înşelat ticăloşilor! M-aţi făcut să zic despre crimele de la Piteşti că sunt o activitate legionară, iar acum mă omorâţi!
De dincolo de uşă nici un răspuns, decât umbre care se agitau.
Serviciile făcute de către deţinuţii prăbuşiţi călăilor comunişti n-au adus nici un beneficiu pentru victime." Acesta a fost unul dintre cele mai întunecate experimente pe care le-a făcut regimul comunist.

Au obţinut tot ce le-a dorit inima fără să dea nimic în schimb. La urmă şi-au strivit victimele cu călcâiul cizmei. De asemenea performanţă numai Lucifer este capabil.
"Într-o după amiază am auzit o trântitură în celula vecină.
- O fi căzut din pat? S-o fi lovit? - ne întrebam între noi.
S-a auzit cum cineva se târăşte pe ciment până la uşă. Am auzit şi am simţit cum bate cu pumnul la nivelul inferior al uşii, apoi a strigat:
- Ajutaţi-mă, salvaţi-mă că mor! Era glasul stins al lui Dan Dumitrescu.
Au urmat câteva momente de linişte. Iarăşi, din când în când, câte un cuvânt stins de rugăminte pentru ajutor...
După câteva minute am auzit o lovitură ceva mai tare, dată cu pumnul în uşă şi un strigăt stins:
- M-aţi înşelat călăilor! Mor!
Astfel murea cel de al treilea deţinut în celula vecină.
Apoi s-a instalat o linişte definitivă
După un timp Grimalschi a bătut în uşă şi am auzit întreg ceremonialul împachetării şi scoaterii pe coridor a mortului.
Aşa a fost sfârşitul sărmanului Dan Dumitrescu" (p.165-166).
Însemnătatea acestei mărturii este de prim rang, pentru trei pricini. Cea dintâi a mai fost enunţată - e prima relatare a unei tentative de sinucidere într-o celulă păzită de călăii reeducărilor. Cea de a doua - e o dare de seamă asupra punctului terminus până unde poate fi condus, prin bătaie continuă, un erou. Cea de a treia - dovedeşte că trădătorul devine un balast pentru acela însuşi în favoarea căruia trădează şi nu numai că este recipiendarul dispreţului său suveran, ci e şi 'ajutat' să dispară, pentru a nu rămâne o dovadă vie a propriei sale tră dări . Trădătorul îşi distruge victima şi-şi incomodează stăpânul.
Calităţile narării acestor dezastre ale lui Dan Dumitrescu fac din lectura memoriilor lui Octavian Voinea o aventură spirituală cu mare câştig moral, dar şi de experinţă de viaţă, dacă închidem ochii asupra deficienţelor stilistice inerente unui scriitor interesat exclusiv de a ţine amintirea trează şi nicidecum a crea o formă literară inatacabilă.
"Un caracter de excepţie" (p. 71-72), figura luminoasă, onestă, de caracter a lui Constantin-Titel Petrescu, Tache Rodas, Ghica, preotul Papken Keropian, comandantul Goiciu, tot atâtea precise desenări de oameni, pentru eternitate, cu aureolă strălucitoare de martiri sau una neagră, de damnaţi.
Ceea ce dovedeşte recuperarea totală de pe urma întoarcerii pe dos a personalităţii, în cadrul reeducărilor, este faptul că Octavian Voinea, în calitate de memorialist al beznelor, nu şi-a pierdut simţul umorului (după cum nici cei mai mulţi deţinuţi politici nu-l pierduseră).
Mă refer, printre altele, la istorioara lui Fielderman, industriaşul, fratele fostului preşedinte al comunităţii evreieşti, de pe timpul lui Antonescu, rămas în străinătate.
E condus la Văcăreşti, la spitalul penitenciar. I se fac analizele sângelui. "
I-au ieşit pozitive. Fielderman a protestat cerând să fie repetate. N-a sesizat că la mijloc este un aranjament al familiei sale care încerca în felul acesta să-i rejudece procesul şi să-l scape din închisoare. Pe el l-au speriat cele vreo trei-patru "cruci" din sânge. Deci, un sifilis în stadiu avansat...

Un bolnav mai hâtru dintre cei cu care era în cameră a exclamat oftând:
- Ce să facem, domnilor, l-au "încreştinat" şi pe acesta" (p. 98-99).
S-ar potrivi citate pentru acelaşi spirit şi: *"Doi ţărani şi un muncitor", "Iancu Avram", Evreul Nathan"* . Un alt tip de umor drag autorului este cuprins în sintagma din limba engleză: *practical joke* , o glumă reieşind din provocarea unei situaţii umoristice, căreia Octavian Voinea îi găseşte echivalentele româneşti ce-i acoperă sensul incomplet: *boroboaţă* sau *năzbâtie* .
Condamnat la moarte şi ţinut izolat, în lanţuri la mâini şi picioare, retrăgându-i-se patul, înlocuit cu o saltea depusă direct pe podeaua de ciment, mai era şi tulburat de observarea sa făcută nopţile, prin vizetă, de către viitorul ministru de Interne Drăghici şi suita lui, în vara lui 1957. Iritat şi hotărât ca măcar prin calea aceasta să-şi dovedească păstrarea independenţei şi a unei libertăţi minime, atât de necesară respectului de sine, adunându-şi amintirile şi concentrându-şi fantezia, izbuti să facă următorul tur de forţă anevoios.
" *Mi-am adus aminte că exista metoda de a te dezbrăca de pantaloni chiar legat cu lanţuri la picioare. Condiţia era ca obada de la picior să fie destul de largă iar pantalonul subţire. Condiţia aceasta eu o îndeplineam cu prisosinţă. Carnea îmi era scăzută, ba chiar şi osul se mai subţiase de înfometare îndelungată.*
(...)
După stingere, am aşteptat puţin şi apoi mi-am scos nădragii din doc subţire şi chiloţii. Mi-am dezbrăcat şi bustul, rămânând gol puşcă întins şi răscrăcănat cât permitea lanţul:
- Acum puteţi să mă admiraţi în pielea goală, domnule ministru Alexandru Drăghici. Altă onoare nu vă pot face.
Nu peste mult timp a venit şi inspecţia. A deschis încet vizeta, apoi a închis-o rapid la loc.
- Cine-i ăsta?
Paznicul i-a răspuns. Şi ceilalţi rând pe rând m-au privit. Eu mai mişcam din când în când să nu creadă că-s mort.
Fiecare m-a onorat cu câte o înjuratură rostită şoptit" (p. 145).
În sensul aceleiaşi preluări minore - dar nu mai puţin decise - a sorţii în propriile-i mâini, deţinutul luă hotărârea de a întrerupe ritualul bărbieririi sale tot la două zile. Ameninţa că, dacă s-ar fi făcut aceasta cu forţa, declanşa o panoramă sonoră de zile mari. Sosi în goană comandantul, avertizat asupra nesupunerii de la camera morţii.
" *- Tu de ce nu vrei să te bărbiereşti?*
- Domnule, eu sunt condamnat la moarte. În viaţa mea nu am purtat barbă. Vreau să port acum, înainte de a muri, ca să văd cum îmi stă" (p. 146).
Istorisirea prezentă îi oferă ocazia memorialistului să-şi încerce condeiul pamfletarului. şarja sa ironică, colorată cu pastă groasă, nu este de neluat în seamă.
" *Veni comandantul de arest gâfâind, căci era gras ca un gâscan îndopat, ca un porc în preajma Crăciunului (...).*
Se vedea în el fricosul. O scursură din cine ştie ce bordel din mahalalele Bucureştiului. Ajuns la troaca cea mare cu lături consistente, hăplise ca

porcul. Acum gata să pleznească de atâta îmbuibare şi osânză greţoasă. A plecat luând după sine şi pe gardieni" (idem).
Cea mai gogonată dintre toate aceste disturbări ale ordinii fireşti (regulamentare) în care se cuvenea desfăşurată existenţa sa şi relaţiile cu stăpânii lui, scornite de o minte de Haplea ce nu mai are de pierdut nimic, este aceea când ceru să-l vadă pe procuror pentru a i se consemna înainte de executare ultimile trei dorinţe.
" *- Ai cerut să vină procurorul. Iată că a venit. Spune ce vrei.*
După tonul cu care vorbeau, după figurile pe care le făceau se vedea că totul nu-i decât o panaramă. Nici nu-şi imaginau că şi eu le-am pregătit una pe măsură.
Mai întâi mi-am compus o figură şi un glas leşinat de om pe jumătate mort şi numai apoi am început cu prima dorinţă:
- Întrucât până la mama acasă nu e prea departe, aş vrea să o văd. Dacă acest lucru nu este posibil, atunci să-i las o scrisoare care să-i fie trimisă după ce voi fi executat.
Ei consemnau toate într-un proces verbal.
- A doua dorinţă este să mi se aducă o fanfară care să-mi cânte ***"Să vină pompierii inima să-mi stingă"*** *. Cei patru cu greu şi-au abţinut zâmbetele. Chiar şi mie năzbâtia aceasta mi-a venit în minte în ultimul moment.*
- A treia dorinţă este întocmai ca cea a ţiganului care a zis: "Să-l pupe-n cur tot completul de judecată". Judecătorii auzind neruşinarea ţiganului s-au repezit cu toţii la el. Dar ţiganul, retrăgându-se speriat într-un colţ, le zise: "Pe rând, nu toţi odată" "(p. 147).
Replica neaşteptată, paradoxală şi zeflemisitoare nu-l cruţă nici pe gardianul ce se arătă impresionat de situaţia lui de mare chinuit. Întrebându-l de ce se petrecea aceasta, Voinea i-o tăie scurt:
" *Pentru că sunt nepotul lui Ştefan cel Mare şi al lui Mihai Viteazul...* (p. 148).
Şi multă dreptate avea cu acest paradox

IV. FRAGMENTARIUM

- O tentativă de a scăpa de reeducare: Petre Grigore C. Anastasis
- "Priveşte cu atenţie şi ascultă" i s-a spus lui Ion Cârja
- Constantin Cezianu aduce o mărturie îndoielnică
- Catedrala lui Virgil Maxim
- George Popescu, despre o tentativă de reeducare la Aiud
- Trei mărturii propuse de Mihai Rădulescu

O tentativă de a scăpa de reeducare: Petre Grigore C. Anastasis

În capitolul de faţă nu mai urmăresc cărţi despre reeducare ci doar fragmente privitoare la ea, din unele memorii cu arie mult mai largă şi deosebită. Şi aici, ordinea expunerii va fi aceea alfabetică a numelor

scriitorilor. Pentru nici unul dintre aceştia nu voi schiţa nici biografie, nici privire de ansamblu asupra lucrării, rezervându-le pentru volumul unde scrierea lor îşi va găsi locul potrivit întregului ei.
Cartea de memorii a lui Petre-Grigore C. Anastasis (Puiu Năstase) este doar anunţată de **ÎNFRUNTAREA. REEDUCĂRILE DE LA GHERLA** publicată de mine [Bucureşti, Editura Ramida, 1997] pentru a-i insufla curajul de a-şi duce întreprinderea scriitoricească la capăt, fiindcă ea reprezintă numai începutul amintirilor sale de detenţie. Aceasta nu înseamnă că nu rezistă privirii critice şi ca atare; dimpotrivă, seriozitatea gândirii autorului, scrupulozitatea cu care îşi informează cititorul asupra istoriei contemporane, grija redactării, frecventele apeluri la înţelegerea şi afectivitatea lectorului, lipsa de exagerare de orice tip şi în orice domeniu, modestia formulărilor de opinii, credinţa (religioasă şi politică) fermă, înfăţişarea fidelă a evenimentelor epocii, începând cu anunţarea la radio a armistiţiului şi până la începutul lui iunie 1950, când a cunoscut barbaria de limită manifestată de comunism în temniţe (reeducările de la Gherla), îl impun pe autor în fruntea eşalonului de memorialişti, dacă este să-i luăm în considerare meritele stilului limpede dar adresat inimii, nu numai raţiunii. Afirmaţia n-are de ce mira: avem de-a face cu un om ale cărui studii acoperă Matematicile (cu specializarea în astronomie), Ingineria (Mine şi Petrol), Filologia modernă (doctorantura în literatură engleză, dar posedă perfect şi germana, franceza, italiana), Religia (Master în Statele Unite ale Americii), care predă la o universitate catolică din S.U.A limba şi literatura religioasă latină; în plus, a semnat, cât a locuit în România, mai mult volume de traduceri literare (dintre care unul împreună cu subsemnatul), date ce îl fac apt de o scriitură cel puţin cultă.
Aflându-se la Jilava, după procesul în care a fost condamnat trei ani, cunoaşte şi un grup studenţesc din Moldova; din el făceau parte mai mulţi inşi sosiţi din penitenciarul Suceava; printre aceia, Găbureac şi Leviţchi (sic!) . *"Ei ne spun pentru prima dată de o aşa zisă acţiune de reeducare, de fapt îndoctrinare comunistă, de la acea închisoare. Un anume student Bogdanovici a cerut (sau i s-a propus şi el a acceptat) cărţi marxiste, leniniste şi staliniste pentru a le studia şi în felul acesta a-şi schimba convingerile. (...) Ştirea aceasta ne-a îngrijorat din două motive: 1. Pentru că arăta laşitatea unor studenţi intraţi în închisoare ca oponenţi ai comunismului şi deveniţi apoi doritori de carte comunistă. 2. Pentru că această acţiune va împărţi studenţimea în două tabere: "cei reeducaţi sau reeducabili" şi ceilalţi. Şi nu era deloc greu să tragi concluzia că cea de a doua categorie va avea de suferit. Dar nimeni nu îşi putea închipui gradul de bestialitate la care se va ajunge mai târziu. Cât despre noi analizând în comun cele aflate de la studentul Găbureac am hotărât de a respinge, cu orice preţ, o astfel de iniţiativă" (p. 41-42).*
Nu întârziară mult cu presupuneri şi temeri deoarece ajunseră la alt loc de pedeapsă numit: Piteşti. Indiferent de cât de repede se vor lămuri asupra destinaţiei puşcăriei acesteia sau nu, Niculiţă Suciu, un coleg de celulă, a avut următorul coşmar: *"îi apăruse Iisus palid şi însângerat reproşându-i că şi el, Niculiţă Suciu, va fi unul din aceia care îl va crucifica din nou pe Golgota secolului douăzeci. Visul a fost aşa de puternic încât sibianul s-a sculat plângând şi strigând cu o voce*

disperată: "Nu, Doamne, nu!"" (p. 46). Ştia Niculiţă Suciu ceva mai mult decât amicii săi, pentru a putea clădi acest scenariu oniric atât de credincios realităţii ce-i împrejmuia fără ca tinerii să-şi fi dat seama? Bineînţeles că nu. De aceea, de câte ori meditez la aceste vise 'profetice' din detenţie, după ce mă izbesc de întrebările: oare acest visător sau celălalt s-a manifestat într-un fel ori altul ca sfânt? oare în afară de visul în cauză a mai dat el semne de citire a viitorului, fie pe cale onirică, fie pe altă cale? oare a ieşit el în evidenţă ca un 'ales'?, nu îmi rămâne decât tot aceeaşi mirare în faţa inexplicabilului şi a slăbiciunii logicii confruntate cu realitatea.
Nu peste mult timp, fură mânaţi să li se facă o radiografie pentru identificarea numeroaselor cazuri de tbc şi izolarea acestora la Târgu-Ocna şi se încrucişară pe culoar cu " *un grup de deţinuţi care se înapoiau de la radiografie, toţi cu figurile răvăşite, feţele la mulţi tumefiate şi privind în jos, speriaţi peste măsură pentru a se mai uita la noi. Printre ei, Nestor Codreanu care, având o statură înaltă, îi depăşea cu un cap. Faţa îi era lividă, surâsul său permanent de mai înainte schimbat într-o grimasă dureroasă iar ochiul drept de o culoare vânătă bătând spre negru. (...) M-am gândit că era numai o chestiune de timp până când va veni şi rândul nostru. Şi acest gând mă îngrozea, pentru că fiind fost şef al grupului 17 din Câmpulung Muscel ştiam o serie întreagă de camarazi care nu fuseseră arestaţi. Iar gândul de a trăda era cel mai odios cu putinţă. Eram conştient de slăbiciunea mea şi nu ştiam cum voi rezista şi cât timp unor torturi posibile şi care păreau de neevitat. (...) Aşadar ne-am adâncit cu toţii şi mai mult în rugăciune şi tăcere"* (p. 47).
Paşi mici dar producând certitudini tot mai mari şi mai sumbre se adaugă. " *La una din mese la polonicul ciubărului cu mâncare se afla un deţinut, Gore Ştefănescu, din acelaşi lot cu Tudorică Decebal. Cum miliţianul care îl însoţea se oprise mai departe, uitându-se pe o vizetă, Tudorică îi şopteşte: "Mă, Gore, ai rămas neschimbat. Bravo ţie, te ţii bine." Răspunsul a venit repede ca o şfichiuire de bici: "Te înşeli, dragule. Şi-ai să te convingi de asta în curând." Cuvintele au fost rostite cu un ton sinistru, pe jumătate înfricoşat, pe jumătate ameninţător, iar Tudorică mi-a spus că, deodată, figura lui Gore căpătase o asemănare satanică. Şi nu se înşelase. Gore Ştefănescu se va dovedi la Ocnele Mari unul din cei mai teribili schingiuitori, doritor să bată şi să omoare pe oricine, numai pentru a ieşi mai repede, cum credea, din închisoare"* (idem).
Totuşi, lui Puiu Năstase nu i-a fost dat să se dumirească fără umbră de îndoială asupra a ce anume se petrecea între zidurile cu taine pecetluite ale Piteştilor. " *Pentru mine (...) Piteşti a rămas în amintire ca o etapă spre Golgota în care cei pe care i-am întâlnit erau încă oameni normali, cu idealurile lor curate încă şi nu renegate prin teroare şi sânge"* (p. 48).
Printre aceia adunaţi în vederea deplasării la Gherla îi văzu şi pe nepoţii inginerului Clime şi respectiv al lui Vasile Iasinski, care se prefăcură a nu-l zări; din asta pricepu că se petrecea ceva inexplicabil cu ei. Oricum, măcar că erau înspăimântaţi tot intui.
Când să părăsească celula carantină de la penitenciarul numit în urmă, remarcă faptul că prieteni buni şi colegi de lot păreau a fi înfricoşaţi, stăteau rezervaţi, încremeneau de câte ori un străin de grup se apropia de ei, preferau tăcerea schimbului de cuvinte. " *Dintre studenţi, băiatul*

unui preot din Galaţi (după spusele lui), Petre Sârbu, având o figură infantilă şi un aer de stupizenie, se apropie de mine şi mă întreabă de când sunt arestat. Spun: 1949. Zice: "Mai merge cineva la biserică acum?" După tonul întrebării era clar că se aştepta la răspunsul: "Nimeni." Când însă i-am răspuns că lumea merge la biserică la fel ca mai înainte, poate chiar mai mult, şi când i-am pomenit că am şi eu un unchi preot, Vasile Fusu, căsătorit cu o soră a mamei, Adina, şi că biserica lui Răzvan din Bucureşti e mai plină ca oricând, m-a privit neîncrezător, ba chiar cu ură (desigur la reeducare primise asigurări că nimeni nu se mai ducea la biserică). Acest Petre Sârbu care părea un foarte activ "reeducat" se va sinucide mai târziu când va descoperi falimentul acestei acţiuni şi desigur cuprins de remuşcări faţă de ceea ce făcuse" (p. 48-49).
Cutremură incapacitatea condeiului de a reproduce trăirea, înfiorează neputinţa chiar şi a minţii de a reproduce trecutul. " *Cele ce s-au întâmplat în această cameră în zilele de 4 şi 5 Iunie* [este vorba despre camera 106; n.a.] *, până la memorabila dată de 6 Iunie 1950 sunt imposibil de reconstituit. Deşi eram pregătit pentru un fel de mascaradă impusă de comunişti şi cum credeam nu prea luată în serios de studenţi, pe care îi cunoşteam ca fiind destul de inteligenţi, în general, pentru a respinge sau bagateliza orice fel de acţiune de violentare a conştiinţei lor, ceea ce am văzut şi trăit acolo mi-a părut şi atunci şi acum ceva de necrezut, un coşmar din care trebuie să te trezeşti curând respirând uşurat că totul nu a fost decât un vis. Evident nu ştiam ce înseamnă teroarea inoculată în trupuri şi mai ales în suflete de o schingiuire continuă"* (p. 49).
Totuşi, Puiu Năstase sau Petre-Grigore C. Anastasis, cum i-a plăcut să-şi aleagă numele nou într-o ţară nouă, izbuteşte să filmeze imagine de imagine pe pelicula hârtiei ceea ce cerneala n-are putere să deseneze. " *Ca la comandă, după ce deţinuţii în număr de circa 40-50 şi-au ocupat locurile pe rogojinile aşezate direct pe cimentul pardoselii (nu exista nici un fel de prici în această celulă), un individ, de o statură chircită, cu un chip desfigurat de ură, studentul Sorin Pintilie din Bacău, condamnat 2 ani pentru omisiune de denunţ (probabil), se ridică şi se postează în mijlocul camerei urlând: "Acum la lucru!" Şi imediat majoritatea celor din cameră încep să se aşeze în grupuri de doi, dintre care unul lovea pe celălalt iar acela accepta loviturile fără să crâcnească."* Aşa cum stau lucrurile cu mai toate amintirile cu care avem de-a face, şi aici întâlnim cazul unui viitor mare torţionar în poziţia sa de 'ucenic vrăjitor' (el va sfârşi în casimca Jilavei; vezi Marcel Petrişor). " *Nu ştiam cine sunt ceilalţi, dar privirea mi-a fost atrasă de o pereche dintre care unul mic de statură lovea pe altul de două ori ca el fără ca acesta să schiţeze nici un gest de apărare. Cum am aflat mai târziu, cel care lovea era Aristotel (Aligo) Popescu iar lovitul Ovidiu Munteanu. Spectacolul acesta neobişnuit şi brutal m-a făcut să închid ochii şi să încerc să mă rog deşi şi rugăciunea îmi părea că refuză să se ridice. Cât a durat această bătaie (care părea o operaţie de rutină), nu ştiu. Din acel moment am pierdut noţiunea timpului şi singurul meu gând era cum să ies din iadul acela."*
Este pentru prima oară când un deţinut aruncat printre fiare recunoaşte că s-a gândit cum să scape. Ceilalţi fie şi memorialişti dedicaţi detaliilor psihologice nu-şi amintesc de vrun atare gând, ceea ce este un fel de

dovadă că el nici măcar nu le-a trecut prin minte. Cum oare a fost aceasta cu putinţă? Să fie dintr-aceea că spaima şocului le-a obliterat puterea cugetării? sau că ea le-a orbit instinctul de conservare până la acceptarea torturii de spaima unei morţi subsecvente refuzării ei? După cum se va vedea mai departe, hotărârea de a scăpa a adus după sine şi soluţia. Or, importanţa mărturisirii lui Anastasis este că pentru întâia dată citim despre un student care a reuşit să nu fie reeducat deşi bătut a fost şi el.
" *Apoi s-a trecut la aşa numita acţiune de "demascare exterioară", prin care fiecare trebuia să spună tot ce făcuse afară contra regimului (mai ales ceea ce nu declarase la anchetă). Aşa că, fără să vreau, am ascultat o serie de destăinuiri din care mi-am dat seama, din nou, cât de terorizaţi erau toţi aceştia, repetând cu viteză şi cu voce întretăiată tot felul de amănunte (reale sau fictive) despre ei şi despre alţii care nu fusesră arestaţi. Mi-aduc aminte că s-a amintit foarte des numele lui Nelu Jijie nearestat la acea vreme şi având legături cu Mişcarea Legionară de rezistenţă din Munţii Făgăraşului. Nu puteam însă verifica ceea ce era adevărat şi ceea ce nu din cele spuse. Apoi a venit rândul studenţilor din lotul meu: Marin Ţârdel, Marin Duţă, Constantin Popescu. Nu ştiam că ei trecuseră prin acest foc la Piteşti, fiindcă de frică nu îmi spuseseră nimic. Dar i-am auzit vorbind şi dând date care mi s-au părut precise despre alţi colegi ai lor Marinescu-Olteanu, Ion Duminică, Nicolae Stanciu. Pe primul îl voi întâlni la Canalul Dunăre-Marea Neagră (Colonia Poarta Albă în 1952) ceea ce mă face să cred că fusese arestat ca urmare a denunţului făcut de foştii lui camarazi. Ceilalţi doi vor cădea în luptă cu forţele securităţii undeva în Ardeal sau vor fi prinşi şi executaţi. Acesta a fost momentul în care m-am îngrozit de-a binelea: însemna că trădarea intrase în rândurile noastre şi mai însemna că nu mai pot să mă bazez decât pe Dumnezu şi mila Lui. Rândul se apropia de mine aşa că am hotărât să fiu prudent, dar să resping hotărât această acţiune. Mi-am arătat deci dezaprobarea asupra celor ce se întâmplă acolo, am spus că tot ce am avut de declarat este la dosarul meu etc. Evident, în tot acest timp căutam o soluţie de scăpare. De acum un fel de nor negru îmi stăpâneşte memoria. Îmi amintesc numai de cuvintele lui Sorin Pintilie: "Ce mă, mai vrei să fii legionar! Uită-te aici: nu mai este nimeni între noi în afara lui Nicolae Călinescu!" Am privit atunci la cel indicat, pe care îl întâlneam pentru prima oară. Figura lui avea imprimate semnele suferinţei şi mi-a amintit de chipul Mântuitorului de pe Cruce."*
Frumoasă icoană a scriitorului analizat mai departe!
" *Apoi S. Pintilie s-a adresat lui Mircea Dragomirescu: "Spune- i tu cine este el!" Mircea a tăcut. Apoi a răsunat altă poruncă, scurtă şi răstită: "Loveşte-l" dar Mircea spre cinstea lui a răspuns: "Nu pot să dau în el." Acestea sunt ultimile cuvinte de care mi-aduc aminte. Apoi... întuneric. Am fost desigur bătut, m-am apărat, se pare că l-am provocat pe şef la o luptă în doi pe care el desigur a evitat-o, dar realmente nu îmi aduc aminte de nimic. Ceea ce ştiu este numai că repetam în sinea mea, ca un leit motiv: "Trebuie să ies de aici, trebuie să ies de aici, trebuie să ies. Doamne ajută-mă!" Iar mintea mea căuta febril o soluţie."*
Autorul face o interesantă trecere în revistă a soluţiilor anvizajate care, bineînţeles, nu ofereau o gamă prea largă de posibilităţi. " *Prima idee care mi-a venit în minte a fost să ies la raport, dar după o matură*

chibzuinţă am respins-o. Raportarea însemna doar o şansă, probabil că gardienii nici nu o vor aduce la cunoştinţa superiorilor; chiar dacă o vor face, aceasta va dura câteva zile (în care timp puteam fi chiar omorât) şi de unde ştiam eu că tot ce se făcea nu avea aprobarea conducerii? Învăţasem acest lucru că nu trebuie să ai niciodată încredere în comunişti fiindcă ideologia lor este o doctrină a minciunii organizate şi nici măcar aceasta nu este respectată. Deci nu printr-un raport mă puteam salva."
Urmează un aforism paradoxal: *"În situaţii disperate numai soluţiile disperate dau roade. Dumnezeu în care m-am încrezut întotdeauna mi-a impus o astfel de soluţie pe care nici o minte normală nu ar fi adoptat-o. Dar mai exista vreo astfel de minte în timpul acestei experienţe satanice? Gândindu-mă în acest coşmar de lovituri şi delaţiune mi-a venit ideea de a mă preface nebun. Mi-am zis: numai printre nebuni voi fi în siguranţă fiindcă aceia desigur vor fi mai puţin periculoşi decât studenţii printre cari mă aflam. Iar odată scos din celulă voi putea veni, poate, în contact şi cu directorul închisorii care, cine ştie? e posibil să nu cunoască ce se întâmplă aici. Rămânea însă să pun în aplicare această simulare a nebuniei pentru a părăsi cu adevărat celula. Iar aceasta nu se putea face decât printr-un act violent care să necesite pedepsirea mea şi deci scoaterea mea din mijlocul torţionarilor."*
Perspectiva îl atrăgea, devenise cuibul preferat al visării, singura scăpare la care mintea sa mai avea acces şi ea creştea cu făgăduinţe de pace şi securitate.
" *Repetam în sinea mea mereu şi mereu: "Trebuie să ies. Doamne, ajută-mi." Nu mai ştiam nimic şi nu mai simţeam nimic din cele ce se petreceau în jurul meu. Demascările şi bătăile continuau dar eu eram absent, închis în mine, stăpânit de gândul meu interior. Viaţa între nebuni mi se părea cea mai seducătoare alternativă faţă de situaţia mea prezentă. De tăcerea mea depindeau zeci de oameni şi eram conştient că rezistenţa mea fizică şi psihică poate fi limitată.*
Nu ştiam însă cum ar trebui să procedez, dar în dimineaţa zilei de 6 Iunie 1950, când ora de servire a prânzului se apropia, am ştiut. Cineva, îngerul meu păzitor, desigur, mi-a transmis ceea ce trebuia să fac şi deşi acţiunea care mi-a venit în minte era disperată şi putea avea un rezultat tragic nu am şovăit nici o clipă. Ştiam fiindcă cineva îmi şoptea prin limbajul secret al sufletului că era singura cale.
Şi iată că uşa se deschide şi ciubărul cu mâncare este adus în cadrul uşii. Supravegherea mesei o făcea un gardian pe care am aflat (mai târziu) că îl chema Lazăr. Şi un amănunt: Lazăr era considerat singurul gardian blând de la Gherla. Deci uşa era deschisă şi noi deţinuţii ne îndreptam unul câte unul să primim mâncarea într-o gamelă militară cu smalţul sărit şi pe alocuri ruginită. Îmi vine şi mie rândul. În faţa mea este Lazăr, în spate doi gardieni şi plantoanele. Primesc mâncarea şi apoi... Doamne, am fost eu? Arunc mâncarea (arpacaş) semifierbinte spre faţa gardianului, dar aceasta i se opreşte pe piept (din fericire), fără a-i arde faţa. Cu o lovitură îl împing la o parte şi mă năpustesc pe culoar, printre gardienii înmărmuriţi, strigând:
"Săriţi, arde închisoarea. Foc! Arde închisoarea!..."
De aceste cuvinte mi-aduc aminte. Mi s-a mai spus apoi că am strigat şi: "Ne asasinează. Deţinuţii din celulă vor să ne omoare. Ajutor!"

Urmărit de unul din gardieni mă îndrept spre balustradă ca să mă arunc în golul dintre etaje (dedesubt era o plasă) şi aş fi ieşit probabil, cel mult, cu un picior sau o mână ruptă. Încalec balustrada dar sunt prins de picior şi primesc o lovitură în cap. Sunt tras înapoi, bătut, călcat în picioare şi târât până la parter. Sunt o mască de vânătăi şi sânge, dar sunt fericit. Înţelegi, cititorule? Sunt fericit, nespus de fericit. Am scăpat chiar dacă numai pentru un moment din ghearele celor care îmi vroiau sufletul. Nu ştiam ce va fi, dar eram fericit şi pentru moment nu simţeam nimic. Mă stăpânea, pentru prima dată, o senzaţie de pace în mijlocul loviturilor şi sudalmelor care nu conteneau."
Pe neaşteptate, cele două planuri ale răzvrătitului împotriva bătăilor ce i se aplicau de către camarazii săi pentru a face un trădător din el, se unesc într-unul singur, fără voia sa. Dacă n- a cerut să fie scos la raport, este totuşi confruntat cu comandantul. Aceasta e unica mărturie, din **Istoria** de faţă, despre folosul întâlnirii, pentru că şi alţii, am văzut-o, au denunţat comandantului Dumitrescu cele ce se petreceau, dar fără rost; dimpotrivă.
" *Sunt dus în faţa directorului Tiberiu Lazăr, evreu ungur, fost şofer şi acum colonel de securitate. Sunt dus, mai bine zis aruncat în faţa lui. Se uită la mine cu o privire încruntată. I se povesteşte întâmplarea. În acest timp mă reculeg, respir adânc şi caut să fiu pregătit pentru o nouă repriză de bătaie atunci când îl aud spunând gardienilor:*
"Ieşiţi afară. Lăsaţi-l cu mine."
Rămas singur, îşi scoate revolverul de la brâu, mi-l reazemă de tâmplă şi spune: "Povesteşte tot că te împuşc." Scena nu mă impresionează şi încet, încet, fiindcă abia pot vorbi, limba mi-e zdrobită şi tumefiată:
"Domnule director, nu ştiu ce este cu mine. Sunt bătut şi torturat de câteva zile pentru a declara ceea ce nu ştiu. Am văzut închisoarea arzând, flăcări şi fum, şi am căutat să avertizez lumea. Atâta ştiu: sunt bătut continuu şi am văzut foc. Făceţi cu mine ce doriţi."
"Cine este şeful camerei?", întreabă directorul.
"Sorin Pintilie. El conduce bătăile şi tortura de acolo", îi răspund.
Lazăr Tiberiu ordonă ca acesta să fie adus la el. După câtva timp, Sorin Pintilie este împins în cameră, tremurând şi galben.
"Ce faceţi acolo?", tună directorul.
"Do, dom... tovarăşe director, noi, tineretul cu convingeri comuniste batem pe bandiţii ăştia ca să declare tot ce au ascuns la securitate. Năstase a venit organizat de la Piteşti şi..."
"Mă ticălosule", îl întrerupe Lazăr, "unde te crezi tu aici? Cine ţi-a dat voie, banditule, să baţi! Aici în Gherla numai eu am dreptul să bat. Vom mai sta noi de vorbă."
Sunt scos din cabinetul directorului şi dus la celula neagră (din capătul parterului, cum intri în celular pe stânga), celulă de pedeapsă fără nici un geam şi nici un fel de aerisire. Din fericire destul de răcoroasă pentru acea vară. Sunt pedepsit cu tăierea raţiei de mâncare, mâncând o dată la trei zile. Dar sunt singur, mă pot ruga şi aştepta. Ce? Desigur un nou miracol. Îmi dau seama că situaţia mea este pe muchie de cuţit. Nu am reuşit să ajung între nebuni, poate am greşit prezentându-i directorului situaţia din camera 106 cu prea multă claritate, ceea ce l-a determinat să

înţeleagă că nu sunt nebun. Am obţinut totuşi un rezultat. Întreruperea bătăilor şi schingiuirilor. Dar pentru cât timp?
Mai târziu am aflat că în timp ce eu eram pedepsit, Lazăr Tiberiu a scos în curtea penitenciarului pe Sorin Pintilie şi pe alţi corifei ai reeducării, i-a aranjat în cerc, unul în spatele altuia şi le-a dat ordin să meargă în pas alergător. În acest timp el se afla în mijlocul cercului având în mână două ciomege, iar un alt miliţian Martin Fulop se afla în afara cercului cu un alt ciomag. În timp ce deţinuţii alergau, Lazăr Tiberiu şi Martin Fulop îi loveau cu ciomegele. Bătaia a durat aproape o oră."
Este de la sine înţeles că atitudinea comandantului contrazicea planurile securităţii; drept care nu trecu nici măcar o lună şi el, ca şi ofiţerul politic Iacob Dezideriu, fură schimbaţi şi aduşi în locul lor, comandant, Gheorghiu, şi politic, Avădanei.
" *Când la inspecţia săptămânală nu am mai văzut figura lui Lazăr Tiberiu ci a unui alt bărbat mai mic de statură şi mai întunecat, am înţeles că ceva s-a schimbat şi am avut presimţirea că timpuri grele mă aşteaptă. Am continuat să mă rog lui Iisus, Sfintei Fecioare şi Sfinţilor Nicolae, patronul închişilor, şi Dimitrie Basarabov" (p. 49-51).*

"Priveşte cu atenţie şi ascultă " i s-a spus lui Ion Carjă
În loc de introducere la ce urmează a fi comunicat, e potrivit să adăstăm asupra unui amănunt grăitor din propria meditaţie a autorului, menit să explice inexplicabilul din câte va nara: " *Partidul comunist, instaurat prin violenţă în România, a tins şi a izbutit să destrame sistemul social şi reţeaua schimbului interpsihologic uman propriu şi specific poporului român, deteriorând până la temelie structura şi relaţiile sociale elementare dintre indivizi, lăsându-i pe oameni în vid la un moment dat şi, mai mult, a tins şi a izbutit acest regim silnic să năruie şi să calce în picioare valorile şi ideile comune ale oamenilor, înlocuind acel tezaur comun agonisit în secole lungi la rând - tezaur care constituia stâlpul de rezistenţă al societăţii noastre -, cu anarhia, haosul, spaima, nesiguranţa, anxietatea, disperarea şi moartea"* (p. 330). Dacă vreţi, a realizat, pe plan socio-naţional, ceva similar fisurării atomului, noţiune mult mai familiară cunoştinţelor noastre, fisurare ce conduce la modificări de structură. Modificări în structura psihologică umană au adus, drept urmare, şi "reeducările".
Ion Cârja nu le cunoştea încă.
" *Îmi aduc aminte că era o seară întunecoasă"* , scrie el în " **Canalul morţii"** [Bucureşti, Cartea Românească, 1993], *"în jurul orei nouă, şi se dăduse stingerea, când un om din brigada mea a venit la priciul meu de scândură şi mi-a spus că mă caută cineva afară. În spatele barăcii mă aştepta amicul meu. Eram tulburat de curajul lui, pentru că într-adevăr era curaj să îndrăzneşti să mergi seara, de la un dormitor dintr-o baracă, la alt dormitor din altă baracă, în acea perioadă când studenţii reeducaţi dădeau administraţiei note informative despre toate mişcările din interiorul lagărului. Administraţia era deosebit de interesată să afle filiaţiunea prieteniilor."*

Misteriosul îndrăzneţ constituie el însuşi un capitol al Istoriei Literaturii Române Contemporane, ca şi al celei de Detenţie.
" *Drept orice răspuns la uimirea mea, poetul Ion Caraion mi-a prins mâna, m-a îndepărtat de la baraca mea, înspre sârmă unde nu ne putea vedea nimeni, şi mi-a şoptit:*
- Priveşte geamurile de la baraca studenţilor. Priveşte cu atenţie şi ascultă.
Am privit într-acolo şi am ascultat. Ferestrele erau acoperite cu pături şi de dinlăuntru veneau sunete de instrumente muzicale: viori, acordeoane, clarinete. Muzica era zgomotoasă, agitată, şi fără nici o consistenţă melodică, capabilă de a o identifica" (p. 331). Cititorul nu se poate regăsi: instrumente muzicale cântând într-un loc de detenţie comunist, destinat politicilor, după ora stingerii? Nu ne mai aflăm într-un penitenciar de execuţie, ca în toate memoriile precedente, ci la Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde regimul de viaţă era complet altul; iar cei doi priveau baraca studenţilor reeducaţi, expediaţi acolo de Eugen Ţurcanu, să-i continue opera.
" *- Nu înţeleg ce se petrece acolo, am zis eu. Mi se pare că am auzit şi ţipete prin sunetul muzicii. Apoi, e ceva neobişnuit ca la această oră să nu se fi culcat oamenii. În timp ce simţeam încă mâna prietenului meu că mă ţinea strâns, deodată mi s-a părut că tremură, ca agitat de un spasm.*
- Acolo se petrec lucruri îngrozitoare cu studenţii, după cum am aflat mai târziu, apucă el să-mi şoptească" (idem).
E regretabilă sărirea evidentă a unui pasaj, probabil cu prilejul tipăririi, neexistând între cele de mai sus legătura dintre cea dintâi propoziţie a ultimei replici şi următoarea. Însă, aceste fraze ce ne-au rămas sunt suficiente pentru a redesena chipul înspăimântat al poetului nu înalt, cu fruntea adâncată spre creştet brăzdată de dungi, cu nas turtit, cu priviri albastre şi încărcate de o teroare fără leac, pe dată luminate de căldură când te aţintea în ochi şi îi plăceai, cu buze chinuite de o frământare permanentă şi parcă inconştientă, cu pielea mult prea albă pentru ca să fi fost semn de sănătate, aşa cum l-am cunoscut după eliberarea din 1964. Frazele sunt suficiente pentru reînvierea lui şi întipărirea pe trăsăturile sale a unui început de groază profetică.
Cei doi fură obligaţi să-şi facă urma pierdută, fiind zăriţi, ca nişte umbre fără identitate, de un gardian ce îi apostrofă, după care porni vânarea lor prin noaptea deasă dintre cabane.
" *A doua zi dimineaţa, când am ieşit pe platou ca să ne încolonăm şi să plecăm la munci, printre oameni se simţea o neobişnuită nelinişte, a cărei natură am descoperit-o foarte repede, în timp ce treceam prin diferitele brigăzi ca să caut câţiva prieteni cu care mă vedeam dimineaţa; în învălmăşeala miilor de oameni, era imposibilă supravegherea, iar la ora când ieşeam, era încă noapte neagră.*
Ceea ce auzeam, în timp ce mă strecuram printre coloane, era aproape aceeaşi întrebare şi aceeaşi confirmare:
- Şi el a fost luat.
Trecând pe lângă brigada inapţilor, unde erau repartizaţi bolnavii, bătrânii şi câţiva elevi mai firavi, m-am simţit prins de braţ şi oprit.

Un învăţător din Ardeal, pe care îl cunoşteam de multă vreme, îmi spuse pe nume. L-am recunoscut numai după voce, deoarece faţa îi era vânătă şi tumefiată într-un asemenea grad, încât era imposibil de recunoscut.
- Ce e cu dumneata, domnule Secui? i-am spus vădit speriat.
Lumina difuză a unui bec de pe un stâlp, dintre aceia care erau aşezaţi din loc în loc prin interiorul lagărului, pentru a se putea controla mişcarea oamenilor în timpul nopţii, făcea şi mai oribilă faţa bărbatului care stătea lângă mine. Când am văzut că din ochii lui au început să curgă lacrimi, drept orice răspuns, mi-am dat seama că îngrijorarea amicului meu de aseară era reală, că mi se dezvăluise o taină, pe care eu, din locul meu, nu aş fi putut-o observa.
În jurul nostru stăteau înghesuiţi mai mulţi oameni şi toţi dădeau din cap, a compasiune şi indignare, dar nici unul nu îndrăznea să-şi exprime adevăratele sentimente. Deodată unul scoase un sâsâit scurt, în semn de atenţie.
Pe lângă noi trecea un tânăr dintre cei etichetaţi cu degradantul epitet de "secătură". Era un student de prin Moldova care, la demascările de la Piteşti, îşi trădase proprii părinţi şi sora cu cumnat cu tot, fiu de preot fiind, şi aici trecea printre matadorii studenţilor reeducaţi, celebru în a bate şi a informa administraţia de stările din interiorul lagărului.
Cu inima mâhnită, m-am reîntors la brigada mea, unde mi s-a spus că fusesem căutat de un avocat, la fel învineţit şi disperat.
(...) În acea seară fuseseră luaţi cam patruzeci de oameni din diferite brigăzi şi trataţi de către studenţi aşa cum îi instruiseră la Piteşti, Eugen Ţurcanu, Pop Alexandru zis Ţalu (corect: Popa Alexandru, zis Ţanu; n. n.) *şi alţi criminali creaţi de Ministerul de Interne"* (p. 333-334).
Autobiograful, culegând de peste tot amănunte în legătură cu cele întâmplate în noaptea precedentă, a putut rescrie întregul scenariu al patimii.
" *În fiecare dormitor de brigadă se prezenta plantonul lagărului, fostul căpitan Nicodim Lazăr, sau primul brigadier, Cojocaru, sau Neagu, sau brigadierii Grama, Bogdănescu, sau un alt brigadier de încredere al administraţiei şi comunica persoanei în cauză că este chemat la birou. Aici omul nu ajungea să se întâlnească cu vreun reprezentant al administraţiei cum i se spusese, ci era luat în primire de unul din grupul studenţilor, pe care nu-l cunoştea şi care îi spunea că, din ordinul dlui lt. Chirion, să-l urmeze. Era dus la una din brigăzile studenţilor, care, la început, purtau o literă alfabetică, iar acuma, fatala denumire de brigăzile 13 şi 14.*
La începutul şedinţei a fost de faţă şi Chirion. Oamenii erau puşi să şadă în şir pe un prici, de pe care se luaseră păturile şi se întinseseră la ferestre. Erau cuprinşi de o uşoară panică când erau aduşi spre brigada studenţilor, deoarece se cunoşteau anumite lucruri misterioase ce s-ar petrece aici; dar mai ştiau că acestea nu se petrec decât între studenţi şi când l-au văzut pe Chirion acolo, aproape că s-au liniştit. Se mai întâmpla ca administraţia să facă unele comunicări deţinuţilor, adunându-i într-o anumită baracă.
Alături de Chirion se mai aflau fiorosul Bogdănescu, un student întârziat, fost căpitan în armată şi apoi deblocat; apoi medicul lagărului, unul dintre cei patru, dr. Eugen Suroiu, băiatul unui fost ofiţer de aviaţie din Blaj,

fost coleg de medicină cu mine la Sibiu şi încadrat în acelaşi lot cu mine (Liga Apuseană a Moţilor), precum şi încă vreo câţiva studenţi, cunoscuţi în lagăr, brigadieri sau pontatori (Coriolan Gherman, Vasile Marian, Gh. Marian-Timişoara, Grama, Enăchescu, Bordeianu, Văcariu etc.).
Ofiţerul politic, în câteva cuvinte, a vorbit despre zvonurile care circulă printre deţinuţi, privitoare la iminenţa începerii unui război, şi despre agitaţia oamenilor, care văd în această eventualitate o slăbire a protectoarei mult slăvite, URSS; a mai vorbit apoi despre încetinirea ritmului de muncă şi slăbirea disciplinei interioare, precum şi despre contactele cu civilii, pe care unii deţinuţi la fac împotriva tuturor dispoziţiunilor. La urmă, a mai adăugat ceva referitor la cei ce conduc lăuntric aceste opinii şi acţiuni.
Dintre cei de faţă, nici unul dintre ei nu era dintre persoanele de mâna întâi în lagăr, apoi nu erau nici dintre aceia care să fi încercat să se opună unor dispoziţiuni ale administraţiei şi, la muncă, erau conştiincioşi, atât cât le îngăduiau puterile slăbite.
La un moment dat Chirion s-a retras şi a luat Bogdănescu cuvântul, repetând cam aceleaşi lucruri ca şi Chirion. Dar puţin câte puţin, Bogdănescu a început să aducă acuzaţii persoanelor de faţă, fiind bine informat despre viaţa lor. Oamenii au început să se neliniştească de această întorsătură a lucrurilor, prevăzând că ceea ce se petrece era mai grav decât îşi închipuiseră.
Brigadierul Subţirică, care nu era student, dar colabora strâns cu studenţii reeducaţi şi administraţia, a intervenit şi el, acuzându-i pe oamenii din brigada lui aduşi la consfătuire. Cu aceasta, atmosfera s-a înveninat şi mai mult, pe măsura în care cei de pe margini, înţeleşi cu primii, au început să arunce şi ei câte o vorbă în sarcina cutăruia sau cutăruia. Unii au încercat să se apere. Această reacţie naturală parcă a aruncat paie pe foc. Bogdănescu s-a ridicat deodată şi le-a cerut, nici mai mult nici mai puţin, decât să demaşte pe toţi acei care instigă, sabotează, urăsc regimul şi aşteaptă pe americani.
Adaug, pentru înţelegerea celor ce urmează, că la Canal studenţii ataşaţi administraţiei nu au întreprins o acţiune asemănătoare celei de la Piteşti, în sensul de a se ocupa de demascări propriu-zise, ci şi-au canalizat toată ingeniozitatea şi forţele, neprecupeţind nici propria lor sănătate, pentru a ridica la maximum randamentul de muncă al deţinuţilor. Aceasta constituia un atentat împotriva vieţii multora dintre noi. Cei ce nu-şi îndeplineau norma (după ce studenţii le urcaseră exagerat de mult) - ceea ce era aproape imposibil de realizat chiar pentru un muncitor civil - trebuiau să suporte grave consecinţe: tăierea dreptului la pachetul lunar sau a vorbitorului. Fiind alimentaţi sub orice limită condiţională pentru muncile faraonice la care eram supuşi, micul adaus dintr-un pachet cu alimente consistente ajuta enorm în acea perioadă la menţinerea organismului şi constituia însăşi baza rezistenţei noastre fizice. Pe lângă aceasta, se mai adăuga şi menţinerea relaţiilor cu familia care, în felul acesta, ştia unde te afli şi avea oarecare linişte. Neîndeplinirea normei aducea o mulţime de complicaţii şi suferinţe, care se răsfrângeau cu aceeaşi intensitate atât asupra deţinutului, cât şi asupra familiei sale. Numai noi, cei mai tineri, împlineam norma şi numai arareori; necum cei mai în vârstă sau cei bolnavi.

Aceasta era pricipala crimă pe care aceste unelte ale administraţiei, recrutate dintre studenţi, au comis-o la Canal şi aceasta e destul de mare, dacă ne gândim că au murit zeci şi sute de oameni, ca urmare a eforturilor supraomeneşti la care fuseseră împinşi de acei zeloşi înnebuniţi, în urma unui regim de schilodire a minţii şi caracterelor lor. Toţi aceia care au murit, au închis ochii tumefiaţi şi diformi, cu stigmatele respingătoare ale edemului foamei.
Deoarece nimeni dintre cei vizaţi nu a răspuns somaţiilor ticăloase ale acelei brute, care era Bogdănescu, acesta a început să se agite, să înjure şi a năvălit cu pumnii în primul om care era lângă el, un biet general bătrân, care, de spaimă, a leşinat după primele lovituri primite. La acest semnal, cei aproape optzeci de deţinuţi-reeducaţi câţi erau în dormitorul respectiv s-au dezlănţuit cu aceeaşi furie asupra celorlalţi oameni aduşi aici. Pentru a nu se auzi afară ţipetele celor loviţi, o parte din studenţi au trecut, în aceeaşi clipă, la zăngănirea instrumentelor muzicale.
Doctorul Suroiu avea misiunea de a da primele ajutoare, în cazul că vreuna din victime ar fi suferit vreun şoc mai grav, din care să nu-şi poată reveni.
Loviturile şi înjurăturile cele mai triviale au ţinut jumătate de oră cel puţin, în care timp nenorocitele victime au trăit clipe de disperare şi de suferinţe indescriptibile.
Am avut ocazia să vorbesc cu foarte mulţi dintre ei şi, ca o notă comună, la toţi revenea aceeaşi caracterizare a acestor clipe: "Asaltul studenţilor peste noi ni s-a părut o glumă de prost gust la început, pentru că noi toţi puteam să le fim părinţi. Şi între noi erau unii care aveau nepoţi aici sau cunoscuţi din familie. După ce am primit pumni în capete şi lovituri de bocanci în spate sau piept, peste minţile noastre a coborât ca o negură şi ne-am adâncit într-un coşmar pe care nu-l credeam posibil, chiar sub proba acelei realităţi crude, acesta fiind probabil motivul că aproape nici unul dintre noi nu s-a văitat, urlat sau să-şi fi manifestat groaza în alte forme zgomotoase. Şocul moral fusese desăvârşit şi efectul urmărit realizat în întregime."
Aceasta fusese a doua bătaie la baraca studenţilor proveniţi de la Piteşti şi fusese cunoscută de toată lumea; de altfel, aceasta era şi intenţia administraţiei. Prima bătaie se petrecuse cu două-trei săptămâni mai înainte şi fusese regizată cu un număr mai mic de oameni. Aceştia fuseseră aproape toţi informatorii administraţiei, care căzuseră în dizgraţie sau pur şi simplu au fost lăsaţi deoparte, ca nemaifiind utili. Din această cauză, prima serie de bătuţi a păstrat taina şi numai unul sau doi dintre cei vreo 16 au făcut unele indiscreţii, care însă nu au fost crezute, avându-se în vedere de la cine veneau.
Multă vreme peste oameni a plutit ca o pasăre sinistră isprava studenţilor bătăuşi şi nimeni nu mai adormea de acum aşa de repede seara, tulburat de posibilitatea repetării pe piele proprie a ceea ce se petrecuse cu ceilalţi. Nimeni nu era sigur că nu avea şi el vreo notă informativă la administraţie, de pe urma căreia să aibă de suferit aceleaşi consecinţe.
Aceste acţiuni ale brigăzilor de şoc studenţeşti, în care se cuprindeau circa 250 de tineri universitari, în afară de alţii, încă vreo 150 de studenţi şi elevi, răspândiţi prin absolut toate celelalte brigăzi, au continuat cu aceeaşi violenţă până în primăvara anului 1953. Odată cu moartea lui

Stalin, au încetat bătaia şi crimele în închisoare în mod miraculos" (p. 235-239).
Citatele finale din **Fragmentarium** vor reveni asupra acestor bătăi la care studenţii "reeducaţi" îi supuneau pe lăgărişti (în premieră în cadrul volumului de faţă), ele oferind cititorului un caz dintre cele mai grave: nepotul care-şi tortura unchiul. Până să ajungem la ele, mai rămânem în compania lui Ion Cârja şi a expunerii sale limpezi şi modeste, să aflăm cum a murit cel dintâi mare luptător naţionalist român, în câteva pagini de autentic roman, cu dialog firesc şi cald, în clasicitatea lui. Descrierea acestei morţi zguduitoare apare în mai toate cărţile ce tratează despre reeducări; nu ne-am oprit asupra ei încă, pentru că întotdeauna o povesteşte careva care n-a fost rob la Canal, ci doar a auzit despre cele petrecute acolo, pe când scriitorul de faţă l-a cunoscut personal pe martir, pe când 'lucra' coechipier cu 'studenţii'.
" *Era o dimineaţă senină de vară şi lagărul părea pustiu. (...)*
Mânam o pereche de căluţi roibi, focoşi, spre temelia unei barăci când, deodată, în faţa mea a apărut un om bine închegat, pe timpuri, probabil, robust; acum era slăbit, roşcovan, pe cap purtând o pălărioară verde, conică, cu şnur împrejur, una dintre acele pălării pe care o poartă în ţară pădurarii şi conducătorii silvici.
- Opreşte, tinere, zise omul, ridicându-şi mâna în faţa cailor.
Apoi a continuat cu voce blândă, cu timbru plăcut, lucru surprinzător în lagăre, unde oamenii se abrutizează şi, inconştient, vorba lor devine aspră:
- Căruţa aceasta merge la cuptorul de var, îmi zise omul. Ia- o pe după bucătărie, îmi mai zise el.
Eu ţineam încă strâns hăţurile cailor şi mă uitam la acest om. Cunoşteam pe toţi cei care lucrau în interior, la construcţii, întâi că aproape toţi erau ţărani din Munţii Apuseni şi, al doilea, lucram la corvezi cu ei de peste un an. Pe acesta încă nu-l văzusem. La studenţi, erau doi sau trei oameni mai vârstnici, pe care îi cunoşteam de asemenea, însă pe acesta nu-l ştiam.
- La ce brigadă eşti dumnata?, l-am întrebat eu.
- La studenţi, răspunse omul şi se apropie de mine.
În ochii lui am văzut deodată o suferinţă frântă, pe care a vroit să o acopere instinctiv cu pleoapele pe care şi le strânsese ceva mai tare, dar nu a reuşit să-i şteargă urma."
Atari surprinderi ale comportamentului nonverbal al unui personaj, cu încărcătura lui semnificantă, constituie mai rare apariţii în memorialistica cercetată, iar ele sunt printre elementele ce ar apropia-o de literatura propriu-zisă.
"Şi-a întins mâna şi şi-a spus numele:
- Sunt doctorul Simionescu.
Ştiam de mai mult timp că doctorul Simionescu fusese adus în lagărul nostru, dar încă nu-l întâlnisem. La început fusese repartizat la o brigadă care muncea la săpături, după cum fusesem informat.
- Sunt de o săptămână în această brigadă. Ofiţerul politic mi-a spus că aici mi-e locul, între tinerii cărora noi bătrânii le- am făcut o educaţie politică greşită.

În câteva cuvinte, doctorul Simionescu mi-a mărturisit tragedia. Câteva nume de cunoştinţe comune din lagăr ne-au stabilit încrederea imediat.
- Simt că voi înnebuni. Mi se fac cele mai îngrozitoare şicane şi, în fiecare seară, sunt obligat să ascult insultele care se aduc generaţiei mele, fără dreptul de a o apăra. Mai mult, sunt bruscat cu violenţă şi pe şantier înadins mi se dau să execut munci de salahor care la vârsta şi posibilităţile mele fizice, constituie adevărate suplicii."
Aceste torturi verbale mi se par cu atât mai greu de suportat cu cât doctorul se adresase, în calitatea sa de om politic, cu preferinţă generaţiei tinere, socotind că prin ea va schimba faţa ţării şi pe ea o va determina să-şi ia în mâini propria soartă. Prin întreaga sa activitate, ca practician al medicinei şi ca educator, el îşi jertfise acestei generaţii tot ce avea mai bun în gândire şi simţire, iar ea, formată în spiritul cugetării lui, ca şi a celorlalţi conducători numiţi mai departe, se întorcea împotriva părinţilor ei spirituali cu o înverşunare criminală, după cum se va vedea curând, ea fiind desemnată, de Securitate, să-i provoace moartea.
" *- Mai terminaţi cu vorba acolo, bandiţilor, strigă la noi un băieţandru pe care îl cunoşteam din văzute; era unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai locotenentului politic Chirion, o adevărată fiară.*
Doctorul Simionescu s-a îndepărtat de căruţă, s-a uitat la copitele căluţilor care s-au proptit puternic ca să pornească căruţa, şi ochii lui mi-au întâlnit iarăşi privirile. Sub tristeţea care îl umbrea, am simţit vibrarea unui suflet cald, generos, a unui apostol subordonat unei mari credinţe, pe care prin ştiinţa şi vocaţia lui naţională o închinase fără rezervă neamului nostru. În acea clipă nu-mi închipuiam că aceasta a fost şi prima şi ultima mea întâlnire cu doctorul Simionescu.
Nu au trecut nici două săptămâni când, într-o dimineaţă la ora şase, când venise schimbul la cariera Canara, unde brigada noastră lucra peste noapte, ne-a adus vestea grozavă a uciderii doctorului Simionescu. Uciderea unui om într-un lagăr produce o adâncă depresiune morală asupra oamenilor. Parcă toţi se cufundă în interiorul lui, le piere glasul şi în ochii lor întâlneşti numai pustiu. Conştiinţa unui sfârşit asemănător posibil pentru fiecare este atât de covârşitoare încât nimeni nu mai îndrăzneşte să-şi fixeze nici cel puţin speranţa promiţătoare pentru a doua zi. Aşa au arătat fraţii noştri când au păşit pe şantierul Canara în acea dimineaţă când ni s-a adus vestea înfricoşă-toare, şi aşa am plecat noi spre lagăr, învăluiţi în zăbranicul mortuar al unui destin blestemat, căruia nu puteam să ne împotrivim cu nimic.
Din ceea ce am aflat atunci imediat şi din ceea ce am aflat mai târziu, când unii dintre studenţii reeducaţi şi-au revenit din rătăciri (ei fiind atunci la locul scenei), moartea doctorului Simionescu, unul dintre cei trei şefi ai generaţiei anului 1922 (ceilalţi doi au fost Corneliu Zelea Codreanu şi dr. Dănulescu) s-a petrecut astfel:
Brigada de studenţi lucra la construcţii la Taşaul. Pe marginea lacului, se construia un aşa numit Grup Social de clădiri. Şantierul era împrejmuit cu sârmă ghimpată şi, în afară de soldaţii de securitate postaţi la cele patru colţuri ale patrulaterului şantierului, mai erau şi soldaţi intermediari care nu aveau şi posturi fixe, putându-se mişca pe traseul pe care îl păzeau. Construcţiile erau în diferite stadii de lucru. Doctorul Simionescu lucra în

interiorul unui pavilion, unde trebuia să ducă materialele, ca mortar, cărămidă, ipsos, apă etc., la studenţii care lucrau pe schele. Seara avusese loc în brigada studenţilor o şedinţă de prelucrare a doctorului Simionescu, pe care Bogdănescu, acea lighioană în formă de om, căuta să-l oblige să recunoască existenţa unui plan premeditat la luptătorii naţionalişti români, conform căruia aceşti oameni intenţionau să sădească în sufletele tineretului idei criminale de intoleranţă faţă de alte naţionalităţi, de ură semită, atitudini antimuncitoreşti, antisovietice, antiştiinţifice, antiprogresiste etc. Se pare că şedinţa a fost extrem de agitată şi că doctorul Simionescu a fost maltratat mai rău ca în orice altă seară precedentă. Dimineaţa, când a ieşit la lucru, ni s-a spus că doctorul Simionescu părea transfigurat, extrem de obosit, - fusese ţinut la "judecată" până la ora 3 dimineaţa - şi, aparent, incapabil să se autocontroleze. Incontestabil, suferise un şoc moral care îl deconcertase într-un anumit grad.

Câţiva studenţi din grupa de lucru, care erau cei mai înrăiţi şi aveau bogate caziere infamante de la Piteşti, Târgşor sau chiar Peninsula, au continuat neslăbit cu terorizarea morală a doctorului. De altfel, aceasta era una dintre metodele obişnuite în lucrarea de reeducare a unei persoane. Trebuia să se ţină de capul lui în toate chipurile, să-i creeze obsesii de culpabilitate şi complexe multiple, încât omul să fie condus singur spre disperare. Când ajungea aici, nu mai avea decât două soluţii în faţă: ori să capituleze în faţa siluitorilor morali, şi atunci urma să recunoască drept adevărate toate acuzaţiile criminale care i se aduceau şi, inevitabil, trebuia să se ataşeze şi el la banda reeducatorilor, ori, a doua soluţie, să se sinucidă. Când eram în închisori, nu aveam la îndemână a doua soluţie, întrucât nu aveam nici mijloacele fizice de a ne curma viaţa (lamă, funie etc.), şi nici prilejul să ieşim în sârme. Or, la Canal, şi în toate lagărele, aveam toate aceste posibilităţi. În plus, studenţii reeducaţi şi administraţia, care le stătea în spate cu inspiraţia şi uneltele, îşi lărgiseră considerabil câmpul de aplicaţiune al crimei.

Doctorul Ion Simionescu, despre care oameni din oraşul lui şi distinşi bărbaţi din generaţia sa vorbeau numai cu superlative când se discuta asupra caracterului său, asupra capacităţii sale ştiinţifice, asupra calităţilor sale cetăţeneşti, etice şi creştine, ca să nu mai cuprindem şi patriotismul şi umanitarismul său proverbial, nu putea să ajungă la prima soluţie sub nici o formă. Era prea ancorat în valori înalte, pe care le cultivase o viaţă întreagă, cu ardoare şi deplină convingere. De acest lucru erau conştienţi şi ofiţerii politici, şi studenţii care îl aveau în grijă. Dar, chiar pentru acest motiv, în plus, pentru că doctorul Simionescu în baza credinţei sale creştine, adânc sădită în fiinţa lui, nu ar fi putut admite sinuciderea, grupul criminal trebuia să-l aducă la acest punct sau să săvârşească ei înşişi crima.

În acea zi caldă de vară, când soldaţii picoteau în posturi sub dogoarea soarelui dobrogean, în apropierea prânzului, mai degrabă ca de obicei, a sosit ofiţerul politic pe şantier şi cu el un alt ofiţer, din comanda batalionului de securitate. Garda a fost schimbată neîntârziat, şi apoi totul a revenit la normal. În schimb, în clădirea înaltă, unde se afla grupul în care lucra doctorul Simionescu, studenţii îl hărţuiau în continuu pe acesta, mai mult ca oricând. Tot timpul i se aruncau tot felul de reproşuri,

folosindu-se cel mai trivial limbaj, se zvârlea în el cu bucăţi de cărămidă, de mortar uscat, bucăţele de lemn sau capete de scândură. Doctorul Simionescu îşi vedea de lucru. Ochii îi înotau în lacrimi. Se ştia singur, absolut singur între aceşti mici monştri, transformaţi astfel de mârşava mână criminală a partidului comunist. Cum nu ar fi vrut el să-i avertizeze tot timpul despre căderea lor şi primejdiosul laţ în care căzuseră!
Nu am reuşit să aflu decât două sau trei nume de-ale studenţilor care erau în grupa de tortură. Din nenorocire şi pe acestea le-am uitat, reamintindu-mi doar de unul dintre aceste nume, Ioan Olteanu, fost normalist la Tg. Mureş, care după ce a dat diferenţa de liceu, s-a înscris la Universitatea din Cluj. Chiar după ce studenţii supravieţuitori şi-au revenit, se fereau să amintească numele acelora dintre ei care săvârşiseră acte prea mârşave."
Această remarcă din urmă simt nevoia să fi fost comentată. Este vorba de o temere continuată, după condamnarea principalului lot de criminali, temere de răzbunarea celor rămaşi în viaţă? Este vorba despre o delicată decenţă în a rosti numele unor inşi care, şi aşa, îşi încărcaseră conştiinţele cu prea negre torturi? Este vorba despre frica unor indivizi care nici ei nu fuseseră lăsaţi de o parte, când sosise cazul compromiterii tuturora, şi ce se ştiau, la rândul lor, vulnerabili, din punct de vedere moral, deci adoptaseră tăcerea, din spirit de autoapărare, cruţarea acelora putând să le divulge propriile scăderi? Ori este, în baza trăirilor paradoxale menţionate anterior, un caz de colaborare cu călăii tăi? Sau, poate, cu splendidă trăire creştină, este dovada iertării şi a nejudecării crimelor şi a criminalilor?
"La un moment dat, văzând studenţii că dr. Simionescu nu reacţionează cum ar fi dorit ei, unul a agăţat o funie de o grindă pe unde trebuia să treacă doctorul cu materialele. Prima oară doctorul Simionescu a trecut pe sub ea, părând că nu o observă. Studenţii au început să-l ridiculizeze imediat.
- Ce, te faci că nu vezi funia, banditule? a zis unul.
- Este pentru tine, porcule, a adăugat altul. Nu meriţi altceva, după nenorocirile pe care le-ai adus poporului român în 25 de ani de beznă.
- De ce nu-ţi bagi gâtul în laţ, dacă eşti om de onoare? spuse un altul. Atunci te-am crede că eşti om de atitudine. Dar ţi-e frică că te doare, banditule!
Aceste atacuri verbale, murdare şi scandaloase, nu au putut să nu-i atingă cele mai intime adâncuri ale sufletului acestui om nobil şi onest, care era profund conştient că întreaga sa viaţă nu a căutat să facă altceva decât să fie util societăţii şi să aline suferinţele oamenilor.
Unul dintre acei studenţi, dintre aceia care uciseseră şi la Piteşti, s-a apropiat cu îndrăzneală de dr. Simionescu, când acesta se nimerise din nou lângă laţul funiei care atârna deasupra unor dulapi şi, când doctorul s-a apropiat, i-a dat un ghiont încât acesta a scăpat din mână găleţile cu mortar şi a simulat că îi pune laţul de gât. Nu se poate şti dacă gestul acestuia ar fi mers până la capăt, adică să-l ştranguleze pe Simionescu. Schimbarea gărzii mai degrabă cu câtva şi apariţia celor doi ofiţeri de care am amintit pledează însă pentru premeditarea crimei.
Doctorul Simionescu când a văzut intenţia criminală a acestora, pentru că imediat s-au mai alăturat primului şi alţi tineri, cutremurat de groază, a

năvălit pe una dintre uşile care i-a fost mai aproape şi a ieşit afară. Neştiind ce să facă în prima clipă, unde să meargă şi cui să se adreseze - desigur, el se gândea la un reprezentant înarmat sau oficial al lagărului, nici într-un caz la brigadierul Bogdănescu -, s-a îndepărtat în fugă spre sârme unde erau soldaţii de pază. Era evident că omul era disperat, că fuge de o ameninţare serioasă, mai cu seamă că în timpul acesta ţipa ca să fie salvat. Mi s-a relatat că doctorul Simionescu striga după ajutor. Nici nu a apucat să se apropie până la limita de cinci metri de sârme, care nu putea fi depăşită, fără riscul de a fi împuşcat, că un soldat din afara sârmelor a şi tras în doctorul Simionescu câteva focuri de armă care l-au ucis fulgerător. Soldatul se pare că nici nu l-a somat reglementar înainte de a-l ucide.
Crima, a cărei victimă a fost doctorul Simionescu, a fost cu siguranţă plănuită. Prin orice mijloace el trebuia ucis. Cum s- au mai petrecut şi alte crime în acest lagăr sau în altele, s-a putut constata că oricând o persoană exercita o prea mare influenţă prin prestigiul său în jur, în baza represiunii crunte împotriva tuturor forţelor polarizante, organele de securitate au fost radicale. Zona de preavizare de 5 metri până la sârme era valabilă numai pentru cazul că un deţinut ar fi încercat să se apropie pe furiş de sârme, dar nu ţipând şi apoi, unde mai pui, că era şi ziua amiaza mare.
Prin moartea doctorului Ion Simionescu din Turnu-Măgurele, generaţia luptătoare naţionalistă din ţară a pierdut o forţă de cea mai înaltă factură, a pierdut un bărbat luminat de principiile unui larg umanitarism, un cetăţean integru şi un medic a cărui mână binefăcătore nu va putea să fie uitată de mii de foşti suferinzi din partea inferioară a Munteniei, din răsăritul Oltului" (p. 355-360).

Constantin Cezianu aduce o mărturie îndoielnică
În memoriile sale de temniţă, intitulate: **Salvat din infern** [traducere din limba franceză de Maria Alexe; Bucureşti; Humanitas; 1992], Constantin Cezianu, fostul director de cabinet al ministrului de externe Petrescu Comnen, izbutind, după a doua sa petrecere în temniţele comuniste, să plece în Franţa, la intervenţia Preşedintelui acestei ţări, Generalul De Gaulle, în memoriile sale, spuneam, redactate pe malurile Senei, autorul afirmă că nu şi-a îngăduit " *nici o fantezie, nici o exagerare, nici o dramatizare a faptelor",* ci s-a oprit la *"a descrie ceea ce am trăit, ceea ce am văzut şi, numai în cazul "studenţilor de la Piteşti", ceea ce mi-au relatat numeroşi martori a căror bună-credinţă nu poate fi pusă la îndoială"* (p. 10). Revine asupra acestei îndatoriri a cinstei şi insistă că, " *în ce-i priveşte pe "studenţii de la Piteşti", nu am fost niciodată în preajma lor"* . Deşi sosirea lor la Peninsula - Canal - îi precedase propria venire acolo doar cu vreo două zile. *"I-am cunoscut numai de la cei care stătuseră în aceeaşi celulă sau în aceeaşi baracă cu ei. Camarazii mi-au relatat ce au avut de îndurat din cauza lor. Prin urmare, nu este vorba aici de o mărturie a mea, ci de mărturiile pe care mi le-au făcut o parte dintre deţinuţii politici, mărturii ce concordă între ele şi a căror autenticitate nu poate fi pusă la îndoială. Aş fi putut nici să nu scriu acest*

capitol" (p. 289), constată, în acord cu determinarea sa de a nu declara cititorilor decât ceea ce a văzut şi trăit personal. Se putea abţine a o face, cu atât mai mult cu cât despre 'fenomen' s-a publicat " *o carte foarte bună". S* e referă la D. Baco, *Piteşti* [Editura Artes Graficas Benzal, Madrid] . Rostul intervenţiei sale stă în aceea că lucrarea respectivă a fost scrisă " *în limba română";* de unde deducem rolul de dezvăluire în faţa Occidentului jucat de decizia sa de a- şi redacta amintirile în franceză: suplinea prin ele, în privinţa deconspirării ororilor din reeducări, un text ce-l satisfăcuse, dar la care apusenii n-aveau acces. Un alt motiv al lui consta în dificultatea găsirii volumului lui D. Bacu. şi a mai fost îndemnat, mai ales, de faptul că " *"studenţii de la Piteşti" au constituit un fenomen foarte curios şi specific, fenomen ce a avut repercusiuni grave pentru deţinuţii politici care au avut contact cu el"* (idem). Aşadar, " *chiar dacă risc să fiu incomplet"* , îşi asumă memorialistul reluarea unor povestiri străine, el porneşte la sintetizarea celor ce reţine din relatările ascultate.

Din păcate, Constantin Cezianu, cu toată bunăvoinţa sa, nu era conştient că îi lipseau multe verigi ale istoriei reeducărilor. De pildă, ignora tentativa lui Alexandru Bogdanovici de a le instaura la Suceava. În schimb, pomeneşte ceva mai puţin cunoscut: unii studenţi, acolo, " *au fost convocaţi individual pentru a fi anchetaţi de ofiţerul politic al închisorii şi de adjunctul acestuia. Era vorba de testarea acestor oameni, pentru a li se cunoaşte slăbiciunile, tăria de caracter, tentaţiile, pentru a se şti ce se putea spera sau nu de la ei, ce se putea obţine"* (p. 290). Octavian Voinea menţionează atare ispitire; Gheorghe Calciu, de asemenea; dar nu la Suceava. De bună seamă, procedeul a fost generalizat în mai mult locuri de detenţie, înainte de lansarea focului verde pentru începerea demascărilor. Apoi, ei fură expediaţi la Piteşti, unde " *au fost "reeducaţi" de ofiţerul politic şi, pare-se, şi de mai mulţi ofiţeri superiori de la Ministerul de interne din Bucureşti. Nu ştiu în ce anume consta "reeducarea", căci nici unul n-a îndrăznit să dezvăluie vreodată".* Dacă el greşeşte socotind că acel grup iniţial era compus din " *condamnaţi pe viaţă"* şi cu " *pedepse grele"* , pe când, în realitate, ei aveau pedepse mici, cu câteva excepţii, deoarece erau selecţionaţi dintre tinerii fără experienţă politică, cred că intuieşte adevărul selectării lor pe criterii psihologice: " *adecvaţi scopurilor lor, oameni în stare de orice, detestând lumea întreagă şi în care amestecul de cruzime, sadism şi dorinţă de a domina făcea din ei adevărate bestii"* (idem). Şeful reeducărilor este corect desemnat în persoana lui Ţurcanu; în schimb, când vine vorba despre adjuncţii săi, alături de Bogdanovici şi de Titus Leonida, este citat un oarecare Dorneanu. Acest nume va reapare mereu, lăsând chiar impresia că importanţa lui în reeducări trece pe primul plan.

Despre el aflăm - culmea! - o întreagă poveste, adusă din copilărie până în perioada reeducărilor, înflorită cu drama şi înduioşarea necesară, cu amănunte asupra formării şi familiei sale. " *Era student (dacă nu mă înşeală memoria, la medicină) şi fusese legionar fanatic"* (p. 295). Fiul unui preot transilvănean şi educat de acesta cu dragoste în duh naţionalist, creat ca un copil bun, respectuos, patriot, în mod firesc se orientă către legiune, participând la evenimentele din timpul guvernării generalului Antonescu, arestat, când începură reeducările avea un stagiu

vechi de opt ani în temniţe. " *A devenit un alt om. Îşi ura tatăl, îl blestema, îl hulea pe Dumnezeu, detesta mai ales preoţii, cărora le rezerva cele mai mari umilinţe, spunea orori despre mama lui şi, bineînţeles, îi obliga pe cei pe care îi tortura să spună la fel despre mamele lor*" (idem). Autorul îşi pune tot felul de întrebări psihologice în legătură cu transformarea lui Dorneanu, total inconştient că acest mare şef al reeducărilor era o invenţie (dealtfel, trebuie ştiut că nici un vechi deţinut legionar, moştenit dintre condamnaţii lui Antonescu, n-a participat la reeducări, mai ales în conducerea lor).
Or, Dorneanu a existat. A fost şi el în focurile reeducărilor, dar prea puţin. Abia de este menţionat o singură dată, într-o singură carte. Nici vorbă să fi ocupat un loc preponderent în acţiune sau nici vorbă să fie acelaşi personaj. Mă întreb ce confuzie să stea la originea strecurării acestei greşeli privitoare la conducerea reeducărilor. Nu cred să poate fi alta decât că - aşa cum afirmă unul dintre memorialişti -, Eugen Ţurcanu era dornean şi că, pesemne, în povestirile ascultate de Cezianu, acest epitet revenea frecvent, făcându-l să creadă că avea de-a face cu un individ autentic, altul decât Eugen Ţurcanu (" *aceşti patru oameni (...) erau stăpânii absoluţi...; Ţurcanu şi cei trei consilieri ai lui...*" etc.).
Amestecând informaţiile, Constantin Cezianu presupune că pretutindeni unde s-au desfăşurat reeducările, victime au fost deţinuţi politici obişnuiţi, de toate vârstele şi profesiile (ceea ce s-a petrecut doar la Gherla), iar călăi numai studenţi (or, nici la Piteşti, aceştia nu au fost singurii gâzi; printre ei s-au numărat şi elevi şi alte categorii sociale). Mai bănuieşte o 'metodă' ce n-are nici o legătură cu realitatea: " *în celulă erau aduşi (...) numai câte doi sau trei deţinuţi: un preot, un liber profesionist, un student etc.; întotdeauna intelectuali*" (p. 297). 'Comitetele de cameră' sunt numite de autor "tribunal". El discută despre 'procese' intentate victimelor de către grupul de comandă; presupune că cele dintâi aveau dreptul la apărare, la un avocat din oficiu, că interveneau martori citaţi, că exista un rechizitoriu al 'procurorului', că delincventul încheia procedura prin a se autoacuza. Pomeneşte chiar şi de un proces al lui Hristos! Iar, " *pour la bonne bouche*" , vede aducând sfârşitul reeducărilor persoana soţiei doctorului Simionescu, abia citat de mine. La descoperirea morţii bărbatului ei, atâtea demersuri oficiale a făcut încât a stârnit valul de anchete ce a condus la sistarea fenomenului...!!! E ca şi când Constantin Cezianu nici prin preajma sistemului penitenciar comunist n-ar fi trecut, dacă poate afirma că un biet om supus regimului ar fi avut ponderea necesară declanşării unui mecanism imposibil, de străpungere a reţelei de torturi cum erau acelea despre care vorbesc. Şi, totuşi, a avut de suferit în două rânduri prin locurile de detenţie ale partidului. De unde se vede că înţelegerea a ceea ce suferă omul nu este accesibilă oricui.
Atare prezentare a reeducărilor, n-are alt merit decât acela al ficţiunii - şi ea de calitate îndoielnică şi dulceagă -, lipsită de celelalte dotări ce ar trebui să însoţească o lucrare din domeniul imaginarului şi copleşită de culpa de a prezenta roadele închipuirii drept document. În loc de a fi utilă cauzei aducerii adevărului la lumină, în vederea atenţionării contemporanilor şi a viitorimii asupra grozăviilor săvârşite, scurta

interpolare la care mă refer este de-a dreptul dăunătoare istoriei, fie şi literare.

Catedrala lui Virgil Maxim

A pătrunde în trecutul lui Virgil Maxim prin mijlocirea memoriilor sale seamănă cu a te strecura cu sfială printre coloanele masive ale unei catedrale, simţindu-te treptat cotropit de un sentiment de răceală inerent unor atari clădiri înălţate ca un strigăt împietrit către un Dumnezeu tot mai abscons cu cât rugăciunea urcă mai sus, în înălţimi fără de sfârşit înecate în umbre dense până la beznă. Dealtfel, titlul celor două volume intrigă prin aparentul paradox inclus: " **Imn pentru crucea purtată"** [Timişoara, Editura Gordian; 1997]; există în el un triumf sfidător - acel "imn"... - care, desigur, mulţumeşte divinităţii pentru dreptul la o cruce personală, ca şi pentru tăria de a nu fi căzut sub povara ei, însă, în acelaşi timp, respiră un aer de exultare neobişnuit pentru smerenia creştinului de rând.

Este adevărat că Virgil Maxim nu a fost un creştin ca tot altul, ci unul ieşit din comun prin formarea sa profundă teologică, ce reiese din cele citate în continuare, ca şi prin acceptul hristic al încercărilor la care era supus.

" *Fiecare om este rânduit în Planul Divin cu o anumită chemare. Pentru aceasta, Dumnezeu îl investeşte cu anumite daruri sufleteşti şi trupeşti în chip potenţial de la naştere, lăsându-i libertatea şi creindu-i prilejuri să şi le cultive şi să le desăvârşească, în vederea împlinirii chemării pe care trebuie să o intuiască şi să facă din ea un act de mărturisire spre mântuirea lui. Dacă abdică de la chemarea slujirii lui Dumnezeu, darurile vor intra în robia celui viclean şi va fi pierdut prin ele. Fiecare om are un dar specific, care nu este greu de sesizat, prin care se poate mântui, dacă îl pune în slujba lui Dumnezeu, în conlucrare haricã. Să racordeze voia personală la voia Divină: Vreau să mă mântuiesc! / Vreau să mă mântuiesc!*

(...) Obişnuinţa de a fi permanent în comuniune directă cu Hristos îţi dă şi conştiinţa integrării tale în Planul Divin, prin înţelegerea actelor pe care le săvârşeşti.

(...) Eram conştient de acest lucru.

Când m-au trimis la închisoarea Târgşor, Dumnezeu, căruia mă rugam să-mi descopere intenţia stăpânitorilor lumeşti, mi-a descoperit de ce şi ce va trebui să fac. M-am înfiorat la gândul că va trebui să mă lupt cu duşmanul credinţei, materializat în autoritatea de stat, cu toate instituţiile subordonate răului. Am înţeles de la început că nu trebuie să mă salvez numai pe mine, ci voi avea răspundere faţă de o comunitate de suflete" (p. 7).

Astfel îşi începe autorul cel de al doilea volum, demonstrând familiarizarea cu meditaţia de tip creştin şi cu străduinţa de a se integra în voinţa Proniei, cu trup şi suflet. E cert că rămâne deschisă o întrebare: de ce la Târgşor anume intenţiona Creatorul ca el să combată "autoritatea de stat"? Bănuiesc că această confruntare era posibilă oriunde, în orice puşcărie, aşa cum dealtfel, ceva mai târziu, i se va demonstra în reeducările de la Gherla, unul dintre eroii cărora a fost.

Se strecoară, printre rânduri, un orgoliu nefiresc credinciosului. Constatând temeritatea celor abia spuse, el îşi cere scuze: " *Iertaţi-mi îndrăzneala acestei afirmaţii. N-am făcut-o până acum"* (idem). Ceea ce nu-l împiedică să se dea pildă semenilor: " *Dar o fac acum pentru cei ce ne vor urma, ca ei să ştie să aleagă între ce e mai important: problema vieţii în imanent sau problema mântuirii. Am înţeles limpede că acum nu problemele de ordin politic, naţional, social, economic au prioritate în lupta noastră, ci problema spirituală, a mântuirii sufletelor. Duşmanul se afirmă pe faţă, duşman al lui Hristos şi al Bisericii"* (p. 8). Paralela cu sfinţii lui Dumnezeu este periculoasă, dacă nu este luată ca exemplu: 'Ce am de făcut? Ceea ce ar fi făcut apostolii, dacă Dumnezeu mă va ajuta şi pe mine să-ncerc a-i urma'. Iar nu cele ce citim: " *Cu lanţuri de picioare am fost trimis la închisoarea Târgşor. Trupul mi-era legat, duhul însă nu. Puterea seculară aşa îl trimitea şi pe Sf. Ap. Pavel la Roma, şi pe toţi mărturisitorii, în faţa morţii".* Brusc, spre salvarea sufletului autorului şi spre liniştirea noastră, el insistă, dezvoltând: " *Plângând de îndrăzneala comparaţiei, îmi mustram gândurile, ca nu cumva să fie o încredere înfumurată strecurată de Satan minţii mele"* (idem).

Pe neaşteptate, Virgil Maxim intră în subiectul ce-l urmăresc în memorialistica epocii, în acest tom. Ajuns la destinaţie, directorul lagărului, întemeindu-se pe sprijinul a şapte elevi buzoieni colaboraţionişti, organiză seminarii de conspectare şi discutare a unor publicaţiuni marxiste. La vârsta de 26 ani, elev atunci când fusese arestat (se afla în temniţe în baza unei condamnări vechi de pe timpul lui Antonescu), memorialistului îi veni rândul să vorbească - în favoarea comunismului, îşi închipuiau organizatorii -, să depună mărturie pentru Dumnezeu, gândea Maxim, în faţa elevilor noi, mult, mult mai tineri decât el. Scoase o " **Biblie"** ferită de percheziţii, citi din ea un text ce propune supunerea faţă de stăpânire şi trecu la o analiză zdrobitoare a urii atee de clasă, de pe poziţia iubirii între fraţi. " *Am întins subdirectorului, mai aproape de mine, cele două pagini cu ideile prescurtate, intitulate:* ***Mărturisire în cadrul programului de reeducare de la Târgşor, 1948*** . Din nou, ceva sună ciudat; cu atât mai mult cu cât mai departe el afirmă: " *Dacă dosarul meu se publică - şi aş dori acest lucru - se pot găsi* (p.11). Această conştiinţă că istoria stă cu ochii aţintiţi asupra destinului său pare stranie. Să nu uităm: " *L-am rugat să pună Mărturisirea (...) la dosarul meu"* (idem). Virgil Maxim s-ar zice că-şi clădea existenţa piatră de piatră; se poate ca aşa să şi trebuiască să vieţuim - conştienţi în fiece clipă unde ne aflăm, unde am ajuns şi dacă am dat înapoi sau am înaintat cu vrun pas -, numai că pare cam nelaîndemână şi neobişnuit, mai ales pentru foştii deţinuţi politici cunoscuţi până acum din spovedaniile lor ca deosebit de modeşti. Oricum, atitudinea sa a dus, aflăm, la sistarea şedinţelor - e verosimil ca ea să fi avut loc din frica surprizelor de acel fel ce mai puteau surveni.

Pe măsură ce lagărul se umplea, Virgil Maxim devenea tot mai conştient că era nevoie să-şi asume rolul desăvârşitorului educaţiei creştine a tinerilor tovarăşi de detenţie.

Folosea multe căi, dintre care una - a explicării duhovniceşti a jocurilor de şah şi table - este antologică:

" Jucăm şah ca să ne cunoaştem caracterele!
Copiii au făcut ochii mari, nedumeriţi.
- Ia uitaţi-vă la această tablă de şah pe care sunt aşezate piesele. Ce caracteristici observaţi la forma, numărul şi felul de a se mişca - stilul de joc al acestor piese?
- ...?
- În această unitate de luptă sunt două linii de luptători. În cea din faţă ***pionii*** *sunt identici; numărul lor nu e o problemă pentru adversar. Piesele de pe linia din spate au denumiri şi caracteristici diferite şi dubluri afară de două. Pionii, cei mulţi, sunt împinşi înainte. Cu ei se deschide bătălia. Mişcarea lor e scurtă. Ei n-au statură. Nu pot privi departe. Un pas şi acela limitat. Sunt cei mai expuşi a cădea în luptă. Ei se apără, nu atacă. Lasă loc celor din linia a doua, ca şi cum n-ar avea "viziune". De multe ori sunt sacrificaţi, pentru a atrage adversarul sau pentru a dezvolta tactica şi strategia. Lovesc numai atunci când li se pune sula în coastă. Ei reprezintă mulţimea inconştientă de valoarea şi puterea ei, care n-are viziune, pe care o manevrează şi o sacrifică cei din spate, conducătorii, pentru a- şi atinge ţelurile lor. Ei lovesc numai din necesitate, atunci când existenţa le este ameninţată direct. În legitimă apărare. Putem spune că tabla de şah e tabla vieţii, arena în care se mişcă fiinţele omeneşti, fiecare cu caracterul său.*
În spatele pionilor, a mulţimii, stau piesele, indivizii cu caractere speciale. Se angajează în luptă imediat cu pionii sau manevrează această categorie caii. ***Calul*** *reprezintă omul politic, mai precis, politicianul. El se mişcă într-un mod neaşteptat, pe o linie frântă (un* ***L*** *), având posibilitatea să ameninţe şase puncte, fără să-ţi dai seama imediat ce urmăreşte, fără să observi exact intenţia lui. Şase păcate venale în care se complace politicianul: al şaptelea, de fapt primul în care stă, mândria, îl face să se complacă în păcat şi lene. Are şi o dublură. E secondat în mişcările înşelătoare de un prieten care-i face şi îi continuă jocul cu aceeaşi lipsă de demnitate morală. El se poate retrage după ce a distrus adversarul, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Politicianul nu are scrupule de conştiinţă. Cade de obicei, răpus de un adversar ca şi el; "fiecare pasăre pe limba ei piere".*
Lângă el stă ***nebunul*** *sau* ***ofiţerul*** *. Înfăţişarea lui e ciudată, capul e pe jumătate alb, pe jumătate negru: nu e întreg la minte. Stilul lui de luptă e foarte curios. Se duce, cum zic ardelenii, într-o dungă. Oprindu-se unde îi vine, distrugând totul în cale. El nu are capacitate de discernământ, are o idee fixă. Şi el are o dublură. Dacă piere un nebun, îi ia locul altul. Ideile nebunilor care conduc lumea la măcel nu se termină. El este subordonat de fapt altei piese, pe care o serveşte, de care ascultă şi căreia îi deschide posibilităţile de manevră şi de finalizare a scopurilor. Aceasta e regina - femeia. Viaţa militarilor, în general, e legată de viaţa femeilor. Mai toate bătăliile au fost câştigate, nu în lupte cinstite, ci datorită intrigilor şi vicleniilor femeilor - e vorba de aspectul negativ al sufletului femeii - şi-au adus la picioare militarii care le-au servit.*
Regina *nu are scrupule pentru a-şi atinge scopurile. Trebuie doborât oricine se împotriveşte. Ea îşi permite orice. Jocul ei este cum vrea ea. Nu e constrânsă de nici o regulă dinăuntru sau dinafară. Ea poate lovi*

oriunde, pe oricine, de aproape sau de la distanţă, indiferent de direcţia în care se află. Poate lovi chiar regele adversar în casă la el. E simbolul vicleniei, desfrâului şi urii dezlănţuite până la crimă. Dacă vreţi o personificare a acestei piese, gândiţi-vă la Lupeasca: şi-a ajuns ţelurile, subordonându-şi nebunii care i-au executat ordinele şi ucigându-l spiritualiceşte chiar pe rege.
Iar ***regele*** *reprezintă raţiunea. Raţiunea de a fi a întregii societăţi de pe tabla vieţii. Dacă toate piesele cad, toate puterile de luptă, dar raţiunea trăieşte, regele e viu, judecă şi construieşte sisteme de apărare şi atac, bătălia nu este pierdută. El nu loveşte. Nobleţea demnităţii lui e doar să conducă bătălia. Pe el îl apără toţi, pentru el mor toţi, dar el nu ucide pe nimeni. Dispune de o singură armă: înţelepciunea. Când a pierdut-o, toate puterile se dezorganizează şi nu mai au raţiunea de a exista.*
Aşa se întâmplă şi pe plan social şi pe plan spiritual, intim. Toate piesele noastre sufleteşti, toate darurile şi toate virtuţile nu pot servi existenţei noastre decât dirijate de înţelepciune. Fără ea, existenţa e iraţională. Piere! Pentru că orice existenţă umană, fie individuală, fie socială, îşi are raţiunea numai în Înţelepciunea Divină.
Mai e o piesă, foarte interesantă: ***tura*** *sau* ***turnul*** *, reprezintă turnul de apărare. Ultimul refugiu al luptătorului, care-şi pune o singură întrebare: viaţa sau moartea. E omul de credinţă, scutierul regelui care-l păstrează lângă el. Este ultimul care moare în apărarea regelui (raţiunii). El este cinstea sufletească, merge numai pe căile indicate de onoare! Mişcarea lui este rectilinie şi în cruce. Crucea este felul lui de a acţiona. El acţionează de sus în jos, din porunca Raţiunii Divine, investit ca slujitor al Adevărului. În planul orizontal, istoric, mărturiseşte capacitatea lui de jertfă.*
În sinteză, (...) jucăm şah pentru a ne cunoaşte caracterele; a şti să ne ferim de inconştienţa vulgului şi necinstea sufletească a politicianului; a nu sta în calea oamenilor cu idei fixe, nici a ne face părtaşi cu ei în acţiuni care ne dicreditează moral; a ne feri să cădem în plasa plăcerilor uşoare, a satisfacţiilor instinctuale, a plăcerilor perverse şi, în fine, a rămâne prieteni devotaţi regelui (Raţiunii Supreme), "căzând mai bine pe drumul onoarei, decât învingând printr-o mişelie".
Acesta este adevăratul joc de şah. Şahul de pe tabla vieţii. (...) Trebuie să observ mişcarea forţelor malefice care vor să acapareze lumea cu dorinţa de a înscăuna puterea răului. Iraţionalul în locul Raţionalului; să dejoc aceste forţe cu ajutorul puterilor Raţiunii Supreme, care-mi descoperă jocul lor şi- mi mobilizează puterile morale proprii, făcându-mă far călăuzitor şi pentru alţii, pentru societate, spre înfrângerea forţelor malefice" (p. 19-20).
Acest citat lung şi aparent în afara temei mele, îmi slujeşte pentru a arăta că, în orice, Virgil Maxim găseşte o cale spre ideea că trebuie să fim mereu exemplu; adevărat, dar nu mai puţin caracteristic autorului care, am văzut-o, pe sine se vede permanentă pildă; el ne oferă o altă şansă de a-l cunoaşte.
Ar fi de dorit ca cineva să treacă la compararea acestui text, împreună cu acela privitor la "table" (p. 22-23), cu " **Povestea şahului"** de Mihail Sadoveanu. Sunt sigur că s-ar descoperi reliefări morale, creştine şi

politice, la Virgil Maxim, ce aduc o notă foarte originală gândirii sale în raport cu aceea a marelui povestitor de tristă amintire politică.
O conga în care se antrenează copiii îi prilejuieşte autorului o lecţie de etică; ajutorarea sa, de către aceiaşi, cu un supliment de mâncare din pachete, semn de recunoştinţă pentru dragostea ce le-o purta, adaos refuzat de el pentru a arăta ce însemna 'tăierea voiei', e o altă ocazie în vederea aceluiaşi scop.
Deşi scrierea este una expres pedagogică - folosindu-şi propria existenţă pentru a lămuri pe alţii cum să trăiască (insist întruna), nu lipsesc din ea pasaje ce transformă realitatea în ceva din zona contiguă literaturii, mai precis în portrete vii şi cu tendinţa de a fi hazlii.
" *De la centru s-a cerut un reprezentant, comunist şi ilegalist, care să expună copiilor frumuseţea concepţiei materialist-dialectice.*
- Veţi vedea pe viu ce înseamnă măreţia luptei duse de partid, pentru fericirea noastră şi cea dusă de clasa noastră muncitoare şi URSS pentru înflorirea Republicii Populare Române.
"S-a scremut muntele şi s-a născut un şoricel!" A sosit într-o joi un bătrânel micuţ de statură, îmbrăcat în nişte hăinuţe cam mari pentru talia lui, cu o privire pierdută. Se vedea starea de senilitate din gesturile lui şi din întreaga lui fiinţă. S-a întrerupt orice activitate şi lumea a fost scoasă în curte să facă primirea şi să cunoască pe "trimisul partidului din ilegalitate". Bătrânul se numea Antonescu, copiii l-au numit moş Antonescu. Cei mai mulţi au fost cuprinşi de milă, alţii zâmbeau îngăduitori. Bietul moşneag, după aparenţe avea 60 ani, dar părea consumat, a privit la copii cu un zâmbet străin de el însuşi şi ridicând pumnul stâng a strigat, cât îl mai ajutau puterile, cu glas subţiat şi nehotărât, împleticindu-şi limba:
- Tlăiască paltidu' comunist lomân! Trăgându-şi suflarea şi căutând parcă un lucru pierdut, a strigat iarăşi: Tlăiască lepublica populală lomână! Copiii s-au uitat lung, au zâmbit îngăduitor, dar nici unul n- a scos un cuvânt, mai degrabă întristaţi de ceea ce vedeau. Directorul şi subdirectorul au făcut semn spre grupul ciripitorilor, imputându-le: "Ce aşteptaţi?" Voiau să facă ceva dar nu ştiau ce. Tot directorul şi subdirectorul i-au scos din încurcătură strigând: "Trăiască! Trăiască! Trăiască!" A bâiguit şi grupul un "Trăiască" neconvingător, care mai mult îi acuza.
Moşul povesti întâmplări din viaţa lui, cu destulă inocenţă - nu aveau nici o legătură cu partidul - din care se putea înţelege că cineva î l adunase dintr- o mahala şi-l făcuse victimă a burgheziei, iar acum a fost adus aici, "că aşa trebuie să facă cei bătrâni, să înveţe pe cei tineri". Fiindcă obosise, a cerut un scaun şi stând jos, n-a mai scos nici un cuvânt. Nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu bietul om. Directorul i-a mulţumit fariseic pentru participare, dându-şi probabil seama de efectul întrevederii, în sufletul copiilor. Moşul s-a sculat, a plecat şi nu l-am mai văzut" (p. 28). Totuşi, unul dintre participanţi, sprijin al lui Virgil Maxim, de nădejde, în opoziţia faţă de reeducările de la Târgşor, îşi va aminti cu oarecare înduioşare de bunătatea lui "moş Antonescu" . Se va vedea mai departe: e vorba despre Aurel Obreja.
Se schiţează şi portretul unui alt reeducator oficial. " *La o săptămână a apărut o altă figură de la Centru. Un tânăr de 25-30 ani, recrutat probabil*

dintre bătăuşii cu care comuniştii convingeau ţăranii să se înscrie în colectivă. Se numea Burada. De două-trei ori pe săptămână strângea în curte mulţimea elevilor şi dându-şi aere de autoritate a clasei muncitoare, vorbea despre comunism, URSS, Marx, Engels, Lenin, Stalin, în termeni şi într-o expunere aşa de hilară încât credeai că vei plezni dacă nu termină. Chinul dura două-trei ore. Încheia cu aceeaşi frază: "Anglo-Nord-Americanii vor un nou război! Tovarăşi, acum sunt două **şlagăre** *: socialist şi imperialist (aţi citit bine), dar şlagărul socialist va învinge şlagărul imperialist". Apoi, dădea tonul, făcând semn copiilor să-l urmeze:* ***Şi ca mâine cântul nostru răsuna-va peste ocean!*** *Copii tăceau.*
- De ce nu cântaţi? Poate nu-l ştiţi! Poate nu-l ştiţi pe ăsta. Şi dădea iarăşi tonul, mai ridicat: ***Pân' la unul o să piară duşmanii ce ne-au robit!***
-De ce nu cântaţi? se adresa unuia dintre elevi.
- N-avem voce... A rămas la securitate!
- Suntem răguşiţi..., am răcit, intervenea altul.
- Nu ştim cântecul..., bate vântul..., răspundeau elevii ironizându-l.
- La următoarea şedinţă vi-l aduc scris. Până vin să faceţi un părăvan. A mai venit de câteva ori, apoi a dispărut o vreme. Am auzit că ar fi revenit după ce am fost izolat" (idem).
Amuzante sau nu, prezenţele reeducatorilor angajaţi pe state dacă n-au dat roadele scontate, Nicolschi (care vizitase lagărul) nu renunţă - porunca sovietică era limpede: reeducarea tineretului antisovietic, deci fascist. Fu introdus primul turnător: Ibănescu, reeducat la Suceava. Acesta, da, cunoştea **metoda** ! Un coleg furase o bucată de pâine, brânză sau slănină din traista altcuiva. Ibănescu pregătea o corecţie publică sâmbăta seara. Piteştiul înainte de Piteşti!
Maxim fu avertizat de careva, în speranţa că nu va lăsa bătăuşul şi pe prietenii săi să acţioneze.
" *- Îl vom pedepsi de comun acord cu toţii, cu 25 de lovituri de curea la fund, avea în mână o curea de transmisie de la un motor, ca să fie exemplu şi pentru alţii. Ne vom asuma răspunderea să formăm un juriu de cercetare şi pedepsire a oricăror fapte care contravin bunei desfăşurări a vieţii şi activităţii în penitenciar şi în ateliere. Şi imediat, cu ton poruncitor, a zis copilului: Şi acum, întinde-te.*
Copilul tremurând s-a întins jos:
- Cine vrea să execute sentinţa? a întrebat Ibănescu.
Copiii, paralizaţi, tăceau.
- Dacă nu se oferă nimeni, o voi executa eu" (p. 30).
Maxim a intervenit la momentul oportun. Făcând drastic apel la logică, atrăgându-i atenţia autoimpusului justiţiar că nimeni nu-l investise cu prerogative ale comenduirii, îl expedie, ca pe toţi ceilalţi, ... *sub pătură* , imediat.
Ziua următoare, fu reclamat conducerii pentru intervenţia sa. Subdirectorului, Virgil Maxim îi ceru să-şi exercite autoritatea, pentru a nu se pomeni substituit de oricine dintre cei păziţi.
Din fragmentul următor înţelegem şi cum erau pregătite din punct de vedere psihologic reeducările ce urmau să-i înghită pe copii, cât şi modul în care memorialistul înţelegea să-şi practice apostolatul socotit de el a-i fi revenit a-l trăi:

"Grupul Ibănescu lansa ştiri alarmante despre Piteşti; elevii mai fricoşi îşi puneau probleme cu privire la atitudinea pe care să o ia în cazul unor presiuni fizice şi au trimis emisari să stea de vorbă cu mine. Mai ales în închisoare, niciodată n-am vrut să-mi impun voinţa, ci am lăsat ca fiecare să răspundă după stadiul lui de conştiinţă. Celor care deja înclinaseră balanţa spre stânga, de teamă să nu-şi piardă pachetele sau vorbitorul, le-am amintit pilda semănătorului, punându-le în faţă seminţele căzute pe piatră. Un grup de elevi bucureşteni, care nu erau FDC-işti, fii de boiernaşi, cărora moş Dumitrache le zicea în glumă nobilii *, până atunci avuseseră o atitudine lăudabilă. Mentorul lor, un copil foarte energic, Iarka, a trimis doi copii să le spun ce ar fi bine să facă.*
- Sunt deţinut. Singura mea lucrare este strădania de a nu fi piatră de poticnire pentru niciunul din dumneavoastră. Vă pot da un îndemn de mare folos, ca să mergeţi pe propriile picioare. Rugaţi-vă lui Dumnezeu să vă lumineze şi să vă întărească pentru a nu cădea în înşelăciune, pierzându-vă sufletul pentru viaţa vremelnică a trupurilor voastre. Copiii, inteligenţi, au înţeles ce trebuia" (p. 33). 'Misiuna' sa incumba prea puţină 'învăţătură', mi se pare, şi un prea neimplicat 'respect al libertăţii' celuilalt - care tocmai invers ceruse: a fi îndrumat; calitatea de 'învăţător' a creştinului a fost neglijată, în favoarea ...unei 'predici'. Tonul celei din urmă însoţeşte, dealtfel, multe din paginile amintirilor, permiţându-ne să o socotim caracteristica majoră a stilului lui Virgil Maxim.
Deoarece am citat anterior două portrete din lucrare, mă voi opri asupra altora, trasate din două-trei lunecări apăsate ale creionului, ce adastă mai cu spor asupra urmăririi unui destin.
" *Mai erau câţiva poliţişti din brigada lui Eugen Cristescu* (în camera de la Jilava unde a poposit naratorul; n.n.) *, folosiţi când pentru arestarea şi anchetarea legionarilor, când pentru a comuniştilor . (...) Între* [...ei] *era un ţigan urât foc, bondoc, cu capul îndesat în gât, asimetric facial, cu gura strâmbă, Vlădescu: n-am mai văzut aşa om urât ca el. (...) Şi un sas, bărbat atletic, sobru, care fusese mult timp schingiuit şi care era ţinta insultelor ţiganului, care-l acuza de fascism şi legionarism.*
Figura deosebită a brigăzii era domnul Bourceanu Vasile. Ce întâmplare! Dumnezeu rânduise să mă întâlnesc aici cu un om pe care-l cunoşteam de la 14 ani. În 1937 veniseră trimişi disciplinar, doi elevi de la şcoala normală din Bucureşti: Bourceanu Vasile şi Lungu Dumitru, elevi într-a şaptea. Bourceanu era moldovean din Vaslui. Un tânăr frumos şi deştept, cu un dar deosebit oratoric şi un talent vădit de literat. Era foarte studios (totdeauna îl găseai în bilbliotecă), prietenos, atrăgând ca un magnet pe cei de care se apropia. S-a impus repede în faţa noilor lui colegi, a întregului internat şi a corpului profesoral, devenind simbol al aspiraţiilor fiecăruia dintre noi. Lungu Dumitru era din Ialomiţa. Tipul copilului de ţăran din Bărăgan, vârtos la trup, avea un defect la mâna stângă, urmare a unei fracturi din copilărie, o privire ageră, un mers caracteristic oamenilor dârji, voluntari. A atras şi el atenţia tuturor. Au recrutat elemente demne de atenţie, cu cinste, seriozitate, credinţă, curaj, şi au constituit în urma unor probe la care au fost supuşi cei vizaţi fără ca să ştie, prima Frăţie de Cruce din şcoala noastră; i-au dat numele martirului Horea, cel de pe roata istoriei, roată care a sfâşiat mereu carnea

neamului nostru, oferită cu atâta demnitate spirituală pentru salvarea acestui neam şi dragostea de Dumnezeu.
Bourceanu după război, la care a participat ca ofiţer rezervist, făcuse literele şi dreptul. În complexul de evenimente politice, adulat de unii şi de alţii, scontând pe situaţia oferită de partidul ţărănist, se angajase în lupta electorală şi ideologică. Odată cu lichidarea formulei democratice de către comunişti, avalanşa arestărilor din anii 1948/49 îl aruncase şi pe dânsul în închisoare sub culorile stindardului ţărănist. L-am recunoscut numai după nume şi timbrul vocii, caracteristic tribunilor. Din 1938, când absolvise, în locul părului bogat, căzut pe spate, negru lucitor, în frizură eminesciană, vedeam o chelie respectabilă, în locul siluetei arhangheleşti, o corpolenţă aparent greoaie, iar în locul mişcărilor dezinvolte, o reţinere puţin timorată. Mai greu i-am recunoscut privirea. Ochiul, luminătorul sufletului, a vorbit aproape totdeauna mai mult decât cuvântul. Privirea de altădată, luminoasă, francă, neduplicitară, era înlocuită cu o uitătură vinovată, duplicitară, ascunzând o vină încă nemărturisită. Poate că undeva în duhul lui, dorinţa de parvenire, pusă înaintea jertfei de la care se eschivase, nu-i dădea dreptul la seninătate deplină. Era şi el ţinta invectivelor şi provocărilor ţiganului" (p. 48-49).
Cu atât mai mult cu cât am publicat două volume de evocare ale publicistului Sandu Tudor, voi prelua schiţarea siluetei sale în închisoare (e prima de acest fel pe care o descopăr).
" *Cel mai deosebit om pe care l-am întâlnit în perioada cât am stat pe Reduit, a fost părintele Agaton Teodorescu, Daniil după numele de schimnic al Rarăului, fost magistrat şi poet, cu pseudonimul Sandu Tudor. După o viaţă plină de experienţe lumeşti, ca a Fericitului Augustin, văzându-şi goliciunea lumeştilor apucături, s-a călugărit. Fusese arestat cu organizaţia confecţionată de securitate,* ***Rugul aprins*** *, şi condamnat* (autorul, care, de bună seamă va fi stat şi mai bine de zece ani mai târziu cu monahul, la Aiud, confundă pricina primei condamnări cu a celei de a doua, menţionată aici; despre acea dintâi condamnare, pentru moment, s-a aflat prea puţin) *. La Jilava ne-am cunoscut întâmplător. Iar întâmplarea a fost rânduită de Dumnezeu.*
Primăvara se începuse la Jilava un antrenament al deţinuţilor, cu scopul de a fi capabili să intre în muncă, la Canal, fără perioadă de adaptare. Aproape zilnic, se efectua în jurul Reduitului, o plimbare de două ore. Dar, ce plimbare?! Trei mii de oameni erau alungaţi sub lovituri şi bătăi de gârbace şi arme. Mulţi cădeau fără posibilitatea de a se mai ridica, mai ales cei bătrâni. Cei tineri făceam cerc de apărare în jurul lor şi ţinându-i în braţe îi purtam între noi, ferindu-i de lovituri. Îndârjiţi de această atitudine, miliţienii se repezeau asupra noastră lovind la întâmplare. Într-una din aceste zile de teroare, când şi soarele ardea deslănţuit, am simţit lângă mine o răsuflare întretăiată. Am privit persoana şi mi-am dat seama că va cădea din moment în moment. I-am prins braţul şi, după ce s-a strâns lângă mine, amândoi am alergat în strigătul barbar al miliţienilor. Din când în când mă uitam la faţa omului, să-i cunosc starea în care se afla. Observam mişcarea ritmică a buzelor, ochii aproape închişi, capul înclinat spre stânga. Imaginea, care-mi era foarte cunoscută şi dragă, mă făcea să înţeleg că am lângă mine un ***nuntaş al cerului*** *, cu care zburam pe Golgota spre Dumnezeu, nesimţind loviturile pe care le*

primeam. Când, sleiţi de alergare, unii se prăbuşeau, miliţienii se repezeau, că-i calce şi să îi zdrobească cu lovituri fără cruţare, rupându-le membrele, spărgându-le capetele sau burduşindu-le spinările cu cisme, după cum îi lăsa inima.
Cu părintele Agaton, în timpul acestor alergări pe Golgota, când se simţea mai bine, şedeam de vorbă, întărindu-ne nădejdea în purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Sfinţia Sa cu orice prilej îmi tâlcuia înţelesurile sfinte din învăţăturile Sfinţilor Părinţi, ale martirilor şi mai ales despre rugăciunea isihastă despre care eram foarte dornic să aflu cât mai mult, fiind ca mierea pentru sufletul meu. Simţea câteodată nevoia pentru umilinţă, să-mi mărturisească că nu a fost nici un tânăr cuminte, nici un bărbat cinstit şi că numai Dumnezeu l-a scăpat din amăgirea diavolească: - Orice vei auzi rău despre mine să crezi, că am fost un mare păcătos" (p. 72-73). Formularea din urmă părăseşte solul purei memorialistici de detenţie şi urcă spre simplitatea gravă şi exemplară a spuselor din " **Pateric"** . Să fie meritul părintelui Agaton sau al autorului, care a surprins chipul de taină al Avvei din pustia Jilavei?
După focurile primelor contacte cu 'metodele' Gherlei şi ale reeducatorilor ei, ni se oferă un portret dublu, acela reprezentându-i pe Constantin Oprişan şi Eugen Ţurcanu.
"În aceeaşi seară a intrat în cameră un grup de studenţi destul de mare. Aurel Obreja mi-a şoptit:
- Acesta e Costache Oprişan.
Îl cunoştam doar din auzite. Deşi foarte slăbit şi bolnav, fizionomia lui inspira încredere; bărbia ieşită puţin înainte îi dădea un aer de o voinţă deosebită. Toţi păreau timoraţi, dar nu deznădăjduiţi. Până spre miezul nopţii am fost alergaţi, sub lovituri de bâte, cu saci grei în spinare, până la epuizare. Spre miezul nopţii a intrat în cameră un bărbat osos, cu capul mai mare decât ar fi fost proporţional cu restul trupului, cu pantalonii scurţi, din care ieşeau picioare păroase, osoase şi disproporţionate, în maieu cu mâneci scurte, cu faţa cam lată, asimetrică şi cu mişcări de fiară. Ochiul, acest luminător al trupului, este prima fereastră prin care mă uit în adâncul acestui necunoscut, sufletul omului. Ochii lui Ţurcanu, pe care îl vedeam pentru prima dată, erau ochii ticălosului, capabil să-şi sacrifice tot ce are mai de preţ pentru a-şi atinge scopul mârşav.
La intrarea lui, subalternii şi colaboratorii săi, care operase ră până atun ci în filiala Gherla atâtea fărădelegi, au luat o poziţie reverenţioasă şi unul dintre ei a comandat tuturor:
- Drepţi!
Toţi deţinuţii au executat comanda, mai corect sau mai puţin corect, în funcţie de posibilităţile fizice. Ni s-a ordonat apoi să ne aşezăm în careu. În latura din faţă, cam pe la mijloc, era şi Oprişan. Ţurcanu îşi coborâse numele, Eugen, simbol al curăţeniei sufleteşti şi trupeşti, în mocirla urei şi crimei sadice. O, dacă fiecare dintre noi am avea în conştiinţă gândul că vom fi chemaţi la Judecata de Apoi cu numele cu care Dumnezeu ne-a înfiat prin Botez, scoţându-ne din mâna lui satan! Iar noi nu vom putea răspunde "Prezent!", fiindcă am întunecat prin păcat semnul înscris de fii ai lui Dumnezeu. Iar neputându-l citi, Dumnezeu îl leapădă de la Sine. Ţurcanu s-a aşezat la oarecare distanţă în faţa lui Costache Oprişan.

- Aţi fost proiectaţi de la început să deveniţi ceea ce în intenţia noastră se cheamă om nou al societăţii socialiste şi în final comuniste. Faptul că aţi refuzat de la început să vă angajaţi conştient pe acest drum ne-a determinat să acţionăm asupra conştiinţelor voastre, pentru a vă regăsi pe voi înşivă. a vă face să vă înscrieţi conştient, fiecare, pe coordonatele cinstei, ale idealurilor concepţiei materialist dialectice, care vizează eliberarea omului de sub jugul dogmelor mistice şi realizarea fericirii lui pe pământ. S-a oprit scontând efectul discursului şi aşteptând reacţia entuziastă a vulgului. Dar reacţia a fost contrară aşteptărilor lui.
- Dacă acestea sunt metodele idealului de care vorbeşti, nu veţi ajunge la nici o fericire, i-a replicat Oprişan. De ce nu aţi venit cu argumente raţionale, demne de oameni de ştiinţă, aşa cum vă autointitulaţi, cunoscători ai realităţilor materiale şi ai spiritului uman? De ce v-aţi pretat la josnicii, folosind metode barbare, de constrângere şi siluire a conştiinţelor? Şi de ce nici acum nu acceptaţi discuţia, ci treceţi tot la teroare şi suplicii? Cu aceste metode nu convingeţi pe nimeni, ba din contră, ne îndepărtaţi sau creaţi monştri spirituali şi sociali!
Ţurcanu asculta ca pe ghimpi, dar nu l-a întrerupt. Voia să vadă ce s-a ales de toată munca lui. Şi deodată a izbucnit nervos:
- Tu să taci! Că din pricina ta am întârziat atât de mult opera de transformare pe care m-am angajat să o realizez!
- Nu vei realiza şi n-ai realizat nimic! Tot ce crezi că ai realizat este o închipuire a minţii tale bolnave!
Această înfruntare publică, ca o scăpărare de săbii într-un duel hotărâtor de ambele părţi, a aruncat o rază de speranţă sufletelor asuprite de Ţurcanu. Instinctiv, toţi cei din jur se strângeau în jurul lui Oprişan, ca lângă ultimul punct de salvare care trebuia el însuşi salvat. Cu o ultimă zvârcolire de fiară care-şi simte sfârşitul, Ţurcanu s-a apropiat de Oprişan vrând să-l sfâşie. S-a oprit la jumătatea drumului, scrâşnind printre dinţi. Oprişan l-a privit fără să clipească. Mi-a fulgerat prin minte cuvântul Sfântului Arhanghel Mihail, în disputa cu satan, pentru trupul lui Moise: "Ceartă-te pe tine Domnul, diavole!"
Ţurcanu a făcut semn colaboratorilor, care s-au apropiat. Apoi i-a ordonat lui Oprişan: "Culcă-te!" Mulţi şi-au plecat capetele, alţii au închis ochii. Nu ştiam ce va urma. Puşcaşu şi Livinschi au trecut de-o parte şi de alta a lui Oprişan, întins cu faţa în sus. Ţurcanu, sprijinindu-se cu mâinile pe umerii celor doi, s-a urcat pe pieptul lui Oprişan. Se lăsa cu toată greutatea pe torace, până ce aerul era evacuat apoi pe gât sufocându-l; dădea din când în când drumul apăsării, aşa fel încât, în reprize scurte de respiraţie, victima complet epuizată, părea că va expia. Supliciul se repeta până ce sângele începea să se prelingă din plămâni la colţul gurii, în icneli de tuse. Atunci Ţurcanu mai apăsa încă o dată pe torace cu ambele picioare având o mină de satisfacţie drăcească şi cobora:
- Scoală-te! Aşa ai să mori! Încet! Incet, încet! Picătură cu picătură.
Oprişan s-a sculat cu greu. Era o minune: Învierea din morţi! Nu mai văzusem niciodată un astfel de supliciu. M-am rugat lui Dumnezu în tot acest timp, fară să ştiu ce anume cer, doar gândul striga în mine: "Doamne! Doamne!" Acest fel de tortură publică făcea parte din metodele de înfricoşare a conştiinţelor" (p. 88-89).

Până şi acest memorialist, care se lasă anevoie cutremurat de amintiri şi se simte mai degrabă în siguranţă când îşi rememorează relaţiile sale cu Dumnezeu, încearcă ici şi colo culoarea zâmbetului (fără ca prin asta să poată fi catalogat ca umorist).
" *- Tu de ce eşti arestat?*
- Apoi dom' colonel, ia, am vorovit şi eu o voroavă de om prost! a răspuns moşul în plăcutul lui grai ardelenesc.
- Ce ai zis?
- Apăi, am zis că partidul aista, în loc să-i facă pe toţi prilotarii chiaburi, să trăiască toţi bine, a făcut pe tăţi chiaburii prilotari, să trăiască tăţi prost. No, aşa am zis. Avut-am ori ba dreptate?
- D'apoi, nu eşti chiar aşa de prost pe cât vrei să zici!
- D'apoi nici alţii nu-s aşa de deştepţi pe cât vor să pară, a zis bătrânul, măsurându-l pe colonel de sus până jos.
- Ia-ţi hainele! şi întorcându-se spre miliţian: la camera de pedeapsă. Trei zile, să-i iasă prostiile din cap" (p. 137).
După cum stau lucrurile şi cu celelalte texte din **Fragmentarium** , şi cele două volume de memorialistică ale lui Virgil Maxim îsi vor găsi prezentarea completă, ca şi concluziile privind scriitura lor, într-un tom viitor al acestei " **Istorii a Literaturii Române de Detenţie"** , acolo unde le va fi locul.

George Popescu, despre o tentativă de reeducare la Aiud
George Popescu, în " **Sub sabia Cavalerilor Apocalipsului"** [Bucureşti, Editura Majadahonda; 1997], cu prilejul narării petrecerilor sale prin temniţe, menţionează şi ceea ce numeşte în titlul unui capitol: *Prima încercare de reeducare la Aiud* . După cum contribuţia lui Cârja la cunoaşterea evoluţiei reeducărilor, în raport de cele înfăţişate în cartea aceasta constituie o premieră (reeducările la Canal), la fel şi paginile lui aduc ştiri noi despre acel fenomen, în alt penitenciar - unde reeducările sunt mai curând cunoscute ca pregătind graţierea din 1964 şi nu încă din 1950-1951.
Ele au însoţit schimbarea comandantului închisorii cu căpitanul Dorobanţu, al cărui adjunct purta acelaşi nume şi s-au aflat sub răspunderea unui plutonier de origină maghiară, totdeauna îmbrăcat civil, care organiza orele de educaţie a deţinuţilor (" *sau mai bine zis de reeducare"* ; p. 27). Orele erau de educaţie politică, se ţineau duminica dimineaţa şi constau în lectura unor articole de ziar (cel de fond al Scânteii), comentate plicticos, după citirea cu glas tare.
Memorialistul dă oarecari explicaţii pentru ce reeducarea la Aiud nu avea acelaşi caracter samavolnic ca la Piteşti şi Gherla. *"În primul rând, Aiudul avea o rezonanţă internaţională prea mare. Acolo se găsea tot ce avusese mai reprezentativ cultura, politica şi armata României Mari dintre cele două războaie mondiale, plus cei arestaţi în primele valuri de către comunişti. Orice abuz săvârşit aici ar fi adus Aiudul în discuţia statelor civilizate din Occident, a O.N.U, etc. În al doilea rând, aici erau oameni cu o cultură vastă, alţii cu o voinţă de oţel, conducători de organizaţii anticomuniste, de partide, militari etc., dispuşi să meargă până la*

sacrificiul suprem cu rezistenţa, optând poate chiar pentru o confruntare, inegală desigur, şi în acest fel administraţia ar fi fost pusă în situaţia să primească o ripostă pe care nu ar fi putut-o para. În sfârşit, în al treilea rând, ar fi avut nevoie de oameni care să sprijine şi să dirijeze această reeducare şi care prin prestigiul şi cultura lor să-i domine pe deţinuţii din Aiud. Dar de unde să ia comuniştii asemenea oameni? Nimeni dintre cei de aici nu s-ar fi pus la dispoziţia lor pentru o asemenea operaţiune degradantă şi riscantă în acelaşi timp. Erau doar câţiva deţinuţi în Aiud, muncitori fără de partid, figuri şterse, care se pretau să facă pe informatorii ofiţerului politic în schimbul unor promisiuni deşarte" (p. 27-28).

Revenind la orele de reeducare, cum plutonierul stârnea hilaritate, adjunctul Dorobanţu, mereu prezent la ele, îi lua din mână ziarul şi se străduia el să preia lectura, numai că, dacă limba natală nu-l încurca, precum pe precedentul lector, să rostească limpede cuvintele, tot la aceeaşi cumpănă ajungea şi el, din lipsa exerciţiului citirii.

Fostul colonel Zeller, retrogradat şi umblând din puşcărie în puşcărie să adune oameni pentru muncile de la Canal şi mine, asista la şedinţe. Bun prilej pentru creionarea unui portret al său: " *Urcat pe scara de intrare la Secţii, el supraveghea, ca un securist ce era, cu priviri şirete pe sub cozorocul caschetei, această încercare jalnică de demonizare a oamenilor obosiţi de atâta muncă (în două schimburi, a câte 12 ore) în fabrică şi plini de supărare că le erau răpite şi cele câteva ore de odihnă de duminică, singurele pe care le aveau de altfel. Zeller nu scotea niciodată nici un cuvânt, nici chiar atunci când căpitanul Dorobanţu II întrecea măsura şi cădea pe panta ridicolului"* (p. 28). Influenţat de familiarizarea cu memoriile din reeducări, autorul foloseşte cam fără motivare suficientă termenul "demonizare" pentru o audiere a articolului de fond, de fapt numai puerilă şi lipsită de interes, oricum nelăsând nici o urmă în conştiinţele ascultătorilor fără antren.

" *Căpitanul Dorobanţu II nu prea se sinchisea de prezenţa lui Zeller, deşi cred că cuvântul acestuia a atârnat destul de greu în ultimă instanţă, deoarece căpitanul a dispărut curând de la Aiud fără urmă"* (p. 29). Depăşind prezenţa de " *cioclu* care *spiona cu ochii pe sub cozorocul caschetei, fără să scoată o vorbă"* (p. 30), a capitanului Zeller, George Popescu urmăreşte mai departe ce forme noi a preluat reeducarea la Aiud. " *La un moment dat a dispărut din scenă plutonierul educator, dar a apărut pe firmament un oportunist. Un anume Movileanu, deţinut politic ca şi noi, dar despre care nu aveam prea multe informaţii, căci oamenii aceştia suspecţi nu mărturisesc prea multe lucruri despre ei, le place să fie învăluiţi în mister. Cunoştinţa şi mai ales adevărul despre ei îi supără. Movileanu nu se afişase până atunci cu acţiuni care să-l scoată în relief, dar probabil că "politicul" căutase îndelung un om care să-i facă jocul şi să tulbure liniştea oamenilor din închisoare şi, negăsind altul, de nevoie l-a folosit pe el. Şi poate că n-a greşit alegerea"* (p. 30-31).

Dacă cele petrecute până aici seamănă cu tentativa iniţială de reeducare de la Târgşor, acum lucrurile încep să aducă la chip cu cele desfăşurate la Suceava. " *La una din şedinţe Movileanu a propus înfiinţarea unor cercuri de discuţii şi de studiere a marxismului, pentru tălmăcirea, înţelegerea şi*

discutarea doctrinei marxist-leniniste, fără a putea reuşi însă aşa ceva, căci la ora aceea erau prea puţini amatori de marxism în închisoare. Dar nu mică ne-a fost surpriza când într-o duminică următoare, Movileanu, pe un ton agresiv şi parcă nemulţumit de ceea ce se realizase până atunci, cere ameninţător ca aceste cercuri să ia grabnic fiinţă şi ele să nu se limiteze numai la discutarea ideilor marxiste, ci ca cei care vor participa la aceste discuţii să facă şi un fel de mărturisiri care să depăşească în sinceritate pe cele făcute la Securitate. Adică să se divulge acolo ceea ce nu s-a divulgat în anchetele de la Securitate, despre toţi cei ce au rămas afară nearestaţi. Ciudată cerere. Cu aceasta ne apropiam foarte mult de fenomenul de la Piteşti." Un alt punct de apropiere este că, de data aceasta, nu un securist conducea încercarea de reeducare, ci un deţinut.

" *Astfel se deduce că toată acestă lucrare era dirijată de la centru, adică de la Comitetul Central al P.M.R., căci peste tot unde s-a întreprins o asemenea acţiune scopul era acelaşi: denunţarea celor rămaşi nearestaţi afară, precum şi compromiterea denunţătorilor prin a-i face părtaşi la opera de distrugere a tot ce nu era în conformitate cu politica regimului comunist şi care presupuneau ei că le-ar fi făcut eventuale greutăţi. Piteşti, Gherla, Aiud, Canal etc. aceleaşi cereri, aceleaşi obiective, doar metodele erau oarecum diferite.*

Deţinuţii au intrat oarecum în panică la Aiud. Se prevedea o catastrofă. Transferarea reeducării, acţiunii ei, din mâinile administraţiei în acelea ale unui grup de deţinuţi anunţa un mare pericol, de catastrofă de viitor, de care nu va mai fi făcut răspunzător partidul comunist ci deţinuţii care au cerut şi iniţiat opera de reeducare. Ei s-au terorizat, s-au bătut, s-au omorât între ei."

Şi nu greşea în deducţiile sale, dacă ele aparţineau momentului aceluia de cumpănă... şi nu aceluia când şi-a redactat amintirile. " *Tactica folosită la Piteşti a fost aceeaşi şi până la urmă deţinuţii au fost făcuţi răspunzători şi condamnaţi la moarte.*

În această atmosferă care s-a creat prin propunerea agresivă a lui Movileanu, când lumea se simţea oarecum şocată, apare ceva neprevăzut care nu l-a mai putut explica nimeni cu precizie" (p. 31).

Una dintre acele intervenţii ale Proniei, în temeiul căreia au fost salvate sute de existenţe de la suferinţe fără putinţa de a fi descrise de un condei mânuit de un om cu mintea cuminte şi întreagă.

" *Începând cu duminica următoare, toată iniţiativa administraţiei ca şi a micului grup condus de Movileanu, de a face şi la Aiud ceea ce s-a întreprins la Piteşti şi-n alte locuri, a eşuat, întrerupându-se orice fel de acţiuni în acest sens. Adică a fost sistată încercarea de reeducare şi şedinţele de duminică, fără nici o explicaţie"* (idem).

Atât. Şi, de aici înainte, începe legenda.

" *La câtva timp după suspendarea nemotivată a şedinţelor de duminică a circulat printre deţinuţi următoarea poveste, neoficială. Dar cine putea oare să dea un gir oficial? Se spunea că Movileanu, care stătea într-o celulă cu alţi trei deţinuţi, care nu împărtăşeau ideile lui şi care vedeau în acţiunea acestuia un mare pericol, era mereu scos şi dus la "politic", probabil pentru instrucţiuni. Cei trei au plănuit în secret să întreprindă o*

acţiune prin care să-l discrediteze pe Movileanu şi să creeze chiar un conflict între el şi ofiţerul politic.
În vederea realizării acestui plan, într-una din zile când Movileanu a fost scos din celulă şi dus la ofiţerul politic, cei trei au bătut alarmaţi în uşă şi au cerut să stea de vorbă cu un ofiţer, cerând ca Movileanu să fie mutat în altă celulă pentru că este un mincinos, un trişor, arătând că de câte ori vine de la biroul politic povesteşte în celulă că el îi duce de nas pe comunişti, că nu crede în ideile lor şi că face numai un joc care nu are nici o bază reală. Alertată de această demascare, cu alte cuvinte de cele denunţate de cei trei colocatari ai lui Movileanu, care în fapt nu era adevărată, ci o înscenare pentru a-l discredita pe acesta, administraţia a luat măsurile ce se impuneau, retrăgându-i acestuia creditul şi întrerupând brusc acţiunea de reeducare" (p. 31-32).
Adevărul este legat de decizia întreruperii reeducărilor pretutindeni şi nu poate fi atribuită jocului celor trei. Dacă reeducare era să fie, reeducare ar fi fost, indiferent de o demascare mincinoasă sau nu. Movileni s-ar fi găsit suficienţi să preia sarcinile celui, eventual, îndepărtat prin intriga pomenită. După cum nici Ţurcanu nu a fost unicul Ţurcanu posibil, - ceea ce a dovedit-o numărul mare de reeducaţi alipiţi lui în torturarea colegilor de detenţie.
Cele spuse mai departe de George Popescu vin să confirme teoria mea din primele pagini ale acestei **Istorii** : că legendele suplineau adevărul, de a cărui nevoie însetau minţile celor închişi. " *Aceasta a fost povestea care a circulat în închisoarea Aiud şi care justifica încetarea acţiunii periculoase de demascări. Poate să fi fost şi alte motive sau raţiuni la mijloc, pe care noi nu le cunoşteam şi ne mulţumeam cu ceea ce se debita în această privinţă"* (p. 32).

Trei mărturii propuse de Mihai Rădulescu
Mihai Rădulescu, aşa cum am făgăduit la începutul capitolului de faţă, ne readuce la Canalul Dunăre-Marea Neagră, pe vremea reeducărilor. O face în volumul: "**Flăcări sub Cruce"** [Bucureşti, Editura Ramida; 1995], sub titlul: **Naşterea din Vitleim sau Pe muchie de cuţit**, ultima dintre povestirile adunate în tomul închinat vieţuirii studenţilor sub comunism.
"*Pentru ilustrarea afirmaţiei că cei care trecuseră prin demascare dădeau dovada a fi fost 'reeducaţi' prin torturarea rudelor, voi recurge la Memoriile inedite ale fostului deputat naţional-ţărănist de Argeş, Marin Piţigoi* (puse la dispoziţia autorului prin deosebita amabilitate a fiului său, la rândul său deputat, astăzi, al aceluiaşi partid; n. n.) *. Autorul sosise la colonia Peninsula, de la Canalul Dunăre-Marea Neagră. S-au organizat brigăzile de către câţiva tineri între 20 şi 22 ani, numiţi de comandant brigadieri şi pontatori, uneltele conducerii, foşti studenţi trecuţi prin mâinile reeducatorilor de la Piteşti şi dezumanizaţi. Acela care l-a luat în brigada sa pe ţărănist i-a spus că-l cunoştea. Cel în cauză l-a recunoscut şi el, dar mai târziu şi cu destulă dificultate. Era feciorul verişoarei lui şi*

al preotului M. Enăchescu, student în anul IV sau V al Facultăţii de Medicină din Bucureşti, arestat prin 1948: Sică Enăchescu.
Această întârziere în identificarea brigadierului desigur că stupefiază. Ea se datora multor cauze: hrana mizerabilă conducea la sărăcirea organismului de acele substanţe specifice necesare activităţii creierului; traumele psihice îl înceţoşau deasemeni; obsesiile fricii reduceau penibil ecranul mental; modificarea trăsăturilor fizice şi, mai ales, a privirilor, în raport de noile trăiri adoptate, îndepărtau chipurile de ceea ce fuseseră în libertate. Pe deasupra, este de presupus că pe întregul parcurs al perioadei de creştere, nepotul se lăsase rareori văzut, răpit fiind de şcolirea efectuată departe de casă.
Încă de la primul fel de muncă silnică la care a fost supus deputatul, a putut gusta din mierea 'glasului sângelui'. Cărau bolovani de 30-40 kilograme. Întâiul contact, pe şantier, cu fiul varei sale fu când acesta-l înjură de Paştele mamei, pentru că nu muncea pe placul lui. A doua constatare privitoare la rubedenii o făcu la masa de prânz, când nepotul îl 'privilegie' turnându-i în gamelă un polonic de zeamă chioară, fără supliment, ca şi când s-ar fi temut de pontator - deoarece această specie subumană avea propriile ei căi de acces la comenduire şi ea era aceea prin care normele de muncă erau întruna mărite. Dacă nepotul rămânea singur cu deţinuţii, când ajungea în preajma fostului deputat, sfătuia cu glas îmbunat: - "Hai, fraţilor, zor, să facem norma! Mai cu spor, nea Marine, nu te opinti cu de-alea grele - ia mai potrivite!", cum comentează unchiul său: "cuvinte omeneşti, însoţite de priviri omeneşti, cu zâmbet schiţat în colţul gurii, manifestări preţioase şi înviorătoare în pustiul sufletesc în care ne măcinam trupurile muncind - flămânzi şi goi - la Canal." Revenirea pontatorului îl asprea, îl încrunta, îi hainea privirile, îi urca pe buze înjurăturile, insultele adresate unei optimi din brigadă, între care şi Marin Piţigoi.
Acesta nu izbutea pricepe de ce era năpăstuit. Ba dădea vina pe faptul că neamurile mai apropiate ale băiatului fuseseră liberale şi nu ţărăniste ca el, ba căuta pricini de ură în vrăjmăşii familiale de care dânsul nu avusese cunoştinţă la timpul cuvenit şi abia acum ieşite la iveală. Deobicei cădea asupra adevăratelor motive ale purtării brigadierului: severitatea impusă de sus; dar chiar atât de lipsit de cruţare să fi fost dator tânărul să se poarte cu el? Deţinuţii care nu trecuseră pe la Piteşti nu-şi imaginau ce şcoală a suferinţei absolviseră ceilalţi. Secretul era păstrat sub ameninţarea revenirii acolo, asigurată a se împlini cu ajutorul turnătorilor, foşti colegi de estropiere demonică.
Astfel, Marin Piţigoi nu se lăsa deloc convins pe de-a-ntregul că era cu adevărat vorba despre nepotul dumisale, ci mai curând accepta a se fi înşelat când l-a crezut neam cu dânsul, datorită ostenelii ce-l buimăcea la anii dumnealui. Un alt reeducat din brigadă, pe care-l cunoştea de la Jilava şi de care-l apropiase faptul că ambii fuseseră învăţători, îi confirmă că numele de familie al brigadierului coincidea cu al nepotului său, că provenea din satul verişoarei sale şi că era fecior de preot... Deoarece fiind de corvoadă la bucătărie a îndrăznit să dea unor deţinuţi copii nişte frunze de varză, Sică Enăchescu a cerut pedepsirea lui cu şapte zile de carceră şi şmotru, plus confiscarea unor resturi alimentare din pachetul primit la colonia de unde fusese adus la Peninsula, căci aici

acelaşi îi refuzase dreptul la pachet din partea familiei. Pe urmă a trecut prin următoarele: "În prima noapte", consemnează memorialistul, " - frânt de oboseala celor opt ore de canal, plus două ore marş, câte cinci de mână legaţi, apoi alte două ore şmotru, cam pe la 12-01 noaptea, a venit la patul în care abia aţipisem şi ...m-a sculat că 'te cheamă brigadierul în camera sa'." Se cuvine să acordăm puţină atenţie la ce se înţelegea prin "şmotru", pentru a pătrunde mai complet în situaţia lui disperată: "şmotru era să speli scândura (podeaua) barăcii în care 80 oameni intrau cu încălţămintea noroită până la glezne. Lucrul - spălat cu apă rece şi cărat la latrină (15 m. distanţă) de zeci de ori cu găleata - se efectua după ora stingerii, deci pierdeam din odihna necesară muncii de a doua zi câte 2-3 ore".
Ce s-a petrecut alături, unde primise porunca să meargă? "- în camera brigadierului erau: Sică, brigadier, Văideanu, pontator, şi patru şefi de echipă: Vitică Constantin, Vizitiu Vasile, un flăcău de 19-20 ani (nepotul lui Vitică) şi Voicu învăţătorul". Acesta îl adusese încoace. "Abia intrat, au tăbărât cinci din ei (Voicu n-a participat), lovindu-mă peste tot. Până să mă desmeticesc - eram oarecum năuc de somn - am fost plin de vânătăi. Îmi aduc bine aminte că Sică striga la ei: - "Nu-i daţi în cap!", dar ca ars, ca un resort, în clipa imediat următoare, cu atitudinea omului prins asupra faptului sau ca şi când trebuia să îndrepte o greşeală (...), în clipa următoare, repet, m-a izbit cu genunchiul în burtă (sub centură cum zic boxerii)".
Victima, auzind porunca lui Sică de a i se cruţa capul, uită de toate loviturile, ca şi de durere, uită că se învineţise pretutindeni, sufletul umplându-i-se, în schimb, de gratitudine. "Este puterea sângelui", i-a trecut prin piept, alinător; "omenia încă nu a pierit. Doamne, salvează-l şi ocroteşte-ne!". Ce strigăt mai creştinesc se poate aştepta de la un om căzut sub pumnii propriului său nepot?!
Este remarcabil faptul menţionat de autorul Memoriilor că învăţătorul Ion Voicu, din judeţul Ilfov, a recurs la o stratagemă pentru a nu-l bate pe unchiul brigadierului: a motivat că erau din aceeaşi breaslă şi că se cunoşteau de la Jilava, unde deprinsese o părere bună despre fostul deputat. La fel, şeful de echipă Iuliu Vlad, măcelar în Cluj, un voinic de peste 90 kilograme şi de o înălţime de 1,90 metri, care l-ar fi putut terciui numai lăsându-se cu toată greutatea peste el, a refuzat să-l atingă, cu vorbe zgârcite, dar cât de memorabile, şi care-i aduc cinste mare: "Nu sunt bun să lovesc un deţinut". În schimb, propriul nepot al victimei, pontatorul şi cei trei ţărani, dintre care un copil, erau 'buni' pentru această faptă de neiertat!
Abia de trecu o săptămână că fu din nou trezit în plinul nopţii, cu aceeaşi recomandare de a nu-şi pune haina. Probabil nemulţumit de cum îl bătuseră şefii de echipă, nepotul recursese doar la inşi specializaţi: alţi doi brigadieri, pe lângă el - Sofronie şi Lupaşcu, şi doi pontatori - acelaşi Văideanu şi cu Sobolenscky, "şarpele cu ochelari, cum îi ziceau deţinuţii. Toţi cinci tineri, voinici, bine hrăniţi (pe lângă că ei împărţeau mâncarea - după ce li se umpleau câte 2-3 gamele cu ceea ce se putea alege mai bun din hârdău - ei aveau dreptul să primească pachete, să cumpere alimente" (...).

"Au tăbărât pe mine, m-au întins cu faţa pe podea. Mi-au dat ismenele şi cămaşa jos (doar cu ele venisem) şi cu un cauciuc (o bucată de furtun cam de 10-20 mm. diametru) m-au lovit, fiecare pe rând, un număr de lovituri până oboseau. Atâta suferinţă, chin, provocau loviturile cu cauciucul acela că - de durere - am reuşit să mă scol cu cei patru care mă ţineau pe podea, să mă ridic cu ei în sus. Disperarea şi groaza morţii însutesc puterile omului (...). Erau şi ei obosiţi. Fiecare lovise de 40-50 ori. Se temeau poate că mor? De ce mă băteau? Nu au spus nimic; nici azi nu ştiu".
Cititorul se întreabă de ce nu se făcea publică purtarea acelor bestii, de ce nu se recurgea la dreptatea conducerii lagărului. A îndrăznit-o căpitanul Marinescu, victimă şi el a aceloraşi călăi. Comandantul l-a chemat pe Sică şi i l-a dat în primire, să-l înveţe minte să mai fugă de pedeapsă. Pentru că aceste 'reeducări' se efectuau în numele Securităţii, dar cu mâna deţinuţilor, astfel încât forţa represivă să nu pară implicată în ucideri, să nu aibă nicicând a da socoteală pentru sângele vărsat, iar pe de altă parte imaginea deţinutului politic să fie murdărită pe vecie.
Sică i-a strigat în faţa frontului celor optzeci de membri ai brigăzii: - "Aici este locul tău până vei muri!". Aceleaşi cuvinte cheie îi fuseseră adresate şi lui Marin Piţigoi de un alt brigadier reeducat la Piteşti, pe nume Grama (îl vom reîntâlni în discutarea romanului lui Marcel Petrişor).
Fostul deputat naţional-ţărănist n-a mai putut dormi decât în şezut, la marginea patului.
Un coleg de facultate al brigadierului l-a atenţionat pe acesta că soarele putea provoca moartea celui pe care carnea era vie sub pielea crăpată pretutindeni şi că era posibil să răspundă de acea moarte. Sică Enăchescu se desmetici; îi porunci vărului mamei sale să nu lucreze ca ceilalţi, ci să fie acar, cu interdicţia de a-şi scoate cămaşa.
Înainte de începerea muncii, Marin Piţigoi se îndreptă spre lacul din preajmă, să folosească w.c.-ul, pentru că, ulterior, nu şi-ar mai fi permis s-o facă timp de opt ore, cât dura munca. Cel care-l zdrobise-n cursul nopţii se năpusti după el, speriat. Îl ajunse din urmă, îl înhăţă de braţ şi strigă: - "Unde te duci? Ce ai de gând de mergi spre lac?". *Hărtănitul îşi înălţă căutăturile rătăcite şi triste spre el: "Era şi răstită vorba lui dar, văzându-i faţa, cu privirea speriată, era şi îngrijorată.*
- "Mă duc să-mi fac nevoile, că începe lucrul şi nu mă mai pot mişca de la ac."
- "Să nu-mi faci vreo nenorocire mie şi să te arunci în lac, că eu răspund de dumneata!" ('dumneata', aşa îmi spunea când eram numai cu el).
M-a podidit plânsul! Sunt dintre oamenii care nu plâng. (...) Plâng când emoţii puternice îmi frământă inima şi sufletul, (...) mă trec lacrimile. Dar atunci am pornit un plâns cu sughiţuri. Şi eram om în vârstă: 51 ani".
Cititorii au înţeles că acel 'dumneata' şi-a jucat rolul mângâietor cuvenit şi a topit sufletul povestitorului: sângele apă nu se face. Totuşi, nepotul se temea pentru viaţa unchiului său... Suntem şi noi emoţionaţi de răsturnarea de simţăminte prin care a trecut cel dintâi, de remuşcările sale.
Dar, curios lucru, întrebarea pusă de brigadier nu sună prea tandru. Dimpotrivă, are ceva cazon, de fier:

"- "De ce plângi, dacă mergi la w.c.?", ca şi când l-ar fi prins cu asta că nu la closet se ducea, ci să se înece. " - "Nu plângeam, cum nu am plâns toată noaptea - cinci ore de supliciu, tortură supraomenească, dar... când am văzut cum te-ai pornit pe fugă - din toate puterile tale tinere - spre mine, cred - m-a prins o jale cu un potop de lacrimi pe care iată că nu le mai pot opri".
Scrierea nu este explicită. La ce se referă locutorul? La năpustirea gâdelui deţinut din temere pentru viaţa ce se putea pierde sau din temere pentru propria-i răspundere, ca vinovat de eventuala sinucidere? Cum arăta acea fugă? Era una a furiei? Una a suferinţei?
"- "Du-te şi fă-ţi nevoia - stau aici şi te aştept"."
Nici conlocutorul nu se exprimă mai clar. Propoziţia din urmă e oare a amiciţiei? Este a ameninţării, adică vrea să facă limpede că Marin Piţigoi n-avea nici o şansă să-şi pună capăt zilelor?
"Am intrat şi, după câteva secunde, am ieşit din w.c.. El pândea - socot - temându-se totuşi că ajunsesem la disperare, ceea ce, în mintea lui - amintirea suferinţelor de la Piteşti, unde fusese reeducat -, a dat naştere bănuielii că m-aş sinucide, aruncându-mă în Siutghiol.
(...) Teama că ultima noapte de suplicii m-ar fi putut împinge în lac l-a determinat pe brigadierul Sică să mă ţină ('în mână') cum s-ar zice. M-a însoţit de la w.c., de pe malul Siutghiolului, la locul de muncă unde brigada lucra încărcând şi descărcând vagoneţii."
I-a repetat să nu cumva să scoată cămaşa, conştient de pericol ("fusese un bun student").
Ca bucuros că l-a salvat de la moarte, de parcă Marin Piţigoi ar fi fost în convalescenţă, brigadierul rămase, ezitant, lângă el. Pentru întâia oară de când se reîntâlniseră în condiţiile detenţiei. "A stat de vorbă cu mine peste două ore, vorbind despre toate câte ne-am amintit privind familiile, casa...". Însă n-a răbdat mult. Pe nepusă masă, îl întrebă iarăşi:
"- "De ce plângeai?"".
Bărbatul căznit îşi redobândise stăpânirea de sine şi tăria de caracter de a atrage atenţia asupra a ce se făptuia:
"- "Fără să vreau m-au trecut lacrimile şi au curs pe obraji câteva secunde, din suferinţa morală că am trăit să văd copiii omorându-şi părinţii!"".
Replica avu ecoul nădăjduit. Primi răspunsul:
"- "N-o să mai fii bătut!"".
Făgăduinţa reinstaură relaţii omeneşti între cei doi. Deputatul îşi luă inima-n dinţi şi ceru:
"- "Cel puţin spune-mi: de ce m-aţi chinuit?"
- "Am să-ţi spun eu dumitale... nu acum..."
- "Procedaţi greşit! Chinurile la care supuneţi pe fraţii voştri de suferinţă, tot atât de nevinovaţi ca şi voi, sunt păcate de neiertat. Şi chiar dacă socotiţi că lumea merge pe alte căi decât cele cunoscute, nu cu suplicii, nu cu bătăi, nu cu tot felul de mizerii, se poate îndruma omul pe calea cea nouă. Să zicem că 99% din problemă - noua societate - va fi aşa cum se făureşte, prin teroare, şi numai 1% nu va fi aşa - de ce să chinuiţi oameni nevinovaţi?"
- "Nu vei mai fi bătut!""

Şi, cu adevărat, n-a mai avut parte de bătaie 'organizată'. Doar pontatorul Văideanu, student la agronomie, l-a oprit de la muncă, peste două zile, şi l-a anchetat şapte ore, punându-l să scrie tot ce făcuse începând cu anul 1945 şi până la discuţia cu nepotul său, pe care o cunoştea din fir-a-păr şi asupra căreia cerea explicaţii. Scria şi încasa bătaie. Deci nepotul, cum caracterizează anchetatul, îl 'trăsese de limbă' şi apoi îl 'turnase'... Celălalt ducea 'turnătoria' la bun sfârşit: o transforma în declaraţie personală, pentru uzul Securităţii. Dealtfel niciunul dintre muncitorii silnici n-a mai fost bătut de grupul demascatorilor. Reeducările fuseseră sistate" (p. 155-165).
Înainte de a relua textul următor din " **Flăcări sub Cruce"** , drept introducere voi cita un fragment dintr-o altă lucrare a aceluiaşi autor, în curs de scriere: " **Alexandru (Şura) Bogdanovici. O biografie ipotetică** ." Aceasta pentru că în el se arată cum s-au desfăşurat cele dintâi zile după arestare ale lui Vasile Ungureanu asupra căruia atrag atenţia cititorului, nu numai una dintre marile victime ale Piteştiului, ci şi o victimă a vieţii de mai târziu, din aşa-zisa libertate oferită de comunişti foştilor deţinuţi politici; existenţa sa dramatică Mihai Rădulescu a avut prilejul, neînţeles la timpul acela, de a o urmări pe viu. Fragmentul din " **Biografia ipotetică"** mai poate interesa pentru ceva: el aduce o lumină inedită în privinţa naşterii ideii reeducărilor.
"La Suceava, în cameră, nu exista nici un pat. Zăceau pe jos nişte rudimente de pături. Foamea te rodea cumplit. Ziua nimeni nu deranja reţinuţii. Nopţile, în schimb, erau odioase, pentru că le sfâşiau urletele celor schingiuiţi. Eugen socoti că, în mod premeditat, erau lăsate deschise uşile camerelor de anchetă, să se audă în toată închisoarea ce se petrecea acolo. Ceea ce era mai greu de suportat pentru noii 'recruţi' - care 'admiteau' că bărbaţii mai puteau fi bătuţi, că erau bărbaţi, nu? - fură zbieretele studentelor torturate. Iar una dintre acelea schingiuite fără măsură a fost Oltea Manoliu, din ultimul an de la Medicină, întâlnită de Eugen în dimineaţa fatală.
Cât stătu în acea cameră, Eugen Sahan cunoscu un cetăţean mai în vârstă ca ceilalţi colocatari -, care-i impresionă pe toţi prin blândeţea sa. Numele îi era: Vasile Ungureanu. Student mai vârstnic, făcea şi pe dascălul la o biserică, să se întreţină la facultate. Ocupa o cameră a casei parohiale şi tot acolo, prin mila lui, odihneau sumă de colegi care n-aveau unde pune capul. Aceasta fusese pricina arestării sale: considerat gazdă de legionari. Nea Vasile, cum i se zicea, te împresura cu o privire de culoarea văzduhului şi caldă de te topea. Toţi se ataşaseră de el.
Într-una din seri, Nea Vasile fu cărat la anchetă, pe la şapte-opt. Pe la vreo unu noaptea, se deschise uşa şi fu aruncat în cameră un trup inert. Era Nea Vasile. Fiecare rămase încremenit în colţul său. Nici un fir de praf din încăpere nu se clinti. Toată suflarea era îngheţată de groază. Speriat şi el, Eugen fu totuşi puţin mirat de atitudinea generală de neimplicare: în faţa lor zăcea pe podea un om în nesimţire şi nici un semen nu socotea ca pe o datorie mai mare decât conservarea de sine aceea de a-i sări în ajutor... Se duse lângă masa de carne şi sânge. Mai veni cineva alături de el. Îl ridicară împreună cu băgare de seamă. Îl

cărară la locul din cameră unde dormea pe jos deobicei cel ce ajunsese o ruină. Gemea.
- Nea Vasile, ce ţi s-a-ntâmplat?
- Lasă, copii, că trece, trece; abia auzit şi cu mare dificultate, dar hotărât să-i împiedice pe cei doi a face caz de necazurile lui.
Era plâns; şi în ce hal se afla! Când l-au desfăcut la cămaşă şi pantaloni, de la cap şi până la genunchi, numai urme negre, una lângă cealaltă, parcă aşezate cu pensula de un zugrav dibaci, încrustările loviturilor de bâtă; şi pretutindeni roşu.
A vrut să urineze. L-au sprijinit să ajungă la tinetă - hârdăul pentru astfel şi altfel de nevoi. S-au îngrozit când au văzut că din el curgea sânge, sânge curat.
Eugen şi cu necunoscutul care-i sărise într-ajutor trecură la a-l îngriji fără nici o pricepere. Comprese pe picioare, pe spate, pe tors. Îl mângâiau pe cât posibil. Erau mai ales atenţi cu evoluţia situaţiei lui, dacă se agrava cumva, să fie pregătiţi să bată în uşă, să alerteze sergenţii, să i se dea ceva ajutor medical, dacă oare intra şi-n obiceiurile locului.
Pe când vorbeau despre nenorocire, cel de lângă Eugen se recomandă:
- Bogdanovici. Alexandru Bogdanovici.
La fel făcu şi tânărul Sahan; adăugă, ca răspuns la o întrebare suplimentară a aceluia:
- Domnule, bănuiesc că sunt arestat din greşeală. N-am nici o legătură cu Iaşul.
I-a povestit prin ce trecuse înainte de poprire. Pomenind de Lucinescu, de Mihuţ, de alţii, după numele lor deloc noi pentru el Alexandru Bogdanovici a dedus că Eugen nu era de tot străin de activitatea tineretului legionar, generalizată la nivelul întregii ţări; şi i-a spus:
- Domnu' Sahan, nu ne-am cunoscut până aici. Dumnezeu ştie de vom mai fi împreună de acum încolo. Dacă arestările ce au avut loc nopţile trecute constituie o problemă locală, mai mult privitoare la Iaşi, ai şanse să scapi; pentru că, după cât se pare, nu cunoşti pe nimeni din oraş. Eu îmi dau seama ce situaţie ai dumneata din punct de vedere politic, de aceea voi avea o mare rugăminte.
- Spuneţi, domnule Bogdanovici.
- Iată despre ce este vorba. În cazul că ajungi afară, aş vrea să comunici celor care te cunosc (şi care poate mă cunosc şi pe mine) următorul lucru. Nu am dubii asupra a ce reprezintă ruşii. Sunt basarabean. Ştiu ce pot aceşti bolşevici să facă din oameni. Mai ştiu că cei care vor fi printre primii urmăriţi şi se va încerca să fie lichidaţi sunt tinerii. Eu mă voi strădui - poate greşesc, dar aceasta îmi este intenţia - să-i salvez pe cei mai mulţi dintre ei, fără să fac vrun compromis major. Voi încerca să-i scot, simulând o aşa-zisă 'reeducare'. Am o obligaţie morală faţă de tineri, pentru că pe mulţi dintre ei i-am atras chiar eu în această activitate şi le-am impus o ţintă prin educaţia pe care le-am făcut-o, când ei credeau în mine.
Asta se petrecea spre ziuă. Ceilalţi dormeau. Ori, dacă se prefăceau că dormeau, ei doi, lângă Nea Vasile, continuau să şoptească abia auzit.
- Sunt sigur că tatăl meu, care este angajat politic astăzi faţă de guvern, va încerca să mă salveze. Însă eu nu am de gând să mă folosesc de această cale.

Tonul său de totală sinceritate îl convinse pe Eugen să-i promită că, dacă scăpa, urma să transmită acestea mai departe. Pentru el era clar că Alexandru Bogdanovici nu gândea la salvarea personală, ci că intenţiile sale îi priveau pe ceilalţi, planurile lui presupuneau eliberarea studenţilor. Seriozitatea celor rostite, convingerea aşezată cu care păreau meditate, experienţa privitoare la inamicul ce invadase ţara, însuşi faptul, ce pleda puternic pentru caracterul de fier al conlocutorului, faptul de a-şi fi învins temerea animalică, în faţa hăcuirii colegului lor de celulă, şi de a fi acţionat creştineşte pentru ogoirea suferinţelor aceluia, reprezentau suficiente argumente pentru a nu- i pune la îndoială nici buna credinţă, nici înţelepciunea. Oricum, în situaţia aceea specială, când a cugeta prea profund la cele încredinţate lui era cu neputinţă, ca şi a nu răspunde încrederii lui Bogdanovici decât cu punerea la îndoială a bunei sale credinţe, pentru Eugen ideea nu se cuvenea discutată ci, aşa cum fusese rugat, simţea că nu avea alta de făcut decât să ducă vestea mai departe. Au stat de vorbă şi-n zilele următoare, cu fereală. Începură să-l scoată la anchetă pe Bogdanovici. Nu se întorcea maltratat, spre deosebire de restul colegilor de cameră. Până la plecarea lui Eugen Sahan, Alexandru nu avu nici un vorbitor cu tatăl său, adică până pe 5 sau 6 iunie. Iar gândul de a simula 'reeducarea' îi venise probabil de la bun începutul arestării, căci nu trecuseră multe zile de atunci până ce-i vorbise studentului bucureştean căzut ca musca-n lapte în mijlocul lor.
Eugen îl observa, în taină, cu sufletul împovărat de confesiunea ce i se făcuse. "Cum poate fi o reeducare ce să nu constituie un compromis?", se tot întreba. Erau toţi atât de lipsiţi de experienţa vieţii şi, mai ales, a tăriei de caracter..., revenea el asupra primelor impresii. Pe scurt, erau cu caşul la gură şi-şi închipuiau că tot ce zbura se şi mânca. Nu se întâmplă aşa la vârsta aceea?
Eugen Sahan nu mai rămase în încăpere decât trei-patru zile, cel mult."
Urmează textul din " **Flăcări sub Cruce"** la care m-am referit.
" *Prima vizită făcută în Târgu-Neamţ m-a îndreptat spre biserica cea mai apropiată de locul unde mă depuseseră nişte necunoscuţi binevoitori. Mă aduseseră aici în automobilul lor, taman de pe la Călimăneşti, îmi pare. Un bărbat uscăţiv, blând şi îndatoritor, cu priviri adânci albastre, ce grăiau mai mult decât cuvântu-i smerit şi lipsit de iniţiativă, jenat parcă de a mă obosi cu răspunsurile modeste pe care le dădea întrebărilor mele entuziaste, curioase, dar şi cu o evlavie evidentă şi plină de bucuria că mă aflam în Moldova, socotită de mine o Galilee a românilor, mă întâmpină în pridvor, cu o cheie cât toate zilele în dreapta, tocmai când intenţiona să iasă. Doream să ştiu tot despre acea clădire liturgică, dar şi despre câte altele mai aveam de cunoscut în micuţul oraş, precum şi ce trasee mănăstireşti se răspândeau de acolo prin jur, ce oameni deosebiţi eram dator să cunosc, ce preoţi cu har şi câte şi mai câte altele, toate înghesuite într-o clipă, sub un singur semn de întrebare, atunci când omul se gătea de plecare la treburile sale, un dascăl de bună seamă, îmi spuneam, ori un paracliser sau un om de servici, dar fiu al bisericii aceleia şi ...mai ales al Moldovei lui Ştefan! Gândeam că pentru un iubitor ca mine al locurilor sale natale merita să zăbovească, mare fiindu-mi setea de fiorul moldav al cărui cult îl aveam...*

Aşa a şi făcut, cu dragoste, cu dăruire de sine, cu ştergere de sine, împărtăşind exultarea mea, lăsându-se antrenat de întârziata-mi adolescenţă uşor de citit în focul entuziasmului. Mi-a dat explicaţii unde s-a priceput; pentru acelea ce-i lipseau îşi tot cerea scuze; mă asigura că voi găsi alţii mai ştiutori ca el; mă încuraja să caut persoanele pregătite să-mi satisfacă nevoile culturale; m-a lămurit cum să ajung la Cetate şi cum să găsesc la poalele ei casa unui fost asistent universitar specializat în medievalistică şi cel mai bun cunoscător al respectivei Cetăţi, pe nume cred: Constantinescu. Când i-am dat dezlegare, s-a suit pe bicicletă şi s-a depărtat ca un bătrân copil cuminte care a primit îngăduinţa profesorului să părăsească sala de clasă.

Am rămas în Humuleşti, peste pod, două săptămâni. Şi atât de îndrăgostit m-am simţit de zonă şi de locuitorii ei încât, în vacanţa din vara următoare, acolo am alergat fără ezitare. Mă împrietenisem cu dascălul Vasile Cozma şi cu soţia sa Jana şi ani la rând am fost oaspetele lor, Târgul ajungându-mi oraşul de adopţie, că mult l-am iubit şi-l mai iubesc!...

Într-o seară, când gustam noi un pahar de vorbe udat cu sângele viei dinapoia bucătăriei, iaca intră omul meu! L-am recunoscut pe dată deoarece fusese cel dintâi moldovean care mă îmbătase cu bunătatea lui, în urmă cu câţiva ani, într-acea biserică. M-am manifestat ca atare. Şi el arăta tare bucuros că mă revedea, deşi acum, timpul trecând şi fumurile mai risipindu-mi-se, îmi dau seama că buna lui cuviinţă era aceea care-l îndemna să nu-mi strice cheful şi să se prefacă a mă fi ţinut minte în aceeaşi măsură. Oricum, de atunci înainte s-ar fi spus că se lumina văzându-mă, după cum şi mie-mi bătea inima mai cu căldură când îl întâlneam.

- Domnul Ungureanu şi domnul profesor Rădulescu, făcu prezentările gazda.

Am asistat, ca un om al casei, la convorbire. Noul venit se afla într-o lungă şi perseverent desfăşurată curte pe care i-o făcea prietenului meu, pentru ca acesta să susţină, ca dascăl de vază în zonă, a fi şi dânsul numit cântăreţ la o biserică, nemaiavând cum trăi.

Îi observam smerenia: nu semăna cu a unui credincios de rând, nici cu a unui călugăr. Avea un gust al unor indescriptibile umilinţe îndurate, acumulate în ani, răbdate împotriva demnităţii revoltate în tăcere. Numai o victimă de o viaţă sub călcâiul zdrobitor al comunismului purta astfel de stigmate pe chip. Nu mi-a fost greu să-mi dau seama că era un fost deţinut politic, ca şi mine, cu atât mai mult cu cât numai pentru noi a primi o slujbă pe plac constituia o cumpănă de o dificultate fără seamăn. După plecarea lui, l-am iscodit pe domnul Cozma, să-mi verific deducţia. Aşa era: fost locotenent, a făcut ceva închisoare, cam multişor, şi se chinuia să trăiască, de la o zi la alta, având, dacă-mi aduc bine aminte, şi o mamă bătrână şi neputincioasă în sarcina sa. Şi-ar fi luat el un atestat, ca dascăl, însă examenul de asimilare se dădea rar, la câţiva ani o dată. Peste alte veri, am aflat că primise postul râvnit, că mama îi fusese luată într-o lume mai bună, iar domnul Ungureanu se căsătorise cu o învăţătoare pensionată medical, soţie cumsecade, dar ce îl adâncise într-o lume a tăcerii, lipsindu-i complet auzul. Îşi trăgeau zilele în sărăcie, mi se spunea, având drept toată avuţia credinţa şi demnitatea.

Apoi domnul Ungureanu muri.
L-am reîntâlnit în pragul altei biserici, în fruntea unui sobor ciudat slujitor: în cartea lui Dumitru Gh. Bordeianu.
Mai întâi, iată-i portretul:
"Sub acest nume, 'Maglavit', l-am cunoscut noi toţi, cei arestaţi de la Iaşi şi încarceraţi la Suceava, apoi toţi tinerii de la Piteşti, de pe secţiile de muncă silnică şi în special cei de la camera 3 subsol, pe bădia Ungureanu. I s-a dat această poreclă pentru că plecase pe jos, de la Iaşi până în sudul Olteniei, în satul Maglavit, în anii 1935-1936, ca să vadă minunea acelui cioban, din acest sat, pe nume: Petrache Lupu. Vasile Ungureanu era din Târgu-Neamţ, cântăreţ sau dascăl de biserică.
(...)'Maglavit' făcuse războiul şi fiind talentat la muzică, s-a înscris ca student la Conservatorul de Muzică din Iaşi (...). A fost arestat în 1948, la vârsta de 46 ani şi a fost condamnat la 15 ani de muncă silnică."
N-aş fi crezut că ne despărţeau chiar atâţia ani; foştii deţinuţi beneficiază de această neobişnuită caracteristică biologică: îşi întârzie îmbătrânirea, cu tot atâţia ani câţi au pierdut; până la un timp; pe urmă, ea parcă s-ar grăbi să recupereze. Or, în 1948, aveam 12 ani. Diferenţa dintre noi era de 34 ani. Felul cum arăta cunoştinţa mea constituia o încălcare flagrantă a legilor firii, ce merită luată în seamă de geriatri, cu atât mai mult cu cât observaţia mea nu priveşte un caz izolat, ci poate fi considerată generalizabilă. Măcar dacă s-ar ajunge la un rezultat cu implicaţii în existenţa semenilor, am spune că atâta suferinţă română inutilă devine o necesitate pentru perpetuarea tinereţii semenilor şi astfel ne-ar ajunge temniţele dragi...
"Crescut în duhul Ortodoxiei mănăstirilor din regiunea Neamţului, de unde era de baştină, era un adânc creştin, cu o trăire care putea fi luată ca model. Fiind un om bun şi paşnic, care nu accepta violenţa, războiul, cu toate atrocităţile lui, îl îngrozise. Era împotriva oricărei violenţe şi deaceea torturile care au fost aplicate aici" (la Piteşti) *"l-au înspăimântat . (...) S- a impus prin blândeţea şi bunătatea lui, dar mai ales prin trăirea lui mistică."*
Până să se declanşeze urgia bătăuşilor asupra noilor veniţi în închisoare, iniţiase un grup de trăire patristică, asemănător aceluia descris de mine în " ***RUGUL APRINS. Duhovnicii Ortodoxiei, sub lespezi, în gherlele comuniste"*** [Bucureşti, Editura Ramida; 1993] *, existent la închisoarea pentru tebecişti de la Târgu-Ocna. Îndrumar îi erau scrierile Sfinţilor Părinţi, "* ***Vieţile Sfinţilor", "Patericul"*** *, citite şi răscitite de el întreaga viaţă şi de multe ori discutate şi aprofundate cu monahii. Alături de prelegerile de filosofie ale lui Costache Oprişan, cercul său de studiu şi practică duhovnicească se instituia far pentru tineretul adunat în acea cameră - 3 subsol -, o lumină şi o deschidere către un viitor nou, îmbunătăţit, mai apropiat de spiritul hristic.*
Greu i-a atârnat pe umeri iniţiativa sa creştinească! Zaharia, conducătorul caznelor din acea cameră l-a luat drept ţintă specială "în a-l batjocori, dispreţui, umili şi tortura cu atâta cruzime. A suportat tortura ca un martir; dar ceea ce îl impresiona până la lacrimi era atunci când vedea pe unul din aceşti tineri torturat şi deaceea tresărea la fiecare lovitură de ciomag, parcă l-ar fi lovit pe el" (p. 147-152).

Spre lauda unuia dintre deţinuţii într-atâta de căzuţi încât se afla printre conducătorii reeducărilor de la camera 3 subsol, pe nume Măgirescu, 'bădia Vasile' "nu a fost ucis. (...); îi spunea că era nebun de atâta misticism; a fost lăsat în pace".
E un fel de a vorbi; vom vedea îndată cum 'era lăsat în pace'. Ce e sigur e că nu i s-a mai cerut să-şi bată confraţii, deoarece nu s-a obţinut absolut nici un rezultat în această privinţă, pentru că Măgirescu "avea un deosebit respect pentru acest om. Fiind mai în vârstă decât noi, că putea să ne fie tată, a fost ascultat, stimat şi iubit într-atât încât vedeam pe unii de pe priciuri plângând de durerea bădiei Vasile, atunci când era torturat. Au fost aceia care n-au lovit niciodată pe nimeni". Cu atât mai mult cu cât calitatea sa cea mai impresionantă era că-l "durea durerea altuia" (p. 165-166).
Portretul lui Vasile Ungureanu, de la care am plecat, şi-atinge apogeul: "Bădia Ungureanu avea înfăţişarea unui sfânt bizantin din iconografia răsăriteană şi a fost printre puţinii camarazi, pe care i-am întâlnit în închisoare, care postea miercurea şi vinerea post negru, iar mâncarea lui o dădea altora. Datorită acestei trăiri, a fost printre puţinii camarazi" (regretăm repetiţiile), "excepţie făcând grupul lui Valeriu Gafencu şi avocatul Trifan, din Braşov, asceţi, pe care i-am văzut cu ochii mei în care foamea nu şi-a înfipt colţii. Pentru aceştia trăirea telurică avea mai puţină importanţă, pentru că ei trăiau în alte sfere. Cum nu voi crede în Vieţile Sfinţilor şi ale martirilor mistici şi asceţi răsăriteni, când i-am cunoscut şi văzut pe camarazii mei care duceau o viaţă după modelul lor, trăind în stare de sfinţenie? Am redat atitudinea exemplară a bădiei Ungureanu pentru a nu trece cu vederea pilda acestui adevărat creştin".
*Trimit cititorul la istorisirea **Lotul tuberculoşilor** , din volumul " **RUGUL APRINS"** , pentru a se lămuri asupra tipului de existenţă închinată lui Dumnezeu de Valeriu Gafencu şi ciracii săi. Profit de paranteză pentru a menţiona că paginile lui Bordeianu - stilizate pe cât cu putinţă în citatele de aci - nu trebuie judecate după criteriile filologului. Nu exprimarea sa în limba română are importanţă, ci mărturia depusă. El continuă cu:*
"Se apropiau Paştele anului 1951 şi, într-o seară, văzându-l pe bădia Vasile plângând de durerea fraţilor săi, a fost întrebat de ce plângea. Răspunsul lui a fost simplu: "Plâng de durerea fraţilor". Fraţii lui erau cei bătuţi. Zaharia, enervat, a intervenit brutal: "Cum, mă, bandit mistic, ăştia sunt fraţi pentru tine, nu sunt ei bandiţi ca şi tine?". Cu naivitatea unui creştin pios, Ungureanu i-a răspuns: "Pentru mine ei nu sunt bandiţi, pentru că nu mi-au furat nimic şi nu mi-au făcut nici un rău!"
- "Cum, nu te-au bătut?"
- "Nu ei m-au bătut!", fu răspunsul dat lui Zaharia.
- "Ia să-i faci tu o caracterizare şi să spui despre alt mistic înrăit ca tine, de banditul Bordeianu, ce părere ai despre el?"
Toţi din cameră se aşteptau ca Ungureanu să-mi facă un portret în tonul demascărilor. Ungureanu, cu simplitatea Sfinţilor, unde adevărul era spus cu cele mai simple cuvinte, a răspuns:
- "Fratele Bordeianu este un om blajin".
A fost cea mai simplă caracterizare pe care mi-a făcut-o vreodată cineva. Şi acum, când scriu aceste amintiri, îmi sună în urechi aceste cuvinte.

Enervat până la nebunie, Zaharia s-a năpustit asupra bietului om, l-a călcat în picioare, l-a bătut, l-a zdrobit, încât nu mai ştiai dacă era om sau o masă de carne sângerândă. Aşa plăteau oamenii cinstiţi."
Vasile Ungureanu intrase în temniţă format de mănăstirile moldovene: cu 'inimă bună'. El n-a putut deveni călăul fraţilor săi: era creştin adevărat, acest student întârziat.
Acum suntem pregătiţi să înţelegem ce tortură, mai ales duhovnicească, li se pregătea 'îmbunătăţitului lui Dumnezeu' "Maglavit" şi celor din grupul lui de credincioşi, numiţi 'mistici' de reeducatori, cu prilejul Sfintelor Paşti din 1951.
Noua născocire a infernului îşi începu desfăşurarea de luni, în Săptămâna Patimilor. Zaharia aduse din altă celulă nişte mături cu coadă, tocite, şi un ghem de sfoară. Le înmână următorilor studenţi: poreclitul 'Maglavit', Nedelcu, Dumitru Bordeianu, Popescu Paul, Zelica Berza, Grigoraş, Huţuleac, Sântimbreanu, Reus, Gheorghiu, Andrişan, cu porunca să lege cruci din ele, pentru Vasile Ungureanu cea mai mare. Aceştia erau izolaţi de restul deţinuţilor. În dreptul lor, depuse nişte cutii de conservă goale. Mai era acolo şi o sticluţă cu dop, ce conţinea un lichid. Pe de altă parte, întinse la zece legionari ce se deziseseră de crezul şi credinţa lor nişte foi de hârtie pe care erau înscrise tot felul de injurii, murdării şi ofense la adresa Mântuitorului, înşirate în versuri cu măsura acelora din Prohod.
"De după masa de luni şi până Vinerea Mare, când se cânta Prohodul în bisericile noastre, precum şi în cele trei zile de Paşti, s-a cântat pe melodia Prohodului, de către cei zece (...) tot acest repertoriu de pornografii, măscări şi hule aduse împotriva Fiului lui Dumnezeu.
"Noi, cei consideraţi ca 'mistici', am fost purtaţi timp de 8 zile, prin cameră, de la un capăt la altul, în frunte cu Ungureanu, închipuind Patimile Domnului. Lui Ungureanu i-au făcut o coroană de spini. Iar în cutiile de conserve s-a pus mangal, stropit cu gaz lampant, i s-a dat foc, ca să tămâiem cu ele. Iar noi mergeam în genunchi, făcând mătănii.
"Ca niciodată, l-am văzut pe Ungureanu plângând, îngrozit de ceea ce ne forţau să facem.
"(...) După opt zile de mers în genunchi, ni s-au rupt pantalonii, iar genunchii erau numai o rană."
Unuia singur dintre cei aleşi i s-a îngăduit ieşirea din şi r, când a săvârşit-o : înnebunise mai demult, datorită bătăilor, şi i se acordau, când şi când, astfel de privilegii; era Nedelcu.
Cum a spus, pe atunci copilul, Sergiu Măndinescu:
Din cei ce au trecut pe acolo, numai morţii trăiesc
asemenea lui, aşijderea ţie,
iată, de pildă eu: umblu, vorbesc,
dar viaţa mea nu-i, prietene, decât o moarte vie" (p. 167-170).
De foarte multe ori, de fapt de câte ori citesc sau mi-amintesc cele ce am aflat despre 'reeducări', când mi se împărtăşesc cazurile căderii celor mai buni din generaţia lor, a celor mai strălucite minţi, a curajurilor cele mai oţelite, a credinţei celei mai de nezdruncinat, a raţiunilor cele mai exersate, a patriotismului cel mai dezinteresat şi gata de jertfă, căci numai astfel se poate vorbi despre generaţia studenţească arestată în primii ani ai dictaturii comuniste, hotărâtă s-o încheie pe orice cale de luptă cu comunismul ce ne aservise patria şi să ne mântuie de un viitor al

robiei, o generaţie lucidă şi fermă, opusă, parcă, generaţiei precedente, chiar mai multor generaţii înaintaşe, care generaţii, s-a dovedit, curând, au pactizat cu asupritorii, trădându-şi neamul şi devenind uneltele opresiunii, deznaţionalizării, ateizării şi deculturalizării României, de câte ori, ziceam, îmi revine în cuget barbaria cu care partidul comunist a voit să aservească acel tineret minunat, mă cutremur la gândul că aş fi putut face parte din rândurile lui, de nu m-aş fi născut prea târziu. Dacă se întâmpla astfel, cinste mai mare în viaţă nu mi-ar fi revenit! Dar nici blestem mai inexorabil! Că numai eroii au putut rezista cataclismului dezlănţuit de către doi-trei agenţi ruşi sosiţi în ţară în uniforme sovietice pentru a pune în practică şi a duce la bun sfârşit decimarea unei generaţii ce speria bolşevismul importat. Şi cum aş fi izbutit eu să fiu unul dintre acei eroi, care, până şi ei, au avut atâtea căderi încât, pentru un om neinformat sau neînţelept, apar drept nişte monştri? Dacă le-a rămas ceva întreg este puterea de a se fi ridicat din mocirla unde au fost împinşi sau, mult mai însemnat, de a rezista indescriptibilelor şi diabolicelor torturi fără să înalţe palma pentru a lovi un alt deţinut - exigenţa majoră a reeducatorilor. Restul îngenuncherilor le-au săvârşit, nemaisuportând durerea, foamea, setea, zdrobirea personalităţii.
Aşa cum l-am cunoscut pe acela căruia deţinuţii mult mai tineri îi spuneau: 'bădia Ungureanu', aşa cum îmi completez acum ştirile despre el, nu izbutesc să-mi imaginez ruşinea de nesuportat ce m-ar fi inundat dacă mi s-ar fi dezvăluit slăbiciunile în faţa sa, slăbiciunile căderii, satanizarea, lipsa de tărie, de demnitate, pierderea înrădăcinării în Hristos. Căci toţi aceia au ajuns să bea urină şi să mănânce excremente, să accepte poruncile cele mai animalice - şi mai josnice decât atâta! -, să lingă pardoseala de murdăria proprie sau a altora, să-şi renege credinţa în Dumnezeu, să-şi bată joc de mamă, tată, surori şi fraţi, profesori şi orice idol anterior ales dintre gloriile ţării, crezul politic, Sfânta Fecioară, Domnul Hristos, Dumnezeu Tatăl şi Sfântul Duh; să-şi dezvăluiască intimităţile în public şi, acolo unde nu-şi găseau în trecut decât curăţie şi inocenţă, să-şi atribuie în faţa tuturora viciile cele mai deşănţate pe care şi le smulgeau din subconştient pentru a satisface cerinţele inumanilor lor călăi. Iar, mai iremediabil damnat, imensa majoritate a ajuns să-şi bată cei mai buni prieteni şi cei mai adoraţi mentori sau cei mai îndrăgiţi ucenici, ba chiar şi rude iubite, împiedicată fiind, cu stricteţe, să se sinucidă.
Eu cum să fi izbutit a mă distinge de ei?! Sunt plămadă din noroi, ca toţi semenii mei, şi slab cum numai eu ştiu" (p. 152-155).
Scriitorul Mihai Rădulescu, încă de la al treilea volum publicat în editura sa cu privire la victimile din temniţe ale comunismului, ajunge şi la Reeducări, prin mijlocirea unei convorbiri cu preotul Constantin Voicescu, fost bolnav ftizic internat la penitenciarul 'sanatoriu' pentru 'politici' de la Târgu-Ocna. O comunică într-o povestire (întemeiată exclusiv pe date reale, conform criteriilor de creaţie pe care şi le-a ales şi impus în acest gen al literaturii sale, ce foloseşte şi mijloacele ficţiunii, şi ale eseului, rămânând în mod cert documentar) intitulată: **LOTUL TUBERCULOŞILOR** , cuprinsă în volumul: " **RUGUL APRINS.**

DUHOVNICII ORTODOXIEI, SUB LESPEZI, ÎN TEMNIŢELE COMUNISTE .

Pregătirea exploziei reeducărilor este introdusă de anumite măsuri de prevedere:

" *- (...) Regimul s-a înăsprit. S-au pus gratii la ferestre. S-au pus obloane, chiar. N-a mai fost voie să circulăm dintr-o cameră într-alta, să ne mai vedem între noi.*

- În ce an s-a încercat 'reeducarea' aici?

- În '51-'52.

- A durat mult?

- Nuuu! Păi, au încercat doar! N-au putut s-o facă! Au izolat oamenii care urmau să intre în ea, au băgat reeducaţi în fiecare cameră, pregătiţi să înceapă, la ordin, procesul de reeducare al celorlalţi; au fost câţiva izolaţi... Când s-a întâmplat cazul cu Virgil Ionescu - el trecuse deja prin Piteşti şi era foarte îngrozit de cele trăite..." (p. 220).

În mai 1950, sosi la Târgu-Ocna un număr de cincizeci şi doi bolnavi tbc. Dintre aceştia, Cezar Tănase, Viorel Stoica şi Matei Corvin îşi aleseră să doarmă la etajul al doilea, într-o cameră de zece paturi. Nu după mult timp aflară că ceilalţi şapte ocupanţi proveneau din Reeducări; şi că nu erau singurii reeducaţi sosiţi; în total erau doisprezece.

După aşezarea tuturora prin camere, Daniliuc, comandantul civil al penitenciarului îi trecu în revistă şi se interesă cine voia să iasă la raport a doua zi. Cezar Tănase se înscrise.

După ora închiderii, deţinutul Ion Maniu, coleg de cameră cu el, ţinu un discurs de tip comunist, de laudă a regimului şi partidului ce-i ocroteau până şi pe duşmani şi-i aduseseră la tratament, precum şi despre îndatoririle celor din urmă de a renunţa la mentalitatea anterioară, dovedind această lepădare prin trecerea la demascarea faptelor, ca şi a persoanelor încă libere, nedeclarate în anchetă.

Pentru a da tonul fu ales Cezar Tănase. Uimit că i-o cerea o persoană în nici un fel oficială, el refuză net să se supună. Drept care Andrei Andreev primi porunca de a tăbărî asupra lui cu lovituri aplicate cu o coadă de matură. Când fu plin de sânge, i se ceru să păstreze secretul asupra celor îndurate.

În ziua următoare, pe când cei şapte se pregăteau să ia tortura de la capăt, victima lor din ajun fu scoasă la raport, aşa cum ceruse înainte de incident. Renunţând la ce avea de solicitat, Cezar Tănase denunţă cele suferite. De îndată, el şi ceilalţi doi fură mutaţi dintre reeducaţi.

În august, insul omenos din sânul conducerii penitenciarului fu aruncat la Canalul Dunăre-Marea Neagră, printre deţinuţii politici (deci fără judecată; probabil vinovat de 'favorizare'). Îl înlocui Augustin Slean sau Slămescu. Pentru întărirea acestuia în a dirija din umbră reeducările la Târgu-Ocna, se ivi colonelul Sepeanu, unul dintre organizatorii reeducărilor de la Piteşti. În cuvântarea ce o ţinu, făcu aluzii cât se putea de străvezii la introducerea schingiuirilor.

Virgil Ionescu, şi el victimă a Piteştiului, care încă nu se dăduse pe brazdă şi se aştepta a fi luat iarăşi în 'moara dracilor', cum a numit-o unul dintre autorii de memorialistică discutaţi mai sus, fu descoperit într-o bună zi, de actualul parlamentar naţional-ţărănist-creştin-democrat Nicolae

Ionescu-Galbeni, într-un lac de sânge: îşi tăiase venele cu briciul. Dădu alarma deţinuţilor aflaţi la plimbare.
" *Părintele Constantin Voicescu îşi aminteşte:*
- Când şi-a tăit venele Virgil Ionescu mă aflam pe acelaşi etaj cu el. Aveam piciorul în gips. Mă izolaseră şi pe mine la etajul II, în vederea reeducării. Ceilalţi erau la plimbare. Se introdusese plimbarea cu ceasul. Cineva a strigat. M-am dus acolo. Lumea era zăpăcită. Doctorul Banu, Dumnezeu să-l ierte, deşi era chirurg, leşinase când l-a văzut plin de sânge pe Virgil Ionescu. I-am apucat mâinile lui Virgil; mi-am dat seama că trebuie să-l ţii strâns...
- Aveaţi voie şi în acea perioadă să intraţi în altă celulă?
- Da, cei care eram la etajul II. A venit doctorul Floricel. El şi ceilalţi medici au luat măsurile cuvenite.
Dacă această încercare de protest prin sinucidere a creat un moment de liniştire, amânându-se reeducările, hotărârea de sus nu suferea neglijarea.
La 23 aprilie 1951 a încăput pe mâinile reeducatorilor Radu Constandache. După cea dintâi zi de tortură declară greva foamei şi a tăcerii, pe care le continuă timp de şase zile. Iar la 1 mai, Eugen Dimitrov (astăzi: Dimitriu), când au tăbărât bătăuşii asupra sa, s-a năpustit în geamuri şi le-a spart cu pumnii, strigând disperat că era bătut. Întregul penitenciar izbucni în urlete. Nu departe de închisoarea sanatoriu se afla stadionul oraşului, unde tocmai se desfăşura un meci de fotbal. Ţipetele deţinuţilor atraseră mulţimea amatoare de sport. Toţi spectatorii se îndreptară spre clădirea în care torţionarii îşi făceau de cap. Cu aceasta luară sfârşit încercările lor de a frânge voinţele şi demnitatea colegilor de închisoare, întru ajutorarea organelor de anchetă, în temeiul făgăduinţei că reeducaţii îşi vor dobândi punerea în libertate înainte de termenul stabilit prin condamnare. Se ştie prea bine că nu au dobândit de la regimul ce i-a păcălit decât un glonţ în ceafă, după ce au fost puşi să mai mintă încă o dată, înainte de execuţie, pentru a-şi apăra proprii ucigaşi şi a-i spăla de orice culpă. Să ţină minte aceasta toţi colaboraţioniştii" (p. 223-4).
Mai departe, autorul insistă asupra condiţiilor speciale ale acelora care urmau să treacă prin reeducări în acest loc de detenţie caracteristic: " *Să reluăm filmul ce se desfăşoară la Târgu-Ocna, de la discuţia asupra stării sănătăţii acelora căraţi aici de dube. Era vorba exclusiv despre oameni ajunşi într-un stadiu înaintat al unei maladii funeste. Bacilul nu le rezervase nici o şansă. Situaţia lor îi favoriza (sic!). A-i fi trecut prin eforturile limită impuse de grozăviile suferite la Piteşti şi mai apoi la Gherla însemna a-i pierde pe drum, înainte de a se fi stors din mintea lor mărturisirile, până la cea din urmă, şi înainte de a-i fi preschimbat în nişte bestii mânate dinapoi cu gârbaciul spaimei. Aceasta contrazicea planul iniţial. Deci, şi-au spus autorii lui, trebuiau oarecum vindecaţi şi abia după aceea să treacă prin procesul de robotizare urmărit"* (p. 225).

V. FICŢIUNEA

- O reeducare "binetemperată" (Nicolae Călinescu)
- Patimile după Paul Goma
- Izbânda abstractului, înfrângerea epicului: Dan Lucinescu
- Marcel Petrisor în casimca Jilavei
- Iniţierea lui Mihai Rădulescu

O reeducare "binetemperată" (Nicolae Călinescu)

Nicolae Călinescu, născut la Pleniţa - Dolj, la 18 ianuarie 1924, a zăcut prin puşcăriile antonesciene şi comuniste timp de 17 ani. S-a săvârşit din viaţă într-un accident de munte, în 1992, pe când escalada Făgăraşii, în vederea reconstituirii traseelor rezistenţilor armaţi.

Ca memorialist ("**Preambul pentru camera de tortură"** [Timişoara. Editura Marineasa; 1994]), Nicolae Călinescu este un iubitor al frazei scurte, limpezi, încărcată de semnificaţie. În fiecare dintre acestea simţi şi umbra unor cuvinte nerostite, cu rădăcini nevăzute, ascunse în cugetare, şi umbra altora, mai adânci, plutind, ca bătute de nişte curenţi subacvatici şi întunecoşi, în teritoriul în permanentă mişcare al afectelor. Scriitorul este unul care îşi 'binetemperează' (în sensul introdus de Johann Sebastian Bach) anticalofilia, cu aspiraţiile acesteia având comune: iubirea de economie, de stăpânire a imboldurilor penei, tendinţa de reîntoarcere la epurarea, iubită de clasicism, a zorzoanelor lingvistice figurative.

Piesele ce-i compun volumul sunt schiţe de portrete (cu preponderenţă morale), realizate cu variate mijloace, de la expunere, la monolog, de la descrierea cumpenelor - ce lasă de intuit caracterul - la exorcizare, de la desenarea mediului (interior sau natural) la simplul dialog, uneori compus doar din patru-cinci replici. Ele amintesc, prin caracterul depăşind eseul şi apropiindu-se de istorioara apodictică, parabolică, de Giovanni Papini, un Papini mai puţin romantic şi deloc exploziv, ca şi de Franz Kafka. Moralistul se ascunde cu jenă şi modestie îndărătul privirii uimite de câte vede. Pedagogul se îmbracă în tăcere. Scriitorul priveşte, implicat mai ales în subtext.

Şi cum priveşte! Camera de luat vederi îi alunecă silenţios, să surprindă fiece mişcare, fiece modificare petrecută în raza vizuală, lunecă peste transparenţele obiectelor, ale zidurilor, ale plafoanelor şi cimenturilor de pe jos, ale cătuşelor şi, mai ales, ale lanţurilor, să apuce, dincolo de acea străvezime, contururile oamenilor în zeghe - sau ale celor din aşa-zisa libertate, în haine de stradă, încă nezăbrelite, dar ce nu mai au mult să-şi aştepte boiangiul securist. Cu lentoare se desfăşoară această mutare a globilor oculari peste o lume pestriţă, cât se poate imagina, de legionari, de frontierişti, de comisari, de politicieni, de 'scrisorişti' (numiţi şi: 'anonimişti' = autori de scrisori nesemnate, adresate persoanelor publice sau instituţiilor de Stat), de caralii, de logodnice, de medici, de mâncăi, de muribunzi, de anchetatori, de ţărani, de brigadieri, de 'tovarăşi' picaţi de pe creangă în haznaua Canalului Dunăre - Marea Neagră sau cele ale lagărelor din Balta Brăilei, ale Jilavei, Gherlei, Piteştiului, Aiudului,

locurilor de anchetă din Bucureşti, ori Constanţa, case conspirative, o lume de nevinovaţi, mutare a globilor oculari peste dubele auto şi pe calea ferată, la 'şerpărie', 'broscărie' sau pe priciul de la nivelul al patrulea. Şi cum tot progresează în trecerea-i vizualizată, se opreşte, fără zdruncinături, lunecând din lumea filmului mut într-a celui sonor, ce surprinde dialoguri trunchiate şi esenţializate, glasuri, glasuri ce filosofează, îşi expun idealurile - care câteodată se dezvăluie antiidealur i - , îşi vestesc descoperirile, chiar şi nebuniile şi, brusc, tac, pentru ca imaginea să se desprindă din starea ei pe loc şi reflectorul să-şi reia plimbarea în *ralenti,* printre viscole şi îngheţuri, printre murdăria ce ninge în fiece suflet, peste lumina ce străluceşte de pretutindeni, datorită excepţionalei capacităţi a autorului de a înţelege pe orişicine, de a fi tolerant şi superior prin iertare.
Nicolae Călinescu a fost una dintre primele victime ale reeducărilor de la Piteşti.
Dar el este cumplit de discret în ceea ce priveşte torturile îndurate personal. Iar înţelegerea lui, blândeţea, şi ca să repet, toleranţa sa, cel mai bine se pot lămuri din textul ce urmează, unde portretul lui Ţurcanu - atât cât poate fi dedus din gestică - este neaşteptat de agreabil. Norocul nostru e că-l cunoaştem pe torţionar din amintirile celorlalţi memorialişti prezentaţi. Altfel, de ne-am sprijini informarea doar pe evocarea lui Nicolae Călinescu, am ajunge la o cunoaştere inversă a sa.
*" **GHEARELE***
Ianuarie 1950, după Anul Nou, în închisoarea Piteşti, camera "4 spital". Şocul pentru iniţierea procesului de transformare obligatoriu în fiecare ciclu de demascare, după trei zile slăbise în intensitate. Eram întins pe burtă, pe priciul de lângă fereastră, de unde puteai privi zăvoiul şi munţii. Rănile de pe fese nu-mi permiteau să stau pe spate. Bătuţi crunt, desfiguraţi de loviturile peste faţă, de o parte şi de alta zăceau Pop Cornel şi Costache Apăvăloaiei. Gherman Coriolan ne dezinfectase şi ne unsese cu alifie rănile care începuseră să puroieze.
În urma izbiturilor cu o legătură de curele, nu mai vedeam decât foarte puţin cu un ochi. Fusesem pisat de miliţieni cu parii de la căratul ciubărului în ziua de întâi ianuarie şi urinam sânge. Operaţiunea a avut loc pe o masă. Eu - dezbrăcat, în mijlocul camerei. Asistenţa era formată din stafiile mutilate a şaptezeci de studenţi, printre care se aflau trei unguri şi un evreu.
La un moment dat, Gherman şi Ţurcanu s-au apropiat şi mi-au ridicat pleoapele, au încercat reflexele ochilor, agitând degetele în faţa pupilei. Au plecat.
După două ore, Ţurcanu s-a întors. M-a mişcat, m-a prins de mână şi m-a tras după el. Mergeam greu. Am ieşit din camera "4 spital", a deschis uşa celei de-a doua celule de pe dreapta, unde era improvizat un spaţiu de îngrijire medicală.
Înăuntru, în picioare, aşteptau trei persoane. Comandantul închisorii, Dumitrescu, medicul, dr. Ionescu, şi un tip într-un raglan cărămiziu, cu şapcă, să fi avut treizeci de ani. Tot timpul nu a scos un cuvânt, nu a intervenit cu nici un gest. Mi-am dat seama că au fost puşi la curent din timp cu cazul pe care-l aveau în faţă.
Era frig sau aşa mi se părea. Cu toate eforturile, tremuram.

Primul a rupt tăcerea directorul:
- Îţi place halul în care ai ajuns?
Dr. Ionescu s-a apropiat. Împreună cu Ţurcanu, m-a ajutat să mă dezbrac. Mi-a examinat rănile sumar, m-a dus lângă fereastră să-mi vadă ochii. A exclamat sec: "Un ochi e pierdut." Apoi a continuat: "Ce pot să-ţi fac? Eu nu pot să-ţi fac nimic. Eu nu te pot ajuta cu nimic." O voce în care se putea citi cu uşurinţă groaza şi deznădejdea. Parcă şi el ar fi intrat în demascare.
A urmat frigul tăcerii. În timp ce mă îmbrăcam, în minte mi- a apărut viziunea clară a ghearelor necruţătoare ale destinului care ne-a prins pe toţi cinci de beregată şi ne târăşte pe un povârniş alunecos, într-o mlaştină sufocantă. Un destin dirijat de o divinitate a răului, atotputernică în lume, căreia nimeni nu i se poate împotrivi.
Necunoscutul şi Ţurcanu se priveau unul pe altul fără nici o vorbă. Doctorul avea ochi metalici sau aşa mi se părea mie, pentru că vedeam atât de rău. S-a simţit obligat să comenteze:
- Refuzaţi mâna binevoitoare care vi se întinde. Veţi regreta amarnic. Refuzaţi ultima şansă care vi se oferă în viaţă.
A făcut un semn şi am plecat. Ţurcanu m-a ajutat până m-am întins cu faţa în jos, între Pop Cornel şi Apăvăloaiei. În momentul în care am intrat în cameră, a încetat orice şoaptă, orice murmur. Nimeni nu se mai mişca de la locul lui. O tăcere închegată, pe care o puteai tăia felii.
Ţurcanu a pornit să se plimbe prin camera încremenită în aşteptare. Îi auzeam paşii pe mozaic. La ce se gândea oare?
Am încercat să întorc capul spre Pop Cornel. Privea spre mine fără a îndrăzni să întrebe ceva. Avea faţa umflată, vânătă de lovituri. Sângera în mai multe locuri. Ochii mici luceau inexpresivi, goliţi de viaţă. Mişca buzele ritmic. Se ruga. Se ruga aşa cum făcuse la Blaj, aşa cum făcuse viaţa întreagă. Se ruga la cerul care nu-l auzea.
Unde sunt cei patru din infirmeria improvizată lângă camera "4 spital"? Dr. Ionescu s-a sinucis. Ţurcanu şi Dumitrescu şi-au încheiat viaţa tragic. Dar necunoscutul cine a fost? Mai trăieşte?
Pop Cornel, implicat în primul proces Piteşti, în ultimul cuvânt a cerut favoarea de a fi condamnat la moarte. Completul de judecată l-a ascultat cu înţelegere. Împreună cu Apăvăloaiei, va păşi în faţa plutonului de execuţie.
Iarăşi mă bântuie imaginea obsedantă a ghearelor destinului" (p. 219-220).
Titlul volumului este preluat de la prima schiţă din cuprinsul lui (citată în continuare), care într-adevăr pune în gardă asupra universului ce se deschide înaintea arestatului, un univers pe dos, inimaginabil de către omul liber, care a trăit, până la arestare, după nişte legi naturale şi ale societăţii, bune-rele, oricum ar fi fost, legile oamenilor. Acum stă pe pragul dincolo de care omul nu mai există. şi anchetatorul îi înfăţişează (nu din omenie, nu!) panorama îngheţată în care se va pierde pe mulţi ani, poate pentru totdeauna.
" *Prin urmare nu eşti decis să vorbeşti. Ai înapoia ta o experienţă lungă, aşa că sper că ne cunoşti destul de bine şi n-ar fi cazul să-ţi mai reamintesc că noi, comuniştii, ştim ce vrem şi nu ne împiedicăm de nici o lege atunci când ridicăm pumnul să lovim. N-aş fi vrut să-ţi mai repet că*

pe noi lacrimile nu ne impresionează, sângele nu ne sperie şi dacă nu se poate altcum, căile noastre spre victorie le pardosim cu cadavrele adversarilor.
(...)
Îţi vorbesc fără ocolişuri. Ne cunoşti, desigur. Şi noi vă cunoaştem. Încă nu mi-am pierdut răbdarea, deşi şi aceasta se poate întâmpla. Nu uita că timpul lucrează pentru noi. Aici Dumnezeu nu pătrunde niciodată şi nici o mână de om nu se poate întinde să te ajute. Fii raţional şi înţelege. Să nu aştepţi cumva americanii. Vor veni atunci când vom socoti noi că e timpul, în chip de invitaţi şi parteneri de afaceri. Vor bea cu noi la masă şi vom aplauda împreună discursurile unor cretini pacifişti. Îi vor primi cu onoruri pe trimişii noştri la Casa Albă şi nu vor avea niciodată curiozitatea să identifice mormintele unor anonimi peste care a trecut tăvălugul revoluţiei. Gândeşte-te bine ce ai de făcut! Te avertizez încă o dată că nu glumim şi carcasa ta şubredă nu va rezista la metodele noatre verificate. În arsenalul nostru avem arme şi metode atât de bine puse la punct, încât anihilează cele mai puternice voinţe. Sper că nu mă vei pune în poziţia neplăcută să le folosesc, să constaţi cât sunt de eficiente. Circulă pe afară o frază: Din mâinile Securităţii nu scapă decât supravieţuitorii compromişi, care să nu mai poată acuza, dacă vreodată vor avea ocazia. Nu mă pronunţ dacă este adevăr sau minciună. Poate şi una şi alta. Această constatare nu a fost pusă în circulaţie de specialiştii noştri, însă ne ajută în muncă.
Ai o consideraţie deosebită faţă de propria-ţi persoană. Acum eşti la discreţia noastră şi încă nu am început să ne folosim atuurile. Nu ai de ales. Deschide gura şi vorbeşte. Execută ceea ce ţi se cere. Admir oamenii care visează imposibilul. Asta m-a determinat să-ţi vorbesc. Nu te socotesc o persoană comună, lipsită de importanţă. Consideră intervenţia mea ca un îndemn la luciditate. Să nu îţi imaginezi că vei părăsi casa noastră triumfător. Avem şi secţii de confecţionat eroi. Eşti suficient de inteligent să-ţi dai seama că multe vedete ale rezistenţei naţionale sunt pioni inconştienţi ai planurilor noastre sau sunt creaţi în laboratoarele comuniste. Ne mai dau câte o mână de ajutor "Vocea Americii", "Europa Liberă" şi alte oficine reacţionare. Tu nu eşti destinat pentru acest rol. Şi, bineînţeles, nu ţi se va rezerva satisfacţia să mori ca un martir. Avem noi grijă. Nu vei putea să-ţi dai viaţa rămânând credincios unei cauze pe care ai slujit-o. Să mori cu conştiinţa împăcată a datoriei împlinite. Nu, categoric nu. Acest cadou nu ţi se va face. Dă-ţi seama bine pe cine ai în faţă şi ce te aşteaptă. La noi totul e calculat până la ultimul atom. Avem soluţii pentru toate ipotezele. Orice se va întâmpla vom fi ultimii care vom supravieţui şi victoria finală va fi a noastră şi numai a noastră. Repet. În vocabularul nostru nu există cuvintele milă şi îndurare. Ai ocazia să închei o viaţă de mizerii şi privaţiuni, pe care singur ţi-ai ales-o. Nu refuza mâna care ţi se întinde. E ultima ocazie la bilet pentru ultimul tren. Nu este o cursă, ci o încercare de a te salva. Nu-ţi cer un răspuns imediat. Îţi las timp să te gândeşti. Să nu crezi cumva că ne poţi înşela, că ne poţi trage pe sfoară. Avem metode de verificare care nu dau greş. Nu ne jucăm cu jumătăţi de măsură. Cerem sinceritate totală şi răspunsuri categorice. Pe scaunul pe care stai acum s-au aşezat mulţi oameni mari. Recunosc că au plecat de aici transformaţi, marxişti convinşi. Au înţeles

realitatea. Au răspuns la întrebări, au făcut ceea ce li s-a cerut şi azi, când apăsăm pe buton, răspund cu promptitudine la apelul nostru. Dacă te cramponezi, pierzi mai mult. Să nu speri că-ţi vei păstra controlul până la urmă, că vei fi stăpân pe voinţă. Nu-ţi doresc să constaţi cum se manifestă un altul care se ascunde sub pielea ta."
Dacă până aici scopurile demolării sufleteşti a deţinutului se pot aplica la fel de bine anchetatorilor, cât şi reeducatorilor, ceea ce urmează se referă direct la rezultatele reeducărilor.
"Nu numai că vom distruge până la ultimul om Garda de Fier, dar vom face în aşa fel ca amintirea ei să fie asociată cu toate epitetele răului. Dintr-o experienţă pe care nu aţi prevăzut-o niciodată, unii de-ai voştri au tras câteva concluzii ce-mi par interesante. Am să comit şi eu o mică trădare profesională.
Azi trecem prin infernul pe care nici o minte de om sănătos nu l-ar putea concepe. Pentru a salva tot ce omeneşte se mai poate salva, dacă trebuie, loveşte-mă fără milă. Atunci când mă vezi prăbuşindu-mă însângerat sub loviturile tale, pe faţă să nu-ţi tresară nici o fibră, în ochi să nu-ţi apară nici o urmă de compătimire, sub pleoapă să nu-ţi mijească nici o lacrimă. Numai în adâncul sufletului, unde nu poate citi nimeni, să fii convins că eu am rămas tot fratele tău şi mâine ne vom întâlni pe aceeaşi baricadă" (p. 7-8).
În volum mai există o schiţă: **Strigoiul** , în care se şopteşte despre cele petrecute la Centrul de reeducare studenţească Piteşti şi în penitenciarul Gherla, o deconspirare săvârşită de una dintre victime, aşa cum poate şi-a dorit şi Nicolae Călinescu s-o facă, desigur, dar n-a avut prilejul.
" *Am trecut printr-o experienţă teribilă. Dacă ai putea să mă vezi, seamăn cu un strigoi. Da, sunt un strigoi. Nu mai sunt cel pe care l-ai cunoscut. Ia aminte şi trage concluziile pe care le crezi tu de cuviinţă. Poate nu ne vom mai întâlni niciodată în viaţă. Comit o mare imprudenţă, o trădare care mă va costa enorm.*
Să nu mai ai încredere în nimeni. Nici în frate, nici în nevastă, nici în copii şi nici chiar în tine. Să te temi de tine. De surprizele pe care singur ţi le poţi oferi. Încercările la care vei fi supus vor fi mai tari decât forţele tale. În faţa propriilor tăi ochi reprezinţi mult. Eşti uriaş. Ţi se va demonstra că eşti un pigmeu, o zdreanţă.
În prima fază îţi vor distruge în suflet icoanele pe care le-ai adorat, chipurile oamenilor pe care i-ai admirat. Ştiu cum s-o facă. Au acumulat o experienţă uriaşă în acest domeniu. Îţi vor tăvălugi reperele de orientare şi conceptele pe care ai fost obişnuit să le foloseşti. Ca să rămâi o frunză bătută de vânt. Poate e bine să faci unele compromisuri şi concesii de la început. Eu şi ceilalţi am plătit scump ataşamentul inflexibil, credinţa fanatică. Cei care dirijează totul nu renunţă la scopurile lor şi timpul îi favorizează.
Eroi sunt numai cei care reuşesc să moară la început. Nu-ţi vor face favoarea să te omoare. Ar fi prea uşor şi onorabil pentru tine. Îţi vor demonstra că eşti lichea şi îţi vei pierde orice urmă de respect faţă de tine. În momentele acelea vor face din tine ce vor. În fiecare fibră îţi vor inocula teroarea de care nu te vei lecui întreaga viaţă. Când vei vedea de ce sunt în stare oamenii, vei regreta că te-ai născut om. Vei urî omenirea şi vei lovi pe oricine îţi va ieşi în faţă. Ca un automat, ca un robot. Din

acest complex numai zeii te scapă. Pentru a-ţi regăsi drumul, trebuie să ai puteri de supraom. Tocmai asta vor să-ţi demonstreze, că nu există supraoameni, nici eroi, nici sfinţi. Că tot în ce ai crezut este fals, că lumea în care ai trăit e formată din comedianţi sceleraţi şi slugi mârşave.
Nu-ţi spun asta pentru a te îngrozi. Poate tu vei găsi o cale salvatoare. Vei avea mai mult noroc ca alţii. Nu-ţi recomand sinuciderea.
N-ar fi trebuit să vorbesc. Am făcut o mare imprudenţă. Ştiu că mă vei trăda şi nu voi fi cruţat pentru deconspirarea acestui mare secret. Dacă o vei face, te iert dinainte, am ţinut atât de mult la tine" (p. 61-62),
Tomul lui Nicolae Călinescu depăşeşte literatura memorialistică a detenţiei. El nu urmăreşte recuperarea de fapte, statistici, reţinerea unei istorii ci, coborând la esenţe, scrisul său devine o magmă de stări şi de posibilităţi umane, din care-ţi croieşti o imagine a lumii, în integralitatea ei, adică devine literatură propriu zisă. De aceea, spijiniţi şi de scriitura elegantă şi servind temele pieselor în chipul cel mai propriu, vedem în el un scriitor al literelor române contemporane, care face cinste epocii noastre, un creator de cultură şi de artă şi mai puţin un memorialist.

Patimile dupa Paul Goma

Paul Goma a pătruns adânc în conştiinţa publică - şi nu numai românească - în calitate de personaj al istoriei noastre contemporane, înainte de a culege laurii destinaţi scriitorului, răsărit pentru români abia după Decembrie '89.
Născut într-o familie de învăţători basarabeni (Eufimie şi Maria Goma), în 1935, ca al doilea copil (cel dintâi moare la mai puţin de un an după ce a văzut lumina zilei), în satul Mana, com. Vatici, jud. Orhei, îşi însoţeşte părinţii în Transilvania (după încheierea unei epopei a tatălui, trecut prin deportare şi lagărul de prizonieri), unde aceştia se mută alternativ în jud. Sibiu şi Târnava Mare, trăind drama tuturor refugiaţilor din Basarabia ameninţaţi cu alungarea în Siberia, dacă erau descoperiţi pe teritoriul românesc. Normalist şi liceist, viitorul romancier este reţinut 8 zile la Securitatea din Sibiu, întretimp fiind exmatriculat din toate şcolile ţării. Izbuteşte să absolve liceul în Făgăraş, în 1953. Peste un an îl găsim la Institutul de literatură şi critică literară "Mihai Eminescu", transformat în anul următor, 1955, în secţie a Universităţii Bucureşti. În 1956, este judecat de Iorgu Iordan, Al. Graur, Ion Coteanu, Tismăneanu, Radu Florian, M. Novicov, într-o şedinţă la care participau şi doi ofiţeri securişti în civil, pentru diverse afirmaţii făcute în cadrul seminarului de marxism, privind injusteţea războiului din 1939 ruso-finlandez, inexistenţa limbii 'moldoveneşti', denumire a limbii române vorbite în R.S.S. Moldovenească, cotele agricole descurajând ţăranul producător, colectivizarea - greşeală economică, trupele sovietice din România - trupe de ocupaţie, neavenirea obligativităţii învăţării limbii ruse în ţara noastră. Academicianul Iorgu Iordan, sprijinit de membrul corespondent al aceleiaşi Academii Ion Coteanu, a cerut imediata lui arestare. Profesorii de marxism Tismăneanu şi Florian au optat pentru exmatricularea sa.

Mihai Novicov i-a luat apărarea. Odată cu începerea noului an universitar, Paul Goma citeşte la un "seminar de creaţie" un fragment din romanul " **Durerile Facerii"** , pasaj în care un personaj îşi predă carnetul U.T.M., în semn de protest faţă de cele petrecute în Ungaria în acea toamnă. Studentul autor fu arestat la 22 noiembrie 1956 şi condamnat la 2 ani închisoare corecţională, pentru delictul de agitaţie publică (art. 327). Perioada aprilie 1957 - martie 1958 o petrece în Jilava. După care e dus la penitenciarul din Gherla, de unde este eliberat la 21 noiembrie, acelaşi an, şi trimis cu domiciliu obligatoriu pentru 36 luni, în satul-nou Lăteşti, raionul Feteşti. În 1961 i se prelungeşte reţinerea obligatorie în acelaşi loc, pentru alte 24 luni. În urma protestului său împotriva abuzului ofiţerului de Securitate căruia îi datora noua condamnare administrativă, este eliberat definitiv în 1963.
Fotograf ambulant, zilier la Buhuşi, trompetist, dezgropător de puieţ i într- o pepinieră, hamal într-un siloz, muncitor necalificat şi merceolog, trece, ca toţi foştii deţinuţi politici, printr-o repetare a existenţei unui Panait Istrati, înaintaşul rebelilor români, adormiţi în cele din urmă în istoria literaturii naţionale.
Reia studiile universitare şi debutează în "Luceafărul" lui Eugen Barbu, membrul C.C.-ului, în 1966, iar în volum în 1968 (" **Camera de alături"**), an în care s-a şi căsătorit cu fiica unui nomenclaturist. Dar această carte era departe de a fi prima scrisă de el. Bătea la porţile editurilor una după alta, încărcat cu manuscrisul romanului " **Ostinato"** , fără nici o şansă de a i se vorbi deschis şi a fi luat în seamă; în schimb, a expediat lucrarea în Occident.
La 24 (25?) august, acelaşi an, este primit, la cerere, în partidul comunist şi e numit într-un post de redactor la "România literară". Aceasta nu-l determină să renunţe la strădaniile de a-şi publica în Apus romanul, care va fi editat în 1971 la Frankfurt/M. Anterior, prietenul său cel mai bun din închisoare - devenit membru de partid odată cu el, romancierul Al. Ivasiuc, îl denunţă că în alt roman (" **Uşa"**) i-a folosit pe soţii Ceauşescu drept modele ale personajelor, ceea ce nu înseamnă că a avut ceva de suferit. Continuă a scrie în disperare, deşi i se ia dreptul la semnătura editorială ori în publicaţiile literare. Se propune excluderea sa din partid, pentru faptul că a publicat în străinătate. În mod curios, este din nou apărat de extremiştii de stânga: Mihai Novicov, Ion Lăncrănjan, Mihai Ungheanu, Darie Novăceanu (după ce Eugen Barbu îl sprijinise la debut, toţi legaţi de Securitate mai mult sau mai puţin). Nu e limpede dacă i-a fost ridicat atunci carnetul roşu. Este expediat turist în Occident, împreună cu soţia, fără s-o ceară; ambii revin; i se citeşte romanul " **Gherla"** la "Europa Liberă" şi, în sfârşit, pe 29 noiembrie1977, ajuns din nou la Paris, cuplul solicită, cu succes, azil politic, după o campanie furibundă împotriva comunismului, desfăşurată de Paul Goma în România (pe care n-o pomeneşte în "datele sale biografice" şi de pe urma căreia dobândeşte paşapoartele necesare). La aceasta m-am referit când afirmam că personalitatea sa publică s-a impus mult înainte ca talentul lui scriitoricesc să fie cunoscut. Biografia sa, din motive de bună seamă bine întemeiate, constituie o oscilare între comunism şi o disidenţă vrednică de cercetat.

În ceea ce priveşte romanul " **Patimile după Piteşti** [Bucureşti, Editura Cartea Românească; 1990], el este rezultatul indirect al detenţiei sale. Nu trebuie să se înţeleagă că autorul ar fi trecut prin cumplita şcoală a reeducărilor, asemeni majorităţii scriitorilor prezenţi în **Istoria** de faţă a **Literaturii Române de Detenţie** , volumul " **Memorialistica Reeducărilor"** , nu: n-avea vârsta, iar arestarea lui a avut loc mult după sistarea lor. În schimb, în perioada când şi-a ispăşit condamnarea, au fost arestate din nou şi unele dintre fostele victime ale demascărilor, cu care Paul Goma a stat în aceleaşi celule, pe altele întâlnindu-le ulterior în domiciliul obligatoriu. În libertate l-a cunoscut pe Marcel Petrişor, familiarizat cu fenomenul, deoarece a fost aruncat în Casimca Jilavei, în vederea exterminării, alături de fruntaşii lor neexecutaţi, prin care a intrat în legătură şi cu Gheorghe Calciu (Goma recunoaşte a nu-l fi simpatizat pe cel din urmă). Ulterior, în Occident, a avut privilegiul de a se apropia de D. Bacu, a cărei admirabilă lucrare i-a stat în intenţie s-o dubleze cu o altă istorie a reeducărilor, soţia sa hotărându-l a-şi folosi enorma documentare ce adunase şi n-o putea preschimba în scriere satisfăcătoare, pentru a redacta acest roman.
Ceea ce izbeşte de la bun început în stilul romancierului este înclinaţia sa de a remodela limba română în conformitate cu nivelul cultural redus al vorbitorilor ei din rândul gardienilor, reeducaţilor sau, în alt sens, al evreilor (prietenul de detenţie al personajului principal: Fuhrmann). E un adevărat joc de cuvinte încrucişate în care cititorul descoperă ce voiesc să comunice caraliii, prin icnelile gurii lor neobişnuite cu rostirea şcolarizată: " *'Ţ-auzit, bă, ce-o ordona' tova' 'lent? S-urce singu'! Voi 'l proptiţ' de subsori, de să nu buşasc' - 'zecuta'!"* (p. 10); şi respectiv: " *Di onde-am auăzeet?, îşi ovreise Fuhrmann glasul. Aşă sî triiesc iu, de n-am auzăt di la radiu Maskva"* (p. 12). Există un tonus al naraţiunii, îmbinat cu acest soi de umor lingvistic imitativ, ce-l binedispune pe cititor. Fuhrmann, mai ales, este încurajatorul celorlalţi prin atitudinea sa irespectuoasă faţă de autoritate, specifică neamului, şi de care profită naratorul pentru crearea comicului, introducând în replicile lui, pe deasupra măsură, şi reluarea limbajului de lemn, plus trimiterea la citatul clasic popular. Iată, de pildă, încurcăturile create de faptul că unul dintre deţinuţii aduşi cu duba este infirm - împuşcat în genunchi.
" *Însă, odată coborât din vagon, lucrurile iar se încurcaseră, sub cascheta-vizieră:*
- Şi-acu, cum dracu făcem, de s' te ştrampor?
- Bine înţeles, cu o ambulanţă, explicase, amabil, Ştefănescu.
- Ambulanţa mă-ti, răcnise bombatul, iar un soldat din gardă îl îngenunchease pe bietul Ştef, cu un pat de armă între omoplaţi.
- Am eu o idee, dom' Prim!, ridicase Fuhrmann o mână. Pe... rănit-în-războaie-soldatul-căzuse îl luaţi dumneavoastră în cârcă, n-aveţi grijă, pistolul vi-l ştramport eu...
Prim-gardianul Ciobanu (bombatul), după câteva clipe de ezitare, îi dăduse o palmă cumplită:
- Cârca mă-ti azi şi mâne! Adică să mă dezarmezi tu pe mine, mă?

- Doamne fereşte!, se ferise Fuhrmann din calea celei de a doua palme, ţinându-se de falcă. V-am oferit serviciile mele, v-am propus un ajutor neprecupeţit, ca să zic aşa, să aplicăm diviziunea socialistă a muncii...
- Divizia mă-ti, bandit'le! 'Z dau io ţie service necre... Neprepu...
- Încă un pic, încă un efort şi ajungeţi la mal... - îl îndemna (ca de pe mal) Fuhrmann. Foarte bine: neprepuţit - sau: neprecreţuit..." (p. 26). Dacă ar fi fost şi posibil...
Nu rareori, Paul Goma inventează cuvinte ciudate, cum e cazul substantivului plural: " *culcat-drepţi-ise"* , adică repetate mişcări de culcat-drepţi, executate la ordin. Cercetătorul este ispitit să facă studii de lexicologie plecând de la textul său. În zona unor porunci similare celei de mai sus, el crează: " *sus-josul"* , substantiv desemnând starea alternativă a celui care se ridică în picioare şi se lasă pe vine sau se culcă pe pântec, la gimnastică; apare şi verbul intranzitiv corespunzător: " *a susjosa"* ! Îndrăzneţ, dar şi necesar? La fel verbul: " *a trage-mpinge"* . Alte mijloace de îmbogăţire a lexicului sunt din domeniul afixării: " *împistolaţi"* (prefixul: îm-); " *a dez-bate lanţurile"* (de la : a bate...; prefixul: dez-); " *a se deszidi"* (aidoma, cu prefixul uşor modificat: des-) sau: " *înziditul"* (prefixul: în- + preschimbarea categoriei morfologice, de la adjectiv la substantiv); " *paşi încizmaţi"* (prefixul: în- dă naştere unui adjectiv masculin plural provenind din participiul trecut al unui posibil verb: a încizma). Derivări din cuvinte existente: de la 'uniformă': " *uniformaţi"* (adjectiv masculin plural ce presupune, precum imediat mai înainte, o formă intermediară între substantivul de bază şi apariţia lui, anume un verb: a uniforma); de la: lopată - " *zăpadă lopăţită"* ; de la substantivul: lup se naşte 'starea de lup' sau caracteristica ei: " *lupie"* (prin sufixare: -ie); de la: piftie, întocmai ca mai sus, presupunându-se un verb intermediar (a piftii), este derivat adjectivul, de origină gerundivală: " *piftiindă".* Unirea cuvintelor (în cazul de faţă unul prescurtat oral) conduce la un al treilea: " *un domdirector";* ori unirea lor cu trăsură de unire: " *oamenii încă-liberi"* sau adverbul: " *alasentiment"* . Derivarea unui substantiv comun dintr-unul propriu: de la Jilava, " *un jilăvean"* ; de la Drăgan: limbajul său - " *drăgana"* , iar de la Ţurcanu, limbajul acestuia: " *ţurcana"* . Astfel se împământeneşte experienţa lui San Antonio.
La acestea trebuie adăugate contribuţiile sintactice, mai ales prescurtările propoziţiilor până aproape de dispariţia lor, ca şi când scriitorul ar încerca să verifice care este punctul ultim unde înţelesul continuă să fie surprins, deşi cuvintele ce-l susţin pier. Lucrurile se complică printr-o mulţime de focuri de artificii - nu rareori artificioase -, prin acrobaţii verbale, salturi ale lingvisticii la trambulină, rostogoliri ale semanticii, zvârcoliri ale regulilor gramaticale, precum se întâmplă în cele ce urmează: " *M-au răstignit şi m-au botezat şi m-au murit puţin şi m-au înviat ceva mai mult, ca să-mi spună că altă cale nu am, că aici se moare când vrea El să se moară, aici se trăieşte cât şi aşa cum vrea El să se trăiască, aşa că, dacă nu azi, atunci mâine tot acolo am să ajung, pe marginea priciului, sub toiagul lui Levinski, povestind, povestind: ce, cum îi facusem Iuliei, mamei, Selivei, bunicăi Agapia şi, eventual ce-mi făcusem mie.*
Aşa că.

Aşa că să încetez de a mai face pe cristos, că el e ŢURCANU. Aşa că să mă" (punct final; p. 181-182). Rostul acestei echilibristici jignitoare faţă de naturalul exprimării, conduse aproape de explozie, este să imite dezagregarea minţii şi afectivă, trăită de cei trecuţi prin reeducări, şi ea continuă o linie începută de James Joyce şi-i găseşte aplicaţie în subiecte total opuse celor investigate de englez.
Romanul constituie o încercare de recuperare a memoriei lui Paul Goma, care a aflat despre soarta cumplită a tineretului universitar din valul precedent arestării sale, vechi de aproape zece ani; în mod firesc, pentru armonizarea textului produs cu starea de spirit a autorului, romanul este şi unul de recuperare a memoriei lui Vasile Pop, personajul narator. Aceasta impune scriitorului un stil bogat în elipse ale gândului, în salturi, în unduiri, în bruşte afundări în stări şi imagini neaşteptate, pentru a se reveni la prezentul naraţiunii şi a-l părăsi din nou. Întreg romanul, va să zică, stă sub semnul memoriei: " *Din clipa asta atâta drum înapoi îndărăt în maica noastră memoria"* (p. 54).
Să urmărim în acţiune tehnica personajului de a refuza realitatea prin adâncirea într-o alta lăuntrică, mai bună. " *El vine, vine, îl simt, dar şi eu trebuie să fac ceva, de întâmpinare, măcar cu trei paşi, măcar cu o schiţă de pas - aşa se întâmpină activ; iar dacă răgetul fiarei interzice retragerea ca şi avansul, nu poate împiedica rememorarea şi devansul, acest trecut atât de trecut, cu atât mai plăcut de trecut, cu cât îţi dă voie să-ţi dai voie să fii şi să faci, acum, ceea ce de obicei, rămâne într-un viitor problematic. Aşa că, în momentul ieşirii pe poartă, îi văd aşteptându-mă, însă ai mei nu se grăbesc să-mi alerge în întâmpinare - nici chiar Seliva ca alţii ai altora, ai mei ştiu că, din acest moment, nimeni nimic nicicând nu ne mai poate înhăţa din urmă, suge înapoi, risipi, fărâmiţa, umbla prin noi - şi ce bine, ce bine să ştii asta"* (p. 75).
Personajul se supraveghează în timpul pregătirii rememorării, care **nu mai este a-ţi aminti, ci e a trăi** - şi nu în trecut -, a trăi cu trecutul în viitor, a-l regăsi acolo, a-l face să se mişte, să grăiască, să te însoţească aşa cum ar putea-o face, dacă... Dar nici măcar nu este un 'aşa-cum-ar-putea-o-face-dacă', pentru că o face, absolut convingător, atât de sigur încât nici nu mai cunoşti calea unei retrageri/abstrageri posibile, a unei reveniri şi simţi că nici altcineva nu te-ar mai putea smulge din viaţa nouă acordată de ea.
" *De la poarta închisorii ne mutăm cu toţii în livada de la Piatra, sub dud; într-un cap al mesei, bunicul Pamfil; în cel opus, tata; în dreapta bunicului: bunica Agapia, Artimon, mama; dincoace: Elisav* (fratele personajului narator; n. n.) *, lângă tata apoi Seliva între noi, apoi eu - în stânga bunicului - faţă de masă albă, cu pete de soare mişcător, de vânt din frunzişul dudului, ca în apă adâncă; acea linişte a satului în amiază de vară, plină de sunete: găini cotcodăcind speriate a vară şi a cald, o coasă ascuţită, hârşâit, cu gresia, o chemare, scârţâit de roţi; vară zumzăind de mirosuri: amar, de frunză de nuc; aţos şi bărbătesc, cel de balegă de cal; iute şi vesel cel de la focul făcut în curte - alt miros decât fumul din hornuri seara; miros securizant de la cămăşile noastre, al trupurilor noastre, adunate în jurul mesei, formând un cor de odori: bunicul - tămâie şi, uşor coclită, adierea de argint vechi, de la odăjdii; bunica - gutui, busuioc şi calapăr; Artimon - Abdulah şi iuft; mama - mamă; Seliva -*

coamă răscoaptă în soare şi încă, încă, amestec de acrui de la degetele pătate de cerneală şi strălucitor şi de rochie nouă; Elisav - sudoare curată de lup adineaori îmbăiat; tata - nu ştiu, el rămâne pe dinafară; în fine, eu simţindu-mă bine în mine şi cu" (idem). Şi aşa mai departe, corespondenţele dintre simţuri (întemeiate şi pe o alternanţă vocalică, amintind de "instrumentalism", ce impune o discuţie aparte) crează o lume inedită, deşi atât de cunoscută încât vieţuieşte la purtător, preluându-l în sinea ei, în sânul ei.
Atari evadări sunt impuse de duritatea existenţei imediate (dar cum de izbutesc?).
" *Fulgerător, cu o mişcare de şarpe, unduită şi precisă, Ţurcanu îl apucă pe Voluntaru de cap cu amândouă mâinile, i-l apasă violent în jos, de unde îi vine în întâmpinare cu genunchiul.*
Trosneşte ceva, poate doar zgârciul nasului, poate capul întreg, coaja oului. Încă o dată. Şi încă una - Ţurcanu alternează genunchii, însă Voluntaru are un singur cap. Dumnezeu ştie de ce nu se apără, de ce nu se opune - măcar să se lase în jos, ar scăpa... El, însă, cu mâinile întinse în lături, ca nu cumva să-l stingherească, contrarieze pe Ţurcanu în mişcări, pare că singur vine în calea genunchiului.
Ultima lovitură, de astă dată în coşul pieptului. Blondul icneşte, îndepărtat şi se scufundă.
- Sus cu el! Ia să-i tragem noi o plimbărică!
Cei de acolo se aşează numaidecât pe două rânduri faţă-n faţă, în prelungirea mesei. Cu o lovitură de picior, Ţurcanu îl trimite pe Voluntaru între bâte. Între garduri de bâte.
Uliţa Verde a lui Dostoievski, e-he, a rămas în urmă şi nu doar cu un secol. Plimbărica noastră nu se face, ca pe timpuri - şi la ei, în Rusia - cu nuiele, cu vergi; ci ca la noi, acuma: cu bâte, catarame grele de centuri - şi nu pe spinare, ca la ei, ci ca la noi, în cap, în cap, în cap. Bâtele sună sec în tigvă, ceva mai sec atunci când se ciocnesc între ele. Elegantul Cori Gherman aşteaptă la celălalt capăt; cu lovituri rapide de ciomag îl răsuceşte pe venit, îl trimite înapoi. Voluntaru nu mai înalţă braţele, nu se mai apără. Dar înaintează - încolo, încoace. Pe picioare, Ţurcanu îl întâmpină cu genunchiul în coşul pieptului: lovitura frânge trupul, frânge ritmul. Dar tot Ţurcanu îl pune la loc - şi ritmul şi pe Voluntaru: parcă fără nici un efort îl verticalizează şi îi face vânt iarăşi între fălcile bâtelor. Plimbărica durează, durează plimbărica; intrat în obişnuinţă. În capătul cu Gherman, Voluntaru se roteşte cuminte şi din bucăţi; în capătul cu Ţurcanu, îşi primeşte genunchiul şi îngenuncherea - desigur, se lasă odihnit în timpul ridicării - apoi, cu forţe noi, porneşte la drum. Sunetele au devenit mai împâslite - capul sau bâtele?" (p. 68-69)
O scriere compusă din fapte, din numeroase, aproape fără număr fapte, nu îngăduie respiraţia necesară privirii ce să recomande un portret tihnit, urmărit de jos în sus sau de sus în jos, cu încetinitorul. Şi portretele romanului sunt schiţate în acţiune.
Incapabil să se mişte fără ajutorul altor deţinuţi, Vasile Pop urmează să plece la alt penitenciar. Îşi luă în primire cârjele ce zăcuseră la magazie, nefolosite. " *Un gardian bătrâior privise hârtiile înmânate de sanitar şi mă întrebase dacă chiar nu pot merge "la verticală". Răspunsesem că nu, nu pot merge - la verticală.*

- Dar cârjile? ţipase un ofiţer, unul foarte tânăr, ţipător de frumos pentru un bărbat, extrem de îngrijit (până şi brasarda cu OS - Ofiţer de Serviciu - era proaspăt călcată). De ce ţi-a dat statul nostru, cârji, banditule? Ca să mergi cu ele, cu ele!
Spusesem că abia le primisem, nici nu le încercasem. Mă ameninţase că o să mi le încerce el, uite-acuma, peste ţurloaie. Apoi zbierase:
- În lanţuri! În lanţuri! În lanţuri!
Gardianul în vârstă, plutonier, încercase să explice o anume prevedere din regulament, însă locotenentul bine călcat nu voia să audă. Aşa că un alt gardian adusese o pereche de lanţuri, un ciocan şi o bucată de şină.
- Astea-s lanţuri? Din alea grele! Grele! Grele! Grele!
De data aceea, plutonierul îi răspunsese, tare, că, pentru transport, se pun lanţuri de transport, uşoare, nu grele, de pedeapsă. Degeaba. Locotenentul voia grele-grele, aşa că fuseseră aduse din acelea.
- Nu cu piuliţe - să le desfacă, banditul! Bate-i nituri! Nituri!, ordonase prea-frumosul cu glas de muiere, însă după ce fusesem culcat pe ciment, lângă targă şi mi se bătuseră niturile, tot nu fusese mulţumit: Prea largi brăţările - să-şi scoată picioarele, banditul? Turteşte-le! Bate-le pe os, pe os, pe os! - iar pentru că "fierarul" nu le turtise pe os, pe os, cu destulă convingere, luase el ciocanul şi bătuse în brăţări, până când icnisem.
- Cătuşe nu-mi puneţi!, întrebasem, leoarcă de sudoare, asurzit de durere, în timp ce gardienii mă puneau la loc, pe targă. Măcar încă o pereche de lanţuri la genunchi, cu brăţările turtite pe os, pe os, pe os... - îl imitasem fără voie.
- Gura, banditule, că te-mpuşc, te-puşc!
- Împuşti pe mă-ta, fătălăule!, zisesem.
Plutonierul, chicotind, se îndepărtase, 'fierarul' făcuse o gură până la urechi. Locotenentul, după câteva bune secunde de paralizie, începuse să ţipe la ei, la gardieni, că are să-i raporteze politicului, pentru "favorizare", apoi se năpustise cu picioarele asupra mea. Din fericire, numai două lovituri mă atinseseră, prin pânza tărgii, în şale. Oricum, una din ele nimerise în bară - a tărgii. Profitând de faptul că ofiţerul era ocupat să ţopăie într-un picior de durere, plutonierul, întors, le făcuse semn sanitarilor să mă bage în ambulanţă.
- Şi mai ţineţi gura aia, mă, că n-o să-ţi fie bine. Că ştii tu: gura bate curu...; - îmi recomandă plutonierul în timp ce închidea pe dinafară uşile ambulanţei.
Mi se păruse că îmi făcuse cu ochiul, dar nu sunt sigur" (p. 35-36).
Rămâne îndoiala că atari reacţii au avut loc cu adevărat.
O modalitate de sugerare a portretului moral constă în alegerea trăsăturii dominante a personajului şi impunerea ei în cugetul cititorului, ca prin bătaie cu ciocanul (că abia părăsirăm niturile lanţurilor), prin repetări ce o amplifică la fiece revenire.
" *Nici o mişcare - nici una decât tremurul lui Sofron.*
Tremurul lui Sofron, la Sibiu; când locotenentul Drăgan îl lăsa pe el şi trecea la mine (după obicei, cu creionul chimic prin răni). Tremurul lui Sofron...
Sofron tremura - atât. Nici măcar nu mai striga - cel puţin, eu nu l-am auzit. Sofron tremura şi tăcea. Sofron tăcea activ, nu-mi închipuisem că tăcerea e doar absenţă a ceva, ci facere, acţiune. Aş fi vrut şi eu să tac ca

el, dar nu puteam, nu pot, pe mine mă mănâncă limba - pe când Sofron tăcea ca muntele, ca pământul. Cred că Sofron era - munte, pământ. De aceea l-au omorât. Fiindcă tăcea, aşa" (p. 40).

Puterea de creare a chipului uman, de zămislire a unei personalităţi prin mijlocirea cuvintelor, nu modelează prin tuşe de culoare, nici nu evocă prin contururile desenate ci mai curând prin absenţele lor, ca într-un fel de sculptură a golului născocită de un Moore. " *Intră un civil. După cum s-a format coridorul-evantai al uniformelor, deduc că civilul trebuie să fie Cel Mare - dacă nu cumva Cel Mai Mare. Nu, nu i-am văzut mutra pe păreţi în nici unul din portretele oficiale. Nu este Teohari Georgescu, ministrul de Interne, pe el îl ştiu - de pe păreţi, se-nţelege; oricât ar părea de ciudat, nu e nici Ana Pauker - o fi ea la Externe, dar nu doar acolo, Ana Pauker e peste tot. De mirare că nu e ea pe postul lui Dej... Atunci cine să fie individul?*

Potrivit de statură. Obraz gros, cu trăsături din gros, din greu? Nu-mi dau seama ce culoare au ochii, însă privirea... Privirea nu-i vine de la ochi, ci de nicăieri şi de peste tot: de la şleapca proletară (de sub care i se vede părul alb), de la mâinile ţinute la spate, dar neajungând să se atingă (să te ferească Dumnezeu de oamenii cu mâini scurte), de la felul în care s-a oprit, cu tălpile uşor îndepărtate, dar paralele... Nu are privire interogativă, scormonitoare, pânditoare, de poliţai - cel care nu ştie şi vrea să afle de la tine; nici fals-severă, fals-senină, de "judecător" (oricum, nu judecă, ci execută ordinul Securităţii, scris citeţ pe coperta dosarului, sub numele "banditului"). Bărbatul cu şapcă truditorească ne vine de foarte departe şi de foarte sus - la urma urmei: de pe o altă planetă; şi nu a venit ca să ne privească şi să ne cerceteze şi să ne afle, nu: el a coborât pe pământ, ca să se asigure că suntem exact acolo unde ne ştia aşa cum ne ştia. Fiindcă el ştie totul" (p. 148). Ce am aflat? Că personajul e îmbrăcat civil; că nu-i nici înalt, nici scund; că are obraz gros (şi mai vag: că trăsăturile îi *sunt "din gros, din greu"* , ceea ce trebuie să recunosc, spune tare puţin); că poartă şapcă muncitorească; că e albit; că braţele îi sunt scurte; că poziţia sa a adoptat sprijinirea pe tălpi dispuse paralel. Cu asta, basta. Intenţia este de a-l prezenta pe iniţiatorul reeducărilor: Nicolschi. Or fi trăsăturile sale aruncate pe figură *"din gros",* portretul iese cam subţire. În schimb, ne-am îmbogăţit cu o mulţime de glume, aluzii la ceea ce s-ar fi putut comunica, ce sărăcesc conţinutul, prin împrăştierea atenţiei, conţinut şi aşa retras dinaintea noastră înainte de fi fost picurat pe hârtie.

Acest stil 'hazliu' ne însoţeşte pe tot parcursul lecturii romanului, făcându-mă să mă întreb cum de n-am izbutit să recunosc la nici unul dintre memorialiştii luaţi în evidenţă anterior 'umorul antrenant' al celor petrecute în reeducări şi numai " **Patimile după Piteşti"** mi-l revelează. Ne însoţeşte pe tot parcursul lecturii, să suplinească lipsa experienţei directe, ori a empatiei necesare. Îl reprezintă el pe autorul nevăzut sau caracterizează personajul principal - ce gândeşte permanent, cât ţine o carte - personaj atât de 'superior' realităţii imediate încâ t mai şi râde, deşi împuşcat în ambii genunchi şi cangrenând, netratat decât cu dreptul de a participa ca spectator la câte se petrec în camera 4-Spital de la Piteşti, plus joaca în rănile sale vii, cu creionul chimic, a unui anchetator - şi el 'umorist' fără voie?

Acelaşi duh al descompunerii dramei coboară să stingă lumina introdusă de un nou venit ce a lăsat dâră de tristeţe amarnică în urma trecerii sale de rigă Lear trădat de ai lui, prin puşcăria ce i-a mâncat viaţa şi onoarea, nou venit a cărui împingere către neant Paul Goma o intuieşte.

" *Uşa se deschide. (...) Intră careva cenuşiu, cu o bască fostă bleumarin, acum prea mică, pătată, ca să aibă vreo formă, vreo culoare hotărâtă.*

Îl văd destul de bine; după ce uşa s-a închis, Gherman i-a făcut semn să aştepte acolo, lângă prag. Pare foarte slab, însă hainele par ale cuiva şi mai slab. Obrazul alb-alb, cu pomeţi aprinşi, de tuberculos, spinarea încovoiată şi în acelaşi timp strâmbată pe laterală. E mult mai în vârstă decât mine, - cred că şi decât Ţurcanu - spre patruzeci de ani. Impresie de ponoseală, de tristeţe. Şi de resemnare. Nu are ce căuta în hainele acelea, nu are ce căuta acolo, lângă uşă, unde l-a oprit Gherman, nu are ce căuta în puşcărie, pare rătăcit şi resemnat în rătăcire. Privirea - m-a atins şi pe mine, o dată - e de o asemenea resemnată tristeţe, încât sunt convins că a văzut multe, altele, că ceea ce se petrece la 4-Spital este pentru el o etapă depăşită şi în timp şi în altceva. Nu pare deloc speriat - şi frica i-a rămas cine ştie unde, cine ştie când, în urmă.

(...) Ţurcanu (...) îl descoperă pe noul venit.

- Costache!, face el, pornind în întâmpinarea necunoscutului, cu braţele larg deschise. Bine-ai venit, frate Costache, dar pofteşte, pofteşte la noi, Costache, dragă (...)!

Cel căruia i-a spus Costache înaintează şi se opreşte acolo unde i-a indicat Ţurcanu, cu degetul (evident, nu l-a îmbrăţişat, aşa cum ne aşteptam).

Ţurcanu se plimbă o vreme cu mâinile la spate, apoi bate din palme - ochii îi strălucesc:

- Ei, camarazi! Îl aveţi în faţa voastră pe Costache Oprişan, şăful vostru direct! Priviţi-l, priviţi-l, camarazi: vedeţi ce ţinută, ce măreţie, ce prestanţă degajă el prin toţi porii? Ce privire de vultur, ce inteligenţă scăpărătoare? Demnitatea - nu-i aşa că sare din pagină, forţează respectul? Statura de adivarat şăf nu-i aşa că turteşte, copleşeşte? Ian uitaţi-vă, măi: are el statură di şăf? Are! - la aşă turmă, aşă cioban, la aşă lejionari, aşă Oprişan! Ha-ha-a! He-he-e!

Cei din suită se strâmbă de râs. Behăitul lui Bălan, el sare din pagină.

Oprişan nu se clinteşte, o fi auzit el altele. Ţurcanu schimbă tonul:

- Unde ziceai c-ai găsit cipilica asta, şăfule? - îi smulge basca, o cercetează, o miroase, se strâmbă. La gunoi? Primită de pomană la uşa bisericii Adormirea Mă-ti Domnului? - ho-ho-ho!, i-o pune la loc, bleagă. Dar hainele, şăfule? Bre Costache, dar tu te-ai îngrăşat, bre, nu mai încapi în ele - să ţii rejim, Costache, să-ţi recapeţi silueta - chiar aşă: un' ţi-i silueta di şăf? Nu te mai întreb unde-ai găsit mutra asta di iapă răpciugoasă, nici di intelijenţă... unde n-ai găsit-o - hi-hi-hi!

Râde singur, ceilalţi nu au prins întorsătura. Se adresează "publicului":

- Bine, măi ca-camarazi: pi unul ca aista l-aţi pus voi să vă conducă? Sifiliticul ista, să vă explice fi-lo-so-fi-a lui Nae? - ha-ha-ha! Pi dişalatul ista... Dar spuneţi şi voi, cacamarazi: aista-i trup în care să poată sălăşlui

un spirit sănătos? Dar uitaţi-vă la ochii lui di peşte fiert - aista-i privire di şăf, măi, ori di jiţăl lipadat? La aşa vite, aşa văcar - ho-ho-ho! He-he-he!

Corul repetă, amplifică. Prim-tenor: Bălan.

- Gata recreaţia, începem lecţia!, bate Ţurcanu din palme. Voluntaru, vin-aici!

Ca în somn, Cristian Voluntaru se prelinge de pe prici şi se apropie, penibil, sărind într-un picior. Ţurcanu se prăpădeşte de râs; îşi bate coapsele, împarte în jur palme, ghionţi prieteneşti:

- Ci-i aiasta, bre? Altă variantă a pasului lejionar? şontâc-şontâc, pi culmi di veac? Di ci şchiopătezi, cacamarade, ai fost rănit în lupta cea cruntă? Şi ce ai pi faţă? Ce-ai păţit la ochi? Ai ceva şi pe spinare? Doare, doare? A-ha , buba, buba... şi cine ţi-a făcut bubiţa, băi'ţaş?

- Dumneavoastră.

- Ti-nşăli, băiţică: eu am încercat să ţi-o vindec, să ţi-o tai, ca să iasă puroiul, putrigaiul. Buba... - ştii cine ţi-a făcut-o? El! - şi îl arată pe Oprişan. El te-a otrăvit, el te-a îmbolnăvit, el ţi-a stricat viaţa, el te-a băgat la închisoare, el te-a adus aici şi aşa! El, şăful tău! Uite că acum ai ocazia să-i plăteşti măcar o părticică din răul pe care ţi l-a făcut: dă-i o palmă!

Nu văd ce se petrece, fiindcă nu se petrece nimic, capul lui Voluntaru rămâne nemişcat.

- Nu vrei. Îţi respecţi şăful... Rău faci, volintirule, respectul nu-i reciproc şi te sfătuiesc să dai tu înainte de a da el. Nu vrei... Nici demascarea să ţi-o faci nu vrei - te înţeleg: te gândeşti la ce-or să spună ca-ma-ra-zii, la ce-or să spună şăfii... Asta-i, că nu ştii, nu vrei să ştii că şăfii s-au lipadat de voi, plevuşca! S-au lipadat, după ce v-au nenorocit - ardi-l pi şăf!

Nimic. Ţurcanu oftează:

- Te-am avertizat, dar cum nu poţi face binele cu de-a sila... Oprişan, dă-i o palmă lui Voluntaru!

Aud un: plici!, moale. Capul lui Cristian tresare foarte, foarte târziu, de parcă ar fi primit o a doua lovitură" (p.138-141). Iar de acum înainte, jocul se va repeta: foştii subordonaţi, insuficient bătuţi, vor evita a-l lovi pe fostul Comandant al Frăţiilor de Cruce, iar el, de fiece dată, va ceda şi va lovi, deoarece fusese bătut până la refuzul ultim al sufletului de a mai suferi. O atitudine cristică... inversată! Dar, cum menţionam, dacă 'face bine' în literatură să notezi, din goană, specificul dialectal de rostire al personajelor, dacă este necesar să le reproduci ticurile verbale şi pe cele ale minţii şi trupului, dacă a caracteriza le impune repetarea stereotipiilor personale de adresare, de explicare, de expunere etc., tragedia acestui Oprişan, cunoscut de cititor încă din povestirea lui Gheorghe Calciu, aflată în prefaţa mea la acest volum, solicita puţină decenţă ce să neutralizeze aciditatea sulfurică a contextului; oarece crepuscul al tonului pe măsura celui al 'nimbului' de martir - încă nevăzut, orbitor de filosofia cunoscută şi predată colegilor de temniţă, încă nebănuit de cititorii romanului discutat - întărea sentimentul de îngrozire trebuind să se degaje din pasaj.

Decenţa, impusă de suferinţa mai ales morală servită în noaptea Vinerei Mari, cât ar fi făcut de cumplită, dacă apărea, cât de cumplită, orgia 'Intrării în Ierusalim', mimată în spirit de speluncă diavolească, de

mintea bolnavă a lui Ţurcanu şi comandată bietelor sale jucării umane, a o săvârşi împotriva firii şi a educaţiei creştine de-acasă... Tonul armonic (în sensul muzical), impus de legile construcţiei, este regăsit, în finalul scenei oribile, de autorul care s-a lăsat furat de beţia blasfemiei şi de isonul renghiurilor de bordel.

Cel căruia i se adresează Eugen Ţurcanu, personajul principal, care se scăpase pe el în timpul torturii, se descrie în cursul adunării fecalelor cu limba, cum i se poruncise:

" *Ling - dar se înşeală: rezist şi pe dinăuntru, ori ce-ar crede el. Chiar dacă înaintez doi paşi înainte, un pas înapoi, pe urmele lui Lenin. Chiar dacă măruntaiele mi se răzvrătesc şi vomit înapoi în gamelă (şi pe masă, pe care-o spurc - dar o despurc eu), revin, înghit ceea ce vărsasem, doi paşi înainte, un pas înapoi, doi înainte, unu înapoi - aşa ne-a învăţat marele Lenin.*

- Te consolezi cu exemplul altor... pătimitori? Nu cumva te gândeşti la pa-ti-mi-le descrise la evanghelie? Cretinii ceia di evanghelişti, care şi-au petrecut viaţa în pustie, mâncând muşte, regulând capre - ce ştiau tembelii ceia dispre om? Ni- mic! Nici despre trup, nici despre suflet! Eu sunt adivaratul evanghelist! Eu scriu adivarata Evanghelie - Evanghelia după Ţurcanu! Dacă Isus ar fi trecut prin mânili istea... He-he, nu mai ajungea el Cristos! N-ar mai fi existat nici creştinism!" (p. 174-175). Evanghelia după Ţurcanu şi Patimile după Piteşti! Ideea satanică îl dimensionează pe scelerat; aceasta este caracteristica puterii ei: să creeze volumul spiritual al unui personaj, că este satanică sau angelică, idee să fie; or, chiar şi un Ţurcanu - oricât de debile - vehicula şi idei, că nu de pomană a izbutit el să îngenunche generaţia tineretului ajuns în temniţe în 1948, mai cu osebire a tineretului legionar, renumit pentru educaţia sa cu disciplină de fier, iar lipsa acelora - a ideilor - se resimte până la ţipăt, când încerci să naşti un personaj.

Să pornim în căutarea lui Şura Bogdanovici, un alt martir al epocii - orice i s-ar putea reproşa.

"- ...un criminal. Nu pentru că omori oameni, pentru că îi pui să se... Între ei...

După privirile ciomăgaşilor răsucite spre uşă, înţeleg că vorbeşte cel cu şapcă de ski fără cozoroc. Da, i se vede falca de jos mişcându-se. Însă când urcă, nu ajunge până unde ar trebui, rămâne la jumătatea drumului, iar în pauze cade, atârnă.

Ţurcanu curăţă bine gamela, o depune lângă uşă. Se întinde, râgâie discret, cu palma la gură, apoi rotindu-şi privirea:

- Să ne fie de bine masa! - şi scărpinându-şi capul sub şapcă, sugându-şi dinţii, întreabă aşa, în trecere: Ce spuneai, Bogdanovici? - glasul i-a sunat aproape cald. Vrei să repeţi?

- Repet, Genule (şi Bogdanovici e moldovean, a rostit: Jenule), repet, eşti un criminal, vina noastră că nu te-am luat în seamă, te credeam un pezevenchi nepericulos, dar tu ascundeai un suflet de crimi...

S-a oprit singur, istovit. Falca îi cade, resemnată (de bărbia ascuţită îi atârnă ţurţuri de zeamă de arpacaş, întărită). Ţurcanu continuă să privească în altă parte, ba acum se află cu spatele la el: ia din mâna lui Grigoraş centura şi o depune pe umărul lui Cornel:

- Dacă te mai laşi dizarmat, te-ntorc! - pe Pop l-a ameninţat - însă numaidecât, cu dulceaţă: Ai terminat masa şi discursul, Bogdanovici?

Falca se înalţă, coboară de câteva ori. Nu se aude nimic.

Cu obrazul încremenit, ca sub fard gros, ca în reflectoare, Ţurcanu se răsuceşte, lent, spre Bogdanovici. În ciuda şăpcii proletare, în ciuda bărbiei (sau: datorită ei), Ţurcanu are ţinută; o anume măreţie. Nu a rostit nici un ordin, nu a schiţat vreun semn-sămn, însă ciomăgaşii se dau în lături, formând două paranteze punge, cuprinzând pe înalt pe cei doi protagonişti. Au încremenit şi plantoanele, fiecare unde l-a prins momentul: cu braţele şi cu bâtele atârnând pe lângă trup, cu faţa spre acolo, ca pentru rugăciune.

Mă înalţ în coate. Au ieşit din încremenire şi cei de pe prici uri: se uită ***acolo*** *(nu la bocanci), cu satisfacţie şi cu teamă, nu teamă pentru ei, imediată, ci presimţind probabil o pedeapsă mai cumplită decât nemişcarea pleoapelor.*

Mare actor, Ţurcanu. Stăpâneşte mai ales tăcerile. Nu ştiu ce va urma, însă după tremurul care-l scutură pe Bogdanovici, simt că va fi ceva teribil - un şuvoi de sudoare mi se prăpăstuieşte pe şira spinării. Pentru o clipă, mă încearcă dorinţa de a mă ciupi, de a mă lovi peste genunchi, ca să mă trezesc. Renunţ când ajung la aceeaşi întrebare: şi dacă în trezie va fi şi mai şi?

Bogdanovici tremură acolo, pe locul lui de pe prici. Nu e tremurul lui Sofron, nici al lui Cornel Pop. Aceia, fiecare în felul său, tremurând, se apărau de o promisă, de o inevitabilă agresiune. Or, Bogdanovici tremură nu doar resemnat, ci doritor să vină mai repede, aproape sărbătorind ce va să vină...

- Măi Bogdanovici, măi...

Fals. Şi târziu. Stăpânul pauzelor e pur şi simplu întârziat; ori s-a grăbit cu o secundă, cu o zecime, prima lui replică a căzut într-o cădere de-a lui Bogdanovici.

Care nu mai tremură; care nu mai tremura în clipa în care Ţurcanu a început - dar dacă tocmai asta urmărea Ţurcanu: ca Bogdanovici să nu mai poată fugi nici prin venirea în întâmpinare?

- Di mânili istea-ai să mori, banditule!

Respir uşurat şi dezamăgit. Farmecul s-a spart. Marele Ţurcanu e un oarecare amator pe o oarecare scenă de cămin cultural.

Revin pe teren ferm. Ştiu: pe această scenă de cămin cultural, sub direcţia amatorului Ţurcanu, actorii amatori vor juca aşa cum numai amatorii joacă: adevărat. Mai ştiu: Ţurcanu are să-l chiar omoare pe Bogdanovici, simt, simt că şi ei simt. Dar încă nu . Nu acum. Ceva mai încolo, atunci când textul o va cere.

- Jos di pi prici!

Ei şi? Pe mine nu mă interesează prologul. Mai bine profit, ca să casc gura la cer, la arbori, la spectatori (...); o să mă întorc cu privirea spre scenă atunci când va să fie ***scena*** *pentru care am venit, pentru care am făcut atâtea sacrificii - dar numai pentru ea, restul nu mă interesează, cum se termină ea, cum plec.*

Acum tot nu am ce vedea - ce să văd? Să-l văd pe Bogdanovici cum coboară de pe prici, cu greu, cu acea grabă caraghioasă şi nespornică a neputinciosului? Să-i văd şapca aceea caraghioasă, cu cozorocul parcă

retezat cu toporul? Costumul cenuşiu, caraghios, pătat, pantalonii bufanţi, caraghiozlâcul lipsei de cămaşă pe sub haină? Ce ne poate oferi domnul Ţurcanu cu un astfel de partener? Cu unul ca Bogdanovici care, odată pe picioare, lângă prici, mai şi gesticulează (în felul lui, cu mişcări încetinite, ca în apă groasă)? Şi, de parcă toate acestea n-ar fi de-ajuns, mai şi vorbeşte, mai şi vorbeşte, nefericitul: falca urcă, falca scapătă şi bălăngăne, jos, ca în balamale.

Nu mă interesează. Mă las la loc, pe spate, în pat. Mă dor genunchii, genunchii ***mei*** *, n-am timp de falca lui Bogdanovici. Mă dor gleznele mele, din pricina genunchilor mişcaţi - şi au fost mişcaţi din cauza lui, a lui Bogdanovici, care nu respectă regula jocului - cu şapca, de pildă: de ce i-a tăiat cozorocul? De frică să nu fie acuzat de prohitlerism, căcăciosul? Iar dacă gardienii i l-au tăiat, de ce-o mai poartă, nu-şi dă seama că arată ca dracu? Cu pantalonii lui (bufanţi!), ca să nu mai vorbim de trupul lui şoldiu, şleampăt, numai coate şi genunchi. Apoi falca, falca aceea de mort de-alaltăieri care nu respectă regula mortului şi vine să ne creeze nouă neplăceri, ca să nu spunem adevărate belele, că dacă nu apărea el, nu exista nici, ca să zicem aşa, Ţurcanu şi am fi trăit ca-n sânul lui Avram, fără amândoi, las-că şi Bogdanovici ăsta...*

Ajung până la mine doar şuierătoarele, îndulcite moldoveneşte. La răstimpuri, dinspre Bogdanovici un cuvânt întreg:

- Jenule...

Ca să vezi! Cum adică: Jenule? Îi spune lui Ţurcanu pe numele mic şi acela diminutivat? şi moldovenit? Dar ce, au păscut porcii împreună? Unde se trezeşte Bogdanovici?

- Pi scaunul dentar, Şura.

Aşa, da. Acolo, da, pi dentar. Foarte bine, nu ştiu ce culoare are, la camera 4 Spital, dentarul scaun, dar am totală încredere în domnul Eugen Ţurcanu care, orice s-ar zice, că-i un criminal şi nu mai ştiu ce, mie mi-a dat un pat adivarat, lângă patul lui personal, cu saltea adivarată, pentru genunchii mei bolnavi, săracii, ca să nu mă mai doară şi l-a pus pe Cori să-mi aducă, la pat, gamela - cu lingură! Şi care pe mine personal nu m-a atins nici cu o floare, ba mi-a acordat cel mai bun loc, de unde pot vedea totul, ca dintr-o lojă de orchestră, una adivarată.

Aşa, să-i dea o lecţie lui Şura Bogdanovici - auzi la el: După ce că-l cheamă Bogdanovici (o fi ucrainean) i se spune Şura, de la Alexandru - dar la Ruşi, nu la Ucrainieni. Legionar şi el cică - care mulţi, cam foarte mulţi naţionalişti români de alte naţii, probabil românii-români nu-s în stare să-şi apere tricolorul, aşa că uite-i pe Zelinsky, pe Bogdanovici, pe Belimace, pe Cantacuzino - în fine, români recenţi, mai români decât papa. Foarte bine: Să-i dea o lecţie marelui român Şura Bogdanovici!

Şi dacă arunc o privire într-acolo, o fac, nu ca să aflu, ci ca să mă asigur.

Sunt asigurat. Nimic nou sub soare. Bogdanovici primeşte ce merită - dealtfel, acum câteva secunde, el însuşi a spus ceva mai lung din care am reţinut:

- Merit, Jenule... Pentru ce-am făcut... Am deschis cutia...

A spus el însuşi, iar dacă nu a spus, ar fi putut să spună. Iar dacă recunoaşte că merită, pentru deschisul cutiei (probabil a Pandorei), atunci să merite!

Se aşează în genunchi. Îl văd, printre Gherman şi probabil Cornel Pop. Îl văd aşezat în genunchi, cu mâinile la spate.

- Nu aşă, măi Şura! Tot n-ai învăţat... Mai aşă... Înc-oleacă-n faţă şi nu atât de 'plecat spre stânga... Cam aşa... Bun! Şi-acum ia suflecă-ţi buzele, să nu ţi le rup, măi... Încă, încă, mai, mai - cam aşă... Eşti gata?

Îi văd gura - cu buzele suflecate, ca să nu i le rupă. Acum n-o mai văd, Ţurcanu mi-o acopere, mi-l acopere. Văd piciorul drept al lui Ţurcanu retrăgându-se încet, pe linie, ca o crosă de criket.

- Olecuţă mai la stânga, Şura...

La urma urmei, bun, Şura Bogdanovici. De aceea după ce crosa porneşte, după ce totul se termină, are dreptul la o bătaie pe umăr, cu atât mai preţioasă, mai de invidiat, cu cât Ţurcanu însuşi trebuie să se aplece până aproape de ciment.

- Brava, Şura, brava, ai şăzut bine. Ai mai scapat di-un dinte putrigait... Doar de unul - pentru azi.

Şura se ridică singur. Acum îl văd iar: gura i-a înflorit, roşu. Se aburcă, îndelung, fără spor, pe prici, Ţurcanu e silit să-l apuce de turul pantalonilor şi să-l azvârle - e drept, cam departe, cam în perete.

I-a rupt un dinte, Ţurcanu. Putrigait. A scăpat de el - printr-o extrem de precisă lovitură de bocanc - e drept, Bogdanovici a stat, a şăzut bine. L-o fi durând, îl doare, doare" (p. 88-92).

Cu alt prilej, nu prea depărtat, i se scoate un alt dinte, cu aceeaşi metodă. şi de data aceasta, momentul reprezintă un portret comic în doi, al victimei şi călăului; poate chiar mai precis al celui din urmă.

"*- În sfârşit, ai spus un adevăr: meriţi! Meriţi, Bogdanovic i! Dar nu dintr-o dată, nooo! Cu picăturica! De ce să scapi aşă uşor - ca bestia care şi-a rupt vinele cu dinţii? Pentru tot răul făcut, nenorocind atâta tineret!; transmiţând pe sub mână, lejionarilor, consemnul să se prefacă, să-şi facă reeducarea de formă! Să mintă, să ne mintă încă o dată! Ce-ai mai vrea să te ucid acum, Bogdanovici... Ca să scăpi... Ce-ai mai vrea tu să mori, în minuta asta... "Moartea, numai moartea lejionară", Bogdanovici? Ba nu! Ca să fac din tine un martir? Ei, nu, Bogdanovici! N-o să le ofer pe tavă bandiţilor încă un sfânt la care să se închine! Nu! Fiţi atenţi la ce vă spun eu: Un moldovean a creat Garda, un moldovean o s-o lichideze! - eu, Ţurcanu Eugen! Codreanu v-a modelat după chipul şi asemănarea lui, eu o să vă... O să vă readuc în starea de lut! De-acum eu vă sunt olarul! Ori fac din voi oameni adivaraţi, noi, ori vă trimit în lutul din care-aţi ieşit! Tu, Bogdanovici, eşti atât de putrid, încât n-o să pierd timpul să te remodelez. Tu eşti o oală spartă, dar o să-ţi pisez cioburile bine-bine, înainte de a te... Din tine, Bogdanovici, n-o să fac un ou cubic! Nici măcar patrat! Din tine o să fac praf de ouă, din ceala de la ajutorul american - ha-ha-ha! Capul mai spre stâng a, Şura Bogdanovi ci!*

(...) Parcă a spus de ce nu-l ucide pe loc: îl foloseşte ca pe material didactic; ca exemplu şi ca... şa (chiar aşa a spus şi a mai spus: "Bat la tine, ca să priceapă iapa şi să se reeduce - oricum nu are scăpare, di ci să sufere atâta?" (p. 103-104).

Puţine, dar esenţiale trăsături, am descoperit la Alexandru Bogdanovici: e lipsit de putere, e caraghios datorită halului în care i-a ajuns vestimentaţia, falca i-atârnă, e ştirb rău şi este alcătuit dintr-o combinaţie de curaj nesăbuit şi de docilitate trudnic şi disperant deprinsă. Într-o

direcţie în care Ţurcanu are mari pretenţii, dresajul lăuntric, Bogdanovici a rămas liber, neatins de robia vătafului Securităţii ce-i îngenunche pe toţi pe rând şi îndeobşte.
Readus pe scaunul dentar, peste alte câteva zeci de pagini, " *Bogdanovici s-a încurcat în ceva - probabil în sine însuşi: nu izbuteşte să coboare de pe prici, a rămas încurcat pe acolo.*
Îl ajută bunul său prieten, Genu; mai degrabă: Jenu - de la Eugen... Îl apucă de picioare, trage, îi imprimă o mişcare ascendentă, apoi, la capătul cursei braţelor, îi dă drumul.
Bogdanovici zboară-zboară-zboară.
Până în dunga priciului de vis-a-vis. Acolo se opreşte o secundă, două secunde, apoi se prelinge pe ciment. Ţurcanu se duce la el, se apleacă, îl ridică. Acum îl azvârle în sus, se preface că nu-l mai poate reţine, îl lasă să cadă. Şi iar şi iar. Acum nu-l mai aruncă: îl ţine de gât. Ţinându-l de gât, îl înalţă, înalţă, până are braţele drepte din cot şi la perfectă verticală. În sfârşit, îl văd şi eu o dată pe Bogdanovici cu gura închisă (deşi împrejurarea ar cere invers), dar cu ochii mai-mult-decât-holbaţi.
- Di mân'li istea-ai să mori, bandit'le!
Îl boscorodeşte, îl acuză, îl întreabă, îl ceartă, i-o zice. Ca o babă de pe la ei, di pi la. Mereu şi mereu reproşându-i teoria reeducării de formă, pe sub mână; teoria reeducării liber-consimţite; teoria dispri înşalatul. Clasei muncitoare care.
(...) Acum l-a trântit jos. Îl calcă. Ca la teasc. Ca la Bătuta - îşi comandă singur: "Hop, ş-aşa!" şi sare cu amândouă picioarăle odată. Joacă pe trupul care - oroare - nici dinţi nu mai are" (p.163-164). Gherman este acela care izbuteşte să-l zmulgă pe mortul viu de sub tălpile lui; ba chiar să-l ducă în altă cameră, departe de imediata moarte ce voia Ţurcanu să i-o trântească mintenaş.
În atare tovărăşie, Vasile Pop, eroul lui Paul Goma, simte că nu mai poate răbda să trăiască izolat de ceilalţi. Ciudată izolare: a rămâne încă om! Sentimentul a fost surprins cu stupefacţie de memorialiştii reeducărilor (cei mai subtili) şi este, cu adevărat uluitor: ajungeai să te simţi stingher şi 'bandit' pentru că nu erai primit la autodenunţare şi la denunţarea de fraţi, că nu erai promovat la flagelarea celorlalţi şi că-ţi lipsea flagerea ta de către ei...
"Vreau şi eu o placă de săpun, vreau şi eu să notez tot ce văd, ce aud, ce cred despre cutare, ce mi se pare mie despre cutare - ca să-i raportez, seara domnului Ţurcanu: Dom' Ţurcanu, permiteţi-mi să vă raportez... - şi chiar să raportez? Ce grozav trebuie să fie, ce senzaţii extraordinare - să-i raportezi domnului, seara. Vreau şi eu; şi eu vreau să fac măcar de planton, să păzesc somnul altora, am început să merg binişor pe picioarele mele şi chiar dacă nu aş rezista un întreg schimb, aş rezista, totuşi - cu care ocazie aş scăpa şi de escarele de pe spate - de-atâta pat, de-atâta asistare. Vreau şi eu să dau, chiar dacă n-am ce - vorba cotelor lui Mihai: Ai, n-ai - dai!" (p. 167).
Nu a trebuit să treacă mult timp, nu au trebuit să survină bătăi peste măsură, nu a trebuit să fie făcut mai sac de carne sângerândă decât ceilalţi, ca să i se dea satisfacţia dreptului de a-şi scrie demascarea. Aici condeiul lui Paul Goma îşi aminteşte de acela ce a aşternut pentru anii românimii tudormuşatismele, care şi ele îşi amintiseră de caragialismele

debitului gâlgâitor al autocontrazicerilor - din neştiinţă - strigătoare la cer. Pentru Goma, ele au o altă explicaţie: torturile ce îl fac pe personaj să revină întruna asupra declaraţiilor sale, modificându-le, strâmtorându-le, îngroşându-le, schimonosindu-le, lăbărţându-le, vârându-le la apă, colorându-le, decolorându-le, fâstâcindu-le, tăindu-le prin părţile esenţiale şi răscroindu-le. Iau un exemplu la întâmplare: " *Subsemnatul bandit Pop Vasile declar că i-am propus Iuliei Verdeş să întreţinem relaţii sexuale, însă ea a refuzat categoric, sub pretext că numai după căsătorie se face. Înainte nu se face. Menţionez că niciodată nu i-am propus să ne căsătorim. Precizez că i-am propus să ne căsătorim, însă numai pentru a profita în mod mârşav de naivitatea ei*" (p. 203).
Trecură reeducările, trecură şi puşcăriile. Vasile Pop nu s-a mai integrat în viaţă, în viaţa noastră. El a rămas la râmatul tragic din gamelă, la posturile impuse sub supravheghere, la observarea umbrei lui Ţurcanu, dindărătul său. Nemaisuportându-şi noua personalitate de reeducat şi-a smuls carnea de pe obra ji, a trebuit internat din pricina automutilării. Însă, sufletul, la un strat inferior, suficient de adânc pentru a nu fi ajuns la el lăturile Piteştilor, a aşteptat clipa când să redobândească suficient curaj pentru a depune mărturie în scris, pentru ştiinţa oamenilor: cartea aceasta. Iar în ea se petrece ceea ce este comun întregii memorialistici din acea perioadă, după cum vom înţelege ascultându-l discutând cu un coleg de Atunci (care duce cartea în Occident).
" *- (...) Ai pus pe hârtie numai ce ţi s-a întâmplat ţie, de la alţii...*
- Dar am scris şi despre alţii. Despre tine, de pildă.
- Despre mine, de pildă, ai scris lucruri... stranii, ca să nu spunem inexacte - prin parţialitate: că nu ştiu ce ţi-aş fi făcut eu ţie... Să admitem, pentru a putea continua discuţia, dar găsesc oarecum straniu, aş zice de-a dreptul suspect, că n-ai scris nici un cuvânt despre ce mi-ai făcut tu mie.
- Eu, ţie? Ce?" (p. 244).
Cititorul a remarcat că, pe rând, cei doi nu-şi amintesc ce şi-au făcut unul celuilalt. Nu este refuzul de a recunoaşte; nu este reaua credinţă; nu este tentativa de 'a se înfrumuseţa', de a se prezenta mai 'curat'; nu. E incapacitatea memoriei afective, a noastră, a tuturora, de a reveni asupra momentelor când noi înşine am fost monştri; doar pe ceilalţi îi resimţim ca atare.
În acelaşi scurt citat, Paul Goma surprinde, fără a insista - şi bine face -, duşmăniile gata să se nască - după atâtea duşmănii hidoase trăite sub tutela lui Ţurcanu -, datorită memorialisticii făcută publică, revendicări ale inimicităţii, mai totdeauna stăpânite.
Autorul mai constată ceva, prin intermediul aceluiaşi personaj: " *Dacă alţii, neimplicaţi, deci... obiectivi, vor scrie cândva istoria reeducării - foarte bine. Noi, implicaţii... Judecând după mine, n-o să deschidem gura, atâta vreme cât o să ni se pară că mai avem ceva de pierdut - şi, dacă te uiţi la mine, constaţi că am atâtea, atâtea de pierdut... Deci, cei care au trecut pe-acolo, tac; cei care n-au trecut, vor fi fiind ei obiectivi, dar la ce slujeşte, aici, obiectivitatea? Reeducarea în ciuda caracterului ei de masă, a fost o problemă individuală, personală, numai cine a pus mâna şi a pipăit crede... Crede, crede - dar ce? Numai partea, faţeta, partitura lui - cine acceptă că şi el a făcut rău altora? Apoi eventualii istorici vor avea*

nevoie de documente - aşa se face istoria lor: dacă există document, probe scrise, atunci, da, au existat şi faptele, altfel, ba! Tot ce ştim noi nu s-a petrecut, nu a fost, nu are dreptul la existenţă - dacă lipsesc documentele... Care documente? vorba ta, şi or să fie din ce în ce mai puţine, până la dispariţie, pe măsură ce trece timpul. Până una-alta, securitatea face istoria, o face după chipul şi cheful ei, şterge toate probele, toate urmele... Fie vorba între noi, piteştenii: bine fac, n-aş avea chef să revăd declaraţiile pe care le-am dat, la Piteşti. Şi, totuşi, păcat - mă gândesc la cele câteva mii de pagini scrise de Ţurcanu, la Interne (...) Le-or fi distrus" (p. 245-246). După cum probabil au distrus demascările sintetizate de Ţurcanu şi acoliţii lor, şi acelea expediate, calde încă, din Piteşti şi Gherla, aceluiaşi minister...

Cine n-a trecut prin fabrica de minciuni reprezentată de anchetele politicilor nu poate pricepe cât este de adevărată afirmaţia personajului. Astăzi, după Revoluţia din '89, vedem naivi care cer îngăduinţa SRI-ului (cel de până la schimbarea din 1996 a guvernului comunist mascat), pentru a edita 'documentele' Piteştiului. O primesc cu dragă inimă şi caldă bucurie, cu toată generozitatea şi bună voinţa. Iar ei, naivii, deversează pe piaţa informaţiei naţionale imundele 'documente' ale Securităţii, drept adevăr, un 'adevăr' ce acuză doar victimile - negăsind, ei, editorii, pe nimeni să comenteze şi să despartă adevărul de sordida minciună.

Totuşi, în ciuda acestei pledoarii binevenite împotriva 'aranjării' documentelor de către Securitate, Paul Goma pune în gura celor doi, care trag ultimile concluzii privitoare la reeducări, o teorie ce este foarte influenţată de concluziile Securităţii înseşi, în celebrul proces al lui Ţurcanu, anume că " *nişte legionari - fie din tabăra lui Bogdanovici, fie din a lui Ţurcanu - din frică de închisoare, din spaimă de suferinţă, au apucat să încheie pactul cu Diavolul, au vrut să-şi schimbe semnul"* (p.247), ceea ce este explicat mai sus: " *reeducarea a fost o treabă strict de familie"* (p. 246); cu alte cuvinte: " *o răfuială în de ei"* (idem). Iar apoliticii au căzut victimile dezlegionarizării de un legionarism de care nu se apropiaseră nicicând. Adevărat, însă cât de puţini; căci numărul cel mai mare, copleşitor, al celor supuşi torturilor, a fost - cine are interes s-o ascundă? - compus din membrii Frăţiilor de Cruce. Teoria, o recunoaştem lesne, are un sâmbure comun cu aceea a Securităţii, afirmând că Horia Sima, pentru interese obscure, a pus legionarii să se omoare între ei, care teorie a stat la baza condamnărilor la moarte din procesul reeducatorilor.

"**Patimile după Piteşti"** constituie prima lucrare de ficţiune derivată din istoria reeducărilor din temniţa numită în titlu. Paul Goma nu are numai meritul de a o fi scris cu pecetea personalităţii sale mulată pe acelea ale personajelor, în strădania reînvierii unui trecut blamabil, dar rămas misterios, ci şi meritul de a fi prezentat cititorului din Occident răvăşitoarea psihologie a reeducărilor, întemeindu-şi demersul pe o documentare bogată şi izbutind să rămână aproape mereu fidel conjuncturilor întâlnite de romanul său. Rămâne ca alt prozator să

distingă shakespeareanismul acelor oameni, victime şi călăi, reprezentanţi - ce cumplit să afirm asta! - tipici ai încadrării unui popor de entuziaşti şi de romantici în cerinţele partidului comunist român.

Izbânda abstractului, înfrângerea epicului: Dan Lucinescu

Romanul **"Jertfa (Transfigurări)"** de Dan Lucinescu [Iaşi, Fides, 1997] îngăduie surprinderea rezultatelor literare produse de o prea îndârjită aspiraţie la purificarea gândirii, trăirii şi, implicit, a vocabularului şi tehnicii narative, iar acest rezultat, prin eliminarea concreteţei 'banalului' şi detaliilor materiale, crează o lume defunctă înainte de a se naşte, o lume inapropriabilă, o lume străină.

Să fie datorită aplecării native spre ştiinţă a autorului? Adevărat, conform **Notei biografice** finale, după absolvirea Facultăţii de Mecanică şi a cursurilor post-universitare de Energie Nucleară, el a elaborat un op: " **Tehnologii ultrasonice, magnetografice şi de analiză spectrală"** şi a avut o bogată activitate de laborator şi cercetare, pe care n-are rost s-o prezint acum; pentru ea a fost preţuit şi răsplătit la timpul cuvenit. Dar mai constat că nu doar el a fost condamnat la 15 ani muncă silnică (în urma arestării din 24 aprilie 1948), executaţi, dar şi maica sa a fost condamnată politic, ca şi una dintre cele două surori ale lui, iar părintele-i a avut domiciliu obligatoriu. Deci o experiere cvasicompletă (oricum împătrită) a dramei, ceea ce lasă de aşteptat a fi trezit în memorialist o apetenţă pentru duritătile realului. Totuşi ea lipseşte, prin această trăsătură Dan Lucinescu deosebindu-se de ceilalţi memorialişti şi scriitori discutaţi aici. Mai mult, el teoretizează desprinderea de pământesc (şi nu o dată!): *"Realul învingător nu este cel ce zugrumă* (sic?!) *o existenţă ci cel care reuşeşte să sublime suferinţele, în jertfă pură oferită Marelui Creator. Pep nu era animat de speranţe deşarte. Ingerul Bun de lângă el îl făcu să înţeleagă cât de departe şi problematică este o schimbare a stării în care se afla"* (p. 232). Am numit cartea 'roman', pentru că Dan Lucinescu îşi realizează istorisirea la persoana a III-a singular şi-şi atribuie aventurile unui personaj dorit fictiv, numit: Pep.

Cititorul s-a obişnuit cu sistemul meu de a nu face afirmaţii fără a le demonstra pe loc. Următorul portret comentat va arăta ce voiesc a spune despre inconsistenţa tehnicii sale narative.

Ne aflăm într-o cameră nouă pentru Pep şi o mulţime de alţi colegi de detenţie.

" *La un moment dat ceva ce i se păru nefiresc îi atrase brusc atenţia. În cadrul veseliei şi agitaţiei generale văzu un deţinut total diferit de ceilalţi, stând izolat lângă uşorul unei uşi. Pep nu mai văzuse până atunci o figură mai interesantă decât cea care-i atrăsese atenţia. Persoana respectivă, un bărbat de vârstă medie, radia lumină în jur."* Remarc că memorialistul 'romancier' îşi distinge personajele favorite tocmai prin atari calităţi suprafireşti; iată o probă extrasă din altă parte: " *Când respectivul* (Gheorghe Calciu; n.n.) *, în urma unor crunte presiuni fizice a fost îndemnat să lovească un coleg de al lui, a căzut în genunchi în poziţie de rugăciune şi din ochii suferinzi, de căprioară rănită, începură să-i curgă*

lacrimi iar din răni sânge" (p.138; adăugăm că-l numeşte, în context, *preot* , ceea ce Calciu era încă foarte departe de a fi. Metoda realistă adoptată de Marcel Petrişor pentru a dovedi purtarea creştinească de culme a aceluiaşi, faţă de muribundul Costache Oprişan, serveşte scopului menţionat mult mai mult decât însemnarea hagiografică a lui Lucinescu). Revenim la întâlnirea 'figurii luminoase'. " *Chipul lui cu trăsături fine şi frumoase, marcat de un zâmbet trist dar detaşat, privea absent toată acea masă de oameni care se agita în noua incintă în care ajunseseră după debarcarea în Aiud."* Contrastarea 'eroului' cu furnicarul celorlalţi urmăreşte aceaşi înălţare a lui pe un soclu intangibil. " *Rar văzu până atunci o figură atât de senină şi parcă iradiată din interior de o forţă psihică deosebită."* Dacă scriitorul tot a făcut o haltă pentru a-şi repeta consemnarea primei impresii, voi profita să menţionez că 'forţa', 'energia', 'efluviile', 'emanaţiile' constituie recuzita curentă a spiritualităţii în volum, ele înlocuind termenii ortodoxiei ce i se par probabil naratorului 'degradaţi'. (" *Adevărul că totul este energie, implicând vibraţiile unui anumit câmp se adeverea în cadrul hipersensibilităţii căpătată prin acel fenomen de transfigurare despre care s-a menţionat. Dacă cineva zâmbeşte la aceste afirmaţii, nu poate produce decât o sinceră compasiune, despre care nu este cazul să vorbim"* ; p.207. S-a reţinut impersonalul expunerii, ca şi suficienţa celui care a 'descoperit Adevărul') . *"Ochiul stâng îi era acoperit cu un bandaj de pluş negru. Pep, care stătea şi el izolat cu intenţia de a observa dacă are cineva nevoie de un ajutor, se apropie impresionat de domnul respectiv, al cărui comportament impresiona din primul moment."* N-am aflat doar pentru a nu ştiu câta oară că omul 'impresiona', ci şi că dragul de Pep era un creştin desăvârşit, ca şi un individ de o rară bună creştere, ceea ce ni se comunică de câte ori e posibil pe parcursul celor 278 pagini.
" *Îl salută cu politeţe, şi chiar cu o notă de afecţiune, întrebându-l dacă are nevoie de vrun ajutor, nepricepând care este cauza expectativei în care stătea respectivul personaj."*
În amănunte stă o altă dificultate a mesajului. De unde 'afecţiunea' cu care i s-a adresat? Ce a stârnit ea în celălalt? Tot atâtea mistere. După cum vom vedea mai departe, nici Pep nu-l va întreba asupra stării sale de expectativă, nici noi n-o s-o lămurim.
" *Domnul respectiv îl observase la rândul lui pe Pep, singurul în afara lui care nu participa la vacarmul primei întâlniri cu oameni mai noi"* (o însingurare ce 'face bine', arată o nobleţe despre care va fi vorba mai departe). " *Îi răspunse la salut, pe faţă apărându-i un zâmbet ce releva un psihic afectuos. Îi replică la întrebarea pusă că nu avea nevoie de nimic, dar că-i mulţumeşte pentru gestul făcut. Pep se prezentă, aşa cum era normal pentru situaţia respectivă. Interlocutorul, mirat oarecum că nu-l recunoaşte, îi spuse că se numeşte Cosmovici. Numele îi spuse foarte mult lui Pep, familia respectivă fiind cunoscută în Moldova de nord ca făcând parte din aristocraţie."* Într-un astfel de mediu social 'elevat', doar politeţea nobiliară de care dădeau dovadă cei doi se potrivea, oricât de distonantă era ea faţă de împrejurări (să reamintesc cititorului că duhori pestilenţiale îngreţoşeau nările, zdrenţe fâlfâind pe trupuri jigneau privirile, scheletele vizibile ale 'elitei' înspăimântau sufletele?) " *Destul de repede realiză* (folosit cu înţelesul englezesc: îşi dădu seama) *cu cine*

avea de a face. Personajul care i se păru atât de interesant era una din remarcabilele personalităţi din preajma anilor 1940, când printre altele fusese şi secretarul avocaţial al celebrului jurist şi profesor Istrate Micescu. În plus, persoana respectivă se bucura de prestigiul de a fi fost cel mai tânăr ministru din ţară, la vârsta de 30 de ani, cât şi profesor la prima catedră de ziaristică, nou înfiinţată. Întrebându-l ce a păţit cu ochiul" (ceea ce nu mai era la fel de politicos s-o facă!) *"Horia Cosmovici răspunse modest dar convins şi concis că pierderea ochiului la un atelier de tâmplărie mecanică de ziua Sfintei Marii reprezenta jertfa lui oferită Sfintei Fecioare"* (p 231-232).
Portretul continuă în acelaşi ton, aglomerând repetiţiile de idei, informaţii şi chiar cuvinte. " *Astfel el află că Horia Cosmovici, o personalitate politică şi profesională cunoscută, se converti la marile valori ale creştinismului, neatinse de cei ce sunt de partea Domnului în mod formal. Sensibilitatea celui ce sângerează ani de zile în detenţie este incomparabil mai mare decât în lumea neutră* (adică liberă!) *sub multe aspecte. Pe baza ei, Pep recepţionă cu acuitate maximă mesajele de mare rafinament transmis de acel om deosebit.*
În toate prezentările lui era plin de modestie, personalitatea lui impunându-se prin puritate sufletească, căldură psihică şi o mare acurateţe mintală, în cadrul unor raţionamente fără greş. El era nu numai un erudit şi un mare specialist, dar convertirea îi dădu harul unui adevărat apostolat. Fiind dotat cu mult simţ psihologic şi mult umanism, nu venea cu prezentări ex catedra *, ci cu căldura spirituală a omului ce-şi consideră semenul egal cu el. Reuşea să alterneze rafinamente de gândire teologică cu mici întâmplări din viaţa personală, făcând legătura umană necesară unei maxime aprehensiuni."* Aici te-ai aştepta ca, în sfârşit, autorul să treacă la o cât de măruntă istorisire niţeluş sprinţară sau măcar interesantă ce să susţină admiraţia fără margini demonstrată, înşirată într-un limbaj clar şi lipsit de zorzoane pretenţioase; din păcate povestirea n-are, din nou!, nici o pondere... " *Având originile din aceeaşi zonă geografică, îi relata uneori aspecte din copilăria petrecută în apropierea unui mare iaz, ale căror* (sic!) *broaşte făceau un zgomot infernal, de nesuportat de mama domnului în cauză. Cum rămăseseră multe sate de ţigani aciuaţi pe lângă marile moşii, sosi una din femeile de acolo, vestită pentru anumite rezolvări.*
Ce făcu, ce nu făcu, la scurt timp după plecarea ei de la conac, concertul obositor al miilor de broaşte încetă ca prin farmec" (p. 233) ş.a.m.d.
Probabil că e vorba despre o vrăjitoare, însă pentru narator de bună seamă că nu este 'cuviincios' să fie rostită această denumire 'infernală' într-un context atât de 'rafinat şi pur'... De aceea *"aspectele din copilăria... domnului în cauză"* n-au nici cap nici coadă.
Cam atâta despre forţa stilistică a scrierii.
Există o altă manie nedumeritoare. Odată apărute numele şi prenumele unui personaj, ele sunt reluate prescurtat, fără nici o necesitate de expresie, nici logică; de fapt, doar sub forma unor iniţiale, ceea ce îngreunează lectura. Un exemplu: Spiridon Obreja devine Spiridon O. Recunoaşterea lor e cu atât mai anevoiasă cu cât aceste iniţiale alternează cu iniţialele altor personaje ale căror nume, din prudenţă sau delicateţe, nu au fost niciodată transcrise complet.

Ce este specific autorului ca atitudine faţă de problematica omului, care, în definitiv, constituie materia romanescă, nu? Strădania de a rezolva întrebările psihologice curente. Dar cum?
" *Întreaga problematică a evoluţiei psihice, în special în cazuri limită, este greu de abordat, însă anumite aspecte se relevă prin ele însele. Pep constată că ceva în el, în sensul eului intim, se schimbase. Fricǎ nu avusese nici de moarte, nici de suferinţă îndelungată, dar existaseră încă anumite legături ce frânau anumită desprindere, la fel ca odgoanele ce opresc balonul să se ridice. Permanenta stare între viaţă şi moarte trăită în perioada Piteştiului, la care se adaugă ferma convingere a existenţei unor forţe spirituale superioare în preajma sa, al căror ajutor îl simţise şi-l uluise prin eficacitatea lor* (sic!) *, îi determină un anumit salt, o desprindere de problematica zilnică, spre dezinvoltura dată de îndepărtarea fricii şi a grijii de viitor."*
Astfel, el ajunge la concluzia că " *cel din perioada detenţiei nu era Pep Leonte ci transfigurarea lui"* , ceea ce i se pare " *un răspuns în limite corecte şi de bun simţ"* (!). Prin *transfigurare* autorul înţelege " *mutaţiile psihice care determină un anumit stadiu de evoluţie spirituală"* (!... p. 169-170). În mare, fragmentele de mai sus dau seama de explicaţiile psihologice asupra unei vieţi clar împărţită în stadii tot mai evoluate, delimitarea dintre etape făcându-se prin nişte vise grăitoare.
Termenul *vis* nu este cel mai potrivit pentru cele trăite de Dan Lucinescu; e vorba mai curând despre o " *stare de scoatere din prezent"* , în cuvintele sale. *"Fusese ca într-un vis, cu imagini clare, totul în jur fiind bine conturat. Ceea ce reţinea în principal era un imens seism care distrugea sistematic totul în jur. Imaginile de coşmar se înlănţuiau una după alta, dând convingerea celor prezenţi că nimeni nu va mai scăpa cu viaţă din acel infern. Prăbuşirile erau nu numai de clădiri, ci ale întregii structuri telurice. Munţi întregi se prăbuşeau în vacarm cum numai visarea le poate realiza* (sic!) *, iar pământul crea abisuri de dimensiuni neimaginabile. Tot în vis, Pep asistă la terminarea cataclismului seismic, neîndrăznind să se uite în jur. Încetul, totul reveni la linişte, el aflându-se pe un promontoriu, care, după ce l-a văzut în realitate, şi-a dat sama că semăna cu Acropole, ale cărui temple se dărâmaseră în acel cutremur. Stând pe una din lespezile de piatră din faţa unui templu distrus, zări în dreptul capului o imensă şi frumoasă coloană dorică. Sentimentul pe care-l trăia în vis Pep era acela al groazei pentru imposibilitatea asigurării existenţei zilnice, în mijlocul acelor imense dărâmături. Zările în jur erau senine, dar marile distrugeri anulau posibilitatea continuării existenţei. Ceva asemănător unei iluminări trecu prin fiinţa lui şi zărind o lespede mai mică în apropiere, încercă să o îndepărteze. Efortul lui fu însoţit de succes, piatra lăsând loc unui pământ negru, cu toate semnele celui bun, roditor"* (p. 54). Acest vis semăna cu o " *stare de comă"* (p. 55). El marca o modificare definitivă în sine: murise. " *Lumea din afara lui dispăruse în întregime. Rămăsese cu trăirile interioare, care nu aveau decât calm şi luminozitate, eliminând tot ce decurgea din instinctul de conservare"* (idem). Merită consemnat că precedentele stau sub următorul titlu de capitol: *Stări premonitorii, încheieri şi începuturi de cicluri vitale* , ce sugerează o înclinare a memorialistului spre ştiinţele oculte, ceea ce explică, în parte, desprinderea sa de concret.

Reeducările ce aveau să se dezlănţuie ziua următoare sunt vestite de un alt vis. " *Pep era în plină noapte, cu multă ceaţă, în faţa unei mari gropi în pământ negru şi umed, de formă paralelipipedică de aproximativ 100 m cubi, plină până la jumătate de cadavre în descompunere. Fără să ştie cum, se văzu în mijlocul acelei gropi, în picioare, într-o linişte sinistră, după care se aplecă şi luă în braţe un cadavru din faţa lui, al cărui mucegai şi descompunere organică i se imprima pe mâini, pe braţe şi pe părţile din îmbrăcăminte care luau contact cu cadavrul ce zemuia"* (p. 154).
Pe calea viselor, iată că am ajuns în pragul reeducărilor urmărite.
" *Pep era în spaţiul liber dintre priciurile de lemn, acoperite ici-colo cu câte o rămăşiţă de rogojină, pe care nici corturarii nomazi nu ar fi folosit-o. În afară de el, marea majoritate a deţinuţilor stăteau întinşi pe locurile lor de culcare, încropind fiecare câte o ocupaţie, în care fantezia şi imaginaţia jucau un rol primordial.*
Brusc, în fracţiuni de secundă, răul demonilor din noul iad comunist se declanşă atroce, furibund, cu scrâşnet de măsele şi lovituri dure date cu ciomegele ascunse de ei, mai de demult. Fu ceva asemănător valului ucigător de apă al unui baraj rupt instantaneu, pe care nu-l poate opri nimic până nu distruge totul în calea lui. Pep nu avu timp să se lămurească, pentru că totul se petrecu cu maximă rapiditate, fără nici o minimă atenţionare anterioară. Fără să vadă pe nimeni, simţi că ceva în occipital şi în coloana vertebrală se rupsese, totul venind din spatele lui, ca un trăsnet.
Când corpul lui începu să se clatine, încercând printr-o mişcare de rotaţie să-şi menţină echilibrul ce parţial îl pierduse, zări nişte umbre ce săreau ca într-un balet al demonilor în jurul său. Aceea fu ultima imagine înainte ca negurile profunde să-l învăluie total. Pep simţi o scufundare a întregului organism într-un întuneric total, apoi la fel ca o evaporare din ce în ce mai rapidă simţi o imensă disipare a întregii sale fiinţe, după care nu mai ştiu absolut nimic. Acea cădere totală spre nefiinţă nu o mai avusese niciodată în viaţa lui. Mulţi ani după acele evenimente Pep îşi amintea de acea totală disipare, într-o imensă negură, fiind convins că fenomenul respectiv reprezenta o parte din complexul fenomen al expierii. Stranii şi imprevizibile pot fi trăirile din cadrul existenţei umane, pe care nimeni, niciodată nu le va putea decela!" (p. 155-156).
Acestea se desfăşurau sub oblăduirea reeducatorului Titus Leonida. Continuară fără întrerupere, fiind nevoie de intervenţia lui Ţurcanu însuşi, pentru ca victima să nu fie ucisă încă. Din păcate, acest Ţurcanu este lipsit de chip.
Pep nu trebui să-şi mânânce propriile excremente, nici să-şi bea urina, " *ştiindu-se precis cu cine aveau de-a face, respectivul alegând fără ezitare moartea prin lovituri. Aceasta fu încercată cu seninătate în una din zilele următoare, când doi "haidamaci" destul de masivi şi puternici luară fiecare câte un veritabil par în mână, plasându-se unul în stânga şi altul în dreapta lui Pep, care fu chemat să stea în picioare în mijlocul camerei. La un moment dat cei doi îşi dădură reciproc comanda de acţiune:*
- "Ca la forjă, la două baroase!", începând concomitent să-l lovească pe Pep, unul în partea stângă, iar altul în cea dreaptă a porţiunii de mână de sub umăr. În minutele care au urmat Pep asistă la cel mai tulburător şi

fascinant fenomen trăit de el în toată existenţa. În timp ce loviturile de par cădeau cu toată forţa pe corpul său, curgând şiroaie de transpiraţie de pe figurile torţionarilor, Pep nu simţi nici cea mai mică durere, dar nici dezechilibrarea mecanică dată de puternicele impulsuri ce acţionau asupra lui. Mai mult decât atât, starea lui sufletească era de o linişte şi împăcare pe care nu o mai cunoscuse niciodată.
Orice activitate în restul camerei încetă, fiecare privind desfăşurarea acelui spectacol unic pentru ei, în care doi indivizi loveau cu parii din răsputeri, ajungând leoarcă de transpiraţi, iar cel agresat rămânând impasibil, fără să scoată nici cel mai mic zgomot, iar figura lui în loc de masca groazei şi a suferinţei să iradieze o mare seninătate şi desprindere totală de tot ce se petrecea în jurul lui. Din când în când torţionarii, leoarcă de transpiraţie, se uitau ţintă la Pep, neputând pricepe nimic din cele ce se întâmplă.
La un moment dat, descumpăniţi, uitându-se unul la altul, aruncară ciomegele şi-i întoarseră spatele lui Pep, care-i privea mirat, cu compasiune pentru toată contorsionarea de pe chipurile lor. Fu un moment de real dezechilibru pentru toată echipa de asasini din cameră. În mintea lor ei atribuiau fenomenului la care asistaseră anumite puteri de practică indianistică ce le-ar fi avut Pep. Acel eveniment fu nodal în evoluţia psihică a lui Pep. El asistase la desfăşurarea lui în stare total conştientă şi noţiunile lui de fizică îl făcură să compare ce se petrecuse cu el cu fenomenul de ecranare dat de "cuşca lui Faraday", numai că aceasta se aplica la protecţii împotriva unor intense câmpuri electromagnetice" (p 161-162).
În încercarea de a-şi explica cele întâmplate atunci, recunoaşte că niciodată nu se considerase mistic. În schimb avea control asupra voinţei sale. În plus, se simţea în comuniune cu natura. " *Ceea ce se petrecuse însă cu el în momentul gravei agresări asupra sa cu parii îi definitivă convingerea existenţei unor Forţe paralele, cu relaţii univoce. Ele puteau interveni, fără reciprocitate însă. Sublimă este existenţa, prin dezvăluirile unor fenomene, în primă fază incredibile.*
(...) Fenomenele de sublimare psihică sunt cunoscute şi analizate de cei ce au îndrăznit să scormonească universul subconştientului. Suferinţa poate fi sublimată" (p. 162). Voi profita de prilej pentru a menţiona că pretutindeni unde ar fi cazul să apară termenul 'psihologie' îl înlocuieşte termenul 'psihanaliză'.
Mutat la Gherla în fabrică, capacitatea lui Pep de a străluci la orice muncă ar fi fost pus a luminat existenţa tuturor deţinuţilor. Turnătoriile la care erau aceştia obligaţi ritual, pentru dovedirea reeducării lor, nu par să-l fi privit.
Concluzia ce se impune din întreaga scriere e că Pep a fost un erou *sans peur et sans reproche* , ca şi o capacitate în materie de producţie, dotat cu o inteligenţă practică ieşită din comun. Dacă n-aş considera " **JERTFA"** de Dan Lucinescu un roman, poate că aş pune la îndoială aerul acesta de atoateînvingător, degajat din carte, dar ficţiunii câte nu-i sunt îngăduite dacă reuşeşte să convingă...
Şi în acest roman apare fugar Şura Bogdanovici. Deşi datele general cunoscute se repetă, există şi situaţii inedite, pentru care merită citate fragmentele.

" *Unul dintre personajele care parţial au reuşit să-l tulbure pe Pep fu un tânăr student la drept, revenit după câţiva ani de detenţie la Aiud, închis pe baza unor condamnări date unor liceeni după evenimentele din ianuarie 1941. Era înalt, slab şi palid, cu ochii arzând febril de o veşnică problematică. El se numea Bogdanovici Alexandru, fiul unei familii de români basarabeni, fapt ce-i determină apelativul intim de Şura, un diminutiv de influenţă rusă de la Alexandru. Tatăl său era un om al zilei, având în perioada aceea de condamnare a fiului său funcţia de prefect. Pep îl cunoştea din libertate, apreciindu-l pentru inteligenţa şi cultura lui, dar crispându-l, ca un semnal de alarmă ceva ce nu putea exprima cu claritate, poate şi datorită unei stări permanente de agitaţie şi de nervozitate cu greu stăpânită. Şura venise în primăvara dinaintea arestării cu câteva idei şi propuneri care vădeau inteligenţă dar şi multă imaginaţie hazardată. Pentru prima dată după arestare Pep îl revăzu în acea cameră mare, după terminarea proceselor. Pep era conştient că orice mişcare a lui era privită de cei din jur, desigur cu simpatie, în special de cei tineri, pe care-i cunoscuse înainte de detenţie. Era o obligaţie de prim ordin de a contribui la buna atmosferă din acea viaţă colectivă. Oameni mai în vârstă, cu mult merit şi fapte deosebite în viaţa lor, îl ajutau în acest sens, discret şi cu mult bun simţ. Fiecare în felul lui simţea nevoia unor momente de reculegere, numite de unii mai simplu, rugăciune.* (Nu mă pot abţine să nu constat din nou îndepărtarea uşor dispreţuitoare a autorului de creştinismul strămoşesc.) *Aspectul benefic al acestora era recunoscut şi se căuta pe cât posibil crearea unor condiţii favorabile în acest sens. De obicei această perioadă a zilei, de reculegere a fiecăruia în parte, avea loc la începutul dimineţii.*
Primul incident se produse când câţiva noi veniţi (sic!) *în camera respectivă, la îndemnul lui Bogdanovici începură să cânte Bandera Rosa sau alte câteva melodii comuniste din perioada luptelor din războiul civil spaniol, cât şi ulterioare.*
Bogdanovici îl rugă pe Pep să stea confidenţial de vorbă cu el, într-o problemă foarte importantă. Cu această ocazie, acesta îi spuse că trebuie făcut ceva pentru salvarea vieţilor celor din puşcărie.
Astfel Pep auzi pentru prima dată despre intenţia unei aşa-zise reeducări în puşcăria Suceava, care era prezentată ca o manevră abilă de recăpătare a libertăţii, ca şi cum organele represive comuniste erau naive şi uşor de indus în eroare.
Pep îl ascultă până la capăt pe Bogdanovici, după care îi spuse categoric că nu este de acord şi că în plus se va opune cu toată influenţa pe care o are acestei acţiuni. Motivarea lui consta în faptul că chiar dacă prin absurd organele comuniste ar fi înşelate printr-un simulacru de reeducare, preţul cu care era obţinută libertatea nu putea fi plătit. El îi replică printre altele că dacă doreau să cânte "Bandera Rosa" şi alte cântece comuniste trebuiau să rămână afară, nu să afirme ceea ce imediat deziceau.
Când, în dimineaţa ce a urmat, micul grup condus de Bogdanovici începu să cânte melodiile reeducării, Pep interveni calm dar hotărât, menţionând că fiecare are dreptul să-şi aleagă drumul de urmat, cu condiţia de a-i respecta pe cei din jur. În acest sens el cerea respectarea perioadei de reculegere sau de rugăciune din dimineaţa fiecărei zile. Bineînţeles că

atitudinea lui Pep ajunse repede la urechile celor din vârful piramidei de represiune, explicându-se gravele prejudicii ce le avu de suportat în perioada următoare Sucevei. Pep află la interval relativ scurt că acea acţiune de "reeducare" era supralicitată şi de un alt personaj, obscur în lumea tineretului anticomunist, numit Eugen Ţurcanu" (p. 91-92) Iar opoziţia de atunci la sugestiile lui Bogdanovici îi explică autorului de ce Ţurcanu, ulterior, nu a dus niciodată până la capăt torturarea sa, socotindu-l un aliat *avant la lettre* al lui însuşi, nu în modul de aplicare al reeducărilor, ci doar prin înfruntarea cu Şura, ceea ce nu pare convingător, eroul Pep fiind, în acelaşi timp, legionar convins, atitudine urâtă de Ţurcanu mai presus de orice.
Plecarea la Piteşti a lui Eugen Ţurcanu cu grupul cel dintâi de studenţi transferaţi lăsă în urmă, la Suceava, vârfurile legionare redistribuite în şapte celule. Cu acest prilej, Pep se ataşă de medicinistul Dan Dumitrescu " *personajul cel mai interesant şi poate cel mai straniu"* (p. 95). La el se observa o desăvârşită armonie între fizicul de *haiduc* şi elanul şi vitejia, " *pe un fond de mare romantism"* (p. 96). " *Avea generozitatea şi bunătatea omului puternic (...) Dan D. era un tânăr cu statură atletică, cu figură plăcută, cu ochii mari luminoşi care priveau ţintă pe interlocutor şi cu nelipsita mustaţă a luptătorilor din codrii de altădată"* (idem). Din generozitate sau din îndrăzneală hazardată, " *îşi punea viaţa în joc fără nici o reţinere"* (idem). Provenea din armată (locotenent medic) şi, la reluarea studiilor, la Sibiu, intră întâmplător într-o sală de şedinţe a comuniştilor. Displăcându-i total cele discutate acolo şi mai ales tonul jignitor faţă de neam folosit de vorbitori, aruncă o grenadă în tribună. Deşi prins, cum în sală se mai afla un ofiţer în inima căruia fuseseră trezite acelaşi resentimente, acesta depuse mărturie în favoarea lui şi afacerea fu muşamalizată.
În penitenciar dădu dovadă de mare " *delicateţe şi devotament pentru prieteni"* (p. 105). " *Era vesel, de o fantastică robusteţe psihică, antrenându-l şi pe Pep la o existenţă ce făcea abstracţie de realitatea dură în care trăiau"* (p. 106). Doar la foame avea momente când rezista mai greu deşi, dacă obţinea hrană cu ajutorul trocului, nu pregeta s-o ofere tuturora.
La Piteşti, îl regăsiră pe Şura. " *Deşi toţi cei din camera de carantină ştiau comportamentul lui Bogdanovici privind aşa-zisa reeducare, iniţiată timid de către el în Suceava, era evitată orice situaţie conflictuală sau atitudine ce putea fi interpretată ostilă* (sic!) *.*
Colegii de cameră ştiau că suferise destul de mult, fiind arestat în perioada 1941-42 ca elev, executând în Aiud o detenţie de aproape 4 ani. Aspectul lui fizic inspira compasiune, deşi fiecare evita o exteriorizare. Alexandru Bogdanovici era un tânăr îmbătrânit mult înainte de vreme, înalt şi slab, cu faţa suptă, având pe ea amprenta unei detenţii premature. Pep nu-l duşmănea, având înţelegere pentru tot zbuciumul prin care trecea, fiind conştient însă de sentimentele agresive ale acestuia faţă de el. Fără a fi voit să-i facă personal vreun rău, Pep nu putuse accepta influenţa negativă ce o putea avea acesta faţă de cei mai puţin avizaţi. Bogdanovici ştia că rivalul lui la şefia unei eventuale reeducări era Eugen Ţurcanu, sosit în penitenciarul Piteşti încă din primăvara acelui an, având astfel un avans pe care-l voia recuperat. Astfel, el ceru în repetate rânduri

scoaterea lui la ofiţerul politic al închisorii, fără a se da curs însă solicitării. Atitudinea lui în camera de carantină era la limita agresivităţii, schimbând câteva cuvinte pe zi numai când era obligat. El gândea intens la viitoarele lui acţiuni, ce le-ar fi vrut în continuare a începutului reeducării iniţiate la Suceava" (p. 121-122).
"În una din zilele dinaintea terminării carantinei, Bogdanovici fu chemat la ofiţerul politic. Pep şi cei de lângă el fură convinşi că în cadru l sacului ce- l va descărca acolo cel chemat, vor fi incluşi şi ei, micul grup faţă de care Şura B. manifestase o ostilitate făţişă. Cel chemat la ofiţerul politic stătu până seara târziu, fiind pus probabil să dea în scris toate elementele cumulate în timpul detenţiei, privind în special pe noii veniţi, respectiv colegii lui de carantină. Revenit în cameră nu dădu nici cea mai mică explicaţie, abordând deja siguranţa şi trufia de viitor inchizitor" (p. 123-124).
Portretul lui Alexandru Bogdanovici iese de sub pana lui Dan Lucinescu foarte şifonat. În orice caz, opus celorlalte înfăţişări ale lui, din cărţile de memorialistică a reeducării sau de ficţiune, tratând aceeaşi temă.
Este pentru prima oară când se spune mai mult sau mai puţin pe şleau că a fost turnător. Adevărat, nici unul dintre ceilalţi autori nu pare să fi convieţuit cu el în aceeaşi celulă în perioada când a pornit reeducările la Suceava sau, la Piteşti, înainte de a ajunge în torturi. Trebuie să remarc şi faptul că Dan Lucinescu, pentru adoptarea de către Bogdanovici a deciziei de a se reeduca, potrivnică atitudinii cvasigenerale a tinerilor deţinuţi - implicit de a servi indirect cauza comunismului -, ori din simţământul că Alexandr u Bogdanovi ci avea "sentimente agresive" faţă de el (atitudine nedenunţată de altcineva ca fiind în firea celui acuzat) nu l-a simpatizat când şi-a scris memoriile în discuţie. La fel de evident este şi că toţi ceilalţi, care pomenesc chinurile lui Şura şi moartea lui vrednică de milă, ar fi putut ascunde voit slăbiciunile sale, în intenţia de a păstra pentru posteritate numai faţa suferitoare a unui merituos, într-o perioadă, fost camarad.
Cert este că Dan Lucinescu nu are alt motiv să-l bănuiască pe Bogdanovici de a fi dat informaţii împotriva sa decât faptul că la puţin timp după reîntoarcerea lui, cel dintâi, împreună cu alţi doi prieteni, printre care robustul şi stenicul Dan Dumitrscu, fu scos din cameră şi dus la 'secret', în condiţii extrem de greu de suportat. Cum al treilea dintre dânşii, Costică Buţan, se îmbolnăvi, Dan Dumitrescu, inimos, acceptă cu însufleţire ca cei doi rămaşi să-i creeze condiţii mai bune de odihnă. Toate câte ni se comunică despre el pledează pentru afirmaţia lui Lucinescu, anume că Dan Dumitrescu era, pe atunci, înainte de a fi reeducat, unul " *dintre "cei mai buni""* (p. 134). Din păcate, autorul nu l-a revăzut niciodată, să poată depune mărturie şi despre decăderea lui de neînchipuit de după perioada când " *nobleţea* lui *sufletească (...) a răspândit seninul şi împăcarea unei existenţe superioare"* (p. 146).
Ajuns în camera torturilor, " *printre figurile luminoase Pep regăsi pe Vasile Ungureanu, pe care-l cunoscuse bine la Iaşi şi care trebuia probabil să bea paharul suferinţei până la fund. El fusese adus la Piteşti pentru că se înscrisese de puţin timp la facultatea de drept* (Bordeianu opinează că ar fi fost student la Conservator). *Rar văzu Pep o figură care să fi exprimat atât tragism. El pricepu repede ce se petrecea în preajma*

lui şi-l învăluia pe Pep cu afecţiune din privirile-i triste, fără a discuta practic cu nimeni. Experienţa din lagărele ruseşti îl învăţase să deceleze situaţiile critice" (p. 149-150).
Pe cel numit Dan Lucinescu l-a cunoscut şi în libertate, suficient de bine pentru ca mărturia lui să aibă pondere. Iar aceasta dezvăluie complet altfel de cum o ştiam şi o ştiau şi alţii biografia personajului care m-a urmărit atât de mult în cursul unei bune bucăţi din viaţă.
Întâlnirea lor avu loc când romancierul mai era student la Iaşi şi mijloci pentru ea decanul său, *"care îl rugă să dea o mână de ajutor pentru finalizarea studiilor ofiţerului politic al diviziei Tudor Vladimirescu. El îi explică lui Pep că primise sarcină în acest sens, urmând să-l dea pe mâna unuia dintre studenţii buni.*
(...) Curiozitatea îl determină să dea curs solicitării şi astfel îl cunoscu pe Vasile Ungureanu, fost dascăl undeva prin Judeţul Neamţ şi în tinereţe simpatizant legionar.
(...) Pep îi studia atent figura. Aceasta îl deruta complet, pentru că ea emana luminozitate, mare blândeţe, cât şi o mare şi nespusă tristeţe. În una din orele făcute de Pep cu V. U., îi puse direct şi brutal întrebarea de ce era el printre acei oameni, care cel puţin oficial călcaseră în picioare complet toate convingerile şi credinţele anterioare.
În loc de răspuns, Vasile Ungureanu izbucni în hohote de plâns. Pep îl lăsă să se liniştească şi să facă câţiva paşi prin cameră. Figura lui V. U. exprima profundă suferinţă, iar în ochii martirizaţi se citea o veritabilă golgotă. Pep nu se mai putu stăpâni şi, ridicându-se de pe scaun, îl îmbrăţişă cu afecţiune.
Astfel află Pep reala situaţie a celui din faţa lui. Vasile Ungureanu, nemţean crescut în munţii liberi, nu mai putea suporta gândul unor lungi ani de Siberie şi lagăr. Se hotărî să fugă, posibilitatea de a fi împuşcat considerând-o ca o soluţie salvatoare.
În aceaşi zi se făcură propunerile pentru înscrierea în divizia Tudor Vladimirescu. Coincidenţa i se păru ca un semn celest. Acceptă cu gândul ca la prima posibilitate să fugă. Angrenajul în care intră fu atât de sofisticat încât ajunsese până în acea poziţie de ofiţer politic, nepărăsind nici o clipă gândul de a fugi cât mai departe."
Din cele ce urmează, după surpriza produsă de câte am aflat în legătură cu poziţia lui Vasile Ungureanu în divizia trădătorilor, ne dumirim că nu el adăpostea în casa sa tineri de dreapta (cum relatează un alt memorialist, pentru care oferire de locuinţă a ajuns în închisoare), ci autorul însuşi.
" *Cei doi deveniră buni prieteni. A doua zi Vasile Ungureanu sosi cu nişte chei de casă, pe care i le întinse lui Pep, spunându-i că sunt de la casa din centru, care i s-a dat în exclusivitate. El nu voia să o folosească, preferând să doarmă la Cercul Militar. Casa respectivă se afla în Piaţa Sf. Spiridon, fosta casă parohială a bisericii alăturate. Avea trei camere şi dependinţe, două intrări, plus marele avantaj că era în plin centru. Astfel făcu Pep un mic cămin studenţesc pentru prietenii lui cernăuţeni, oropsiţi de soartă să nu aibă nici un cămin. Pep îşi păstră o camera pentru el, cea mai mică, restul punând la dispoziţia celor ce aveau nevoie de un acoperiş"* (p. 31-32).

Îl regăsi pe Ungureanu în bătăi. Asistă la întreg martirajul său. şi, mai târziu, află, ceea ce nu era adevărat, că bădia Vasile murise.
" *Când după lungi ani de suferinţă* [...lui] *Pep (...) i se înmânã la eliberare procesul verbal de predare de către poliţie a lucrurilor lui unei surori a lui Vasile Ungureanu, instalată în acea casă, avu senzaţia unui strigoi ce iese din groapă.*
De zeci de ori trecu Pep pe lângă casa respectivă, ulterior demolată, fără măcar să se apropie de uşă" (p. 33). Dacă bătea în ea, ar fi avut surpriza plăcută să afle că Vasile Ungureanu locuia în Târgu-Neamţ!
Nu voi părăsi **"JERTFA"** de Dan Lucinescu fără să menţionez tentativele sale de a-şi asezona textul şi cu fragmente umoristice. Astfel citează o glumă a unui binecunoscut părinte Negruţiu, *"despre prietenul sfântului Petru, un evreu bun şi credincios, care mereu amânase botezul, din lipsă de timp. Puţin după martirizarea marelui Apostol, cineva bătu la poarta Raiului. Era bătrânul evreu. Sfântul Petru nu ezită şi-l băgă repede înăuntru. Aflând că încă nu se botezase, îl rugă să stea lângă uşă şi primul preot venit acolo urma să-l boteze. (...): - "Şi acum sta bietul evreu după uşă, aşteptând!""* (p. 102). Aiurea se consemnează umorul involuntar provocat de comandantul Jilavei: " *Maromete se apropie cu ochi de pasăre de pradă de bietul bătrâ n şi- i ţipă lipit de urechea acestuia: - "Ce ai fost tu, mă banditule?" - "Medic, Domnule", răspunse timorat acesta. - "Ce mă?" - "Medic primar, Domnule!" În acel moment Maromet se dezlănţui: - "Auziţi bă, ăstuia nu i-a fost de ajuns că era medic, trebuia să fie şi primar!""* (p.110). Sau acela al comandantului Gherlei. " *Veni momentul când Goiciu ajunse în dreptul primului bolnav. Se propti agresiv în faţa lui şi-i ţipă în obraz: - "Tu ce boală ai, banditule?" - "Sunt grav bolnav de inimă, Domnule Comandant!" Goiciu îi răspunse răstit că şi el este cardiac şi-i făcu semn să treacă la lucru. Se succedară plângerile despre boli de ficat, de rinichi etc., după care Goiciu repeta stereotip că şi el are respectiva boală, expediindu-i în fabrică. Ultimul din rând, chiar locotenentul de aviaţie din Braşov, sesiză că este inutilă orice justificare şi întrebat ce are răspunse senin că este tâmpit, după care urmă replica stereotipă a lui Goiciu că şi el este. Toată masa de deţinuţi izbucni în râs iar locotenentul fu condus la carceră"* (p.199). Autorul sesizează spontaneitatea veselă a câte unei replici. " *Unii povesteau pescuitul în deltă, urmat de pregătirea şi degustatul unui nisetru la proţap, povestind cu detalii preliminariile ingurgitării. Când povestitorul ajunse în faza de a duce peştele la gură, o voce disperată, a unui grec trăit pe malul mării, se auzi ţipând: - "Pune bre limonie!""* (p. 112). Binevenite zâmbete, ele totuşi nerevelând umoristul.

Marcel Petrişor în casimca Jilavei
"Fortul 13. Convorbiri de detenţie (Memorii I) de Marcel Petrişor debutează ca un thriller menit a fi adaptat pentru ecran: " *Într-o dimineaţă de martie a anului 1958, din duba cenuşie a M.A.I.-ului pe care scria "PÂINE", fură zvârlite la poarta Jilavei trupurile a doi inşi, care până*

atunci nu se văzuseră niciodată. Erau ca doi saci legaţi fedeleş şi aruncaţi dintr-un vagon de marfă, ajuns cu sau fără voie la destinaţie. Soarta, întâmplarea sau cine ştie ce socoteli ale biroului de anchetă îi făcuseră să cadă alături, iar închisoarea-i primea într-o celulă de beton ca un stomac flămând, pentru care nu se punea niciodată problema digestiei. Orice ar fi fost aruncat acolo era perfect digerat şi absorbit până la ultima picătură" (p. 5). De fapt, cei doi se cunoşteau bine: 'vorbiseră' îndelung prin perete, folosindu-se de alfabetul Morse.
Astfel, având cu totul alt scop, Internele puseră umărul la legarea uneia dintre prieteniile cele mai fidele din lumea temniţei. Deoarece, " **Fortul 13"** [Bucureşti, Editura Meridiane, 1991] este un roman cu cheie şi pentru că încifrarea lui priveşte numai aceste două personaje, voi da pe faţă de la bun început identitatea lor: Mircea Petre îl ascunde pe autor, iar Gore Bolovan pe Gheorghe Calciu.
Curând, cea mai subtilă ironie a cărţii, prin aceea că este şi melancolică, ne introduce în noul lor spaţiu de existenţă. Ea e construită în mod neobişnuit, dar eficient, aproape neluată în seamă, atât este de aluzivă: primul termen, deşi pe neobservatelea, aduce un aer al libertăţii de mişcare în arii de civilizaţii însorite, către zona europeană ce stă la temelia culturii moderne şi creştine, Elada, orizonturi pomenite în grabă, visate din viteza oricărui vehicol iute, pe când al doilea termen, dezvoltat, de la o privelişte patriarhală suculentă, se mută treptat sub pământ, într-una dintre cele mai greu de suportat gherle: Jilava. " *Pe şoseaua care duce din Bucureşti spre Sofia şi Atena, dacă, înainte de a intra în primul sat, o iei la stânga, pe un drum de ţară, printre nişte păduri de corcoduşi şi salcâmi în care mirosul florilor se împleteşte deseori cu ispita stropilor de zahăr şi chihlimbar, dai deodată, în dreapta, peste o privelişte de care nu prea ştii ce să crezi.*
Valuri de pământ, încolăcite aidoma unor spinări de şerpi, ţi se unduiesc înainte stăvilindu-ţi privirea cu câteva ciuperci de lemn crescute nefiresc pe el. Bătăi nervoase, de toacă metalică sau de clopot dogit, îţi răsună în urechi când te aştepţi mai puţin şi un fel de ţipăt, ieşit parcă dintr-un piept strivit, sfâşie văzduhul:
- Alarmaaa!
Iar ţipătul se repetă mereu în enervarea toacei care se zbate din ce în ce mai insistent" (p. 10).
După surprizele prilejuite de drum, coborârea în infern se face în trepte, urmărite cu încetinitorul de condeiul prozatorului, aducând în faţa ochilor noştri vieţuirea de obşte în acea groapă comună imensă - de ce nu mormânt fără cruce? Aflăm ce-l întâmpină pe noul venit înainte, la dreapta, la stânga, iarăşi înainte, din nou la dreapta, la stânga, după 'secţiile' ce despart condamnările grele de cele mai uşoare, ca şi când o zi la Jilava, oriunde, s-ar putea delimita de suratele ei din alt ungher îmbeznat şi umed al hrubelor sale.
Penitenciarul era condus de o 'minte', a lui Maromet, ce raţiona cam aşa: " *Avea o deosebită slăbiciune pentru generali şi pentru foştii cavaleri ai ordinului Mihai Viteazul. Îi făcea deosebită plăcere să-i numere înhămaţi la hârdaiele-closet pe care trebuiau să le verse în gropile de deasupra fortului. Uneori, văzându-i aşezaţi pe vine ca să-şi facă nevoile, îi compătimea; pesemne unde fuseseră şi ei ofiţeri ca el; alteori, privindu-şi*

cu coada ochiului stelele de pe epoleţii lui aurii, murmura: "ba-ba-bandiţii", convins fiind în sinea lui că cea mai nobilă şi mai grea muncă de pe pământ nu putea fi alta decât stârpirea revoluţionară a duşmanului de clasă.
De un singur lucru se mai îndoia din când în când: De ce oare nu primea ordin să-i lichideze odată? Să-i fi pus pe toţi la zid, sau chiar acolo, la marginea haznalelor, şi... gata! Ar fi tras şi i-ar fi băgat cu mâna lui în murdăria pe care o făcuseră, numai şi numai să sfârşească odată cu ei. Dar nu, partidul ştia el ce face!" (p. 16).
Cei doi aterizară într-o 'secţie' clădită anume pentru uciderea lor şi a câtorva alţii, încetul cu încetul, 'pe cale naturală': o experienţă a M.A.I-ului ce urma să se efectueze, sub supraveghere, timp de doi ani. Patru deţinuţi la celulă, unul dintre ei fiind în mod obligatoriu tebecist. O experienţă cu o valoare ştiinţifică asemenea acelora pe care s-a întemeiat celebritatea mondială a dr. Mengele. Din păcate, grija Securităţii de a-şi şterge urmele face ca acel creier ce a plănuit pieirea celor şaisprezece deţinuţi din Casimca în atari condiţii să nu poată fi recunoscut de generaţiile posterioare pentru 'genialitatea' sa, superioară aceleia a medicului ucigaş german.
Romancierul va fi zgârcit cu portretele fizice ale condamnaţilor; în plus, preferă simpla caricatură asemănării. Începe cu a sa proprie, creionată de Gore: " *pe Mircea îl cam suflă vântul. E cel mai înalt dintre noi şi cel mai slab. Are genunchii cât măciuliile de ceapă şi urechile-i sunt străvezii. Se chiar poate vedea prin ele"* (p. 31). În opinia ultimului comandant al Frăţiilor de Cruce, a lui Constantin Oprişan, şi el aruncat cu ei în acelaşi sorb al vieţii, Mircea " *era lung, scheletic, flămând, cu urechile clăpăuge şi foarte urât . (...) Ochii albastru-verzui şi vorba-i deschisă nu-i inspirau teamă, dar îi mai cunoscuse şi pe alţii, cu ochii tot atât de albaştri şi care, sub apăsarea teroarei, a foamei şi-a lipsei de speranţă-n timp, deveniseră fiare"* (p. 41). La p. 54 se revine asupra acestei schiţe, cu repetiţii, dar şi cu elemente suplimentare: " *Mircea era cel mai înalt dintre ei, avea un metru optzeci şi patru, privirea cea mai galeşă, ochii cei mai scurşi (după mâncare) şi greutatea cea mai mică. Era un schelet; un schelet îmbrăcat într-o piele lividă, cu genunchii măciulii, umflaţi de edemul caşectic şi cu urechile prinse ca nişte toarte de cratiţă pe un craniu pe care l-ar fi râvnit orice student la disecţii."* Am insistat asupra celor trei prezentări, tot mai dezvoltate, deoarece ele constituie şi un exemplu al tehnicii naraţiunii; Marcel Petrişor, în " **Fortul 13"** , revine întruna asupra aceloraşi mişcări de pândă a uşii (mai ales ale lui Gore), cu privirile şi în special cu auzul, asupra comunicării prin bătaie în perete, cu vecinii, asupra mersului la closetul din capătul culoarului, pentru golirea şi spălarea tinetei, asupra tentativelor de a-şi fura somnul ce le era interzi s. Într-o claustare atât de severă, alte activităţi nu erau permise.
În continuare, ni se îngăduie şi o sumară percepere a fizicului celorlalţi deţinuţi. " *Pe gâtul mic, scurt şi îndesat al lui Gore, tuberculoza ganglionară umflase două pungi trapezoidale, făcându-l să arate ca o pară cu codiţa-n sus. Altfel, era sprinţar şi vioi ca un purece"* (idem). " *Din ţeasta lui Oprişan, ochii sfredelitori sticleau ca doi cărbuni aprinşi. Muşchii nu-i mai rămăseseră decât la fălci, ca să vorbească, la mâini, ca să-şi poată duce sticla cu spută la gură, şi la picioare, ca să păşească*

până la tineta de murdărie. Încolo, pielea-i învelea oasele ca o traistă sculele de dulgher" (p. 54-55). Se prelungeşte impresia lăsată de el cu: " *Se ridicase chiar pe şezut în pat, făcând un efort imens să vorbească. Îl îneca o tuse interioară, vorbele-i şuierau. Mâinile-i erau ca nişte vreascuri, iar ochii străluceau mutându-şi privirea când pe unul, când pe celălalt. Inspirase adânc, voind să-nceapă să spună ceva grav despre toţi"* (p. 57-58).
Pe cei din celulele învecinate, îi 'vedem' cu ajutorul lui Gore Bolovan, căţărat să-i fure din priviri, pe lângă bec, prin spărtura zidăriei. Iniţial, doar ca siluete. " *Mergeau doi câte doi, "înhămaţi" fie la vasul de apă, fie la tineta pe care trebuiau s-o verse în closet. Când era prea plină, unul, cel mai slab de obicei, ţinea cu o mână toarta, iar cu alta se sprijinea în umărul celuilalt. Umblau pe coridor în pas alergător şi, cum aveau şi feţele cadaverice, păreau nişte strigoi zoriţi din urmă să nu-i apuce cântatul cocoşilor în afara mormintelor"* (p. 77-78).
În ordinea propusă de autor, defilează prin faţa noastră condamnaţii la moarte lentă.
" *Domnul Petraşcu e complet anchilozat, nici nu poate fi aşezat de mine* - spune prin perete Aurel Popa - *şi de Tavi pe tinetă. Când îl veţi auzi urlând, să ştiţi că-l mişcă Tavi sau, poate, sergenţii. Altminteri e ţeapăn de-a binelea. Chiar şi lingura trebuie să i-o ducem la gură"* (p. 31). Despre acelaşi, aflăm că la procesul nou, din care abia a ieşit, arăta ca " *o biată făptură imobilă, anchilozat de torturi, adus pe targă şi sprijinit mai mult de cei doi plutonieri de alături decât de proprii-i muşchi spinali. Avea părul complet alb, vocea dogită şi privirea adumbrită de două sprâncene crescute pe frunte aidoma unor tufişuri printre care se întrevedea privirea rămasă ageră şi albastră"* (p. 145-6), ceea ce nu mai reprezintă o caricatură, ci este dureroasă prezenţă a unui ins destinat destrămării grăbite (deşi a supravieţuit Casimcăi şi, pentru puţin, graţierii tuturor deţinuţilor politici, după care, probabil, a fost ucis , simulându- se o sinucidere). Nu la fel se înfăţişează tot atunci Vică Negulescu: " *mic, îndesat şi posac ca un bursuc dar încă hotărât să riposteze oricărei necuviinţe"* (p. 146); imaginea sa pe coridor o recepţionăm puţin mai departe. " *Cum îi e numele aşa şi chipul! Caziuc, ca un butuc. Amorf, îndesat şi tăcut. Pe chip nu avea nici o expresie, decât graba tuturor în bocanci. Tropăia parcă mai tare şi mi s-a părut* , zice Gore, *cel mai zăpăcit. Avea dreptate avocata lui la proces, spunându-i preşedintelui: "Ştiţi, domnule preşedinte. Caziuc e un om de treabă, reeducat şi reabilitat; doar a făcut şi un copil""* (p. 82). Pavel Grimalski: " *unul mic, scurt şi-ndesat, cu mustaţă neagră şi căutătură de tâlhar"* (p. 83). " *Dan Dumitrescu pus ca nici unul pe fapte. Avea însă-n căutătură ceva ce nu-mi plăcea. O-ncruntare suspectă"* (idem); dealtfel se purta " *ca un vătaf şi"* era " *cel mai zdravăn dintre toţi"* (p. 84). Vică Negulescu, " *de arătat mai fantomatic ca ceilalţi, nu arăta. Atâta doar că avea o chelie perfectă şi faţă mai senină. Îşi ducea însă cu resemnare tineta şi păstra chiar o distanţă faţă de ea"* (idem). Aristotel Popescu, alintat: Aligo - " *mititel, şui şi-n haine papagalii, fugea mişcându-se prin colţuri ca o sfârlează. N-am văzut nici la el vreo întoarcere a capului care să trădeze curiozitatea pentru ce-ar putea fi în jur. E-n orice caz ceva necurat şi cu ăsta, deşi nu ştiu dacă spaima-i venea dinăuntru sau dinafară"* (p. 83-84). Aurel Popa "

parcă picase-n hazna, atâta s-a tot hlizit pe pereţi şi prin gemuleţul WC-ului, ca să vadă ce-i în jur şi pe coridor . (...) Se binocla pe tot coridorul prin ferestruica aceea. (...) El, Aurică, e (...) ca soarele. Luminează, încălzeşte şi se oferă tuturor; ce mai, ca pâinea lui Dumnezeu, îl suportă chiar şi pe Tavi Voinea şi se lasă certat de toţi. Să fi auzit pe coridor ce porunci îi dădea Tavi" (p. 84-85), care Tavi " *întotdeauna a fost foarte deştept. Are mai ales idei pentru alţii"* (p. 85). Găsim şi portretele altor reeducatori - căci asta sunt toţi cei îngrămădiţi acolo, exceptându-i pe Mircea Petre, domnul Petraşcu, Vică Negulescu şi Grimalski, fruntaşi legionari (minus cel dintâi) cărora li s-a pus în cârcă, conform unui plan ce pregătea distrugerea definitivă a Legiunii, ordinul de a se porni reeducările de către tineret, într-o tentativă de murdărire a imaginii partidului comunist român în faţa opiniei internaţionale! Va să zică, găsim şi portretele altor reeducatori decât cei condamnaţi în Casimca; de pildă, Grama, " *elev la un liceu industrial, (...) care nu mai avea somn plimbându-se prin celulă, nu-i spusese nimica toată noaptea. Parcă-l şi vedea cum accelera pasul, uneori mişca buzele - vorbea cu sine probabil - şi se înroşea la faţă ca racul. Nu pomenea decât despre brigăzi fruntaşe, depăşiri de norme, de duşmanii de clasă şi de lupta care trebuie dusă împotriva lor spre o totală stârpire. Într-o zi, însă, l-au ridicat din celulă şi dus a fost, ca să audă apoi din gura lui Iosif că-l împuşcaseră pentru "crime împotriva umanităţii""* (p 103); este vorba despre unul dintre criminalii de la Canal, care, până şi când era anchetat asupra omuciderilor făptuite direct sau în colaborare, era obsedat de aceleaşi preocupări ca atunci când fusese brigadier: depăşirea normelor!... Cazul său, coroborat cu acela al lui Gore (urmează să-l prezint), aduce o lumină neaşteptată asupra reeducatorilor: unii dintre dânşii fuseseră convinşi cu adevărat că, reeducând, porniseră pe calea comunismului, situare în care se dovedeşte că îşi înrădăcinau toate nădejdile (după întoarcerea cu 180° de la doctrina legionară la cea de bolşevizare) şi pentru care erau capabili să făptuiască absolut orice, a ucide, inclusiv, doar să pună umărul la triumful cât mai grabnic al marxism-leninismului.

Cei din hruba Jilavei trăiau într-o neterminată trezvie, fără noapte şi fără soare. Zilele se scurgeau, mohorâte şi cenuşii, una ca cealaltă în lumea celulelor din Casimcă. " *Programul impus de administraţie era însă imperturbabil: şaptesprezece ore pe zi treaz, la marginea patului, cu ochii ţintă la vizetă şi la tavanul din care picura permanent apă, o foame albastră, lipsită de speranţa oricărei săturări, iar noaptea, sculatul de câteva ori pentru dormit "nereglementar". (...) Mai era apoi şi secretul locului. O izolare în izolarea din mijlocul Jilavei. Un cerc în cercul din cerc, sau mai exact, cinci scobituri în peretele unui tunel pe fundul unei gropi în care zăcea de fapt toată Jilava"* (p. 227).

Să ne oprim împreună să-i privim pe deţinuţii întregii temniţe mâncând, deoarece asupra acestei activităţi nu am insistat pe măsura insistenţelor romanului: " *Fiecare îşi ţinea "comoara" în braţe, aşezaţi toţi în fel şi chip. Cei de la "şerpărie" pe burtă, ca porcii graşi, cu capul afară şi sprijiniţi într-un cot ca să poată manevra cu dreapta lingura; cei de pe priciuri stând turceşte cu gamela pe genunchi, cei bolnavi şi cei mai comozi întinşi pe o rână pe priciuri, iar cei mai neastâmpăraţi, mai tineri şi mai grăbiţi în picioare, pe intervalul dintre priciuri, gata fiind oricând să vadă*

unde şi dacă mai trebuie să intervină pentru cine ştie ce neputincios în schimbul mâncării, sau să primească vreun rest făcut cadou de cine ştie ce ins mai recent intrat, ori să facă vreun schimb de pâine pe mămăligă. Unii hăpăiau dintr-odată, sperând să-şi zăpăcească stomacul cu o avalanşă de mâncare, alţii înghiţeau tacticos, din când în când, câte o lingură pe care o plimbau prin toată gura înainte de a-i da drumul pe gâtlej, mestecând totul până la greaţă, de parcă ar fi fost rumegătoare, ca nu cumva să scape vreo fărâmă nemăcinată; unii o priveau îndelung înainte de a se apuca s-o înghită, ca să li se stârnească toate poftele şi să le curgă toate balele, şi numai câţiva o tratau firesc, ca pe ceva cuvenit doar de trei ori pe zi. Erau nepăsătorii sau cei peste care se scursese destulă detenţie ca să-şi fi putut da seama de toată zădărnicia acestor artificii. Şi totuşi, nu deseori li se dilatau şi lor ochii la mâncarea întotdeauna neîndestulătoare. Dar cui putea să nu-i scânteieze privirea la vederea hranei aburinde, când edemul caşectic li se urca atâtora spre genunchi?" (p. 210-211). Descrierea nu se mărgineşte numai la planul fizic, ci moravurile grupelor psihologice, ale grupelor create de vechimea în detenţie, de starea sănătăţii, sunt prezente, moravurile şi năravurile. Perspectiva este una deschisă şi poţi primi informaţii în continuare, pe parcursul întregului roman, le aştepţi, le simţi nevoia, te îmbogăţeşti cu fiece cuvânt citit, cu fiecare propoziţie. Cât regreţi că autorul nu şi-a folosit capacitatea de a face vie imaginea personajelor şi cu prilejul portretelor de mai sus şi nu le-a dimensionat la fel de pregnant şi de covârşitor! Şi mai ales acest regret răsare când îl constaţi preferând să ofere o palpabilă (şi magistrală) trecere pe lângă noi a morţilor, cum este cea următoare! " *Ce goană, atunci, pe sufletele celor împuşcaţi spre şanţurile din Valea Plângerii (unde fuseseră îngropaţi, dacă nu fuseseră duşi la cimitirul de lângă bălegarul gospodăriei colective din sat sau arşi la crematoriu),* parcă se numeşte: Valea Piersicilor!, *ori spre cine ştie ce înălţimi de unde-i atrăgeau încă în jos gândurile, blestemele sau păcatele vieţii curmate pe neaşteptate.*
Şi grabnică le era fuga! Ca a stelelor căzătoare.
Şi ce nestăvilită venire spre locurile de care nu se puteau nicicum despărţi!
Cucuvelele-i presimţeau, iar liliecii îi ocoleau zig-zagat, făcându-le cât mai repede loc, în coşmarurile celor ce-i aşteptau. Nimic nu-i putea stăvili, nici sârmă, nici uşi, nici zăbrele şi nici paznici cu fruntea de un deget, adormiţi de tot sau pe jumătate, sub liziera chipielor albastre. Dădeau buzna de pretutindeni, ca aerul, intrând pe poartă, pe geamuri, prin uşile zăvorâte, sau printre gratiile ferestrelor bătute încă o dată şi-n scânduri, ca nu cumva vreo privire să scape printre ele. Se uitau apoi cu milă la cei ce dormeau pe jos sau chirciţi câte cinci pe rafturile de scânduri, în scobitura geamului oblonit din zid, ori pe cimentul gol, voind să-i mângâie cel puţin pe cei ce încă mai credeau în lumea de dincolo.
- Îi văd cum vin, cum se plimbă printre priciuri şi cum se aşează apoi cu rănile sângerânde la picioarele câte unuia, compătimindu-l sau vrând să-i spună ce-l mai aşteaptă, îşi aminti Oprişan că-i spunea un căpitan osândit la moarte unuia care aştepta şi el aceeaşi sentinţă.
- Pesemne că ţie îngerul morţii ţi-o fi dat şi ochii lui, de vreme ce-i vezi ca şi cum ar fi vii, îi răspunsese celălalt, înfiorat, neştiind ce să mai creadă

despre lumea din jur. I-o fi văzând aievea? O fi aiurând sau, mai ştii?!" (p. 200).
Din profuzia de citate de mai sus ne stă în posibilitate a intui construcţia romanului autobiografic al lui Marcel Petrişor: el are formă de lied: zi - noapte - zi.
Dintre aceste trei părţi clar distincte, prima şi ultima sunt structurate difuz, după un plan al întâmplării gândului ce propune conversaţia dintre personaje, ori a trecerii neaşteptate a vreunui caraliu sau ofiţer, de nu de sosirea hârdăului cu mâncare sau de momentul administrativ (aceasta înseamnă conducerea la punctul sanitar). Dialogurile sunt rostite de nişte inşi storşi de orice preocupare înainte de antamarea lor, bălţate de un vocabular neaşteptat pentru tineri care au trecut prin universitate (despre Oprişan cunoaştem de aiurea că a fost o adevărată capacitate a generaţiei sale), neavând altă menire decât înfăţişarea mediului, a modului, a manierei de vieţuire a conlocutorilor, explicitând gesturi şi cuvinte pentru nişte cititori total neavizaţi; punctul de vedere de la care pleacă autorul - acela al prezentării unui univers închis, inaccesibil cui nu l-a cunoscut - nu e lipsit de motivare: într-adevăr, calea de pătrundere psihologică şi afectivă în personaje de acest calibru şi cu atare existenţă e foarte anevoios de găsit; să nu uităm că, faptic, în Casimca, la nivelul acestui volum, de fapt, nu se petrece nimic... Din păcate, în cugetele diurne ale celor urmăriţi, nu se petrece aşijderi.
Există o tentativă, nefinalizată, de sugerare a obsesiilor lui Iosif, legate de 'căderea' sa şi a neacceptării 'curăţiei' altuia, încă neîntinată, ceea ce îl duce la ispita de a-l supune pe străinul din mijlocul lor la experienţe similare acelora prin care au trecut ei, ca şi o încercare de conturare a unei tensiuni între el - mai vindicativ decât ceilalţi doi - şi Gore, datorată poziţiei privilegiate în lumea reeducărilor, mai ales ca şef al informatorilor de la Gherla, pe care a deţinut-o cel din urmă. Dezvoltarea acestor filoane ar fi condus la aprofundarea unui roman psihologic axat pe rezultatele reeducărilor în relaţiile interumane posterioare încheierii lor, cu atât mai mult cu cât " **Fortul 13"** constituie prima naraţiune plasată în acea epocă, naraţiune făcută de unicul martor ocular al ei rămas în viaţă, martor ce nu a cunoscut decât din auzite dezastrele de la Piteşti şi Gherla, până să fie claustrat între figurile notorii ale demască rilor. E uşor de presupus de ce un scriitor ca Marcel Petrişor n-a insistat asupra acestor aspecte - pe care dovedeşte că le-a observat: prea îndelungata şi tensionata frolare a morţii alături de ceilalţi fraţi de suferinţă l-a împiedicat să dea drumul în public fiarelor ascunse în fiecare dintre noi şi, cu siguranţă, în sufletele încă departe de reechilibrare ale soţilor săi de celulă (nu pot crede în degajarea atribuită, în paginile cărţii, lui Gore Bolovan, om de mare profunzime şi onestitate, mai târziu, când i-am cunoscut prototipul, degajarea, spuneam, cu care îşi menţionează ici şi colo atribuţiile din reeducări).
Autorul s-a rezervat pentru partea medie a romanului şi cea mai lungă şi consistentă (ce ar fi putut constitui un roman în sine): noaptea lui Constantin Oprişan, noaptea ce dezvăluie răsturnarea planurilor Securităţii cu prilejul procesului împotriva acestor tineri şi a multor din cei supuşi regimului de exterminare în celulele alăturate (alţii fiind deja condamnaţi la moarte în procesul primului lot, însă păstraţi în viaţă

pentru a depune mărturie în cel de al doilea proces), răsturnare datorată trezirii la realitate a lui Bolovan/Calciu din visul său de remodelare a omenirii, devenit coşmar cumplit pentru colegi.
Această deşteptare din somnul raţiunii, în cursul căruia personajul, alias omul, devenise comunist, se datorează faptului că M.A.I.-ul şi-a dat pe faţă hotărârea de a se exclude din dirijarea criminală a torturilor la care fuseseră toţi supuşi şi cărora toţi îşi supuseseră camarazii, prin aceasta Securitatea - lăsând întreaga vină să cadă asupra bătăuşilor bătuţi -, dezvălui nulitatea făgăduinţelor ei de ajutorare a reeducatorilor să se elibereze înainte de termen şi să se integreze în viaţa ţării în situaţii ademenitoare pentru nişte încă neîncercaţi de bucuriile libertăţii. Revolta sa împotriva minciunii ce o descoperea l-a făcut să ia cu promptitudine atitudine demascatoare faţă de aceia care voiau să-l condamne la moarte tocmai pentru că-i slujise cu abnegaţie iresponsabilă, precum Saul, după cum îi impuseseră împrejurările.
Este prilejul enunţării ideii de bază cu privire la reeducări. Toţi cei care află despre ele se întreabă cum au fost cu putinţă. Oprişan aduce următorul răspuns, formulat de pe poziţiile unui creştin: " *S-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat cu fiecare pentru spălarea păcatelor făcute din orgoliu şi s-a suferit poate ceea ce se suferise pentru mântuirea tuturor. (...) Altfel, nici Isus nu s- ar fi rugat pentru iertarea celor ce-l chinuiau. Se-nfioră apoi la gândul comparaţiei făcute, revenind după aceea la propria-i slăbiciune.*
Nu s-a putut însă opri să nu-şi amintească-ntr-ascuns că totuşi şi El a "oftat" pe cruce şi dacă însuşi "Fiul lui Dumnezeu" a avut o clipă de slăbiciune, cu atât mai mult el, fiul unui biet muritor, nu s-a putut stăpâni să nu scâncească" (p. 125). E curios că întrebarea se leagă de incapacitatea suportării suferinţei şi nu de capacitatea de a impune suferinţa; doar Isus nu a adus pe nimeni în situaţia ce i-a fost impusă lui, preschimbându-l în neom şi nici nu a îndemnat pe altul să facă târgul cu diavolul, nu-i aşa?
Urmează o privire globală, cuprinzând pe fiecare-n parte şi pe toţi cei trecuţi prin moarte la un loc: " *Se îndoiseră, apoi căzuseră, se prăbuşiseră şi unii chiar pentru totdeauna, dar ei o voiseră. Spuseseră chiar că "ar fi fost în stare să-şi dea sufletul pentru alţii", să "mărşăluiască pe culmi de veac" şi iată-i că acum scânceau de frig, de foame şi de oboseală, de spaimă pentru propriul trup. (...) Voiseră ei să-i mântuie pe alţii dar nu se putuseră izbăvi nici pe sine"* (p. 125-126).
Alături de tema orgoliului aducător de cădere, se enunţă o a doua temă ce o rezolvă pe cea dintâi: " *Or, tocmai cu aceasta trebuia început, cu sinele şi apoi cu alţii. Dar începutul se întâmplase..."* (p. 126). Ceea ce semnalam a lipsi din " **Patima după Piteşti",** romanul lui Paul Goma, aici deschide o perspectivă asupra abisurilor căscate înaintea omului: ideile, sfintele idei ce dau culoare şi carne nopţii lui Costache Oprişan şi umplu sufletele cititorilor de setea cunoaşterii şi de cutremurul în faţa tainelor duhovniceşti.
Apucând-o pe acest drum, suntem introduşi în lumea lui Eugen Ţurcanu, aşa cum l-a cunoscut un Comandant legionar. " *O nelinişte neobişnuită îl cuprinse. Era ceva ce nu simţise nici la Buchenwald. Fusese osândit şi acolo dar aici moartea i se anunţa cu alte presentimente, cu alţi emisari"*

(idem), numai prin prezenţa directorului închisorii alături de deţinutul Ţurcanu care poruncea mutarea studenţilor arestaţi, dintr-o cameră într-alta.
- *"Sus, sus, la etaj, la trei! le poruncea Ţurcanu. După rang, de altfel. Cu cât mai sus, cu atât mai bine. Nu-i aşa, Dumitrescule?!*
Îi spunea comandantului pe nume, ceea ce nu era deloc de bun augur" (idem). În acelaşi sens al dezvăluirii 'superiorităţii' ierarhice a lui Ţurcanu, el însuşi explică, iniţiindu-şi colegii în ceea ce aşteaptă de la ei - demascarea completă: " *Ce a fost în anchetă, la Securitate, a fost o joacă de copil, pe care fiecare a "jucat-o" cum a vrut"* (idem).
Nu decurseră lucrurile cum trebuia, cu ocazia decriptării infernului ce urmează.
" *- Dar cine te-a-mputernicit pe tine să ne porunceşti astfel? i se adresă atunci unul dintre cei adunaţi acolo pentru ceea ce nici ei nu ştiau. Drept răspuns, Ţurcanu îl plesni, doborându-l dintr-o singură lovitură la pământ. Era deosebit de puternic şi de bine hrănit... După aceea îl călcă în picioare în faţa directorului, oprindu-se din "dans" doar pentru a spune victimei:*
- Dar n-o să mori înainte de a te fi stors în timp aşa cum ştiu eu!" (p. 127).
Tartorul apare în scrierea lui Marcel Petrişor într-o ipostază de torţionar inedită:
" *Când se trezi din cumplita tăvăleală, era răstignit, cu vreo şase studenţi aşezaţi pe trupu-i, în aşa fel încât să nu mai poată mişca nici braţele nici picioarele. Pe burtă-i trona însuşi Ţurcanu, spijinindu-şi tălpile pe umerii scheletici. Îl privea fix şi, lovindu-i faţa cu palma, îl întreba. (...) şi saltul pe burtă se repetă până ce Costache leşină. Când îşi venise în fire era sleit complet de puteri, iar Ţurcanu îl întorcea de pe o parte pe alta cu piciorul, în hohotele de râs ale celor ce-l însoţeau. (...) Şi găleata adusă îi fu azvârlită în obraz. (...)*
- Ascultă, mă, asta a fost doar gluma introducerii (...).
Ca imbold apoi, primi încă un picior în coastă, dar degeaba; neputându-se ridica mai mult decât în coate, îl privea doar de jos. Nu-l vedea decât ca dintr-o ceaţă, iar pe cei din jur ca pe nişte umbre care se agitau. Privirea i se întunecase şi o cumplită durere îi sfâşia pântecele. Leşină, pentru ca după aceea să se pomenească iar în faţa lui Ţurcanu, ridicat în fund şi sprijinit de doi tineri de la spate cu tălpile bocancilor proptite-n umeri" (p. 130-131).
Unde era târâtă victima, prozatorul o rezolvă într-un singur paragraf - dar cât de cuprinzător:
" *Că ajunsese apoi ca o cârpă, o cârpă de care-i fusese scârbă, sau poate nici atât, nici măcar de care să-i fie cuiva într-un fel; că vorbise, că spusese tot, împins de spaimă, de instinctul conservării elementare, sau de o inerţie pe care nicidecum nu şi-o putuse explica de vreme ce o simţise într-însul, mai ales că-l obseda cumplit şi ideea demoralizării pe care le-o crease celor din jur, apoi palmele acelea pe care le dăduse câtorva dintre ei, e drept, deloc convins că trebuia s-o facă. Parcă-i şi auzea pe unii murmurând: "Dacă şi domnul Oprişan?!..." şi după aceea întreaga suită de declaraţii, de nume, de arestări, anchete şi mai ales acei ochi uluiţi ai victimelor care-i sfredeleau creierul ca nişte burghie"* (p. 140-141).

Un alt paragraf este suficient să pricepem toate câte s-au petrecut cu studenţii la Piteşti:
" *Îşi spărseseră capetele unii altora, se schingiuiseră ca dracii, bălăcindu-se-n noroi până-n gât, în spurcăciuni debitate pe seama lor şi a familiilor, bându-şi pişatul, lingând cimentul celulelor cu limba, urcându-se pe pereţi, bătându-se pe-ndelete, storcându-şi şi ultima picătură de sânge, pentru ca la urmă, călăi şi victime, să ajungă toţi pe marginea aceleiaşi gropi, împărtăşind aceeaşi soartă de osândiţi, de spurcaţi, de care nimănui nu-i venea să se atingă, pe care toţi ar fi scuipat, şi de care cui i-ar mai fi venit să spună ceva?*
Ce se-ntâmplase oare cu ei?" (p. 142).
Şi, când şi când, orchestra duhovniciei, dirijată de scriitor, revine la tema fundamentală, în *glissando* -uri spre prăpastie: " *Ce greaţă cumplită! Ce scârbă de sine, de lume, de toţi şi de toate, ce cumplită înfrângere a mândriei, ascunsă în adâncul sufletului omenesc"* (p. 143).
'Subiectul' meditaţiei acelei nopţi de pomină însă nu îl constituie reeducările, ele impun doar o punere în temă, subiectul este procesul. Şi tratarea lui rămâne la acelaşi grad de înfiorare ca şi cel indus cititorului din citatele precedente. În evocarea acelei nopţi, romanul " **Fortul 13"** şi-a atins punctul de apogeu, ca şi al întregii literaturi memorialistice a reeducărilor.
Mai întâi, Marcel Petrişor operează expunerea biografiei lui Gore, sub forma întrebărilor preşedintelui de tribunal şi a răspunsurilor acuzatului. Copilul unei familii cu treisprezece odrasle, ţărani săraci, student la facultatea de medicină din Bucureşti, în 1948 a fost arestat şi condamnat la şapte ani, pentru favorizare; era un tânăr deosebit de dotat, care se întreţinuse singur, la liceu, ca bursier. E acuzat de procuror că " *a reuşit să aducă organizatorilor acestei aşa-zise "Reeducări" cele mai mari servicii depistând cu exactitate cine trebuia distrus cu desăvârşire, cine torturat - şi până la ce limite, ca să-şi poată turna apoi pe hârtie şi cunoştinţele ascunse, dezvăluindu-şi sufletul cum nu făcuse nici la Securitate - şi cine acoperit, pentru a putea ieşi cât mai repede în libertate unde ar fi urmat să-şi continue activitatea duşmănoasă. (...) De la el pornea totul ca dintr-un nod de telecomunicaţii. În funcţie de informaţiile lui "maeştrii" urmau să acţioneze într-un fel sau altul"* (p. 154-5).
'Umanizarea' preşedintelui, urmărirea posibilelor, necesarelor lui frământări - 'necesare' pentru a-i păstra statutul uman şi a nu-l expune în roman ca pe o marionetă a Securităţii, ceea ce, în realitate, accepta fără opunere să fie - face ca procesul să devină tot mai revelator, situaţie ce nu avea loc în faţa instanţei niciodată.
" *Oficial, cunoştea versiunea explicativă. N-o mai putea însă admite decât formal, pentru justificarea ierarhică. Pentru sine însă, el omul, nu preşedintele, căuta altceva. Altă explicaţie. Voia o înţelegere personală pe care n-o putea realiza deloc. Cu toate audienţele chiar şi cu toată atenţia pe care o acorda procesului.*
Să te autodistrugi ca să scapi totuşi teafăr? Era totuşi un paradox impus de sus, pe care însă voia să-l rezolve numai cu inteligenţa-i juridică. Oricum e imposibil să vrei să scapi autodistrugându-te, îşi spunea el mereu, pentru că, atunci, sau intenţia lor de scăpare era falsă, sau

autodistrugerea imposibilă. Şi totuşi, se făcea caz de amândouă posibilităţile" (164-5).
După trecerea în revistă a şanselor rezervate reeducatorilor, odată acţiunea lor încheiată, judele contemplă rezultatele ei câştigate de cei care o aplicaseră: " *Şi totuşi să primeşti, în loc de aprecieri, osânde pentru cele mai mari servicii aduse la distrugerea elitei adversare, lui ca om, nu ca jurist i se părea neverosimil. Spectaculozitate de-a dreptul apocaliptică! Oameni în toată firea mărturisind ceea ce n-ar fi mărturisit nici la biserică* (putea un preşedinte de tribunal comunist recurge la o atare explicaţie?) *, nici lor înşile şi de ale căror spuse inventate s-ar fi speriat oricine. O dezgolire pe care apoi, nu s-ar fi putut lipi tinicheaua nici unei decoraţii, recunoaşterea nici unui merit sau măcar umbra vreunui respect. Ceva mai avantajos pentru regim nici că s-ar fi putut imagina, şi totuşi?"* (p. 166)
Autorul, care l-a preschimbat în simbol al tuturor oamenilor de bună credinţă pe judecătorul umanizat şi cugetător, îi pune pe buze întrebarea esenţială: " *"Dar eu ce-aş fi făcut în acest caz?".* Era *surprins de propria-i întrebare ca şi cum singur şi-ar fi dat o palmă. "Sau ar fi putut face cineva altceva decât ceea ce făcuseră aceste "victime"?""* (idem). Pornind de la întrebarea cheie, " *şi-n mare taină se pomeni făcând în sinea lui chiar anumite socoteli: aici, eu aş fi făcut precum cutare, iar în cealaltă circumstanţă numai aşa sau aşa"* (idem). S-a deschis apetitul autocunoaşterii; dealtfel, aflarea experienţei celorlalţi ne îndeamnă să ne mărim, pe calea imaginării, comparării, investigării autoportretului nostru - cum l-am stabilit sau acceptat -, cu referiri la portretele altora şi prin cântărirea limitelor pe care ne închipuim a le avea, să ne mărim propria experienţă. " *Curiozitatea i-o luase razna, făcându-l să descopere-ntr-însul lucruri a căror existenţă n-ar fi putut-o bănui. Şi faţă de unele, se simţi chiar jenat"* (idem).
Pe acest făgaş în mintea lui Oprişan revin Gore şi pledoaria sa în autoapărare. Ea ne prilejuieşte, nouă cititorilor acestei **Istorii** , şi o reîntâlnire cu Şura Bogdanovici. " *Aşa-zisa "Reeducare" a început de fapt în penitenciarul de la Suceava când, azi dispărutul dintre noi, studentul Bogdanovici, s-a gândit că tuturor celor de acolo, studenţi în majoritate, nu le-ar fi stricat un contact şi cu literatura marxistă pe care, de altfel, o cunoşteau prea puţin, informaţia, în definitiv, neputând strica nimănui. Aşa s-a ajuns la formarea acelor prime cercuri de interesaţi "ai noii lecturi" şi la primele discuţii cu cei ce o refuzau sau o combăteau teoretic. Animozităţile începute vădeau însă două tendinţe: una de negare totală a noii ideologii, iar alta de acceptare mai mult sau mai puţin rezervată a ei, în funcţie de înţelegere sau de interes, în mintea multora încolţind atunci gândul că, dacă ar fi dat dovadă de zel în însuşirea noilor idei, acestea i-ar fi putut ajuta să iasă mai uşor în libertate, eventual chiar să urce pe scara social-politică. Şi nu puţini au fost aceia care ar fi putut face acest lucru, ţinând seama de gradul deosebit al inteligenţei pe care o aveau. (...) Deci, cu premisa acestei lecturi, a acestei palide şi delicate încercări de modificare a vederilor politice, studenţii de la Suceava au fost toţi mutaţi la Piteşti, printre ei aflându-se (...) şi Eugen Ţurcanu - proaspăt arestat şi turbând de furie pe cei ce-i dezvăluiseră la anchetă, cu ani în urmă, trecutul - precum şi pionierii vestitei acţiuni de însuşire a noii*

ideologii cuprinsă-n lucrările lui Marx, Lenin şi Stalin. De fapt, atunci orice lectură era mai plăcută decât statul între patru pereţi şi la marginea patului, iar timpul trecea mult mai uşor citind" (p. 168-9). Contactul la Piteşti al lui Ţurcanu cu indivizi din sferele puterii, ce altfel plănuiau să aibă loc reeducarea, a schimbat integral haina ei dulceag intelectuală. Iar în ziua de 6 decembrie 1948, în camera "patru" spital, " *Ţurcanu, după ce revenise în jurul acelei zile dintr-o "vizită" la "cei în drept", stătea melancolic şi privea la fulgii de nea care cădeau afară. În gând urzea planul Reeducării. Deodată se ridică şi răcni spre cei din partea opusă a camerei, printre care se afl a şi Bogdanovi ci.*
- Bandiţilor, din pricina "voastră" am ajuns aici. Dar o să vedem noi care pe care!
Şi, spunând acestea, s-a repezit la Bogdanovici să-i crape capul, oprindu-se însă la timp, pentru ca supliciul ulterior să-i dea şi alte satisfacţii" (p. 170).
Trei zile fură necesare ca primii şefi ai tineretului legionar să fie aduşi în celula unde se afla şi Gore; erau împinşi cu un sac în cap, mutilaţi, însângeraţi. " *Ne spuneau pe tonul cel mai suspect posibil: "Acceptaţi "Reeducarea" şi faceţi tot ceea ce vi se cere. Mişcarea legionară s-a dizolvat şi orice rezistenţă este fără de sens".*
Urma descoperirea fulgerătoare a chipului celui care ne vorbise astfel - câte unul convins la câteva zile - pentru a i se observa pe mutră urmele "fanatismului" învins. (...) Urmau torente de invective îngrămădite la gura lor împotriva acestei "Mişcări" şi a ceea ce ei înşişi fuseseră cândva: grupări de asasini, sadici, perverşi, perfizi, corupători de suflete şi tot ceea ce numai o minte exacerbată de o viziune infernală putea inventa" (p. 171-2).
Pregătirea psihologică era perfectată: " *Eram ca nişte fiare încolţite, nepricepând din cele ce se spuneau decât că ceva năpraznic li se întâmplase şi că acest ceva ne aştepta şi pe noi cât de curând"* (p. 172).
Sărind de la un cap al istoriei la altul, Gore ajunge la concluziile cele mai logice privind acuzaţia ce li se aduce în acel proces, lui şi celorlalţi fruntaşi ai reeducărilor. " *Procese ca acesta sau cel al lui Ţurcanu au fost judecate tocmai de cei ce-n fond au pus la cale întreaga acţiune.*
- Cum?! Îţi permiţi să ne insulţi?! se răsti atunci la el preşedintele. Ce, adică eu?...
- Nu dumneavoastră înşivă, ci ceea ce reprezentaţi dumneavoastră; acea forţă care vă depăşeşte, care vă stă-n spate, care v-a creat şi vă dirijează acum (...), ca să reparaţi prin condamnarea noastră la moarte, greşelile făcute de creierele aberante în care n-a încăput nici un considerent omenesc. Ni s-ar vrea gura închisă pentru totdeauna, mai ales nouă, celor ce-am fost martori şi părtaşi la toate cele ce s-au întâmplat. Să nu se mai afle-n nici un fel ceea ce a fost sau poate numai atât cât ar permite filtrul aceloraşi creiere bolnave care au şi conceput fenomenul. Doar o singură versiune să rămână, cea oficială: "Cu comandanţi şi legionari care au primit ordine de la superiorii lor să se autodistrugă ca să inducă-n eroare autorităţile de stat".
Or, domnule preşedinte, cum s-ar putea mărturisi de către cineva cu mintea-ntreagă că acei comandanţi legionari ne-au pus să facem ceea ce am făcut cu noi şi cu alţii, când ei înşişi umblau împinşi de la spate cu

sacii-n cap, stropiţi de sânge de sus până jos şi-ndemnându-ne să spunem totul? Dacă le-ar fi auzit întreaga lume îndemnurile ieşindu-le din gâtlejuri sugrumate:"Reeducaţi-vă! Nu mai există nimeni şi nimic, nici mişcare legionară, nici oameni, nici comandanţi, nici, nici..." Câţi oare nu s-ar ruşina de propria condiţie bipedă? (...) Să fim noi oare (...) atât de abjecţi încât să ordonăm propria noastră distrugere, mutilare sau moarte, cu scopul de a scăpa sau de a ne salva?" (p. 178-181).
Aşa cum va fi caracterizat Gore, ceva mai departe, era " *un caz, o voce care ieşise din inerţia în care se părea că toţi intraseră"* (p. 180).
Omul care grăieşte cu atâta patos şi dreptate, cu logică a bunului simţ şi cu indignare, s-a educat în temniţă cu lecturi din clasicii marxism-leninismului, cum suna clişeul verbal al epocii, şi cu broşuri de economie politică ce erau la modă în acei ani. În 1950, la douăzeci şi patru de ani devenise convins de 'adevărurile' conţinute de ele, devenise un " *element perfect integrat într-un sistem cu funcţionalitate absolută (...), un sistem care nu permitea nici cea mai mică independenţă elementelor sale"* (p. 184); devenise, pe calea spaimei, comunist mai convins decât mulţi membri de partid, atât de convins încât îşi folosea inteligenţa şi energia integral pentru aducerea colegilor săi la nivelul cel mai de jos al servituţii faţă de administraţia penitenciarului Gherla.
Dar, la proces, după cum bine se vede, din acuzat a devenit acuzato r. Ce l- a determinat să-şi schimbe atitudinea? S-a remarcat mai sus: intuirea planului diabolic al Securităţii, darea în vileag a minciunilor ei, cu prilejul anchetei pregătind acest proces premergând moartea foştior acoliţi ai Securităţii, printre care el însuşi; deci, certitudinea că nimic din câte îşi închipuise anterior în legătură cu cinstea securiştilor ce-l foloseau şi cu punerea în practică a aluziilor lor la viitorul fericit al reeducaţilor nu se va mai împlini; dimpotrivă, îl aştepta plutonul pentru a-i fi slujit.
Se naşte o întrebare cumplită: dacă Securitatea nu s-ar fi vădit necondiţională, dimpotrivă, dacă ea, culegându-i p e torţionarii de la Gherla, i- ar fi răsplătit cu posturi înalte între foştii lor anchetatori, cu uniforme, cu salarii mărite prin sporul M.A.I. şi sporul de periculozitate, plus banii pentru uniformă, pe deasupra avantajele nenumite, ale unor 'cantine' de calitate superioară celor mai luxoase restaurante, prilejul răpirii caselor cetăţenilor arestaţi sau fugiţi din ţară, a mobilei lor, a tuturor bunurilor materiale, şansa bacalaureatelor gratuite şi a licenţelor şi doctoratelor dăruite de universităţi acelor cvasianalfabeţi, şi atâtea şi atâtea altele, dacă acestea s-ar fi împlinit, drept plată a acţiunii împotriva colegilor de detenţie, oare Gore mai întorcea spatele superiorilor ale căror ordine le ascultase în tăcere până atunci? Oare mai exista eroul romanului, care a înfruntat instanţa şi a denunţat conducerea Securităţii, pentru a-şi salva viaţa prin lămurirea adevărului, anume că ordinele nu le primise de la Horia Sima - în vederea spurcării imaginii partidului -, ci de la Securitate, care acum era datoare să-şi asume responsabilitatea şi să salveze vieţile uneltelor ei, în loc de a le încrimina? Oare putea el, chiar de ar fi voit să se lepede de satanizaţii săi colegi, s-o facă? Oare îi trecuse prin minte să se aşeze pe picioarele dinapoi şi, înainte de acel proces cu un an, cu o lună, cu o săptămână, cu o zi măcar, să refuze colaborarea de care era agăţat ca vătaf al informatorilor? Oare? oare? oare? Care ar fi fost destinul său, dacă nu exista procesul conducerii demascărilor, ci

recompensarea ei prin eliberare şi promovarea foştilor 'bandiţi' în rândurile anchetatorilor, aceşti călăi bestiali ai neamului românilor? Nedumeririle şi ezitările îmi sunt sugerate de stilul puternic impregnat de însuşi ritmul cugetării impus de Marcel Petrişor nopţii lui Constantin Oprişan, acela care urma să moară nu peste mult timp, sufocat de hemoptizii şi părăsit şi de ultima vlagă, datorită înfometării forţate. Apoi şi această noapte fără precedent în literatura română se curmă, difuzându-se într-altă zi şi-ntr-alte zile fără consistenţă, prin cari anecdote şi întâmplări din diverse momente ale detenţiei unuia şi altuia se cos nesigur în textura finală şi pripită a celei dintâi părţi a trilogiei (pentru moment n-au apărut decât primele două) ce va proiecta duhul reeducărilor şi asupra anilor 1961-4, la Aiud, reeducarea visată de Securitate, prin acceptarea căreia, aproape unanimă, toţi legionarii au fost eliberaţi din detenţie.

(II)

Al doilea volum al trilogiei lui Marcel Petrişor este clădit din piese de mare rezistenţă ce pot supravieţui atât separat cât şi în întregul cărţii, fără să-şi piardă vigoarea; în cazul din urmă, ele contribuie la ridicarea unei construcţii literare ce depăşeşte orice altă scriere despre reeducări, că este de ficţiune sau memorialistică. Titlul lui este: " **Secretul Fortului 13. Reeducări şi execuţii. Memorii II"** [Iaşi, Editura Timpul; 1994]. Pentru demonstrarea acestei afirmaţii să începem cu prezentarea lui " *Iamandi, un plutonier mic, scund, negricios, secretarul de partid al închisorii şi călăul Jilavei"* (p. 6).

După înmatricularea sa civilă, îl vedem în 'câmpul muncii': " *Scoase din buzunar o sticlă de coniac de un sfert trântindu-se apoi pe scaunul pe care era pusă o şubă. Nu e reglementar, continuă el, da' la noi e muncă grea şi aici mai ales - între timp arăta cu-n deget spre peretele vecin - mai grea* (se referea la celulele de la "Secret", unde se stingeau cei şaisprezece).

Sergentul de tură se aşezase şi el în faţa lui pe un scaun şi-l privea zâmbind.

Alături, în celula de dincolo de zidul despărţitor, cea înspre care arătase el cu degetul, Hoinic trăgea cu urechea.

- Aici e ceva! continuă plutonierul negricios trăgând o duşcă.

- Aici, la tine, nu e de glumă! ăştia e mari bandiţi. Mi-a spus- o şi "politicul". Că ştii, între noi ăştia de la partid... şi apropiindu-şi mâinile deolaltă îşi frecă unul de altul cele două arătătoare întinse."

Iată un gest mai rar - dacă vreodată - frecventat de prozatori, cu înţelesul: suntem ca două degete gemene, între noi nu încap ascunzişuri... " *- Dar, tovarăşe plutonier, n-a mai rămas decât pielea şi osul pe ei, nişte gloabe prăpădite, vai de capul lor!*

- Na! na! na! nu te-nduioşa de soarta lor, mai bine trage şi tu una d'aici; că-ţi spun eu de ce.

- Mulţumesc... ştiţi, serviciul e serviciu.

- Las' serviciul, că şi eu îs serviciu, d'acu e noapte şi nu ne vede nimeni. Sergentul însă, făcându-şi calculul că dacă bea plutonierul de ce n-ar fi putut trage şi el o duşcă - erau doar amândoi inculpaţi şi nu-l putea turna

tocmai cel ce-i oferise băutură - luă o înghiţitură privind apoi spre plutonier ca şi cum l-ar fi aşteptat să-şi continue explicaţia."
De remarcat dihonia plutind între cei doi pioni ai Jilavei, temerea de celălalt, conştiinţa că oricând tovarăşul ţi se poate întoarce împotrivă. Vom regăsi întocmai aceleaşi bănuieli minând relaţiile dintre comandantul închisorii şi 'politicul' ei, în cursul unei convorbiri ulterioare asupra aceleiaşi teme; doar că la nivelul definitivării situaţiei deţinuţilor - deciderea morţii lor cât mai grabnice şi cât mai puţin implicante pentru perechea de ofiţeri, pentru a nu ajunge, la rândul lor, în situaţia cadrelor de la Piteşti, care au plătit pentru desfăşurarea reeducărilor sub puterea lor.
Prezentarea condiţiilor de vieţuire în Casimcă şi a celor închişi acolo se face gradat şi în mare aşteptare, ţinându-se seama de protocolul conversaţiei acestor doi gardieni şi de palida lor capacitate de înţelegere.
" *- E mare bandiţii ăştia, sughiţă atunci plutonierul; da' e mare nu pentru că e mare, ci pentru că ştie multe. E foarte păţiţi şi au văzut multe. D-aia-i teme "ai noştri" şi vrea să-i termine.*
- Şi de ce nu-i termină odată? Decât să-i chinuie aşa... mai bine...
- Păi, uite de ce! Pentru că nu poate; aşa mi-a spus mie politicul, că ştii... - şi iar frecă cele două arătătoare întinse ca s-arate că el şi "politicul" sunt foarte strâns legaţi unul de altul. Nu poate, că nu poate. Apoi Iamandi mai luă o înghiţitură şi se clătină bine pe scaun.
- Adică cum nu poate că nu poate? întrebă nedumerit sergentul.
- Păi, nu poate nu pentru că nu vrea; ci pentru că e şi din ai noştri băgaţi în asta..."
După cum am atras atenţia, cazurile ofiţerilor M.A.I. arestaţi pentru colaborarea cu Eugen Ţurcanu, deşi, cea din urmă, indicată şi ordonată 'de sus', nu lasă tihnă tuturor foştilor lor colegi, oriunde îşi desfăşoară activitatea.
"- În care asta? se arătă şi mai curios sergentul.
*- În faptele alea ale lor, cum îi zice ei... **Rieducare** .*
*- Cum **Rieducare** ? Ce-i aia?*
- Păi, ce vezi! ăştia care au făcut-o de s-au omorât unii pe alţii şi au pus vina pe ai noştri.
- Cum dracu'? C-aci nu mişcă unul să nu se afle sus?
- Ei, asta-i tovarăşe! şi plutonierul ridică iar degetul: Vigilenţa!" (p. 6-8).
Tot rechizitoriul procurorului, din procesele ştiute, oricât de blege le sunt minţile conlocutorilor, începe, mai cu sila, mai cu lunecarea, în puterea lor de pătrundere: în cazul plutonierului, cu convingere; în cazul sergentului, mai mult în temeiul creditului acordat superiorului ierarhic.
" *- Păi, aia, **Rieducarea** , a poruncit-o unul Horia, la Piteşti.*
- Care Horia? Că pe ăla l-au ucis ungurii de mult.
- Păi. ăsta-i altul; unul pe care nu l-au omorât nemţii; nu mai ştiu cum îi zice. Da' Horia ăsta, şefu' lor, le-a poruncit ălora deştepţi, adică ăstora, să se rieduce la Piteşti, la petenciar. Adică să-şi crape capetele unii la alţii şi să jure că nu mai fac nimic, ca să scape afară şi să se apuce iar de pulitică" (p. 8-9).

De la atari comentarii savante, Iamandi ajunge să-şi împărtăşească impresiile *de la izecuţii* . Descusut de burghiul întrebărilor celui mai mic în grad, se confesează:
" *- Eh! Cum fac? Fac ce fac! îi spuse plutonierul-călău, agitându-se pe scaun să găsească o poziţie din care să-i explice mai bine ce face. Uite aşa fac: mi-i aduce pe targă până-n camera aia, zero - aşa-i scris pe uşa ei - cu lanţurile la mâini şi picioare, ca să nu se audă. Da?*
- Da, încuviinţă sergentul înghiţind în sec. (...)
- Şi ăia pleacă şi rămâne acolo numai "mortăciunea", comandantul, doctorul, politicul şi vreo trei-patru ajutoare gradate care-s în tură. (...) Şi mai e cineva acolo,(...) un procuror. Ăla citeşte "mortăciunii" că i s-a respins graţierea şi că va fi izecutată.
- Şi "mortăciunea" stă ca boul?
- Nu, unii tremură ca piftia, alţii înjură, unii tace dar asta nu mă priveşte pe mine, şi multe mai face unii, după caz" (p. 9-10).
Iamandi şi sergentul trag pentru prima oară clopotul funerar, fără să-şi cunoască rolul de clopotari în naraţiune. Şi cât de utile sunt sunetele acestea în structura romanului, întru pregătirea celor ce va să urmeze. În "mortăciune" intenţiona şi Dan Dumitrescu să-l vadă pe Vică Negulescu transformându-se.
" *Era înalt, brunet, bine făcut şi cu faţa crispată într-o încrâncenare fără sfârşit, vădind lupta acerbă între "vechi" şi "nou", între "putregai şi sănătate", cum fusese numită această bătălie cândva, la Piteşti. Pe deasupra îi mai arăta pe cei doi cu degetul"* (p. 16), gest tipic acuzator al denunţătorului împotriva celui numit şi a lui Pavel Grimalski, pârât că-l sprijinea pe bătrânul legionar, să nu pice de aţipea cumva.
Fragmentul nu este interesant doar pentru revelarea continuării turnătoriilor chiar şi în Casimca, efectuate de reeducaţi (fie şi condamnaţi la moarte, cum este cazul cu Dumitrescu), ci mai ales pentru dezvăluirea prezenţei obsesive a lui Eugen Ţurcanu în minţile lor, definitiva şi implacabila dependenţă de icoana acestuia, invocat la orice impas aşa cum creştinul îi invocă pe Iisus şi pe Maica Preacurată, invocat ca răzbunător al clasei muncitoare, ca pedepsitor al bandiţilor şi al celor ce închid ochii asupra neregulilor de neevitat în care trebuie ei să se bălăcească, invocat ca arhanghel vânăt al reeducării. Dan Dumitrescu nu acceptă nici în ruptul capului că mentorul său - care a început prin a-l speti şi tăbăci până-n pragul morţii -, că mentorul său, în loc de răsplată, fusese găurit de glonţ. Îl aşteaptă, cum continuă poporul israelit să-l aştepte pe Mesia şi, dacă Ţurcanu ar fi cerut acoliţilor să-i slujească, în absenţă, liturghii, liturghisitor s-ar fi făcut Dan Dumitrescu; şi nu era singurul cu atari simţăminte de devoţiune; în definitiv, Eugen Ţurcanu, ori cei din spatele său, mânuiau elemente ale educaţiei din Frăţiile de Cruce, le mânuiau invers, diabolic, pentru a răsturna pe dos câte se creaseră bune în acei tineri ce le încăpuseră pe mână spre distrugere, printre aceste elemente numărându-se şi cultul eroilor: Ţurcanu suplinise în inimile lor eroii adoraţi ieri.
Rezultatele practice ale bătăilor disperate în uşă, responsabil pentru care era un Dan Dumitrescu nemaisuportând să se continue 'a se încălca regulamentul penitenciarului', prilejuiesc romancierului să picteze una dintre cele mai 'dure' scene de bătaie 'organizată' din literatura de

detenţie, dură prin exactitatea şi mulţimea amănuntelor, ştiinţific aproape expuse, cu alternative posibile, cu socotelile şi trăirile celor de faţă şi cu 'micuţul' lor viciu vesel final:
" *La prima lovitură, victima stătea cu nervii şi cu muşchii încordaţi la maximum. La a doua sau a treia începea zvârcoleala şi lupta cu cei ce-l întinseseră pe pat aşezându-i-se apoi pe braţe, pe picioare şi uneori, la câte unul chiar şi pe cap, înfundându-i-l în rogojina de dedesupt ca să nu i se mai audă ţipetele, blestemele sau horcăiturile. De obicei, ţipetele începeau de la a treia lovitură, urmate fiind de răcnetele care, pe măsură ce se-nteţeau loviturile, scădeau şi ele în intensitate, transformându-se-n horcăituri, şi-n cele din urmă, dacă victima era slabă, în gemete sau chiar leşin. Era de altminteri şi momentul când felcerul care numărase loviturile sărea de la locul lui din colţul încăperii, făcându-le executanţilor semn să oprească; uneori - cei doi nevăzându-i semnul - ajungea chiar să-i ţină de braţ ca să-nceteze, ca nu cumva victima să fi "evadat". Dacă leşinase numai, bătaia înceta, urmând ca inculpatul să-şi primească restul loviturilor după vindecare. O aşteptare cumplită însă, pe care unii, ca s-o evite, se rugau chiar la-nceputul bătăii - dacă mai trecuseră prin aşa ceva - ca, indiferent de leşin, bătaia să continue până la terminarea numărătorii celor douăzeci şi cinci de lovituri. Dar felcerul se-ncumeta rar să-şi ia răspunderea continuării, temându-se ca nu cumva "politicul" de alături să facă-n vreun raport menţiunea: "executarea pedepsei s-a făcut cu acordul medicului care..." şi vina eventualei morţi a victimei să cadă asupra lui. De aceea, trebuia să dea primul semnal de oprire, aprobat fiind de "politicul" care, cu o aplecare a capului în semn de acord, îl înştiinţa pe cel de pe ceafa victimei - care se uita-n timpul bătăii când la cearşaful ce se-nroşea sub lovituri, când la el ca să vadă ce ordonă - dacă-ntr-adevăr e sau nu cazul să oprească loviturile. Şi atunci înceta bătaia, cei doi lovitori lăsându-şi furtunele să cadă în jos ca nişte şerpi negri, morţi, pe lângă picior, cu stânga ştergându-şi sudoarea de pe frunte, în timp ce buzele le murmurau înjurături la adresa celui ce le dăduse atâta de furcă.*
Unul dintre cei care-i stătuseră victimei pe picioare îi smulgea atunci cearceaful de pe fund, azvârlindu-i-l în braţe celui ce stătea la capul patului; celălalt, de pe celălalt picior, se ridica şi el lăsându-i nenorocitului libertatea de a-şi îndoi picioarele - dacă le mai putea îndoi - spre rana hidoasă ce-i acoperea fundul, uneori şi şalele şi şoldurile până la genunchi. O plagă de fapt ca un front de luptă în care celulele roşii izvorau de pretutindeni ca să cârpească ceea ce fusese sfâşiat de şerpii de cauciuc. Şi priveau toţi spre ea, cu scârbă sau cu ură chiar, începând cu cel ce stătuse pe capul victimei, şi sfârşind cu cei ce-i imobilizaseră mâinile. Dezaprobau de fapt în sinea lor urâtul pe care-l produseseră, cu sau fără motiv, sfâşiind un corp omenesc. Atunci, trezindu-i ca dintr-un coşmar, răsuna iar vocea felcerului: "Să ne dezinfectăm, tovarăşi!" Dezinfecţia însă privea, de fapt, nu atât mâinile călăilor nici fundul victimei, cât spălarea cu ţuică a gâtului celor ce priviseră şi făcuseră ceea ce făcuseră. Băutura era leacul cel mai eficace pentru producerea uitării. Un "drepţi" răcnit apoi din toţi bojocii "politicului" făcea ca şi cel bătut să-ncerce să se scoale, sau să reuşească chiar să se scoale în două picioare, ca să-şi tragă, în hohotele de râs ale celor ce-l priveau, nădragii vărgaţi şi

izmenele peste plaga-i mustindă. Reuşea, nu reuşea, era înhăţat apoi de ce se nimerea şi târât din pat sau de lângă pat - în caz că reuşise singur să se scoale - până în dreptul uşii unde era preluat de cei ce urmau să-l transporte la infirmerie, la celula de unde fusese scos sau, într-o izolare şi mai aspră, la turelă" (p. 35-36).
Acolo, după bătaie, ajung Vică Negulescu şi Pavel Grimalski. şi deoarece primul numit era demolat de lovituri, colegul său, mai tânăr şi în orice caz numai vână a setei de împotrivire, fu introdus - cum nu era obiceiul, împreună cu el: să fie cine vesti dacă îşi dădea duhul vârstnicul redus la neputinţa de pe urmă. Convorbirea lor are aceeaşi valoare ca şi lungul fragment numit de mine: 'Noaptea lui Oprişan'. Vreau să spun că depăşeşte schimbul de cuvinte al celor doi inşi aflaţi în izolare, încurajator, ajutător să treacă un timp deosebit de anevoios - acestea din punctul de vedere al personajelor -, după cum depăşeşte şi mijlocul de caracterizare a personajelor - din punctul de vedere al autorului -, ceea ce este mult mai mult convorbirea dintre plutonierul Iamandi şi sergentul de tură, pe care am depăşit-o. E 'Spovedania lui Vică Negulescu', pentru a-i da un nume, după cum am făcut-o cu prelungile rememorări ale lui Constantin Oprişan, din volumul precedent. Dar această 'Spovedanie', dacă, de pe poziţiile celui numit, are o nobleţe a bărbatului conştient că-şi va pierde viaţa nu peste mult timp (ceea ce cu adevărat va avea loc curând) şi doritor să lase urmaşilor adevărul despre sine, măcar altui condamnat la moarte ca şi el, însă cu oarecari şanse de supravieţuire, ţinând seama de neobişnuita vlagă şi îndărătnicie de a nu se accepta înfrânt ci de a-şi decide singur soarta, camaradului Pavel Grimalski; dacă are şi o solemnitate a cuvintelor rostite cu suflul ultim al unui semen chinuit de melancolia adusă de ponegririle azvârlite asupră-i de vrăjmaş, aparent cu neputinţă de a mai fi şterse, ca şi de înăbuşirea individului împins în afara istoriei de falsificatorii ei; dacă este puternic profană sau, altfel spus, deloc religioasă, la rândul lui 'duhovnicul' nu pare în nici un caz un mijlocitor între cel dinainte-i şi divinitate, ascunzându-şi personalitatea în spatele odăjdiilor, sub straiele simbolice ce l-ar preschimba în însuşi Atoateiertătorul atunci de faţă. Cel dintâi nu e smerit; al doilea nu este dezlegător. Nu, este un director de conştiinţă mai presus de toate incomod, nervos, răbdător doar pentru că îşi dă seama de situaţia de limită a celuilalt şi nu voieşte să-i îngreuieze şi mai mult povara sufletului; este "un tâlhar", cum îl porecleşte de nenumărate ori autorul, un tâlhar care îl jefuieşte de mărturisire pe confesat, un "bărbat" adevărat, pentru care numai acţiunea în concordanţă cu conştiinţa are greutate; un suflet ce nu cunoaşte frica, dar se străduieşte s-o impună acelora care nu merită a trăi fără ea, neştiind cum să păstreze raporturi demne cu aproapele în absenţa ei. Pavel Grimalski s-ar zice că nu e milos faţă de nimeni şi cu atât mai puţin faţă de sine însuşi, cum autocompătimitor este Vică Negulescu. Dar dacă milos nu este, el nu făptuieşte niciodată lipsit de milă, ci după cum simte, ştie, intuieşte că se cuvine a se purta. Insist: comportamentul său este acela impus de o omenie raţionalizată cu mult mai devreme şi metamorfozată în stil de viaţă, fără nimic dulceag, ci aspru, direct, dotat cu o lumină rece, tăioasă, necruţătoare - o, dar cât de dreaptă! Pavel Grimalski, în viziunea lui Marcel Petrişor, e durat din diamant incoruptibil. Pe când Vică Negulescu

nu atrage aceeaşi simpatie a romancierului; acceptarea lui s-ar zice că-i impune eforturi de tăinuire a simţămintelor autentice şi o înţelegere a slăbicinii umane, ca şi poziţia aceluia care-şi dă drumul numai iertării să se manifesteze, lăsând umbra să coboare asupra oricărei alte atitudini sufleteşti faţă de el. Curioasă spovedanie ce nu aspiră la iertare, deşi aşteaptă mântuirea prin înţelegere, din care absentează smerenia şi dragostea, un fel de spovedanie-manifest a cuiva înecat în mlaştină până aproape de buze şi nări, o spovedanie fără perspectiva răsăririi în chip de curcubeu a apropierii de Sfânta Împărtăşanie, cu darul Ei mântuitor. Atitudinea lui Vică Negulescu e rezumată de sintagma latină ce-i suspină pe liziera buzelor întruna: *Cui prodest?* Iar a lui Grimalski stă înscrisă în exclamaţia trădând situaţia celui care nu mai are nimica e pierdut şi-şi asumă totala libertate: " *Şi ce dacă, nea Vică?! Ne omoară? ne omoară! Cu o moarte tot suntem datori*" (p. 49).
O frază referitoare la gradaţii M.A.I., *"proletari inconştienţi, puşi să-mplinească doar un ordin"* , cum îi caracterizează Vică, constituie răspunsul la întrebarea esenţială suscitată de modificarea de atitudine a lui Gore Bolovan, în primul volum: " *Păi să fie sănătoşi, amărâţii de ei. Ce, eu i-am pus să se angajeze la Securitate? Sau, dacă nu le-a convenit crima, de ce nu şi-au dat demisia? Nu li s-a spus oare aşa şi nemţilor, la procesul de la Nürenberg?*" (p. 50). Nu poate fi un răspuns privitor la victimele reeducărilor, care şi-au făcut demascările interne şi externe, care s-au bălicărit în abjecţii născocite pentru a sătura pofta de pornografie şi sadism a reeducatorilor, ci se referă la cei care n-au fost niciodată victime, de bună voie adoptând atitudinea călăului, ori după o victimizare mai mult sau mai puţin drastică, au îmbrăţişat aceeaşi atitudine, cu credinţă în comunism sau - culmea! - fără. Cine i-a pus să se angajeze a face Securităţii serviciile cunoscute?! Sau, dacă nu le-a convenit crima, de ce - având altă slobozenie de mişcare decât victimele lor, de ce n-au adoptat sinuciderea ci, dimpotrivă, au perseverat, până au ajuns în faţa instanţei, în a distruge vieţi şi suflete? Grimalski are dreptate, deşi nu i-a numit pe dânşii.
Pentru a se înţelege firea lui Grimalski - acela care afirmă filosofic (şi caragialesc): " *Totul, nene, e* ***cum*** *murim, nu* ***când*** *murim, înţelegi matale?*" (p. 52) - iată-l cum se repede în bietul comandant Negulescu: " *Dac-ar fi să fac un bilanţ, aţi ajuns într-adevăr o epavă. Ce mai! Un trup fleciuit şi azvârlit într-o hazna. Asta sunteţi acum*" (p. 53). Iar, ca pentru a anula cele ce vor urma - confesiunea -, încearcă să-l îndepărteze de la mărturisirile ce se pregăteşte colocatarul său de 'neagra' a le face, după ce i-a şi trântit - " *Las-o acum mai încet cu discursurile*" (p. 53), zicându-i: " *Ceea ce spune un om la capătul puterilor e interesant, dar nu şi convingător*" (idem). Asta nu-l determină pe celălalt a renunţa: " *Dă-mi voie totuşi să-mi legitimez rangul de om*" (idem); e o spovedanie puternic nădăjduită; prin ea, vorbitorul simte că se va recunoaşte, în final, se va regăsi în mesajul ce-l vrea cunoscut de semeni după dispariţia sa. Se umileşte pentru dreptul de a vorbi în auzul cuiva, cu speranţa că nu va fi doar ascultat, dar va fi şi înţeles. Duhovnicul ales fără propria-i voie, concede, nesfiindu-se a-l răni încă o dată: " *Dacă aşa stau lucrurile, domnule Negulescu, îi spuse el, şi conştiinţa vă arde mai tare decât carnea fleciuită, ce să vă zic? Spuneţi!*" (idem).

Cazna sufletească a lui Vică Negulescu rezidă în acuzaţia, demonstrată în instanţă cu martori falşi, că el ar fi transmis ordinul lui Horia Sima de începere a reeducărilor, în sensul înşelării 'vigilenţei' partidului comunist, pentru ca, la capătul lor, în urma eliberării, legionarii automutilaţi să se integreze într-o nouă luptă împotriva partidului pomenit. " *În faţa posterităţii şi a istoriei, cum apar eu? Nu ca un monstru cinic, criminal fără scrupule, Cronos devorându-mi cu poftă chiar propriile-mi odrasle? Iar de Horia ce să mai spun?"* (p. 55).
Îşi pune o întrebare firească şi dă răspunsul cuvenit - întrebare pe care, totuşi, prea puţini şi-o pun: " *Ce-ar fi fost să mă fi pervertit şi pe mine ancheta sau detenţia şi să fi ajuns şi eu ulterior să-i acuz de cele ce mi s-au întâmplat pe Horia Sima, Antonescu sau Hitler* (...)?" (p. 56). Acest sistem de a te cuibări în pielea celorlalţi, profund creştinesc, a apărut şi la judecătorul din " **Fortul 13"** şi a conferit şi acelui personaj o dimensiune impresionantă.
Cu prilejul discuţiilor pe marginea confesiunii, în gura lui Grimalski apar acuzaţii îndeobşte formulate de aceia care nici legionari n-au fost, nici n-au trecut prin reeducări. Ele nu sunt deloc cruţătoare, după caracterul personajului. Vică îl defineşte a trăi după cum gândeşte; la care el sare: " *Dar cum altfel? Să gândesc cum trăiesc? Şi să-mi teoretizez sau motivez eventual ulterior slăbiciunile, neputinţa sau laşitatea? Ca ăştia trecuţi prin Piteşti?"* (p.57). Mai mult, îi arată partenerului său de convorbire opinia sa dreaptă şi directă: " *Da, aveţi nu vina, ci responsabilitatea tuturor celor din subordinea dumneavoastră. Sau, mai exact, responsabilitatea faptelor petrecute acolo!"* (p. 58). De aici, el adânceşte rana şi coboară mai înainte în timp, acuzându-l că împreună cu Nicolae Pătraşcu şi Simion Ghinea au purtat tratative cu generalul Nicolski, alături de care se afla generalul sovietic Bogdanov, cei din urmă propunându-le un pact de neagresiune în vederea alegerilor din 1946, făgăduind, în schimb, eliberarea tuturor deţinuţilor legionari rămaşi moştenire în temniţe în urma Mareşalului Ion Antonescu, ceea ce ei acceptară. " *Nu aţi ştiut cu cine aveaţi de-a face?"* (p. 59). Horia Sima trimiţând în România nişte grupuri de luptători - necunoscător al pactului -, ministerul de interne se socoti îndreptăţit să-şi încalce promisiunea; rezultatul fură arestările masive de legionari, din 1948, ale tuturor organizaţiilor, cu şefii numiţi cu tot. " *Ceea ce mă miră însă este cum de-aţi putut accepta o asemenea înţelegere când ştiaţi bine că până la urmă n-o veţi respecta?"* (p. 60).
Vică Negulescu recunoaşte: " *Politic, e adevărat, noi am riscat şi am pierdut. Asta e clar. (...) Cert este că vina noastră este politică, iar a lor de ordin moral. Pentru că ei nu de faptul că ne-au închis sunt acuzabili, ci de ceea ce au făcut cu noi în detenţie"* (p. 61). Adică străduania de a-şi descompune adversarii ca oameni. Vina lui, în optica lui Pavel Grimalski, e că, ducând tratativele, Negulescu nu şi-a închipuit până unde vor merge comuniştii în tratamentul lor în penitenciare. Printre păcate îi numără, la temelia lor, **neprevederea** . Iar cel astfel adus de 'duhovnic' în faţa fundului sacului cu greşeli, strigă: " *Da, sunt vinovat şi răspunzător"* (p. 63).
E o judecată mai presus de judecăţile omeneşti, deoarece se dovedeşte că şi răspunderea lui morală, priveşte mii şi mii de oameni, dispuşi în

decursul mai multor generaţii a merge orbeşte după şefii lor, e Judecata de pe urmă (cu atât mai mult cu cât repauzarea judecatului nu va întârzia).
Revenirea lor în celulă nu este atât de importantă prin moartea lui Vică Negulescu, cât este prin pregătirea morţii aceluia care l-a chinuit neîncetat în Casimca, a reeducatorului Dan Dumitrescu, ucenicul său necunoscut de odinioară, şi prin morţile succesive ale altora. Nu se putea găsi mai potrivită introducere la coborârea umbrelor din imperiul morţii asupra Casimcăi: o spovedanie şi recunoaştera stării de păcat - parcă ale Mişcării întregi, reprezentată de înlocuitorul, pe teritoriul naţional, al comandantului ei.
Tragică fu despărţirea de trup a lui Dan Dumitrescu - el va urla: - " *Aaah! m-am înşelat, Doamne! (...) Până să moară însă, agonia lui Dan Dumitrescu fu cumplită şi evidenţa ultimă, strigată cu ultimile puteri, fusese şi ea de-a dreptul înspăimântătoare. Toate urechile se ciuliseră la auzul ei. Fusese şi un răcnet animalic în faţa morţii, dar şi un ţipăt al sufletului în faţa unor evidenţe indiscutabile. Minune? Poate, în măsura în care, de fapt, fiecare fenomen este o minune şi mai ales cel al morţii omului."* (Cât ne îndeamnă la meditaţie această afirmaţie, profund originală prin răsturnarea clişeului de gândire cu care am crescut, anume că naşterea este o minune iar moartea un accident trist; ce splendidă inversare de perspectivă!)
" *Izbăvire? Şi aceasta, dacă se ţinea seama de faptul că viaţa fiecăruia dintre cei băgaţi în Casimcă era un calvar care trebuia neapărat să sfârşească aşa. Şi cu atât mai mult cu cât acolo unii dintre cei băgaţi îşi socoteau pedeapsa binemeritată. Nu era cazul tuturor, dar Dan Dumitrescu era primul dintre cei care o socoteau aşa"* (p. 112).
Urmând acestei treceri Dincolo, răsări superstiţia, mereu semnalată de mine în memorialistica reeducărilor:
" *- Măi, nu-i de glumă! îl dojeni Iosif ridicându-se de pe locul unde păzea; vezi că-n cuibul de rândunică de la becul nostru a murit un pui.*
- Şi ce dacă? îi răspunse Gore îmbufnat (...).
- Să fie oare un semn? întrebă Mircea cu glas tare; semn că-ntre moartea unuia dintre noi şi cea a puiului de rândunică există vreo legătură?" (p. 124). Este evidentă strădania omului de a-şi explica fenomene inacceptabile pentru raţiunea sa, căutând relaţii pseudoraţionale acolo unde nici o legătură intelectuală nu poate fi stabilită, relaţii ce totuşi par a străpunge misterul şi, într-un fel, liniştesc sufletele spăimântate. Moartea câte unui pui devine vestitorul, mai mult sau mai puţin fidel faţă de viitor, al decesului unuia dintre deţinuţi. În orice caz, ea anunţă coma lui Costache Oprişan, prilejul unei completări finale a portretului lui Gore Bolovan, cu atât mai surprinzătoare cu cât atitudinea sa, profund inumană, din trecut, faţă de reeducaţi, a fost sugerată în volumul precedent.
" *Iosif îl atinse cu piciorul, dar nu ca să-l facă să se scoale, ci ca să se uite spre colţul de deasupra tinetei de apă unde Gore meşterea ceva-n secret.*
- Dumnezeule! exclamă Mircea sărind spre Gore. Ce faci?
- Taci! îi porunci scurt Gore. Storc o gamelă de sânge din braţ ca să-i dau limfă lui Costache. Nu vezi c-a pierdut atâta sânge şi se stinge dacă nu intervenim cu ceva?

Mircea se retrase înfiorat şi se lipi de Iosif întorcând capul.
- Tu vezi ce face Gore? îl întrebă el în şoaptă.
- Văd, dar nu mă pot uita că-mi vine rău. E nebun; crede c-o să vrea Costache să bea sânge?
- Dumnezeule! o bea, n-o bea, dar eu n-aş putea face aşa ceva. Mi-e frică, mă cutremur...
- Nici eu, îi răspunse scurt Iosif; însă ăsta-i Gore. Aşa a fost întotdeauna. A sărit dintr-o parte într-alta; dacă crede el c-aşa-şi va şterge păcatele, treaba lui. Lasă-l!...
- Gore! exclamă totuşi Mircea; opreşte-te! Mori!
Oprişan deschise ochii închizându-i la loc, ca şi cum nu i-ar fi păsat de nimic. Mircea îl privi îngrozit. Să fi auzit ce vorbeau? Să-l fi văzut pe Gore ce făcea? Să fi simţit ce punea la cale? Iar el? Ce va face el? Va accepta sângele? Îl va bea? Dumnezeule?!" (p. 127-128).
Intenţia fostului medicinist era să lase să se sedimenteze hematiile şi să-i dea colegului să bea limfa, deoarece pierduse o mare cantitate dintr-a lui, la ultima hemoptizie. Lui Mircea, văzându-l pe Gore, îi veniră-n minte spusele cuiva despre un sfânt fost bandit: *"Mare ai fost sfinte şi-n rău, după cum tot atât de mare eşti şi-n bine!"* (p. 126).
Când operaţia fu gătată, după ce Gore-şi bandajă cu o cârpă braţul, Iosif nu se putu împiedica să-l atace iarăşi:
" *- E şi ăsta un fel de a-ţi şterge trecutul. Şi ţi l-ai şters în faţa mea. Nu ştiu însă dacă va mai afla cineva ceva despre gestul ăsta.*
- Ascultă, mă, Sică, îi răspunse Gore cu faţa întoarsă către pătura cenuşie în care-şi înfundase capul; dacă tu crezi c-am făcut ce am făcut pentru ca să se vadă, te-nşeli amarnic. Eu ce fac, fac pentru c-aşa simt eu că trebuie să fac. În rest, nu mă interesează cine vede şi ce zice.
- Mda! numai cum naiba că tu ai simţăminte atât de diferite? Atunci, cândva, ştii tu când şi la ce mă gândesc acum, tot aşa simţeai?" (p. 129).
Iosif îl defineşte foarte concis şi plastic: " *Ăsta-i Gore. Primul la toate, creştetul şi talpa (...). Habar n-ai ce-l costă şi ce l-a costat"* (p. 131).
Trecu şi odihna necesară ciudatului donator de sânge sfârşit de efort. Decanta limfa din gamela în care-şi storsese sângele, în cea a lui Mircea.
"- Bea! îi zise el apoi lui Costache pe un ton poruncitor.
Oprişan însă zâmbi nemişcat. Răspundea cu-n surâs nelumesc la tot ce se-ntâmpla în jur.
- Costache, bea asta! încercă Gore să-l facă să bea limfa cu orice preţ în timp ce cu cealaltă mână voia să-i ridice capul ca să poată sorbi mai uşor conţinutul gamelei.
Costache însă surâdea în continuare. Atunci sări şi Mircea să-l ajute.
- Prea târziu! exclamă Iosif; Costache e departe acum; atât de departe că nimeni nu-i mai poate face nimic. Lăsaţi-l!
- Costache! Costache! ţipă atunci Gore, strigându-l ca şi cum ar fi vrut să-l întoarcă din drum c-o gamelă de sânge. E al meu, al meu, mai am! murmura el, şi ei o să-ţi dea şi ei pe al...
Nu-şi termină însă vorba când Oprişan, cu o ultimă sforţare, se ridică puţin de pe pat şi, privindu-l pe Mircea peste gamela cu limfă, schiţă un gest de apărare.
- Costache, Costache! îl strigă iar Gore şi mai speriat şi cu gamela tot mai aproape de gura lui.

Costache însă tresări atunci ca la vederea a ceva nevăzut de cei trei şi, privind încă o dată spre un "sus" zăbrelit de gratiile patului de deasupra, îşi dădu duhul pe braţele lui Gore. Gamela cu limfă căzu pe jos iar el îl îmbrăţişase pe Costache ca şi cum ar fi vrut să nu-l mai lase să plece. Din ochi îi şiroiau însă nişte lacrimi tulburi care-i picau celuilalt pe obraji ca o ploaie, şi doi stropi mari se topiră în două mărgăritare mici prelinse de sub pleoapele lui Costache. Gore, cu capul plecat pe pieptul mortului, izbucni apoi într-un hohot de plâns (...) sfâşietor" (p. 132-133).
Brusc, aflăm adevărul ascuns de povestirea lui Gheorghe Calciu, din prefaţă: cel care a pus floarea pe pieptul fostului coleg este el însuşi. Fără să insist asupra tuturor dezastrelor suferite de aceşti tineri în Casimca, mă voi opri doar asupra bolii de intestine ce părea a-l răpune, mai târziu, pe Mircea. Tot Gore este acela care, după ce-l salvă de la moarte, îi dădu bucata sa de pâine atât de necesară perpetuării existenţei proprii. Plecarea din Jilava a înviatului din morţi Mircea se încheie cu un nou portret al acestuia, foarte deosebit de acela ironic (caricatural) ce ni-l prezentase.
" *Era atât de zăpăcit încât în boccea nu-şi vârî decât ciotul de periuţă de dinţi cu care i se făcuse clismă. Şi mai luă ceva: o bucată subţire de pâine pe care i-o întinsese Gore ca şi cum ar fi vrut să-i dea o mână de ajutor chiar şi dincolo de uşa celulei. Era bucata la care renunţase săptămâni în şir. Şi când i-o strecură pe furiş, Iosif, observând gestul, făcu şi el la fel. Fusese de fapt angajamentul lui şi nu voia să-l uite. N-avusese spontaneitatea lui Gore, dar nici să fie mai prejos de el nu se gândea. Pâinea însemna pentru Mircea viaţă, întremare, putere. Şi avea nevoie de ea, cu atât mai mult cu cât nu mai rămăsese din el decât scheletul pe care doar zeghea îl ţinea să nu se destrame. Craniul îi era acoperit de o piele trasă pe deasupra ca o glugă din care se desprindeau două urechi clăpăuge aidoma unor toarte de cratiţă. Poate moartea să-l mai fi apucat de ele, atât de străvezii erau. I se vedea viitorul printr-însele; un viitor sumbru însă, zăbrelit de reţeaua unor arteriole prin care curgea un fel de licoare rozalie. Şi mâinile - ghiare cu nişte degete ce i se desfăceau parcă din încheietură - n-aveau ce să apuce. Unghiile-i încă vineţii i se-nfigeau însă într-o piele albă ca-ntr-un pergament de pe care urmele morţii ce-l înşfăcase nu se şterseseră bine. Numai ochii-i luceau în fundul orbitelor în care se ascunseseră ca să nu-i fie scoşi. Izvora din ei o strălucire verzuie îmbuchetată cu uluire, mirare şi zăpăceală. Unde aveau totuşi să-l ducă?"* (p. 191-192).
"Secretul Fortului 13" reprezintă cea mai elaborată scriere despre reeducări, apărută până acum. Structura romanului este dramaturgică şi lesne lucrarea ar fi transformată fie în piesă de teatru fie, mai ales, în film. Camera de luat vederi a prozatorului se mută dintr-o celulă într-alta, deseori neexcluzându-se panoramicele. Orice se petrece într-o încăpere are repercusiuni în celelalte, orice vecuieşte un deţinut, este reflectat şi în cugetul celorlalţi deţinuţi, al caraliilor sau al ofiţerilor şi comandantului. Trăirile tuturora sunt întreţesute într-o reţea fără ochiuri sărite, alcătuind o textură extrem de solidă. Nimic nu este superfluu în această a doua parte a trilogiei, exceptând două sau trei pagini, în care autorul voieşte să reia badineriile forţate din primul roman, din celula protagoniştilor aceluia, pentru a nu trăda continuitatea necesară.

Cele ce lipseau din ficţiunea lui Paul Goma, armătura de idei, conflictul surd sau făţiş (acolo diluat de starea personajului narator de aproape permanentă ironie veselă), evoluţia unuia ori altuia dintre ele, temeinica pătrundere în psihologia, drama şi - unde este cazul - tragedia personajelor, proiectarea luptei lor asupra iniţiativelor istorico-politice ce au premers şi uneori provocat evenimentele prin care au trecut ele, toate acestea, în **"Secretul Fortului 13"** , contribuie la impunerea romanului ca una dintre cele mai bine legate naraţiu ni ale literaturii noastre contemporane, că expune detenţia sub comunişti sau din altă zonă romanescă. În cadrul literaturii exclusiv de detenţie, urmărită în **Istoria** de faţă, calitatea autorului de martor, nu ocular, ci care a împărţit existenţa şi moartea cu protagoniştii, preschimbă lucrarea sa şi într-un document de neegalat, privitor la experimentul absurd de anihilare barbară a oricărui supravieţuitor din perioada iniţierii reeducărilor. E una dintre rarele dări de seamă asupra modificărilor survenite în inimile şi cugetele unori sauli pe drumul pustiu al unui Damasc întunecat de eclipsă, clătinat pe marginea prăpastiei.

Iniţierea lui Mihai Rădulescu

Mihai Rădulescu, ca în mai toate scrierile sale, şi în **Casa lacrimilor neplânse. Martor al acuzării în procesul reeducatorilor** [Bucureşti, Editura Ramida; 1993] încearcă o recuperare literară a istoriei, bazată pe document. În cazul de faţă, documentul este banda magnetică. Pe calea comunicării celor observate, vizitatorul unui fost reeducat - cel dintâi fiind romancierul - ne înlesneşte să ne strecurăm, alături de el, în locuinţa celui de al doilea, să-i cunoaştem acestuia munca, gustul estetic, obiceiurile, ca şi felul de a nara, precum şi să-i înţelegem mai bine, din obiectele de artă create în timp, cuvintele despre Acel Odinioară aproape incomunicabil. Întreaga scriere se instituie portretul lui Aurel Obreja, martorul acuzării în procesul criminalilor de la penitenciarul Gherla.

" *Deşi primăvară, s-a reaşezat ploaia rece. Respiri greu pe stradă. Te simţi străin.*

"Gazda mea, domnul Aurel Obreja, mi-a oferit să stăm de vorbă în sufragerie, să-mi cinstească prezenţa. Am preferat bucătăria, folosită, ca-n majoritatea miniapartamentelor clădite de Stat, ca odaie de zi pentru familie şi intimi. Sunt fumător şi nu mă simt bine să-mi las mirosul greu al ţigărilor prin casele oamenilor. Cum am ales eu, ne putem afuma în voie unul pe celălalt. Nici amfitrionul meu nu s-ar simţi în largul său într-o cameră destinată mai mult oaspeţilor decât pentru noi înşine; şi de câtă libertate lăuntrică va avea nevoie să-mi povestească cele ce a acceptat să le aflu" (p. 17). *"Şedem pe taburete albe, lângă flăcăruia aragazului şi pândim umflarea cafelei din ibric"* (p. 19). " *Sorbindu-ne până la zaţ licoarea neagră, cu bănuţi de sclipet şi aburindă, gazda m-a invitat 'să lucrăm' în sufragerie. Pătrunderea în această încăpere a fost o revelaţie: un tărâm despre care ne-a şoptit în o mie şi unul de rânduri Şeherazada. Fiecare mobilă are cel puţin una dintre feţe încrustată de muşcătura făcătoare de minuni a cuţitului. Sunt înconjurat de milioane de flori de la*

care nu mai aştept decât să exale miresme. Lampa de lemn atârnă de tavanul scund, masiv candelabru plin de mistere. Candele cioplite dorm, culcate într-o rână, în vitrină, pe bufet. Troiţe fără număr le reiau, în dimensiuni reduse, pe acelea înălţate de neamul nostru la răscrucile timpurilor. Chipurile lui Hristos; ale Maicii cu Pruncul; dar şi siluete umane; câte şi mai câte mărturisesc despre arta aceluia întronat aici, în ' Împărăţia' sa: modestul Aurel Obreja. Un sălaş mai mult decât ortodox: o variantă de biserică bizantină" (p. 29-30).

Urmele trudei amfitrionului răsar şi din cotloanele bucătăriei. Povestesc, pe limba lor, despre aceleaşi temniţe în căutarea cărora am pornit.

"Sub masa din faţa mea (...) îmi atrage privirile un butuc crăpat pe jumătate, învălătucit de penumbră. Tot ascultând cuvintele rostite de gazdă, ochii îmi fug mereu într-acolo, pupilele mi se încordează: rezidă forţă multă în acea bucată de lemn, o forţă magnetică ce nu-mi dă pace. (...) Dar domnul Aurel Obreja a sesizat frământarea mea pe taburet şi i-a ghicit motivarea. Se ridică, se apleacă, înhaţă, înalţă între palme şi depune înainte-mi, pe tăblia altei mese, de care mă sprijin într-un cot, obiectul ce mă interesează.

(...) Cu nori apăsători, mărunţi, pietroşi, loviturile dălţii zdrobesc orizontul fortului Jilava, sculptat în fibra lemnoasă, muşchiuloasă din faţa mea. Trei scene urcând anevoios din apele încremenite ale fostului trunchi cojit înfăţişează trei ipostaze ale camerei 0, de la secţia I, a condamnaţilor la moarte.

La vremea sosirii la Jilava, despre care abia mi-a vorbit, stagiul premergător expedierii la Târgşor, pe tânărul şi proaspătul judecat l-a năucit viziunea puşcăriaşilor agăţaţi de gratiile acelei încăperi, să surprindă ce se petrecea în curtea subpământeană, câte patru-cinci victime cu obrajii supţi, livizi, năpădiţi de buruiana bărbilor neţesălate, ca de ierburi acvatice, chipuri disperate ale unor înalţi ofiţeri şi ale unor politicieni, ceasul vieţii cărora era plănuit să se oprească în curând. Dintre acele figuri de neuitat, artistul a reţinut, sub apăsarea cuţitului în masa lemnului, un tânăr resemnat: şade cu mâinile atârnate între genunchii despărţiţi, legate între ele de lanţuri prinse cu cătuşe, după cum şi gleznele îi sunt înlănţuite. Sufocarea acestui interior unde un om îşi aşteaptă sfârşitul are un mijloc de eliberare: cavoul se încheie în partea superioară în arcadă. Această boltire aminteşte de bolţile cerului; e drept că evocă şi destinul, deci Fatumul, de Neînlăturatul. Însă suntem urmaşii Învăţătorului de la care am deprins Nădejdea şi am aflat despre slobozenia noastră. Această ştiinţă dobândită de la Creştinism schimbă ceva din tragicul impregnat în senzaţia bolţilor cereşti la care a făcut aluzie mâna meşterului, le preschimbă - acele bolţi necruţătoare de piatră - într-o aspiraţie spre Înalt, o aspiraţie ce forţează Tăriile până le va perfora, îngăduind pătrunderea Dincolo. Aşadar omul care supune lemnul cu fierul său ascuţit îmi dăruieşte nu doar cutremurarea în faţa morţii violente ce vine, ci şi speranţa.

(...) În imaginea centrală, săpată în relief, un bărbat cu pomeţi laţi, cu oasele feţii croite robust; să tot aibă peste patruzeci de ani; gâtul îi este înconjurat de gulerul pulovărului. Strânge cu degetele puternice ale mâinii stângi o vergea de fier orizontală. Celălalt pumn îi e crispat pe partea din colţ a unei bare verticale. Pleoapele căzute i-ascund privirile

fugite înlăuntru. Acolo se desfăşoară priveliştile slobode după care tânjeşte. Atitudinea personajului, care vrea cu orice preţ să vadă, dramatizează această strângere a pleoapelor şi conferă preţ nespus viziunilor interioare pe care i le bănuieşti.
Pe a treia faţă a fracţiunii cilindrice imperfecte, un bătrân, aidoma îndărătul gratiilor, cu barbă şi mustăţi de Ion Creangă. Şi-a supt buza inferioară, dus pe gânduri, sau i-a alunecat în sorbul gurii datorită faptului că a rămas fără dinţi, în anchetă" (p. 37-43).
Finalmente, o privire de ansamblu, urmată de o aplecare asupra unei singure lucrări, dintre cele de neuitat:
" *Strigă în jurul meu bucăţi de os şi de lemn, troiţe în miniatură, fără număr: sunt reproducerile celor mai singulare opere de acest gen de pe teritoriul nostru; candele înflorate, parcă anume zămislite pentru palatele fastuoase ale Bizanţului; personaje transpuse de rugăciune; crucifixuri cu Hristoşi răstigniţi; Madone ca nişte flăcări ale bunătăţii; vulturi de pază; piesele unui şah cu chipuri osebite de tot ce am văzut până astăzi: este vorba despre ostaşi în uniformele armatei române din războiul pentru întregirea Patriei. şi, cuminte şi înţelept, bustul mic al părintelui Nicolae Steinhardt, rugându-se - om printre evocări ale Nevăzutului - alături de toate puterile cereşti prezente cu noi în cursul acestei îndelungate slujbe a suferinţei.*
Adast cu privirile asupra unei icoane a Sfintei Familii, ce reia în basorelief tema şi dispunerea personajelor dintr-o pictură renascentistă. Dacă cele menţionate amintesc originalul, nu acelaşi lucru poate fi afirmat despre figura Sfântului Iosif. Din finisarea, din patinarea lemnului până ce a căpătat aspectul ivoriului preferat de artiştii extrem orientali, chipul emaciat al soţului vârstnic te cutremură prin smerenia sa aproape disperată, simultană adâncirii în rugă. Un ochi s-a cufundat în sinele bărbatului, celălalt urcă, atât de timid nădăjduind, către Dumnezeirea ce coboară asupră-i: e starea omului care se simte prea mărunt în faţa unui destin prea greu şi prea mare" (p. 148-149).
Ca şi Aurel Obreja. Acest destin începe odată cu cedarea Ardealului, aiurea decât unde am stat cu el până acum.
În 1940, copilul se refugiase din nordul Transilvaniei, comuna părinţilor săi căzând dincolo de frontieră. Trecuse în Regat. Venind ungurii, cum tatăl îi era concentrat, se însoţise cu mai mulţi tineri din comună şi fugise la români, când avea treisprezece-paisprezece ani. Luase examenul de admitere la şcoala Normală de la Piatra Neamţ şi la Liceul Industrial, încă dinainte de Cedare.
La putere se afla Mişcarea Legionară. Nu ştia ce era aceea. Doar despre învăţătorul său din Bicazul Ardelean, Costică Vlasie, şi despre un vecin, unul Neculai Găină, auzise că ar fi fost legionari. Erau înregimentaţi mai mulţi ţărani şi mai ales intelectualii satului, dar el nu-i cunoştea.
Sosi în Piatra Neamţ. Se îndreptă către Liceul Industrial, ca oferindu-i o perspectivă mai sigură. Se reînscrise. Întrebarea rămânea unde să fi mâncat. Fu îndrumat spre Cantina Legionară, situată în centrul oraşului. Când o văzu, îi luă ochii; aşa ceva nu mai întâlnise în satul lui, după cum nici nu şi-a închipuit ca toţi elevii refugiaţi să poată lua masa acolo.
Fu uluit când constată că elevi ai liceelor din localitate, ca şi profesorii lor, serveau la mese. "Adică, să mă servească pe mine domnii elevi şi

profesorii, când sunt îmbrăcat 'în ţărănesc'?", se mira. Într-adevăr: cioareci, cămaşă, suman, căciulă, avea; doar că în loc de opinci, purta bocanci. "De unde să merit eu asta?! Şi să mai şi vorbească atât de respectuos cu mine, un ţărănaş... Băăă, şi eu aş intra la ăştia , dacă s-ar uita la mine şi m-ar primi..."
Îl mai impresiona şi disciplina de pretutindeni.
Doamna general Coroamă, care se interesa de refugiaţi - făcea parte din Comitetul acela pentru ei - sosi la liceu. Discută cu Aurel, îl întrebă în amănunt asupra situaţiei sale. Când trecu la a-l interoga asupra meseriei alese, el:
- Sculptura. Vreau s-ajung şi eu ca Pompiliu Clement.
Era un elev de la Liceul Industrial din Bucureşti, din strada Polizu. Expunea din când în când în oraşul natal; de acolea îl cunoştea Aurel şi râvnea să-l imite.
Prin relaţiile doamnei general, ajunse să-l cunoască pe Iftimie Galanu, farmacist de pe Valea Bistriţei, prefectul legionar al Judeţului Neamţ şi pe Comandantul Mişcării din Piatra, domnul Crăciunaş.
Duminica, îi zărea pe legionari, apărând la biserică, îmbrăcaţi în cămăşi verzi, orânduiţi ca nişte ostaşi şi-i vedea demni ca aceştia. Copilul nu mai putea de emoţionat ce era. Parcă-i surprindea pe sfinţii militari, coborând din fresce, mi-a mărturisit, încă netrezit din visul de atunci.
Îl mai izbi şi felul cum se adunau şi împărţeau nevoiaşilor din oraş ajutoarele. Venea lumea de pretutindeni şi aducea bani. Şi evrei contribuiau benevol cu diverse sume. Aurel fu şi el beneficiar, că, în afară de costumul naţional, nimic n-avea pe lume. Solicitanţii erau atent investigaţi asupra numărului de copii, asupra salariului şi alte venituri ce aveau. Ajutoarele se dădeau în raport de sărăcia oamenilor. Îi plăcu lui Aurel că erau luaţi în seamă amărâţii. Îl rugă pe comandantul Crăciunaş să-l primească şi pe el în rândurile Mişcării.
- Da' aici cu dumneavoastră să lucrez, nu oriunde..., că voia şi el să fie de folos celor asemenea lui.
- Te duci la liceu. Acolo sunt organizaţii ale Frăţiilor de Cruce şi te vor primi ei.
Elevul auzea pentru prima oară termenul acela.
- Nu mă duc acolo, cu toată clasa, şi cu buni şi cu răi, cu derbede i... Dacă- i prin liceu, cred că toţi s-au înscris în Frăţiile de Cruce. Dacă mă primiţi aici, unde este disciplină, ordine, bine; dacă nu...; ar fi adăugat: '...oi mai vedea', însă n-avu curajul s-o zică tare.
Râse Comandantul. Iar Aurel, de nu fu primit la nivelul cel mai de sus, nici nu făcu vreun alt demers.
Veni 21 decembrie 1940. Mişcarea Legionară căzu.
Abia acum, de fapt la începutul lui 1941, fu recrutat şi el de studentul farmacist Poni, din neam de macedoneni, foarte bine văzut în oraş.
Mai întâi l-au întrebat dacă-şi iubea patria.
- Păi, cum să n-o iubesc?! N-am fugit eu de la unguri?!
- Dar religia?
- Mai încape vorbă?! Noi ardelenii suntem credincioşi.
L-au mai iscodit dacă era corect, punctual, de toate câte-i plăceau lui şi le aprecia la alţii. Aşa ajunse membru al Frăţiilor de Cruce din Piatra

Neamţ, odată cu Manea Enache, prietenul său. Îl cunoscu şi pe şeful grupului din Piatra, Pascaru; numele acestuia avea să devină odios în reeducări. L-a cunoscut şi pe doctorul Cazacu, care răspundea de toată Moldova şi care, mai târziu, urma să înnebunească la Aiud şi, de foame, să-şi devoreze propriile fecale.
Tare mult îi plăcea lui Aurel... Era mândru că făcea parte dintr-o organizaţie unde se educa în primul rând corectitudinea adolescenţilor. CARNETUL MEU, la început, fu cheia acestei educaţii. Ea nu era numai una a corectitudinii, cum îşi închipuia tânărul Obreja, ci şi a voinţei.
Să lămurim aceste lucruri, pentru cine nu le cunoaşte.
Până a ajunge legionar trebuiau străbătute mai multe trepte. Deobicei nu erai conştient că te aflai pe cea dintâi, aceea a tatonării: eşti tu ce pari a fi?
Oprirea interesului asupra ta al aceluia care avea funcţia de a recruta elemente pentru Frăţiile de Cruce ţinea seama de un principiu; el consta în selecţionarea prin reducere la unitate. Respectivul tânăr se informa asupra situaţiei reale din şcoală: - ce profesori simpatizau Mişcarea, care erau legionari, care o duşmăneau; - ce elevi erau creştini şi care nu, deoarece în Mişcare erau aleşi numai tineri creştini; - întocmea un tabel nominal cu cei caracterizaţi prin energie, entuziasm, credinţă şi alte calităţi. Acesta era supus selecţionării, prin reducere la jumătate (din 100 - 50, din 50 - 25 şi aşa mai departe până la 1: cel mai bun copil).
De câştigătorul de pe urma trierii se apropia acela care dorea să-l recruteze. Îi devenea prieten. Îi devenea necesar sufleteşte, fără a forţa vreodată nota, fără a-l împinge spre Legiune, ci lăsându-l să evolueze de la sine în această direcţie, până la a o afirma ca pe o nevoie lăuntrică în stadiul sufletesc atins, conform legii: pe om să-l primeşti în Mişcare atunci când porunca inimii lui îl îndeamnă la aceasta.
Prima iniţiere, după ce se ajungea la discuţii despre Mişcare, era lectura " **Cărţii Căpitanului"** şi comentarea celor simţite la citirea ei. Iniţiatorul avea, acum mai mult ca oricând, datoria să cântărească privirile neofitului, acelea ce-i însoţeau vorbirea, pentru a sesiza cât de pătruns fusese de lectură şi cât de sincer trăia cele rostite.
Se trecea la încercarea următoarelor virtuţi ale candidatului:
- Sinceritatea;
- Puterea de iubire;
- Voinţa;
- Capacitatea de jertfă şi simţul corectitudinii;
- Ascultarea;
- Puterea de împrietenire.

SINCERITATEA se cunoaştea prin acurateţea cu care candidatul întocmea o listă a păcatelor proprii şi prin concordanţa ei cu informaţiile culese despre candidat din mediul lui.
Lista nu era utilă doar pentru cunoaşterea sincerităţii sale, ci îi folosea, personal, ca un îndreptar al războiului de îmbunătăţire a persoanei, pe care îl pornea candidatul împotriva păcatelor sale.
Această luptă de îmbunătăţire personală se ducea, în faza iniţială, de unul singur, dar sub supravegherea celui care recruta; ulterior, devenind membru al mănunchiului de prieteni, ea se purta împreună cu ceilalţi

membri ai acestei prime grupări dinainte de primirea în Frăţia de Cruce. Acceptarea în Frăţia de Cruce se făcea la capătul acestei lupte.
PUTEREA DE IUBIRE era judecată prin atitudinea - faţă de părinţi şi profesori; - faţă de Dumnezeu; - faţă de naţie.
VOINŢA se citea în puterea de a-ţi învinge păcatele, de a învăţa, de a fi punctual, de a răbda, de a tăcea, de a fi ordonat. Candidatul nu era numai observat în privinţa a ce era capabil, ci şi ajutat prin exerciţii: i se fixau atâtea întâlniri la oră fixă, până ce punctualitatea îi intra în sânge. I se impunea să tacă, întretimp fiind hărţuit cu tot felul de întrebări pe parcursul unuia sau mai multor ceasuri.
CAPACITATEA DE JERTFĂ ŞI SPIRITUL DE CORECTITUDINE. Cheia acestor deprinderi era CARNETUL MEU, ce l-a impresionat atât de mult pe Aurel. Prin el era îndrumat candidatul spre jertfa legionară.
Carnetul meu avea dimensiunea de 5/5 cm. şi conţinea 30-40 foi (domnul Obreja mi-a vorbit de peticele de hârtie de 3/3). El era păstrat într-un buzunar secret şi era prezentat spre verificare de câte ori se cerea aceasta. Pe fiece foaie, pe cele două feţe, se făceau două consemnări zilnice din care reieşea ce jertfă săvârşise candidatul în ziua respectivă, din raţia sa cotidiană de bani şi din timpul său zilnic. El era dator să dăruiască idealului său 1/40 din banii (sumă menţionată sub simbolul:1/40 R - raţie) şi din timpul său (1/40 T - timp).
Ce însemna 1/40 R varia de la o zi la alta, deoarece într-o zi abia de aveai bani de un sandviş, într-alta mergeai la cinematograf; într-a treia nu cheltuiai nimic. A patruzecea parte din aceste sume (inclusiv din zero lei) se punea deoparte (tot în buzunarul secret) şi se destina Mişcării. Erau bani asupra cărora nu mai aveai nici un drept, cum pentru adult e banul public; nici măcar dreptul de a împrumuta din ei pentru câteva ceasuri, oricât de sigur erai că vei înapoia suma extrasă. Nici operaţia inversă nu trebuia să se petreacă, adică să pui mai mult de 1/40 R. Dacă doreai să faci o donaţie, acei bani nu se amestecau printre aceştia, ceea ce dezvolta spiritul ordonării. Astfel te învăţai că ceea ce considerai drept al tău reprezentau bani străini şi dobândeai respectul pentru banii ce nu-ţi aparţineau. Cum CARNETUL MEU era inspectat când şi când şi era numărată suma din buzunarul secret, simţul răspunderii pentru banii străini avea prilejul să se dezvolte, ca şi onestitatea.
Acestea erau ajutate şi de 1/40 T, care însemna 36 minute din 24 ceasuri ale unei zile (douăzeci de minute pentru zi şi şaisprezece minute pentru noapte). Erau fragmentele zilei închinate Legiunii. Cele două diviziuni (20 şi 16) erau dedicate separat meditaţiei la Căpitan, la unul dintre eroii Legiunii, la fapte patriotice ale membrilor Legiunii, la viaţa unui sfânt, la teme biblice. Douăzeci de minute erau rupte din timpul închinat jocului, meselor etc., iar şaisprezece minute erau acordate cugetării înainte de adormire; în cursul acestora, la subiectele precedente se adauga: ce ar fi putut face candidatul pentru Legiune ziua următoare.
Astfel se crea obiceiul de a gândi ordonat şi de a duce până la capăt cugetarea la un singur lucru, ca şi spiritul de iniţiativă. Iar cugetătorul se obişnuia să poarte Legiunea în minte permanent.
Prin înscrierea în carneţel a temei meditaţiei, extrem de pe scurt, se dobândea spiritul conciziunii, atât de necesar unui luptător.

Legat de conciziune, e potrivit să povestesc cititorului ce a păţit Ghiţă Istrate, după numirea sa la conducerea Frăţiilor de Cruce, în 1935. A fost chemat de Căpitan şi, printre altele, primi însărcinarea de a redacta un îndreptar pentru acestea. Cam două luni îi luă autorului întocmirea lui. După care, se înfăţişă lui Corneliu Zelea-Codreanu cu un manuscris voluminos sub braţ. Când îl văzu cât era de mare, chipul frumos şi crunt al Căpitanului deveni stacojiu de furie. Trupul său voinic nu mai avu stare pe scaun şi zbucni în picioare:
- Te-ai apucat şi tu să faci literatură! Ia-ţi manuscrisul şi ieşi afară! , tună.
Dimensiunile neaşteptate ale opului îi smulseseră fulgere dintre pleoapele încordate, deoarece una dintre învăţăturile sale de bază era: 'fapta, nu vorba', iar stiva de coli din braţele lui Ghiţă Istrate dovedea că cel din urmă o ignorase cu desăvârşire.
Înroşirii vii a şefului îi răspunse îmbujorarea vineţie a celui mustrat cu atâta vehemenţă. Intră forţat în poziţia de drepţi şi se îndârji:
- Căpitane, nu-l iau. Trebuie să-l citeşti mai întâi!
Cuvintele insistenţei sale stârniră şi mai mare mânie. Tonul Căpitanului se înăspri şi mai tare, iar glasul îi ţâşni cu şi mai multă forţă. Repetă ordinul adresat celuilalt de a părăsi încăperea, cu manuscrisul lui cu tot. Noul conducător al Frăţiilor de Cruce persistă în a-i cere să-i fie parcursă lucrarea. Sfruntarea puse punct înfruntării. Căpitanul, care n-avea timp de pierdut cu orgolioşii, îi ceru s-o lase acolo. O comisie, compusă, după cât se pare, din Polichroniade, Vasile Christescu şi Puiu Gârcineanu, fu datoare să-i dea lectură şi să pronunţe verdictul. Urmarea fu confirmarea autorului: nici o virgulă din text nu era în plus.
Când am citit relatarea întâmplării făcută de Vasile Mailat în Prefaţă, m-am cam îngrozit: cum un om atât de lăudat pentru înţelepciunea sa, de către cei care l-au cunoscut, îşi permitea atari ieşiri necontrolate faţă de discipolii lui? Unde erau disciplina lui şi stăpânirea de sine pe care le oferea drept model acelora care-l urmau?
Am lăsat textul să respire în memoria mea. Am parcurs cu mare atenţie " **Îndreptarul"** . şi am priceput cât de important era spiritul de concizie în educaţia tineretului, aşa cum o vedea Corneliu Zelea-Codreanu. L-a scos din sărite faptul că tocmai conducătorul acelui tineret călca în străchini în privinţa conciziei, după cum i se păruse, l-a scos din sărite atât de tare încât nu s-a mai controlat, după firea sa dominată de mari pasiuni. Va să zică, spiritul de concizie, pentru Căpitan, era mai important decât acela al stăpânirii de sine; asta-i concluzia, nu?
ASCULTAREA de ordin, cu dragoste, constituia calea autodisciplinării şi a încadrării fireşti în grup. Fără ascultare nu se poate face nimic însemnat, pentru că prin ascultare te încadrezi în acţiunile de grup, iar acesta adună la un loc mai multe energii decât ale unei singure persoane.
PUTEREA DE ÎMPRIETENIRE era pusă la încercare de abia după ce candidatul trecuse prin probele de mai sus, le cunoştea bine şi nu risca să încalce vreuna. El lua locul prietenului care conducea un altul pe aceleaşi căi îmbietoare, dar nu mai puţin grele, pe care el însuşi fusese îndrumat. Îl conducea până îl pregătea pentru 'nunta' cu bărbăţia legionară...

Aurel Obreja era încântat că pătrăţelele volante de hârtie de trei pe trei ce ţineau locul CARNETULUI MEU arătau ca nişte timbre. Nu trebuiau să fie nici mai mari, nici mai mici. Şeful, când îi întâlnea pe fraţi, altă grijă n-avea decât să poruncească:
- CARNETUL MEU!
Îl scoteai dintr-un buzunar secret - acolo ţineai şi cotizaţia şi 1/40 R, consemnată zilnic în CARNETUL MEU şi calculând reportul pentru a doua zi, pentru formarea corectitudinii faţă de Frăţie, în privinţa banilor. De aceşti bani nu se atingeau copiii, măcar dacă mureau de foame.
În fiece seară, pe lângă meditaţia la un sfânt sau la unul dintre eroii legionari, Aurel trecea la procesul de conştiinţă, care-i era familiar pentru că semăna cu o spovedanie, doar că o făcea în faţa propriei conştiinţe: "Ce am făptuit rău astăzi? Dar bine? M-am certat cu un prieten de mănunchi. Seara nu mi-a venit uşor să-i cer iertare cel dintâi. Nu-i bine!" Aurel păstră acest obicei, al momentului prieteniei, ca, înainte de stingere, în detenţie, să-şi ceară iertare de la cei cu care schimbase vorbe mai grele, că erau sau nu înclinaţi spre legionari:
- Măi, fraţilor, pe mine mă iertaţi dacă v-am greşit, pentru că de-acuma trecem la somn. Apoi cu o umbră de surâs pe chip: **Şi mâine o luăm de la început...**
Obligaţia de a frecventa biserica duminicile şi de sărbători nu era grea pentru el. Ascultase de ea de acasă. Mama lui nu ştia carte. Pentru dânsa Dumnezeu era totul. Tatăl său urmase trei sau patru clase primare şi putea să scrie şi să citească. Era om foarte inteligent şi priceput la toate meseriile. Aşa că Aurel, îndrumat de dumnealor, era credincios tare.
- Dragul mamei, dragul tatei, orice ai face în viaţă, să fii cinstit şi să te rogi lui Dumnezeu.
Atâta ştiau ei, atâta a deprins şi feciorul de la dânşii.
Tatăl era mai raţional şi patriot, pentru că se găseau ungurii în preajmă; deşi se împăcau bine cu aceştia. Când veneau ungurii să facă negoţ, trăgeau la casa lor; când se duceau ei cu treburi în ungurime, trăgeau la aceiaşi prieteni maghiari.
Îi mai plăceau băiatului şedinţele pe care le făceau în munţi. Li se arăta din vale un punct pe un vârf, unde trebuiau să se întâlnească, un pom, o piatră, mai ştiu eu ce. Se împrăştiau flăcăii, douăzeci-treizeci câţi erau. Şi care ajungea cel dintâi îi aştepta pe ăilalţi. Asta le stimula simţul orientării şi curajul de a răzbi singuri greutăţile; şi le întărea condiţia fizică, rezistenţa. Dacă se adunau toţi, începeau prin a rosti într-un glas Tatăl Nostru, apoi se citea o lucrare pregătită de careva, despre jertfa unui erou legionar şi la urmă discutau.
Visa şi el să-şi pună cămaşa verde. Însă când li se explică ce însemna ea, pricepu că nu era încă pregătit s-o îmbrace, atâta de serios luă lucrurile . Evenimentele precipitându-se, Aurel n- avu nici măcar fericirea de a purta asupra lui săculeţul cu pământ de prin locurile unde s-au sacrificat pentru neam diverşi martiri ai istoriei noastre.
Doamna general Coroamă l-a întrebat într-o bună zi:
- Măi, voi activaţi în continuare în Frăţiile de Cruce?
- Da, doamnă, el - jenat.
- Sunteţi mulţi?

- Muuulţi!
- Aveţi grijă, că atâta timp cât trăieşte Mitică - adică generalul - **n-o să vi se întâmple nimic. Are el grijă de voi. Dar dacă el nu va mai fi, vă arestează, că Mareşalul nu glumeşte cu lucrurile astea.**
Nu se întâmplă nimica.
După '44, se refugie şi din Moldova. Se reîntâlni cu generalul Coroamă la Bucureşti, unde cel din urmă făcu o chetă, să-l ajute, că n-avea Aurel pe nimeni să-l sprijine. Pierduse legăturile cu fraţii săi, cu toată lumea.
Mai târziu avea să afle că şi la Liceul Industrial Polizu, unde ajunse, după pilda modelului său Clement, exista unitatea NICADORII, grupul 78.
Nu se grăbise să se înscrie la şcoală. Hotărâse să se facă aviator. Manea Enache îl conduse acasă la un profesor al liceului, Mircea Iorga, să-l convingă şi pe Aurel să nu pună cartea după uşă. Asta prin februarie '45. Acela, un ins înalt şi impunător, cu trabucul atârnând într-o parte a gurii, îl cam luă peste picior. Aurel, în sinea sa, că pe faţă n-avea curaj, se mai opintea la ce i se spunea. Mai ales că-l întrebă dacă era adevărat că voia să se facă şofer.
- Dumneavoastră comparaţi un aviator cu un şofer?!
- Nu-l compar, că-i mai rău. Şoferul are drumu-n faţă, pe care să meargă. Aviatorul merge pe niciunde. Şi dacă pe o câmpie e un singur copac şi tu trebuie să aterizezi forţat acolo, o să vezi că drept în copacul ăla nimereşti, pe când şoferul ar şti să-l evite; e obişnuit să se strecoare printre toate piedicile. Ăsta-i aviatorul şi ăsta-i şoferul. Aşa că bagă-ţi minţile-n cap şi vezi-ţi de treabă cu aviaţia. Vino şi dă examen pentru ciclul superior şi apucă-te de sculptură - şi trăgând cu coada ochiului către Manea, adăugă: - că se pare că eşti talentat!
Parcă-parcă îl cam muiase pe viteazul 'aviator' şi ar fi înclinat iarăşi către ale lui, numai că:
- Domnule profesor, nu-s pregătit. Cum să dau examen?
- Las' că dai cu mine şi am eu grijă de tine. N-o să te las pe dinafară tocmai eu.
S-au împrietenit. Aurel a intrat, iar pe profesorul care-l încurajase îl vizita mereu, în strada Roma. O dată pătrunseră în biblioteca locuinţei. Deasupra biroului, portretul lui Nicolae Iorga. Aurel, umblat cu lecturile, îl recunoscu. Zice cu sfială:
- Domnule profesor, ăsta-i bunicul dumneavoastră?
- Măi, băieţi, măi... - că erau ambii prieteni de faţă.
Stătu aşa mâhnit câteva momente.
- N-am nimic cu legionarii, măi, dar am că de ce l-au omorât pe tata, mă...
Cei doi îngheţară, ruşinaţi. N-a mai spus nici el nimica, n-au mai spus nici ei nimica. După câtva timp de tăcere, îşi luară rămas bun şi plecară loviţi în ceea ce aveau mai scump de către ceea ce aveau mai scump.
Iar când Aurel a fost arestat ca legionar, acest Mircea Iorga, feciorul profesorului Nicolae Iorga, i-a luat apărarea, ca şi mulţi alţi profesori. Dacă unii cerură să fie lăsaţi repetenţi şi daţi afară din liceu Obreja şi colegii săi, el le-a încheiat mediile şi le-a scos în evidenţă calităţile.

Şi pe cine întâlneşte Aurel pe strada Polizu, după ce ajunge elev acolo? Pe doctorul Cazacu, repartizat la maternitatea cu acelaşi nume ca şi strada. Medicul a fost acela care l-a recunoscut pe el, nu băiatul, căruia-i umblau minţile aiurea.
Când află că din punct de vedere politic, Aurel era pe dinafară de tot:
- Păi, ce facem? Chiar aşa? N-aţi început nimica?
- Nu cunosc pe nimenea.
- Las' c-o să vină cineva la tine. În ce clasă eşti?
- Într-a cincia.
Şi-ntr-o zi apăru cineva. Prin acela cunoscu o parte dintre absolvenţii din 1941, acuma studenţi. Încurajat de ei, decise ca, luându-se după " **Îndreptar"** şi " **Cărticica şefului de cuib"** , să treacă el însuşi la organizarea Frăţiei de Cruce în liceu. Printre primii recrutaţi fu colegul Mişu Nour, sărac şi acesta, cu mulţi fraţi, locuind la mahala: corespundea tuturor cerinţelor Frăţiilor; era corect, cinstit, învăţa bine, mergea la corul bisericii, că şefii îi îndemnau către locaşuri unde nu exista cor, iar ei suplineau această lipsă. Mai târziu îl recrută pe Gheorghe Soare, care urma să aibă o mucenicie, după părerea lui Obreja, pe aceeaşi treaptă cu a lui Caciuc, care fu azvârlit pe fereastra camerei de anchetă sau se aruncase singur, nemaisuportând torturile. Fiu al unui vatman, extrem de credincios, de respectuos, de onest, când îl auzi de prima dată pe colegul său vorbindu-i despre nevoia patriei de sacrificii, ardea tot:
- Şi eu vreau să fac ceva pentru ţara mea!
La fel de bun fu la început şi Mateescu, recrutat de acelaşi, numai că, având glas frumos, ceda prea des îndemnurilor de a cânta pentru plăcerea fetelor, iar aceste mici succese i-au alterat sufletul.
Activitatea se ducea mai ales pe linie educativă. Fiind numit şef de unitate, luă contact şi cu şeful grupului, Gheorghe Popa, de la Belle Arte. Pe urmă acesta se schimbă şi veni Emil Caciuc, de la Politehnică. În grupul lor intrau unităţi de la Aurel Vlaicu, liceu al C.F.R.-ului, de la Sfântul Sava, de la un liceu comercial şi de la încă unul.
Fraţii de Cruce din grup nu aveau voie să se întâlnească, din pricina situaţiei politice a ţării: să nu se cunoască între ei, la o adică. Aurel a participat la nişte întruniri cu ceilalţi şefi de unităţi, serile, la şosea. Fiecare se prezentase sub alt nume, unul conspirativ; al lui Aurel era: Gorun. Căzând cumva pradă Siguranţei, nu aveau cum îi indica pe ceilalţi; dealtfel aceasta şi păţi Aurel şi au păţit-o desigur toţi.
La una dintre aceste întâlniri, Aurel puse o problemă spinoasă:
- Domnule, ne-au ocupat ţara ruşii. Noi stăm cu mâinile-n sân? Nu ne daţi şi nouă pistoale?
Caciuc răspunse cu seriozitate copilului:
- Să nu vă mai aud vorbind despre asta. Arma noastră este spada înţelepciunii. Noi ne pregătim pentru viaţă, nu pentru moarte. Fiecare să fie bun în meseria sa, cinstit şi la locul lui. Când toţi vor fi aşa, atunci biruinţa va veni.
Sigur că nu greşea complet Aurel. Unei organizaţii de statura celei legionare îi revenea să facă şi politică, să ia atitudine publică. În astfel de timpuri de oprelişte, fiecare legionar devine ca un fel de locomotivă şi trage după el câte vagoane poate.

Acesta este tânărul care a fost arestat pe 15 mai 1948.
Să mă reîntorc alături de domnul Obreja, încăput întretimp pe mâinile unui *"anchetator înalt şi chel."* Era manierat. " *Se vedea că nu-l minţea când afirma a fi procuror. Era un domn de formaţie veche. Unul dintre nu rarii jurişti funcţionari ai Siguranţei de odinioară şi lefegii ai Poliţiei aceloraşi timpuri; ei acceptaseră să devină colaboraţionişti. Au tot 'colaborat', până le-a bătut şi lor ceasul de au coborât în beciuri, mai rar cu condamnări mici şi mai des cu M.S.V. (muncă silnică pe viaţă). Spuneam, aşadar, că parcă ar fi purtat mănuşi.*
Se străduia să-l convingă pe elev că acesta n-avea nici o vină, băiat sărăcan cum era, de prin Munţii Neamţului. Şefii, zicea, se folosiseră de el, să-şi facă platformă politică în Occident, insinua.
Cu astfel de poveşti voia să-i câştige încrederea, să-l cumpere pentru a obţine declaraţii împotriva superiorilor celuilalt, intenţiona a-l amăgi asupra unei presupuse clemenţe ce-l aştepta; pe româneşte: îl îmbrobodea.
- Ancheta merge destul de bine, fără prea multe bătăi, aşa până-ntr-o zi când mă scot noaptea, îmi spune gazda.
Chemarea caraliului după ora stingerii, pentru a te conduce în faţa anchetatorului, vestea deobicei tortura, bătaia 'organizată', surpriza ce să te dea gata. Brutalitatea cea fără margine înflorea după apusul soarelui.
- În birou - procurorul, acest anchetator; iar lângă el - un coleg de-al meu de la liceu, chiar de la secţia de sculptură. Mai mic cu un an ca mine. Fiu de ţăran de la Otopeni, de chiabur. Frumuşel. Cu multe calităţi. Inteligent. Şi mai ales cânta frumos. Şi el 'colaboraţionist'. La alt nivel. Momit cu: - "Zi că Obreja-i vinovat şi-ţi dau drumu'".
- Ajuns înăuntru, dau bună seara. Mateescu era în dreptul anchetatorului. Lângă el. Anchetatorul nu-mi răspunde la salut. Ochii injectaţi, ca la un lup turbat. Zice: - "Mateescu, ăsta e?" - "Da, domnule anchetator." - "Obreja, îl cunoşti? - "Da, îl cunosc", îi spun eu.
Mai schimbă ei între ei câteva politeţuri şi deodată anchetatorul îi aminteşte colegului de la Sculptură:
- "Mateescu, ştii ce ai de făcut." Se scoală de acolo. Nu mi- am închipuit nici o clipă ce gânduri avea. Şi vine la mine. Mă prinde de gulerul cămăşii. - "Bă, ai de gând să-i spui pe toţi cei din grup", zice, "de la toate liceele din Bucureşti?! Că tu-i cunoşti pe toţi." Asta era condamnare la moarte. Însemna să te bată până-i spui pe toţi. Îi zic: - "Domnule anchetator, el mă anchetează sau dumneavoastră?" Acela repetă: - "Mateescu, ştii ce ai de făcut." Şi când îmi dă o palmă, am rămas trăznit. Zic: - "De aia vă face lumea 'bestii roşii', pe la cozi. Şi spune că omorâţi oamenii-n anchete. Pentru că procedaţi în felul acesta!" El, din nou: - "Mateescu, ştii ce ai de făcut." Şi-mi mai dă o palmă. Când am văzut aşa, fulger mi-a trecut prin minte: "Ce fac?!". Şi am pus mâna pe scaunul meu, era unul din ţeavă, şi când l-am ridicat să lovesc, Mateescu a fugit. S-a băgat sub birou. Iar anchetatorul - era un tip solid -, a sărit şi mi-a dat doi pumni de am fost jos. A bătut din palme. Au venit doi gealaţi de afară, care erau pregătiţi. M-au legat la mâini şi la picioare. M-au pus pe o rangă, pe birou şi pe un scaun. Anchetatorul a dat ordin unui malac să mă lovească la tălpi. Sigur că-s dureroase loviturile la tălpi, însă cele mai dureroase erau atunci când te izbea peste călcâie. Durerea şi lovitura se

transmiteau prin şira spinării până la creieri. Aveam impresia că-mi cădea capul jos, când primeam câte una acolo. Şi mă gândeam: "Domnule, o să mă lovească de câte ori? Probabil un număr de lovituri şi o să leşin. Pe urmă, să mă tot bată, până or să mă omoare". Dar n-a fost aşa. N-am leşinat. Am rezistat. Însă simţeam că nu mai puteam. Am spus: - "Domnule anchetator, în fond ce vreţi dumneavoastră?" Zice: - "Ni-i spui pe toţi, de la toate liceele, care au făcut parte din grupul vostru".
A-l întreba asupra temei discuţiei însemna un mijloc de a mai respira niţel. A afla ce-l interesa pe procuror îi oferea băiatului şansa altei prelungiri a pauzei. Afirmă că nu se putea concentra aşa, cu capul spânzurat şi cu labele-n sus, ceea ce nu era chiar un neadevăr. Asta o pricepu şi şeful 'operaţiunii'. Porunci dezlegarea. Încercă Obreja un alt tertip, după ce, pus pe tălpi, se prăbuşi şi fură datori să-l cocoaţe pe scaun: să obţină amânarea declaraţiei pe a doua zi. Se amestecă celălalt şcolar: - "Nu mai declară!". Anchetatorul îi dădu dreptate. I se aduse hârtie, călimară, toc şi i se dădu şi soldat cu pistol automat. Cei doi se duseră la culcare.
- "Ce fac?!" Zic: "Inventez nume, că altceva n-am ce să fac". Şi, de fiecare liceu, am dat câte patru-cinci nume. Am scris. Dar, ca să le ţin minte, trebuia să le repet sau să mi le notez pe o foiţă, că-mi dădeam seama că a doua zi o să-ntrebe, în ordine, de ele. Şi atunci, cu tocul pe unghii, am scris foarte mic numele născocite pentru fiecare dintre aceste licee" (p. 22-25).
Am citat acest fragment deoarece, mai târziu, în demascările de la Gherla, Aurel Obreja va recurge la un mijloc asemănător pentru a scăpa fără să denunţe: va declara morţii satului, în ordinea fostei lor locuinţe, pe uliţe. Însă, până atunci...
" *Înainte de proces, am fost chemat din nou şi întrebat dacă numele date de mine erau adevărate - probabil s-au dus să cerceteze, să verifice, să-i caute pe băieţii aceia. - "Măi Obreja, n-ai fost sincer cu noi." - "Păi, de ce n-am fost sincer?" - "Numele astea nu le-am găsit la liceele la care ne-ai trimis tu." - "Domnule anchetator, v-am spus: noi, activând sub comunişti, trebuie să ne luăm la rândul nostru nişte măsuri de apărare. Toţi am avut nume fictive. De exemplu, eu, aşa cum am declarat la început, nu mă numeam Obreja; mă numeam: Gorun. Ăsta a fost numele meu conspirativ." Şi zic: "Probabil că şi cei pe care i-am cunoscut într-o seară la şosea au avut toţi acelaşi fel de nume." Şi datorită faptului că am declarat-o despre mine mai înainte, am fost salvat de la bătăi în continuare.*
Nu ştia ce-l aştepta după cotul drumului apucat.
Judecat la 9 februarie 1949, a primit condamnarea de cincisprezece ani" (p. 30-31).
Nicolski, întâiul ins întâlnit înainte de a-şi cunoaşte anchetatorul de mai sus, îi vorbise despre lagărul unde va fi internat şi unde urma să i se dea şansa reeducării. Acesta fu Târgşorul.
" *- Unii dintre băieţi lucrau la atelier. Eu n-am vrut. Producea ţesătorie. Avea loc, în sfârşit, un fel de "reeducare". Îmi rămăseseră în minte cele spuse de Nicolski: "lagăr de reeducare".*
- Ce înţelegeţi prin formularea: "un fel de reeducare"?

- Adică ne puneau la dispoziţie cărţi de doctrină marxistă. Din când în când ni se citea ziarul - articole care-i interesau pe ei. Şi ni se făceau promisiuni că dacă ne "reeducam", cu alte cuvinte dacă citeam, ne îndoctrinam, urma să fim puşi în libertate" (p. 31).
După cum **"Casa lacrimilor neplânse"** reprezintă cea dintâi carte de mărturisiri din reeducări publicată în ţară, la fel în ea, pentru prima oară este pomenit lagărul acesta ca loc al reeducărilor.
" *- Era un director Spirea Dumitrescu, fost ofiţer, destul de cumsecade. Nişte gardieni foarte de treabă. (...) A durat acest regim destul de dulce - adică ziua eram liberi prin curte - până a sosit, în vara lui '49, un grup mare de elevi, o sută-o sută şi ceva, de la Suceava. Ăştia era deja "reeducaţi": cu cântece, cu şedinţe, cu cărţi, cu turnătorie.*
(...) Aurel Obreja, printre alţii - tot soseau transporturi noi de elevi de pe întreg cuprinsul ţării -, s-a antrenat la unificarea tuturor "nereeducaţilor ", pentru a se face faţă invaziei minciunii.
(...) *Până în toamnă s-a mers aşa. Unii dintre ei, de exemplu Petrică Măzăreanu, fratele lui Mircea Măzăreanu, care a fost împuşcat, din grupul lui Ghiţă Petre, luptător în munţi, la Arnota, Lupeş, pe care-i cunoşteam de la Piatra Neamţ, când au luat contact cu noi, şi-au revenit. Au venit la noi şi ne-au spus: - "Să vă păziţi de Stoian, de Cobzaru...". Şi mulţi din acei 'reeducaţi' ne-au avertizat ce se petrecea şi cu ce turnătorii umblau ăia. Înainte de ei nu a existat să se toarne. Obiceiul l-au adus ei, că li se făgăduise că dacă se fac oamenii conducerii, vor fi eliberaţi. Şi noi ne-am păzit de ei, cum am fost avertizaţi, aşa că la sfârşitul verii, ca urmare a denunţurilor, un lot de elevi am fost izolaţi şi băgaţi în secţia poliţiştilor, într-o cameră destul de mizerabilă, în timp ce ei făceau şedinţe în care ziceau că trebuia să se termine cu noi, cu 'reacţionarii' şi că nu se putea realiza aceasta decât prin constrângere: tăierea pachetului şi a scrisorii. Spirea Dumitrescu nu pleca urechea la ei. Când a venit Burada* (după Moş Antonescu, un al doilea angajat pentru reeducare, ambii oameni de bun simţ; n.n.) *, el era acela care avea cuvânt. O parte şi dintre noi, mai ales de prin organizaţiile recent înfiinţate, au tras pe lângă ei, încrezându-se în promisiunea eliberării urgente. Ziceam că pe vreo patruzeci-cincizeci ne-au izolat de ceilalţi elevi, ne-au băgat la Serviciul de Siguranţă* (o secţie severă a lagărului; n.n.). *Bună parte dintre copii au tăcut când sucevenii puneau problema reeducării, tăceau pentru amărâtul acela de pachet. Noi nu ne-am ţinut gura: - "Ce să ne reeducăm?! Ce?! Am tâlhărit?! Am jefuit?!". Ne-au vârât într-o cameră destul de periculoasă - dar ce ne dădeam noi seama?... Pe dedesubtul ei trecea un pârâiaş, care ieşea în curtea elevilor. Priciurile erau din beton, cu nişte scânduri deasupra.*
După vreo lună-două de izolare, sosi o inspecţie trimeasă de Ministerul de Interne. În fruntea ei se aflau ofiţerii superiori Sepeanu, Dulgheru, şeful Securităţii de la Ploieşti şi directorul nostru. Prima lor întrebare era cât pământ sau altă avere aveau părinţii noştri; asta tare-i interesa. După ce au isprăvit cu socoteala asta, ni i-au arătat pe poliţişti: - "Îi vedeţi pe ăştia? Ei au fost şi duşmanii voştri şi ai noştri. Cu voi n-avem nimica". Încercau să bage zâzanie între deţinuţi şi să facă să pară că între legionari şi comunişti avea loc o înţelegere tacită. Li s-a oferit celor pedepsiţi să-şi redobândească statutul anterior, dacă primeau

'reeducarea'. Cum ei au refuzat, li s-a promis să fie scoşi la aer liber, cu condiţia să nu-i influenţeze pe aceia care se 'reeducau'. De data aceasta, majoritatea primi târgul. De ce le-au propus să-i scoată? Pentru că se crease un mit al suferinţei lor acolo, cu mâncarea de la cazan, fără libertatea de a umbla prin curte sau de a munci la atelierele de ţesătorie. Puştii de cincisprezece-şaisprezece ani le aruncau în hârdăul cu arpacaş slană, cârnaţi, brânză, untură, carne sărată... Se jertfeau pentru ei. Rămăseseră trei pe poziţia adoptată anterior."
Au primit şi un nume: 'Comandatura de la Târgşor împotriva reeducării'!
"- Zice: - "Ei, Obreja, vrei?" - "Nu vreau să ies", le spun. Au rămas trăzniţi. - " Păi, de ce?" Zic: - "Pentru că dumneavoastră o să-i credeţi pe cei care-şi fac "reeducarea", când o să ne toarne cu tot felul de neadevăruri; n-o să ne credeţi pe noi. Ăia au interesul să vă mintă; şi-n maximum două săptămâni noi ne trezim din nou 'băgaţi la izolare'. Aşa că nu ne mai deranjăm. Rămânem pe loc."
La insistenţele ofiţerului de carieră, directorul cel cumsecade, lui Aurel îi veni o idee, singurul of ce-l durea cu adevărat:
- Zic : - " Domnule director, ies cu o singură condiţie - dacă-mi daţi o cameră să-mi fac un atelier de sculptură!"
Acesta era 'criminalul'! Tânărul suferea că nu se putea dedica mai departe creaţiei; cu şmecherie inocentă ştia profita de ceea ce trăise mai greu în viaţa de până atunci, pentru a dobândi un drept natural, lipsit de orice legătură cu politica, dreptul de a rămâne... artist!
Atelierul s-a deschis. Suplimentar, i s-a adus o căruţă de pământ lutos, ipsos. Şi-a confecţionat singur uneltele. A primit comenzi pentru busturile 'marilor dascăli ai proletariatului'. Calitatea acestora, după finisare, i-a înlesnit dobândirea unora mai 'serioase': busturile comandantului şi ale gardienilor - mai după fotografii, mai cu câte o şedinţă de pozare. Cu prilejul lor, schimba câte o vorbă cu comandantul, care i se adresa părinteşte. - "Domnule director, dumneavoastră ne-aţi luat de copii. Trebuie să fiţi convinşi, deşi cei mai mulţi de aicia sunt nişte ţânci, începând de la doisprezece ani", ca Ion Ladea şi alţii, de prin Maramureş, Puşcaş - doctorul care a ajuns o celebritate mai târziu -, "trebuie să fiţi convins că aceşti copii ştiu bine ce au de făcut în viaţă. Noi nu acceptăm "reeducarea". N-am furat, n-am tâlhărit. Pentru ce să ne "reeducăm"?" Acest atelier a avut o mare importanţă pentru toţi elevii care au refuzat "reeducarea", îmi explică gazda mea.
- În el ne întâlneam, discutam atitudinile de luat împotriva "reeducaţilor". Veneau şi o mare parte dintre gardienii de pază. Îşi cereau voie de la director şi soseau să ne viziteze. Aveam o mulţime de lucrări..." (p. 33-36).
Datorită acestor expuneri, cititorul îşi poate face o imagine şi despre ce au însemnat reeducările de la Suceava, de sub conducerea lui Alexandru (Şura) Bogdanovici, până a prelua şefia lor O.D.C.C.-ul iniţiat de Eugen Ţurcanu, ce le-a transformat într-un mijloc de distrugere morală, psihologică şi fizică a tinerilor deţinuţi.
Pentru a se cunoaşte mai bine atmosfera din acest lagăr pentru elevi în perioada reeducărilor - tocmai deoarece el devine mijloc de intuire a celor petrecute la penitenciarul Suceava - am apelat şi la informaţiile oferite de publicistul Gheorghe Penciu.

Pe 2 februarie 1949 au plecat studenţii de prin puşcării la Piteşti. Pe 3 februarie a fost arestat directorul Jilavei, Berezovschi, şi a fost înlocuit cu căpitanul Maromet, însoţit de umbra lui cea rea, Ivănică. Pe 4 februarie s-au îndreptat elevii către Târgşor, închisoarea de minori. Muncitorii se deplasau la Gherla, intelectualii la Aiud, înalţii dregători ai ţării la Sighetul Marmaţiei.
La Târgşor i-a întâmpinat o atmosferă chiar foarte plăcută, tinerească, deloc penitenciară.
- Te frecai la ochi şi nu-ţi venea să crezi!, îmi povesteşte domnul Gheorghe Penciu, pe atunci şeful clasei din care făcea parte Aurel Obreja, de la Liceul Industrial Polizu. Toată ziua liberi prin curte, dreptul la scrisori, la pachete. O bibliotecă la dispoziţia noastră...
Reeducarea era prevăzută: zăcea o liotă de cărţi marxiste prin rafturi.
- Dar, pe ici pe colo, strecurat şi câte un roman, ajuns mai mult prin pachetele de la familii şi trecând de controlul de la poartă cu făgăduinţa că va fi donat bibliotecii.
Gheorghe Penciu se împrietenise de la început cu Aurel Obreja, când cel din urmă apăruse la liceu. Ba acesta a şi locuit o bucată de vreme la cel dintâi numit. Astfel, Gh. Penciu a apucat să afle multe despre fraţii de cruce din clasa lui.
Ceea ce îl preocupa pe Aurel i se părea lui Gheorghe periculos. L-a şi avertizat asupra riscurilor ce şi le asuma, deoarece în clasa lor, a 8-a C, exista un informator: Dincă. Acesta se dusese într-a 8-a B cu un pistol în mână, cu un cartuş pe ţeavă, de a cărui existenţă mânuitorul nu ştia nimic. O joacă stupidă de-a bandiţii. Glonţul porni şi găuri turul pantalonilor unui coleg. Făptaşul fu exmatriculat din toate liceele. Însă, peste vreo două săptămâni, reveni în rândurile elevilor. Mai mult, directorului, chemat de superiorii săi, i se ceru să-i creeze condiţii vinovatului pentru a-şi trece anul şcolar. Profesorii, la rândul lor, primiră dispoziţiile de rigoare în vederea promovării sale. Profesoara de română a clasei a 8-a C, care ţinea foarte mult la Gheorghe , doamna Florescu, - îi dăruise o carte de Aron Cotruş, cu care era prietenă, o carte cu dedicaţie -, îi atrăsese atenţia asupra situaţiei dubioase a lui Dincă, prin care acesta îşi redobândise dreptul de a-şi continua studiile.
Şeful clasei îl avertiză de aceasta şi pe Aurel. Mai mult nu se putea amesteca în treburile lui. Educaţia de acasă îl învăţase că n-avea voie să se implice în viaţa altuia peste o anumită limită.
El îşi făcuse o pornire 'bună'. Talentat în literatură, debutase în 1946, printr-un profesor, la "Viaţa Sindicală" a C.G.M-ului; îi apăreau un articol-două pe lună. Câteodată pleca în reportaj cu un fotograf după el. Îşi câştigase o oarecare independenţă materială. Mai publica la "Revista Studenţească", la "Oul", la "Papagalul".
Culmea este că, deşi nu făcea parte din Frăţiile de Cruce, deşi nu era nici măcar 'prieten', în cadrul unui mănunchi, totuşi cel dintâi arestat dintre elevi, fu tocmai el, de Înălţare, pe 10 iunie 1948:
- La Liceu a avut loc o spargere, ca şef al clasei vii acolo, să ne dai nişte amănunte despre fiecare coleg, să descoperim făptaşul, împreună cu directorul.

Ajuns în maşină, căzură înjurăturile asupra lui ca bolovanii. De-a dreptul la Ministerul de Interne.
Nu l-au întrebat numai despre colegii de clasă, ci şi despre Gelu Popa, pe atunci student de vreo doi-trei ani, absolvent al liceului lor. I-au arătat notele informative ale lui Dincă. Dar acesta nu trebuia menţionat în nici o declaraţie de-a colegilor. După o anchetă care n-a fost prea dură, fu condamnat la opt ani. I-au şi spus de ce: având acces la tipar, era mai periculos ca ceilalţi, putând 'influenţa poporul muncitor'.
La Târgşor se întâlniră elevii din 1948 cu elevii din 1941, sosiţi de la Aiud, ale căror pedepse se executau în continuare, deşi Mareşalul, sub legea căruia fuseseră pronunţate, pierise în faţa plutonului de execuţie. Şi unii şi ceilalţi fuseseră puşi la un loc, indiferent de deosebirea de vârstă, ca şi de cea de experienţă de penitenciar. Dacă scria în dosare că profesia le era de elev! Numai că cei din 1941 n-aveau exuberanţa, uşurătatea, neîncredinţarea că puşcăria era moştenirea ce le revenea, ci că mai curând urmau să fie eliberaţi nu peste mult, că fuseseră arestaţi doar aşa, pentru sperietură - cum credeau cei din 1948 -, n-aveau, 'bătrânii', verva noilor victime, nu miroseau încă a libertate, necurăţată de pe haine şi din suflete, erau lipsiţi şi de vitaminizarea încă prezentă în trupuri, de tonusul muşchiular, de rezistenţa fizică a celorlalţi. Mai curând meditativi, tăcuţi, lenţi în a lua o hotărâre sau a-şi emite părerea, cu o voinţă şi o demnitate dârze, erau echilibraţi nu numai ca oamenii maturi, ci ca nişte inşi trecuţi prin multe - să nu uităm că aveau de pe atunci şase-opt ani săvârşiţi, comparat cu cel aproape un an al mădularelor noului val de condamnaţi.
Elevii începuseră, de plictiseală, să citească volumele din bibliotecă, ba chiar să le comenteze, aproape ca la un seminar. De la sine. Abia apariţia oficială a unui salariat civil, 'moş Antonescu', pe jumătate senil, cunoscut cititorilor noştri din scrierea lui Virgil Maxim, aduse o ispită de reeducare în lagăr. Dealtfel, postul său asta şi preconiza: era educator. Pe timpul lui Antonescu, fusese condamnat de drept comun la Doftana, împreună cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, căruia îi făcuse o serie de servicii. Drept recompensă, i se dăduse această pâine, considerându-se că minorii condamnaţi politic nu vor constitui o dificultate pentru el. Misiunea lui era să seminarizeze lecturile, ceea ce se dovedi ceva deosebit de anevoios în faţa unor cârlani dispuşi doar la şotii şi a căror cea mai mare bucurie - îndelung exercitată pe băncile şcolii - era să-l pună în încurcătură pe acela care avea misia de a-i educa.
Informatorul oficial al lagărului era Dumitru Ibănescu, apărut de la Suceava, dar cu destul timp înaintea grupului compact de suceveni. Turnătoriile lui făcură să circule ideea că prezenţa celor de la Aiud alături de copii împiedica 'reeducarea'. Aceia erau Vasile Turtureanu, Fetie, Varză, Gheorghe Treistaru, fraţii Răducu, Bozenovici, Gheorghe Niţă, Iulian Bălan, Mogoş şi alţii, în total ei fiind optsprezece-douăzeci. Datorită maşinaţiilor denunţătorului, fură reexpediaţi in corpore la Aiud.
Elevii soseau loturi după loturi. Ardealul, Maramureşul, Aradul, Clujul, Timişoara, Dumbrăvenii, Târgu Mureşul; către sfârşit, au căzut peste cei vechi, aceia de la Suceava. Considerând cele ce au urmat, ca şi metodele ulterioare practicate la Piteşti şi Gherla de către Ţurcanu, te întrebi dacă precedarea lotului în fruntea căruia se găsea Stoian, de către Dumitru

Ibănescu a fost întâmplătoare sau de nu cumva menirea acestuia în avangardă fusese taman să constate ce atmosferă exista în Târgşor şi eventual să o 'remedieze' înainte de aducerea celor o sută-două de 'reeducaţi' de la Suceava, pentru a le crea un teren 'curat' în vederea activităţii ce se preconiza să desfăşoare ei în rândurile celorlalţi deţinuţi elevi.

Într-o bună seară, s-a zvonit că soseau moldovenii. Aveau şi elevii oamenii lor plantaţi în incinta administraţiei, cum era Stegaru. Acesta lucra pe lângă magazie. Ea era în grija unui plutonier, om cumsecade, unul pe nume Voinescu, un ins cumpătat, spuneam, cum erau pe atunci gardienii, până să-i schimbe cu dintr-aceia formaţi sub semnul luptei de clasă. În timpurile de început nu exista ură împotriva deţinuţilor. Dimpotrivă, atât paznicii, cât şi conducerea, foloseau toate menajamentele în tratarea celor din urmă. Stegaru prinsese din zbor un cuvânt al lui Voinescu, despre o dubă ce se-ndrepta către Târgşor, pornită de la Suceava. Era prin iunie 1950.
Nu i-au văzut în noaptea aceea, deoarece apăruseră pe la 10-11. Însă a doua zi dimineaţă, îi treziră, venind dinspre dormitorul de vizavi de acela unde se afla Gheorghe Penciu, de la o distanţă de 10-15 metri, nişte cântece entuziaste, precum Internaţionala, Bandera Rossa, Imnul Republicii Populare Române şi aşa mai departe. Masa celor ce ascultau căscase ochii cât cepele. Auzeau şi nu-şi credeau urechilor.
Gardienii - care şi ei duseseră până atunci o viaţă molcumă şi fără surprize - se zgâiau la rândul lor către dormitorul cu pricina. Le citeai pe chip ce gândeau, anume că nu era de-a bună: legionari comunişti! Directorul luă măsura de a nu-i caza pe noii sosiţi cu ceilalţi. Îi păstră acolo, poate de teamă să nu mănânce bătaie neofiţii comunismului de la cei cu state de încarcerare mai vechi. La vreo două-trei zile, li se îngădui să iasă în curtea comună. Odată cu aceasta apărură stol 'turnătoriile' şi 'lucrăturile'. Ieşiră la raportul lui Spirea Dumitrescu:
- Dorim să ne reeducăm!
- Şi noi dorim să vă reeducaţi. De asta vă aflaţi aici. Aveţi bibliotecă, aveţi club; studiaţi tot ce poftiţi.
- Nu. Nu acceptăm decât metoda după care am pornit să ne reeducăm la Suceava, care este în vederile forurilor înalte. Aici am nimerit într-o cloacă de bandiţi, de legionari, de ţărănişti, de liberali, de regalişti! Nu vrem să avem de-a face cu astfel de elemente.
Ion Stoian, Iosif Cobzaru, Liviu Murgulescu, Mircea Doroftei, Romeo Iosipescu, Dumitru Sumănaru, Valentin Lungeanu, Oancea, şi alţii erau printre principalii informatori ai conducerii, îmbulzindu-se la raport ca muştele la baligă. Turnătoriile priveau 'atitudinea ostilă faţă de reeducare' a celor mai 'bătrâni', ostilă şi faţă de procesul de democratizare a ţării, ziceau.
Burada centraliza informaţiile şi le înainta mai sus. Numai că şi Burada a fost schimbat datorită notelor informative ale aceloraşi reeducaţi. Astfel că într-o dimineaţă apăru o nouă conducere a închisorii: locotenentul major Negulescu, ca director comandant, sublocotenentul Iordache, care

urma să devină celebru la Canal, mai târziu, prin răutatea sa, şi o garnitură întreagă de gardieni, formaţi în şcoala din Jilava lui Maromet, pentru cadrele de miliţieni paznici ai Ministerului de Interne.
Cei care nu proveneau de la Suceava trăiră prigoana. Fură scoşi din atelierele de ţesătorie, din cele de întreţinere - tâmplărie, mecanică -, de la magazie, de peste tot unde lucrând te mai fortificai niţel, dobândeai oarecare condiţie fizică, îţi trecea timpul mai uşor - opt ore se duceau cu munca -, îţi consumai energia adolescenţei într-un mod justificat. Numai că nici înlocuitorilor, căci 'reeducaţii' fuseseră preferaţi, nu prea le-a priit alungarea confraţilor de suferinţă, fiindcă noul comandant nu privea cu ochi buni reeducarea. Sublocotenentul Iordache, ofiţerul politic, o sprijinea; ca atare şi locotenentul major trebuia să se facă a nu vedea ce se întâmpla. Ei continuau cu marşuri şi celelalte. Ultimii poliţişti colegi de detenţie plecară la Făgăraş şi în dormitoarele lor fură izolaţi elevii nereeducaţi. Li se suspendară scrisorile şi pachetele, activităţile de club. De acestea nu mai beneficiau decât cei veniţi de la Suceava.
Viaţa în dormitoare era un chin. Deşteptarea la ceasurile cinci; făcutul patului, cu salteaua astfel umflată încât să sară moneda pe ea; proprietarul saltelei pe care banul nu sărea era scos din dormitor şi ciomăgit până rămânea lat; numărătoarea de dimineaţă şi de seară se făcea alergând pe sub bâtele gardienilor. Asta până sosi o comisie nouă de la Interne şi deţinuţii elevi fură vestiţi că vor pleca la Canal, să li se dea 'şansa reintegrării în societate'. Prin septembrie luară calea lagărului dobrogean o primă sută dintre ei. Se zvonea că cei care aveau o condamnare până la zece ani urmau să fie trimişi acolo, iar cei condamnaţi peste zece ani să meargă la Gherla.
Între timp avu loc evadarea reeducatului Lupeş. Ea constitui o surpriză deloc agreabilă pentru colegii de la Suceava, care se şi văzuseră ajunşi acasă, pe drumul sfruntat al cântecelor comuniste şi al călcării în picioare a crezului personal.
Lupeş şi Măzăreanu lucrau la acelaşi război mecanic. Dan Staicu, Ilie Bucă, Mihai Săpătoru, Kiti Stoica, Lupoaie, ca şi cei doi pomeniţi mai sus, intraseră într-o oarecare rezervă faţă de cuvântul de ordine de care ascultaseră când fuseseră aduşi la Târgşor, aceasta văzând dânşii că nu toţi elevii primeau ceea ce acceptaseră ei la Suceava. Lupeş şi cu Măzăreanu ieşeau pe rând la veceul din curte. Profitau pentru a intra nebăgaţi în seamă într-un dormitor dezafectat. Acolo, se târau pe sub prici şi, cu o scoabă, extrăgeau iar şi iar câte niţele cărămizi din zidul ce da spre cimitir. După vreo două-trei săptămâni de muncă tainică şi de aşteptare a unei nopţi întunecoase, scoaseră din uz tabloul electric. Se produse un scurt circuit. Fu urmat de o larmă infernală. Conducerea şi garda apărură în ateliere cu lanterne. În cele din urmă, când se aprinse lumina, se constată absenţa lui Lupeş. Măzăreanu încercase şi el să se strecoare şerpeşte după prietenul său, dar fiind mai trupeş, nu izbutise: deschizatura era prea mică pentru oasele-i mari. Apoi se auzi focul automat al sentinelei din turelă. Ei doi nu ştiuseră că paza exterioară nu avea acelaşi tablou electric cu interiorul lagărului şi că acolo rămânea lumina în funcţie. Ieşind în ploaia măruntă ce străbătea ceaţa, Lupeş alergă în zigzag printre crucile cimitirului. Caraula fu atenţionată de

zgomotele alergării şi trase în acea direcţie, fără a-l atinge pe curajosul care pieri în noapte fără urmă.
Măzăreanu izbutise să revină în atelier. Şedea, livid, la război. Comandantul şi toţi gardienii au început să-l lovească sălbatic. După ce l-au umplut de sânge , l-au pus în lanţuri, la mâini şi la picioare, şi l-au aruncat într-o izolare. Ceilalţi deţinuţi copii au fost duşi în dormitoare, printre şirurile de gardieni înarmaţi cu bâte, cozi de mături, cozi de furci, de ţăpoaie. Reeducaţii erau aceia care au înghiţit cu preponderenţă represiunea, deoarece îi izgoniseră pe ceilalţi de la munci, luându-le locul. Dimineţile, când se mergea la lucru, se trecea prin 'coridoarele' de pedeapsă, unul la ieşirea din secţie, altul la intrarea în secţia atelierelor şi al treilea când se pătrundea în atelierele propriu-zise; adică, făceai slalom printre lovituri.
Urmă surpriza: cinicul şi ticălosul Ion Stoian, condamnat la şapte sau opt ani, fu dus la Gherla. Gheorghe Penciu, condamnat şi el la opt ani, era îngrozit să nu se încalce regula repartizării şi în cazul său şi să fi ajuns cumva la Gherla, să încapă pe mâinile psihopatului. Căci, Radu Ciuceanu, trecut prin reeducările de la Piteşti, descinsese, spre satisfacţia sa, la Târgşor, unde, învingându-şi cu eforturi imense groaza că ar fi putut ajunge la urechile reeducatorilor ceea ce făptuia - asta s -a şi petrecut dealtfel -, cu mii de precauţii, dezvăluise toate ororile prin care trecuse. Pe faţa lui se citea teroarea. Dar, oricât de îngrozit era, vorbise, îşi făcuse datoria de om şi de creştin. De aceea, expedierea lui Ion Stoian la Gherla dădea de gândit târgşorenilor: nu cumva şi la Gherla aveau loc aceleaşi crime ale deţinuţilor împotriva deţinuţilor? Ion Stoian era tocmai bun să le săvârşească...
Cititorul îşi aminteşte că personajul Aurel Obreja menţionase "un fel de reeducare" ce avusese loc la Târgşor. " *Însă ne vine un "reeducator". Un bătrân, unul Antonescu, om simplist. Îl duceau de nas "reeducaţii". Când discuta cu noi, era de acord cu noi. Când discuta cu ei, cădea de acord cu ei. "Moş Antonescu", îi spuneam. N-a stat prea mult acolo, că izbutisem să-l convingem să fie împotriva "reeducării".*
Din alegerea acelui ins de către cei de la centru reiese nesiguranţa celor din Ministerul de Interne asupra căii de adoptat; ori lipsa unor angajaţi sufficient de bestiali pentru a practica "reeducările" sub forma lor de 'soluţie finală' - în sensul hitlerist -, aşa cum urmau curând să se manifesteze; sau tatonările, ezitările cumsecădeniei românilor formaţi înainte de instaurarea regimului comunist.
Treptele organizării genocidului studenţesc sunt detaliate de povestitor. Domnia sa nu conştientizează însemnătatea şi ineditul revelaţiei din această etapă a istorisirii. Ele sunt prezentate în aspectul lor de joacă aparentă. Dar oricât de superficială, această 'joacă' e tot 'mai la obiect', se apropie tot mai tare de ceea ce se urmărea să devină, de ceea ce rămânea necunoscut întregii Românii, exceptând o bandă de câţiva indivizi din conducerea Securităţii, legaţi definitiv între ei prin planurile crimei" (p. 41).
Faptul că am citat anterior ca portret memorabil întocmit de Virgil Maxim pe acela al lui "Moş Antonescu" ne stârneşte o întrebare firească: acest memorialist în urmă menţionat îl reţine pe ramolitul 'ilegalist' ca venind să ţină o singură şedinţă cu internaţii copii. Aurel Obreja - confirmat de

Gh. Penciu - pomeneşte un stagiu al său ceva mai îndelungat în lagăr. De unde distanţa oarecum contradictorie dintre informaţii? Ea poate avea două izvoare. Aceia doi erau ridicaţi de pe băncile liceului; deci, foarte cruzi. Apariţia 'educatorului' constituia un 'eveniment' pentru puştii doritori de 'întâmplări', de 'schimbări', de surogate ale aventurilor de cari avea nevoie vârsta lor imatură. Răsărirea unui caraghios senil care dorea să le suplinească educaţia şi autoeducaţia ce-i preocupaseră intens până la acea vârstă - ca pe nişte adolescenţi care-şi luau în serios anii formării - constituia ceva ieşit din comun; au acordat memoria cuvenită unei atari modificări a programului zilnic. Pe când Virgil Maxim - deşi tot elev cândva - târa după sin e, de pe atun ci, şase ani de închisoare şi lagăr; cum s-a văzut, preocuparea lui esenţială nu era 'să-şi umple timpul', să experieze viaţa, ci să-şi îndeplinească rolul creştinesc ce credea că-i incumba. Trecerea lui "Moş Antonescu" pe lângă el a stârnit un zâmbet firav (într-o mare de amărăciune) şi atâta tot.
" *- La un moment dat l-au schimbat pe "Moş Antonescu". Vine un ţigan: Burada. Tânăr, ţiganul. A luat în primire. A văzut ce era de văzut pe acolo. Când soseşte la atelier şi dă de ce făcusem, busturile 'marilor învăţători', îmi spune: - "* ***EU*** *te scot de la închisoare!* ***EU*** *mă duc la Ministerul de Interne şi le zic că dumneata trebuie să ieşi afară, să lucrezi pentru clasa muncitoare!"* .
Unul dintre emisarii M.A.I. - "Moş Antonescu" - după cum constatăm, se lasă convins de dreptatea deţinuţilor. Al doilea - Burada - mai crede încă în dreptul său la o gândire independentă şi la a avea iniţiative. N-a bătut ceasul când românii să afle că personalitatea umană a fost abolită printr-un decret nescris. Nu sunt conştienţi că ei înşişi, din făpturi omeneşti, au devenit rotiţe bune să le-nvârtească exclusiv şefii lor. Se lasă amăgiţi de aparenţa înşelătoare că mai umblă pe două picioare şi că mai au un cap între umeri. Nu va trece mult timp şi li se va spulbera această amăgire a libertăţii în curs de dezagregare. (...) Numai că "reeducarea" celorlalţi şi-a îndeplinit scopul pentru care a fost înfăptuită. Demascarea aproapelui a intrat în acţiune. Grupul lor s-a năpustit asupra naivului Burada. I-a deschis ochii, l-a lămurit că sculptorul refuza să se "reeduce", deci era un 'reacţionar' periculos. Nega 'spiritul progresist' al "reeducărilor"" (p. 42-43). Drept care, la pedeapsă cu el şi prietenii lui! La Jilava, să se-nveţe minte, sub pământ!
Noua reşedinţă unde a ajuns conlocutorul lui Mihai Rădulescu impune şi un portret, al unui mare cărturar, pregnant şi cu o notă de tristeţe făr ă ieşire: " *M- a impresionat figura lui Mircea Vulcănescu. A intrat în pielea goală, numai cu izmenele pe el, c-aşa venise de la bătăi; şi amărât, Doamne... Era un tip înalt, slab; numai pielea şi osul erau pe acest om; decât ochii îi străluceau în cap. Un bărbat frumos a fost. Era chel acuma şi se vedea bunătatea pe figura lui. Însă chinuit şi de regimul pe care-l dusese la Aiud şi de bătăi, de la Reduit. Mi-a făcut impresia unui schelet de biserică arsă, din care n-a mai rămas decât conturul, scheletul de beton şi fier. S-a recomandat: - "Mircea Vulcănescu". Mi-am amintit de numele său. Nu ştiam cine era, ce personalitate era, decât din procesul 'Marii Trădări', cum îi spuneau ei, comuniştii. Mi-am amintit şi de acest Ion Nedelescu - şi el tare bătut - deşi amândoi erau oameni slăbiţi şi bătrâni...*

Nu chiar atâta de bătrâni. Însă aceasta e credinţa tânărului când are de-a face cu cei mai în vârstă ca el.
- I-am primit, le-am făcut loc, aşa cum era regula, jos, pe beton, deşi camera era arhiplină (eram pedepsiţi cu geamul închis, şaizeci-şaptezeci de oameni...), şi Mircea Vulcănescu, aşa, sub teroare, a început să ne vorbească. Pe urmă am auzit eu cine era cu adevărat. Ne vorbea despre filosofie, de atitudinea lui la proces. Ce sentimente româneşti a avut acest om!" (46-47).
Paginile de căpătâi, din punctul de vedere al scriiturii literare, rămân, în etapa Jilavei, cele descriind o pedepsire a unei părţi din această cameră. Ele mai prezintă un interes: dovedesc că între pedeapsa dată de securişti şi acelea aplicate de reeducatori decurge relaţia de la învăţător la învăţăcei. Este cazul să menţionăm diferenţa dintre amintirea numelui evreului aruncat în cazne de Maromet, alături de ceilalţi, faţă de Virgil Maxim, ca şi întregirea numelui căpitanului suferind similare chinuri - care e prezent în memoriile aceluia doar prin iniţială. În plus, în naraţiunea lui Aurel Obreja, el dobândeşte o figură mult mai simpatică decât în cealaltă, impresiile umane deosebindu-se de la un ins la altul, după multe criterii rareori putând fi surprinse. (Tot aici voi folosi prilejul să atrag atenţia că autorul, plecând de la informaţiile lui D. Bacu, afirmă, greşit, că Alexandru Bogdanovici ar fi fost elev.)
" *În multe rânduri am ascultat povestiri despre domnia neagră a lui Maromet peste Jilava, dar niciodată nu mi-a fost dat să aud un narator atât de direct, cu frază atât de economicoasă, de spontană, de simplă, dotată de plasticitate şi atât de infuzată de retrăire.*
- Şi, cu o bâtă-n mână: - "...tu-tu-vă-n Du-Du-Dumnezeii mmma-mamelor voastre, vă ommmorâm pe toţi!". Începe să ne-ntrebe, luând-o de sus: "Cu-cum te numeşti, mă?" - Cutare. - "Mai departe." - "Maxim Virgil." - "Dă-dă-dă-te jos..., ttu-ttu-ţi Dumnezeul mă-mă-mă-ti de bbbandit!" Şi când săream de acolo jos, dacă aveam ghinionul să ne-mpiedicăm când aterizam, am fi păţit exact ca ceilalţi. Dar fiind tineri, ne-am strecurat printre ei; am primit desigur destule lovituri şi cu ciomegele şi cu cizmele şi ne luau pe toţi la rând, până au ajuns la mine. Eram turnaţi de acest Vlădescu. Ne-au scos pe zece inşi, printre care un căpitan, erou al Armatei Române, Tărlungeanu Ion, decorat cu toate ordinele şi cu Mihai Viteazul. Şi un evreu: Şainhorn Rubin. Ăsta lucrase la bucătărie. Probabil încercase să ia legătura cu deţinuţii de pe acolo şi l-au băgat la 'disciplinar'. Şi un maior Ghiţulescu; făcuse parte din trupele de Securitate de intervenţie prin munţi. Evreul era foarte cumsecade. Mă împrietenisem cu el datorită faptului că stătuse la Ocnele Mari cu generalul Coroamă şi acesta mă întreţinea pe mine în liceu. Sigur că tremuram toţi, în cămaşă şi izmene, pe ciment, afară. - "Ce ne fac? Ce ne fac?", ne întrebam pe şoptitelea. Dă ordin Maromet să vină echipa. Au sosit vreo patruzeci de miliţieni. Metoda de bătaie era că se aşezau pe o parte şi pe alta şi trebuia să treci printre furcile caudine, cu parul să te lovească. Noi auzisem de această metodă. Îţi puneai mâinile peste cap, să ţi-l aperi; şi fugeai printre ciomegele miliţienilor. Şi ăştia, care cum avea sufletul, unul te lovea în ţeastă, altul peste mâini, peste picioare; până te puneau jos, apoi te călcau cu cizmele. Şi, la un moment dat, ce au discutat ei, Maromet cu Ivănică, de au renunţat la asta, adică să ne ducă

şi să ne aducă înapoi pe sub ciomegele alea. Şi ne bagă la celula 16. Îi spunea: 'neagră'. Într-adevăr neagră era! La intrare, altă cămeruşcă. - "Dezbrăcarea!" Ne-am pus la pielea goală. Şi ne-au vârât înăuntru. (...) Continuă să-mi istorisească despre 'neagra' Jilavei de pe timpul lui Maromet, unde nimeriseră:
- Ne-am dat seama, în bezna aceea, că pe jos erau numai excremente şi urină umană de la cei care, ajunşi acolo, se îmbolnăviseră de diaree, dezinterie, care îşi făceau necesităţile acolo. Iar gheaţa cred că avea cel puţin zece-cincisprezece centimetri. Când am văzut: - "Ce facem?...". În sfârşit, într-un târziu îl aduc cu noi şi pe Puiu Teodorescu. Gemea şi-l târau; gemea şi-l târau. Trăia. - "Ce-i cu dumneata?" - "M-au omorât, bandiţii... M-au omorât..." Îl lăsaseră pe gheaţă. - "Bine, dar ce facem? Hai să hotărâm să ne organizăm să rezistăm." Şi Şainhorn Rubin, acest evreu, îmi zice: - "Domnule, ştii cât ne ţin aicia? Trei zile şi trei nopţi. Pe urmă ne scot şi ne bat acolo la Reduit". O făceau ca să timoreze Reduitul, unde erau cel puţin trei-patru mii înghesuiţi prin camere. "Şi pe urmă", zice, "ne aduc din nou aici. Apoi ne bagă în celulă." - "Măi, trei zile şi trei nopţi să stăm aicia... Păi, murim, dom'le..." - "Dom'le, murim, nu murim, să ne organizăm, ce facem?!" Şi ne-am apucat 'să facem manej', pipăind cu mâinile peretele celulei, în bocna aia. De întuneric ce era, aveam impresia că vedeam! Şi dă-i, dă- i, ne plimbam un ceas, două, trei... Aşa de greu treceau orele!... La un moment dat nu mai puteai. Începuseră să se umfle picioarele din cauza gheţei de pe jos; aici, la gleznă, nu le puteai cuprinde cu mâna. Şi se urca umflătura până sus, aşa.
Arată peste genunchi.
- Ce făceam? Ne aşezam, unul pe mâini, jos pe gheaţă...
Adică folosind palmele drept pernă, sub fesele goale.
- ... iar ceilalţi, ca să se odihnească, pe genunchii lui.Tot aşa unul lângă altul. Pe urmă, ne mai ridicam din nou şi iară dă-i, iară dă-i, iară mergeam... Şi la un moment începeam; de exemplu, eu mă frecam pe faţa picioarelor şi pe piept şi celălalt mă freca pe spate. Pe urmă treceam invers. Ei, nu ţinea nici asta! Altă metodă. Am făcut cerc, lipiţi unul de altul. Şi evreul zice: - "Ei, uite acum au ajuns jidanii alături de lijionari, de se-ncălzesc unii pe alţii şi cu şelelalte partide...", glumea, săracul. Aşa am dus-o până au venit cu mâncarea de dimineaţă, un fel de ceai-cafea ce se dădea. La douăsprezece, ne-au împins o zeamă de varză rece. Cum am băut-o, am întors gamela şi am pus-o pe gheaţă, să stăm măcar un minut, până mâncau alţii mai cu-ncetul. Şi l-am rugat pe ăla de o aducea de la bucătărie s-o ia de pe foc şi să ne-o dea nouă mai fierbinte, măcar să ne-ncălzim. Şi-ntr-adevăr, ăia de drept comun, sărmanii, aşa au făcut. Aşa o înghiţeam, fierbinte; te ardea la gură; nu mai conta. Şi întorceam gamela şi stăteam aşa puţin, pe încins. Ne încălzeam un pic. După trei zile şi trei nopţi, seara, se aud răcnete pe secţia a II-a. Răsunau nişte lovituri, ca într-o saltea când o scuturi. Şi eu îi întreb pe Şainhorn şi pe Ghiţulescu, ăsta care era ofiţer de Securitate: - "Domnule, dar ce se aude?" - "Bat oameni, domnule." - "Nu se poate, domnule! Cum să lovească aşa în oameni?" - "Ascultă, domnule, în seara asta ne bat şi pe noi." Zic: - "Dacă ne-or da câteva lovituri din alea, acolo rămânem morţi." Şi nişte urlete prin celule... După ce s-au liniştit toate, pe la zece-zece jumătate, vine numărătoarea şi la noi; în frunte cu Maromet, încă vreo şapte-opt

miliţieni. Se deschide uşa : - "Luaţi-vă camaşa şi izmenele!". Ne-am luat cămaşa şi izmenele de pe coridor şi maiorul Ghiţulescu zice: - "Ne scot să ne bată. Când vă trântesc jos pe burtă", el cunoştea metoda, "să vă băgaţi mâinile cruce sub dumneavoastră. Că dacă le scoateţi şi vă lovesc peste degete, vi le rup." Într-adevăr, ne-au scos pe rând, ne-au pus câte un sac în cap, pe deasupra ochelari cu tablă-n faţă şi ne-au mânat la spălător, la Secţia I. Şi de acolo suntem scoşi tot câte unul. Eu am căzut în rând cu căpitanul Tărlungeanu. Era ardelean, ca şi mine; şi m-am apropiat de el. Zic, la spălător, când să ne ia să ne ducă la bătaie: - "Domnule căpitan, lăsaţi-mă pe mine." - "Cum, să te las pe dumneata?! Eu am fost Erou al Armatei Române!" Zic: - "Domnule căpitan, e una să fii erou pe front, că ştii de unde vin gloanţele şi obuzele, şi-i altceva aicia. Lăsaţi-mă pe mine să merg întâi." - "Nu se poate!" Noa, nu se poate... L-a luat un miliţian şi l-a dus numa-n bătăi până acolo.
Câtă dreptate are... Niciodată nu se termină alegerea caracterelor. La fel, una era să fii erou în închisoare, iar alta să rămâi erou după eliberare.
- Pe mine m-a luat unul mai cumsecade şi mi-a pus sacul şi hai la bătaie, îşi duce domnul Obreja mai departe relatarea martiriului de odinioară. Desculţ. Zăpadă. Frig. Dar nu mai simţeai lucrurile astea. Şi când am ieşit în Reduit, sunt luat şi eu în direcţia camerelor 1 şi 2 unde era un veceu, şanţul din faţa Reduitului, făcut pentru necesităţile oamenilor. Şi am auzit nişte bătăi şi nişte urlete!... Doamne! Cât păr aveam tot mi s-a ridicat pe mine! Zic: "Doamne, dar ce le fac de urlă aşa oamenii ăştia?". Şi, în sfârşit: - "Cum te numeşti, mă?!" - "Obreja Aurel, domnule ofiţer", spun, "vreau să ştiu de ce m-aţi adus aici!" - "Uite, mă,... tu-i Dumnezeul mamei lui de bandit!" Cine era? Era locotenentul Vişinescu, ofiţerul politic. Şi când m-am trezit luat aşa de cap...
Îmi arată cum i-a fost răsucit capul, cu o mână sub bărbie, iar alta pe creştet.
- ... întors şi jos! Cu faţa la pământ! Mi-au desfăcut picioarele. Pe fiecare din ele, spre gleznă, s-a aşezat câte un miliţian; s-a mai aşezat unul pe spate şi altul pe cap. Ce să mai întreb? N-am mai întrebat nimic. Zic: "Acu, Doamne, ce o fi...!". Mă gândeam: "Trebuie să-mi ajute Dumnezeu să scap şi de aicia". Şi când am primit prima lovitură peste picioare, am avut impresia că o bardă m-a retezat drept în două. Şi cred că având un moment de nebunie, am început să râd; zic: "Măăă, aşa au fost omorâţi şi Horia, Cloşca şi Crişan. Le-au rupt oasele. Aici ni le taie cu barda!". Şi zic: "De aia urlau ăia aşa". O durere groaznică. "Dom'le, acuma sunt tăiat în două", tot repetam. A doua lovitură tot aşa doare. A treia, la fel. Şi mă gândeam: "Dacă-mi dă vreo zece din astea, leşin, nu mai ştiu. Pot să mă bată cât or vrea". De unde! Am numărat eu vreo treizeci, pân' pe la patruzeci. N-am mai putut. În timp ce mă loveau aicia, cu ce mă loveau pe urmă am aflat, mă izbeau la tălpi cu parii. Aia nu mai conta, mai ales că era şi frigul de pe la 15 decembrie. Aud: - "Uite, mă... tu-i Dumnezeul mă-si, nu zice nimica, nu răcneşte deloc!". În sfârşit, nu mai pot. Încerc să-mi scot mâinile, să mi le pun la picioare, că nu mai puteam suporta. Şi mi-am adus aminte de ceea ce-mi spusese Ghiţulescu. Am renunţat. Oricum, mi-am zis: "Doamne, totuşi trebuie să fac ceva! Doamne, ia-mi sufletul, că nu mai pot!". Când primeam lovitura, aveam impresia că sufletul ieşea din mine şi parcă un arc, un cauciuc, îl trăgea înapoi.

Observaţia naratorului se cuvine reţinută de către psihologii stării preletale. Mă refer la această conştientizare a sufletului ca o entitate de sine stătătoare şi mă mai refer la senzaţia că o traumă fizică îl poate proiecta în afara sălaşului său carnal; după cum este evidentă şi legătura dintre el şi trup, aceea ce împiedică ruperea lui de cel din urmă. Se mai remarcă existenţa unui Observator al mişcărilor sufletului; acesta nu coincide cu forţa, deloc limpezită, total subconştientă, care, constatând desprinderea sufletului, porunceşte revenirea lui în matca masei celulare alimentată cu viaţă de el. Cea din urmă - s-o putem numi: spirit, oare? - pare superioară sufletului şi - cel puţin în condiţiile date în cazul nostru - nu se lasă conştientizată.
Scepticii vor invoca o trăire metaforică a subiectului Aurel Obreja. Cu atât mai mult cu cât este vorba despre un creator al vizualităţii, pentru care, în mod firesc, a recurge la figurile de stil - deci şi la trăirile stilistice - reprezintă o comportare naturală. Sunt dator să le atrag atenţia că această explicaţie nu este satisfăcătoare. Ea nu lămureşte senzaţia avută de el, anume că se desprindea din sine acel ceva pe care i-a convenit de minune a-l numi 'suflet', ca cel mai apropiat termen de entitatea distinctă resimţită în timpul procesului de rupere de celule. Nu. Senzaţia sa rămâne o senzaţie, oricât de ridicol le-ar părea ateilor. Iar acestei senzaţii devine obligatoriu să i se găsească o lămurire.
Dealtfel, cele ce urmează, şiretlic cules din panoplia morţii - cu cât mai mult decât un simplu şiretlic! - pledează în favoarea tezei mele. Dar să nu mă grăbesc cu concluziile înainte de enunţarea faptelor.
- Zic: "Uite cum nu poate să moară omul... Ce fac? O fac pe mortu'". M-am concentrat atât de puternic să suport, să nu zic nimica, şi m-am lăsat exact de ca şi când aş fi murit. Miliţianul, când a văzut că am făcut relaxarea asta, a crezut că m-am dus într-adevăr. - "Opriţi! Opriţi, c-a mierlit-o!"
Este caraghios să presupunem că un paznic dintr-o Jilava unde scene asemănătoare se petreceau absolut zi de zi s-ar fi putut înşela în privinţa pieirii bruşte a vieţii dintr-un ins bătut. La fel de ridicol este să presupunem că în cazul prietenului meu, caraliul a fost înecat de un val de milă necunoscut anterior şi că şi-a riscat slujba şi libertatea încercând să-l salveze. Nu, a constatat pur şi simplu decesul. Cum? Din abolirea oricărui tonus muşchiular, deşi puhoiul de lovituri continua să se năpustească asupra masei însângerate de pe glod.
Urmează o nouă întrebare adresată celor sceptici: este posibilă, în condiţiile expuse, o imitare actoricească a morţii, atât de perfectă, dacă moartea n-ar fi fost chiar prezentă în trup, cu toată trena ei de manifestări? 'Actorul' Obreja (vom vedea imediat mai departe că el însuşi aşa îşi explică puterea de transpunere, negăsind altă soluţie pentru decodarea celor petrecute), 'actorul' Obreja nu jucase niciodată pe scenă. Nici nu este permis să fie categorisit ca o personalitate histeroidală (cititorul se va convinge de aceasta tot înaintând în lectura mărturisirilor de faţă), personalitate ce permite imitarea anumitor stări fiziologice inexistente în realitate. 'Actorul' Obreja este opus tipului uman definibil ca un individ obişnuit să 'joace teatru' oricând şi oriunde. Presupunerea mea este că Aurel Obreja n-a făcut decât să trăiască ceea ce tocmai trăia.

Îşi trăia ...moartea. Însă şi-a trăit-o incomplet, deoarece i se opunea acea forţă care nu-i lăsa sufletul să se rupă de el.
- Vişinescu dă cu gura: - "Scoală, mă ...tu-ţi Dumnezeul tău de bandit, că vă omorâm pe toţi!". Zic: "O fac cumva. Joc teatru orice ar fi". Miliţianul care era pe cap îmi spune: - "Hai, scoală, domnule, să nu te mai bată". Nu ştiu cum îl chema. Dau să mă ridic, da'-mi zic: "Eu sunt rupt tot pe aicia...". Mă înalţ încet, mă înalţ; cu ochelarii căzuţi de pe ochi. Eram plin de sânge pe picioare. - "Hai! Ia-l!" În jurul Reduitului, văd alţi miliţieni, cu parii. "Aaah, acuma intru în colimatorul parilor..." Miliţianul meu le face semn să nu mă mai bată. Zic: "Mda, dar când ajung în dreptul lor, ei mă lasă, iar ăia încep". Ştiam să mă apăr cu mâinile puse peste cap. Miliţienii doar s-au uitat după mine, dar n-a fost nimic. Ajung în dos. Mă bagă iarăşi pe secţie. - "Mergi la camera ta." Răcneau ăia...! Unii n-au putut suporta. Se ridicaseră cu miliţienii pe ei. Au căzut în gropile alea cu fecale. Au tăbărât pe ei. Au ros din pământ şi din zăpadă. Când am intrat şi eu pe secţia a II-a, am început să urlu: - "Criminalilor! Bestiilor! Ne omoaaară!". Desigur că lumea din celule era îngrozită. Când ajung la celulă - eram printre ultimii care fuseseră bătuţi -, toţi zăceau pe podea. Gemeau. Eu şi un coleg de-al meu, Nim Bardac, am fost cei mai rezistenţi. Era o găleată cu apă pe acolo. Am luat din ea cu pumnii şi am dat pe aici pe la picioare. Probabil că mi-a făcut bine, că nu m-am infectat şi mi-a trecut mai repede ca la ăilalţi. Toţi urlau, inclusiv căpitanul Tărlungeanu. - "Domnule căpitan, aţi fost erou pe front şi acum aţi primit treizeci de lovituri şi vă văitaţi mai rău ca o muiere!". N-a mai putut suporta omul, şi-a scos mâinile şi l-au lovit peste ele. Erau numai sânge. - "Măi, Virgil Maxim, scoală, măi, că nu poţi şedea pe gheaţă!" Îl ridicam pe unul în şezut, cădea celălalt. Aşa am dus-o până pe la douăsprezece noaptea, când se deschide uşa celulei - că nu mai rezistam niciunul dacă ne mai lăsau acolo; ne întindeam pe gheaţă şi pe mizeria aia. Un miliţian destul de cumsecade - Drăguşin pe nume (avea slăbiciunea sportului; când venea acolo, chiar şi cu ciomagul, îl luau băieţii cu sportul şi parcă era hipnotizat): - "Hai, ieşiţi!". Zic: "Nu ne-o duce iar la bătaie?". Câte doi, prinşi între noi, am ieşit. M-am gândit la ieşirea plăieşilor din Cetatea Neamţului. Câţiva mai întregi îi duceau pe cei mai prăpădiţi spre celulă. Eram ultimul, cu un coleg pe care-l conduceam de braţ. Unul dintre miliţieni spune: - "Aşa bătaie! Mă, chiar aşa să baţi oamenii...!" Când am trecut din Secţia a II-a în Secţia I, Maromet cu oamenii lui stăteau pe scări sus acolo. Se proptea într-un ciomag şi se uita la victime. Erau satisfăcuţi şi beţi toţi.
Au ajuns în celula de unde plecaseră. Colegii nepedepsiţi le păstraseră câte o feliuţă de pâine. Turnătorii au avut grijă să-i încondeieze şi pe aceştia. O lună de zile cei care fuseseră la izolare nu s-au mişcat din poziţia întins pe burtă. Încetul cu încetul s-au vindecat fără vrun medicament.
Dar omul este o fiinţă a misterelor. Acelaşi criminal Ivănică, adjunctul lui Maromete, l-a scos pe Ady Tomescu, l-a dus la 'neagra' şi i-a şoptit: - "Urlă cât te ţin curelele, că-i poruncă de bătaie. Ady zbiera ca-n ceasul morţii, iar caraliul izbea cu bâta-n toţi pereţii... (p. 48-57).
Tipurile de reeducare, începând cu interogarea şi lovirea lui Obreja de către un fost coleg de clasă şi camarad politic, în anchetă, continuând cu

aducerea în lagărul de la Târgşor a doi educatori salariaţi şi, ulterior, a reeducaţilor elevi, de la Suceava, nu conteneşte să se diversifice nici în Fortul 13:
La Jilava, cam în acelaşi timp cu începerea "reeducărilor" de la Piteşti, fuseseră doi "reeducatori": Ludovik Reck şi Ardeleanu. Ăştia erau comunişti care, din anumite motive, sub Antonescu, i-au tradat pe tovarăşii lor. După 23 august, faptele lor aflându-se, au fost închişi şi condamnaţi la ani grei. Nu erau numai ei doi. De Vlădescu v-am vorbit. Aceştia doi, Reck şi Ardeleanu, îi anchetau pe ceilalţi deţinuţi. Era o baracă la secţia I, vizavi de noi. Am fost şi noi chemaţi de ei. Mai întâi un camarad de al nostru, Vasile Popescu. Eram duşi cu sacul în cap. Ne cereau să turnăm ce se discuta în cameră. Ne băteau pentru asta. Cum am aflat noi cine erau anchetatorii? Baraca lor avea un om s-o-ngrijească, un ungur. Vrun deţinut sau vreun miliţian s-a dus să-şi facă treaba mică pe baraca unde-şi aveau birourile Reck şi Ardeleanu. Ungurul, revoltat, i-a făcut scandal, recurgând la numele celor doi ca al unor sperietori de ciori. Aşa s-a aflat cine erau acei mari ticăloşi care ne anchetau acolo. Aşa au început "reeducările".
- Ce s-a întâmplat cu ei ulterior?
- I-am întâlnit la Gherla, mai târziu. Unul era şef la tâmplărie, în fabrică, şef politic. Secţia era condusă de ajutorul lui: Şimon, un ungur.
- N-au fost integraţi în echipa lui Ţurcanu?
- Nuuu! Aveau regim aparte.
- Nici n-au fost judecaţi şi condamnaţi pentru aceste anchete cu bătaie?
- Nici (p. 152-153).
La Gherla, unde a fost mutat din Jilava, Aurel Obreja a fost repartizat, împreună cu alt nou venit, într-o cameră ai cărei locatari munceau în fabrica penitenciarului. Când aceştia reveniră de la lucru, îi lăsară o impresie excepţională:
- Domnule, de o disciplină fantastică! - ne reamintim că, de mic, când descinsese la Piatra Neamţ, tot diciplina îl atrăsese către Mişcare. *O ordine de fier. "Camarade" -n sus; "camarade" -n jos; "frate" - şi aşa mai departe. "Tatăl nostru" înainte de masă. Am rămas trăznit! Nici afară nu se purtau oamenii aşa.*
(...) Printre ei şi Aristide Popescu, doctorul. Îl cunoşteam din libertate. Foarte bun băiat. Pe urmă, studenţi întâlniţi de mine până să mă aresteze. O parte din elevii de la Târgşor. Toţi voiau să afle ştiri proaspete. Mă-ndemnau să povestesc. Îmi cereau toate amănuntele. Mai mult, din câte vedeam, mă impresiona 'momentul prieteniei', când meditai, seara, la ce ai făptuit în cursul zilei, în închisoare, te duceai la prietenul faţă de care ai greşit şi-i cereai iertare. A durat astfel vreo două săptămâni. Totul era perfect. Nimic schimbat. Ziua, ei plecau în fabrică. Noi doi rămâneam. Mi s-a părut că, totuşi, ceva nu era în regulă. Părea regizat, dar nu-mi dădeam seama ce şi cum. Şi, în sfârşit, auzeam răcnete noaptea... Zic unuia: - "Măi, frate, ce se aude pe aicia? Se bate?" - "Nu, dragă! Câţiva nebuni pe sus, pe acolo-şa; au crize." Îmi dădeam seama că unii erau agăţaţi de bare: "Ne omoarăăă!...". Alte strigăte erau înfundate" (p. 62).
Şi, într-o bună zi, când fu dus la baie - unde mergeau deţinuţi din mai multe celule odată, un individ necunoscut îi strecoară: *- Aici murim,*

ascultă-mă pe mine, domnule. Murim toţi. Dumneata nu ştii ce se-ntâmplă aici..." (p. 66).
Foarte curând avea să-şi dea seama că acesta era singurul adevăr: a fost mutat la camera 99, a cărei celebritate nu o cunoştea.
I-a reîntâlnit pe Virgil Maxim, pe Titi Soica, Titi Lupoaia şi pe alţi cunoscuţi de la Târgşor, unii nu prea agreaţi de el, ca Stoian şi Cobzaru. Despre un tip, nemaivăzut până atunci, află că se numea: Ţurcanu. "*Doamne, când am auzit de Ţurcanu... (...) Însă habar n-aveam ce se întâmpla exact. "În sfârşit", îmi zic, "ce dacă-i şi Ţurcanu? Atmosfera-i plăcută totuşi""* (p. 68).
Portretului lui Aurel Obreja (mai bine spus: al glasului său) îi succede, pe aceeaşi pagină, acela al conducătorului reeducărilor.
" *Atmosfera de intimitate amicală din bucătăria domnului Aure l Obreja s-a destrămat. Glasul său curat, tenoral, vădind prin limpezimea lui exerciţiul cântării, o voce ale cărei sunete aproape că-şi lasă definit şi pipăit conturul desenat în jurul unei străvezimi încântătoare pentru timpane, nu se încordează măcar acum, când evocă explozia diabolicului în existenta sa. Îşi continuă depănarea istorisirii, de parcă ar decanta o băutură dintre cele mai obişnuite, deşi puternic alcoolizată - însă cu care s-ar presupune că oricine se cuvine să fie obişnuit, dacă om este, cum ar fi tescovina, de pildă.*
(...)
"- Cum arăta Ţurcanu?", întreabă autorul după ce comanda bătăii explodase pe buzele acestuia.
"- Înalt, puţin uscăţiv. Avea o privire extraordinară, acest Ţurcanu. Nu era băiat urât, că pe atunci era tânăr şi el. Totuşi avea ceva de criminal în uitătură, mi-am dat seama când l-am cunoscut mai bine, pe pielea mea. Când îl zăreai - până nu-l cunoşteai ce făcea -, îţi dădeai cu părerea că ar fi fost un om cumsecade. În clipa când îl cunoşteai şi vedeai cu câtă cruzime bătea acest om, vă spun că te apuca tremuratul şi amuţeai în faţa lui, adică nu mai puteai să spui nimica. Numai când intra Ţurcanu în camera 99, la toţi ni se declanşa nevoia să ieşim afară. De frică, ştiţi. Toţi ceream să mergem la veceu. Asta e. Avea sprâncene groase, unite deasupra nasului. Şi ochi adânci, nu prea mari. Gura bine conturată, cu bărbia adusă în faţă, cu gaură-n ea. Fruntea o avea înaltă. Faţă de noi, era rotund la obraji. Mâinile mari, cu degete foarte lungi. Ne strângea de gât de ne cuprindea, când venea, seara, să ne vadă "în poziţie". Când apărea, am fi vrut să intrăm prin zid" (p. 70-72).
Oricât ar fi de ostenitor pentru cititor să citez şi iar să citez descrierile torturilor din reeducări, personalitatea fiecărui memorialist obligă la reluarea lor, pentru că fiecare dintre ei aduce o surprindere unică a celor trăite. De aceea nici de data acesta nu voi deroga de la regula ce mi-am impus-o de a ilustra bogat dările de seamă asupra cărţilor luate în atenţie, cu atât mai mult cu cât vivacitatea naraţiunii o impune.
" *Ne-au prins aşa - adică pe cei cinci -, ne-au prins pe sub braţe, ne-au ridicat... - "Începeţi!" Şi când au început să ne lovească... O făceau cu bucăţi de scânduri, cu pari din carpen, de la priciuri... Unul ne ţinea de braţ, altul de cap, de haine; de haine mai mult. Au început să urle, ţipau ca nişte canibali. Ne loveau cu bocancii în gură, în burtă, cu toate instrumentele de tortură pe care le aveau acolo, cu fel de fel de*

cauciucuri cu sârmă în ele - aduse din fabrică -, cu bucăţi de fier, cu cozile ascuţite ale lingurilor. (...) Au durat aceste bătăi cam patru-cinci ore. Ne cărau, în lovituri, jur-împrejurul acelei camere enorme, încât eram vineţi, ca morţii, şi nu mai eram buni de nimica; atârnam ca nişte cârpe ude. În sfârşit, ne lasă. - "Gata- i? La colţ cu ei!" Ne-au pus la colţ. - "Dezbrăcarea-n pielea goală!" Ne-au dezbrăcat la pielea goală. Ne-au pus în picioare, tot legaţi la ochi, bineînţeles şi la mâinile care ne erau la spate, legaţi la glezne. - "Treceţi acuma, scuipaţi-i ş i loviţi- i!" Iar nouă: - "Deschideţi gura, mă!" Ne-au deschis ei gurile, că veneau şi-ţi băgau aicia câte o bucată de lemn sau altceva... Fizic, eram topiţi. Cu mintea , la fel. Aproape că nu ne mai dădeam seama ce era cu noi.
(...) Nu conta că-ţi rupeau buzele, nu mai avea importanţă... Acolo eram puşi să ne omoare! Şi au trecut unul după altul. Pe rând, să arate că se desolidarizau de noi. Fiecare lovea. Unii cu ură. Te scuipau cu flegmă. Doamne... Şi am fost din nou pălmuiţi, tot aşa câteva ore la rând, scuipaţi... El, tot timpul: "Uitaţi-vă, mă, la şefii voştri! În ce credeaţi voi! Uitaţi-vă cum arată..."
Este o impietate să ascult descrierea acestor cazne, să o imprim pe casetă şi mai apoi să o transcriu liniştit pe hârtie, fără să resimt canonul cu intensitatea acelor hristoşi urcând Golgota pentru că au refuzat minciuna şi nu s-au închinat în faţa altarelor pe care şi le înălţa dictatura. Caut un criteriu de comparaţie, să-mi pot asuma cât de puţin din umilirea, din durerea celor cinci băieţi, un criteriu de comparaţie să-mi apropriu situaţia lor, să o înţeleg mai bine prin experienţa mea însăşi."
(...Însă n-are timp autorul să-şi limpezească impresiile, pentru că personajul narator îl mână mai departe cu fluxul nenorocirilor sale:)
- După ce au trecut şi torturile astea, ne-au aşezat pe jos, tot legaţi şi cu bătăuşi în jurul nostru, ne-au pus "în poziţie" pe ciment, în pielea goală. S-au dus la veceu, unde aveau pregătite fecale şi urină şi ne-au adus într-o gamelă să mâncăm. Nici unul n-a acceptat aşa ceva. Însă aveau lucrate din pari un fel de lopăţele, aşa ca nişte dălţi. Întâi ne înfigeau beţe în gât, sub bărbie, la guşă. Apoi ne-au băgat lopeţile-n gură , ne-au căscat- o şi ...Doamne!... ne turnau pe gât, ne înfundau, vomitam... Îţi venea să-ţi dai şi stomacul afară! Ţurcanu zicea: - "Aşa au mâncat, mă, toată viaţa c...t, aşa cum le dăm acum să mănânce. Nu le place, hă?! Au vrut să fie şefi mari, comandanţii voştri. Uitaţi-vă la şefii voştri!" În sfârşit, s-a terminat şi cu episodul acesta. Apoi aveau făcut un sex de femeie din săpun şi ziceau că era Maica Domnului; şi un membru bărbătesc îl închipuia pe Iisus Hristos. Şi te obligau să mergi să te închini lor şi să le săruţi pe un scaun unde le puseseră. Te loveau cu parii în cap. Nu mai aveai nici o voinţă. - "Pupă, mă, pupă, mă, că-n ăştia aţi crezut voi, Dumnezei şi Cruci!" şi nu ştiu ce... Pe urmă, treci la tortură, treci la "poziţie", zi şi noapte, zi şi noapte. Două săptămâni n-am dormit. Dar nici nu mai puteai dormi. Nu ştiam ce vor!
- Ce se-nţelegea prin "poziţie"?
- În primul rând, te ţineau într-un picior, cu celălalt ridicat, cu mâinile-n sus. O oră-două... Zic: "Măi, s-or sătura!" Da' de unde! Câte trei-patru ceasuri. Nu mai puteai? Lăsai mâinile-n jos? Te loveau cu parii peste mâini; ţi le rupeau. Nu mai puteai. Fiecare eram păziţi de doi-trei care te băteau, "să se reabiliteze". Şi "s-au reabilitat" o mulţime pe pielea

noastră. La un moment dat, îţi puneai mâinile pe cap şi le lăsai acolo. Ei te loveau, tu nu mai puteai, pur şi simplu: nu mai aveai tărie să le ţii în sus. Să stai într-un picior, la fel nu mai puteai - ore-ntre gi, zile-ntregi. Cât poţi sta? Te lăsai în jos. Pe urmă, să faci flexiuni: sute de flexiuni, jos, în picioare, jos, în picioare... Nu mai puteai. Apoi te lăsau. Te puneau jos, cu picioarele întinse, aşa, să-ţi apuci vârfurile degetelor de la picioare cu mâinile, ziua - cu ochii la soare - pătrundea niţel -, iar noaptea cu ochii la becul ce era în mijlocul acestei camere. Nu mai puteai nici aşa. Aveai impresia că intri în cimentul ăla. Te loveau, te băteau; degeaba: nu mai puteai, s-a terminat. Ne-au luat într-o seară şi ne-au bătut numai în cap, cu nişte scânduri, aşa , tot capul l- au tocat, încât a doua zi capetele noastre arătau ca nişte mine din alea marine, cu colţi. Se făcuse capul cât un balon. Eram negri toţi, absolut, până şi pe faţă. "De ne-ar omorî mai repede...", ne ziceam. Pe mine m-au bătut aici la tălpi. Apoi a început să se usuce muşchiul ăsta de pe braţ, s-a-ngălbenit şi am făcut şi o fractură de humerus. Mi-au pus comprese cu apă rece, să mă facă nou. Acuma le simt toate loviturile astea. Ca tortură, aveau nişte cleşti, ca alea de spart alunele. Te strângeau cu cleştii de fiecare falangă, la fiecare deget de câte trei ori. Dacă rezistai la asta, treceau la picioare; aşa încât degetele noastre, mâinile, labele erau numai răni şi miroseau a cadavru."
(... Avalanşa caznelor şi simplitatea relatării lor cutremură mai mult decât orice invenţie a ficţiunii.)
"- Pe urmă, în ceea ce priveşte mâncarea, ne puneau gamelele la o anumită distanţă de noi. Ne ţineau cu mâinile la spate, în genunchi. Mâncarea ne-o aduceau fierbinte. Trebuia să te laşi cu încetul în jos şi fără lingură, fără nimic, să-ţi dai drumul deasupra castronului sau a gamelei. Să cazi în acelaşi timp cu bărbia şi cu fruntea, că altfel se vărsa gamela şi te băteau şi pentru asta. Dacă nu-ţi dădeai drumul în jos, te-mpingeau de la spate; nu exista să nu vrei să mănânci aşa. Şi cădeai cu nasul şi cu faţa în clocotele alea. Eram plini de răni la gură, arşi la buze, la nas, la ochi. O nenorocire. Nu puteam înghiţi nici pâinea. Corpul nu mai primea mâncare. Şi tot aşa miroseam. Şi, Doamne, ce era... Au durat chestiile astea cu tot felul de torturi... Altă metodă: s-a pus într-o zi un castron cu sare. Şi au pus apă peste ea. Era atât de multă că nici nu s-a mai topit, aşa de concentrată ajunsese apa. Ne-au obligat s-o bem. Refuzai? Ţi-o turnau pe gât, tot cu beţele alea ascuţite-nfipte-n gât şi cu lopăţele. Nu puteai altfel, că erai trântit pe jos, trebuia să-nghiţi că altminteri mureai: ei tot turnau. Beai cât puteai. Vă-nchipuiţi şi dumneavoastră când ajungea sarea aia în stomac şi-n intestine: te ardea o sete groaznică. Şi-ncepeai: - "Apă! Apă! Apă! Apă!". Crăpai. Plezneai. Noaptea, mai ales, când stăteam "în poziţie", mă ceream colegului ăsta al meu, că pe el îl punea să mă păzească, împreună cu nişte băieţi de prin Neamţ, pe care-i cunoşteam din Piatra, şi mă ceream la veceu. Mă ducea. Ziceam: "Măi, Bebe, n-am nici o nevoie. Dă-mi nişte apă să beau." Beam din găleată cât puteam. Şi probabil că l-au simţit sau l-a turnat cineva că mă scotea prea des şi când m- am cerut într-o noapte, n-a vrut să mă ducă. - "Nu mai merg cu tine. Stai "în poziţie", banditule!" Am stat "în poziţie". A discutat, totuşi, cu unul dintre ăia care mă păzeau şi zice: - "Du-te cu el iară". Aveau, vedeţi, o licărire de umanism. Dar astea îi costau viaţă: puteau să-l pună alături de noi. Se temeau. Altădată m-a dus

din nou. - "Apă-mi trebuie." - "Nu mai aduc apă." - "Dă-mi voie să beau din aia sărată", că apa de pe conductă era sălcie la Gherla: nu se putea bea; era doar pentru veceu. M-am repezit la closet şi am început să beau apă din pumni.
(...) - Ne-au pus să ne batem între noi. Nu ne-am bătut. Şi asta era una dintre metode. Dacă accepţi să te baţi, are loc un fenomen: dacă ai impresia că celălalt te-a lovit un pic mai tare, îţi zici: "Aha! Ai dat anume!" şi îl loveşti şi tu mai tare. Te loveşte şi el mai tare. La rândul tău, îl loveşti şi tu. Atunci ne-am hotărât, orice s-ar fi întâmplat, să nu accceptăm asta. Am avut o încredere extraordinară în colegii cu care am fost torturaţi. Şi niciodată n-am avut îndoiala că aceşti oameni se vor pierde pe drum. Şi ne-a ajutat şi credinţa în Dumnezeu şi faptul că ne făcusem un program şi de rugăciuni şi meditaţii la Jilava, pe care l-am menţinut tot timpul. În sfârşit, după vreo două-trei săptămâni, ne-au lăsat să ne culcăm" (p.72-79).
Şi Aurel Obreja recunoaşte, ca în faţa lui Dumnezeu, că dacă continuau reeducările şi nu se sistau bătăile, ceda şi grupul lor şi ajungeau să se bată unul cu celălalt.
Chiar şi în această neobişnuit de sumbră naraţiune există zâmbet, cuminte şi înţelept, ceea ce dovedeşte că omul, dacă are simţul umorului, nu va renunţa la el prin orice ar trece. Se sistaseră demascările, fuseseră scoase victimile reeducărilor şi din ateliere. Adus la Jilava, să fie anchetat asupra martiriului la care-l supusese Ţurcanu, în depozit, pentru a uşura timpului să treacă mai repede, Aurel Obreja îşi aminti de pasiunea sa: artele plastice. " *Scoteam un oberlicht de la fereastră, umezeam geamul şi-l acopeream cu un strat de săpun şi altul mai fin de D.D.T. Îl împărţeam în patru. Mi-am făcut pensule din rogojină şi desenam portretele cui voia să-mi pozeze. Nu acceptau toţi. Le era frică. Şi-ntr-o zi am fost prins de un miliţian: - "Ce faci acolo?" - "Desenez, dacă nu pot face altceva." Se uită el. - "Să nu cumva să le ştergi." - "Nu le şterg, domnul sergent major." Se duce şi-l cheamă pe şeful de secţie. - "Care-i ăla care a desenat?" - "Eu." - "Să nu cumva să le ştergi", după ce se uită. Pleacă şi-l cheamă pe Ivănică, mare criminal ăla. Vine cu ciomagul subsuoară. Niciodată nu te privea în ochi; n-avea curajul ăsta. Ca un lup din ăia turbaţi era. - "Unde eşti, mă, ăla care ai desenat?" - "Să trăiţi, domnule locotenent, eu sunt deţinutul cutare-cutare şi neavând cu ce să mă ocup, am făcut şi eu desenele astea." - "Mă, să nu le ştergi că te omor în bătaie." La fel cu Vişinescu, ofiţerul politic care a condus bătăile noastre, când eram la 'neagra'. Îl aduce şi pe Maromet. A intrat şi el, cu vreo trei-patru-n urma lui. Camera-nlemnise. După ce mi-a pus aceleaşi întrebări, bâlbâindu-se, s-a mirat de unde învăţasem să desenez. Voia să ştie ce am fost afară. I-am zis că elev. - "Şi ce ai desenat aicia? Sffi-sfinţi de-ai vvvoştri?" - "Nu, domnule căpitan, capetele unor oameni de aici." - "Pe-pe care i-ai de-desenat?" - "Pe dânsul, pe dumnealui...!" Se uita la desene, se uita la ăia şi, proptit în bâtă: - "Să-să le ştergi şi să nu te mai ocupi de lucrurile astea, că-că pppe urmă di-discutăm altfel". Atât. Şi atunci am priceput eu că noi, martorii, eram foarte preţioşi pentru Securitate. Aveau nevoie de noi întregi şi nevătămaţi"* (p. 133-134).
Pentru a dobândi cititorul o idee asupra scriiturii lui Mihai Rădulescu, prefer să-i dau cuvântul istoricului literar şi criticului Barbu Cioculescu,

aşa cum a caracterizat-o în prefaţa " **O experienţă literară unică"** , la romanul **"Condamnat să învingă"** [Bucureşti, Editura Ramida; 1995].
"Tehnica sa înglobează timpul prezent nedefinit, ce-şi schimbă subiecţii, nu şi obiectul. Darul pe care i l-a făcut natura, de a rămâne etern adolescent, se conjugă la Mihai Rădulescu în chipul cel mai obişnuit cu o nesăţioasă poftă de a "citi" oamenii, a-i desluşi - disciplină ce se numeşte psihologie -, zor pe care mai adesea adolescentul îl pierde la maturitate tocmai din pricina grilelor succesive ale anilor. A-ţi iubi semenul ca pe tine însuţi presupune mai întâi un grad de pace interioară asigurat, apoi o generozitate ce-şi asumă riscuri, tot atâtea încercări ale unei existenţe. Analistul însuşi realizează că această pătrundere în distanţa de fugă a aproapelui devine, în străfulgerări de o clipă, insuportabilă, întocmai cum însuşirea karmei celuilalt poate deveni sancţiunea unui gest necugetat. Dar nu se poate abţine, ca unul care primeşte semnalele de-a dreptul şi nu prin ecrane de refracţie.
El bate la poarta confesiunilor, iar aceasta, biblic, i se deschide larg. Celălalt devine eu, vocile se confundă, unei întâmplări din viaţa celuilalt îi răspunde un vis din viaţa autorului, într-o trecere de un firesc asemănător tehnicilor noului roman. Acţiunea de cunoaştere de sine a Povestitorului se circumscrie vieţii celuilalt, într-un schimb de umanităţi generator de tensiuni. Însă cititorul nu se înşeală: în toate cărţile lui Mihai Rădulescu se povesteşte pe sine, un adolescent, fost deţinut el însuşi, marcat în destin de urmările detenţiei la limita în care propriile fantasme se certifică exponenţial, ca introducere şi postament la alte existenţe.
(...)
De altminteri, genul preferat este acela al monologului, în termeni mai precişi, al spovedaniei. Eroii săi, mai adesea foşti prizonieri politici sau doar prinşi în cleştele dilemei de a colabora sau nu cu Puterea (în speţă, Securitatea!) retrăiesc ceasurile de infern ale deciziei, cu tot ce comporta aceasta. (...)
*Reuşita unei aşa de gingaşe întreprinderi pretinde absoluta adeziune a celui care o efectuează, profunda simpatie faţă de subiectul în cauză: "De când mă ştiu, ador să descopăr în aproapele meu faţete inedite ce să-mi prilejuiască o împrospătare a preţuirii lui" ("**Împuşcarea călăreţului"*** [Bucureşti, Editura Ramida; 1994] *)* (p. 9-14).

VI. PRESIMŢIREA REEDUCĂRILOR

Dostoievschi în **"Posedaţii",** analizează coimplicarea unor nevinovaţi în omucidere pentru a-i aservi intereselor conducătorului lor de grup (politic); compromişi astfel, ei nu se mai pot nicicând elibera de sub imperiul voinţei sale. Aceasta s-a petrecut în reeducări, fiecărei victime venindu-i rândul, mai devreme sau mai târziu, de a deveni călău, într-o mai mică sau mai mare măsură; oricum sunându-i ceasul de a se murdări moralmente, astfel încât jena de a fi dată în vileag culpabilitatea ei se spera să împiedice a se da pe faţă cele făptuite de ceilalţi, monstruoşii săi maculatori şi tirani ai tuturora.

În **"Nefericirile elevului Törless"** de Robert Musil, mica vină a unuia dintre colegii personajului numit în titlu îl transformă în bătaia de joc şi victima patimilor carnale şi a viciilor afectiv-intelectuale ale călăilor săi de vârstă imatură, tot prin scontarea că el nu va da în vileag purtarea inumană a 'stăpânilor' lui, din spaima că furtişagul său iniţial va fi făcut public de aceştia, ca şi jalnica lui destrăbălare posterioară, ei scoţându-l drept unic vinovat, în timp ce ei înşişi ar fi devenit un fel de salvatori publici. La fel, demascările au duhnit de autoincriminările cu privire la vicii născocite de frică, iar multe dintre torturile aplicate, cu preponderenţă celor credincioşi, făceau parte din arsenalul perversiunilor de tot felul, în vederea atât a umilirii cu martori a celui în cauză cât şi a punerii sale în situaţia de a nu mai putea nicicând ridica fruntea în numele unei nobleţi ce l-ar fi distins de gâzii săi.
Tema cruzimii faţă de tovarăşii de crez sau de colegi, pângărirea morală, folosirea aproapelui în scopuri ce pe el îl terfelesc, iar ţie îţi priesc, preschimbarea sa într-o marionetă dănţuind după o partitură secretă, cunoscută numai de tine, mânuitorul ei, ducerea defăimării până la mozolirea victimei de către ea însăşi, nu sunt, va să zică, inedite, când apar în viaţa penitenciarelor Piteşti şi Gherla, deoarece doi mari romancieri ai omenirii nu numai că le-au intuit şi au meditat asupra lor, ci le-au şi transformat într-o realitate de gradul doi, inserându-le în creaţia lor.
Dar profetic sau bună cunoaştere a capacităţii umane de a cădea şi a lipsei omului de limitare în ceea ce priveşte acceptarea răului?
Un poet român se cuvine înseriat alături de aceşti titani ai psihologiei abisale. Este vorba de Iuliu Cezar Săvescu.
În poezia " **Prieteni"** , apărută în anul 1890, în "Duminica", al cărei redactor a fost, în nr. 8, găsim următorul fragment:
"Venind spre mine-atuncea o ceată rea de umbre,
Cu feţele ascunse sub măşti îngrozitoare,
Îmi înconjoară masa, de sub mantale sumbre
Trăgeau cu nepăsare cuţite şi topoare,
Cu feţele ascunse sub măşti îngrozitoare.
Şi toţi se repeziră ca fiarele turbate,
Şi braţele-n cadenţă pe trupul meu căzeau,
Mă străpungeau cuţite din piept şi până-n spate,
Iar unii din picioare şi oase îmi ciopleau,
Şi braţele-n cadenţă pe trupul meu căzeau.
Dar când mă ciopârţiră în mii de bucăţele,
Cu mâni de sânge ude când măştile şi-au scos,
Erau ai mei prieteni, la vestea morţii mele
Ne mai putând din mine să tragă vrun folos,
Cu mâni de sânge ude ei măştile şi-au scos."
Pentru cititorii mei care acum au deplină cunoştinţă de modul în care, asupra unor noi veniţi în camera din Piteştii şi Gherla reeducărilor, se năpusteau *"ca fiarele turbate"* colegii de detenţie - şi prietenii - pregătiţi să îi bată până la căderea în nesimţire, printre ei numărându-se aproape exclusiv camarazi de crez politic, unii condamnaţi în acelaşi lot cu victimile sau chiar apropiaţi ai acestora, strofele de mai sus evocă cu acută fidelitate pumnii, palmele, labele picioarelor ce căzeau ritmic

asupra trupurilor nevinovate, luate prin surprindere şi, din înmărmurire, ori copleşite de număr sau lipsa de puteri, incapabile să reacţioneze cu lovituri de răspuns îndreptate tocmai împotriva celor dragi, care-i zdrobeau acum. Iar *"cuţitele"* şi *"topoarele"* din text reprezintă foarte exact cozile de matură şi lingurile cu coada preschimbată în cuţit prin frecarea ei de ciment, până la ascuţire, fragmentele de scânduri, bucăţile de fier smulse din paturi, furtunurile de cauciuc aduse din fabrică, cu care se ciopârţeau corpurile vlăguite de durere ce-i stropeau pe atacatori cu sângele biruiţilor ţâşnind asupra lor din izvoare deschise în carnea din fese, spate, pulpe, pielea de pe ţeastă, de deasupra oaselor fărâmate şi recioplite în forme imposibile, prin ciocănirea nemiloasă, recreatoare, din fostele trupuri, a unor făpturi de coşmar. Prietenii de ieri purtau măşti, căci nu puteai recunoaşte pe chipurile strâmbate de ură şi cruzime zâmbetele ce ţi le făcuseră dragi, în clipele de mărturisiri reciproce şi de visare la un viitor mai drept. Apoi cădea peste toţi secunda năpraznică a adevărului, când acei amici călăi te luau la mijloc (smulgându-şi de pe feţe nu masca duşmăniei, ci pe aceea a prieteniei, cu care-i cunoscuseşi în vremurile dulci anterioare), şi te obligau să-ţi faci demascarea, cenzurându-ţi fiece mărturisire şi determinându-te să rosteşti cu glas tare toate cuvintele de trădare închipuite. Această "scoatere a măştii" avea loc odată cu primele cuvinte adresate victimelor, de la cele dintâi semne ale propriei căderi a acestora: măştile nu mai aveau rost când victimile înseşi deveneau călăi la rândul lor (căci, între timp, ele ajunseseră, sub poruncă, să bată, după cum fuseseră bătute).
Este curioasă peste orice aşteptare, această descriere profetică a demascărilor, concepută la sfârşitul veacului al nouăsprezecelea de către un poet simbolist cu operă restrânsă, datorită prea scurtei sale existenţe şi, din păcate, prea puţin cunoscută în ce cuprinde mai valoros . Or, Iuliu Cezar Săvescu a lăsat versuri antologice, dintre care, splendida poezie de mai jos:

"LA POLUL NORD

La polul nord, la polul sud, sub stele vecinic adormite,
În lung şi larg, în sus şi-n jos, se-ntind câmpii nemărginite,
Câmpii de ghiaţă, ce adorm pe aşternutul mării ud,
Cu munţi înalţi, cu văi adânci, la polul nord, la polul sud.
Când dintre munţii solitari îngălbeneşte luna plină,
Vărsând pe albul dezolat o cadaverică lumină,
Se văd eşind ai mării urşi, cu ochi de foc, cu paşii rari,
Când dintre văile adânci, când dintre munţii solitari.
Şi dorm adânc, şi dorm mereu nemărginirile polare,
Iar din prăpăstiile-adânci se-aude-o stranie vibrare,
Şi urşii albi, înduioşaţi, într-un oftat adânc şi greu,
Se-ntind pe labe de sidef, şi dorm adânc, şi dorm mereu."

(Nedatată)

Este un destin straniu că primul contact cu dispărutul poet, l-am făcut la Jilava, când aveam ceva peste douăzeci de ani, prin mijlocirea unui alt poet, Horia Niţulescu, care mi-a recitat " **La Polul Nord"** , în timpul când zăceam, vlăguit de o avitaminoză însoţită de crize nervoase, de care sufeream, ce nu avea nume, contactul literar cu el izbutind să-mi menţină în suflet oareşicare frumuseţe, necesară supravieţuirii. Atunci nu aveam

cum şti ce rol urma să joace în această scriere darul neobişnuit al scriitorului asupra căruia mă opresc uluit de puterea de pătrundere afectivă în beznele viitorului a poetului, un viitor pe care literatul nici măcar nu avea să-l atingă în viaţă, dar mi-te să-l cunoască prin trăire directă. Deci, profeţia sa priveşte destinul tineretului român, al unei generaţii despre care nu putea bănui absolut nimic, prea depărtată de el. Un atare fenomen de intuire a viitorului nu mi se pare a mai fi fost semnalat în Istoria Literaturii Române şi socotesc că numai o dislocare a mersului firesc în timp şi lume, al neamului nostru, o completă răsturnare a evoluţiei lui, puteau zdruncina imaginaţia creatoare a unui sensibil ca Iuliu Cezar Săvescu, preschimbând-o în har de prooroc, cu limpezimi mult mai lesne citibile decât în cazurile precedente vetero-testamentare.
Dar să nu mă opresc la fragmentul citat, ci să înaintăm împreună către o altă manifestare al aceluiaşi suflu profetic, în poezia ce urmează.
"SĂ NU VĂ BUCURAŢI
Să nu vă bucuraţi, prieteni,
Că astăzi râd şi eu cu voi.
Eu râd, cum râde vinovatul
La Judecata de Apoi.
Eu râd, că nu-mi rămâne-n lume
Nimic de care să mă tem;
Chiar moartea fuge îngrozită,
De câte ori voiesc s-o chem.
Sunt părăsit şi de satana,
Precum am fost de Dumnezeu.
Stăpân nu am, dar n-am nici lege,
Stăpân şi lege sunt chiar eu.
Voi ştiţi, am plâns viaţa-ntreagă,
Durerea tuturor am strâns;
Lăsaţi-mă să râd acuma,
Nimica nu mai am de plâns!"
(Nedatată)
Acest strigăt este plasat, conform paralelei ce o fac cu reeducările, după definitiva cădere a celui care a fost victimă, atunci când, trecut în rândurile bătăuşilor şi schiloditorilor de suflete, cinismul îi îneacă personalitatea, prefăcându-l într-o epavă umană părăsită şi de diavol, precum a fost de divinitate, căreia nu-i rămâne altă lege decât aceea promulgată de ea însăşi şi nici alt stăpân decât propria-i minte debusolată şi deformată. Dacă au fost clipe când şi-a dorit moartea, animalizarea a împins-o să alunge în umbrele ilizibile ale fostului său cuget de până mai ieri ideea că moartea - ce i-a fost refuzată cu loviturile de bâtă - ar mai constitui un liman posibil. Victima, care odinioară a plâns durerile tuturor, se află în situaţia de a fi pierdut orice urmă de omenie; dar puţinul licăr de conştiinţă ce-i mai pâlpâie în adâncimile zmolite ale inimii îl ajută să distingă între sine şi tiranii ce au bestializat-o: el nu poate râde ca aceia, de suferinţele fraţilor, ci râde cu o cumplită ruşine şi prosteşte - nemaigăsind alta de făcut, stupidizat de situaţia în care a ajuns -, râde ca *"vinovatul la Judecata de Apoi"*.
Poetul brăilean s-a născut în 1876, cum menţionează M. Davidescu, însă, ceea ce pare mai plauzibil, G. Călinescu menţionează ca an al naşterii:

1866, 22 septembrie. Deci cele de mai sus nu au fost publicate când avea 14 ani (după cronologia citată iniţial), ci la 24 ani. S-a stins, tuberculos, la vârsta de 27 ani, în spital, adică la 9 martie 1903. Conform ediţiei realizată de V. Demetrius şi publicată în Editura "Biblioteca pentru toţi", fără an de apariţie, opera lui cuprinde 52 poezii, dintre care una este o traducere din Edgar Allan Poe: " **Corbul"** , publicată iniţial în "Liga Lit."(erară), nr. 6. Culegerea a fost prefaţată de M. Davidescu şi e însoţită de un portret de Şt. Dimitrescu. Din " **Istoria Literaturii Române de la Origini până în Prezent"** , unde poetul este prezent sub numele: Iuliu C. Săvescu, aflăm că a fost redactor al *"Duminicii"* , între 1 octombrie 1890 şi 24 februarie 1891, şi proprietar al revistei "Nuvelistul", în cursul anului 1895, după care a funcţionat în calitate de corector al *"Monitorului Oficial".* Remarca lui G. Călinescu despre poet: *"e un nostalgic în căutare de spaţii exotice, pustii"* e în consens cu "faptele sufleteşti" prezente în versurile discutate aici, ca o urmare firesc deductibilă din asemenea trăiri ce înstrăinează de lume şi fac să piară încrederea în semeni. Istoricul literar menţionează *"profesia de credinţă solitară"* a lui Iuliu Cezar Săvescu. Ea nu ne mai poate surprinde, cu atât mai mult în cadrul asociaţiei cu reeducările de mai târziu, în care îl cuprind.

UN ULTIM CUVÂNT AL AUTORULUI

Autorul prezentei istorii literare este cunoscut unora dintre cititorii ei şi ca dramaturg.

Pe marginea cărţilor prezentate mai sus, a scris următoarea dramă, intulată:

S-a făcut lumină!

(Un spot iluminează un ungher depărtat al scenei pustii. De acolo)

GLASUL : Cain, unde este fratele tău, Abel?

CAIN *(răspunde din întunericul ce-i învăluie pe spectatori)* : Eu sunt.

*(Scena este iluminată **a giorno** ; lumina se revarsă, copleşitoare, asupra întregului Cosmos).*